ב-בי כלכלה

יידישע
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

געגענזייטיגע הילף

ביי חיות און מענשען

אלס א פאקטאר פון ענטוויקלונג

פון

פעטער קראפאטקין

איבערזעצט אין אידיש פון

דר. י. א. מעריסאן

מיט א ספעציעלער פארערדע פון פערפאסער
צו דער אידישער אויסגאבע

ניו יארק, 1913.

ארויסגעגעבן פון דער
„קראפאטקין ליטעראטור־געזעלשאפט".

אינהאלטס־פערצייכניס

פון די אַרויסגעבער ..... ז. VI.

פון דעם איבערזעצער ..... ז. VII.

דעם פערפאַסער'ס פאָררעדע צו דער אידישער אויסגאַבע..... VIII.—XIV.

איינלייטונג ..... ז. 5—18

קאַפּיטעל I

געגענזייטיגע הילף ביי חיות..... ז. 19—54

„דער קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ". — געגענזייטיגע הילף אַלס נאַטור־געזעץ און הויפּט פאַקטאָר פון פּראָגרעסיווער ענטוויקלונג. — די ניט־רוקענבייניגע חיות. — מוראַשקעס און ביענען. — פויגלען: זייערע פעראיינען פאַר געיעג און פיש־פאַנג. — זייער געזעלשאַפט־ליכקייט. — געגענזייטיגע בעשיצונג ביי קליינע פויגלען. — בושלען; פּאפּאגייען.

קאַפּיטעל II

געגענזייטיגע הילף ביי חיות (פאָרטגעזעצט)..... ז. 55—190

די וואַנדערונגען פון די פויגלען. — געמיינשאַפטען אויסצובריהען די יונגע. — די הערבסט־געזעלשאַפטען. — זויגטהיערען: די קליי־נע צאָהל פון ניט־געזעלשאַפטליכע טהיערען. — די געיעג־פעראייני־גונגען פון וועלף און אַנדערע. — די געזעלשאַפטען פון גריזונעס און אַפפען. — די געגענזייטיגע הילף אין קאָמפּף פאַר'ן לעבען אין די גרעניצען פון דעם מין. — די נאַטירליכע שטערונגען פון אַ צו־גרויסער פערמעהרונג. — וועגען דער פערניכטונג פון די צווישען־רינגען. — די בעזייטיגונג פון דער קאָנקורענץ אין דער נאַטור.

קאפיטעל III

געגענזייטיגע הילף ביי די ווילדע ..... זז. 158—110

די השערה פון א מלחמה פון יעדערן אנטקעגען אלעמען. — דער שטאם אלס אורשפרונג פון דער מענשליכער געזעלשאפט. — דאס שפעטערע אויפטרעטען פון דער בעזונדער פאמיליע. — בושמענער און האטענטאטען. — אויסטראליער, פאפואסען, עסקימאזען, אלעאוטען. — דאס לעבען פון די ווילדע איז פאר אייראפעער שווער צו פערשטעהן. — דער בעגריף פון גערעכטיגקייט ביי די דאיאקס. — דאס געמיין־רעכט.

קאפיטעל IV

געגענזייטיגע הילף ביי די בארבארען ..... זז. 203—159

די גרויסע וואנדערונגען. — די נויטיגקייט פון א נייער ארגאניזאציע: די דארף־געמיינדע. — געמיינדע־ארבייט. — די ערריכטפארמען. — רעכט־פערהעלטנישען צווישען די שטאמען. — אילוסטראציעס פון היינטיגען לעבען. — די בוריאטען. — די קאביליען. — די קאווקאזישע בערג־פעלקער. — די אפריקאנער בערג־פעלקער.

קאפיטעל

אין דער מיטעלאלטערליכער שטאדט ..... זז. 224—204

דער וואוקס פון אויטאריטעט אין דער בארבארישער געזעלשאפט. — די לייבאייגענשאפט אין די דערפער. — דער אויפשטאנד פון די פעסטנונגס־שטעדט: זייער בעפריואונג, זייערע פריוויטס־פאפיערן. — די גילדען. — דער דאפעלטער אורשפרונג פון דער פרייער מיטעלאלטערליכער שטאדט. — אויטאנאמע יוריסדיקציע און זעלבסט־פערוואלטונג. די בכבוד'ע לאגע פון ארבייט. — האנדעל דורך דער גילדע און דורך דער שטאדט.

קאפיטעל VI

אין דער מיטעלאלטערליכער שטאדט (פארטגעזעצט)..זז. 287—245

עהנליכקייט און פערשיידענקייט צווישען די מיטעלאלטערליכע שטעדט. — די האנדווערקער־גילדען: שטאט־אייגענשאפטען בייי יעדערער פון זיי. די האלטונג פון דער שטאדט געגענאיבער די פויערים; די פראבעס זיי צו בעפריין. — די פעאדאלע פריצים. — וואס די מיטעלאלטערליכע שטאדט האט אויפגעטהאן אויף די געביעטען פון קונסט און וויסענשאפט. — די אורזאכען פון זייער אונטערגאנג.

קאפיטעל VII

געגענזייטיגע הילף אין היינטיגער געזעלשאפט ..... ז. 332—228

פאלקס־אויפשטאנדען אין אנהויב פון דער שטאאט־פעריאדע. — געגענזייטיגע הילף־אינסטיטוציעס אין אונזער ציים. — די דארף־געמיינדע: איהר קאמפף מיט דעם שטאאט, וואס זוכט זי צו פערניכטען. — די מנהגים וואס שטאמען פון דער דארף־געמיינדע זיינען פערבליבען אין אונזערע היינטיגע דערפער. — די שוויץ, פראנקרייך, דיוטשלאנד, רוסלאנד.

קאפיטעל VIII

געגענזייטיגע הילף אין היינטיגער געזעלשאפט..... ז. 368—338
(פארטגעזעצט)

דאס ענטשטעהען פון ארבייטער־יוניאנס, נאכדעם ווי די גילדען זיינען פערניכטעט געווארען דורכ'ן שטאאט. — זייערע קאמפפען. — געגענזייטיגע הילף אין סטרייקס. — קאאפעראציעס. — פרייע פעראייניגונגען פאר פערשיעדענע צוועקען. — זעלבסטאפפערונג. — אונצעהליגע פעראיינען פיר צוזאמענווירקען אויף אלע מעגליכע געביעטען. — געגענזייטיגע הילף אין לעבען פון די ארימסטע קוואארטאלען. — פערזענליכע הילף.

שלום־וואארט ..... ז. 376—369

אנהאנג ..... ז. 422—377

אנצייגער אוו וואארט־ערקלערער ..... ז. 433—423

פון די ארויסגעבער

דער „יובילעאום קאמיטעט", וועלכער האט פארגענן יאהר ארויסגעבראכט, לכבוד געגנ. פ. קראפאטקין'ס 70-יעהריגען יובילעאום, א נייע אידישע אויסגאבע פון זיינע „מעמואַרען פון א רעוואלוציאנער", האט זיך רעארגאניזירט און איז אויסגעוואקסען אין א בריי טערער ארגאניזאציע אונטער'ן נאמען „ד י ק ר א פ א ט קי ן ליטעראטור געזעלשאפט" — די איצטיגע ארויסגעבער פון אט דעם בוך.

די האפענונג, וואס איז דאמאלסט אויסגעדריקט געוואָרען פון דעם קאמיטעט, צו קאנען אינגיכען ארויסגעבען אין אידיש פ. קראפאטקין'ס „ג ע ג ע נ ז ו י ר ט י ג ע ה י ל ף", איז איצט צו אונזער פרייד פערווירקליכט געוואָרען אין אט דער שעהנער פארם, וועלכע, מיר זיינען זיכער, וועט צופריעדען שטעלען דעם לעזער אין אלע הינזיכטען. עם בלייבט אונז נאר איבער צו ווינשען, אז די צאהל פון אונזערע מיטגלידער זאל זיך פיעל פערגרעסערען, כדי מיר זאלען מיט וועניגער שווערigkeיט קאנען פארטזעצען אונזער ארבייט צו שאפען א סאציאל-ווייסענשאפטליכע ליטעראטור אין אידיש, און ארויסגעבען א חוץ קראפאטקין'ס ווערק — דער נעכסטער אויפ'ן פראגראם איז זיין בוך „פעלדער, פאבריקען און ווערק-שעפער" — אויך די ווערק פון אונזערע בעריהמטע קלאסיקער, ווי גאדווין, פרודאן, באקונין און אנדערע.

מיר דריקען אויס אונזער טיעפסטע דאנקבארקייט דעם פערפאסער, אונזער לעהרער און געגאסע, פעטער קראפאטקין, פאר דער זעהר פאסיגער פארערדע, וואס ער האט געשריבען ספעציעל צו אונזער אידישער אויסגאבע פון זיין אנערקענטען מייסטער-ווערק, ווי אויך פאר זיינע סימפאטישע בעציהונגען צו דער ארבייט פון אונזער געזעלשאפט בכלל.

די קראפאטקין ליטעראטור געזעלשאפט.

ניו יארק, 1913.

פון דעם איבערזעצער

איך נעהם מיר די געלעגנהייט צו מאכען אייניגע בעמערקונגען וועגען דער איבערזעצונג פון „געגענזייטיגע הילף", וואס ליגט דאָ פאר'ן לעזער. ווי אין מיינע פריהערדיגע איבערזעצונגען ארבייטען, אזוי האָב איך אויך דאָ זיך געהאלטען בכלל אָן דער מעטאָדע פון פינקטליכקייט און טרייהייט צום אריגינאל. איך מוז אָבער בעמערקען, אז אין אָט דעם פאל האָב איך געהאט פאר זיך צוויי אריגינאל־טעקסטען — דעם ענגלישען און דעם רוסישען, — און וואו עס האָט זיך געפונען א חלוק אין גירסא צווישען זיי, האָב איך, נאטירליך, געמוזט וועהלען איינס פון די ביידע.

אין זיין פאָרווארט צו דער רוסישער אויסגאבע, וועלכע איז ארויסגעקומען אין יאָהר 1907, מיט 5 יאָהר שפעטער איידער די ענגלישע, זאָגט דער פערפאסער, אז ער האָט גענוי איבערגעקוקט דעם גאנצען (ענגלישען) טעקסט, האָט פערריכט קלייניע טעות'ן און מוסיף געווען, אויף גרונדען פון אייניגע נייע ווערק, געווייסע פונקטען, דערהויפט אין דעם אנהאנג. איך האָב דעריבער זיך געהאלטען אין אלע שטעלען, וואָס זיינען מיר פאָרגעקומען ווי פערבעסערונגען, נעהענטער צו דעם רוסישען טעקסט און האָב אויך אריבערגענומען פון איהם אלע נייע אנהאנג־הוספות, וועלכע פעהלען אין דער ענגלישער אויסגאבע. דער לעזער קריגט אויף דעם אופן אין אָט דער אידישער איבערזעצונג אלע הוספות און אויסבעסערונגען, וואָס געפינען זיך אין דער שפעטיגערער רוסישער אויסגאבע, מיט אלע מעלות אין סטיל פון דעם ענגלישען טעקסט, וועלכען דער פערפאסער אליין ציהט פאָר, ווי ער האָט מיר פערזענליך געשריבען וועגען דעם.

דעם אנצייגער צום סוף בוך האָב איך, פערשטעהט זיך, אליין צונויפגעשטעלט, ניט איבערזעצט, און האָב אריינגענעבען אין איהם די בעדייטונג פון אייניגע פרעמד־ווערטער, וועלכע מען בעגעגענט ניט אפט אין דער אידישער ליטעראטור.

ניו־יאָרק, דעצעמבער 1913. דר. י. א. מערימאָן.

פערפאסער׳ס פאַרעדע

צו דער אידישער אויסגאבע פון „געגענזייטיגע הילף".

מעהר ווי צעהן יאָהר איז שוין פאַראיבער זינט די ערשטע אויסגאבע פון אָט דעם בוך איז ערשיענען אין ענגליש. דער גע־דאנק, אז געגענזייטיגע הילף און שטיצע שטעלט מיט זיך פאַר א וויכטיגען פאקטאָר פאר דער פראָגרעסיוער ענטוויקלונג פון די מינים, וועלכער איז אין אָנהויב אויפגענומען געוואָרען מיט מיס־טרויען, ווערט איצט, ווי עס זעהט אויס, אָנגענומען פון פיעלע ביאָלאָגען. אין די מעהרסטע הויפט ווערק וועגען עוואָלוציע, וואָס זיינען ערשיענען די לעצטע צייט אין דייטשלאנד, ווערט שוין אנערקענט, אז מען מוז אונטערשיידען צווישן פערשיעדענע זייטען פון דעם קאמפף פאר׳ן לעבען: דער קאמפף פון יעדען מין, אָדער פון גרויסע אָבטיילונגען פון דעם מין, אנטקעגען צו־ווידערדיגע נאטירלעכע אומשטענדען און געגנערישע מינים; און דער קאמפף צווישען די אייגצעלנע אין דעם מין גופא. מיט אנדערע ווערטער: אויסערלעכע קריעג־פיהרונג און אינערלעכע מלחמות. אין דער זעלבינער צייט הויבט מען שוין אויך אָן צו אנערקענען, אז דער קאמפף פאר׳ן לעבען אינצווישען דעם מין איז פיעל איבערטריבען געוואָרען, און אז די געגענזייטיגע הילף איז וועניג־סטענס, פונקט אזוי פיעל א פונדאמענטאלער פרינציפ אין דער נא־טור, ווי דער געגענזייטיגער קאמפף; בעת פאר דער פראָגרעסיוער ענטוויקלונג איז די געגענזייטיגע הילף נאָר קיין ספק ניט דער העכסט וויכטיגער פרינציפ פון די ביידע.

די וויכטיגקייט פון אָט דער אנערקענונג קאָן ניט אוועקגע־מאכט ווערען מיט׳ן האנד. דאַרווין האָט דאָס שוין אייניגעזעהען. ניט מען איינמאל צו, אז דער געזעלשאפטלעכער אינסטינקט איז א

דויערהאפטיגער און שטאַרקער אינסטינקט ביי יעדען מין פון די בעלי חיים און נאָך מעהר ביים מענשען. קאָנען מיר דאָן בויען דעם פונדאַמענט פון דער עטהיק (פון דער געזעלשאפטליכער מאָראל) אויף דעם פעסטען גרונד פון נאַטור־בעאַבאַכטונגען און דערפען עס ניט זוכען אין איבערנאַטירליכע ענטפלעקונגען. די אידעע, וואָס בעקאָן, גראָטיוס, געטהע און דאַרווין אליין (אין זיין צווייטען ווערק, „די אַבשטאַמונג פון מענשען") האָבען פערטיידיגט, געפינט אויך דעם אופן א פאַלשטענדיגע בעשטעטיגונג. אזוי באַלד ווי מיר נעהמען בעטראַכטען דעם ערך וויפיעל נעגעניזייטיגע הילף עס קומט פאַר אין דער נאַטור. מיר זעהען גלייך איין, וואָס פאַר א שטארקע וואָפען דאָס שטעלט מיט זיך פאַר אפילו פאַר דעם שוואַכסטען מין אין זיין קאַמפף אנטקעגען די צו־ווידערדיגע נאַטור־אומשטענדען, ווי עס פערזיכערט די איינצעלנע מיט א לאנגען לעבען, מיט אנקלייבען ערפאַהרונג און מיט דער ענטוויקלונג פון העכערע אינסטינקטען און פערנונפט, וואָס עס מאכט מעגליך עס זאל אנווואקסען אין דעם מין.

בעווייזען די וויכטיגקייט פון דעם געזעלשאפטליכען אינסטינקט, אלס א באזיס פאר דער עטהיק, איז די ארבייט, מיט וועלכער איך בין איצט פערנומען.

נאָך א וויכטיגע בעטראַכטונג, צו וועלכער עס פיהרט אונז די פאַרשונג פון געגענזייטיגער הילף אין דער נאַטור, איז וואָס עס גיט אונז די מעגליכקייט צו קאָנען בעסער בעגרייפען, וויפיעל די ענטוויקלונג פון יעדען לעבעדיגען מין, און נאַכמאהר, די ענטוויקלונג פון מענשליכע געזעלשאפטען און בעזונדערע אייגנצעלנע, העגנט אב פון די אומשטענדען פון לעבען, אונטער וועלכע זיי ענטוויקלען זיך. אט די אידעע, וועלכע איז אזוי קרעפטיג פערטיידיגט געוואָרען פון די פראַנצויזישע ענציקלאָפעדיסטען צום סוף פון 18טען יאָהרהונדערט און פון זייערע סאָציאַליסטישע און אנארכיסטישע נאכפאלגער אין דעם נעקסטען

יאָהרהונדערט — אָנהויבענדיג מיט גאָדווין, פוריע און ראָבערט אָווען — ווערט מיט פערביסענקייט בעקעמפפט פון די פערטיי־דיגער פון קאַפּיטאַליזם און דעם שטאַאַט, ווי אויך פון די רעליגיעזע פּרעדיגער. און מיר ווייסען אַלע, וואָס פאַר אַ גוצען זיי האָבען געמאַכט פון דעם „קאַמפּף אומס לעבען"־געדאַנק פאַר דער פער־טיידיגונג פון זייער פּאָזיציע — ברענגענדיג ביז צו פערצווייפלונג דאַרווינען אַליין.

איצטער, ווען מיר זעהען, אַז דער געדאַנק פון אַ אינערליכען קאַמפּף אינצווישען פון דעם מין איז גראָב איבערטריבען געוואָרען פון דאַרווינ'ס נאָכפאָלגער, פערשטעהען מיר, אַז בעת ער האָט אין זיינע שפּעטיגערע ווערק נאָך דעם בוך „די אָבשטאַמונג פון די מינים", (אין זיין „אָבשטאַמונג פון מענשען" און ספּעציעל אין זיין ווערק „ענדערונגען ביי חיות און מענשען") צוגעשריבען אַלץ מעהר וויכטיגקייט צו דער ווירקונג פון אויסערליכע אומשטענדען אויף דעם גאַנג פון דער ענטוויקלונג פון אַלע לעבעדיגע וועזענס, האָט ער דערמיט ניט געמאַכט קיין הנחות צו זיינע געגנער, ווי אייניגע פון זיינע ענגלישע נאָכפאָלגער דערצעהלען אונז. ער האָט איינפאַך צונויפגערעכענט די רעזולטאַטען פון די אונגעהויערע פאָרשונגען בנוגע די אורזאַכען פון וואַריאַציעס, וואָס ער האָט געמאַכט נאָכ־דעם, ווי ער האָט אָבגעדרוקט אין יאָהר 1859 זיין ערשטען עפּאָכע מאַכענדען ווערק, די „אָבשטאַמונג פון די מינים".

איצטער קאָן מען שוין שטודירען די ווירקונגען פון דער סביבה אויף דער ענטוויקלונג אי פון געזעלשאַפטען אי פון איינ־צעלנע, גאַנץ גענוי און אָהן ליידענשאַפטען, און אַזאַ שטודיום וועט זיכער עפענען נייע און וויכטיגע אויסזיכטען וועגען עוואָלוציע אין אַלגעמיין. עס וועט אין דער זעלביגער צייט אויך בעפרייען דעם גע־זעלשאַפט־רעפאָרמאַטאָר פון די ספיקות, וואָס ער וואָלט געקאָנט פיהלען בנוגע זיין אַרבייט, וואָס ער ווענדט אָן צו ענדערען אַפריהער די היינטיגע לעבענס־אומשטענדען פון דער מענשהייט, און

זיין בעהויפטונג וואָס ער מאכט, אז די בעסערע אומשטענדען פון געזעלשאפטליכען לעבען, וואָס וועט זיין געבויט אויף געגענזייטיגער שטיצע און גלייכהייט, וועט שוין במילא אויפהויבען דעם מענשעס מאראלע בעגריפען צו אזא הויך, וואָס זיי האבען קיינמאל ניט געקאנט דערגרייכען אונטער דעם היינטיגען סיסטעם פון שקלאפערי און עקספלואטאציע.

א דריטער פונקט, אויף וועלכען די פאָרשונגען, וואָס זיינען געמאכט געוואָרען אין אָט דעם בוך, קאָנען וואַרפען א ניי ליכט, איז — דער אורשפרונג פון דעם שטאאט. אייניגע געראנקען וועגען דעם ענין, וואָס זיינען ארויסגעפיהרט געוואָרען פון די פאָרשונגען וועגען דער ענטוויקלונג פון דער גזעלשאפט, און וואָס געפינען זיך אין דעם בוך „געגענזייטיגע הילף", האָב איך צוגויפגעפאסט אין א בראשור אונטער'ן נאָמען „דער שטאאט און זיין היסטארישע ראָליע". וועגען דעם ענין וואָלט מען אָבער געקאָנט זאָגען פיעל מעהר, און ווי יעדער פאָרזיכטיגער לעזער קאָן אליין איינזעהען, עפענען אויף די קאפיטלען, וואָס איך האָב אבגעגעבען אין דעם בוך צו דער „געגענזייטיגער הילף אין די מיטעלאלטערליכע שטעדט" און פריהער צו די דארף-געמיינדען, גאנץ נייע ליניען פון פאָרשונגען, וועלכע קאָנען פיהרען צו וויכטיגע פראקטישע רעזולטאטען. צום אומגליק שטעהט די פערגעטערונג פון דעם רוימישען צענטראליזירטען שטאאט און דעם רוימישען גזעזע, וועלכע הערשט איבער אלע אין אונזערע אוניווערזיטעטען, אין וועג פון אזוינע מעגליכע פאָרשונגען. דערהויפט נאָך דערפאר, וואָס אזוינע פאָרשונגען, וועו מען זאָל זיי נאָר מאכען, וואָלטען גערינגט אלס א שטיצע פאר די געדאנקען, וואָס וואקסען איצטער אין די ראָמאנישע און אנגלא-זאקסישע געמיינדען, בנוגע דער נויטיגקייט פון זעלבסטשטענדיגקייט אדער „האָם רול" ניט נאָר פאר בעזונדערע נאציאָנאליטעטען, נאָר אויך פאר יעדער געאָגראפיש-אבגעטיילטער טעריטאָריע, פאר יעדער געמיינדע און יעדען בעזירק.

אזא זעלבסטשטענדיגקייט — הויבט שוין אָן איצט צו ווערען קלאָהר — וואָלט געווען דער איינציג־ריכטיגער וועג איינצופיהרען אַן אמת'ע פעראייניגונג צווישען די פערשיעדענע טיילען פון א טע־ריטאָריע, אָנשטאָט דעם געמאכטען צוזאמענבונד, וואָס ווערט איצט אויף זיי ארויפגעצוואונגען דורך זייער אלעמענס אונטער־וואָרפענקייט אונטער א געוויסער אויסערליכער אויטאָריטעט.

אין אייניגע איבערבליקען איבער אָט דעם בוך איז אויסגע־דריקט געוואָרען די מיינונג, אז איך האָב אין א געוויסער מאָס מגזם געווען די גוטע שטריכען פון די מיטעלאלטערליכע פרייע רעפּובלי־קען. ווען דאָס בוך אָבער וואָלט ניט געווען געשריבען פאר'ן אל־געמיינעם לעזער און איך וואָלט געקאנט אריינברענגען אין איהם די אונגעהויערע מאסע מאטעריאל, וואָס איך האָב צונויפגעקליבען פון צופערלעסיגע קוועלען פון יענע צייטען און ערנסטע מאָדערנע ווערק וועגען דעם ענין, וואָלט יעדער געקאָנט זעהען, אז אָנשטאָט צו האָבען מגזם געווען, בין איך, פערקעהרט, גאָר געווען געצוואונ־גען צו בעגרעניצען מיינע בעלייכטונגען ביז צו א גאנץ קליי־נעם טייל פון די פּונקטען, וואָס איך האָב געקענט געבען. די ביי־שפּיעלען אליין, וועלכע זיינען געבליבען אין מיינע מאנוסקריפּט־נאָטיצען, וואָלטען קלעקען אויף א צווייטען באנד.

איצטער, אז מיר זעהען צווישען די ארבייטער פון אייראָפּא און אמעריקא אזא גרויסע בעוועגונג אליין אויסצוארבייטען די פאָרמען, וועלכע די פּראָדוקציאָן און אויסטויש דארף אָננעהמען אין א געזעלשאפט, וואָס האָט זיך בעפרייט פון דעם יאָך פון קאפּיטאל און שטאאט, ראטה איך גאנץ ערנסט די דאָזיגע ארבייטער, וועלכע דענקען שוין אין דער ריכטונג, אריינצוטראכטען זיך אין די פאק־טען, וואָס מיר ווייסען וועגען די ערשטע צוויי יאָהרהונדערטען פון אונאבהענגיגען לעבען אין די מיטעלאלטערליכע שטעדט, נאָכדעם, ווי זיי האָבען ארונטערגעוואָרפען דעם יאָך פון די פעאָדאלע בא־ראָנען, בישאָפּען און קעניגע, און האָבען אָנגעהויבען א נייע ענט־

וויקלונג אויף די ליניען פון פרייהייט און פעדעראציע. עס פער־
שטעהט זיך. מיר טאָרפן ניט זוכען נאָכצואָהמען די פערגאַנגענהייט,
— די געשיכטע ווידערהאָלט זיך ניט; און איך האָב אָנגעוויזען
אין אָט דעם בוך די פעהלערן, וואָס די מיטעלאָלטערליכע שטעדט
האָבען געמאַכט, בעת זיי האָבען אויסגעארבייט זייערע פרייהייט־
חאַרטען. וואָס מיר דאַרפען טהאָן איז נאָכצוזעהן, צי די פרינ־
ציפען פון אואבהענגיקייט און פרייע פע־
דעראציעס וואָלטען ניט אונענדליך בעסער געפיהרט צו וואויל־
זיין און א העכערער גייסטיגער ענטוויקלונג, אויידער דאָס אונטער־
וואַרפען זיך צו אויסערליכע אויטאָריטעטען און דאָס פערקנעכטען
זיך צו דער קירך און דעם שטאַאט, וואָס האָט כאַראָקטעריזירט די
עפּאָכע, וועלכע איז געקומען נאָך דעם אונטערגאַנג פון די פרייע
שטעדט און האָט געמאַכט די התחלה פון דעם וואוקס פון די מילי־
טער־שטאַאטען.

דאָס זיינען די בעמערקונגען, וועלכע איך קאָן מאַכען פאר דער
נייער אויסגאַבע פון אָט דעם בוך. דערביי ווייל איך זאָגען, אז עס
איז מיר דאָס גרעסטע פערגעניגען צו זעהען אָט דאָס ווערק מיינם
ארויסקומענדיג אין אידיש. ביי דער איצטיגער צייט איז די אידעע
פון צענטראַליזאציע און צענטראַליזירטע שטאַאטען אזוי פיעל אין
מאָדע, אפילו צווישען סאָציאַליסטען, אז מיר הערען גאנץ אָפט
מענשען זאָגענדיג אז די קלייגע נאָציאָנאַליטעטען האָבען קיין
גרונד ניט צו עקזיסטירען; אז וואָס גיכער זיי וועלען איינגעשלונ־
גען ווערען פון די גרעסערע נאָציאָנען, וואָס שנעלער זיי וועלען
פערגעסען זייער מוטער־שפראַך — אלץ בעסער וועט זיין.

די ערפאַהרונג פון מיין גאַנצען לעבען האָט מיר געלערנט
אקוראט פערקעהרט. אלץ, וואָס איך האָב געלערנט אין מיין לע־
בען, האָט מיך, ארבא, איבערצייגט, אז דער זיכערסטער וועג, ווי
אזוי אריינצובערענגען א הארמאָניע פון בעשטרעבונגען צוויישען די
פערשיידענע נאָציאָנען, איז — אז יעדער טייל פון דער מענשהייט

זאָל אלץ ווייטער ענטוויקלען און רייכער מאכען די שפראך, וואס ווערט גערעדט פון די מאסען פון דעם דאָזיגען טייל פון דער מענש־היט. דאס וועט אויך זיין דער זיכערסטער וועג, ווי אזוי אט די אלע טיילען וועלען איינשטימען צווישען זיך מכח דער איין שפראך, אדער די צוויי שפראכען, וואס וועלען שפעטער אנגענומען ווערען אלס דאס הויפט מיטל פון דעם אינטערנאציאנאלען פערקעהר. דערהויפט נאך, אז אויסלערנען זיך נאך א שפראך א חוץ די אייגענע איז א גאנץ לייכטע זאך צו דערגרייכען, דורך די פערפאלקאמטע מעטאדען פון לערנען שפראכען, וועלכע זיינען שוין איצט אויסגעארבייט.

א חוץ דעם איז דאס אויך דער זיכערסטער וועג, ווי אזוי צו סטימולירען יערע נאציאנאליטעט צו ענטוויקלען דאס בעסטע, וואס זי האט אויסגעארבייט אין פערלויף פון יאהרהונדערטען אין איהר אייגענער סביבה. עס איז דער זיכערסטער וועג צו בערייכערען אונזער אלגעמיינע ירושה מיט אלע יענע נאציאנאלע שטריכען, וועלכע האבען א ספעציעלען וועדטה פאר די פילאסאפיע בעגריפען, דער פאעזיע און קונסט.

אט דערפאר פיהל איך מיך ספעציעל אזוי אנגענעהם צו זעהן „די געגענזייטיגע הילף" גערוקט אין א שפראך, וואס ווערט גערעדט פון א היבשען טייל פון דער מענשהייט און וואס האט־שוין אן אייגענע אריגינעלע ליטעראטור, וועלכע טראגט אריין זיינע אייגענע נאציאנאלע שטריכען אין די אלגעמיינע אוצרות פון דער מענשהייט.

פ. קראפאטקין.

בריטאן, ענגלאנד,
נאוועמבער, 1913.

געגענזייטיגע הילף

איינלייטונג

צוויי זייטען פון טהיערען־לעבען האָבען אויף מיר נעמאכט דעם גרעסטען אייַנדרוק, בעת איך האָב אין מיין יוגענד ארומגע־רייזט אין מזרח־סיביר און צפון־מאנדזשוריע. ערשטענס, די מוראַ'דיגע שווערקייט פון'ם קאמפֿ פאר עקזיסטענץ, וואָס די מעהרסטע מינים חיות מוזען פיהרען קעגען דער גרויזאמער נאַטור, מיט דער אונגעהויערער לעבען־פערניכטונג, וואָס קומט פֿעריאַדיש פאָר פון נאַטירליכע סבות, און ממילא די שפֿאַרעווידיגקייט פון דער בעפעלקערונג איבערן גאַנצען געביעט, וועלכען איך האָב בעאָב־אכטעט. און צווייטענס, דער פאקט, וואָס איך האָב אפילו אין די עטלעכע פֿלעצער, וואו לעבעדיגע ברואים זיינען געווען לרוב, ניט נעקענט געפינען, הגם איך האָב עס פלייסיג געזוכט, יענעם ביטערן קאמפֿ פאר די מיטלען פון עקזיסטענץ צווישען ד י ב ע ל י ח י י ם, ו ו א ָ ם ג ע ה ע ר ן צ ו א י י ן מ י ן, וועלכען די מייסטע דאַרוויניסטען (אבוואויל ניט אלעמאל דאַרווין אליין) האָבען בעטראכט פאר דעם הערשענדען כאראקטער־שטריך פון לעבענס־קאמפֿ און פאר דעם הויפט־פאקטאר פון ענטוויקלונג.

די שרעקליכע שנעע־שטורעמס, וועלכע טראָגען זיך איבער דעם צפון־טייל פון אזיע אין סוף ווינטער, מיט די אייזיגע פרעסט, וואָס קומען אפט נאכדעם; די פרעסט און שנעען, וואָס קעהרען זיך אום יעדען יאָהר אין מיטען מאי, וועו די בוימער שטעהען שוין אין פולען בליהען און די אינזעקטען שוויבלען און גריבלען איבע־ראל; די פריהצייטיגע פרעסטלעך און אפטמאל די טיעפע שנעען, וואָס פאלען ארויס שוין אין יולי און אויגוסט, אפילו אין די גראַז־סטעפעס פון מערב־סיביר, און פערניכטען מיט איין קלאפ מילאָנען אינזעקטען, ווי אויך די צווייטע אויסבריהונגען פון די פויגלען; די שלאָקס־רעגענס — א פאלגע פון די מאַנסון־ווינטען — וואָס הויבען אָן גיסען אין אויגוסט און געדויערן וואָכען נאכאנאנד אין די מילדערע געגענדען פון דעם אמור און אוססורי, ברייננענדיג אין די נידערלענדער פון אמור און סונגאַרי אזוינע פערפלייצונגען,

וועלכע זיינען נאָר בעקאנט אין אמעריקא און אין מזרח־סיביר, און וועלכע פערוואנדלען אונגעהויערע שטרעקען פון הויכע פלאכ־לענדער, די גרויס ווי גאנצע אייראָפּעאישע מדינות, אין זומפיגע בלאָטעס; און ענדליך די טיעפע שנעען, וואָס פאלען אָפּטמאל ארויס אנהויב אָקטאָבער, פערדעקענדיג א שטח, די גרויס ווי פראנקרייך אדער דייטשלאנד, און אבשניידענדיג לחלוטין די חיונה פון אלע מעלי גרה'דיגע בהמות, וועלכע קומען טאקע אום דאמאלסט אין די טויזענדער — אט דאָס זיינען די אומשטענדען, אונטער וועלכע די טהיערען־וועלט האָט צו קעמפּפען פאר'ן לעבען אין צפון־אזיע.

אט די אומשטענדען האָבען שוין דעמאלט געצוויגען מיין אויפ־מערקזאמקייט אויף דער אונגעהויערער וויכטיגקייט אין דער נאטור פון דער דאָזיגער רייה ערשיינונגען, וועלכע דאָרווין רופט אָן „די נאטירליכע אבהאלטונגען פון צופיעל־פערמעהרונג", — אין פער־גלייך מיט דער וויכטיגקייט פון דעם אונדערבארמליכען קאמפּף פאר די מיטלען פון עקזיסטענץ, וועלכער קאָן דאָ און דאָרט פאר־קומען צוויישען די איינצעלנע פון דעמזעלבען מין, אבער אלעמאל נישט מעהר ווי אין א בענרענצטער מאָס, און איז קיינמאל ניט אזוי וויכטיג ווי דער פריהער דערמאָנטער פאקטאָר. ניט איבערבעפעלקערונג, נאָר פערקעהרט, א שפּאָרעוודיגקייט אין בעפעלקערונג איז דער כאראקטער־שטריך פון יענעם אונגעהויערן טיי׳ל פון ערדקוגעל, וועלכען מיר רופען אָן צפון־אזיע. דאָס זיינען געווען די רעזולטאטען פון מיינע בעאבאכטונגען, און שוין פון דעמסטמאל אָן האָב איך אנגעהויבען צו האָבען שטארקע ספיקות — וועלכע האָבען זיך שפּעטער טאקע בעשטעטיגט — וועגען דעם דאָזיגען כלומר'שט־שרעקליכען קאמפּף פאר די לעבענסמיטלען צוויישען די מיטגליעדער פון דעמזעלבען מין, וועלכער איז געווארען אן אמת'ער „אני מאמין" ביי די מייסטע דארוויניסטען. אזוי האָב איך שוין דאמאלסט אויך אנגענהויבען צווייפלען אין דעם הער־שענדען איינפלוס, וואָס אט דער סאָרט קאמפּף האָט, לויט דער מיינונג פון די דארוויניסטען, אויף דער ענטוויקלונג פון נייע מינים.

פון דער אנדער זייט וויעדער, וואו מיר איז נאָר אויסגעקומען צו זעהען א קאָכיג, צאָהלרייך טהיערען־לעבען, ווי צום ביישפיעל פריהלינגצייט ביי די אזערעס, וואו מיליאָנען פויגלען פון צעהנדליגע

מינים קומען זיך צונויף אויסצובריהען זייערע יונגע, אדער אין די בעפעלקערטע קאלאניעס פון די גריזונעס, אדער אין דער צייט פון די פויגעל־וואנדערונגען, וואס איז דאמאלסט פארגעקומען אויף אן עכט אמעריקאנישען מאסשטאב אין די טהאלען פון דעם אוססורי, אדער בעת א געוויסער גרויסער וואנדערונג פון דאם־הירשען, וועלכע מיר איז אויסגעקומען צו בעאבאכטען אויפ'ן אמור, וועו צעהנדליגע טויזענדער פון די דאזיגע קלוגע חיות זייען ענטלאפען פון א גרויסער טעריטאריע צו דאטעוועו זיך פון די ארויסגעפאלענע טיפע שנעען, אוו האבען זיך צוזאמענגעקליבען אין גרויסע סטאדעס, כדי אריבערצושווימען דעם אמור וואו ער איז אם שמעלסטען, אין קליין־כינגאן — אין אט די אלע סצענעס פון טהיערען־לעבען, וואס האבען זיך אבגעשפיעלט פאר מיינע אויגען, האב איך געזעהן אזוי פיעל פאקטען פון געגענזייטיגער הילף אוו געגענזייטיגער שטיצע, אז איך האב ניט ווילענדיג זיך געמוזט פערטראכטען וועגען דער זעהר נרויסער בעדייטונג, וואס זיי מוזען האבען פאר דער ערהאל־טונג פון לעבען, פאר דעם קיום המין אוו פאר זיין וויטערדיגער ענטוויקלונג.

ענדליך איז מיר אויסגעקומען צו בעמערקען צווישען די האלב־ווילדע רינדער אוו פערד אין טראנסבאיקאל, אוו אומעטום צווישען די וועווערקעס אוו ווילדע חיות בכלל, אז וועו עס איז זיי אוים־געקומען צו קעמפפען אנטקעגען א דוחק אין שפייז, מחמת איינער פון די פריהער דערמאנטע סבות, פלעגט דאס גאנצע טייל פון דעם מין, וועמען דאס אומגליק האט געטראפפען, ארויסקומען פון קאמפף אזוי געבראכען אין כחות אוו געזונד, אז עס איז אונמעגליך צו גלויבען, אז א פראגרעסיוע ענטוויקלונג פון די מינים זאל קאנען זיין בע־גרינדעט אויף אזלכע פערידדען פון שארפער קאנקורענץ.

שפעטער, וועו די שיכט'ן צווישען דארוויניזם אוו סאציא־לאניע האבען געצויגען מיין אויפמערקזאמקייט, האב איך צוליעב אט די אנגעוויזענע אורזאכען ניט געקענט איינשטימען מיט קיינע ניט פון די זעהר פיעלע וועדק, וועלכע בעהאנדלען אויף פערשיידענע אופנים די דאזיגע העכסט וויכטיגע פראגע. זיי אלע האבען גע־זוכט צו בעווייזען, אז דער מענש מיט זיין הויכען שכל אוו וויסען

קען מילדערן די שטרענגקייט פון דעם לעבענסקאמפף צווישען מענשען; אין דערזעלבער צייט אבער האבען זיי אלע אנערקענט, אז דער קאמפף פאר די עקזיסטענץ־מיטלען פון יעדער חיה אנטקענען אלע איבעריגע חיות פון איהר מין און דער קאמפף פון יעדען איינצעלנעם מענשען אנטקענגען אלע מענשען איז א „געזעץ פון דער נאטור". איך האב ניט געקענט איינשטימען מיט אזא בליק, ווייל איך בין שוין פריהער געווען איבערצייגט, אז אויב מען זאל גלויבען אין אן אונדערבארעמליכען קאמפף פאר עקזיסטענץ אין די נרעניצען פון יעדען מין און בעטראכטען אזא מלחמה אלס א בעריגג פון פראגרעס, וואלט עס געהייסען, אז מען נעהמט אן עפעס אזוינס, וואס איז ניט נאר נאך ניט בעוויזען געווארען, נאר וואס עס וועלט פשוט ניט בעשטעטיגט דורך דירעקטע בעאבאכטונגען.

דאגעגען, וועו איך האב זיך בעקענט מיט דער לעקציע „וועגען דעם געזעץ פון גענענזייטיגער הילף", וואס דער בעריהמטער אמאלג, פראפעסאר קעסלער, דער דאמאלטיגער דעקאן פון דעם פעטערבורגער אוניווערזיטעט, האט גהאלטען פאר דעם רוסישען קאנגרעס פון נאטורפארשער אין יאנואר 1880, האב איך דערזהלן, אז ער וואלט נאר א נייי ליכט אויף דער נאנצער פראגע. לויט קעסלער'ס מיינונג עקזיסטירט אין דער נאטור א חוץ דעם געזעץ פון גענענזייטיגען קאמפף נאך א געזעץ פון גענענזייטיגער הילף, וועלכער שפיעלט א סך א וויכטיגערע ראלע אין דעם ערפאלג פון לעבענס־קאמפף און ספעציעל אין דער פראגרעסיוער ענטוויקלונג פון די מינים, איידער דאס געזעץ פון קאמפף. אט די מיינונג, וועלכע איז אין אמת'ן נישט מעהר ווי א וויטערדיגע ענטוויקלונג פון די אידעען, וואס דארווין אליין האט ארויסגעזאגט אין זיין „אבשטאמונג פון מענשען", האט זיך מיר אויסגעוויזען, איז אזוי ריכטיג און האט אזא נרויסע וויכטיגקייט, אז פון יענער צייט אן, וואס איך האב זיך בעקענט מיט איהר, (אין 1883) האב איך אנגעהויבען זאמלען מאטעריאל פאר דער וויטערדיגער ענטוויקלונג פון דער דאזיגער אידעע, וועלכע קעסלער האט נאר לייכט אנגעריהרט אין זיין רעדע און האט ניט גהאט די מעגליכקייט זי וויטער צו ענטוויקלען, אזוי ווי ער איז גשטארבען אין 1881טען יאהר.

נאר אין איין פונקט האב איך ניט געקענט איינאנצען אייני־

שטימען מיט קעססלער'ס אַנזיכטען. ער האָט גערעדט וועגען „די געפיהלען פון עלטערן" און דער זאָרג פאַר'ן נייען דור (זעה ווייטער, קאַפּיטעל I), ווי וועגען דעם קוואַל פון וואַנען עס נעהמט זיך ביי חיות די געגענזייטיגע גענויגטקייט פון איינעם צום אַנדערן. איך דענק אָבער, אַז די פראַגע, וויפיעל אָט די צוויי געפיהלען האָבען ווירקליך מיטגעווירקט אין דער ענטוויקלונג פון די געזעלשאַפטליכע אינסטינקטען ביי חיות, און וויפיעל אַנדערע אינסטינקטען האָבען אויך געווירקט אין דער אייגענער ריכטונג, געהערט צו אַ גאַנץ בעזונדערען ענין און איז אַזאַ פערוויקעלטע פראַגע, אויף וועלכער מיר זיינען דערוויילע נאָך קוים אימשטאַנד צו געבען אַן ענטפער. ערשט נאָכדעם אַז מיר וועלען ריכטיג פעסטשטעלען די פאַקטען גופא פון געגענזייטיגער הילף ביי פערשיידענע קלאַסען חיות, ווי אויך זייער וויכטיגקייט פאַר דער ענטוויקלונג, וועלען מיר קענען אָבטיילען דאָס, וואָס געהערט אין דער ענטוויקלונג פון די געזעל־שאַפטליכע אינסטינקטען צו די עלטערנליכע געפיהלען און דאָס, וואָס געהערט צו דער געזעלשאַפטליכקייט אַליין; און דערביי וועט מסתמא אויסקומען צו זוכען די אָבשטאַמונג פון דער לעצטער אין גאָר די ערשטע שטופען פון דער ענטוויקלונג פון טהיערען־וועלט — אפשר גאָר אין די „קאָלאָניאַלע שטופען" 1). איך האָב דעריבער די הויפּט אויפמערקזאַמקייט אָבגעגעבען פריהער פאַר אַלץ אויף פעסטצושטעלען די וויכטיגקייט פון געגענזייטיגער הילף אַ ל ס פ אַ ק ט אָ ר פ ו ן ע ו ו אָ ל ו צ י אָ ן, און האָב איבערגעלאָזען פאַר ווייטערע פאָרשונגען די פראַגע וועגען דער אָ ב ש ט אַ מ ו נ ג פון די אינסטינקטען פון געגענזייטיגער הילף.

די וויכטיגקייט פון דעם פאקטאָר פון געגענזייטיגער הילף — „ווען מען זאָל נאָר קענען בעווייזען זיין אַלגעמיינע אָנווענדונג" — איז ניט פרעמד געווען געטהע'ן, ביי וועמען עס האָט זיך אַזוי קלאָר

---

1) איך האָב דאָ אין אויג יענע שטופען, ווען די גאַנץ נידעריגסטע טהיערען פעראיינען זיך אין גרופּען. זעה וועגען דעם אָגוסט קאָנט, אָבהאַנדלונג „ביאָלאָגיע" אין זיין „פּאָליטיק פּאָזיטיוו". וואו ער רעזו־מירט זיין פּאָזיטיווע פילאָסאָפיע; ספּענסער'ס „פּרינציפּען פון ביאָ־לאָגיע", און בעזונדערס דאָס ווערק איבער „טהיערען־קאָלאָניען" פון פּעריע.

ארויסגעווייזען דער זשעניע פון א נאטורפאָרשער. וועו עקערמאן האָט אמאָל דערצעהלט געטהע'ן — דאָס איז געווען אין 1827טען יאָהר — אז ער האָט געפונען די צוויי יונגינקע קענינ־פויגעלעך, וואָס זיינען פון איהם אנטלאָפען נאָכדעם ווי ער האָט געשאָסען זייער מוטער, אין דעם נעסט פון א רויט־העלזעל, וועלכע האָט געקאָרמעט די פרעמדע פויגעלעך צוגלייך מיט איהרע אייגענע, איז געטהע שטארק נתפעל געוואָרען פון דער מעשה. ער האָט אין דעם געזעהן א בעשטעטיגונג פון זיינע פאנטאזיסטישע אנזיכטען איבער דער נאטור און האָט געזאָגט: „אויב עס איז אמת, אז אזא ארט קאָרמענען פרעמדע קומט פאָר אין דער גאנצער נאטור, ווי עפעס וואָס טראָגט דעם כאראקטער פון אן אלגעמיינעם געזעץ, דאן וואָלטען פיעלע רעטענישען געלעזט געוואָרען". דעם נעקסטען טאָג האָט ער זיך וויעדער אומגעקערט צו דער פראָגע און האָט שטארק געבעטען עקערמאנען (וועלכער איז, ווי בעקאנט, געווען א זאָאלאָג) ער זאָל ספעציעל שטודירען דעם געגענשטאנד, צולעגענדיג אז ער וועט אויף דעם אופן אודאי דערגרייכען „גאר גרויסע, אונשעצבארע רעזולטאטען". (געשפרעכע, אויסגאבע 1848, דריטער באנד, ז. 221, 219.) ליידער איז אזא שטודיום קיינמאָל ניט אונטערנומען געווארען, הגם עס איז זעהר מענליך אז ברעהם, וועלכער האָט צונויפגעקליבען אין זיינע ווערק אזוינע רייכע מאטעריאלען וועגען געגענזייטיגער הילף ביי חיות, איז ארויפגעפיהרט געווארען אויף דעם געדאנק דורך געטהע'ס בעמערקונג.

אין משך פון די יאָהרען 1886—1872 זיינען געדרוקט געוואָרען אייניגע וויכטיגע ווערק וועגען דעם נייסטיגען לעבען און דער פערנונפט פון טהיערען, (די ווערק ווערען דערמאָנט אין א הערה צום ערשטען קאפיטעל), דרויי פון וועלכע האָבען א מעהר נאָהענטע שייכות צו דער פראָגע, וואָס אינטערעסירט אונז דאָ. זיי זיינען: „די געזעלשאפטען פון חיות" פון עספינאס, (פאריז 1877), „דער קאמפף פאר עקזיסטענץ און די פעראייניגונג פאר'ן קאמפף", א לעקציע פון ל. לאנעסאן (אפריל 1881), און לודוויג ביכנער'ס בוך „ליעבע און ליעבעסלעבען אין דער טהיערוועלט", וואָס איז צום ערשטען מאָל ערשיענען אין 1881 אדער 1882, און א צווייטע, פיעל פערגרעסערטע אויפלאגע, איז ערשינען אין 1885. אבער אונגאאכטעט אויף די אויסגעצייכענטע מעלות פון יעדען

איינעם פון די דאָזיגע ווערק, לאָזען זיי פון דעסטוועגען איבער א ברייטען פּלאַץ פאר א ווערק, אין וועלכען די געגענזייטיגע הילף זאָל בעטראכט ווערען ניט נאָר ווי אַן ארגומענט צו גונסטען פון דער לעהרע, אז די מאַראַלע אינסטינקטען זיינען עלטער פאר'ן מענשען, נאָר אויך ווי א נאטור־געזעץ און א פאקטאָר פון עוואָלוציאָן. עספינאָס האָט אויפמערקזאם געמאכט אויף אזוינע געזעלשאפטען פון חיות (מוראשקעס און ביענען), וועלכע זיינען בעגרינדעט אויף פיזיאָלאָגישע חלוקים פון געבוי אין פערשיידענע מיטגליעדער פון דעמזעלבען מין, און אויף א פיזיאָלאָגישער טיילונג פון דער ארבייט צווישען זיי. אָבער אָבוואויל זיין ארבייט ניט אויסגעצייכנטע אָנדייטונגען אין אַלערלייי מעגליכע ריכטונגען, איז זי דאָך געשריבען געוואָרען אין א צייט, וועו די ענטוויקלונג פון די מענשליכע געזעלשאפטען האָט ניט געקענט בעהאַנדלט ווערען ווי מיר קענען זי איצטער בעהאַנדלען, א דאַנק דער סומע וויסענשאפט, וואָס האָט זיך אָנגענקליבען פון יעמאָלט אָן. לאַנעסאָן'ס לעקציע טראָגט גיכער דעם כאראקטער פון א גלענצענד־אָנגעצייכענטען אַלגעמיינעם פּלאַן פאר אן ארבייט, אין וועלכער די געגענזייטיגע שטיצע זאָל בעהאַנדלט ווערען, אָנהויבענדיג פון די פעלזען אויפ'ן ים און אויסלאָזענדיג מיט דער וועלט פון פלאַנצען, חיות און מענשען. און וואָס געהערט ביכנער'ס ווערק, איז הגם עס דייטעט אָן אויף דער ראָליע פון געגענזייטיגער הילף אין דער נאטור, און איז רייך אין פאקטען, קען איך אָבער ניט איינשטימען מיט זיין הויפט אידעע. דאָס בוך פאַנגט זיך אָן מיט א לויבגזאַנג צו דער ליעבע, און כמעט אַלע זיינע ביישפיעלען האָבען דעם צוועק צו בעווייזען די עקזיסטענץ פון ליעבע און סימפאטיע ביי חיות. אָבער ארונטערבריינגען דעם סאציאַלען טריעב פון חיות צו ליעבע און סימפאטיע, מיינט אייגענטליך צו פערשמעלערן זיין אלגעמיינהייט און וויכטיגקייט; פונקט ווי די מענשליכע עטיק, וועלכע איז בעגרינדעט בלויז אויף ליעבע און פערזענליכער סימפאטיע, פיהרט צו א פערשמעלערונג פון דעם בעגריף פון מאַראַלען געפיהל בכלל. עס איז ניט דער געפיהל פון ליעבע צו מיין נאכבאר, וועלכען איך קען אָפטמאָל גאָרניט, וואָס בעווענגט מיך צו כאפען אן עמער וואסער און לויפען לעשען זיין הויז, וואָס שטעהט אין פלאַמען, בעת מיין אייגען הויז שטעהט ניט אין קיין סכנה פון פייער; מיך

בעווענט א סך א בריטערער, הגם ניט אזא קלאָרער, געפיהל, אָדער ריכטיגער געזאָגט, אן אינסטינקט פון מענשליכער סאָלידאריטעט און געזעלשאפטליכען צוזאמענלעבען. דאָסזעלבע בעמערקען מיר אויך ביי חיות. עס איז ניט ליעבע, און עס איז אפילו ניט סימפּאטיע, אין ריכטיגען זין פון די ווערטער, ווּאָם עס בעווענט א סטאָדע בהמות אָדער פערד אויסצושטעלען זיך אין א קרייז, כדי צו בעשיצען זיך פון אן אָנפאל פון וועלף; און עס איז זיכער ניט ליעבע, ווּאָם בעווענט די וועלף זיך צו פעראייניגען אין מחנות צוליעב געיעג. אזוי אויך איז עס ניט ליעבע, ווּאָם מאכט אז די קעצעלעך אָדער שעפסעלעך זאָלען זיך שפּיעלען איינע מיט די אנדערע, און ניט די ליעבע פיהרט צוזאמען די יונגע הערבסט־פויגעלעך, ווען כע פערבריינגען אינאיינעם גאנצענע טעג כמעט דעם גאנצען הערבסט. ענדליך קען מען ניט צושרייבען, ניט צו ליעבע, ניט צו פערזעלליכער סימפּאטיע דעם אומשטאנד, ווּאָם פיעלע טויזענדער דאם־הירשען, צעווּאָרפענע איבער א שטח די גרויס ווי פראנקרייך, קלייבען זיך צוזויף אין צעהנדליגע בעזונדערע סטאָדעם און מארשירען צו א בעשטימטען פונקט, כדי אריבערצושווימען דאָרט'ן א טייך. אין אָט די אלע פעלען שפּיעלט די הויפּט־ראָליע א געפיהל, ווען כער איז ניט אן ערך בריטער איידער ליעבע אָדער פערזעלליכע סימפּאטיע; — דאָ טרעט ארויס אן אינסטינקט פון געמיינשאפטליכקייט, ווען כער האָט זיך לאנגזאם ענטוויקעלט ביי חיות און מענשען אויף די פריהעסטע שטופען פון זעהר א לאנגער פעריאָדע פון ענטוויקלונג, און ווען כער האָט אויסגעלערנט אי די חיות, אי די מענשען צו בעגרייפען די קראפט ווּאָם זיי בעקומען, פראקטיצירענדיג געזעלשאפטליכען הילף און שטיצע, ווי אויך די פרייד, ווּאָם מען קען געפינען אין געזעלשאפטליכען לעבען.

די וויכטיגקייט פון דעם אונטערשיעד ווען קענען לייכט אָבשאצען יעדער איינער, ווּאָם שטודירט די פסיכאָלאָגיע פון חיות און דערהויפּט די מענשליכע עטיק. ליעבע, סימפּאטיע און זעלבסט־אָפּפערונג שפּיעלען גאנץ געוויס א זעהר גרויסע ראָליע אין דער פראָגרעסיווער ענטוויקלונג פון אונזערע מאָראָל געפיהלען; די מענשליכע געזעלשאפט אבער איז גאָר ניט געבויט אויף ליעבע און אויך ניט אפילו אויף סימפּאטיע. זי איז געבויט אויפ'ן בעוואוסטזיין — זאָל עס זיין אפילו נישט מעהר ווי אינסטינקטיוו

— פון סאָלידאַריטעט און געגענזייטיגער אָבהענגיגקייט פון מענ־שען. די מענשליכע געזעלשאַפט איז בעגרינדעט אויף דער אונ־בעוואוסטזיניגער אָדער האַלב־בעוואוסטזיניגער אָנערקענונג פון דער קראפט, וואָס יעדער מענש שעפּט פון דער געגענזייטיגער הילף; אויף דעם איינזעהן, אַז יעדען איינעמס גליק הענגט אָב פון אַלעמענס גליק, און אויף דעם געפיהל פון גערעכטיגקייט אָדער יושר, וואָס איז גורם דעם יחיד צו בעטראכטען, אַז יעדער אַנדערער האָט די זעלבע רעכט ווי ער אַליין. — די פראַגע אָבער טרעט אַריבער די גרעניצען פון אָט דעם ווערק און דעריבער וועל איך דאָ בלויז אָנווייזען אויף מיין פאָרטראַג „גערעכטיגקייט און מאָראַל", וועלכער איז געווען אַן ענטפער אויף האָקסלי'ס „עטיק", וואו איך האָב בעהאַנדעלט די פראַגע מעהר אויספיהרליך 1).

צוליעב אָט דעם אַלעם האָב איך גערעכענט, אַז אַ בוך וועגען „געגענזייטיגער הילף אַלס נאַטורגעזעץ און פאַקטאָר פון עוואָלו־ציאָן" וואָלט געקענט פערענטפערן אַ זעהר וויכטיגע נויט. ווען האָקסלי האָט אַרויסגעלאָזען זיין „מאַניפעסט" (אין 1888) וועגען דעם קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ („קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ און זיין שייכות צום מענשען"), וועלכער איז נאָך מיין מיינונג געווען אַ זעהר ניט־ריכטיגע פאָרשטעלונג פון די נאַטור־ערשיינונגען, ווי מיר זעהען זיי אין פעלד און וואַלד, האָב איך זיך געווענדעט צום רעדאַקטאָר פון „ניינטינטה סענטיורי" און איהם געבעטען מיר געבען פּלאַץ אין זיין זשורנאַל פאַר אַן אויספיהרליכער קריטיק אויף די אַנזיכטען פון איינעם פון די אָנגעזעהענסטע דאַרוויניסטען; און מר. דזשיימס נאָולז האָט זיך פערהאַלטען צו מיין פאָרשלאַג מיט דער גרעסטער סימפּאַטיע. איך האָב אויך גערעדט וועגען דעם מיט וו. בעיטס, — דעם גרויסען „נאַטורפאָרשער אויף דער טייך אַמאַזאָן", וועלכער האָט, ווי בעוואוסט, געזאַמעלט מאַטעריאַל פאַר וואָלייס און דאַרווין, און וועמען דאַרווין האָט גאַנץ ריכטיג כאַראַקטעריזירט אין זיין אויטאָביאָגראפיע אַלס איינעם פון די קליגסטע מענשען, וואָס ער האָט בעגעגענט. „יאָ, געוויס. דאָס

1) זעה אויך דעם ערשטען קאַפּיטעל פון מיין אַרבייט וועגען עטיק, וואָס איז אונלענגסט ערשיענען אין „ניינטינטה סענטיורי": „די אויפגאַבען פון דער עטיק" און „זיטליכקייט אין דער נאַטור".

איז דער אמת'ער דאַרוויניזם!" האָט בעיטס אויסגעשריען. „עס איז פּשוט א שרעק וואָס זיי האָבען געמאַכט פון דאַרווינען. שרייבט נאָר אייערע ארטיקלען, און וועלען זיין געדרוקט, וועל איך אייך אַנשרייבען א בריף, וועלכען איהר וועט קענען פערעפענטליכען". — לייַדער האָט די צוזאַמענשטעלונג פון מיינע ארטיקלען מיר געגומען כמעט זיעבען יאָהר, און וועו דער לעצטער ארטיקל איז געווען אַבגעדרוקט, איז בעיטס שוין מעהר ניט געווען צווישען די לעבעדיגע.

נאָכדעם ווי איך האָב בעטראכט אין מיינע ארטיקלען די וויכטיגקייט פון געגענזייטיגער הילף צווישען פערשיידענע קלאַסען חיות, בין איך נאטירליך געווען געצוואונגען צו בעאורטיילען די וויכטיגקייט פון דעמזעלבען פאקטאָר אין דער ענטוויקלונג פון מענשען. דאָס איז געווען נאָך מעהר נויטיג דערפאר, ווייל עס זיינען פאראן עוואָלוציאָניסטען, א שטייגער ווי הערבערט ספענסער, וועלכע זיינען גרייט אַנצוערקענען די וויכטיגקייט פון געגענזייטיגער הילף ביי חיות, אָבער לייקענען עס אָב בנוגע צום מענשען. פאר דעם פרימיטיוון מענשען, בעהויפטען זיי, איז דער קריעג פון אַלע אנטקעגען אַלעמען געווען דאָס העכסטע געזעץ פון לעבען. אויף וויפיעל אָט די בעהויפטונג, וועלכע ווערט מיט גרויס חשק וויעדערהאָלט אָהן א געהעריגער אונטערזוכונג זינט האָבב'ס צייטען, שטימט מיט די פאקטען, וואָס מיר וויסען וועגען די ערשטע פאזען פון דער מענשליכער ענטוויקלונג, האָב איך זיך בעמיהט צו אונטערזוכען אין די קאפיטלען וועגען דעם לעבען פון די ווילדע און באַרבאַרען.

די צאָהל און די וויכטיגקייט פון די אינסטיטוציעס פון געגענזייטיגער הילף, וואָס דער שאפענדער גייסט פון די ווילדע און האַלב־ווילדע מאַסען האָט ענטוויקעלט אין די צייטען, וועו דער שטאַם איז געווען די פּאָרם פון דער נעזעלשאפט, און נאָך מעהר שפעטער, אין די צייטען פון דער דאַרוּ־נעמיינדע; ווי אויך דער אונגעהויערער אינפלוס, וואָס אָט די אינסטיטוציעס האָבען אויסגעאיבט אויף דער וויטערדיגער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט ביז אויף היינטיגע צייטען, האָט מיך בעוואויגען אויסצובריטערן מיינע אונטערזוכונגען אויך אויף די נאָך־שפעטערע, היסטאָרישע פעריאָדען. דערהויפט האָב איך זיך אַבגעשטעלט אויף דער העכסט־

אינטערעסאנטער עפּאָכע פון די פּרייע רעפּובליקען־שטעדט פון מיטעלאלטער, ווייל זייער אלגעמיינהייט און זייער איינפלוס אויף אונזער מאָדערנער ציוויליזאציע זיינען נאָך ביז היינט ניט אָבגע־שאצט גענוגן ווי געהעריג איז. ענדליך האָב איך אויך פּרובירט אָנווייזען אין קורצען אויף דער וויכטיגער ראָלע, וואָס די געוועהנ־הייטען פון געגענזייטיגער שטיצע, וועלכע די מענשהייט האָט געקריגען בירושה אין משך פון איהר לאַנגער ענטוויקלונג, שפּיעלען אפילו איצטער, אין דער היינטיגער געזעלשאפט, וואָס איז כלומרשט געבויט אויפֿן פּרינציפּ פון „יעדערער פאר זיך און דער שטאָט פאר אלעמען" — א פּרינציפּ, פערבייגעהענדיג בעמערקט, וועלכען די מענשליכע געזעלשאפטען האָבען קיינמאל ניט אינגאנצען גע־פאלגט און וועלכער וועט אויך קיינמאל ניט פערווירקליכט ווערען.

מען קען מיר אפשר אויפֿווארפען, אז אין דעם בוך ווערען סיי די מענשען, סיי די חיות פאָרגעשטעלט אין א צו־גינסטיגען ליכט: אז זייערע געזעלשאפטליכע מעלות ווערען צופיעל ארויסגעשטעלט, בעת זייערע אנטי־סאָציאלע נייגונגען און ענאָאיסטישע אינסטינק־טען ווערען קוים בעמערקט. דאָס איז אָבער על כל פּנים געווען אונפערמיידליך. מיר האָבען זיך אזוי פיעל אָנגעהערט די לעצטע צייט וועגען דעם „גרויזאמען, אונדערבאַרמליכען קאמפּף פאר'ן לעבען", וואָס יעדע חיה פיהרט כלומרשט אנטקעגען אלע איבעריגע וויל־דע און יעדער חיה, יעדער וויל־דער אנטקעגען אלע איבעריגע וויל־דע און יעדער ציווילי־זירטער מענש אנטקעגען זיינע אלע מיטבירגער — אזעלכע בעהויפּטונגען זיינען געווארען א מין דאָגמא, א רעליגיע, אין דער געביל־דעטער געזעלשאפט — אז עס איז געווארען נויטיג פּריהער פאר אלע אווקצושטעלען אנטקעגען דעם א לאנגע רייה פאקטען, וואָס מאלען דאָס לעבען פון חיות און מענשען פון א גאנץ אנדער זייט. עס איז געווען נויטיג אפּריהער צו בעווייזען די וויכטיגערע ראָלע, וואָס די סאָציאלע געווהנהייטען שפּיעלען אין דעם לעבען פון דער נאטור און אין דער פּראָגרעסיווער עוואָלוציאָן ביי די מינים פון חיות, ווי ביי די מענשליכע וועזענס. מען האָט גע־דארפט דערווייזען, אז זיי גיבען די לעבעדיגע ברואים א בעסערן שוטץ אנטקעגען זייערע פיינד, אז זיי מאכען זיי גרינגער צו בעקומען שפּייז (אבצולעגען א פּאַרראָט פאר'ן ווינטער, איבער־וואנדערן, אווקשטעלען וועכטער א. ד. ג.), אז זיי פערלענגערן

זייער לעבען און פערלייכטערן ממילא די ענטוויקלונג פון די גייס־טיגע פעהיגקייטען; אז זיי האָבען געגעבען די מענשען א חוץ דעם אַלעם די מעגליכקייט אויסצואַרבייטען די אינסטיטוציעס, וואָס האָבען געהאָלפען דער מענשהייט איבערלעבען דעם שווערען קאַמפּף מיט דער נאַטור און זיך פערפאָלקאָמענען טראָץ אַלע געשיכטליכע שטערונגען. עס איז א בוך וועגען דעם געזעץ פון געגענזייטיגער הילף, וואָס בעטראכט איהם אַלס איינעם פון די הויפּט־פאַק־טאָרען פון עוואָלוציאָן — ניט פון אַלע פאַקטאָרען פון עוואָלוציאָן אין דעם ערך פון יעדערנס בעזונדערן ווערטה; און אַזאַ בוך האָט געמוזט געשריבען ווערען פריהער, איידער די ווייטערע פאָרשונג קען זיין מעגליך.

איך בין געוויס דער לעצטער, וואָס זאָל אונטערשעצען די ראָליע, וואָס די זעלבסט־בעהויפּטונג פון יחיד האָט געשפּיעלט אין דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט. די פראַגע אָבער פאָדערט נאָך מיין מיינונג א פיעל טיעפערע בעהאנדלונג, איידער זי האָט ביז איצטער געקריגען. אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט האָט די זעלבסט־בעהויפּטונג פון יחיד אָפט פאָרגעשטעלט מיט זיך, און שטעלט אויך איצט פאָר, עטוואָס גאַנץ פערשיעדענעס, עטוואָס ברייטערעס און טיעפערעס איידער די קליינליכע, נאַרישע קורצ־זיכטיגקייט, וואָס די מעהרסטע שריפטשטעלער גיבען אַרויס אַלס „אינדיווידואַליזם" און „זעלבסט־בעהויפּטונג". אַזוי אויך זיינען די יחידים־בעוועגער פון דער געשיכטע ניט בלויז די, וועלכע די היסטאָריקער שטעלען אונז פאָר אַלס די העלדען. איך האָב דעריבער בדעה, אויב די אומשטענדען וועלען נאָר ערלויבען, צו בעהאַנדלען אין א בעזונדער ווערק די ראָליע, וואָס די זעלבסט־בעהויפּטונג פון יחיד האָט געשפּיעלט אין דער פּראָגרעסיווער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט. דערוויילע וויל איך נאָר מאַכען די פאָלגענדע אַלגעמיינע בעמערקונג: —

ווען די אינסטיטוציעס פון געגענזייטיגער הילף — דער שטאַם, די דאָרף־געמיינדע, די גילדען, די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט — האָבען אָנגעהויבען, אין פערלויף פון דער געשיכטע, צו פערלירען זייער אורשפּרינגליכען כאראקטער; ווען עס האָט זיך אין זיי אָנגעהויבען בעווייזען פּאַראזיטישע געוויקסען און זיי זיינען געוואָ־רען אויף דעם אופן שטערונגען צום פּראָגרעס, האָט דער ווידער־

שטאנד פון די איינצעלנע אנטקעגען די דאזיגע אינסטיטוציעס אלע מאל אנגענומען צוויי פערשיידענע פארמען. א טייל האט גע־שטרעבט אבצורייניגען די אלטע אינסטיטוציעס פון די פרעמדע עלעמענטען, אדער אויסצוארבייטען העכערע פארמען פון א פרייען געמיינשאפטליכען לעבען, וועלכע זאלען זיין געבויט אויף דיזעלבע פרינציפען פון געגענזייטיגער הילף. זיי האבען פרובירט צ. ב. ש. איינפיהרען דעם פרינציפ פון „קאמפענסאציע" (פערגיטיגונג) אנ־שטאט דעם „לעקס טאליאנים" (געזעץ פון ראכע), און שפעטער — די פערצייהונג פון אומרעכטען, אדער נאך א העכערן אידעאל פון גליכהייט פאר דעם מענשליכען געוויסען, אנשטאט די „קאמ־פענסאציע", וואס איז געווען פערשיידען לויט דעם קלאסען־שטאנד פון דעם גע'עולה'טען. אין דערזעלבער צייט אבער האט אנאנדער טייל פון די רעבעלירענדע איינצעלנע געשטרעבט צו צערשטערען די בעשיצענדע אינסטיטוציעס פון געגענזייטיגער שטיצע, מיט דער פשוט'ער כונה כדי צו פערשטארקען זייער פערזענליכע מאכט און פערגרעסערן זייער רייכטום. אין אט דעם דריפאכען קאמפף — צוויישען די צוויי קלאסען רעבעלירענדע איינצעלנע און די קאנסער־וואטיוות פערטיידיגער פון דער אלטער ארדנונג — לויגט די ווירק־ליכע טראגעדיע פון דער געשיכטע. עס וואלט אבער גענומען וועניגסטענס אזוי פיעל צייט צו שילדערן דעם קאמפף און עהרליך אויסשטודירען די ראליען, וואס אט די דריי קרעפטען האבען גע־שפיעלט אין דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט, וויפיעל עס האט מיר געגומען אנשרייבען אט דעם בוך.

פון די ווערק, וועלכע בעהאנדלען אונגעפעהר דעמזעלבען ענין, וואס זיינען ערשיענען נאכדעם ווי מיינע ארטיקלען וועגען געגענ־זייטיג הילף ביי חיות זיינען געדרוקט געווארען, מוז איך דער־מאנען „די לאוע לעקציעס וועגען דעם אויפשטייגען פון מענשען" פון הענרי דרוממאנד (לאנדאן 1894) און „דער אורשפרונג און וואוקס פון מאראלען אינסטינקט" פון א. סאדערלאנד (לאנדאן 1898). ביידע זיינען אין א גרויסען ערך געבויט אויף דעם זעלבען פלאן ווי ביכנער'ס בוך: אין דעם צווייטען ווערק איז דאס עלטערן־און פאמיליען־גענפהל אלס דער אייניציגער פאקטאר אין דער ענט־וויקלונג פון די מאראלע געפיהלען בעהאנדעלט געווארען גאניץ אויס־פיהרליך. א דריטעס ווערק, וואס בעשעפטיגט זיך מיט'ן מענשען

און איז געשריבען אויפ'ן זעלבען פלאן, איז פראָפעסאָר גידדינג'ס בוך „די פרינציפען פון סאָציאָלאָגיע", וואָס איז ערשיענען אין דער ערשטער אויפלאָגע אין ניו יאָרק און לאָנדאָן אין 1896, און די הויפט אידעען פון וועלכען זיינען אָנגעצייכענט געוואָרען פון דעם פערפאסער אין א בראָשורע אין יאהר 1894. איך מוז אָבער איבערלאָזען פאר דער קריטיק די אויפגאבע אויסצוגעפינען, אין וועלכע פונקטען די דאָזיגע וועלק שטימען איין, קומען זיך צוזאמען, אדער גענהען זיך פאנאנדער, מיט מיין ארבייט.

די פערשיידענע קאפיטלען פון דעם בוך זיינען צוערשט געווען געדרוקט אין דער „נייַנטינטה סענטיורי" („געגענזייטיגע הילף ביי חיות" אין סעפטעמבער און נאָוועמבער 1890; „געגענז. הילף ביי ווילדע" אין אפריל 1891; "געגענז. הילף ביי בארבארען" אין יאנואר 1892; „געגענז. הילף אין דער מיטעלאלטערליכער שטאָדט" אין אויגוסט און סעפטעמבער 1894, און „געגענז. הילף אין היינטיגער געזעלשאפט" אין יאנואר און יוני 1896). ארויסגעבענדיג די ארטיקלען אין בוך־פאָרם איז מיין ערשטע כונה געווען צוצוגעבען אין אָנהאנג די גאנצע מאסע מאטעריאלען, וועלכע איך האָב געמוזט ארויסלאָזען אין די זשורנאל־ארטיקלען. עס האָט זיך אָבער ארויסגעשטעלט, אז אזא אנהאנג וואָלט פערדאָפעלט די גרויס פון בוך, און איך בין געווען געצוואונגען אויפצוגעבען, אדער וועניגסטענס, אָבצולענגען עס אויף אנאנדער געלעגענהייט. דער איצטיגער אָנהאנג ענטהאלט נאָר די בעהאנדלונג פון עטליכע פונקטען, וועגען וועלכע עס איז אָנגעגאנגען א וויסענשאפטליכע דיסקוסיאָן אין פערלויף פון די לעצטע עטליכע יאהר; און אין דעם טעקסט גופא האָב איך צוגעגעבען נאָר עטוואָס, וואָס האָט זיך גאָלאָזט אריינשטעלען, ניט ענדערענדיג דעם אלגעמיינעם געבוי פון דעם ווערק.

איך בענוץ זיך מיט דער גענענהייט אויסצודריקען דעם ארויסגעבער פון דער „נייַנטינטה סענטיורי" מיין בעסטען דאנק פאר זיין ליעבענסווירדיגער גאסטפריינדליכקייט, וואָס ער האָט אָנגענומען אין זיין זשורנאל מיין ארבייט, אזוי באלד ווי ער האָט זיך בעקאנט מיט איהר אלגעמיינעם געדאנק, ווי אויך פאר דער נעפעלינגער ערלויבניש, וואָס ער האָט מיר געגעבען איבערצודרוקען די ארטיקלען אין בוך־פאָרם.

קאַפּיטעל I.

געגענזייטיגע הילף ביי חיות

„דער קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ". — געגענזייטיגע הילף אַלס נאַטור־געזעץ און הויפּט פאַקטאָר פון פּראָגרעסיווער ענטוויקלונג. — די ניט־רוקענביי־ניגע חיות. — מוראַשקעס און ביענען. — פויגלען: זייערע פעראיינען פאַר געיעג און פיש־פאַנג. — זייער געזעלשאַפטליכקייט. — געגענזייטיגע בעשיצונג ביי קליינע פויגלען. — בושלען; פּאַפּוגייען.

דער בעגריף פון אַ קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ אַלס פאַקטאָר פון ענטוויקלונג, וואָס איז אַריינגעבראַכט געוואָרען אין דער וויסענ־שאַפט דורך דאַרווין און וואָלליים, האָט אונז געגעבען די מעגליכ־קייט צונויפצופאַסען אין איין אַלגעמיינעם געדאַנק אַן אונגעהויער גרויסע מאַסע ערשיינונגען; און אָט דער אַלגעמיינער געדאַנק איז פון יעמאָלט אָן געוואָרען די גרונדלאַגע פון אַלע אונזערע פילאָסאָ־פישע, ביאָלאָגישע און סאָציאָלאָגישע טעאָריען. אַן אונצעהלבאַרע מענגע פון די פערשיידענאַרטיגסטע פאַקטען, וועלכע מיר פלעגען פריהער דערקלערן דורך פערשיידענע אורזאַכען, יעדען פאַקט בעזונדער, איז אַ דאַנק דאַרווינ'ען איצטער אומגעפאַסט געוואָרען אין איין ברייטען אַלגעמיינעם בעגריף. די צופּאַסונג פון די לעבע־דיגע וועזענס צו זייער סביבה, זייער פּראָגרעסיווע אַנאַטאָמישע און פיזיאָלאָגישע ענטוויקלונג, דער גייסטיגער פאָרטשריט און אויך די מאָראַלישע פערפאָלקאָמענונג — אָט די אַלע ערשיינונגען האָבען זיך אונז אָנגעהויבען פאָרשטעלען ווי טיילען פון איין אַלגעמיינעם פּראָצעס. מיר האָבען זיי אָנגעהויבען צו פערשטעהן ווי אַ רייה אונאויפהערליכע אָנשטרענגונגען — ווי אַ „קאַמפּף" אנטקעגען פערשיידענע אונגינסטיגע אומשטענדען, וואָס האָט געפיהרט צו דער ענטוויקלונג פון אַזעלכע פּערזאָנען, ראַסען, מינים און געזעל־שאַפטען, וועלכע זאָלען קענען פערווירקליכען די גרעסטע פולקייט,

די מעהרסטע פערשיידענארטיגקייט און די העכסטע אינטענסיווי־טעט פון לעבען.

עס איז גאנץ מעגליך, אז אין אָנהויב פון זיין ארבייט איז דאַרווינ'ען אליין ניט גאָר קלאָר געווען די גאנצע בעדייטונג און אלגעמיינקייט פון דעם פאקטאָר — דעם קאמפף פאר עקזיסטענץ — וועלכען ער האָט ארויסגעפונען, כדי צו דערקלערען בלויז אין רייה פאקטען — די אָנזאמלונג פון אינדיווידועלע שנוים און די בילדונג פון נייע מינים. ער האָט אָבער איינגעזעהן, אז דער אויס־דרוק, וועלכען ער האָט איינגעפיהרט אין דער ווייסענשאפט, וועט פערלירען זיין פילאָסאָפישע ריכטיגע בעדייטונג, אויב מען וועט איהם פערשטעהן בלויז אין זיין ענגען זין, ד. ה. אין דעם זין פון א קאמפף צווישען די איינצעלנע פאר די מיטלען פון עקזיסטענץ. דעריבער האָט ער גלייך אין אָנפאנג פון זיין בעריהמטען ווערק וועגען דער אָבשטאמונג פון די מינים בעטאָנט, אז דער „קאמפף פאר עקזיסטענץ" מוז פערשטאנען ווערען „אין זיין בריטען מעטא־פארישען (בדרך משל'דיגען) זין, וואָס שליסט איין די אָבהענגיג־קייט פון איין לעבעריג וועזען פון די אַנדערע און — וואָס איז נאָך וויכטיגער — ניט נאָר די ערהאלטונג פון דעם איינצעלנעמס לעבען, נאָר די מעגליכקייט צו לאָזען נאָך זיך א נייעם דור". 1)

הגם, הייסט עס, דאַרווין אליין האָט פאר זיין ספעציעלען צוועק געברויכט די ווערטער „קאמפף פאר עקזיסטענץ" דאָס רוב אין זייער ענגען זין, האָט ער אָבער געווארענט זיינע נאכפאלגער ניט צו בעגעהען דעם פעהלער (וואָס ער אליין האָט ווי עס שיינט צו איין צייט בעגאנגען) פון איבערשעצען דעם דאָזיגען ענגען זין. אין זיין שפעטיגערן ווערק „די אָבשטאמונג פון'ם מענשען" האָט ער אפילו אָבגענעבען עטליכע שהנע, שטארקע בלעטלעך, כדי צו דערקלערען דעם אמת'ן, בריטען זין פון דעם דאָזיגען קאמפף. ער האָט בעוויזן, ווי ביי זעהר פיעלע געזעלשאפטען פון חיות פערשווינדט אינגאנצען דער קאמפף פאר עקזיסטענץ צווישען זייערע איינצעלנע מיטגליעדער, און ווי אנשטאָט דעם קאמפף בעווייזט זיך די מיטווירקונג (קאָאפעראציע), וועלכע פיהרט צו אזא ענטוויקלונג פון די גייסטיגע פעהיגקייטען

1) „דער אורשפרונג פון די מינים", אָנהויב דריטען קאפיטעל.

און זיטליכע מעלות, וואס פערזיכערט פאר דעם געוויסען מין די בעסטע שאנסען צו לעבען און זיך פערמעהרען. ער האט אויך דעם אופן אנגעוויזען, אז אין אזוינע פעלען זיינען די פאסיגערע ניט די, וואס זיינען פיזיש שטארקער, געשייטער אדער פלינקער פאר אנדערע, נאר די, וועלכע קענען זיך בעסער פאראייניגען און אונטערשטיצען אייגע די אנדערע — די שטארקערע ווי די שוואכע — צום וואוילזיין פון דער גאנצער געמיינשאפט. „יענע געזעלשאפטען", האט ער געשריבען, „וועלכע ענטהאלטען די גרעסטע צאהל מיטגליעדער, וואס סימפאטיזירען אייגער מיט דעם אנדערען, וועלען געדייהען אם בעסטען און לאזען נאך זיך א גרעסערע צאהל קינדער." (די צווייטע ענגלישע אויפלאגע, ז. 163).

דער אויסדרוק, וועלכען דארווין האט געבאנוצט פון מאלטוס'עס פארשטעלונג וועגען א קאמפף פון אלע אנטקעגען אלעמען, האט אויך דעם אופן פערלאנגרען זיין שמאלקייט, וועז ער איז איבערגעארבייט געווארען אין קאפ פון א מענשען, וואס האט טיף פערשטאנען די נאטור.

ליידער זיינען די דאזיגע בעמערקונגען, וועלכע וואלטען גענאט ווערען די גרונדלאגע פאר העכסט פרוכטבארע פארשונגען, פערשטעלט געווארען פון א מאסע פאקטען, וואס זיינען צונויפגעקליבען געווארען צו בעווייזען א ווירקליכען קאמפף פאר די מיטלען פון עקזיסטענץ צווישען די איינצעלנע. דערצו האט דאר־ווין פערפעהלט צו שטעלען אונטער א גענויערע אונטערזוכונג די פערגלייכענדע וויכטיגקייט און לפי ערך־דינג פערשפרייטקייט פון די צוויי פארמען פון לעבענס־קאמפף אין דער טהיערען־וועלט: פון דעם דירעקטען קאמפף פון בעזונדערע אינדיווידומען צווישען זיך, און דעם געמיינשאפטלי כען קאמפף פון פיעלע אינדיווידומען צוואמען; און ער האט אויך ניט געשריבען דאס וועלק, וואס ער האט געהאט בדעה צו שרייבען, וועגען די נאטירליכע מניעות פון א צו־שטארקער פערמעהרונג פון לעבעדיגע וועזענס, ווי אויסטריקענונגען, פערפלייצונגען, פלוצלונגדיגע קעלטען, עפידעמישע קראנקהייטען א. ד. ג. אזא אונטערזוכונג איז אבער נראד געווען נויטיג, כדי צו בעשטימען דעם ריכטיגען ערך אין בעדייטונג אין דער נאטור פון חיות פון דעם איינצעלנעם קאמפף צווישען די מיטגליעדער פון דעמזעלבען מין, אין פערגלייך מיט

דעם קאמפף פון א גאנצער געמיינשאפט אנטקעגען די נאטירלעכע שטערונגען און אנטקעגען די פיינד פון אנדערע מינים. נאך מעהר, אין דעם זעלבען בוך וועגען דער אבשטאמונג פון מענשען, וואו ער האט געשריבען די פריהער דערמאנטע שטעלען, וואם לייקענען אב דעם שמאלען מאלטוזיאנישען בעגריף פון „קאמפף", שווימט וויעדער ארויף דער אלטער מאלטוזיאנישער גיפט — צום בייספיעל דארט, וואו ער האט זיך געשטעלט די פראגע: צי איז כדאי אויפצוהאלטען דאם לעבען פון די „גייסטיג און קערפערליך שוואכע" אין אונזערע ציווילייזירטע געזעלשאפטען? (קאפיטעל 5) אזוי ווי די טויזענדע „קערפערליך־שוואכע" פאעטען, וויסענשאפטסמענער, ערפינדער און רעפארמאטארען, ווי אויך די אזוי געוראפענע „גייסטיג־שוואכע ענטוזיאסטען" וואלטען נאר ניט געווען די שטארקסטע וואפען פון דער מענשהייט אין איהר לעבענס־קאמפף— אין דעם קאמפף דורך גייסטיגע און מאראלע וואפען, וואם דארווין אליין האט אזוי שהן בעשריבען זייער בעדייטונג אין די זעלביגע קאפיטלען פון זיין בוך!

מיט דארווין'ס טעאריע האט פאסירט דאס אייגענע, וואס פאסירט מיט אלע טעאריען, וועלכע האבען א שיכות צום מענשליכען לעבען. זיינע נאכפאלגער האבען ניט נאר ניט בריייטער געמאכט זיין טעאריע, אין אינקלאנג מיט זיינע אנדייטונגען, נאר פערקעהרט, זיי האבען זי נאך פערשמעלערט. און אין דערזעלבער צייט, וואס הערבערט ספענסער, ארבייטענדיג אונאבהענגיק אין דער אייגענער ריכטונג, האט געזוכט ביז א געוויסען גראד אויסצוברייטערן די פארשונג פון דער פראגע: „וואר זיינען די מהרצוגעפאסטע?" (בעזונדערס אין דער ביילאגע צו דער דריטער אויפלאגע פון זיין „דאטא וווו עטהיקס"), האבען די צאהלרייכע נאכפאלגער פון דארווין פערשמעלערט דעם בעגריף פון קאמפף פאר עקזיסטענץ ביז זיינע ענגסטע גרענציצען. זיי האבען גענומען אויסמאלען די טהיערען־וועלט, ווי א וועלט פון שטענדיגען קאמפף צווישען אייביג־פערהונגערטע ברואים, וואס דארשטען איינער נאך דעם אנדערנס בלוט. זיי האבען אנגענפילט די מאדערנע לייטעראטור מיט די געשריייען פון „וועה צו די בעזיעגטע!" און האבען ארויסגעגעבען אט דעם קריעגס־רוף אלס דאס לעצטע וואָרט פון דער וויסענשאפט פון לעבען.

דעם „אונדערבארעמלעכען" קאמפף פאר פערזענליכע נוצען

האָבען זיי דערהויבען צו דער הויך פון א פרינציפּ, פון א ביאָלאָגישען געזעץ, צו וועלכען דער מענש מוז זיך אונטערוואַרפען, אויב ער וויל ניט אומקומען אין דער דאָזיגער וועלט, וואָס איז געבויט אויף געגענזייטיגער פערניכטונג. שוין ניט רעדענדיג פון די פּאָליטישע עקאָנאָמען, וועלכע ווייסען פון דעם גאַנצען געביעט פון נאַטור־וויסענשאַפט געוועהנליך נישט מעהר ווי עטליכע איינפאַכע פראַזען, און דאָס אויך געבאָרגט ביי ביליגע פּאָפּולאַריזאַטאָרען, מוז מען מודה זיין, אַז אפילו די מעהר אָנערקענטע פאָרשטעהער פון דאַרווין'ס אָנזיכטען טהוען אַלעס מעגליכע אויפצוהאַלטען אָט די פאַלשע אידעען. ווען מיר נעהמען צ. ב. ש. האקסלי, וועלכער רעכענט זיך אָהן צווייפעל פאַר איינעם פון די בעסטע פאָרשטעהער פון דער ענטוויקלונגס־טעאָריע, געפינען מיר, ווי ער לערנט אונז, אין זיין אַרטיקעל „דער קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ און זיין בעדייטונג פאַר'ן מענשען", אַז „פון דעם מאָראַליסט'ס שטאַנדפּונקט שטעהט די טהיערען־וועלט אויפ'ן זעלבען שטאַנד, ווי דער קאַמפּף פון גלאַדיאַ־טאָרען. די חיות ווערען גוט געפיטערט און אַרויסגעפיהרט אויפ'ן געפעכט: די שטאַרקסטע, פלינקסטע און מעהר געשייטע בלייבען לעבען נאָך א מאָל צו פעכטען. דער צושויער דאַרף אפילו ניט אַרונטערבויגען דעם גראָבען פינגער אַלס א צייכען פון אונדערבאַ־רעמליכקייט: דאָ גילט קיין רחמנות ניט."

אין דעמזעלבען אַרטיקעל זאָגט האקסלי ווייטער, אַז ביי חיות ווי ביי פּרימיטיווע מענשען „זיינען די שוואַכסטע און נאַרישעסטע אומגעקומען, בעת די שטאַרקסטע און געשייטסטע, די וואָס זיינען בעסער געווען צוגעפּאַסט איינצולעבען זיך אין זייערע אומשטענדען, אָבער ניט די בעסטע אויף קיין אַנדער אופן, זיינען געבליבען לעבען. דאָס לעבען איז געווען א בעשטענדיגער אָפענער קאַמפּף און, א חוץ די בעשרענקטע און צייטווייליגע פאַמיליען־בעציהונגען, איז די „האָבעזישע" מלחמה פון יעדען אַנטקעגען אַלעמען געווען דער נאָרמאַלער צושטאַנד פון לעבען."1)

אויף וויפיעל אַזאַ בליק אויף דער נאַטור האָט א ווירקליכען גרונד, וועט מען קענען זעהן פון די פאַקטען, וואָס ווערען געבראַכט

---

1) „ניינטינטה סענטורי" פאַר פעברואַר 1888, ז. 165; אויך איבער־געדרוקט אין זיינע „עסייס".

הא אין בוך אי פון דער טהיערען־וועלט, אי פון׳ם לעבען פון פרימי־טיווען מענשען. מיר קענען אבער שוין גלייך בעמערקען, אז האקסלי׳ס בליק אויף דער נאטור איז פונקט אזוי וועניג בערעכטיגט צו הייסען א וויסענשאפטליכער שלוס, ווי דער געגענגעזעצטער בליק פון רוססא, וועלכער האט נאר געזעהן אין דער נאטור ליעבע, פריעדען און הארמאניע, ביז וואנען דער מענש איז געקומען און געמאכט פון דעם א תל. דער אמת איז, אז דער ערשטער שפאציער אין וואלד, די ערשטע בעאבאכטונג פון א וועלכער עס איז געזעל־שאפט פון חיות, אדער אפילו א בעקאנטשאפט מיט א וועלכען עס איז ערנסטען ווערק וועגען דעם לעבען פון חיות (א שטייגער ד׳ארביני, אדיבאן, לע־וואליאן) מוז דעם נאטורפארשער צווינגען צו פערטראכטען זיך וועגען דער ראליע, וואס דאס געזעלשאפטליכע לעבען שפיעלט אין דער וועלט פון חיות, און מוז איהם פערהיטען פון צו בעגרייפען די נאטור ווי אן אלגעמיינעם שלאכטפעלד, פונקט ווי פון דעם פערקעהרטען עקסטרעם, וואס זעהט אין דער נאטור דורכאוים הארמאניע און פריעדען. רוססא׳ס טעות איז בעשטאנען אין דעם, וואס ער האט אינגאנצען ארויסגעלאזען פון אויג דעם קאמפף מיט די „צייהן און נעגעל“; און האקסלי איז בעגאנגען דעם פערקעהרטען פעהלער. אבער ניט רוססא׳ס אפטימיזם און ניט האקסלי׳ס פעסימיזם קענען אנגענומען ווערען אלס אן אונפאר־טייאיש־וויסענשאפטליכע אויסטייטשונג פון דער נאטור.

אזויבאלד ווי מיר הויבען אן שטודירען די חיות — ניט נאר אין לאבאראטאריען און מוזעען, נאר אויך אין וואלד און אויפ׳ן פעלד, אין די סטעפעס און אויף די בערג — אזוי בעמערקען מיר גלייך, אז אבוואויל קאמפף און אויסראטונג קומען פאר אין א זעהר גרויסען ערך צווישען די פערשיעדענע מינים, און בעזונדערס צווישען פערשידענע קלאסען חיות, איז אבער אין דערזעלבער צייט פאראן פונקט אזוי פיעל, אדער אפשר נאך מעהר, געגענזייטיגע שטיצע, געגענזייטיגע הילף און געגענזייטיגע פערטיידיגונג ביי חיות, וואס געהערען צו דעם זעלבען מין, אדער וועניגסטענס ביי די, וואס געהערען צו דערזעלבער געמיינשאפט. די געזעלשאפטליכקייט איז פונקט אזויפיעל א נאטור־געזעץ, ווי דער געגענזייטיגער קאמפף. עס פערשטעהט זיך, עס וואלט געווען זעהר שווער אנצוגעבען אין ציפער, אפילו נאר אונגעפעהר, די לפי ערך׳דיגע בעדייטונג

פון אָט די ביידע רייהען ערשיינונגען. ווען מיר זאָלען אָבער מאַכען א אינדירעקטע פּראָבע און א פרעג טהאָן די נאַטור: „וועלכע צייגען זיך ארויס אַלס די מעהר צו־געפּאַסטע, די וואָס פיהרען שטענדיג מלחמות איינער אַנטקעגען אַנדערן, אָדער פערקעהרט די, וועלכע שטיצען איינע די אַנדערע?" — וועלען מיר גלייך איינזעהן, אַז יענע חיות, וואָס האָבען זיך ערוואָרבען די געוועהנהייטען פון געגענזייטיגער הילף, זיינען גאָר אָהן א שום ספק די מעהר־צוגעפּאַסטע. זיי האָבען מעהר שאַנסען צו בלייבען לעבען אי אַלס איינצעלנע, אי אַלס מין, און זיי גרייכען, יעדערער אין זיין קלאַס (אינזעקטען, פויגלען, זויגטהיערען), די העכסטע גייסטיגע און קערפּערליכע ענטוויקלונג. וויעדער, ווען מען זאָל נעהמען אין בעטראַכט די אונצעהליגע פאַקטען, וואָס רעדען אַלע צוגונסטען פון דעם בליק, דאַן קען מען זאָגען מיט זיכערקייט, אַז די געגענזייטיגע הילף איז פּונקט אַזאַ געזעץ פון טהיערען־לעבען, ווי דער געגענזייטיגער קאַמפּף. נאָך מעהר ווי דאָס. אַלס א פאַקטאָר פון עוואָלוציע, ד. ה. אַלס א בעדינג פון ענטוויקלונג בכלל, האָט זי לויט אַלע וואַהרשיינליכקייטען א פיעל גרעסערע בעדייטונג איידער דער געגענזייטיגער קאַמפּף, דערפאַר ווייל זי העלפט דער ענטוויקלונג פון אַזוינע געווענהייטען און אייגענשאַפטען, וועלכע פערזיכערן די דערהאַלטונג און ווייטערע ענטוויקלונג פון דעם מין, געבענדיג אין דערזעלבער צייט די איינצעלנע דאָס מעהרסטע וואוילזיין און לעבענס גענוס ביי דעם וועניגסטען אונניצליכען פערברויך פון זייער ענערגיע און קראַפט.

דער ערשטער, ווי ווייט איך ווייס, פון דאַרווין'ס וויסענשאַפטליכע נאָכפאָלגער, וועלכער האָט געזעהן אין דער געגענזייטיגער הילף די נויטווענדיגקייט פון א נאַטורגעזעץ און א הויפּט פאַקטאָר פון עוואָלוציע, איז געווען דער גוט־בעקאַנטער רוסישער זאָאָלאָג, דער געוועזענער דעקאַן פון פּעטערבורגער אוניווערזיטעט, פּראָפעסאָר ק. פ. קעסלער. ער האָט ענטוויקעלט אָט דעם געדאַנק אין א פאָרטראַג, וואָס ער האָט געהאַלטען אין יאַנואַר 1880, עטליכע מאָנאַט פאַר זיין טויט, אויף א קאָנגרעס פון רוסישע נאַטורפאָרשער. אָבער אַזוי ווי א סך אַנדערע גוטע זאַכען, וואָס זיינען געדרוקט געוואָרען נאָר אין רוסיש, איז אויך

יענער מערקווירדיגער פאַרטראָג געבליבען כמעט אינגאַנצען אונ־
בעקאַנט.1)

אלס אַן אלטער זאָלאָג, האָט קעסלער געזאָגט, פיהלט ער
זיך פערפליכטעט צו פראָטעסטירען אַנטקעגען דעם מיסגעבּרויך פון

---

1) ניט רעכענענדיג די פאַר־דאַרווינישע שרייבער, ווי טוסענעל, פעע און פיעלע אַנדערע, זיינען פערעפענטליכט געוואָרען פריהער איידער קעססלער׳ס אַרבייט אויניגע וואָרק, וועלכע האָבען ענטהאַלטען אַ סך אויפ־פאַלענדע ביישפיעלען פון געגענזייטיגער הילף — דער עיקר אָבער צו בעווייזען דעם פערשטאַנד פון חיות. פון די דאָזיגע וואָרק קען איך דערמאָנען: הוזאָ, „די גייסטיגע פעהיקייטען פון חיות (פראַנצוזיש) צוויי בענדער, בריסעל 1872; ל. ביכנער׳ס „אוים דעם גייסטעם לעבען דער טהיערע“ (דייטש) 2טע אויפלאַגע, 1877, און מאַקסימיליאַן פּעטרי׳ס „איבער דאָס זעעלענלעבען דער טהיערע“ (דייטש), לייפציג 1876. עספּינאַס האָט פערעפענטליכט זיין העכסט מערקווירדיג וואָרק „די געזעלשאַפטען פון חיות“ (פראַנצ.) אין 1877, וואו ער האָט אָנגעוויזען אויף דער וויכטיגקייט פון די טהיערען־געזעלשאַפטען און זייער ווירקונג אויפ׳ן קיום פון די מינים, געבענדיג דערבּיי זעהר וואָרטהפולע אַנדייטונגען וועגען דעם אורשפרונג פון דער געזעלשאַפט בכלל. אין אָט דעם בוך איז פאַקטיש ענטהאַלטען אַלץ וואָס איז ביז דאָן געשריבען געוואָרען וועגען געגענזיי־טיגער הילף, אַ חוץ אַ סך אַנדערע פונקטען. דאָך דערמאָן איך דאָ ספּעציעל קעססלער׳ס פאַרטראָג, ווייל ער האָט די געגענזייטיגע הילף דערהויבען צו דער הויך פון אַ געזעץ, וואָס האָט אַ פיעל גרעסערע בעדייטונג פאַר דער עוואָלוציע אויידער דאָס געזעץ פון געגענזייטיגען קאַמפּף. דיזעלבע אידעען זיינען בעאַרבייט געוואָרען דעם נעקסטען יאָהר (אַפּריל 1881) פון זש. לאַנעסאַן אין א לעקציע געדרוקט אין 1882 אונטער דעם נאָמען „דער קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ און די פעראייניגונג פאַר׳ן קאַמפּף.“ (פראַנצ.) ג. ראָמויעס׳ גרויסעם ווערק „דער פערשטאַנד ביי טהיערען“ (ענגליש) איז ערשיענען אין 1882 און אַ יאָהר שפּעטער — זיין „גייסטיגע עגט־ווילקונג ביי חיות.“ אַרום דערזעלבער צייט (1883) האָט ביכנער פער־עפענטליכקייט אַנאַנדער וואָרק „ליעבע און ליעבעס לעבען אין דער טהיער־וועלט,“ פון וועלכען עס איז ערשיענען אַ צווייטע אויפלאַגע אין 1885.

ווי מען קען דערפון זעהען, האָט זיך די אידעע געטראָגען אין דער לופט.

דעם אויסדרוק „קאמפף פאר עקזיסטענץ", וואָס מען האָט ענטנומען פון דער זאָלאָגיע: וועניגסטענס, אנטקעגען דער איבערשעצונג פון זיין וויכטיגקייט. „אויף יעדען טריט, דערהויפט אין דער זאָלאָגיע און אין די ווייסענשאפטען, וועלכע גיבען זיך אָב מיט'ן אלזייטיגען שטודיום פון מענשען", האָט קעסלער געזאָגט, „ווייזען זיי אָן אויף דעם גרויזאמען געזעץ פון קאמפף פאר עקזיסטענץ און לאָזען אפט אינגאנצען ארויס פון אויג, אז עס איז פארען אנאנדער געזעץ, וועלכען מען קען אָנרופען דאָס געזעץ פון געגענזייטיגער הילף, און וועלכער איז וועניגסטענס בנוגע צו חיות כמעט וויכטיגער איידער דאָס געזעץ פון קאמפף פאר עקזיסטענץ."1) דערצו האָט קעסלער אָנגעוויזען, ווי די נויט צו לאָזען נאָך זיך א נייעם דור פיהרט אונפערמיידליך די חיות צו א פעראייניגונג, און „וואָס נעהענטער די מיטגלידער פון א געוויסען מין האלטען זיך איינע צו די אנדערע, וואָס מעהר געגענזייטיגע הילף זיי וויזען ארויס, אלץ זיכערער איז דער קיום פון מין און אלץ מעהר שאנסען האָט ער צו גענהן וויטער אין זיין ענטוויקלונג און צו פערפאָלקאמענען זיך אויף גייסטיג." „חיות פון אלע קלאסען פראקטיצירען געגענזייטיגע הילף, דערהויפט אבער די העכערע קלאסען," זאָגט ער וויטער (זייט 131), און ער בעפעסטיגט זיין געדאנק מיט ביישפילען, גענומען פון דעם לעבען פון די קברנים־זשוקעס, פון געזעלשאפטליכען לעבען פון די פויגלען און אייניגע זויגטהיערען. ער האָט קיין פיעלע ביישפילען ניט געגעבען — פון א קורצען פארטראג האָט מען מעהר ניט געקענט דערוואַרטען — די הויפט פונקטען אבער זיינען געווען קלאָר אוועקגעשטעלט. דערמאָנענדיג וויטער, אז אין דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט האָט די געגענזייטיגע הילף געשפיעלט נאָך א וויכטיגערע ראָלע, האָט פראָפ. קעסלער געשלאָסען זיין רעדע מיט די פאָלגענדע בעמערקונגען:

„איך לייקען, פערשטעהט זיך, ניט אָב דעם קאמפף פאר עקזיסטענץ; איך בעהויפט נאָר, אז די פראָגרעסיוועַ ענטוויקלונג פון טהיערען־רייך, און ספעציעל פון דער מענשהייט, בעקומט מעהר הילף

1) פארטראג „וועגען געזעץ פון געגענזייטיגער הילף" אין „די ארבייטען פון דער פעטערבורגער געזעלשאפט." באנד XI, 1880, זייטען 129—128.

פון דער געגענזייטיגער שטיצע אידער פון דעם געגענזייטיגען קאמפף.... אלע לעבעדיגע וועזענס האבען צוויי גרונדליכע נויטען — די נויט צו קריגען נאהרונג און די נויט צו פארטזעצען דעם מין. די ערשטע נויט פיהרט זיי צום קאמפף פאר די מיטלען פון עקזיסטענץ און צו א געגענזייטיגער אויסראטונג, בעת די אנדער נויט פון דערהאלטען דעם מין פיהרט זיי זיך נעהענטער צו בעגעגענען און צו שטיצען געגענזייטיג איינער דעם אנדערן. אויף דער ענטוויקלונג אבער פון דער ארגאנישער וועלט, אויף דער ענדערונג פון די לעבענספארמען, איז קיין ספק נישט, אז די דערנעהענטערונג צווישען די איינצעלנע פון איין מין האט א גרעסערע וויכטיגקייט פאר דעם קאמפף צווישען זיי."[1])

די מעהרסטע רוסישע זאלאגען, וואס זיינען געווען אנווועזענד אויפ'ן קאנגרעס, האבען איינגעזעהן די ריכטיגקייט פון די דאזיגע מיינונגען, און סיוועראצוו, וועמעס פארשונגען זיינען גוט בעקאנט צווישען די ארניטאלאגען (נאטורפארשער פון פויגלען) און געאגראפען, האט זיי אונטערשטיצט און בעלויכטען מיט נאך אייניגע ביישפיעלען. ער האט דערמאנט וועגען אייניגע מינים סאקאלען (פאלקען), וועלכע „זיינען בעשאנקען פון דער נאטור מיט כמעט דעם בעסטען געבוי פאר דעם צווועק פון רויב", און דאך שטארבען זיי אויס, בעת אנדערע מינים סאקאלען, וועלכע פראקטיצירען געגענזייטיגע הילף, זיינען אין א בליהענדען צושטאנד. „פון דער אנדער זייט — האט ער געזאגט — נעהמט אזא געזעלשאפטליכען פויגעל ווי די ענטל: אין אלגעמיין איז זי זעהר שלעכט געבויט, זי פראקטיצירט אבער געגענזייטיגע שטיצע, און ווען מען זאל אורטיילען פון איהרע אונצעהליגע מינים און וואריעטעטען, שטארבט זי פאזיטיוו צו פערשפרייטען זיך איבער דעם גאנצען ערד-קוגעל."

וואס די רוסישע זאלאגען זיינען געווען גרייט אנצונעהמען קעססלער'ס אידעען, דערקלערט זיך גאנץ נאטירליך דערמיט, וויל זיי האבען כמעט אלע געהאט די געלעגענהייט צו שטודירען די וועלט פון חיות אויף די בריים, ניט-בעפעלקערטע געגענדען פון צפון-אזיע אדער מזרח-רוסלאנד. איך געדענק דעם איינדרוק, וואס די טהיערען-וועלט פון סיביר האט אויף מיר געמאכט, בעת איך האב אויסגעפארשט די אלעקמין-וויטימער בערג-געגענדען, אינאיינעם מיט אזא

1) דארט גופא, ז. 135 און 136.

בעגאבטען זאָלאָג, ווי מיין פריינד איוואן סעמיאָנאָוויטש פּאָליאקאָוו איז געווען. מיר זיינען ביידע געווען אונטער דעם פּרישען אייגדרוק פון דאַרווין׳ס „אורשפרונג פון די מינים"; מיר האָבען אָבער אומזיסט געזוכט די שארפע קאָנקורענץ צווישען חיות פון דעמזעלבען מין, וועלכע מיר זיינען געווען גרייט צו געפינען, לעזענדיג דאַרווין׳ס ווערק — שוין נעהמענדיג אפילו אין בעטראכט זיין בעמערקונג צום דריטען קאַפּיטעל פון בוך (אויף דער זייט 54).

— „וואו־זשע איז פּאָרט דער קאמפף?" — פלעג איך איהם פרעגען. מיר האָבען געזוכן א סך צופּאַסונגען פאר קאמפף, נאָנץ אָפט פאר אן אלגעמיינעם קאמפף, אנטקעגען פיינדליכע קלימאטישע אומשטענדען, אָדער אנטקעגען פערשיידענע שונאים, און פּאָליאקאָוו האָט אָנגשעריבען עטלעכע אויסגעצייכענטע זייטלעך וועגען דער נעגענזייטיגער אָבהענגיקייט פון די רויב־טהיערען, פיה און גריזונעם אין זייער געאָגראפישער פערטיילונג. פון דער אנדער זייט האָבען מיר געזוכן א היבשע צאָהל פאקטען פון געגענזייטיגער שטיצע, דערהויפט ביי פויגלען און פיה אין דער צייט פון זייער וואנדערן; אָבער אפילו אין די אמור און אוזורי געגענדען, וואו דאָס טהיער־לעבען איז אונגעהויער רייך אין צאָהל, איז מיר זעהר זעלטען פּאַר־געקומען צו בעמערקען צווישען די העכערע טהיערען פון דעמזעלבען מין ווירקליכע פאקטען פון קאָנקורענץ און קאמפף, אָבוואויל איך האָב אזוינע פאקטען פלייסיג געזוכט. דעם אייגענעם אייגדרוק קען מען אַרויסטראָגען פון די ווערק פון די מייסטע רוסישע זאָאָלאָגען, און דאָס איז וואהרשיינליך די ערקלערונג וואַרום קעססלער׳ס אידעען זיינען אזוי פרייגדליך אויפגענומען געוואָרען פון די רוסישע דאַרווינייסטען, בעת ביי די נאָכפאָלגער פון דאַרווין אין מערב אייראָפּא האָבען אזוינע אידעען קיין גאנג ניט געהאט.

די ערשטע זאך וואָס פערוואונדערט אונז, ווי נאָר מיר הויבען אָן צו שטודירען דעם קאמפף פאר עקזיסטענץ, סיי אין דעם דירעק־טען, סיי אין דעם מעטאפּאָרישען זין פון דעם אויסדרוק, איז דער איבערפלוס פון פאקטען פון געגענזייטיגער הילף, וועלכע ווערט פּראקטיזירט ניט נאָר פאר דעם צוועק פון ערציהען א נייעם דור, ווי דאָס האָבען אָנדערקענט די מהרסטע עוואָלוציאָניסטען, נאָר אויך כדי צו בעשיצען די אייגצעלנע און זיי העלפען בעקומען די

נויטיגע נאהרונג. געגענזייטיגע הילף איז דער רעגעל ביי א סך גרויסע אָבטיילונגען פון טהיערען־קעניגרייך. מען בעגעגנט עס אפילו ביי די גאנץ נידעריגע חיות, און מען קען דערוואַרטען צו הערען וועו עס איז פון די, וואָס שטודירען דאָס לעבען פון מיקראָסקאָפישע חיה׳לעך אין די שטעהעדיגע וואסערן, וועגען פאקטען אפילו פון אן אונבעוואוסטזיניגער געגענזייטיגער שטיצע אפילו צווישען די גאנץ קלענסטע מיקראָ־ארגאניזמען.

אונזערע ידיעות וועגען דעם לעבען פון די ניט־רוקענבייניגע ברואים, מיט דער אויסנאַהם פון די טערמיטען, מוראשקעס און ביענען, זיינען נאטירליך גאנץ בעשרענקט; דאָך קאָנען מיר ברייגען אייניגע פאקטען פון גאנץ זיכערער געגענזייטיגער הילף אפילו פון דעם לעבען פון די נידעריגסטע חיות. די אונצעהליגע געמיינשאפטען פון היישעריקען, שמעטערלינגען — בעזונדערס די וואנעסען־שמעטערלינגען — גרילען, זשוקעס (ציצינדעלען) א. ד. ג. זיינען פאקטיש נאָר גאָר ניט אויסגעפּאַרשט; אָבער דער פאקט אליין, וואָס אזעלכע געמיינשאפטען עקזיסטירען, בעווייזט, אז זיי מוזען זיין נעבויט אונגעפעהר אויף דיזעלבע גרונדלאגען, ווי די צייטווייליגע נעמיינדען פון מוראשקעס און ביענען פאר די צוועקען פון מיגראציאָן 1). וואָס נעהערט די זשוקעס, האָבען מיר גאנץ ריכ־טיג־בעאָבאכטעט פאקטען פון געגענזייטיגער הילף צווישען דעם מין, וועלכער הייסט די טויטען־גרעבער (נעקראָפהאָרוס). אט די זשוקעס מוזען האָבען עפעס א פוילען ארגאנישען קערפער, אין וועל־כען צו לעגען זייערע אייעלעך און צו פערזאָרגען די לארוון מיט נאהרונג, אָבער דער דאָזיגער שטאָף מוז ניט פוילען צו־שנעל. זיי בעגראָבען דעריבער אין דער ערד די טויטע קערפער פון אלערליי חיה׳לעך, וואָס זיי געפינען צופעליג ליעגענדיג אויף זייער וועג. אין אלגעמיין לעבען זיי אן אָבגעזונדערט לעבען, נאָר וען איינער פון זיי געפינט די נבילה פון א מויז אדער א פויגעל, וועלכע ער קען אליין ניט בעגראָבען, רופט ער צונויף נאָך עטליכע זשוקעס (אמאל קומען זיי זיך צואמען זאלבע זעקסט), כדי אָבצוטהאָן די ארבייט מיט פער־אייניגטע קרעפטען. וען נויטיג, שלעפען זיי אריבער די נבילה אויף א פאסיגען אָרט, וואו די ערד איז ווייכער. בכלל ווערט די ארבייט

1) זעה אָנהאַנג I.

אבגעטהאן אויף א זעהר אויסגערעכענטען אופן, אהן שום מחלקת מכח דער פראגע, וועל פון זיי זאל האבען די פריוויליגיע צו לעגען די אייגלעך אין דעם פערגראבענעם קערפער. וועל גלעדיטש האט צוגעבונדען א טויטען פויגעל צו א קרייץ, וואם ער האט געמאכט פון צוויי שטעקלעך, אדער ער האט ארויפגעהאנגען א פראש אויף א שטעקען, וואם ער האט ארויסגעשטעקט אין דער ערד, האבען די טויטען־גרעבער אויף דעם פריינדליכסטען אופן אנגעשטרענגט זייערע פעראייניגטע מוחות, כדי בייצוקומען דעם מענשענס קונציגע איינפעלען. דיזע־ביגע פעראייניגונג פון קרעפטען קען מען אויך בעמערקען ביי די מיסט־זשוקעס.

אבער אפילו ביי ברואים, וואם שטעהען אויף נאך א נידערי־גערער שטופע פון געבוי, קענען מיר אויך געפינען אזוינע ביישפיי־לען. אייניגע לאנד־קרעבסען פון וועסט אינדיע און צפון־אמעריקא פעראייניגען זיך אין זעהר גרויסע מחנות, וועל זיי וואנדערן צום ים, כדי צו לעגען דארט זייערע איקרע, און אזא וואנדערונג זעצט אונ־בעדינגט פאראוים א געווייסע געגענזייטיגע פערשטענדיגונג אויס־צופיהרען א געמיינשאפטליכע ארבייט, און געגענזייטיגע שטיצע. וואם געהערט צו די גרויסע מאלוקא־קרעבסען (לימולוס), בין איך ערשטוינט געווארען, בעמערקענדיג אין דעם אקוואריום אין בריסטאל (1882) וויפיעל הילף די דאזיגע אומגעלומפערטע ברואים זיינען קאפאבעל צו געבען א חבר אין א פאל פון נויט. עס האט זיך געטראפען, אז איינער פון זיי איז געפאלען אויפ'ן רוקען אין א ווינ־קעל פון דעם גרויסען וואסער־קאסטען וואו זיי האלטען זיך אויף, און האט בשום אופן זיך ניט געקענט אומדרעהען צוריק צו זיין נאטיר־ליכער פאזע, צוליעב זיין שווערען רוקען־שילד, וואם זעהט אוים ווי א מין גרויסער טאפ. דערצו איז אין יענעם ווינקעל גראד גענוג אן אייזערנע גראטע, וועלכע האט נאך שווערער געמאכט די ארבייט פון איבערדרעהען זיך. זיינע חברים זיינען איהם גלייך געקומען צו הילף, און א פולע שעה צייט האב איך זיך צוגעקוקט ווי זיי האבען זיך געמאטערט צו העלפען זייער געפאנגענעם חבר. פון אנהויב האבען זיך בעוויזען צוויי קרעבסען און האבען גענומען שטופען זייער פריינד פון אונטען, ביז עס האט זיך זיי איינגעגעבען נאך גרויסע אנשטרענגונגען איהם אויפצושטעלען גלייך, די אייזערנע גראטע אבער האט זיי ניט געלאזען פערענדיגען זייער רעטונגס ארבייט און

דער קרעבס איז וויעדער שווער ארונטערגעפאַלען אויפ'ן רוקען. נאָך עטליכע אַזוינע פּראָבעס איז איינער פון די רעטער אַוועקגע־גאַנגען און געבראַכט מיט זיך נאָך צוויי קרעבסען, וועלכע האָבען מיט פרישע כחות פון דאָס־ניי זיך גענומען אויפהויבען און אונטער־שטופּען זייער אונבעהאָלפענעם חבר. מיר האָבען פערבראַכט אין אַקוואַריום העכער ווי צוויי שטונדען, און אַוועקגעהענדיג, זיינען מיר צוגעגאַנגען נאָך אַמאָל אַ קוק טהאָן אויפ'ן וואַסער־קאַסטען: די רעטונגס־אַרבייט איז נאָך אַלץ אָנגעגאַנגען! זינט איך האָב דאָס צוגעזעהן, איז מיר ניט שווער צו גלויבען די בעאָבאַכטונג, וואָס עראַזמוס דאַרווין האָט דערמאָנט, אַז „די געוועהנליכע קרעבסען, בעת עס בענייט זיך ביי זיי די שאָל, שטעלען אַוועק אויפ'ן וואַך אַזעלכע, וואָס האָבען נאָך זייער אַלטע שאָל, אָדער וואָס זייער נייע איז שוין גענוג האַרט, כדי צו בעשיצען די איבעריגע, וועלכע זיינען אין אַ נאַקעטען צושטאַנד, פון אַן אָנפאַל פון זייערע שונאים פון ים."1)

די פאַקטען פון געגענזייטיגער הילף ביי טערמיטען, מוראַשקעס און ביענען זיינען אַזוי גוט בעקאַנט, דערהויפּט דורך די פּאָפּולערע ווערק פון ראָמיינעס, ל. ביכנער און סער דזשאהן לובבאָק, אַז איך קען זיך בענוגענען מיט נאָר עטליכע בעמערקונגען.2) ווען מיר בעטראַכטען אַ נעסט פון מוראַשקעס, זעהען מיר, אַז ניט נאָר אַלערליי סאָרטען אַרבייט — האָדעווען קינדער, אָנזאַמלען שפּייז, בויען נעס־טען, האַלטען זויג־חיה'לעך, א. ד. ג. — ווערען אויסגעפיהרט לויט די פּרינציפּען פון פרייוויליגער געגענזייטיגער הילף, נאָר מיר מוזען

---

1) ג. ראמיינעס, „אַנימאַל אינטעלידזשענס", 1סטע אויפלאַגע, ז. 233.

2) פּיעררע הובער „פאָרשונגען וועגען די מוראַשקעס" (פראַנצ.) זשענעוואַ 1810, איבערגעדרוקט אין 1861; פאָרעל, „וועגען די מוראַשקעס פון דער שווייץ" (פראַנצ.) ציריך 1874, און דזש. ט. מאגגרידזש "האַר־וועסטינג אַנטס ענד טראַפּדאָר ספּיידערס," לאָנדאָן 1873. אָט די ביכער וואָלט מען געדאַרפט געבען לעזען יעדען קינד. זעה אויך בלאַנשאַרד „מעטאַמאָרפאָזען פון אינזעקטען" (פראַנצ.) פּאַריז 1868; זש. ה. סאַבר „ענטאָמאָלאָגישע ערינערונגען" (פראַנצ.) פּאַריז 1886; עבראַרד „עטיודען פון די מנהגים פון די מוראַשקעס" (פראַנצ.) זשענעוואַ 1864; סער דזשאהן לאבבאָק „מוראַשקעס, ביענען און וועספּען" (ענגליש), און אַנדערע.

אויך אָנמערקען, אינאיינעם מיט פאָרעל, אַז דער הויפּט גרונדשטריך פון דעם לעבען פון פיעלע מינים מוראַשקעס איז דער פאַקט, וואָס יעדע מוראַשקע טיילט זיך, און איז מחויב צו טיילען זיך, מיט איהר שפּייז, וועלכע זי האָט שוין אַרונטערגעשלונגען און טיילווייז פער־דייהט, מיט יעדען מיטגליעד פון דער געמיינדע, וואָס פערלאַנגט עס פון איהר. ווען צוויי מוראַשקעס, וועלכע געהערן אָן צוויי בעזונ־דערע מינים אָדער צוויי פיינדליכע נעסטען, בעגעגענען זיך צופעליג, מיידען זיי אויס איינע די אַנדערע. אָבער צוויי מוראַשקעס, וועלכע געהערן צו דעמזעלבען נעסט, אָדער צו דערזעלבער קאָלאָניע, וועלען אַלע מאָל צוגעהן איינע צו דער אַנדערער און מאַכען אַ פּאָר בעגרי־סונג־בעוועגונגען מיט זייערע פיהל־הערעלעך, און „אויב איינע פון זיי איז הונגעריג אָדער דאָרשטיג און די אַנדערע האָט אַ פולען מאָגען, וועט די ערשטע גלייך בעטען שפּייז". די מוראַשקע ביי וועמען מען בעט שפּייז, וועט קיינמאָל ניט אָבזאָגען: זי צועפענט איהרע קינבאַקען, שטעלט זיך אַוועק אין אַ געוויסער פּאָזע און בריינגט אַרויס אַ טראָפּען פליסיגקייט, וועלכען די הונגעריגע לעקט באַלד אויס. אַרויסברעכען שפּייז צו קאָרמענען אַנדערע איז אַזאַ וויכטיגער שטריך אין לעבען פון די מוראַשקעס (אין פרייהייט) און ווערט שטענדיג אַזוי זיכער פּראַקטיצירט, סיי צו שפּייזען הונגעריגע חברים, סיי אויסצוקאָרמענען די לאַרווען, אַז נאָך פאָרעל'ס מיינונג נאָך, בעשטעהען זייערע פערדייהונגס־אָרגאַנען פון צוויי פערשיידענע טיילען: איין טייל, דאָס הינטערשטע, איז בעשטימט פאַר דעם ספּעציעלען געברויך פון דעם אינדיווידום אַליין, און דאָס אַנדערע, דאָס פאָדערשטע טייל, הויפּטזעכליך פאַר די נוצען פון דער געמיינדע. ווען אַ מוראַשקע, וועלכע האָט אַ פולען מאָגען, וואָלט זיך אַרויסגעצייגט עגאָאיסטיש און ניט אָנגעקאָרמעט אַ הונ' געריגען חבר, וואָלט מען זיך מיט איהר בעגאַנגען ווי מיט אַ פיינד אָדער נאָך ערגער. און ווען דער אָבזאָג וואָלט געשעהן בעת איהרע האַלטען מלחמה מיט אַנאַנדער מין, אָדער מיט אַ פרעמדען נעסט, וואָלטען די אייגענע אַרויפגעפאַלען אויף דעם גייציגען מיטגליעד מיט אַ גרעסערער אכזריות איידער אפילו אויף די שונאים גופא. אויב אָבער אַ מוראַשקע וואָלט זיך ניט אָבגעזאָגט אָנצוקאָרמענען אַנאַנ־דערע, וואָס געהערט אָן דעם פיינדליכען לאַגער, דאַן וואָלטען יענערס קרובים זיך בעגאַנגען מיט איהר ווי מיט אַ פריינד. דאָס אַלץ ווערט

בעשטעטיגט דורך העכסט פינקטליכע בעאַכטונגען און עקספערי־מענטען, וועלכע לאָזען ניט איבער דעם מינדסטען ספק, ניט אין דער ווירקליכקייט פון די פאקטען גופא, ניט אין דער ריכטיגקייט פון זייער אויסטייטשונג.1)

מיר זעהען, הייסט עס, אז אין אָט דער אונגעהויער־גרויסער אָבטיילונג פון טהיערען־רייך, וועלכע נעהמט אָרום מעהר ווי טויזענד מינים און איז אזוי צאָהלרייך, אז בראַזיליע, ווי די בראַזיליאַנער בעהויפטען, געהערט ניט די מענשען נאָר די מוראַשקעס — עקזיס־טירט לחלוטין ניט קיין קאַמפף אָדער אָנגריף פאַר שפּייז צווישען די מיטגליעדער פון דעמזעלבען נעסט אָדער פון דערזעלבער קאָלא־ניע פון נעסטען. ווי שרעקליך די מלחמות זאָלען ניט זיין צווישען די פערשיידענע מינים מוראַשקעס און זייערע פערשיידענע נעסטען, און ווי גרויס די רציחות זאָלען ניט זיין אין דער צייט פון מלחמה — אין דער געמיינדע איז די געגענזייטיגע הילף און די זעלבסט פער־לייקענונג צוליעב די אלגעמיינע נוצען געווָאָרען א געוועהנהייט, און די זעלבסטאויפאָפּפערונג פון דעם איינצעלנעם לטובת הכלל — אן אלגעמיינער רעגעל. די מוראַשקעס און די טערמיטען האָבען זיך, הייסט עס, אָבגעזאָגט פון דעם „האָבבעזישען קריעג" און האָבען דער־ביי דוקא פיעל געוואונען. זייערע וואונדערבאַרע נעסטען, זייערע געביידען, וועלכע שטייגען אריבער פערהעלטניסמעסיג די הויך פון די מענשליכע געביידען; זייערע געפלאַסטערטע וועגען און גע־וועלבטע גאַלעריען צווישען די נעסטען; זייערע גערוימיגע זאַלען און תבואה־שפייכלערס, זייערע קאָרן־פעלדער, זייער תבואה־שניידען און זייער „פערמאַלצען" די קערנער 2); די וואונדערבאַרע „גער־

---

1) פאָרעל, „אונטערזוכונגען" זיטען 278, 275, 244. די אויסגע־צייכענטע בעשרייבונג פון אָט דעם אויפּפיהר געהערט הובערט'ן; איהם געהערט אויך די אָנדויטונג וועגען דעם מעגליכען אורשפרונג פון דעם אינסטינקט (פאלקס אויסגאַבע, זיטען 160, 158). — זעה אויך דעם אָנהאַנג II צום סוף בוך.

2) די אָגריקולטור פון די מוראַשקעס איז אויך אזוי פיעל וואונ־דערבאר, אז מען האָט א לאנגע צייט גאָרנים געוואוסט גלויבען אין דעם. די פאַקטען זיינען איצטער גאַנץ זיכער פעסטגעשטעלט דורך די ארבייטען פון מאַגגרידוש, דר. לינצעקום, מאַק קוק, קאַרנעל סייקס און דר. דזשער־

טנער" פון די „שירעם־מוראשקעם", וועלכע בייסען אן בלעטער און בעמיסטיגען שטיקלעך ערד מיט קייקלעך פון צוקאיטען בלאט, וואס דורכדעם וואקסט אין די דאזיגע גערטנער נאר איין סארט שוועמלעך און אלע אנדערע סארטען וועלן אויסגעראטעט; זייערע ראציאנאלע מעטאדען אויפצופאסען אויף די אייעלעך און די לאר־וון; דאס בויען פון בעזונדערע נעסטען און שטעלכלעך צו האדעווען די בלאט־לייז, וועלכע לייגען האט אזוי טרעפליך אנגערופען „די מוראשקעס' קיה," און ענדליך זייער מוטה, דרייסטקייט און הויכע גייסטיגע ענטוויקלונג — דאס אלעס איז דער נאטירליכער רעזולטאט פון דער נעגענזייטיגער הילף, וואס זיי פראקטיצירען אויף יעדען טריט פון זייער טהעטיגען און ארבייטזאמען לעבען. די גענעלשאפט־ליכקייט פון די מוראשקעס האט אויך געפיהרט צו דער ענטוויקלונג פון נאך א וויכטיגען שטריך אין זייער לעבען — פון א שטארקער אינדיווידועלער איניציאטיוו, וועלכע האט פון איהר זייט מיטגע־בראכט די ענטוויקלונג פון אווינע הויכע און פערשיידענארטיגע גייסטיגע פעהיגקייטען ביי די מוראשקעס, אז זיי רופען ארויס די ענטציקונג און פערוואונדערונג פון יעדען בעאבאכטער. 1)

וען מיר וואלטען ניט געווען בעקאנט מיט קיינע אנדערע פאקטען פון טהיערען־לעבען א חוץ מיט די פאקטען, וואס מיר וייסען וועגען די מוראשקעס און טערמיטען, וואלטען מיר שוין דערפון אליין קענען בעשליסען, אז די נעגענזייטיגע הילף, (וועלכע

דאן, און עס איז מעהר קיין צווייפעל ניטא וועגען דעם. זעה די אויס־געצייכענטע זאמלונג פון בעווייזען אין ראמיינעס' ווערק. זעה אויך „די פילצגארטען אייניגער זיד־אמעריקאנישען אמייזען" פון אלפרעד מעללער אין שימפער'ס „באטאנישע מיטטהיילונגען אוים דען טראפען", באנד 6, 1893.

1) אט דער צווייטער פרינציפ איז ניט גלייך אנערקענט געווארען. די פריהערדיגע פארשער פלעגען אפט רעדען וועגען „קעניגע", „קעני־גינען", „פיהרער" א. ד. ג. זינט אבער הובער און פארעל האבען פער־עפענטליכט זייערע געניוע און אויפריכטיגע בעאבאכטונגען, קען שוין מעהר קיין ספק ניט זיין, אז אין אלץ וואס די מוראשקעס טהוען, (אפילו אין זייערע מלחמות) האט יעדער יחיד א פרייען רוים ארויסצו־וייזען זיין פערזענליכע איניציאטיוו.

פיהרט צו א געגענזייטיגען צוטרוי, וואָס איז דער ערשטער בעדינג פון מוטהיגקייט) און די אינדיווידועלע איניציאטיווע (דער ערשטער בעדינג פון גייסטיגען פאָרטשריט) זיינען די צוויי בעדינגען, וועלכע זיינען ניט דער ערך וויכטיגער אין דער ענטוויקלונג פון דער טהיערען־וועלט איידער דער געגענזייטיגער קאָמפּף. דער פאקט איז, אז די מוראָשקעס געדייהען, אָבוואויל זיי האָבען ניט קיין איינע פון די פערטיידיגונגס־מיטלען, אָהן וועלכע קיין אייניצינע פוי די חיות, וואָס פיהרען אן איינזאָם לעבען, קען זיך ניט בעגעהן. זייערע פיינד קענען זיי לייכט בעמערקען דורך זייער קאָליר, און די הויכע נעסטען פון א סך מינים ציהען אויף זיך אלעמענס אויפ־מערקזאמקייט אין די וועלדער און אויף די לאָנקעס. די מוראָשקע האָט ניט קיין האָרטע שאָל, און איהר שטאָך, ווי געפעהרליך ער זאָל ניט זיין וועט הונדערטע מיט אמאָל שטעכען זיך אריין אין קערפער פון א חיה, האָט גאָר א קנאַפּען וועגטה פאר דער אינ־דיווידועלער פערטיידיגונג. אין דערועלבער צייט זיינען די אייעלעך און די לאַרוועט פון די מוראָשקעס א געשמאקער ביסען פאר פיעלע אינוואוינער פון די וועלדער. און דאָך, ניט קוקענדיג וואָס זיי זיינען אזוי צאָהלרייך, וועלען זיי ניט פיעל פערניכטעט פון די פויגלען, אדער אפילו פון די מוראָשקעס־פרעסער, נאָר פער־קעהרט, זיי וואַרפען אן א שרעק אויף אנדערע אינזעקטען, וואָס זיינען פיעל שטאַרקער פאר זיי. וועט פאָרעל האָט אויס־געשאָטען אויף א לאָנקע א זעקעל פול מיט מוראָשקעס, האָט ער געזעהן ווי „די גריליען זיינען זיך צולאָפען און געלאָזען זיי־ערע נאָרעס פאר די מוראָשקעס צו פלינדערן; די שפּינען און זשוקעס האָבען אוועקגעוואָרפען זייערע קרבנות אויס מורא אליין ניט צו ווערען קיין קרבנות; די מוראָשקעס האָבען אפילו פערכאָפט די נעסטען פון די פערד־פליענגען, נאָך א גע־שלעג, אין וועלכער פיעלע פון זיי זיינען אומגעקומען פאר דעם וואויליזיין פון דער גמיינדע. אפילו די פלינקסטע אינזעק־טען האָבען ניט בעווייזען זיך צו ראַטעווען, און פאָרעל'ן איז אָפט אויסגעקומען צו זעהן, ווי די מוראָשקעס פלעגען פלוצלונג בעפאלען און דער'הרג'נען שמעטערלינגען, קאמאַרעס, פליענען און דערגלייכען. זייער קראַפט בעשטעהט אין דער גענע־זייטיגער שטיצע און אין דעם צוטרויען, וואָס זיי האָבען איינע

צו די אַנדערע. און אויב די מוראַשקע — שוין ניט צו רעדען פון די נאָך מעהר ענטוויקעלטע טערמיטען — שטעהט לויט איהרע גייסטיגע פעהיגקייטען אויפ'ן רעכטען שפּיץ פון גאַנצען אינזעקטען־קלאַס; אויב מען קען זי פערגלייכען אין מוטהיגקייט מיט די פיעל שטאַרקערע רוקען־בייניגע חיות, און אויב איהר מאַרך — רעדענדיג מיט דאַרווין'ס ווערטער — שטעלט מיט זיך פאַר אויגעם פון די וואונדערבארסטע אטאָמען פון מאַטעריע אין דער וועלט, וואונדער־ליכער אפילו אויידער דעם מענשענ'ס מאַרך — דארף זי ניט פאַר דאַם אלץ פערדאַנקען דעם פאַקט, וואַם די נעגענזייטיגע הילף האַט לחלוטין אָבגעשאפט דעם נעגענזייטיגען קאַמפּף אין איהרע געמיינ־שאפטען?

דאַם אייגענע איז אויך ריכטיג בנוגע צו די ביענען. אָט די קלייניקע אינזעקטען, וועלכע וואָלטען אזוי לייכט געקענט ווערען די רויב פון אונצעהליגע פוינלען, וואַם זייער האָניג ציהט־צו אלע קלאַסען חיות, פון דעם זשוק ביז'ן בער, — האָבען אויך ניט קיין אייניגע פערטיידיגונגס־אייגענשאפט, ניט אין געבוי, ניט אין מימיקרי, 1) אָהן וועלכע אינזעקטען, וואַם פיהרען אַן אָבגעזונדערט לעבען, קענען קוים האָבען א קיום. און דאָך, א דאנק דעם וואַם זיי פראַקטיצירען נעגענזייטיגע הילף, האָבען זיי זיך פערשפרייט ווייט און בריים איבער'ן גאַנצען ערדקוגעל, בעזיצען זיי א וואונדערבארען פערשטאַנד און האָבען אויסגעארבייט וואונדערליכע פאַרמען פון נעמיינזאַמען לעבען.

דערמיט וואַם זיי ארבייטען נעמיינשאפטליך, פערפיעלפאַכען זיי אין אַן אונגלויבליכען ערך זייערע אינדיווידועלע קרעפטען, און דורכדעם וואַם זיי פיהרען איין א צייטווייליגע צוטיילונג פון דער ארבייט — וועלכע נעהמט ניט אוועק פון דעסטוועגען די פעהיגקייט פון יעדער ביען צו טהאַן אלערליי ארבייט וועז נויטיג — דער־גרייכען זיי אזא הויכע שטופע פון וואוילשטאַנד און זיכערקייט, וואַם

1) מימיקרי — נאָכאָהמונג — רופט מען אָן דעם פאַקט, וואַם פיעלע לעבעדיגע וועזענס נעהמען אָן דעם קאָליר פון דער סביבה, אין וועלכער זיי לעבען, און דאַם ראַטעוועט זיי פון די פערפאָלגונגען פון זייערע פיינד. די ביענען וויי די מוראַשקעס האָבען ניט אזא מיטעל. זייער שוואַרצער קאָליר העלפט זיי ניט אויסצובהאַלטען זיך פון זייערע פיינד.

קיין אויסלירטע חיה, ווי שטארק און גוט־בעוואפענט זי זאל ניט זיין, קען קיינמאל ניט האפען צו דערגרייכען. די ביענען שטיינען אריבער אין זייערע געמיינשאפטליכע פיהרונגען אפטמאל אפילו דעם מענשען, בעת ער פערנאכלעסיגט די נוצען פון אויסגערע־כענטער געגענזייטיגער הילף. אזוי צום ביישפיעל, וועז א שוואַרם פון ביענען קלייבט זיך צו פערלאזען דעם ביענשטאק, כדי צו גרינדען א נייע געמיינדע, פליהט אפריהער אוועק א געוויסע צאהל ביענען אויסצופארשען די ארומיגע געגענד, און אויב עס גיט זיך זיי איין צו ענטדעקען א פאסיגען פלאץ פאר א וואוינונג — למשל אן אלטע קאַרב, אדער עפעם דערגלייכען — נעהמען זיי עס צו רייניגען און היטען עס אפטמאל א גאנצע וואך נאכאנאנד, ביז וואנען דער שוואַרם קלייבט זיך אריבער און קומט זיך בעזעצען אויף דעם אויסגעקליבענעם נייעם אָרט. וויפיעל מאל אבער קומען מענשען אום בעת'ן איבערוואנדערן פון איין פלאץ אויף דעם אנדערן, נאר דערפאר וואס די איבערוואנדערער האבען ניט פער־שטאנען די נויטיגקייט פון פאראייניגען זייערע קרעפטען! מיט זייער פאראייניגטען פערשטאנד קענען די ביענען אפטמאל בייקומען אונגינסטיגע אומשטענדען, אפילו וועז די אומשטענדען זיינען אונגעוועהנליכע און גאר ניט קיין פאראויסגעזעהענע, ווי עס האט פאסירט צ. ב. ש. מיט די ביענען אויף דער פאריזער אויסשטעלונג, וואו זיי האבען מיט זייער קלעע פערקלעפט די לאדען פון א פענסטער, וואס איז געווען אייגעבויט אין זייער ביענשטאק. 1) דערצו האבען זיי גאר ניט אזעלכע בלוטדורשטיגע נייגונגען און אזא לוסט צו אומזיסטע געשלעג, ווי פיעלע שרייבער רעדען אזוי גערן אן אויף אלע חיות. די היטער, וואס שטעהען אויפ'ן וואך

---

1) מען האט זיי געהאלטען אין א ביענשטאק, וואס האט געהאט א גלעזערנעם פענסטער, דורך וועלכען מען האט געקענט אריינקוקען וואס עס טהוט זיך אינעוועניג. דאס פענסטער האט זיך פערמאכט פון דרויסען מיט א לאדען. אזוי ווי די ביענען האבען וואהרשיינליך ניט געקענט פערטראגען דאס ליכט, וואס איז אויף זיי געפאלען יעדעס מאל, וועז די בעזוכער פון דער אויסשטעלונג פלעגען עפענען די לאדען, האבען זיי אין עטליכע טעג צוגעקלעפט די לאדען מיט אזא קלעפיגען שטאף, וואס הויסט ביענען־קלעע פראפאליס.

ביים אַרײַנגאַנג אין ביענשטאָק, דער'הרג'נען אַלע רויבער־ביענען, וועלכע ווילען זיך אַרײַנכאַפּען אינעוועניג; פּרעמדע ביענען אָבער, וועלכע קומען צו לויפען על פּי טעות, דערהויפט וואַן זיי זיינען בעלאָדען מיט געזאַמעלטע בלומען־פּאָלען, און יונגע, וואָס האָבען פּערבלאָנדזשעט און קענען ניט געפּינען זייער היים — די טהוען ויי קיין שלעכטס ניט. זייער קריעג־פּיהרונג איז אויף דעם אופן בעשרענקט נור אויף דאָס שטרענג־נויטיגסטע.

די געזעלשאַפּטליכקייט פון די ביענען איז דערמיט נאָך מעהר לעהרריך, וואָס עס שטעקט נאָך אין זיי רויבערישע אינסטינקטען און פּויליקייט, וועלכע צייגען זיך אַרויס יעדעס מאָל, וואַן די אומ־שטענדען זיינען גינסטיג דערצו. עס איז בעקאַנט, אַז עס געפּינט זיך שטענדיג א געוויסע צאָהל ביענען, וועלכע וועלען בעסער פּיהרען א רויבער־לעבען, אַיידער דאָס טהעטיגע לעבען פון אַן ארבייטס־ביהן; און אין צייטען פון מאַנגעל, ווי אין די צייטען פון גרויסער שפּע, וואַקסט די צאָהל פון די רויבער־ביענען זעהר שנעל. וואַן די שניט־צייט איז געענדיגט און עס בלייבט וועניג מאַטעריאַל אויף אונזערע פעלדער און לאָנקעס פון וואָס אויסצוארבייטען דעם האָניג, בעווייזען זיך די רויבער־ביענען אין א גרויסער צאָהל; פון דער אנדער זייט וויעדער, וועלכע רויבערי, פויליקייט און זעהר אָפּט שכרות א געווהנליכע ערשיינונג צווישען די ביענען, אויף די צוקער־פּלאַנטאַציעס פון וועסט־אינדיע, ווי אויך אין די צוקער־פּאַבריקען אין אייראָפּא. מיר זעהען אויף דעם אופן, אַז ביי די ביענען עקזיסטירען נאָך אנטי־סאָציאַלע אינסטינקטען; אָבער די נאַטירליכע צוכטוואַהל מוז זיי וואָס ווייטער, אַלץ מעהר אוים־ראַטען, היות ווי די סאָלידאַריטעט וווייזט זיך אַרויס פיעל ניצליכער פּאַר דעם מין, אַיידער די ענטוויקלונג פון אַזוינע אַיינצעלנע, וועלכע האָבען רויבערישע נייגונגען. „די געשייטערע און די וואָס שטעלען זיך פּאַר קיין זאַך ניט אָב", וועגען וועלכע האָקסלי האָט גערעדט, וועלען פערניכטעט, כדי צו מאַכען פּלאַץ פּאַר אַזוינע, וואָס פערשטעהען די נוצען פון א געמיינשאַפּטליכען לעבען און נעגענזייטיגער שטיצע.

געווים האָבען זיך ניט דערהויבען, ניט די מוראַשקעס, ניט די ביענען, און אפילו ניט די טערמיטען, צו דעם בעגריף פון א העכערער סאָלידאַריטעט, וואָס זאָל ארומנעהמען זייער גאַנצען מין.

אין דעם פרט איז קלאָר, אז זיי האָבען ניט דערגרייכט אזא שטופע פון ענטוויקלונג, וועלכע מיר געפינען נאָך ניט אפילו צווישען די פאָליטישע, ווירטשאפטליכע און רעליגיעזע פיהרער פון דער מענש־הייט. זייערע געוועלשאפטליכע אינסטינקטען געהען כמעט ניט אריי־בער די גרעניצען פון דעם מוראשקען־נעסט אדער דעם ביענשטאָק. פונדעסטוועגען האָט פּאָרע בעשריבען קאָלאָניעס פון מוראשקעס אויפ'ן מאָן־טאנדר און מאָן סאָלעווּ, וואָס האָבען ענטהאלטען ניט וועניגער ווי צוויי הונדערט נעסטען, און די מיטגליעדער האָבען אָנגעהערט צו צוויי בעזונדערע מינים (פּאָרמיקא עקזעקטא און פ. פֿרעסס־ילאָבריס). פּאָרע בעהויפטעט דערבּיי, אז יעדעס מיטגליעד פון די קאָלאָניעס דערקענט אלע איבעריגע מיטגליעדער, און אז זיי אלע נעהמען אָנטייל אין דער אלגעמיינער פערטיידיגונג. מאקוק האָט בעאָבאכטעט אין פּענסילוואניע א גאנצע נאציאָן פון מוראשקעס, וועלכע איז בעשטאנען פון 16 ביז 17 הונדערט נעסטען, וואָס האָבען געלעבט צווישען זיך אין פאָלשטענדיגער איינשטימונג; און בעיטס האָט בעשריבען גרויסע שטרעקען אין די סטעפּעס פון בראזיליע, וועלכע זיינען בעדעקט מיט בערגלעך פון טערמיטען, וואו עטליכע נעסטען האָבען געדיענט אלס ענטרינונגס־פלעצער פאר צוויי אָדער דריי פערשיידענע מינים, און די מהרסטע נעסטען זיינען נעווען פעראייניגט דורך געוועלבטע גאלערעען און געדעקטע ארקאדען. 1) אָט אזוי בעגענענען מיר אייניגע פּראָבעס פון פער־אייניגונג ביי גרויסע אָבטיילונגען פון דעם מין פאר די צוועקען פון געגענזייטיגער אונטערשטיצונג און געזעלשאפטליכען לעבען אפילו צווישען די ניט־רוקענבייניגע ברואים.

אריבערגעהענדיג איצטער צו די העכערע חיות, געפינען מיר נאָך מעהר ביישפּיעלען פון בלי ספק־בעוואוסטזיניגער געגענזייטיגער הילף, וואָס ווערט פראקטיצירט פאר אלערלי צוועקען — הגם מיר מוזען דאָ גלייך בעמערקען, אז אונזערע ידיעות וועגען דעם לעבען אפילו פון די העכערע חיות זיינען נאָך אלץ ווייט ניט פאלקאָמען. א גרויסע צאָהל פאקטען פון דעם סארט זיינען צונויפגעזאמעלט געוואָרען פון ערשטער קלאסע זאָאלאָגען, עס זיינען נאָך אָבער

1) וו. ה. בייטס, „דחי נאטוראליסט אן דהי ריוועד אמאזאן", באנד 8, ז. 59 און ווייטער.

פֿאראַנען גאַנצע אָבטיילונגען פון טיערען־רייך, וועגען וועלכע מיר ווייסען נאָך אַזוי גוט ווי נאָרניט.

דערהויפּט האָבען מיר וועניג זיכערע ידיעות וועגען די פיש — טיילווייז, ווייל די בעאַבאַכטונגען זיינען פערבונדען מיט שווערישקייטען, און טיילווייז מחמת מען האָט דעם ענין ביז איצט ניט געשאָנקען די נויטיגע אויפמערקזאַמקייט. וואָס געהערט די זויגטהיערען, האָט שוין קעסלער בעמערקט, ווי וועניג בעקאַנט מיר זיינען מיט זייער לעבען. פיעלע פון זיי געהען ערוים פון זייערע נאָרעס נאָר בייגאַכט, אַנדערע בעהאַלטען זיך אונטער ד'ערד, און די מעלי־גרה'דיגע, וועמעס געוועלשאַפטליך לעבען און וואַנדערונגען זיינען אַזוי שטאַרק אינטערעסאַנט, לאַזען ניט דעם מענשען צוקומען נאָהענט צו זייערע סטאַדעס. די בעסטע ידיעות האָבען מיר וועגען די פויגלען, דאָך בלייבט אונז דאָס געוועלשאַפטליכע לעבען פון זעהר פיעל מינים נאָר ווינציג בעקאַנט. בכלל אָבער האָבען מיר זיך ניט צו קלאָגען, אז עס פעהלען אונז ריכטיג פעסטגעשטעלטע פאַקטען, ווי מיר וועלען עס זעהען פון דאָס וואָס קומט ווייטער.

איך האָב דאָ ניט נויטיג זיך אָבצושטעלען אויף די פערשיניגונגען צוויישען די זכרים און נקבות פאַר דעם צווק פון ערציהען זייערע יונגע און בעזאָרגען זיי מיט שפייז די ערשטע צייט פון זייער לעבען, ווי אויך כדי צו פליהען צוזאַמען אויף נעיעג; אָבוואויל מען קען דערמאַנען, אז אזוינע פאַמיליען־אַסאָציאַציעס זיינען שטאַרק פערשפרייט אפילו ביי די וועניגער־געוועלשאַפטליכע פלייש־עסענדע חיות און רויב־פויגלען, און דער פאַקט איז הערהויפּט אינטערעסאַנט דערמיט, וואָס אָט די פאַמיליען־פעראייניגונג שאַפט א סביבה, אין וועלכער עס ענטוויקלען זיך די צארטערע געפיהלען אפילו ביי חיות, וואָס זיינען אויסערסט גרויזאַם אין אלע אַנדערע הינזיכטען. מען קען אויך צולעגען, אז די זעלטענקייט פון אזוינע פעראייניגונגען צוויישען די פלייש־עסער און רויב־פויגלען, וואָס זאָלען אריבערשטייגען די גרעניצען פון דער פאַמיליע, מעג טאַקע אין די גרעסטע צאָהל פעלען זיין א פועל יוצא פון דער ארט ווי אזוי זיי קריגען זייער נאַהרונג; עס קען אָבער ביז א געוויסען גראד אויך דערקלערט ווערען אלס א פאלגע פון די ענדערונגען, וואָס זיינען פאַרגעקומען אין דער טהיערען־וועלט דורך די שנעלע פערמעהרונג פון דער

מענשהייט. אלענפאלס שאדט ניט צו בעמערקען, אז עס זיינען פאראן מינים, וועלכע פיהרען א פאלשטענדיג־איינזאם לעבען אין נעריכט בעפעלקערטע געגענדען, בעת דיזועלבע מינים, אדער נאהענטע קרובים זייערע, לעבען סטאדעס־ווייז אין די ערטער, וואס זיינען ניט בעוואוינט פון מענשען. אלס ביישפיעל קען מען אנווייזען אויף וועלף, פוקסען און אייניגע רויב־פויגלען.

על כל פנים, די פעראייניגונגען וואס שטייגען ניט אריבער די גרעניצען פון דער פאמיליע, האבען פאר אונז א פערהעלטנים־מעסיג קנאפען אינטערעס; דערהויפט דערפאר, וואס מיר ווייסען פון א סך אנדערע פעראייניגונגען, וועלכע טראגען א פיעל־אלגע־מיינערען כאראקטער, ווי צ. ב. ש. די אסאציאיעס, וואס א סך חיות שטעלען צוזויף צוליעב געיעג, געגענזייטיגער שטיצע, אדער פשוט צוליעב דער הנאה פון לעבען. אדיבאן האט שוין אנגעוויזען, אז אדלערס פליהען זיך אפטמאל צוזויף אין א חברותא, און זיין בעשרייבונג וועגען די צוויי פיש־אדלערס, אן ער און א זי, וואס האבען גענטריבען יאגד אויפ'ן מיסיסיפי, איז וואויל בעקאנט אלס א קונסטארבייט. אבער איינע פון די העכסט איבערציינענדע בעאבאכטונגען פון דער ארט געהערט סיעווערצאוו'ן. שטודירענדיג די פאונא פון די רוסישע סטעפעס, האט ער איינמאל דערזעהן אן אדלער, וואס האט געהערט צו א געזעלשאפטליכען מין (א וויים־עקיגער, האליאעטאס אלביציללא) פליהענדיג הויך אין הימעל. א האלבע שטונדע נאכאנאנד האט דער אדלער שווייגענדיג בעשריבען זיינע וויייטע קרייזען, ביז עס האט זיך פלוצלונג געלאזט הערען זיין הילכיגער געשריי. אויף דעם געשריי האט באלד אבגענעטפערט דער געשריי פון נאך אן אדלער, וואס איז צוגעפלויגען צו דעם ערשטען; נאך איהם איז געקומען א דריטער, א פערטער א. אז. וו. ביז וואנען עס האבען זיך צונויפגעקליבען ארום ניין אדער צעהן זייערע, וועלכע זיינען באלד פערשוואונדען. נאכמיטאג איז סיעווערצאוו אוועקגענאנגען צו יענעם פלאץ, וואו ער האט בעמערקט אז די אדלערס זיינען אוועקגעפלויגען; זיך בעהאלטענדיג אונטער א בערגעל אויף דער סטעפע, איז ער צוגעקומען נאהענט צו דער מחנה און האט דערזעהן, אז זי האט זיך ארומגעקליבען ארום דער נבילה פון א פערד. די אלטע, וועלכע בדרך כלל עסען אב פריהער — אזא רעגעל איז שוין אין דער אדלער־געזעלשאפט — זיינען

שוין געזעסען אויף די דערבייאיגע סטאָגעס היי אלס וועכטער, בעת די יונגע האָבען נאָך געגעסען, ארומגערינגעלט פון מחנות קראָהען. פון אָט דער און אנדערע אזוינע בעאָבאכטונגען איז סיעווערצאָוו געקומען צום שלוס, אז די ווייס־עקיגע אָדלערס פעראייניגען זיך צוליעב געיעג; וועו זיי הויבען זיך אויף גאנץ הויך, לאָמיר זאָגען, זאלבע צעהנט, קענען זיי איבערבליקען א שטרעקע פון וועניגסטענס 50 קוואדראט ווירסט, און ווי נאָר איינער פון זיי ענטדעקט עפעס, לאָזט ער גלייך ווייסען וועגען דעם זיינע חברים. 1)

מען וואלט נאטירליך געקענט זאָגען, אז דער אינסטינקטיווער געשריי פון דעם ערשטען אָדלער בעת ער האָט דערזעהען די רויב, אָדער פשוט זיין בעווענונג אליין, האָט געקענט צוציהען די אנדערע; אין דעם אויבענגעבראכטען פאל אָבער איז דאָ א שטאַרקער בעווייז, אז דאָס איז געווען א געגענזייטיגע וואָרנונג, וואָרום די אָדלערס זיינען זיך פריהער צונויפגעפלויגען, איידער זיי האָבען זיך ארַאָבגעלאָזען אויף דער נבילה פון טויטען פערד. א חוץ דעם האָט סיעווערצאָוו אייניגע מאל שפעטער געהאט די געלעגענהייט זיך צו איבערצייגען, אז די ווייס־עקיגע אָדלערס פליהען זיך אלע מאל צוזאמען, עטליכע אינאיינעם, ביי א נבילה, און אז אייניגע פון זיי (אין אָנהויב מאלצייט, די יונגע) האלטען שטענדיג די וואך, בעת די איבעריגע עסען. דער פאקט איז, אז דער ווייס־עקיגער אָדלער — איינער פון די מוטהיגסטע און בעסטע יעגער — איז בכלל א געזעלשאפטליכער פויגעל, און ברעהם זאָגט, אז אין געפאנגענשאפט ווערט ער שנעל צוגעבונדען צו מענשען.

די געזעלשאפטליכקייט בעווייזט זיך אלס אן אלגעמיינער שטריך אויך ביי זעהר פיעל אנדערע רויב־פויגלען. דער בראזיליאנער קאָרשון (קאראקארא), איינער פון די אונפערשעהמטעסטע רויבער, איז פון דעסטוועגען זעהר געזעלשאפטליך. זיינע געיעג־חברותות זיינען בעשריבען געווארען פון דארווין און אנדערע נאטורפאָרשער, און עס איז א פאקט, אז וועו ער כאפט א צו גרויסע רויב, רופט ער צונויף פינף אָדער זעקס חברים כדי דאָס אוועקצולעפען צוזאמען. אין אָוועג, וועו אָט די קאָרשונעס, וואָס זיינען

1) סיעווערצאָוו, „פעריאָדישע ערשיינונגען אין לעבען פון זויגטהיערען, פויגלען און רעפטיליען פון וואָראָנעזשער גובערניע" (רוסיש).

אימער אין בעוועגונג, ווילען זיך אברוהען נאך א גאנצען טאג ארומפליהען, זעצען זיי זיך אויס אויף אן איינזאמען בוים אין דער סטעפע און קלייבען זיך צוזאמען אין ניט־גרויסע מחנות, אן וועלבע עם שליסען זיך אן די פערקנאפטערען, אזוינע קליינע דונקעלפליגעל־דיגע קאָרשונעם, וואס זיינען עהנליך צו קראָהען — „זייערע אמת'ע פריינד", ווי ד'ארביני זאגט. 1) אין דער אלטער וועלט, אין די טראנסקאספישע סטעפעס, האבען די קאָרשונעם, לויט זארודני'ס בעאבאכטונגען, דיזעלבע געווהנהייט צו בויען זייערע נעסטען עטליכע צוזאמען אויף איין ארט. די „געזעלשאפטליכע גריפען" (אטאגיפס אוריקולאריס) — איינער פון די שטארקסטע טיגים קאָרשונעס — האבען נעקריגען זייער נאמען צולייב זייער ליעבע צו געזעלשאפט. זיי לעבען אין זהער גרויסע מחנות, און מען טרעפט אין אפריקא בערג, וואו יעדער פרייער פלאץ איז בוכשטעבליך בעדעקט מיט זייערע נעסטען. זיי זיינען זיך פשוט מחיה מיט דעם געזעלשאפטליכען לעבען און קלייבען זיך צוזויף אין זהער גרויסע חברותות צו מאכען הויכע אויספלוגען לשם ספּאָרט. „זיי לעבען צווישען זיך אין גרויסער פריינדשאפט", זאגט לע־וואליאן, און „איך האָב אפט געפונען אין איין העהל ביז דריי נעסטען." 2) די ארובו־קאָרשונעס פון בראזיליען זיינען פונקט אזוי געזעלשאפטליך, אויב ניט מעהר, ווי די קראָהען, זאגט בעיטס. 3) די קליינע עניפּטישע קאָרשונעס (פערקנאפּטערוס סטערקאָראָריוס) לעבען אויף אין גרויסער פריינדשאפט. זיי שפּיעלען זיך מחנות־ווייז אין דער לופט, פערבריינגען אינאיינעם די נאכט, און אויף מארגען פריה לאָזען זיי זיך אוועק אין חברותא זוכען זייער שפייז, און עם קומט צווישען זיי קיינמאל ניט פאר אפילו די קלענסטע מחלקת, לויט די עדות פון ברעהם, וועלכער האָט געהאט די בעסטע מעגליכקייט צו בעאבאכטען זייער לעבען. דעם רויטבריסטיגען

---

1) ד'ארביני, „רייזע אין צענטראל אמעריקא" (פראנצ.), באנד 4, ברעהם, פויגלען, באנד 3.

2) לע־וואליאן, „נאטורגעשיכטע פון די פויגלען אין אפריקא", (פראנצ.) 1795, באנד 1, ז. 70, פון וואנען ברעהם נעהמט ארויס א גרויסען אויסשניט. ברעהם „טהיערלעבען", דריטע אויפלאגע, באנד 6, ז. 449.

3) בעיטס, „א נאטורפאָרשער אויף אמאזאן", (ענגליש), ז. 151.

פאלק־פוינעל בענעגנט מען אויך אין גרויסע מחנות אין די בראזיליש וועלדער, און אזוי פערזאמעלט זיך אין גרויסע נעזעל־שאפטען אויך דער טורעם־פאלק (טיננונקולום צענכריס), בעת ער פערלאזט אייראפא און גרייכט די סטעפעס און וועלדער פון אזיע, אין ווינטער. ער פיהרט (אדער ריכטיגער נעזאגט: ער האט נעפיהרט) אזא נעזעלשאפטליך לעבען אין די סטעפעס פון דרום־רוסלאנד, אז נארדמאן האט איהם נעזעהן אין גרויסע מחנות צוזאמען מיט אנדערע פאלקען (פאלקא טיננונקולום, פ. אעסולאן און פ. סובבוטעא), וועלכע פלעגען זיך אין שעהנע טעג פערזאמלען ארום 4 א זייגער נאכמיטאג און פערבריינגען אין ארומפליהען ביז שפעט אין דער נאכט. זיי פלעגען געוועהנליך פליהען אלע צוזאמען אין א גאנץ גלייכער ליניע ביז א געוויסען בעשטימטען פונקט, פון וואנען זיי פלעגען זיך גלייך אומקעהרען צוריק אויף דערזעלבער ליניע, און דערנאך וויעדערהאלען דעמזעלבען מארשרוט. 1)

אזעלכע אויספלוגען מחנות־ווייז צוליעב דעם פערנעגינגען גופא פון פליהען איז א נעווועהנליכע זאך ביי אלע סארטען פוינלען. טש. דיקסאן דערצעהלט, אז סוף אויגוסט בעווייזען זיך אפט, סעפציעל אויף די בלאטעם ארום טייך הומבער, צאהלרייכע מחנות פון רויטבריסטלעך, וועלכע בלייבען דארט איבער ווינטער. די אויספלוגען פון די דאזיגע פוינלען זיינען אויסערסט אינטערעסאנט: צונויפקומענדיג זיך אין א גרויסער מחנה, פליהען זיי אין קרייזען אין דער לופט, דערנאך צושפרייטען זיי זיך און קלייבען זיך וויעדער אמאל צונויף, דורכמאכענדיג די מאנעווער מיט דער פינקטליכקייט פון גוט־מושטירטע סאלדאטען. עס נעפינען זיך דורכגעמישט

---

1) „קאטאלאג רעזאנע דעז אואזא דע לא פאן פאנטיק", אין דעמידאוו'ס „וואיאזש". אויסצוגען ביי ברעהם, באנד 3, ז. 360. — אין דער צייט פון וואנדערן קלייבען זיך די רויבפויגלען אויך צוזאמען אין מחנות. איין מחנה, וועלכע ה. זעעבאהם האט בעאבאכטעט, בעת זי איז דורכגעפלויגען די פירענעען, האט פארגעשטעלט א זאנדערבארע חברה פון 9 קארשונעס, איין בושעל און איין וואנדער־פאלק. זעה „די פויגלען פון סיביר" (ענגליש), 1901, ז. 417.

צווישען זיי פיעלע ברוסט־קאָלירטע פון אַנדערע מינים, ווי אויך זאַמד־לויפער און רעגענפייפער. 1)

אויסרעכענען דאָ אַלע פערשיידענע געיעג־פעראייניגונגען פון די פוינלען איז פשוט אונמעגליך. מען מוז אָבער וועניגיסטענס דערמאָנען די פישער־געמיינשאַפטען פון די פעליקאַנעס, וואו די דאָזיגע אומגעלומפערטע פויגלען ווייזען ארויס אַ מערקווירדיגע אָרגאַניזאַציע און פערנינפטיגקייט. זיי געהען צום פיש־פאַנג אַלע מאָל אין גרויסע מחנות, און ווען זיי האָבען אויסגעזוכט די פאַסענדע בוכטע, שטעלען זיי זיך אויס אין אַ ברייטען האַלב־קרייז מיט'ן פנים צום ברעג; ביסלעכווייז ווערט דער האַלב־קרייז ענגער, וואָס נעהענטער זיי קומען צו צום ברעג, און אויף דעם אופן פאַנגען זיי אויס אַלע פיש, וואָס געפינען זיך אין דעם האַלב־קרייז. אויף שמאָלע טייכען און קאַנאַלען צוטיילען זיי זיך זאָגאַר אויף צוויי פאַרטייען, וועלכע שטעלען זיך אויס אין האַלב־קרייזען יעדער בעזונדער און שווימען איינע אַנטקעגען די אַנדערע, פונקט ווי צוויי פאַרטייען מענשען וואָלטען געגאַנגען איינע אַנטקעגען די אַנדערע מיט צוויי לאַנגע נעצען, כדי אַריינצוכאַפען די פיש, וואָס געפינען זיך צווישען די צוויי נעצען. ווען די נאַכט קומט אָן, פליהען די פעליקאַנעס אַוועק צו זייער רוה־פלאַץ — יעדע מחנה האָט זיך שטענדיג איהר בעזונדער אָרט — און קיינער האָט קיינמאָל ניט געזעהן, עס זאָל ביי זיי ווען עס איז פאָרקומען מחלוקות איבער דעם פלאַץ פון פיש־פאַנג אָדער פאַר דעם פלאַץ פון אָברוה. אין דרום־אַמעריקאַ קלייבען זיך די פעליקאַנעס צוזאַמען אין מחנות פון 40 ביז 50 טויזענד, און בעת איין טייל שלאָפט, שטעהט אַ צווייטער טייל אויפ'ן וואַך און אַ דריטער טייל געהט כאַפען פיש. 2)

ענדליך וואָלט איך בעגאַנגען אַ גרויס אומרעכט אַנטקעגען אונזערע פיעל־פערלוימדעטע שפערלינגען (וואָראָבייטשיקעס), ווען איך זאָל ניט דערמאָנען, ווי עהרליך יעדערער פון זיי טיילט יעדעס געפונענע שטיקעל שפייז מיט אַלע איבעריגע מיטגליעדער פון דער געזעלשאַפט, צו וועלכער ער בעלאַנגט. דער פאַקט איז שוין געווען

---

1) דיקסאָן. „בוירדס אין דהי נאָרטהערן שיירס", ז. 207.

2) מאקס פעטרי, „איבער דאָס זעעלענלעבען דער טהיערע" (לייפציג 1876), ז. 87 און 103.

גוט בעקאנט די אלטע גריעכען, און מיר האבען בקבלה, ווי א גריכישער ארצט האט אמאל אויסגעשריען (איך ציטיר פון זכרון): — „בעת איך רעד דא צו אייך, איז דערווייל נעקומען צו פליהען א שפערלינג אנזאגען די אנדערע שפערלינגען, אז א קנעכט האט אויסגעשאטען א זאק מיט קארן, און זיי זיינען אלע אוועקגעפלויגען אויספיקען די קערנער". עס איז דעריבער א נחת רוח ווען מען קען געפינען א בעשטעטיגונג פאר אט דער בעאכטונג פון די אלטע אין א היינטיגען ביכל פון נורנעי, ביי וועמען עס איז קיין ספק ניט, אז די שפערלינגען לאזען וויסען איינער דעם אנדערן, ווען מען קען כאפען וואו עס איז א ביסען. ער זאגט אזוי: „ווי ווייט פון הויף מען זאל ניט האבען געדראשען די תבואה, די שפערלינגען אויפ'ן פארם האבען אימער געהאט זייערע וואליעם אנגעשטאפט מיט קערנער". 1) אמת, די שפערלינגען פאסען זעהר שטארק אויף, אז קיין פרעמדער זאל זיך ניט ארויינכאפען אויף זייער געביעט; אזוי צ. ב. ש. אין ליוקסעמבורג-גארטען אין פאריז, פאלען אן די שפערלינגען מיט גרויס רציחה אויף אלע אנדערע שפערלינגען, וואס זוכען אויף אמאל הנאה צו האבען פון גארטען און פון דער גוטהערציקייט פון די דארטינע בעזוכער. דערפאר אבער פראקטיצירען זיי נעגענזייטיגע אונטער-שטיצונג צווישען זייערע אייגענע נעמיינשאפטען אדער גרופען נאר אויף א גרויסען אופן, אבוואויל עס געהט ניט אלעמאל דורך נאר אהן עפעס א מחלוקת, ווי עס פאסירט אפטמאל אפילו צווישען די בעסטע פריינד. 2)

געהן אויף נעיעג און עסען צוזאמען מחנות'ווייז איז אויף אזוי פיעל א נעוועהנליכע זאך אין דער פוינעל-וועלט, אז עס איז קוים נויטיג צו ברייננען נאך ביישפיעלען: מען מעג עס בעטראכטען אלס א נאנץ זיכער-פעסטגעשטעלטען פאקט. וואס געהערט דער קראפט, וועלכע אזוינע פעראייניגונגען גיבען די פוינלען, איז עס נאנץ קלאר פון אויבען אויף. די שטארקסטע רויב-פוינלען זיינען מאכטלאז אנטקעגען די אסאציאציעס פון די קלענסטע פוינלען. אפילו די אדלערס — אפילו דער מעכטיגער און שרעקליכער שטיין-

1) ג. ה. גורנעי, „דהי האוז ספארראו" (לאנדאן, 1885) ז. 5.

2) זעה אנהאנג III.

אָדלער, אָדער דער קעניג־אָדלער, וועלכע האָבען אזא גבורה, אז זיי קענען אוועקטראָגען אין זייערע נעגעל א האָז אָדער א יונגען אנטעלאָפּ, — מוזען אמאָל אָבלאָזען זייער רויב צו די באנדעס בעטלער, די קאָרשונעס, וועלכע לאָזען זיך אוועק אויפ'ן אָדלער אין אן עכטען געיעג, ווען זיי בעמערקען אז ער האָט געכאַפּט א גוט שטיק רויב. די קאָרשונעס יאָגען זיך אויך נאָך דעם שנעלען פיש־אָדלער און רויבען ביי איהם אוועק די פיש, וואָס ער האָט געפאַנגען; קיינעם אָבער איז ניט אויסגעקומען צו בעמערקען, אז די קאָרשונעס זאָלען זיך שלאָגען צווישען זיך פאַר דעם רויב, וואָס זיי האָבען אויף דעם אופן געכאַפּט. דר. קועס האָט געזעהן אויף דער קער־געלען־אינזעל ווי דער בופהאַגוס (פון דער פאַמיליע סטאַר־פויגלען, אָדער דאָס ים־היהנדעל. ווי די זעע־לייט רופען עס אָן) פערפאָלגט די מעווען (טשייקאַס), כדי זיי צו צווינגען אויסשפּייען זייער שפּייז; אָבוואויל פון דער אנדער זייט טרייבען אוועק די מעווען צוזאַמען מיט די ים־שוואַלבען דאָס ים־היהנדעל, ווי נאָר עס וויל צוקומען נאָהענט צו זייערע ערטער, דערהויפּט אין דער צייט פון נעסטען־בויען. 1) די קליינע, אָבער זעהר פלינקע, קיביצער (וואַנעלוס קריסטאַטוס) אַטאַקירען מוטהיג די רויב־פויגלען. „די אַטאַקע פון קיביצער אויף א בוזאַרד, א קאָרשון, א ראָב אָדער אן אָדלער, איז איינס פון די העכסט־אינטערעסאַנטע אָנבליקען. מען פיהלט, אז זיי זיינען זיכער מיט זייער זיעג און מען זעהט דעם פערצווייפעלטען כעס פון דעם רויב־פויגעל. אין אזוינע פעלען שטיצען די קיביצער פאָלשטענדיג איינע די אנדערע, און וואָס גרעסער זיי זיינען אין צאָהל, אַלץ מוטהיגער ווערען זיי". די קיביץ האָט פאָלשטענדיג פערדיענט דעם צונאָמען „גוטע מוטער", וואָס די גריכען האָבען איהר געגעבען, דען זי זאָגט זיך קיינמאָל ניט אָב צו פערטיידיגען אנדערע וואַסער־פויגלען אנטקעגען די אָנגריפען פון זייערע פיינד. אָבער אַפילו דער קליינער איינוואוינער פון אונזערע נערטנער, דער ווייסער עק־פאָכער (מאָטאַצילאַ אַלבאַ), וואָס איז אינגאַנצען 8 צאָל

---

1) דר. עלליאָט קועס, „פויגלען פון דער קערגעלען אינזעל" (ענגליש) אין „סמיטסאָניען מיסעלענאָס קאָלעקשענס", באַנד 13, 2, ז. 11.

2) ברעהם, 3טע אויפלאַגע, באַנד 6, ז. 59.

די לענג, צווינגט אָפטמאָל דעם שפּאַרבער אָבצולאָזען זיין ר׳יב. „איך פלעג אָפט ענטציקט ווערען פון זייער מוטה און געשיקטקייט — האָט געשריבען דער אַלטער ברעהם — און איך בין איבערצייגט, אז נאָר דער פאַלק אליין איז בכח צו כאַפּען דעם עק־פאָכער. ווען א מחנה פון די קליינע פויגלען צווינגט א וועלכען עס איז רויב־פויגעל צו ענטלויפען, פערקלינגען זיי די לופט מיט זייער פרייד־קוויטשעריי און לויפען זיך דערנאָך פונאַנדער". אין דעם פאַל קלייבען זיי זיך צוזאַמען צוליעב דעם ספּעציעלען צוועק צו יאָגען זיך נאָכ׳ן שונא, ווי מיר זעהען די אייגענע זאַך, ווען די גאַנצע פויגעל־בעפעלקערונג פון וואַלד הויבט זיך מיט איינמאָל אויף, דערהערענדיג אז ס׳איז אָנגעקומען א נאַכט־פויגעל, און אַלע — די רויב־פויגלען ווי די קליינע, אונשולדיגע זינג־פויגעלעך — הויבען זיך אָן יאָגען נאָך דעם פרעמדען, ביז זיי צווינגען איהם סוף כל סוף זיך אומצוקעהרען אין זיין נאָרע.

וואָס פאַר אַן אונגעהויערער חלוק צווישען די כחות פון א קאָרשון, א בוזזאַרד אָדער א שפּאַרבער, און אַזעלכע קליינע פויגעלעך ווי די עק־פאָכערס פון די לאָנקעס! און דאָך, א דאַנק זייער געמיינשאַפטליכען און מוטהיגען ווירקען, זיינען די דאָזיגע קליינע פויגעלעך גובר די רויבער, וועלכע בעזיצען אַזא מעכטיגען פליה־אויס און זיינען אַזוי אויסגעצייכענט בעוואָפענט פאַר אַן אַטאַקע. אין אייראָפּא יאָגען זיך אָט די עק־פאָכערס ניט נאָר נאָך רויב־פויגלען, וועלכע קענען זיין געפעהרליך פאַר זיי, נאָר אַפילו נאָך די פיש־אָדלערס — „גיכער צום שפּאַס, איידער מיט דער כונה איהם צו טהאָן שאָדען", זאָגט ברעהם. אין אינדיע, לויט די עדות פון דר. דזשערדאַן, יאָגען זיך נאָך די גאַלקעס נאָך די קאָרשונעס „פּשוט פון פערגעניגען וועגען". פּרינץ וויעד דערצעהלט, אַז מחנות טוקאַנעס און קאַססיקס (פויגלעך וואָס זיינען נאָהענטע קרובים פון אונזערע קראָהען) רינגלען אָפטמאָל אַרום דעם בראַזיליאַנער אָדלער אורוביטינגא און רייצען זיך מיט איהם. „דער אָדלער — זאָגט ווייטער וויעד — פערהאַלט זיך געוועהנליך צו אַזעלכע בעלעסטיגונגען גאַנץ רוהיג, אָבער פון צייט צו צייט כאַפּט ער דאָך איינעם פון זיי." אָט אַזוי זעהען מיר אין די אַלע פעלען (און מען וואָלט געקענט בריינגען צעהנדליגע אַזוינע ביישפּיעלען) ווי קליינינקע פויגלעך, ניט דער ערך שוואַכער פאַר׳ן רויב־פויגעל,

צייגען זיך ארוים שטארקער פון איהם, נאר א דאנק דעם, וואס זיי ווירקען אין איינעם. 1)

די מערקווירדיגסטע רעזולטאטען פון געמיינשאפטליכען לעבען, — אין דעם זין פון פערהיטען דעם איינצעלנעם פון געפאהר, פערזיכערען איהם נענוס פון לעבען און ענטוויקלונג פון די גייסטיגע פעהיגקייטען — האבען דערגרייכט צוויי גרויסע פויגעל־פאמיליען: די בושלען און די פאפאגייען. די בושלען זיינען אויסערסט געזעלשאפטליך און זיי לעבען אין אויסגעצייכנטע בעציהונגען ניט נאר מיט זייערע קרובים, נאר אויך מיט די מיסטע וואסערפויגלען. זייער פארזיכטיגקייט איז ניט וועניגער וואונדערבאר איידער זייער פערשטאנד. זיי ארייענטירען זיך שנעל אונטער נייע אומשטענדען און פאסען זיך צו די נייע פאדע־רונגען. זייערע וועכטער גיעפינען זיך אלעמאל אויפ'ן וואך, בעת די מחנה עסט אדער רוהט זיך אב, און יעגער וווייסען פון ערפאהרונג ווי שווער עס איז צוצוקומען צו זיי. וען א מענשען גלינגט אמאל זיי צו איבערראשען, אויף א גיווייסען פלאץ, וועלען זיי שוין מעהר זיך ניט אומקעהרען אויף יענעם ארט, איידער זיי וועלען ניט ארויסשיקען אפריהער איין מרגל און גלייך נאך איהם א גאנצע פארטיי מרגלים; און וען די פארטיי מרגלים קעהרט זיך אום

---

1) וואס געהערט די שפערלינגען, בעשרייבט דער נייזעלאנדער פארשער ט. וו. קירק אן אטאקע פון אט די „אונפערשעמטע" פויגלער אויף דעם „אומגליקליכען" שפארבער, ווי פאלגט: „איינמאל האט ער דער־הערט אן אונגעוועהנליכען טומעל, אזוי ווי אלע קליינע פויגלען פון גאנצען געגענד וואלטען פערפיהרט א קאלאסאלען קריעג. ארויסגעהענדיג א קוק טהאן וואס דער מעהר איז, האט ער דערזעהן א גרויסען שפארבער (דעם וואס נעהרט זיך פון נבלות), וועלכען א מחנה שפערלינגען האבען ארומגערינגעלט פון אלע זייטען. דער אומגליקליכער שפארבער איז געווען פאלשטענדיג אהנמעכטיג זיך צו וועהרען אנטקעגען זיינע אנגרייפער. ענדליך דערזעהענדיג א שטרויך, האט ער זיך א לאז געטהאן צו איהם און זיך דארט בעהאלטען צווישען די צווייגען; אבער די גרופע שפערלינגען האט ניט אבגעלאזען, זיי האבען ארומגערינגעלט דעם שטרויך און ניט אויפגעהערט צו צווישערן און לארעמען". (פון א פארטראג אין נייזעלאנד אינסטיטוט, נייטשור, 10טען אקטאבער, 1891.)

מיט דער ידיעה, אז עס זעהט זיך ניט קיין סכנה, ווערט אפריהער ארויסגעשיקט א צווייטע פּארטיי מרגלים צו בעשטעטיגען דעם בעריכט פון דער ערשטער פּארטיי, איידער די גאנצע מחנה בע־שליסט זיך צו ריהרען פון אָרט. מיט פערוואנדטע מינים טרעטען די בושלען אריין אין אן אמת'ער פריינדשאפט, און אין געפאנ־גענשאפט איז ניטא נאָך אזא פויגעל — מיט דער אויסנאהם פון דעם ניט וועניגער געזעלשאפטליכען און פערשטענדיגען פאָפּאָגיי — וואָס זאָל אריינטרעטען אין אזא ווירקליכר פריינדשאפט מיט'ן מענשען. „דער בושעל זעהט אין דעם מענשען ניט נאָר דעם בעל־הבית, נאָר אויך א פריינד, און ער זוכט עס ארויסצו־ווייזען אויף אלערליי אופנים", זאָגט ברעהם, און זיין מיינונג איז בעגרינדעט אויף פּערזענליכער ערפאהרונג. פון פריהמאָרגען ביז שפּעט אין דער נאכט איז דער בושעל אלעמאל טהעטיג. אויף זוכען שפּייז, וואָס בעשטעהט דערהויפּט פון פלאנצען, גיט ער אָב בלויז עטליכע שטונדען אין דער פריה, די איבעריגע צייט גיט ער אָב דעם געזעל־שאפטליכען לעבען. „ער כאפּט פון דער ערד קלייגע שטיקלעך האלץ אדער שטיינדלעך, שליידערט זיי אין דער לופטען און זוכט זיי צוריק צו כאפּען; בויגט אויס דעם האלז, לאזט פונאנדער די פליענלען, טאנצט, שפּרינגט אונטער, לויפט ארום און דריקט אויס אויף אלערליי אופנים זיין פרייד פון לעבען, און בלייבט אימער גראציעז, אימער שהן."[1]) אזוי ווי ער לעבט שטענדיג אין געזעל־שאפט, האָט ער כמעט גאָר קיין שונאים ניט, און אבוואויל ברעהם האָט אמאל געזהן ווי א קראקאדיל האָט געפאנגען א בושעל, דאָך בעהויפּטעט ער, אז אויסער דעם קראקאדיל וויים ער ניט פון קיינעם, וואָס איז דעם בושעל'ס א שונא. דעם בושעל'ס פאָרזיכ־טיגקייט, וואָס איז שוין געווארען א שפּרוכווארט, היט איהם אויס פון אלע פיינד, און ער דערגרייכט בכלל א טיפען עלטער. עס איז דעריבער ניט קיין וואונדער, וואָס דער בושעל דארף ניט האָדעווען קיין גרויסע פאמיליע כדי צו דערהאלטען זיין מין, און ער לעגט געווהנליך ניט מעהר ווי צוויי אייער. וואָס געהערט דער הויכער ענטוויקלונג פון זיין פערשטאנד, איז גענוג צו בעמערקען, אז אלע פאָרשער אנערקענען איינשטימיג, אז די גייסטיגע פעהיגקייטען

1) ברעהם, באנד 5, ז. 678, דריטע אויפלאגע.

פון דעם בושעל דערמאָנען זעהר שטארק אָן די פעהיגקייט פון דעם מענשען.

אַנאַנדער אויסערסט־געזעלשאַפטליכער פויגעל, דער פּאָפּאָגיי, שטעהט, ווי בעוואוסט, לויט דער ענטוויקלונג פון זיינע גייסטיגע פעהיגקייטען, אויפ'ן שפּיץ פון דער גאַנצער געפעדערטער וועלט. ברעהם האָט אַזוי פאָרטרעפליך בעשריבען די לעבענסגעוועהנהייטען פון די פּאָפּאָגייען, אַז עס איז גענוג איבערצוגעבען דעם פאָלגענדען אויסשניט אַלס די בעסטע כאַראַקטעריסטיק:

„די פּאָפּאָגייען לעבען אין זעהר צאָהלרייכע געזעלשאַפטען אָדער מחנות, אַחוץ אין דער צייט פון בריהען. זיי קלייבען זיך אויס פאַר זייער וואוין־פּלאַץ אַן אָרט אין וואַלד, פון וואַנען זיי געהען אַוועק יעדען פריהמאָרגען אויף זייערע געיעג־עקספּעדיציעס. די מיטגליעדער פון יעדער מחנה זיינען זעהר צוגעבונדען איינער צום אַנדערען און טיילען צווישען זיך אַלע פריידען און ליידען. אַלע אינדערפריה לאָזען זיי זיך צוזאַמען אַוועק אין פעלד אָדער אין גאָרטען אָדער אויף וועלכען עס איז פרוכט־בוים, כדי אָנצועסען זיך מיט די פרוכטען אָדער תבואה. זיי שטעלען אויס היטער צו בעשיצען די גאַנצע מחנה און פאָלגען גענוי זייערע וואָרנונגען. אין פאַל פון געפאַהר, איילען זיך אַלע צו ענטלויפען, העל־פענדיג איינע די אַנדערע ווי ווייט מעגליך, און קעהרען זיך אום אין אבענד אַלע אין איין צייט צו זייער רוה־פּלאַץ. אין קורצען גערעדט: זיי לעבען אַלעמאָל אין אַן ענגען, פריינדליכען פערבאַנד."

זיי געפינען אויך פערגעניגען אין דער געזעלשאַפט פון אַנדערע פויגלען. אין אינדיען, זאָגט לאַטאַרד, קומען צופליהען די העהער און די קראָהען פון מיילען אַרום, כדי צו פערברענגען די נאַכט מיט די פּאָפּאָגייען אין די באַמבו־שטרויכען. ווען זיי געהען אויף געיעג, צייגען די פּאָפּאָגייען אַרויס ניט נאָר אַ וואונדערבאַרע פערשטענדיגקייט און פאָרזיכטיגקייט, נאָר אויך די פעהיגקייט זיך צוצופּאַסען צו די אומשטענדען. אַזוי צ. ב. ש. איידער אַ מחנה ווייסע פּאָפּאָגייען אין אויסטראַליע נעהמט זיך פּלינדערן אַ פעלד פון תבואה, שיקט זי אונבעדינגט אַרויס אפריהער אַ פּאַרטיי מרגלים, וועלכע זעצען זיך אויס אויף די העכסטע בוימער אין דער נאַכבאַרשאַפט פון דעם אָנגעמערקטען פעלד, בעת אַנדערע מרגלים זעצען זיך אַוועק אויף די צווישענדיגע בוימער, צווישען וואַלד און פעלד, און גיבען איבער סיגנאַלען. אויב די סיגנאַלען לאָזען וויסען

אז „ס'איז אלץ אין אָרדנונג", טיילען זיך אָב א צעהנדליג פּאָפּאָ־ גייען פון דער מחנה, פליהען ארום עטליכע קרייזען אין דער לופט און לויפען צו צו די נעהענטסטע בוימער נעבען פעלד. אָט די פּאַרטיי פון איהר זייט אונטערזוכט אויך די נאכבאַרשאפט א היבשע צייט, און ערשט נאָך אזא אונטערזוכונג גיט זי דעם סיגנאל, אלע זאָלען זיך אויפהויבען — די גאנצע מחנה גיט זיך דאן א נעהם מיט איינמאל און זיי קלייבען ארום אויף שנעל דאָס גאנצע פעלד. די אויסטראַלישע קאָלאָניסטען האָבען די גרעסטע שווירינקייט אַריבערצוקלינען די פּאַרזיכטיגקייט פון די פּאָפּאָגייען; אָבער וועז עס גיט זיך איין דעם מענשען מיט זיין גאנצער שלוי־ הייט און אלע זיינע וואפען צו דער'הרג'ענען עטליכע פּאָפּאָגייען, ווערען זיי נאָכדעם אזוי פּאַרזיכטיג און וואכזאם, אז עס העלפט שוין ניט אנטקעגען זיי קיין עצה און תחבולה פון זייערע פיינד.1)

עס קען קיין צווייפעל ניט זיין, אז נאָר א דאנק דעם געזעל־ שאפטליכען כאראקטער פון זייער לעבען האָבען די פּאָפּאָגייען געקענט דערגרייכען די הויכע ענטוויקלונג פון פערשטאנד און די נעפיהלען, וואָס איז כמעט נאָהענט צו דער מענשליכער מדרגה, וועלכע מיר בענגענען ביי זיי. זייער הויכער פערשטאנד האָט מיטגעבראכט די בעסטע נאטורפּאַרשער אָנצורופען אייניגע פון זיערע מינים — דערהויפט די גרויע פּאָפּאָגייען — „פויגעל־ מענשען". און וואָס געהערט זייער געגענזייטיגער צוגעבונדענקייט, איז בעוואוסט, אז וועז איינער פון זייער מחנה וועלט געטויטעט פון א יעגער, הויבען די איבעריגע אָן ארומצופליהען ארום דעם קערפּער פון זייער חבר מיט בענומענע געשריייען און „פאלען אליין א קרבן פון זייער פריינדשאפטליכער צוגעבונדענקייט" — ווי אָדיבאָן האָט געשריבען. און וועז צוויי געפאנגענע פּאָפּאָגייען, אפילו אז זיי געהערען צו צוויי בעזונדערע מינים, ווערען בעפריינ־ דעט צווישען זיך, און איינער פון זיי שטאַרבט צופליג, געהט אָפט דער אַנדערער אויף אוים פון אומעט און טרויער נאָך דעם געשטאָרבענעם פרייַנד.

עס איז אויך ניט וועניגער קלאָר, אז די פּאָפּאָגייען געפינען אין זייערע געמיינשאפטען ניט דער ערך א גרעסערע בעשיצונג פון

1) ר. לענדענפעלד אין „דער זאָאָלאָגישע גאַרטען", 1889.

פיינד, איידער זיי וואלטען עס געקענט האבען ביי דער בעסטער ענטוויקלונג פון „שנאבעל און נעגעל". וועניג רויבפויגלען און זויג־טהיערען האבען דעם מוטה אנצופאלען אויף די פאפאגייען — און דאס אויך נאר אויף די קלענערע סארטען — און ברעהם איז פאל־שטענדיג גערעכט, וועז ער זאגט וועגען די פאפאגייען, אז זיי, ווי די בושלען און די געזעלשאפטליכע אפפען, האבען כמעט ניט קיין אנדער פיינד אחוץ דעם מענשען. דערביי לעגט ער צו: „עס איז זעהר וואהרשיינליך, אז די גרעסערע פאפאגייען שטארבען פון אלטהייט און ניט פון די נעגעל פון זייערע פיינד." נאר דער מענש אליין, א דאנק זיין העכערען פערשטאנד און זיינע וואפען — וועלכע זיינען אויך א רעזולטאט פון זיין געזעלשאפטליכען לעבען — האט בכח ביז א געוויסער שטופע צו אויסראטען די פאפאגייען. זייער לאנג לעבען גופא צייגט זיך אויף דעם אופן ארוים אלס א רעזולטאט פון זייער געזעלשאפטליכקייט. און דאס אייגענע מעג מען גאנץ וואהרשיינליך אויך זאגען וועגען זייער וואנדערבארען זכרון, וועלכער האט בלי ספק צו פערדאנקען זיין ענטוויקלונג דער געזעלשאפטליכקייט, ווי אויך דעם לאנגען לעבען, וואס זיי פער־ברענגען ביי זייערע פולע קערפערליכע און גייסטיגע פעהיגקייטען ביז אין טיעפען עלטער.

עס איז קלאר פון אלץ וואס איז ביז אהער געזאגט געווארען, אז דער קאמפף פון אלע אנטקעגען אלעמען איז דורכאוים ניט דאס העכסטע גוטען פון דער נאטור. געגענזייטיגע הילף איז פונקט אזויפיעל א נאטור־גוטען ווי דער געגענזייטיגער קאמפף; און דאס וועט אונז ווערען נאך קלערער, וועז מיר וועלען בעטראכטען נאך אנדערע געזעלשאפטען פון פויגלען און דאס געזעלשאפטליכע לעבען פון די זויג־טהיערען. אייניגע שנעלע אנדייטונגען וועגען דער בעדייטונג פונ'ם גוטען פון געגענזייטיגער הילף פאר דער ענטוויקלונג פון טהיערען־רייך זיינען שוין געגעבען געווארען אויף די פריהערדיגע זייטען; זייער בעדייטונג אבער וועט נאך קלערער ווערען, וועז מיר וועלען זיין אימשטאנד, אויף גרונדען פון נאך וויטערע פאקטען, צו ציהען אונזערע שלוסען.

קאַפּיטעל II.

נעגענזייטיגע הילף ביי היות

(פאָרטזעצונג)

די וואַנדערונגען פון די פויגלען. — געמיינשאַפטען אויסצובריהען די יונגע. — די הערבסט־געזעלשאַפטען. — זויגטהיערען: די קליינע צאָהל פון ניט־געזעלשאַפטליכע טהיערען. — די געיעג־פעראייניגונגען פון וועלף און אנדערע. — די געזעלשאַפטען פון די גריזונעס און אַפפען. — די געגענזייטיגע הילף אין קאמפּף פאַר'ן לעבען. — דאַרווין'ס אַרגומענטען אויף צו בעווייזען דעם קאַמפּף פאר'ן לעבען אין די גרעניצען פון דעם מין. — די נאַטירליכע שטערונגען פון א צו־גרויסער פערמעהרונג. — וועגען דער פערניכטונג פון די צווישען־רינגען. — די בעזייטיגונג פון דער קאָנקורענץ אין דער נאַטור.

אַזוי באַלד ווי דער פריהלינג קומט אָן אין דעם טעמפּעראַטור־מעסיגען ערד־פּאַס, קלייבען זיך צונויף מיליאָנען פויגלען, וואָס זיינען געווען צושפּרייט אין די וואַרעמע דרום־געגענדען, אין אונצעהליגע מחנות, און פול מיט פרייד און ענערגיע איילען זיי זיך צו די צפון־לענדער — צו ברענגען אַ נייעם דור אויף דער וועלט. יעדע העק, יעדעס וועלדעל, יעדער פעלזען אויף די ברעגעס פון ים, יעדע אָזערע אָדער טייך, וועלכע זיינען צעוואָרפען איבער נאָרד־אַמעריקאַ, נאָרד־אייראָפּאַ און נאָרד־אַזיע, וואָלטען אונז אין אָט דער צייט פון יאָהר געקענט דערצעהלען, וואָס די געגענזייטיגע הילף שטעלט מיט זיך פאָר אין דעם לעבען פון די פויגלען: וואָס פאַר אַ קראַפט, וואָס פאַר אַן ענערגיע און וויפיעל שוטץ זי גיט יעדען לעבעדיגען בעשעפענים, ווי שוואַך און שוטצלאָז דאָס בעשעפענים זאָל זאָנסט ניט זיין. נעהמט צום ביישפּיעל איינע פון די אונצעהליגע אָזערעס פון די רוסישע אָדער סיבירישע סטעפּעס,

אָנהויב פריהלינג. איהרע ברעגעס זיינען בעפעלקערט פון מיליאָנען וואַסער־פויגלען, וועלכע געהערען ווענינגסטענס צו צוואַנציג פער־שיידענע מינים, און דאָך לעבען אַלע אין פאָלשטענדיגען פריעדען, שטיצענדיג שטענדיג איינער דעם אַנדערען. אָט ווי סיעווערצאָוו בעשרייבט איינע פון אַזעלכע אָזערעס: —

„טונקעל זעהט זיך אָן די אָזערע צווישען דעם געלב־רויטליכען זאַמד און די טונקעל־גרינע וואַסער־בוימער און ראָהרען.... עס שווי־בעלט מיט פויגלען. דער קאָפּ דרעהט זיך פון דעם גערודער... די לופט איז פול מיט די פיש־כאַפּער (לאַרוס רודיבונדוס און סטערנאַ הירונדאַ) און ציטערט פון זייער הילכיגען געשריי. טויזענדער זאַמדלויפער דרעהען זיך אַרום ביים ברעג און פייפען אונטער. ווייטער, כמעט אויף יעדען וואַל וויעגט זיך און קוואַקעט אַן ענטיל. אין דער הויך ציהט זיך אַ מחנה ווילדע גענז; אַביסעל נידעריגער פליהען אַלע ווייילע אָן קליינע אָדלערלעך (אַקווילאַ קלאַנגאַ) און זומפּען־קאָרשונעס, נאָך וועלכע עס יאָגט זיך באַלד נאָך אַ טומעל־דיגע מחנה פיש־כאַפּער.... איך האָב ניט געוואוסט וואוהין פריהער צו קוקען."[1])

אומעטום איז פול מיט לעבען. אָבער אָט זיינען אויך די רויב־טהיערען — „די שטאַרקסטע און געשייטסטע", ווי האָקסלי רופט זיי אָן און „די אַמבעסטען צוגעפּאַסטע אָנצופאַלען", ווי סיעווער־צאָוו זאָגט. און איהר הערט זייערע הונגעריגע, גייציגע, פערבי־טערטע געשרייען, ווי זיי וואַרטען שטונדען־לאַנג אויף אַ גינסטיגע געלעגענהייט אַרויסצורייסען פון אָט דער מאַסע לעבעדיגע בעשע־פעניסען כאָטש איין ניט־בעשיצט חיה'לע. אָבער אַזוי שנעל ווי זיי קומען נאָר צו נעהנטער, לאָזען שוין וויסען וועגען זיי צעהנדליגע פרייוויליגע וואַך־היטער און הונדערטע מעווען און ים־שוואַלבען הויבען אָן יאָגען דעם רויבער. אַן אויפגערייצטער פון הונגער, פערגעסט ער ענדליך זיין געוועהנליכע פאָרזיכטיגקייט און וואַרפט זיך פּלוצלינג אַרויף אויף דער לעבעדיגער מאַסע פויגלען; אָבער, אַזוי ווי ער ווערט אַטאַקירט פון אַלע זייטען, איז ער וויעדער געצוואונגען אָבצוטרעטען. אַ פערצווייפעלטער וואַרפט ער זיך

---

1) ה. א. סיעווערצאָוו, „פּעריאָדישע ערשיינונגען אינ'ם לעבען פון חיות", מאָסקווע 1855, ז. 251.

ארויף אויף די ווילדע ענטלעך; אבער די פערשטענדיגע נעזעלשאפטליכע פויגלען קלייבען זיך שנעל צונויף אין זייער מחנה און פליהען אוועק, אויב דער רויבער איז א פיש־אדלער; אויב עס איז א פאלק לאזען זיי זיך ארונטער אין אזערע, איז עס אבער א קאר־שון — הויבען זיי אויף א וואלקען פון וואסער־שפריי, אזוי אז דער רויבער ווערט אינגאנצען א צוטומעלטער.1) און בעת דאס לעבען אויף דער אזערע שוויבעלט און גריבעלט ווי פריהער, פליהט אוועק דער רויבער מיט א צארנדיגען געשריי און זוכט א נבילה, אדער א וואסער עס איז יונג פויגעלע, אדער א פעלד־מייזעל, וועלכעס האט זיך נאך ניט אויסגעלערנט צו פאלגען אין צייט די ווארנונגען פון זיינע חברים. אין אנגעזיכט פון אט דעם גאנצען קאכיגען לעבען מוז זיך דער בעסטענס־בעוואפענטער רויבער בענוגענען מיט די ברעקלעך אבפאלען פון לעבען!

נאך וויטער צו צפון, אין די ארקטישע ארכיפעלאגען, „קענט איהר שווימען גאנצע מיילען אין דער לענג פון ברעג און איהר וועט זעהן, אז אלע ריפפען, אלע פעלזען אוןווינקלען פון די משופע'דינע בערג, פון צוויי ביז פינף הונדערט פוס הויך, זיינען בוכשטעבליך בערעקט מיט ים־פויגלען, אזוי אז פון זייערע וויסע בריסטלעך, וואס טיילען זיך אוים אויפ'ן שטח פון די טונקעלע פעלזען, דוכט זיך אויס ווי די פעלזען וואלטען געווען בעשפריצט מיט קאלק. פון נאהענט און ווייט איז די לופט אנגעפילט מיט פויגלען.2)

יעדערער פון אזוינע „פויגעל־בערג" שטעלט מיט זיך פאר א לעבעדינען ביישפיעל פון נעגענזייטיגער הילף, ווי אויך אן אונ־ענדליכע פערשיידענארטינקייט פון כאראקטערען, פון די איינצעלנע ווי פון די מינים, וועלכע קומט אלס א רעזולטאט פון נעזעלשאפט־ליכען לעבען. אזוי צ. ב. ש. איז דער איסטער־פאנגער (העמאטא־פוס) בעריהמט דערמיט, וואס ער איז גרייט צו אטאקירען יעדען רויב־פויגעל. דער זומפ־לויפער (לימאזא) איז בעקאנט פאר זיין

---

1) זייפערליטץ, צימירט פון ברעהם, באנד 6, ז. 637.

2) „די ארקטישע רייזען פון א. ע. נארדענסקיאלד" (ענגליש), לאנדאן 1879, ז. 135. זעה אויך דיקסאן'ס שטארקע בעשרייבונג פון די קילדי אינזלען (צימירט פון זעעבאהם), און אויך אייגענטליך די בע־שרייבונג פון וועלכער עס איז ארקטישער רייזע.

פֿאַרזיכטיגקייט און פּעהיגקייט צו ווערען א פּיהרער פון פּריעדלי־כערע פּוינקטן. דער מאָרינעל, א קרוב פון זומפּ־לויפֿער, וועלן ער געפֿינט זיך צווישען חברים, וואָס געהערען צו שטאַרקערע מינים, לאָזט ער זיי זיך זאָרגען וועגען דער פערטיידיגונג פון דער געמיינ־שאפֿט און ווערט אליין גאָר א פֿחדן; קומט איהם אָבער אויס צו זיין צווישען קליינע פּוינקטלעך, נעהמט ער אויף זיך, אין אינטע־רעס פון דער געזעלשאפֿט, די פֿליכטען פון א וועכטער און פֿאַרערט פֿאר זיך געהאָרכזאמקייט — דערצעהלט ברעהם. דאָ קענט איהר בעאָבאכטען די געוועלטיגענדע שוואַנען, און אין איין רייה מיט זיי — די אויסערסט־געזעלשאפֿטליכע און עדעלע אינדישע מעווען, צווישען וועלכע, ווי הויפֿן זאָגט, עס טרעפֿען זעהר זעלטען מחלקות, און קיינמאל ניט אויף לאַנג. איהר זעהט די רייצענדע פֿאַלאַרע לוממען, וועלכע זיינען שטענדיג צערטליך איינע צו די אַנדערע; די עגאָאיסטישע גענז, וועלכע לאָזען איבער אויף גאַט'ס בעראָט די יתומים פון זייער א דער'הרג'עטער פריינדין, און אין איין רייה מיט זיי — אַנדערע גענז, וועלכע זאָרגען זיך וועגען אזויינע יתומים און שווימען, ארומגערינגעלט פון א 60—50 יונגע, אויף וועמען זיי פֿאַסען אויף, אקוראט ווי זיי וואָלטען אלע געווען זייערע ליבלינגע קינדער. זייט ביי זייט נעבען די פּינגווינען, וועלכע גנב'ענען איינע ביי די אַנדערע די אייער, וועט איהר זעהן די מאַרנעלען, וועמעס פאַמיליען־בעציהונגען זיינען אזוי „רייצענד און ריהרענד", אז אפילו ליידנשאפֿטליכע יענער בעשליסען זיך ניט צו שיסען א זי, וואָס זיצט ארומגערינגעלט פון איהרע קליינע; אָדער די אידער־ענטען, צווישען וועלכע (אזוי ווי ביי די סאַמעט־ענטלעך אָדער די „קאַראַיאַס" פון די סאַוואַנאַס) אייניגע זי'ען זיצען אוים די אייער אין איין נעסט; אָדער די לוממען, וועלכע (ווי עס בעהויפּטען פערטרויענסווערטהע בעאָבאכטער) בייטען־אָב איינע די אַנדערע בעת'ן אויסזיצען. די נאַטור איז די פערשיידענ־ארטיגקייט אליין, און זי ברענגט ארוים אלערמענליכע שאַטירונגען פון כאראקטערען ביז צו די העכסטע: דעריבער טאקע קען מען זי ניט אָבשילדערען מיט איין אלגעמיינער בעהויפּטונג. נאָך וועניגער קען מען זי אורטיילען פון דעם שטאַנדפּונקט פונ'ם מאַראַליסט, דען די מיינונגען פון דעם מאַראַליסט זיינען אליין א רעזולטאַט —

מעהרסטענטיילס אן אונבעוואוסטזיניגער — פון די בעאבאכטונגען אויף דער נאטור.1)

די געוועהנהייט זיך צוואמענצוקומען אין דער צייט פון נעסטען־בויען איז אזא אלגעמיינע ביי די מיסטע פוינלען, אז עס איז קוים נויטיג צו ברענגען נאך מעהר ביישפיעלען. די שפיצען פון אונזערע בוימער זיינען בעקרוינט מיט גרופען פון קראהען־נעסטען, די ראנד־בוימער זיינען פול מיט נעסטען פון קלייניע פויגעלעך, אויף די פארמען נעסטלען זיך קאלאניעס שוואלבען, אין די אלטע טורעמס און גלאקען־הייזער האלטען זיך אויף הונדערטער־טויזענדער פוינלען, און עס וואלט לייכט געווען אנצופילען גאנצע ביכער מיט העכסט בעצויבערענדע בעשרייבונגען פון פריעדען און הארמאניע, וואס מען בענגענט כמעט אין אט די אלע פויגעלשע נעסטען־געמיינשאפטען. וואס איז שייך דער בעשיצונג, וואס די שוואכסטע פוינלען בעקומען פון אזוינע פעראייניגונגען, זעהט מען עס גאנץ קלאר פון אויבען־אויף. אזא אויסגעצייכענטער בעאבאכטער ווי דער אמעריקאנער דר. קועס, האט געזעהן, צום ביישפיעל, ווי די קלייניע שוואלבען האבען אויסגעבויט זייערע נעסטען הארט נעבען דעם פלאץ פון דעם פרעירי־פאלק (פאלקס פאליארגוס). דער פאלק האט אויסגעפלאכטען זיין נעסט אויפ'ן שפיץ פון אייניר פון די לייטענע מינאטורען, וועלכע זיינען פארען אזוי פיעל אין די קאניאנען פון קאלאראדא, און די שוואלבען־קאלאניע האט נעוואוינט גלייך אונטער איהם. די קלייניע פריעדענסליעבענדע פויגלען האבען קיין מורא ניט געהאט פאר זייער רויבערישען שכן: זיי האבען איהם פשוט ניט צוגעלאזען נאהענט צו זייער קאלאניע. וועז ער האט פרובירט צוקומען, האבען זיי איהם גלייך ארומגע־רינגעלט און אנגעהויבען טרייבען, אזוי אז ער האט אויף שנעל געמוזט ענטלויפען.2)

---

1) זעה אנהאנג III.

2) עלליאט קועס אין „בולעטין יונ. סט. געאלאג. סורווייי אוו טעריטאריעס" IV נומער 7, ז. 556, 579 אין וויטער. — ביי די מעווען (לארוס אַרגענטאטוס) האט פאליאקאוו בעאבאכטעט אין די זומפען פון צפון־רוסלאנד, אז די ערטער וואו עס געפינען זיך די נעסטען פון א גרויסער צאהל פון אט די פויגלען, פלעגען וועריע בעוואכט פון

דאָס לעבען אין געזעלשאַפטען הערט ניט אויף אויך נאָכ־דעם ווי עס איז אַריבער די צייט פון אויסזיצען די אייער אין די נעסטען: עס נעהמט נאָר אָן אַ נייע פאָרם. די יונגע קומען זיך צוזאַמען צווישען זיך אין געמיינשאַפטען, אין וועלכע עס געפינען זיך צו עטליכע פערשיידענע מינים. דאָס געזעלשאַפט־לעבען ווערט אָנגעפיהרט דער עיקר צוליעב דעם פערגעניגען דערפון, און טייל־ווייז אויך צוליעב דער זיכערקייט. אַזוי געפינען מיר אין אונזערע וועלדער, אין הערבסט צייט, געזעלשאַפטען פון יונגע נוס־קנאַקערס (סיטטאַ קאַעזיאַ) צוזאַמען מיט מייז־פויגלען, בוכפינקען, צוינ־קעניגלעך, קריכערס און גרינע האָלץ־פיקערס.1) אין שפּאַניען בענע־גענט מען שוואַלבען אין געזעלשאַפט מיט טורעם־פאַלקען, פליעגענ־כאַפּער און אפילו טויבען. ווייט אין מערב־אַמעריקאַ לעבען די יוננע הויבען־לערכען אין גרויסע געזעלשאַפטען צוזאַמען מיט אַנאַנדער מין, די פעלד־לערכען, מיט די סאַוואַנאַ־שפּערלינגען און עטליכע מינים שפּיער־שוואַלבען.2) אין דער ווירקליכקייט וואָלט אַ סך

אַן „ער", וועלכער האָט געוואָרענט די גאַנצע קאָלאָניע, ווען עס האָט זיך געמאַכט עפּעס אַ סכנה. אין אַזאַ פאַל פלעגען זיך אויפהויבען אַלע פויגלען מיט אַמאָל און מיט גרויס קראַפט זיך ארויפוואַרפען אויפ'ן פיינד. די „זי'ען", וועלכע האָבען געהאַט פינף אָדער זעקס נעסטען אין א רייה אויף יעדען בערגעל פון זומפּ, פלעגען זיך האַלטען אָן א געווי־סען סדר, ביים פערלאָזען די נעסטען אויף צו זוכען שפּייז. די יונגינקע, גאַנץ שוצלאָזע פויגעלעך, וועלכע וואָלטען לייכט געקאָנט פערצוקט ווערען פון די רויב־פויגלען, „זיינען קיינמאָל ניט איבערגעלאָזען געוואָרען אַליין אָהן בעשיצונג". („הויזליכע מנהגים ביי די וואַסער־פויגלען", אין די בעריכטען פון דער זאָאָלאָגישער אָבטיילונג פון פּעטער־בורגער נאַטורפאָרשער־געזעלשאַפט, דעצ. 17, 1874.)

1) דער עלטערער ברעהם, ציטירט פון א. ברעהם, באַנד 4, ז. 190. זעה אויך „ווהייט'ס נאַטיורעל היסטאָרי אָוו סעלבאָרן", עלפטער בריעף. אויפ'ן טייך אָב האָט הערר דעריוגין בעגעגענט קריך־פויגלען (סיטטאַ אוראַלענייז) צוזאַמען מיט וואַנערענדע מחנות פויגלען פון דעם מין פּאָעצילע צינקטאַ. (בעריכטען פּעטערב. נאַטור־פאָרשער געזעל., 1898.)

2) דר. קועס, „פויגלען פון דאַקאָטאַ און מאָנטאַנאַ", אין בולעטין יונייטעד סטייטס סורוועי אָוו טעריטאָריעס, באַנד 4, נומ. 7.

גרינגער געווען צו בעשרייבען אלע מינים, וואס פיהרען אן אבגע־זונדערט לעבען, איידער אנרופען נאר מיט'ן נאמען די מינים, וואס זייערע יונגע בילדען הערבסט־געזעלשאפטען, נאר ניט מיט דעם צוועק פון געיעג אדער אייער־אויסזיצען, נאר נישט מעהר ווי הנאה צו האבען פון געזעלשאפטליכען לעבען און פערברענגען די צייט אין שפיעלען און ספארט נאך די עטליכע שטונדען, וואס זיי מוזען אבגעבען אויף צו זוכען זייער שפייז.

צום שלום האבען מיר נאך אן אונגעהייער גרויסען געביעט פון נעגענזייטיגער הילף ביי פויגלען, אין דער צייט פון זייערע וואנדערונגען. דער געביעט איז אזוי גרוים, אז איך קען זיך קוים דערוועגען צו דערמאנען אט דעם גרויסען פאקט פון דער נאטור מיט עטליכע ווערטער. עס איז נעזונג צו זאגען, אז פויגלען, וועלכע האבען ביז דאן געלעבט גאנצע חדשים אין קליינע מחנות, צושפרייט אויף א גרויסען שטח, הויבען זיך אן צונויפצוקלייבען אין פריהלינג אדער הערבסט טויזענדערווייז. עטליכע טעג כסדר, אמאל א וואך אדער נאך מעהר, פליהען זיי זיך צוזאמען אויף איין בעשטימטען ארט, איידער זיי לאזען זיך אווק אין וועג, און עס זעהט אוים, אז זיי בעקלערען די פרטים פון דער רייזע, וואס שטעהט זיי פאר. עטליכע מינים מאכען יעדער פארנאכט איבונגען אין פליהען, זיך צוגרייטענדיג צו דער וויטער רייזע. אלע ווארטען אויף זייערע פערשפעטיגטע קרובים און ענדליך, אין איין שעהנעם טאג ווערען אלע פערפאלען צוזאמען — ד. ה. זיי פליהען אווק אין א בעוואוסטער, ריכטיג־געווועלטער ריכטונג, וואס זיי געפינען אוים אהן צווייפעל דורך דער אנגעקלייבענער קאלעקטיווער ערפאהרונג. די שטארקסטע פון זיי פליהען בראש פון דער מחנה, זיך בייטענדיג לויט א בע־שטימטען סדר צוליעב אט דער שווערער אויפגאבע. אויף דעם אופן פליהען זיי אריבער אפילו ברייטע ימים אין גרויסע מחנות, וואס בעשטעהען פון גרויסע און קליינע פויגלען; און וועז זיי קעהרען זיך אום דעם קומענדען פריהלינג אין דעמזעלבען געגענד, פליהט יעדער פויגעל צו דעם אייגענעם גוט־בעקאנטען ארט, און אין די מייסטע פעלען פערנעהמט יעדעם פארעל אפילו דאסזעלבע נעסט, וואס עס האט אליין פערריכט אדער אויסגעבויט דעם פאריגען יאהר.1)

1) עס איז אפט ארויסגעזאגט געוואָרען די השערה, אז די גרעסערע

דער ענין פויגעל־וואנדערונגען איז זעהר א בריימער, און דאך אזוי וועניג אויסגעפארשט. עס שטאמען פון דעם אזוי פיעל וואונדערבארע נעווהנהייטען פון נעגענזייטיגער הילף, וואס וואלטען נעדארפט ספעציעל בעארבייט ווערען, אזוי גוט ווי דער פאקט פון די וואנדערונגען גופא, אז איך מוז זיך צוריקהאלטען פון נעבען וויטערדיגע איינצעלהייטען. איך וויל נאר דערמאנען וועגען די צאהלרייכע און לעבהאפטיגע פערזאמלונגען פון פויגלען, וואס קומען פאר פון יאהר צו יאהר אויף דעם זעלבען ארט, איידער זיי הויבען אן זייער וויימ רייזע צו צפון אדער דרום; ווי אויך וועגען יענע פערזאמלונגען, וועלכע מען קען זעהן אין צפון — צ. ב. ש. אויפ'ן טייך יענישי, אדער אפילו אין די צפונ'דיגע נראפשאפטען פון ענגלאנד — וועו די פויגלען קומען צופליהען פון דרום אין זייערע נעווהנהנטע פלעצער וואו זיי מאכען די נעסטען, איידער זיי האבען זיך נאך אוועקגעוצט אויף די אייער. פיעלע טעג כסדר, און אמאל א גאנצען חודש, קלייבען זיי זיך צונויף יעדען פריהמארגען און פערברענגען צוזאמען ארום א שעה צייט, איידער זיי פליהען זיך פונאנדער צו זוכען זייער שפייז — מעגליך, אז דאס בעראטען זיי זיך וועגען די ערטער וואו זיי קלייבען זיך בויען זייערע נעסטען.1) און אויב עס טרעפט זיך, אז אין דער צייט פון וואנדערונגען האט זיי נעפאקט א שטורם־ווינד, דאן פעראייניגט דאס אלגעמיינע אומגליק די פערשיידענסטע מינים פויגלען אין איין פער־

פויגלען טראגען וואהרשיינליך ארויבער די קלענערע, בעת זיי דערפען אריבערפליהען דעם מיטללענדישען ים; די פאקטען וועגען דעם אבער בליבען נאך דערווייזלע אין ספק. פון דער אנדער זייט וויעדער, איז גאנץ פעסטגעשטעלט, אז אויניגע קלענערע פויגלען שטעהען צו אין דער צייט פון איבערוואנדערען צו די גרעסערע מינים. אט דער פאקט איז מעהרערע מאל בעמערקט געווארען און דאס ליגט לאנג איז עך בעשטעטיגט געווארען פון ל. בוקסבוים אין רוינהיים. ער האט געזעהן עטליכע פארטייען בושלען, מיט וועלכע עס זייענען מיטגעפלויגען אין מיטען און ביי די זייטען קעלכען־פויגלער. (דער „זאאלאגישע גארטען", 1886, ז. 133.) זעה אויך אנהאנג V

1) ח. זעעבאהם און טש. דיקסאן דערמאנען בויידע וועגען דער געווהנהנייט.

באַנד. עס איז פּשוט צום ערשטוינען וויפיעלערליי מינים פויגלען, געכאַפּטע פון שטורעם אויף דער רייזע, שלאָגען אָב די שויבען פון די לייכט־טורעמס אין ענגלאַנד. מען דאַרף אויך בעמערקען, אַז די ניט־שנעלע פליהערס, — ד. ה. די אַזוי אָנגערופענע שלעפּעדיגע פויגלען, וועלכע ציהען זיך איבער לאַנגזאַם צו צפון אָדער צו דרום, לויט די צייטען פון יאָהר, — מאַכען אויך דורך זייער רייזע אין מחנות. זיי ציהען זיך ניט איבער איינציגווייז, כדי צו בעזאָרגען זיך אויף דעם אופן יעדערער בעזונדער מיט די בעסטע שפּייזען און מיט דעם בעסטען פּלאַץ אין דער נייער געגענד, נאָר זיי וואַרטען־צו איינער אויף דעם אַנדערען און קלייבען זיך צונויף אין מחנות, איידער זיי הויבען אָן זייער לאַנגזאַמע שלעפּעניס צו צפון אָדער צו דרום.1)

אריבערגעהענדיג איצטער צו די זויגטהיערען, איז די ערשטע זאַך, וואָס ציהט אונזער אויפמערקזאַמקייט אין אָט דעם ברייטען קלאַס חיות, דער פאַקט, וואָס די געזעלשאַפטליכע מינים שטייגען אריבער אין אַן אונגעהייערער צאָהל די וועניגע רויבער־מינים, וועלכע לעבען פאַרזיך. די הויכע פּליינען, די בערג־לענדער, די סטע־פּעס און ניעדעריגע שטרעקען פון דער אַלטער און נייער וועלט, זיינען בוכשטעבליך פול מיט סטאַדעס הירשען, אַנטעלאָפּען, גאַזעלען, בופעלאָקסען, ווילדע ציעגען און ווילדע שעפּסען — ד. ה. אַלץ געזעלשאַפטליכע חיות. ווען די אייראָפּעער האָבען אָנגעהויבען אריינדרינגען אין די פּרעריעס פון נאָרד־אַמעריקאַ, האָבען זיי געפונען יענע געגענדען אַזוי געדיכט בעפעלקערט מיט בופעלאָקסען, אַז די פּיאָנערען האָבען זיך אָפט געמוזט אָבשטעלען, אויף אַ לענגערע צייט, ווען אַ קאָלאָנע פון איבערציהענדע בופעלאָקסען האָט איבערגעהאַקט זייער וועג. אַזאַ מאַרש פון אַ געדיכטער קאָלאָנע

---

1) דער פאַקט איז גוט בעקאַנט יעדען נאַטורפאָרשער, וואָס שטודירט דאָס נאַטור־לעבען. וועגען ענגלאַנד קען מען געפינען אייניגע ביישפּיע־לען אין דיקסאָנ'ס ווערק „אַמאָנג דהי בוירדס אין נאָרטהערן שיירס". די בוכפינקען קומען צופליהען ווינטערצייט אין גרויסע מחנות; אין נאָוועמבער קומען די בערגפינקען. די דראָסלען בעזוכען אויך די דאָזיגע ערטער, „אין פּונקט אַזוינע גרויסע חברותות", א. אז. וו. (ז. 165, 166.)

בופעלאקסען פלעגט אפט דויערען צוויי און דריי טעג; און ווען די רוסען האבען איינגענומען סיביר, האבען זיי דארט געפונען אזא אונגעהייער נרויסע צאהל הירשען, אנטעלאפען, ווילדע ציעגען, וועווערקעס און אנדערע גענעלשאפטליכע חיות, אז די הויפט ערא־בערונג פון סיביר איז פאקטיש געווען א געיעג־עקספעדיציע, וואס האט אנגעהאלטען צוויי הונדערט יאהר. די נראז־סטעפעס פון מזרח־אפריקא זיינען ביז היינטיגען טאג איבערפילט מיט סטאדעס זעברעס און אלערליי מינים אנטעלאפען.1)

ביז דא נאר ניט לאנג זיינען די קלייגע טייכען פון צפון־אמעריקא און צפון־סיביר נאך געווען בעפעלקערט מיט ביבער־קאלאניעס, און דער גאנצער צפון־טייל פון אירא־פעאישען רוס־לאנד איז נאך אין 17טען יאהרהונדערט אויך געווען בעדעקט מיט אזעלכע קאלאניעס. די פלאכלענדער פון פיער גרויסע קאנטינענטען זיינען ביז היינטיגען טאג נאך נעדיכט בעזעצט מיט קראטען, מייז, „ערד־וועווערקעס", מירמעלטהיערען און אנדערע גרויזונעס. אין די נידערינערע בריים־ליניען פון אזיע און אפריקא זיינען די וועלדער נאך עד היום דער אויפהאלטסארט פון צאהלרייכע פאמיליען פון עלעפאנטען, רהינאצעראָס, היפאפאטאמוס און אונצעהלינע נעזעל־שאפטען פון אפפען. אין וויטען צפון קלייבען זיך די הירשען צוזאמען אין צאהלאזע סטאדעס, און נאך וויטער צו צפון נעפינען מיר סטאדעס פון מאסק־אקסען און אונצעהלינע נעזעלשאפטען פון פאלארע פוקסען. די ברענעס פון אקעאן זיינען בעלעבט מיט סטא־דעס ים־קעלבער און וואלראסען, און זיינע וואסערען זיינען פול מיט סטאדעס נעזעלשאפטליכע חיות, וואס געהערען צו דער פאמיליע וואלפיש. אפילו אין די וויסטענישען פון די הויכע בערגפלאכען פון צענטראל־אזיע נעפינען מיר סטאדעס ווילדע פערד, ווילדע עזלען, ווילדע קעמלען און ווילדע שעפסען. די אלע זויגטהירען לעבען אין נעזעלשאפטען און פעלקערשאפטען, וועלכע צעהלען אפטמאל הונדערטע טויזענדער מיטגליעדער, אבווואיל איצטער, נאך דריי יאהרהונדערטען פון פולווער־צוויליזאציע, נעפינען מיר נאר ארימע איבערבלייבען פון יענע אונצעהליגע טהירען־נעזעלשאפטען, וועלכע האבען עקזיסטירט אין אמאליגע צייטען.

---

1) זעה אנהאנג VI

ווי ווינציג איז אין פערגלייך מיט זיי די צאהל פון די רויב־טהיערען! און ווי פאלש איז דעריבער דער שטאנדפונקט פון די, וועלכע רעדען וועגען דער טהיערען־וועלט, אווי ווי זי וואלט אינ־גאנצען בעשטאנען נאר פון לייבען און היענען, וואס פערצוקען זייער רויב מיט פערבלוטיגטע צייהן! דאס איז אלץ איינס, ווי מיר וואלטען אנגעהויבען בעהויפטען, אז דאס גאנצע לעבען פון דער מענשהייט געהט אוועק אין מלחמות און געשלעג.

פעראיניגונג און געגענזייטיגע הילף קומט פאר ביי די זויג־טהיערען ווי א כלל, ניט ווי אן אויסנאהם. מיר געפינען געזעל־שאפטליכע געוואהנהייטען אפילו ביי די רויבטהיערען, און אין דעם דאזיגען גאנצען גרויסען קלאס חיות קענען מיר נאר איין פאמיליע, די קעצישע (לייבען, טיגערן, לעמפערטען א. ה. גל.), וואס איהרע מיטגליעדער ציהען ווירקליך פאר צו לעבען איינזאם אנשטאט געזעלשאפטליך, און וועלכע מען בעגעגענט זעלטען — איצטער וועניגסטענס — אין קלייניע גרופען. און דאך, אפילו ביי לייבען „איז א גאנץ געוועהנליכע זאך צו געהן אויף געיעג גרופענ־ווייז" — זאגט דער בעקאנטער יענער ס. בייקער.1) און דא ניט לאנג האט ה. שילליינגס, וואס האט געטריבען געיעג אויפ'ן עקוואטאר־פאס אין מזרח־אפריקא, אפילו אראבגענומען א פאטא־גראפיע — ביי נאכט ביים שנעלען פלאס פון מאגניזיליכט — פון לייבען, וועלכע זיינען געגאנגען אין גרופעס פון דריי דערוואקסענע און געטריבען געיעג אינאיינעם. אויף מארגען האט ער אנגעצאהלט ביים טייך, וואו א סטאדע זעברעס איז געקומען זיך אנטרינקען ביינאכט, די שפורען פון נאך א גרעסערע צאהל לייבען — ביז דרייסיג — וועלכע זיינען געקומען כאפען די זעברעס; און דערביי, פערשטעהט זיך, האט קיינער קיינמאל ניט געהערט, אז די לייבען זאלען זיך שלאגען אדער קריעגען צווישען זיך פאר דער חלוקה פון דעם רויב.2) וואס איז שייך די לעמפערטען און די דרום־אמעריקא־נישע פומען (אזא מין קלייניר לייב), איז זייער נעזעלשאפטליכקייט גאנץ נוט בעקאנט.

---

1) ס. וו. בייקער, „וויילד ביסטס עטצ.", באנד 1, ז. 316.

2) ס. ג. שילליינגס „וויטה פלאשליט ענד רייפעל אין עקוואטא־ריאל אוסט אפריקא" 1906.

אין דער פאמיליע פון ציבעט־קעץ (וויוועריידיא) — רויב־טהיערען וואָס שטעהען אונגעפעהר צווישען קעץ און מארדערן — און אין דער מארדער־פאמיליע (מארדער, הערמעלין, וויעזעל, טחוירע) און אנדערע) הערשט אויך מעהר דאָס אייגזאמע ארט לעבען. מען קען אָבער רעכענען אלס גאנץ פעסטגעשטעלט, אז ניט וויייטער ווי אין סוף 18טען יאָהרהונדערט איז די געווועהנליכע וויעזעל געווען מעהר געזעלשאפטליך איידער איצטער; מען האָט זי בענגענט אין גרעסערע גרופען אין שאָטלאנד און אין קאנטאן אונטערוואלדען אין דער שווייץ.1)

וואָס איז שייך דער גרויסער פאמיליע פון הינט (הינט, וועלף, שאקאלען, פוקסען, פאלארע פוקסען), קען מען בעטראכטען זייער געזעלשאפטליכקייט און זייערע געמיינשאפטען צוליעב די צווענקען פון געיעג אלס א שטריך, וואָס איז כאראקטעריסטיש פאר אלע צאהלרייכע מינים פון אָט דער פאמיליע. עס איז אלגעמיין בעקאנט, ווי וועלף קלייבען זיך צוזאמען אין מחנות צו געהן אויף געיעג, און דער נאטורפאָרשער פון די אלפענ־בערג, טשודי, האָט אונז געלאָזען א פאָרטרעפליכע בעשרייבונג, ווי זיי שטעלען זיך אוים אין א האלבען קרייז ארום א קוה, וואָס פיטערט זיך אויפ'ן אראבהאנג פון א בארג, און ווי זיי שפרינגען פלוצלינג ארוים מיט א גרוים בילעריי, אזוי אז די קוה דערשרעקט זיך און פאלט אראב אין אבגרונד.2) אדיבאן, אין די 30ער יאהרען פון פאריגען יאהרהונדערט, האָט אויך געזעהן ווי לאבאראדאר־וועלף האָבען געפיהרט געיעג מחנות'וויייז, און ווי איין מחנה האָט זיך נאכגעיאָגט נאך א מענשען האָרט ביז זיין הויז און האָט צוריסען זיינע הינט. אין שטרענגע ווינטערן ווערען די וועלף־מחנות אזוי צאהלרייך, אז זיי ווערען געפעהרליך פאר דער מענשליכער בעפעלקערונג, ווי דאָס האָט פאסירט אין פראנקרייך אין די 40ער יאָהרען. אין די רוסישע סטעפעס פאלען זיי אן אויף די פערד ניט אנדערש ווי מחנות'וויייז, און אפט האָבען זיי אוסצושטעהן א ביטערען קאמפף, וועו די

---

1) טשודי („טהיערלעבען דער אלפענ־וועלט") און יאהן פראנקלין („דאָס לעבען פון טהיערען", פראנצ.), ציטירט ביי ברעהם 1, ז. 620.

2) טשודי „טהיערלעבען דער אלפענ־וועלט", ז. 404.

פערד (לויט די עדות פון קאהל) נעהמען זיי אטאקירען אנשטאט זיך בלויז צו פערטיידיגען; אין אזוינע פעלען, אויב די וועלף ציהען זיך ניט שנעל צוריק, ריזיקירען זיי ארומגערינגעלט צו ווערען פון די פערד, וועלכע דער'הרג'ענען זיי מיט זייערע קאפיטעס. עס איז אויך בעקאנט, אז די אמעריקאנער פרעירי־וועלף (קאנים לאטראנס) קלייבען זיך צונויף אין מחנות פון 20 און 30 שטיק צו אטאקירען א בופעלאקס, וועלכער האט זיך צופעליג אבנעריסען פון זיין סטאדע.1) די שאקאלען, וועלכע זיינען זעהר מוטהיג און מעגען זיך רעכענען פאר די קליגסטע פארשטעהער פון דער פאמיליע הינט, פיהרען געיעג שטענדיג מחנות'ווייז, און זייענדיג פעראייניגט האבען זיי קיין מורא ניט פאר די גרעסטע רויבטהיערען.2) וואס געהערט די ווילדע הינט פון אזיע (די כאלזומס אדער דהאלעס), האט ווילאמסאן נעזעהן, ווי זייערע גרויסע מחנות האבען אטאקירט אלע גרויסע חיות אויסער דעם עלפאנט און רהינאצעראס, און ווי זיי בעזיעגען אפילו בערען און טיגערען, ביי וועמען, ווי בעקאנט, זיי רויבען שטענדיג אווק די קינדער.

היענען לעבען אלעמאל אין געזעלשאפטען און פיהרען געיעג מחנות'ווייז, און קעממינג לויבט זעהר שטארק די ארגאניזאציעס פון די געפלעקטע היענען (ליקאאן). אפילו די פוקסען, וועלכע לעבען אין אונזערע ציוויליזירטע לענדער אונבעדינגט איינזאם, קלייבען זיך אויך אפטמאל צוזאמען אויף געיעג, לויט די בעווייזען פון אייניגע בעאבאכטער.3) דער פאלאר פוקס וויעדער איז איינער פון די געזעלשאפטליכסטע חיות, וועניגסטענס אזוי איז ער געווען אין סטעלער'ס צייטען, אין דער ערשטער העלפט פון 17טען יאהרהונדערט. לייענענדיג סטעלער'ס דערצעהלונג וועגען דער מלחמה, וואס בערינג'ס אומגליקליכע קאמפאניע האט געהאט צו פיהרען מיט אט די קלייניע קלוגע חיה'לעך, וויים מען ניט אויף וואס זיך

---

1) הוזא'ס „עטיודען" (פראנצ.), 2, ז. 463.

2) וועגען זייערע געיעג־פעראיינען זעה סער ע. טענאנט'ס „נאטוראל היסטאריע אוו סעילאן", ציטירט אין ראמיינעס' „אנימאל אינטעליגענסעס", ז. 432.

3) זעה עמיל גאטער'ס בריעף אין ביכנער'ס „ליעבע".

מעהר צו וואונדערן: צי אויף דעם אויסערגעוועהנלעכען שכל פון די פיקסלעך און אויף זייער געגענזייטיגער שטיצע, וואס זיי האבען ארויסגעוויזען אויפגראבענדיג די שפייז, וואס איז געווען בעהאלטען אונטער די שטיינער אדער אויף די שפיצען פון די סלופּעס, (איין פוקס פלעגט ארויפקריכען אויפ'ן שפיץ פון סלופּ און ארונטערוואר־פען די שפייז צו די חברים וואס האבען געווארט אונטען); צי אויף דער גרויזאמקייט פון די מענשען, וועלכע זיינען געבראכט געווארען ביז צו פערצווייפלונג פון די צאהלרייכע מחנות פון די פוקסען. אפילו אייניגע בערען לעבען אין געמיינשאפטען אין אזוינע פלעצער, וואו דער מענש שטערט זיי ניט. אזוי האט סטעלער געזעהן די שווארצע בערען פון קאמטשאטקא אין צאהלרייכע מחנות, און די אייז־בערען געפינט מען אויך מאנכעסמאל אין קלייניע גרופּען. אפילו די ניט־גאר־פערשטענדיגע אינזעקטען־פרעסער פעראכטען אויך ניט אלעמאל די פעראיניגונג.1)

אבער די מעהר ענטוויקעלטע פארמען פון געגענזייטיגער הילף געפינען מיר דערהויפט ביי די גריזונעס, די הופ־טהיערען און די מעלה־גירה'דיגע. די וועווערקעס זיינען ביז א הויכען גראד אינדי־ווידואליסטקעס. יעדערע פון זיי בויט זיך איהר אייגענעס בעק־וועמען נעסט און זאמעלט אן איהר אייגענעס שפייז־אוצר. זיי האבען א נייגונג צום פאמיליען־לעבען, און ברעהם האט געפונען, אז זיי זיינען בעזונדערס גליקליך, וען די צווייי געבורטען פון דעם זעלבען יאהר קענען וואוינען צוזאמען מיט זייערע עלטערן אין א וועלכען עס איז פערשטעקטען ווינקעל אין וואלד. פון דעסטוועגען האלטען די וועווערקעס אויף געזעלשאפטליכע בעציהונגען. די אייג־וואוינער פון בעזונדערע נעסטען געפינען זיך אין נאהענטע געגנע־זייטיגע פערבינדונגען, און וען עס הויבען אן פעהלען אין וואלד, וואו זיי וואוינען, די טאנען־בערעלעך, וואנדערן זיי אוים אין גאנץ גרויסע גרופּען צוזאמען. די שווארצע וועווערקעס פון וויטען מערב אין אמעריקא צייכענען זיך אויס דערהויפט מיט זייער געזעל־שאפטליכקייט. מיט דער אויסנאהם פון עטליכע שטונדען א טאג, וואס זיי פערברענגען צו זוכען זייער שפייז, קלייבען זיי זיך צוזא־מען אין גרופּען און פערברענגען זייער לעבען אין שפיעלען. וועו

1) זעה אהנאנג VII

זיי פערמעהרען זיך צו־שנעל אין א געוויסען געגענד, ווי עס איז געווען דער פאל צ. ב. ש. אין פענסילוויניא, אין יאהר 1749, קליי־בען זיי זיך צוזאמען אין מחנות, אזוי צאהלרייך כמעט ווי די היישעריקען, און וואנדערן צו דרום־מערב, פערווויסטענדיג אויפ'ן וועג די וועלדער, פעלדער און גערטנער; דערביי, ווי געווענליך, געהען־נאך נאך זייערע געריכטע מחנות פוקסען, טחוירען, פאלקען און פערשיידענע נאכט־פויגלען, וועלכע לעבען אויף די איינצעלנע, וואס שטעהען אב פון דער מהנה. א קרוב פון דער געווענליכער וועווערקע, די ערד־וועווערקע, איז נאך מעהר געזעלשאפטליך. זי איז א נרויסע קמצנ'טע און זאמעלט אויף אין איהרע אונטער־ערדישע געווענבען נרויסע אוצרות פון עסבארע וואצלען און נים, וועלכע די מענשען רויבען געווענליך אווען אין הערבסט. אייניגע בעאבאכטער זיינען אפילו פון דער מיינונג, אז די ערד־וועווערקע פיהלט ביז א נעוויסען נראד די פרוידען פון דעם נייציגען. און פון דעסטוועגען בלייבט זי שטענדיג א נעזעלשאפטליכע חיה. זי לעבט אימער אין נרויסע קאלאניעס, און אדיבאן, וועלכער האט אויפגע־עפענט עטליכע נאריעס פון דער אמעריקאנער ערד־וועווערקע אין ווינטער, האט געפונען צו עטליכע וועווערקעס אין איין וואוינונג. די אוצרות זיינען וואהרשיינליך אנגעזאמלט נעווארען אין די הארזיגע נאריעס דורך געמיינשאפטליכע כחות.

די נרויסע פאמיליע מירמעלטהיערען, אין וועלכער עס נעהען אריין דריי בריטע נאטונגען: די מירמעלטהיערען, די סוסליקעס און די אמעריקאנער פרעירי־הינט (ארקטאמיס, ספערמאפהילום און ציזאמום) איז נאך מעהר נעזעלשאפטליך און נאך מעהר אינ־טעליגענט. אלע פארשטעהער פון דער פאמיליע ציהען פאר צו האבען יעדערער זיין אייגענע וואוינונג, זיי לעבען אבער אין נרויסע קאלאניעס. די שרעקליכע פיינד פון די תבואה־פעלדער אין דרום רוסלאנד, די סוסליקעס, וואס דער מענש אליין הרג'עט פון זיי אוים ארום צעהן מיליאן א יאהר, לעבען אין אונצעהליגע קאלא־ניעס; און בעת די זעמסטוואס זיצען ערנסט פערטראכט אויסצו־נעפינען מיטלען ווי אזוי פטור צו ווערען פון אט דעם „פיינד פון דער נעזעלשאפט", שפיעלען זיי זיך ארום אין די טויזענדער און האבען איינפאך הנאה פון לעבען. די שפיעלען פון די סוסליקעס זיינען אזוי בעצויבערענד שעהן, אז יעדער אייגער וואס זעהט זיי,

מוז אויסדריקען זיין ענטציקונג און דערצעהלען וועגען זייערע מעלאדישע קאנצערטען, וואס בעשטעהען פון א שארפען פייף פון דעם „ער" און א מעלאנכאלישען פייפען פון דער „זי" — אבער פלוצלינג דערמאנט זיך דער צושויער אן זיינע בירגערליכע פליכטען און זעצט זיך אוועק אויסזוכען אלערליי טייוועלשע מיטלען וווי אזוי אויסצוראטען אט די קליינע רויבערלעך. אזוי ווי די פערשיידענע מינים רויבפויגלען און טהיערען, וואס מען האט צוגעצויגען צו קעמפפען אנטקעגען די סוסליקעס, האבען קיין איינדרוק ניט געמאכט, איז איצטער דאס לעצטע וואָרט פון דער וויסענשאפט אין דער מלחמה מיט זיי — אנשטעקען זיי מיט כאלערע!

די קאלאניעס פון די פרעירי־הינט אין אמעריקא שטעלען מיט זיך פאר איינס פון די רייצענדסטע בילדער. אויף וויפיעל דאס אויג קען ארומנעהמען דעם שטח פון דער פרעירי, זעהט מען איבעראל קליינע בערגלעך ערד און אויף יעדען איינעם פון זיי שטעהט א חיה'לע און פיהרט א לעבהאפטען געשפרעך מיט זיינע שכנים דורך אבנעהאקטע קלאנגען, וווי א מענש קומט, טוקען זיי זיך אלע אריין אין זייערע לעכער אין איין מינוט, וווי דורך א כשוף. אזוי באלד אבער וווי די געפאהר איז פאראיבער, קריכען די חיה'לעך וויעדער ארויס. גאנצע פאמיליען קריכען ארויס פון זייערע לעכער און הויבען זיך אן שפיעלען. די יונגע דראפען און רייסען איינע די אנדערע, קריעגען זיך, שטעלען זיך אויף גראציעז אויף די הינטערסטע פיסלעך, בעת די אלטע שטעהען אויפ'ן וואך. גאנצע משפחות געהען צו־גאסט איינע צו די אנדערע, און די גוט־דורכגעטראטענע שטעגלעך צוויישען די ערד־בערגלעך בעווייזען, אז אזוינע בעזוכען קומען פאר גאנץ אפט. אין קורצען, אייניגע פון די בעסטע בלעטלעך פון אונזערע בעסטע נאטורפארשער זיינען געווידמעט דער בעשרייבונג פון די פרעירי־הינט־געזעלשאפטען אין אמעריקא, פון די מירמעלטהיערען אין דער אלטער וועלט און פון די פאלארע מירמעלטהיערען אין די אלפען־געגענדען. פונדעסטוועגען קומט מיר אוים צו מאכען דיזעלבע בעמערקונג וועגען די מירמעלטהיערען, וואס איך האב געמאכט וועגען די ביענען. זיי האבען ניט פערלאָרען זייערע קריעגעריישע אינסטינקטען, וועלבע וווייזען זיך ארויס בעת זיי לעבען אין געפאנגנשאפט. אין זייערע

גרויסע געמיינשאפטען אבער, אין בעריהרונג מיט דער פרייער נאטור, האבען די אנטי־סאציאלע אינסטינקטען קיין באדען ניט זואו זיך צו ענטוויקלען, און דער אלגעמיינער רעזולטאט איז פריע־דען און הארמאניע.

אפילו אזעלכע אונרוהיגע בעשעפענישען ווי די ראצען, וועלכע רייסען זיך אייביג ארום צווישען זיך אין אונזערע קעלערען, זיינען גענוג קלוג, ניט נאר זיך ניט צו קריעגען וועו זיי רויבען אונזערע שפייז־קאמערען, נאר אויך צו העלפען איינע די אנדערע, בעת זיי לאזען זיך אוועק אויף רויב־עקספעדיציעס און בעת זיי וואנדערען איבער פון איין ארט אויף דעם אנדערען. עס איז בעקאנט, אז אפטמאל שפייזען זיי אפילו זייערע שוואכע און קראנקע. דאגעגען זיינען די ביבער־ראצען און ביזעם־ראצען פון קאנאדא זעהר שטארק געזעלשאפטליך. אדיבאן רעדט מיט ענטציקונג וועגען זייערע „פריעדליכע געמיינדען, וועלכע דארפען נישט מעהר כדי צו זיין גליקליך, ווי נאר מען זאל זיי לאזען צו־רוה". ווי אלע געזעלשאפט־ליכע חיות, זיינען זיי לעבענסלוסטיג, האבען ליעב צו שפיעלען זיך, פעראייניגען זיך לייכט מיט אנדערע מינים חיות און מען קען אויף זיי זאגען בכלל, אז זיי האבען דערגרייכט א הויכע שטופע פון גייסטיגער ענטוויקלונג. בויענדיג זייערע קאלאניעס, וועלכע זיי לעגען אלעמאל אוים ביי די ברעגעס פון אזערעס און טייכען, נעה־מען זיי, ווי עס שיינט, ארויס אין רעכענונג, זאגט אדיבאן, דעם פאקט, וואס די הויך פונ׳ם וואסער בייט זיך אין פערשיידענע צייטען. זייערע געוועלבטע הייזער, צונויפגעקלאפט פון לויס און שילפראהר, האבען בעזונדערע ווינקלען פאר׳ן שמוץ, און זייערע גרויסע צימערען זיינען אין ווינטערצייט גוט אויסגעבעט מיט בלעטער און גראז, זיינען וואלעם און צו דערזעלבער צייט גוט וועגטילירט. וואס געהערט די ביבערס, וועלכע בעזיצען, ווי בע־וואוסט, אן אויסערגעווענליכען סימפאטישען כאראקטער, זיינען זייערע מערקווירדיגע וואסער־דאמען און דערפער, אין וועלכע עם לעבען און שטארבען גאנצע דורות, ניט קענעדיג קיין אנדערע פיינד אחוץ דעם אטטער און דעם מענשען, וואונדערליכע ביישפיע־לען פון דאס, וואס די געגענזייטיגע הילף קען אויפטהאן פאר א חיה אין פרט פון קיום המין, פון אויסארבייטען געזעלשאפטליכע געווענהייטען און ענטוויקלען די גייסטיגע פעהיגקייטען. די

וואסער־דאמען און דערפער פון די ביבערס זיינען גוט בעקאנט יעדען, וואס אינטערעסירט זיך מיט דעם לעבען פון חיות, און דעריבער וועל איך זיך ניט אבשטעלען אויף זיי לענגער. איך וויל נאר בעמערקען, אז ביי די ביבערס, די ביזעס־דאצען און ביי אייניגע אנדערע גריזונעס געפינען מיר שוין דעם שטריך, וועלכער איז אויך כאראקטעריסטיש פאר די מענשליכע געזעלשאפטען, און דאס איז — די גע מיינשאפטליכע ארבייט.

איך לאז דורך צוויי גרויסע פאמיליען, צו וועלכע עס געהערען די שפרינג־מויז, די טשינטשילאס, דער וויסקאטשא (אן אמעריקאנער ערד־האז) און דער טושקאנטשיק (אן ערד־האז פון דרום־רוסלאנד), אבווארויל די זיטען פון אט די אלע קליינע גריזונעס וואלטען געקענט דיענען פאר אן אויסגעצייכענטען ביישפיעל פון די פרייהען, וואס די חיות שעפען פון דעם געזעלשאפטליכען לעבען.1) איך זאג די פרי ד ע ן, ווייל עס איז זעהר שווער צו בעשטימען וואס עס ברענגט אט די חיות צוזאמען: צי די בעדערפניש פון געגענזייטיגער בעשיצונג, צי פשוט די פרייד פון פיהלען זיך ארומגערינגעלט פון אייגענע פריינד. יעדענפאלס אונזערע געוועהנליכע האזען, וועלכע קומען זיך ניט צונויף צו לעבען נעמיינשאפטליך, און זיינען אפילו ניט בעשאנקען מיט איבעריגשטאארקע עלטערנ׳ס געפיהלען, קענען פון דעסטוועגען ניט לעבען

1) וועגען די וויסקאטשעס דארף מען פערציכענען דעם זעהר אינטערעסאנטען פאקט, אז ניט נאר לעבען אט די זעהר־געזעלשאפטליכע קליינע חיה׳לער גאנץ פריעדליך צוזאמען אין זייערע קאלאניעס, נאר זיי בעזובען אויך זייערע שכנים גאנצע קאלאניעס׳וויז ביינאבט. די געזעלשאפטליכקייט בעציהט זיך אויף דעם אופן אויפ׳ן גאנצען מין און ניט נאר אויף א געווייסער געמיינשאפט אדער פאלק, ווי מיר זעהען עס ביי די מוראשקעס. וועג א פארמער פערגיכטעט א נארע פון די וויסקאטשעס, בעגראבענדיג די איינוואוינער פון דער נארע אונטער א הויפען ערד, „קומען אנדערע וויסקאטשעס — ווי הודסאן דערצהלט — פון גאנץ וויייט פלעצער צו העלפען אויסגראבען די לעבעדיג בעגראבענע". („א נאטוראליסט אין לא פלאטא", 1892, ז. 311) דער פאקט, וואס איז אלגעמיין בעקאנט אין לא פלאטא, ווערט בעשטעטיגט פון דעם פערפאסער׳ס אייגענער ערפאהרונג.

וואו זיי זאָלען זיך ניט צונויפקומען פאַר געמיינשאַפטליכע שפּיעלען. דיטריך דע ווינקעל, וועלכער רעכענט זיך פאַר דעם בעסטען קענער פון דעם לעבען פון די האָזען, בעשרייבט זיי אַלס ליידענשאַפטליכע שפּיעלער, וועלכע ווערען אַזוי בערוישט פון דעם פּראָצעס פון שפּיעל, אַז עס איז בעוואוסט אַ פאַל, ווען שטארק־צושפּיעלטע האָזען האָבען אָנגענומען אַ פוקס, וואָס האָט זיך צו זיי אַריינגע'גנב'עט, פאַר אַ שפּיעל־חבר.1) וואָס געהערט די קראָ־ליקעס, לעבען זיי שטענדיג אין געזעלשאַפטען און זייער גאַנצעס פאַמיליען־לעבען איז געבויט אויף די גרונדלאַגען פון דער אַלטער פּאַטריאַרכאַלישער פאַמיליע: די יוגענד איז פאָלשטענדיג אונ־טערוואָרפען דעם ווילען פון פאָטער און אפילו פון זיידען.2) אין דעם פאַל קען מען פערצייכענען זעהר אַן אינטערעסאַנטען פּונקט: אָט די צוויי זעהר נאָהענטע מינים, די האָזען און די קראָליקעס, קענען איינער דעם אַנדערן ניט אַריבערטראָגען — ניט דערפאַר, וואָס זיי ערנעהרען זיך אויף דיעזעלבע שפּייז, ווי עס איז אָנגענומען געוועהנליך צו דערקלערען אַזוינע פעלען, נאָר גיכער פאַר אַלץ דער־פאַר, וואָס דער ליידענשאַפטליכער האָז, וועלכער איז דערצו אַ גרויסער אינדיווידואַליסט, קען ניט פיהרען קיין פריינדשאַפט מיט אַזוינע רוהיגע, שטילע און אונטערטעניגע בעשעפעניסען ווי די קראָליקעס. זייערע טעמפּעראַמענטען זיינען צופיעל פערשיידען, עס זאָל זיין מעגליך אַ פריינדשאַפט צווישען זיי.

דאָס געזעלשאַפטליכע לעבען איז אויך דער רעגעל ביי דער גרויסער פערד־פאַמיליע, אין וועלכער עס געהען אַריין די ווילדע פערד און ווילדע עזלען פון אַזיע, די זעבראַס, די מוסטאַנגס, די צימאַרראָנעס פון די פּאַמפּאַסען און די האַלב ווילדע פערד פון מאָנגאָליע און סיביר. די דאָזיגע אַלע מינים לעבען אין צאָהלרייכע טאַבונעס, וועלכע בעשטעהען פון פיעלע גרופּען, וואָס האָבען צו עטליכע קליאַטשעס אונטער דער פיהרערשאַפט פון אַ יונגען פערד. אָט די אונצעהליגע איינוואוינער פון דער אַלטער און נייער וועלט,

---

1) „האַנדבוך פאַר יעגער", ציטירט פון ברעהם באַנד 2, ז. 624, (דייטשע אויסגאַבע).

2) בופפאָן, „נאַטור געשיכטע" (פראַנצ.).

וועלכע זיינען בכלל גערעדט גאנץ שוואך אָרגאניזירט פאר'ן קאמפּף אנטקעגען זייערע צאָהלרייכע פיינד, ווי אויך אנטקעגען די אונ־גינסטיגע אומשטענדען פון קלימאט, וואָלטען גיך פערשוואונדען פון דער אויבערפלעך פון דער ערד, ווען ניט זייער געזעלשאפטלי־כער גייסט. ווען א רויבטהיער קומט צו זיי צו, פעראייניגען זיך גלייך עטליכע גרופּען און וועהרען זיך אנטקעגען, אָדער פערקעהרט, פאלען גאָר אליין אָן אויפ'ן רויבער; א וואָלף אָדער א בער אָדער אפילו א לייב איז דעריבער ניט בכח אוועקצוכאפּען א פערד אָדער א זעבראַ, כל זמן עס האָט זיך ניט אָבגעטיילט פון זיין גרופּע. א דאנק זייער אונגעוועהנליכער גרופּען־פאָרזיכטיגקייט און זייער בעוואָרענען זיך צו אונטערזוכען די געגענד דורך ערפאהרענע מיט־גליעדער, קען די זעבראַ געהן אפילו ביינאכט זיך אָנטרינקען צום טייך, ניט מורא האָבענדיג פאר די לייבען, וואָס ליעגען פערשטעקט אין די שטרויכען.1) ווען א טרוקען וועטער ברענט אויס דאָס גראָז פון די פּרעיריעס, קלייבען זיך צונויף די גרופּען פערד און זעבראַס אין טאבונעס, וואָס גרייכען אָפטמאָל ביז צעהן טויזענד שטיק אין צאָהל, און וואַנדערן אויס אין נייע ערטער. און ווען עס יאָגט א שנעע־שטורעם אין אונזערע אזיאטישע סטעפּעס אום ווינטער, האַלטען זיך די גרופּעס נאָהענט איינע צו די אַנדערע און זוכען צוזאַמען א בעשיצונג אין א וועלכען עס איז הייהל. ווען אָבער עס פערשווינדט צוליעב וועלכער עס איז סבה דאָס געגענזייטיגע צו־טרויען צווישען זיי, אָדער א פּאניק כאפּט אַרום א גרופּע און זיי צולויפען זיך, דאַן ווערט דער גרעסטער טייל פון זיי פערניכטעט, און די וואָס בלייבען, געפינט מען נאָכ'ן שטורעם האַלב טויט פון מיעדקייט. די פעראייניגונג צייגט זיך אַרויס אויף דעם אופן אַלס זייער הויפּט וואַפען אין קאמפּף פאַר עקזיסטענץ, און דער מענש — זייער הויפּט פיינד. אָבטרעטענדיג דעם וועג פאַר דער וואַקסענדער צאָהל פון אָט דעם שונא, האָבען די אורעלטערען פון אונזערע הויזליכע פערד (וועלכע פּאָליאַקאָוו רופט אָן עקוואואוס פּרזעוואַלסקיי) פאָרגעצויגען אוועקצואוואַנדערן אין די ווילדעסטע און ניט־צוגענגליכע טיילען פון דער הויכער פּלאַטאָ ביי די גרעניצען

---

1) דאָס קען מען גאַנץ גוט אַרויסזעהן פון שיללינג'ס סקיצען אין דעם אויבענדערמאָנטען בוך.

פון טיבעט, וואו זיי זיינען נעבליבען לעבען ביז היינטיגען טאג — ארומגערינגעלט, טאקע אמת, פון רויבטהיערען, און אין א קלימאט, וואס איז ניט וועניגער רויה אויידער אין די ארקטישע נעגענדען, אבער דערפאר אן ארט, וואו דער מענש קען ניט צוקומען.1)

מען וואלט אויך געקענט נעהמען פיעלע וואונדערליכע בייי־ שפיעלען פון נעזעלשאפטליכקייט פון דעם לעבען פון די הירשען, און בעזונדערס פון דער נרויסער אבטיילונג די מעלה־גירה'דיגע, אין וועלכער מען קען ארייננרעכענען די הירש־קיה, די אנטעלאפען, די גאזעלען, די שטיין־בעק א. ד. נ. — פאקטיש פון דעם לעבען פון אלע דריי צאהלריייכע פאמיליען: די אנטעלאפען, ציגענבעק און שעפסען־שטאמען. די וואכזאמקייט, מיט וועלכער זיי היטען אב זייערע סטאדעס פון די אנפאלען פון רויבטהיערען; די אנגסט וואס א סטאדע נעמזען ציגט ארוים איידער זי איז זיכער, אז אלע מיט־ גליעדער זיינען בשלום אריבער א געפערליכען טייל פון א פעלזען־ קליף; די אדאפטירונג פון יתומים; די פערצווייפלונג פון דער נאזעלע, וועו איהר לעבענס־שותף אדער אזוי א חבר איז דער־ הרג'עט נעוואָרען; די שפיעלען פון די יונגע, און פיעלע אנדערע שטריכען וואלט מען נעקענט ברענגען צו כאראקטעריזירען זייער

1) בנוגע דער פערד־פאמיליע איז אויך וועדטה צו בעמערקען, אז די קוואגא־זעברא, וועלכע קומט זיך קיינמאל ניט צונויף מיט דער דאו־זעברא, לעבט דוקא אין אויסגעצייכענטע בעציהונגען ניט נאר מיט די שטרויסען, וועלכע ערפילען זעהר גוט די פליכטען פון וואהר־היטער, נאר אויך מיט די גאזעלען, מיט אויניג מינים אנטעלאפען און גנוס. מיר האבען דא, היימט עס, א ביישפיעל פון נעגענזייטיגער אבנייגונג צווישען די קוואג און די דאו, וועלכע מען קען ניט דערקלערען דורך דער סבה פון קאנקורענץ צוליעב שפייז. שוין דער פאקט אליין, וואס די קוואגא לעבט צוזאמען מיט די מעלה־גירה'דיגע, וואס פיטערען זיך אויף דיזעלבע גראזען, שליסט אוים אז השערה, און מיר מוזען זוכען די ער־ קלערונג אין דער פערשוידענקייט פון זייערע כאראקטערען, א שטייגער ווי אין די בעציהונגען פון דעם האז צום קראליק. — פערגלייכט אונ־ טער אנדערע קליוון פוליפס־וואלעי׳ס „ביג גיים שוטינג" (אין באד־ מינגטאן לייבראריי), וועלכע ענטהאלט אויסגעצייכענטע ביישפיעלען פון צוזאמענלעבען צווישען פערשוידענע מינים אין מזרח־אפריקא.

געזעלשאפטליכקייט. אבער אפשר דעם שטארקסטען ביישפיעל פון געגענזייטיגער שטיצע גיבען אונז די צופעליגע וואנדערונגען פון די הירש־קיה, ווי איך האב זיי איינמאל געזעהן אויפ'ן אמור.

וועז איך האב דורכגעשניטען דאם הויכע פלאטא פון מזרח־אזיע און זיינע גרעניץ־בערג, דעם גרויסען כינגאן, אויפ'ן וועג פון טראנסבאיקאליע אין מערגען, און בין דערנאך געפאהרען ווייטער איבער די הויכע פלייענען פון מאנדזשוריע צום אמור, האב איך געהאט די געלעגענהייט זיך צו איבערצייגען ווי ארים־בעפעלקערט מיט הירש־קיה די דאזיגע אונבעוואוינטע ערטער זיינען געווען.1) צוויי יאהר שפעטער בין איך געפאהרען רייטענדיג פון אויבען איבערן אמור, און ענדע אקטאבער האב איך גענרייכט דעם אונטערסטען ברעג פון דעם וואנדערשעהנעם שמאלען די כגאנג, וואו דער אמור רייסט זיך דורך דעם דוססע־אלין (קלייענם כינגאן), אייזער ער גרייכט די נידערלענדער, וואו ער פעראייניגט זיך מיט'ן סונגארי. דא אין די דערפער, וואס זיינען צעווארפען אין דעם טייל פון קלייענם כינגאן, האב איך געפונגען די קאזאקען אין דער גרעסטער אויפרעגונג, ווייל ווי עס האט זיך ארויסגעווייזען, האבען דעמאלט טויזענדער און טויזענדער הירשען אריבערגעשוואומען איבער דעם אמור, אין דעם שמאלסטען פלאץ פון דער גרויסער מייך, כדי אריבערצוקלייבען זיך אין די סונגארישע נידערלענדער. עטליכע טעג נאכאנאנד, אויף א שטרעקע פון אן ערך זעכציג ווערסט ארויף־טייך, האבען די קאזאקען אהן אויפהער געהרג'עט די הירשען, וואס האבען געשוואומען איבער'ן אמור, אויף וועלכען עס איז שוין ביי יענער צייט געלאפען א סך אייז. טויזענדער פון זיי זיינען דערהרג'עט געווארען יעדען טאג, אבער דער שטראם פון די הירשען האט ניט אויפגעהערט. אזא וואנדערונג איז ניט געהערט

1) א טונגוז־יעגער, וועלכער האט אונז בעגלייט, האט זיך געקלייבען חתונה האבען און האט דעריבער געזעהן צו בעקומען וואס מעהר הירשען־פעל (אבצוצאהלען נדן פאר זיין ווייב). די גאנצע צייט, וואס אונזער קאראוואן האט זיך געשלעפט אונטען אין טהאל, פלעגט ער זיך ארומיאגען גאנצענע טעג רייטענדיג ארויפבארג נאך הירשען, און עס פלעגט טרעפען, אז פאר א גאנצען טאג פלעגט ער ניט באפען קיין אויסציגע הירש־קוה; און ער איז דוקא געווען אן אויסגעצייכענטער יעגער.

געוואָרען, ניט פריהער ניט נאָכדעם, און די ערקלערונג דערפון איז וואהרשיינליך געווען דאָס, וואָס אויפ'ן גרויסען כינגאן און ארונ־טער זיינע בערג צו מזרח־זייט האָט דעמאָלט געמוזט ארויספאלען א פריהער, טיעפער שנעע, וועלכער האָט געצוואונגען די הירשען צו פרובירען די ריזיקאָלישע אונטערנעהמונג אריבערצוקלייבען זיך אין די מזרח־זייטיגע נידערלענדער פון קליינעם כינגאן. אין דער ווירקליכקייט האָב איך עטליכע טעג שפעטער, וועו איך בין דורכ־געפאָהרען אָט די לעצטע בערג, געפונען אז זיי זיינען געווען פער־שאָטען מיט א ווייבען שנעע, פון צוויי ביז דריי פוס טיעף.

וועגען אָט דער וואנדערונג פון די הירשען איז כדאי זיך צו פערטראכטען. מען דארף זיך פארשטעלען פון וואָס פאר א גרויסער טעריטאריע, (ארום צוויי הונדערט וועלסט אין דער בריט און א וועלסט 700 אין דער לענג) עס האָבען זיך געדאַרפט צונויפקלייבען די צעוואָרפענע גרופען הירשען, כדי אָנצוהויבען א וואנדערונג, וועלכע זיי האָבען געמוזט אונטערנעהמען אונטער דעם דרוק פון גאנץ אונגעוועהנליכע אומשטענדען. דערצו דארף מען זיך פאר־שטעלען די שווערינקייטען, וואָס די הירשען האָבען געמוזט בייי־קומען, איידער זיי זיינען געקומען צו דעם אלגעמיינעם געדאנק, אז עס איז נויטיג אריבערצוגעהן דעם אמור — און ניט וואו עס וועט זיך מאכען, נור דוקא מעהר צו דרום, וואו זיין פלוס איז צו־נויפגעקוועטשט דורך דער בארג־קייט; און דוקא אין אזא אָרט, וואָס אז זיי וועלען איהם אריבערשווימען, וועלען זיי פאר איינס שוין האָבען איבערגעהאקט די בארג־קייט און ארויסקומען אין די וואראמע פלאכלענדער. און דאן, וועו מען שטעלט זיך דאָס אלץ דייטליך פאר, איז אונמעגליך ניט צו פיהלען א טיעפע בעוואונ־דערונג פון דעם גראד און דעם כח פון דער געזעלשאפטליכקייט, וואָס אָט די קלוגע חיות האָבען אין דעם פאל ארויסגעוויזען. ניט וועניגער וואונדערליך, אין דעם זין פון דער פעהיגקייט צו פעראי־ניגען זיך און האנדלען נעמיינשאפטליך, זיינען אויך די וואנדערונגען פון די בופעלאָקסען, וואָס קומען פאר אין נארד־אמעריקא. אמת, די בופעלאָקסען האָבען זיך געווענליך נעפיטערט אין גרויסע מאסען אויף די פרעיריעס, אָבער די דאזיגע מאסען זיינען בעשטא־נען פון אן אונענדליכער צאהל קליינע סטאדעס, וועלכע האָבען זיך קיינמאל ניט געמישט איינע מיט די אנדערע. און אָט די אלע

קלייגע גרופּען, ווי צעווארפען זיי זיינען ניט געווען אויף א זעהר גרויסער טעריטאָריע, זיינען אין פאַל פון א נויט זיך צונויפגעקומען און האָבען געבילדעט יענע אונגעהייערע קאָלאָנען פון הונדערטער טויזענד שטיק, וועגען וועלכע איך האָב שוין פריהער דערמאָנט.

איך וואָלט אויך געדארפט זאָגען וועניגסטענס עטליכע ווערטער וועגען די „פאַמיליען־פערבינדונגען" פון די עלפאַנטען, וועגען זייער געגענזייטיגער צוגעבונדענקייט, וועגען דער אויסערעענונג, מיט וועלכער זיי שטעלען אויס זייערע וואָך־האַלטער, און וועגען די געפיהלען פון סימפאַטיע, וואָס ענטוויקלען זיך צווישען זיי אונטער דעם איינפלוס פון א לעבען, וואָס איז פול פון נאָהענטער געגענזייטיגער אונטערשטיצונג.1) איך וואָלט אויך געקענט דערמאָנען די געזעלשאַפטליכע געפיהלען, וואָס עקזיסטירען ביי די ווילדע שווייניגען, וועלכע האָבען זאָנסט ניט קיין גרויסען שם טוב, און וואָלט זיי געקענט נאָר בעריהמען פאַר זייער פעהיגקייט צו פעראייניגען זיך אין פאַל בעת א רויבטהיער אטאקירט זיי.2) די היפּאָפּאָטאמען און נאָז־האָרנס (רהינאָצעראָס) וואָלטען אויך געדארפט געפינען פלאַץ אין א וועלק, וואָס איז געווידמעט דער בעשרייבונג פון טהיערען־געזעלשאַפטליכקייט. מען וואָלט אויך געקענט אָנשרייבען אייניגע אויפפאַלענדע בלעטער וועגען דער געזעלשאַפטליכקייט און געגענזייטיגער צוגעבונדענקייט פון די יסקעלבער און וואַלראָסען; און שליסליך וואָלט מען אויך געקאָנט זאָגען א פאָר וועלטער וועגען די גוטע געפיהלען, וואָס זיינען ענט־

---

1) לויט סעמועל וו. בייקער'ס מיינונג, פעראייניגען זיך אָפטמאָל די עלפאַנטען אין גרעסערע גרופּען אויידער די „פעראייניגטע פאַמיליען". „איך האָב אָפט בעמערקט — שרייבט ער, — אין דעם טייל פון ציילאָן, וועלכער איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען „דאָס לאַנד פון פאַרקס", די שפּורען פון גרויסע צאָהלען עלפאַנטען; דאָס זיינען וואַהרשיינליך געווען גרויסע מחנות, וואָס האָבען זיך צונויפגעקליבען אינאיינעם, כדי געמיינשאַפטליך צו פערלאָזען אַ געגענד, וועלכער איז געווארען פאַר זיי געפּאַהרליך." („ווילדע חיות און זייערע פיהרונגען", ענגליש, באַנד 1, ז. 102.)

2) די הויז־שווייניגען, וועז עס פאַלען אויף זיי אָן וועלף, האַנדלען אויך אויף דעמזעלבען אופן. (הודסאָן 1.)

וויקעלט ביי די געזעלשאפטליכע מינים פון דער וואלפיש־פאמיליע. אין מוז אבער נאך בעשפרעכען די געזעלשאפטען פון די אפפען, וועלכע זיינען ספעציעל אינטערעסאנט דערמיט, וואס זיי שטעלען פאר דעם איבערגאנג צו די געזעלשאפטען פון די פרימיטיוע מענשען.

עס איז קוים נויטיג צו דערמאנען, אז אט די זויגטהיערען, וועלכע שטעהען אויף דער העכסטער שטופע פון דער טהיערען־וועלט און זיינען די נעהענטסטע צום מענשען לויט זייער געבוי און זייער שכל, צייכענען זיך אויס דורך אן אויסערגעווענלעכער געזעלשאפטליכקייט. עס פערשטעהט זיך, אין אזא גרויסער אבטיילונג פון דער טהיערען־וועלט, וואס שליסט איין הונדערטער מינים, מוז מען בעגעגענען אלערליי פערשיידענע כאראקטערען און געוואהנהייטען. אבער, נעהמענדיג דאס אלץ אין אנבעטראכט, מוז מען צוגעבען, אז די געזעלשאפטליכקייט און גמיינשאפטליכע האנדלונג, די געגענזייטיגע שטיצע און די הויכע ענטוויקלונג פון די געפיהלען, וועלכע זיינען א נויטוועגדיגע פאלגע פון געזעלשאפטליכען לעבען, צייגען זיך ארויס אלס כאראקטעריסטישער שטריך פון כמעט דער גאנצער ברייטער אבטיילונג פון די אפפען. אנהויבענדיג פון גאר די קלענסטע מינים און אויפוואקסענדיג מיט די גרעסטע, איז ביי זיי אלעמען די געזעלשאפטליכקייט דער כלל, וועלכער האט גאר זעהר וועניג אויסנאהמען. די נאכט־אפפען ציהען־פאר אן איינזאם לעבען; די קאפוצינער־אפפען (צעבוס קאפוצינוס), די מאנאם — די גרויסע שרייער־אפפען פון בראזיליע און די שרייער בכלל — לעבען אין ניט־גרויסע פאמיליען; די ארגאנ־אוטאנס האט וואלליים קיינמאל אנדערש ניט בעגעגענט ווי נאר אייניגוויייז אדער אין גרופען פון דריי־פיער; און די גארילאס, ווי עס ווייזט אוים, קומען זיך קיינמאל ניט צוזאמען אין גרופען. אבער אלע איבעריגע מינים אפפען — דער שימפאנזע, די גיבאנס, די בויטער־אפפען פון אזיע און אפריקא, די מארמאזעטען, די מאנדרילען און אלע אנדערע — זיינען געזעלשאפטליך ביז'ן העכסטען גראד. זיי לעבען אין גרויסע מחנות, אפטמאל אפילו עטליכע פערשיידענע מינים צוזאמען. די מייסטע פון זיי פיהלען זיך גאנץ אומגליקליך ווען זיי זיינען אליין. דער נויט־געשרייי פון יעדער אפפע ברענגט גלייך צוזאמען די גאנצע מחנה און אלע אינ־

איינעם שטעלען זיי זיך מוטהיג אנטקעגען יעדען אנגריף פון כמעט אלע רויבטהיערען. אפילו די אדלערס וואגען ניט אנצופאלען אויף אפפען. אונזערע פעלדער פלינדערן זיי אלעמאל גאנצע מחנות'ווייז — די אלטע נעהמען דערביי אויף זיך די זארג אויפצופאסען אויף דער זיבערקייט פון דער נעמיינדע. די קליינע טי־טי'ס, וועמעס קינדערשע פנים'לעך האבען אזא שטארקען איינדרוק נעמאכט אויף הומבאלדט'ן, נעהמען ארום און בעשיצען איינער דעם אנדערען פון רעגען און דרעהען ארום זייערע עקען ארום די העלזער פון זייערע חברים וען זיי ציטערען פון קעלט. אייניגע מינים ווייזען ארויס א גרויסע בעזארגטקייט פאר זייערע פערוואונדעטע חברים, און בעת זיי ענטלויפען פון פיינד וועלען זיי קיינמאל ניט איבערלאזען א פערוואונדעטען חבר, ביז וואנען זיי איבערצייגען זיך ניט, אז ער איז טויט און אז זיי קענען איהם שוין מעהר ניט רעטטען דאס לעבען. אזוי דערצעהלט פאבר אין זיינע „ארינענטאלע מעמוארען" מיט וואס פאר א הארטנעקיגקייט די אפפען האבען געפאדערט פון זיין קאמפאניע, מען זאל זיי ארויסגעבען דעם קערפער פון א גע'הרג'עטער אפפין, און ער בעמערקט דערביי, אז די פאדערונג איז געשטעלט געווארען אין אזא ריהרענדער פארם, אז מען קען לייכט בעגרייפען פאר וואס „די צושויער פון אט דער אונגעווענליכער סצענע האבען בעשלאסען מעהר קיינמאל ניט צו שיסען אויף אפפען".1)

די אפפען פון אייניג מינים פעראייניגען זיך עטליכע צוזאמען, וען זיי ווילען איבערקעהרען א שטיין, כדי צו זוכען אונטער איהם די אייעלעך פון מוראשקעס. די האמאדריאס פון צפון־אפריקא, וועלכע לעבען אין זעהר גרויסע געמיינשאפטען, פערשטעהען ניט נאר אוועקצושטעלען וואך־היטער, נאר גאנץ גלויבענסווערטהע בעאבאכטער האבען געזעהן, ווי זיי האבען אויסגעשטעלט א קייט פון זייערע מיטגליעדער און האבען איבערגעגעבען איינער דעם אנדערן די אנגערויבטע פרוכט, אוועקצוטראגען עם אויף א זיכערען ארט. זייער מוטה איז גוט בעקאנט, און עס איז גענוג נאר צו דערמאנען ברעהם'ס קלאסישע בעשרייבונג, אין וועלכער ער דערצעהלט בפרטיות וועגען דער ווירקליכער מלחמה,

---

1) ציטירט אין ראמיינעס' בוך „אנימאל אינטעליגענס", ז. 472.

וואָס זיין קאַראַוואַן האָט געמוזט האַלטען מיט די דאָזיגע האַמאַד־ריאַס, איידער זיי האָבען איהם געלאָזען פאָרטזעצען זיין רייזע אין דעם טהאָל מענזא, אין אַביסיניע.1) עס איז אויך בעקאַנט דער שפּיעל־גייסט פון די לאַנג־עקיגע אַפּפען, (וועלכע הייסען טאַקע דערפאַר די שפּיעלער), ווי אויך די צוגעבונדענקייט פון איינעם צום אַנדערן, וואָס הערשט אין די פאַמיליעס פון די שימפּאַנזעס. און אויב עס געפינען זיך צוויישען די העכערע אַפּפען צוויי מינים (דער אַראַנגאוטאַן און דער גאָרריל־אַ), וועלכע צייכענען זיך ניט אויס מיט זייער געזעלשאַפטליכקייט, דאַרף מען געדענקען, אז אָט די ביידע מינים, וואָס זיינען בעשרענקט אויף זעהר קלייַנע גע־ביטען (איינער לעבט אין צענטראַל־אַפריקא און דער אַנדערער אויף די אינזלען באָרנעא און סומאַטרא), שטעלען מיט זיך פאָר לויט אלע וואהרשיינליכקייטען די לעצטע אויסשטאַרבענדע רעשטען פון צוויי מינים, וועלכע זיינען פריהער געווען ניט דער ערך רייכער אין צאָהל. דער גאָרריל־אַ וועניגסטענס איז, ווי עס ווייזט אויס, געווען מעהר געזעלשאַפטליך אין אמאָליגע צייטען — אויב די אַפּפען, וואָס זיינען דערמאָנט אין פּ ע ר י פּ ל ו ס (א געווייסע בעשרייבונג פון א רייזע אויפ'ן ים) זיינען ווירקליך געווען גאָרריל־אַס.

מען קען אָט אזוי זעהן אפילו פון אונזער קורצער איבערזיכט, אז דאָס געזעלשאַפטליכע לעבען איז ניט קיין אויסנאַהם אין דער טהיערען־וועלט, נאָר פערקעהרט, עס איז אַן אלגעמיינער רעגעל — א נאַטור־געזעץ — און עס גרייכט זיין העכסטע ענטוויקלונג ביי די העכערע רוקעגבייניגע טהיערען. די מינים, וועלכע לעבען אַבגעזונדערט אָדער אין בלויז קלייַנע פאַמיליען, זיינען גאַנץ ווינציג און פערהעלטנismעסיג ניט רייך אין צאָהל. נאָך מעהר ווי דאָס, עס זיינען פאַראַן גרונדען זיך משער צו זיין, אז אלע פויגלען און זויגטהיערען, מיט גאַנץ ווינציגע אויסנאַהמען, וועלכע לעבען ניט היינטיגע צייטען אין סטאַדעס אָדער מחנות, האָבען

---

1) ברעהם, באַנד 1, ז. 82. — דאַרווין, „אַבשטאַמונג פון מענשען", קאַפּיטעל 3. — קאַזלאָוו'ס עקספעדיציע (1901—1899) איז אויך אוים־געקומען אָבצוהאַלטען אַז מלחמה אין צפון־טיבעט. זעה אַנהאַנג VIII

פריהער יאָ געלעבט אין געמיינשאַפטען — איידער דער מענשליכער מין האָט זיך פערשפרייט אויף דער אויבערפלעך פון דער ערד און האָט אָנגעהויבען פיהרען אַנטקעגען זיי אַ מלחמה פון אויסראָטונג, פערניכטענדיג די קוואַלען פון וואַנען זיי האָבען געלעבט. „מען פעראייניגט זיך ניט אין מחנות אויף צו שטאַרבען" האָט עספּינאַס ריכטיג בעמערקט, און הוזאָ, וועלכער האָט גוט געקענט די טהיערען־וועלט פון אייניגע טיילען פון אַמעריקא, איידער די מענשען האָבען זיך גענומען אויסצוראָטען די חיות אויף אַ גרויסען מאָסשטאַב, האָט אַרויסגעזאָגט אין זיינע ווערק דעמזעלבען געדאַנק.

אַסאָציאַציעס בעגעגענט מען אין דער טהיערען־וועלט אויף אַלע שטופען פון ענטוויקלונג; און לויט הערבערט ספּענסער'ס גרויסער אידעע, וועלכע פּעריע האָט אַזוי גלענצענד ענטוויקעלט אין זיין ווערק „קאָלאָניעס אַנימאַלעס", בעווייזען זיך „קאָלאָניעס", ד. ה. אַ געזעלשאַפטליך צוזאַמענלעבען, שוין גאָר אין אָנהויב פון דער ענטוויקלונג פון טהיערען־רייך. אָבער אין דעם ערך ווי מיר הויבען זיך אויף אויפ'ן לייטער פון ענטוויקלונג, זעהען מיר ווי די פעראייניגונגען ווערען אַלץ מעהר און מעהר בעוואוסטזיניג. זיי פערלירען זייער ריין־פיזישען כאַראַקטער, זיי הערען אויף צו זיין פּשוט אינסטינקטיוו און ווערען איבערלעגטע פעראייניגונגען. צווישען די העכערע רוקענבייניגע טהיערען געפינט זיך שוין אַ צייטליכע פאָרם פון פעראייניגונג, אַ פּעריאָדישע; אָדער אַ פער־אייניגונג צוליעב דעם צוועק פון בעפריעדיגען אַ וועלכע עס איז בעשטימטע בעדערפענים, ווי צ. ב. ש. פאָרטפלאַנצען דעם מין, אויסוואַנדערן, פיהרען געיעג, אָדער זיך געגענזייטיג צו בעשיצען. זי קומט אויך פאָר צופעליג — דהינו ווען פויגלען פעראייניגען זיך אַנטקעגען אַ רויבער, אָדער זויגטהיערען קומען זיך צוזאַמען כדי צו עמיגרירען אונטער דעם דרוק פון בעזונדערע אומשטענדען. אין אָט דעם לעצטען פאַל איז די פעראייניגונג אַ פרייוויליגע טהאַט, וואָס בריינגט אַן ענדערונג אין זייער געוועהנליכער אַרט לעבען.

די פעראייניגונג קומט אַמאָל פאָר אין צוויי אָדער דריי שטופען: צוערשט די פאַמיליע, דערנאָך די גרופּע און ענדליך אַן אַסאָציאַציע פון גרופּען, וועלכע זיינען געוועהנליך צושפּרייט, און פעראייניגען זיך נאָר אין פאַל פון אַ נויט, ווי מיר האָבען עס געזעהן אין דעם ביישפּיעל פון די בופעלאָקסען און אַנדערע מעלי־

גרה'דיגע. זי נעהמט אויך אָן העבערע פּאָרמען, וועלכע גיבען דעם איינצעלנעם מעהר אונאָבהענגיקייט, ניט בערויבענדיג איהם אין דערזעלבער צייט פון די נוצען פון געזעלשאפטליכען לעבען. אזוי געפינען מיר ביי די מעהרסטע גריזונעס, אז יעדע פּאמיליע האָט זיך איהר אייגענע וואוינונג, וואו זי קען זיך צוריקציהען וען זי וויל זיין אליין, די וואוינונגען אָבער זיינען אויסגעלעגט אין דערפער און אין גאנצע שטעדט, כדי אלע איינוואוינער זאלען זיין פערזארגט מיט די נוצען און ציפריעדענשטעלונג פון געזעלשאפטליכען לעבען. און ענדליך ביי איניגע מינים, ווי צ. ב. ש. ביי די ראצען, מירמעל־טהיערען, האָזען א. ד. ג. ווערט אויפגעהאלטען דאָס געזעלשאפט־ליכע לעבען, ניט קוקענדיג אויף זייער טבע זיך ארומצוריסען און אויף די ענאָאיסטישע נייגונגען בכלל פון יעדען איינעם בעזונדער. אין די אלע פעלען איז דאָס געזעלשאפטליכע לעבען ניט קיין נויטיגער בעדינג, ווי ביי די מוראשקעס און ביענען, וואָס קומט פון זייער פיזיאָלאגישען געבוי; דאָ ווערט עס קולטיווירט צוליעב די נוצען אָדער די פערגעניגענס, וואָס די געגענזייטיגע הילף גיט זיי. די געזעלשאפטליכקייט בעווייזט זיך נאטירליך אין אלע מעגליכע שטופען און ביי דער גרעסטער פערשיידענארטיגקייט פון די אינדיווידועלע און מינים־כאראקטערען — אגב בעמערקט, איז אָט די פערשיידענארטיגקייט גופא א פועל יוצא פון דער אלגעמיינער פערבריימונג פון געזעלשאפטליכען לעבען, און אויך א ווייטערדיגער בעווייז פאר זיין אלגעמיינקייט. 1)

די געזעלשאפטליכקייט, ד. ה. די פאָדערונג וואָס די חיה פיהלט צו געזעלען זיך מיט איהר גלייכען, די ליעבע צו דער געזעל־שאפט פון דער געזעלשאפט וועגען גופא, פעראיניגט מיט דעם

---

1) ווי זאָנדערבאר עס איז דעריבער צו לעזען אין האָקסלי'ס אויבענדערמאָנטען ארטיקעל די פאלגענדע וואריאציע פון רוססא'ס בעקאַנטער פראזע: „דער ערשטער מענש, וואָס האָט פערבינדען דעם געגענ־זייטיגען קאמפף אויף אַ געגענזייטיגען אכמאך — וואָס פאר מאטיוון ער זאָל ניט האָבען געהאט מאבענדיג דעם דאזיגען שריט — האָט בעשאפען די געזעלשאפט." („נייענטינטה סענטורי", פעב. 1888, ז. 165). די געזעלשאפט איז ניט בעשאפען געווארען פון מענשען, זי האָט עקזיסטירט פריהער פאר'ן מענשען.

געפיהל פון „לעבענס־פרייד", הויבט ערשט איצט אן צו ציהען אויף זיך די נויטיגע אויפמערקזאמקייט פון די זאלאגען.1) היינטיגע צייטען וויסען מיר, אז אלע חיות, אנהויבענדיג מיט די מוראשקעס, אריבערגעהענדיג צו די פויגלען און ענדיגענדיג מיט די העכערע זויגטהיערען, האבען ליעב שפיעלען, ראנגלען זיך און נאכיאגען איינער דעם אנדערן, כאפען און רייצען זיך איינער מיט דעם אנדערן, און אז. וו. און בעת פיעלע שפיעלען זיינען פאר די יונגע אזוי צו זאגען א פאר־שוי, וואו זיי גרייטען זיך צו צו דער ריכטיגער אויפפיהרונג שפעטער אין לעבען, זיינען אויך פארען שפיעלען, וועלכע א חוץ זייערע ניצליכע צוועקען שטעלען פאר, צוזאמען מיט טענץ און געזאנג, א פשוט'ען אויסגוס פון אן איבערפלוס פון לעבענסקרעפטען, דעם „גענוס פון לעבען", וועלכע דריקען אוים דעם פערלאנג ארויינצוטרעטען אויף וועלכען עס איז אופן אין פער־בינדונג מיט איגענע פון דעמזעלבען מין, אדער אפילו מיט מיט־גליעדער פון אנאנדער מין. קורץ נערעדט, אט די שפיעלען שטעלען מיט זיך פאר אן אויסדרוק פון געזעלשאפטליכקייט אין ריכטיגען זין פון דעם ווארט, וועלכע צייגט זיך ארויס אלס א כאראקטער־שטריך פון דער ג א נ צ ע ר טהיערען־וועלט.2) זאל עס זיין א געפיהל פון שרעק בעת עס בעווייזט זיך א רויבפויגעל, אדער אן „אויסגוס פון פרייד" וועו די חיות זיינען געזונד און דערהויפט

---

1) אזוינע מאנאגראפען ווי דער קאפיטעל וועגען „מוזיק און טענץ אין דער נאטור" (אין הודסון'ס בוך „א נאטורפארשער אויף לא פלאטא") און קארל גראסס' „דאס שפיעלען פון טהיערע" האבען שוין א רעכט ביסעל בעלויכטעו די פראגע וועגען דעם דאזיגען אינסטינקט, וועלכער איז אבסאלוט אלגעמיין אין דער נאטור.

2) ניט נאר צאהלריכע מינים פויגלען האבען די געווהנהייט צונויפצוקלייבען זיך אינאייגעם — אין פיעלע פעלען אלעמאל אויף דעמזעלבען ארט — פאר אלערליי סארטען שפיעלען און טאנצען, נאר, לויט דער בעאבאכטונג פון וו. ה. הודסאן, האבען כמעט אלע זויגטהיערען און פויגלען (אפשר אין דער אמת'ן לחלוטין אלע גאר אהן אויסנאהמע) די טבע זיך אבצוגעבען מיט מעהר אדער וועניגער רעגולערע און בעשטימטע שפיעלען, שטילע אדער אין בעגלייטונג פון קלאנגען, אדער דורכאוים מיט קלאנגען. (ז. 264).

יונג, אדער גאר פשוט א פערלאנג צו בעפריען זיך פון אן איבער־פלום פון איינדרוקען און קאכיגער לעבענסקראפט — די נויט איבערצוגעבען די איגענע איינדרוקען, די נויט אינאיינעם צו שפיעלען זיך, צו פלוידערן צוזאמען, אדער איינפאך פיהלען די נאהענטקייט פון אנדערע איגענע לעבעדיגע בעשעפענישען — אט די פאדערונג דרינגט דורך די גאנצע נאטור און, פונקט אין אזא שטארקען ערך ווי יעדע אנדערע פיזיאלאגישע פונקציע, אזוי איז זי אויך א כאראקטעריסטישער שטריך פון לעבען און פון דער עמפינדליכקייט בכלל. אט די פאדערונג צייגט אן אויף א העכערער ענטוויקלונג און זי גרייכט א שהנערן אויסדרוק ביי די זויגטהיערען, דערהויפט ביי די יונגע, און נאך מעהר ביי די פויגלען: זי דרינגט אבער דורך די גאנצע נאטור. די בעסטע נאטורפארשער האבען עס ריכטיג בעאבאכטעט, — פיערע הובער האט עס בעמערקט, אפילו ביי די מוראשקעס — און עס איז קיין ספק ניטא, אז אט די זעלבינע פאדערונג, אט דער איגענער אינסטינקט, בריינגט אויך צוזאמען אין גרויסע מחנות די שמעטערלינגען און אנדערע אינזעקטען, וועגען וועלכע מיר האבען געהערט אויבען.

די געוועהניהייט פון די פויגלען זיך צונויפצוקומען אויף טענץ און צו בעפוצען די ערטער וואו זיי טאנצען, מוז די לעזער אודאי זיין גוט בעקאנט, וועניגסטענס פון די בלעטלעך, וואס דארווין האט געווידמעט דעם ענין אין זיין „אבשטאמונג פון מענשען“ (קאפיטעל 13). די בעזוכער פון לאנדאנער זאאלאגישען גארטען זיינען אויך בעקאנט מיט דעם שהן־בעפוצטען זומער־הייזעל פון דעם „אטלאס־פויגעל“, 1) וואס איז געבויט פאר דעמזעלבען צוועק. אבער דער מנהג פון טענץ, ווייזט זיך ארויס, איז פיעל מעהר פערברייטעט אויידער מען האט אמאל געמיינט, און וו. הודסאן אין זיין מייסטערוואוערק וועגען לא פלאטא גיט אן אויסערגעוועהנליך

1) דער אויסטראלישער פויגעל, א קרוב פון אונזער גאלד־פויגעל (איוואלגא אין רוסיש), און וועלכען די ענגלישע רופען „סאטין באוער בוירד“, בויט זיך אנשטאט א נעסט א הייזעל פון צווייגען מיט א הענג־וויגעל, און פוצט עס אויס מיט אלערליי בונטע זאכען, ווי פעדערן פון פאפוגייען, קאלירטע ים־שיסעלעך א. א. וו. אין לאטיין הייסט דער פויגעל: פטילאנארהינכהוס האלאסעריקלוס.

אינטערעסאנטע בעשרייבונג פון די קאמפליצירטע טענץ, וואס ווערען אויסגעפיהרט פון צאהלרייכע מינים פויגלען, ווי די שפאט־פויגלען, זשאקאמארען, קיעביץ־פויגלען א. אז. וו.

די געוועהניהייט פון אייניגע מינים פויגלען צו זינגען איינעם, געהערט צו דער זעלביגער קאטעגאריע פון געזעלשאפטליכע אינסטינקטען. זי איז אין א גרויסען גראד ענטוויקעלט ביי דעם דרום־אמעריקאנישען פויגל טשאקאר (אזא מין, וואס איז א נאהענטער קרוב צו די גענז), וועלכען די ענגלענדער רופען אן מיט דעם זעהר פראזאאישען און ניט ריכטיגען נאמען „דער קודלעוואטער שרייער". אט די פויגלען קלייבען זיך אפטמאל צוזאמען אין אונגעהויער גרויסע מחנות און שטעלען דאן צונויף א גאנצען קאנצערט. הודסאן האט זיי אמאל געטראפען אין זעהר גרויסע מאסען, זיצענדיג ארום אן אזערע אין די פאמפאסען, אין בעזונדערע מחנות, ארום 500 פויגלען אין יעדער מחנה.

„מיטאמאל — שרייבט ער — האט איין מחנה, וועלכע איז געווען נעהענטער צו מיר, אנגעפאנגען זינגען און האט אנגעהאלטען איהר מעכטיגען כאר פון דריי ביז פיער מינוט נאכאנאנד; ווען זי איז אנשוויגען געווארען, האט די נעקסטע מחנה אנגעהויבען זינגען, דערנאך אן אנדערע און אזוי ווייטער, ביז עס האט זיך דערטראגען צו מיר דער געזאנג פון דער מחנה, וואס איז געזעסען אויפ'ן אנטקעגענדיגען ברעג פון אזערע, הילכיג און קלאר איבער'ן וואסער; דאן זיינען זיי ביסלעכווייז שטיל געווארען און אנדערע מחנות האבען פון דאס ניי אנגעהויבען זינגען נעבען מיר."

אנאנדערשט מאל איז דעמזעלבען זאלאג אויסגעקומען צו זעהן אן אונצעהליגע מענגע טשאקארען, וואס האט בערעקט דעם גאנצען פלייץ, אבער איז ניט געווען צוטיילט אין בעזונדערע מחנות, נאר צעווארפען פארווייז און אין קלייניע גרופען. ארום 9 א זייגער אין אוועגד „האט פלוצלונג די גאנצע מאסע פויגלען, וואס האט בערעקט די זומפיגע פעלדער אויף מיילען ארום, צוגאסען זיך אין א מעכטיגען אוועגד־געזאנג... עס איז כדאי געווען פאהרען הונדערטע מיילען, כדי צו הערען אזא קאנצערט." 1) מען קאן נאך דערביי צולעגען, אז דער טשאקאר, גלייך ווי אלע געזעלשאפטליכע

1) וועגען די כארען פון די אפפען, זעה ברעהם, באנד 1.

חיות, ווערט לייכט הויזליך און זעהר צוגעבונדען צו מענשען. מען זאגט אויך זיי, אז „זיי זיינען זעהר פריעדליכע פויגלען, וועלכע קריעגען זיך זעלטען", הגם זיי זיינען גוט בעוואפענט מיט גאנץ שרעקליכע שפּאָרען אויך די פליעגלען. דאָס געזעלשאפטליכע לעבען אבער מאכט אט די וואפען נוצלאז.

אז דאָס געזעלשאפטס־לעבען איז די שטארקסטע וואפען אינ׳ם קאמפף פאר עקזיסטענץ, (אין בריוטסטען זין פון דעם וואָרט), איז בעוויזען געוואָרען אויך די פריהערדיגע זייטען דורך גאנץ פער־שיידענע ביישפּיעלען, וועלכע מיר וואָלטען געקענט פיעל פער־מעהרען, אויב עס וואָלט נויטיג געווען. דאָס לעבען אין געזעל־שאפטען (ווי מיר האָבען עס געזעהן) גיט די שוואכסטע אינזעקטען, די שוואכסטע פויגלען, די שוואכסטע זויגטהיערען די מעגליכקייט צו שטעלען זיך אנטקעגען, אָדער בעשיצען זיך פון אן אנפאל פון די שרעקליכסטע רויבפויגלען און טהיערען; עס מאכט מעגליך א לאנג לעבען; עס גיט דעם מין די מעגליכקייט אויסצוהאדעווען א נייעם דור ביי דער קלענסטער פערלוסט פון ענערגיע, אן צו אויפ־האלטען זיין צאהל אפילו ביי א זעהר שוואכער פרוכטבארקייט; עס גיט די געזעלשאפטליכע חיות די מעגליכקייט אויסצו־וואנדערן און געפינען פאר זיך וועג נויטיג נייע וואוינונגספּלעצער. און הגם מיר גיבען פאלשטענדיג צו, אז כח, שנעלקייט, בעשיצענדע קאלירען, געשיידטקייט, אויסדויער און קענען אריבערטראגען הונגער און קעלט, ווי דאַרווין און וואלליים ברענגען עס ארויס, זיינען אלץ מעלות, וועלכע מאכען די איינצעלנע, אָדער דעם מין, מעהר צוגע־פאסט אין בעשטימטע פעלען — בעהויפטען מיר אבער פון דעסט־וועגען, אז די געזעלשאפטליכקייט גיט דעם גרעסטען פּארצוג אין קאמפף פאר עקזיסטענץ, אונטער א ל ע מ ע נ ל י כ ע אומ־שטענדען פון דער נאטור. די מינים, וועלכע, ווילענדיג אָדער ניט ווילענדיג, זאָגען זיך אָב פון דער געזעלשאפטליכקייט, זיינען פער־אורטהיילט אויסצושטארבען; בעת די חיות, וועלכע פערשטעהען צו פעראייניגען זיך אויפ׳ן בעסטען אופן, האבען די גרעסטע שאנסען צו בלייבען לעבען און זיך וויטער ענטוויקלען, אפילו וועו זיי זאָלען זיין נידעריגער אייזער אנדערע אין א ל ע פעהיגקייטען, וואס דאַרווין און וואלליים האבען אויסגערעכענט, מיט דער איין אויס־

נאַהם פון די גייסטיגע פעהיגקייטען. די העכערע רוקענבייניגע מינים, און בעזונדערס דער מענשליכער מין, דיענען אַלס דער בעסטער בעווייז פאַר אָט דער בעהויפּטונג. וואָס געהערט די גייסטיגע פעהיגקייטען, איז בעת יעדער דאַרוויניסט וועט איינ־שטימען מיט דאַרווינען, אַז זיי זיינען די מעכטיגסטע וואָפען אין קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ און דער מעכטיגסטער פאַקטאָר פון ווייטערער ענטוויקלונג, וועט ער אויך מוזען מודה זיין, אַז די גייסטיגע פעהיגקייטען זיינען אין העכסטען גראַד אַ געזעלשאַפט־ליכע פעהיגקייט. שפּראַך, נאָכאַהמונג און אָנגעקליבענע ערפאַה־רונג זיינען די נויטיגע עלעמענטען פאַר דער ענטוויקלונג פון די גייסטיגע פעהיגקייטען, און דוקא די עלעמענטען פעהלען ביי די ניט־געזעלשאַפטליכע חיות. דעריבער געפינען מיר טאַקע, אַז אויפ'ן שפּיץ פון די פערשיידענע קלאַסען חיות שטעהען אַזעלכע לעבעדיגע וועזענס, ווי די מוראַשקעס און טערמיטען, די פּאַפּוגייען, די אַפּ־פען, ביי וועלכע אי די גייסטיגע פעהיגקייטען, אי די געזעלשאַפט־ליכקייט זיינען אַזוי הויך ענטוויקעלט. „די מעהר צוגעפּאַסטע", די בעסער צוגעפּאַסטע פאַר'ן קאַמפּף מיט אַלע פיינדליכע עלעמענטען, זיינען אויף דעם אופן די מעהר געזעלשאַפטליכע חיות — אַזוי אַז מען קען אָננעהמען די געזעלשאַפטליכקייט פאַר דעם הויפּט־פאַק־טאָר אי דירעקט, ווייל זי פערזיכערט דעם וואוילזיין פונ'ם מין ביי דער קלענסטער אוננויטיגער פערלוסט פון ענערגיע, אי אינדירעקט, ווייל זי העלפט דאָס וואַקסען פון די גייסטיגע פעהיגקייטען.

עס איז אויך קלאָר, אַז עס וואָלט לחלוטין ניט מעגליך געווען קיין לעבען אין געזעלשאַפטען, ווען עס וואָלטען זיך ניט ענטוויקעלט די פּאַסיגע געזעלשאַפטליכע געפיהלען, און דער עיקר, אַ געוויסער קאָלעקטיוו־געפיהל פון גערעכטיגקייט, וואָס ענטוויקעלט זיך צו אַ געוועהנהייט. ווען יעדער איינציגער וואָלט שטענדיג אויסגענוצט פאַר זיך זיינע פּערזענליכע פאָרטיילען, און די איבעריגע וואָלטען זיך ניט אָנגענומען פאַר דעם בעליידיגטען, וואָלט קיין געזעל־שאַפטליך לעבען ניט געווען מעגליך. ביי אַלע געזעלשאַפטליכע חיות ענטוויקעלט זיך דעריבער, אין אַ גרעסערן אָדער קלענערן גראַד, אַ געפיהל פון גערעכטיגקייט. ווי גרויס עס זאָל ניט זיין דער מרחק פון וואַנען די שוואַלבען און די בושלען זיינען געקומען צו פליהען, קעהרט זיך יעדערער אום צו דעם נעסט, וואָס ער האָט

געבויט אָדער פערריכט דעם פאָריגען יאהר. אויב א וועלכער עם איז פוילער (אָדער יונגער) שפערלינג וויל צונעהמען פאר זיך דעם נעסט וואָס זיין חבר בויט, אָדער אויב ער גנב'עט נישט מעהר ווי עטליכע שטרויעלעך פון איהם, מישט זיך אריין די נאָנצע גרופע שפערלינגען אין דער מחלקה אנטקעגען דעם פוילען חבר; און עס איז קלאָר, אז אויב אזא אריינמישען זיך וואָלט ניט געווען אן אלגעמיינער רעגעל, וואָלטען ניט געווען מעגליך קיין געזעלשאפטען פון פויגלען אויף צו בויען נעסטען. בעזונדערע גרופען פינגווינען האָבען זייערע ערטער פאר אָברוה און זייערע ערטער פאר כאפען פיש, און קריגען זיך ניט איבער דעם. יעדע סטאָדע פיה אין אויסטראליען האָט איהר בעשטימטען אָרט וואו זי קומט זיך אָב־רוהען טאָג־טעגליך, אָהן א שנוי, א. אז. וו.1)

מיר האָבען וויפיעל איהר וויל דירעקטע בעאָבאכטונגען וועגען דעם פריעדען, וואָס הערשט אין די נעסטען־בויענדע געזעלשאפטען פון פויגלען, אין די דערפער פון די גריזונעס. אין די סטאָדעס פון די גראָז־פרעסער, א. אז. וו.; בעת פון דער אנדער זייט זיינען אונז בעקאנט נאָר זעהר וועניג געזעלשאפטליכע חיות, וואָס רייסען זיך שטענדיג אָרום צווישען זיך, ווי דאָס טהון די ראצען אין אונזערע קעלערס, אָדער די ים־קעלבער אויפ'ן ברעג ים פאר א זוניגען פלאץ וואו צו וואַרעמען זיך. די געזעלשאפטליכקייט בעגרעניצט אויף דעם אופן דעם פיזישען קאמפף און מאכט פלאץ פאר דער עקסטוויקלונג פון די בעסערע זיטליכע געפיהלען. די הויכע עקסטוויקלונג פון עלטערנ'ס ליעבע, — אבסאָלוט ביי אלע קלאסען חיות, ניט אויסשליסענדיג אפילו די לייבען און טיגערן, — איז אלעמען גענוג בעקאנט. וואָס געהערט די יונגע פויגלען און זויג־טהיערען, וועלכע מיר זעהען שטענדיג לעבען אין פעראייניגונג, ווערט שוין אין זייערע געזעלשאפטען וויייטער עקסטוויקעלט די סימ־פאטיע, ניט די ליעבע. לאָזענדיג אָן א זייט די ווירקליך ריהרענדע פאקטען פון געזעלזייטיגער צוגעבונדענקייט און נעפיהלען פון מיט־לייד, וועלכע מען האָט בעמערקט ביי די הויזליכע חיות און ביי וויילדע חיות אין געפאנגנשאפט, האָבען מיר א גענוג־גרויסע צאָהל

1) הייגארטה „בוש לייף אין אויסטראליע", ז. 58. דאָס אויגענע געהט אויך אויף די בופעלאקסען.

פון גאנץ פעסטגעשטעלטע פאקטען, וועלכע בעווייזען די עקזיסטענץ פון דעם מיטליידס־געפיהל ביי די ווילדע חיות, וואס לעבען אין דער פריי. מאקס פערטי און ל. ביכנער האבען צונויפגעקליבען א רעכט ביסל אזוינע פאקטען. 1) וואוד׳ס ערצעהלונג, ווי א טחאר האט אויפגעהויבען און אוועקגעטראגען מיט זיך א פערוואונדעטען חבר, פערדיענט עהרליך איהר פאפולאריטעט. 2) צו דעמזעלבען קלאס פאקטען געהערט אויך די בעקאנטע בעאבאכטונג פון קאפיטאן סטאנסבורי אויף זיין רייזע איבער די פעלזען־בערג פון אוטאה, וועלכע איז ציטירט ביי דארווינען. סטאנסבורי האט געזעהן א בלינדען פעליקאן, וועלכען אנדערע פעליקאנען האבען געשפייזט, און גוט געשפייזט, מיט פיש, וואס זיי האבען געבראכט פון דרייסיג מייל ווייט.3) אדער די בעאבאכטונג פון ה. א. וועדדעל, אויף זיין רייזע איבער באליוויע און פערו, וואו ער האט מעהרערע מאל בעמערקט, אז וועו יעגער פערפאלגען א סטאדע פון וויקונאס, דעקען צו די זכרים דאס צוריקטרעטען פון דער סטאדע און שטעלען זיך בכיון אב פון הינטען, כדי צו בעשיצען די צוריקטרעטענדע. וואס געהערט די פאקטען וועגען דעם אויסדרוק פון מיטלייד, וואס חיות וייזען ארוים צו זייערע פערוואונדעטע חברים, געפינט מען זיי שטענדיג דערמאנט פון די זאלאגען, וועלכע שטודירען דאס נאטור־לעבען. אזוינע פאקטען זיינען גאנץ נאטירליך. מיטלייד מוז זיך נויטיגערוויז ענטוויקלען אין געזעלשאפטליכען לעבען. אבער מיט־

---

1) איך וועל נאר ברויגען אויגיג בוישפיעלען: א פערוואונדע־טער דאכס (בארסוק) איז אוועקגעטראגען געוואָרען פון אנאנדער דאכס, וועלכער איז פלוצלינג איהם געקומען צו הילף; מען האט בעמערקט וויי ראצען האבען געשפייזט צוויי בלינדע חברים („זעלטען לעבען דער טיע־רע", ז. 64). ברעהם האט אליין געזעהן ווי צוויי ראבען האבען געשפייזט אין א אויסגעהעלטען בוים א דרישען ראב, וועלכער איז פערוואונדעט געוואָרען מיט עטליכע וואכען פריהער. („הויזפרוינד" 1874, ז. 715; ביכנער „ליעבע", ז. 203) בליטה האט געזעהן ווי אינדישע ראבען חאבען געשפייזט צוויי אדער דריי בלינדע חברים, א. אז. וו.

2) דוש. ס. וואוד, „מאן אנד ביסט", ז. 344.

3) ל. ה. מארגאן, „דהי אמעריקאן בייווער", 1868, ז. 272; דאר־ווין „אבשטאמונג פון מענשען", קאפיטעל 4.

לייד בעווייזט שוין א היבשען אלגעמיינעם פּראָגרעס אויפ'ן געביעט פון די גייסטיגע און די עמפינדונגס פעהיגקייטען. עס איז דער ערשטער שריט צו דער ענטוויקלונג פון די העכערע מאָראַלע געפיהלען, און איז פּאַר זיך אליין א מעכטיגער פאקטאָר פון ווייטערדיגער ענטוויקלונג.

אויב די אנשויאונגען, וואָס זיינען דערקלערט געוואָרען אויף די פּאָריגע זייטען, זיינען ריכטיג, דאן קומט נויטיגערווייז ארויף די פראגע: אויף ווי ווייט שטימען זיי מיט דער טעאָריע פון קאמפף פאר עקזיסטענץ, אין דער פּאָרם ווי זי איז אויסגעארבייט געוואָרען פון דארווין, וואַללייס און זייערע נאכפאלגער? און איך וועל איצט אין קורצען ענטפערן אויף אָט דער וויכטיגער פראגע. פריהער פאר אלץ מוז איך זאָגען, אז קיין אייניגער נאטורפארשער קען ניט צווייפלען, אז די אידעע פון א קאמפף פאר עקזיסטענץ. וואָס ווערט דורכגעפיהרט דורך דער גאנצער אָרגאַניישער נאטור, איז די גרעסטע גענעראליזאציע פון אונזער יאָהרהונדערט. דאָס לעבען איז א קאמפף, און אין דעם קאמפף בלייבען לעבען די מעהר צוגעפאסטע. וועו אָבער מען שטעלט אוועק די פראגע: „מיט וועלכע וואָפען ווערט אָט דער קאמפף הויפטזעכליך געפיהרט?“ און „ווער צייגט זיך אָרויס אין דעם קאמפף אלס דער מעהר־צוגעפאסטער?“ וועלען די ענטפערן אויף די צווייי פראגען זיין גאנץ פערשיידען, לויט דער בעדייטונג, וואָס מען גיט די צווייי פערשיידענע זייטען פון דעם קאמפף — דעם דירעקטען קאמפף פאר שפייז און לעבענסזיכערקייט צווישען די בעזונדערע אייני־צעלנע, און יענעם אנדערן קאמפף, וועלכען דארווין האט אָננערופען דעם „מעטאפאָרישען“, ד. ה. דעם קאמפף, וואָס איז זעהר אָפט א נעמיינשאפטליכער, אנטקעגען אונגינסטיגע אומשטענדען. קיינער וועט זיך ניט שטעלען אָבלייקענען, אז אין די נרעניצען פון יעדען מין גיהט אן ביז צו א גיוויסען גראד א שטרייט פאר שפייז, וועניגסטענס אין גיוויסע צייטען. די פראגע איז אָבער — צי גרייכט אָט דער שטרייט די גרעניצען, וועלכע דארווין, אָדער אפילו וואַללייס בעהויפטעט? און צי האט ער נעשפיעלט אין דער ענטוויקלונג פון טהיערען־רייך די ראָליע, וועלכע מען שרייבט צו איהם צו?

די אידעע, וועלכע דאַרווין פיהרט דורך אין זיין גאַנצען ווערק וועגען דעם אורשפרונג פון די מינים, איז בלי ספק א אידעע פון א ווירקליכען שטרייט, 1) פון א קאמפף אין די גרעניצען פון יעדער טהיערען־גרופּע, פאַר שפּייז, לעבענסזיכערקייט און פאַר דער מעגליכקייט צו לאָזען נאָך זיך א נייעם דור. ער רעדט אָפּט פון געגענדען, וואָס זיינען איבערפילט ביז די לעצטע גרעניצען מיט טהיערישען לעבען, און פון אָט דער איבערפילטקייט פיהרט ער אַרויס די אונפערמיידליכקייט פון שטרייט און קאמפף צווישען די איינוואוינער. וען מיר נעהמען אָבער זוכען אין זיין בוך די ווירקלי־כע בעווייזען פון אזא שטרייט, מוזען מיר מודה זיין, אז ווירקליך־ איבערצייגענדע בעווייזען — זיינען ניטאָ. וען מיר וועלען זיך צו דעם פּאַראַגראַף, וואָס טראָגט דעם נאָמען: „דער קאמפף פאַר עקזיסטענץ — אַם שאַרפסטען צווישען די איינצלנע און וואַריעטעטען פון איין און דעמזעלבען מין", געפינען מיר ניט אין איהם די רייכקייט פון בעווייזען און ביישפּיעלען, וועלכע מיר זיינען געווהנהט צו געפינען אין יעדער זאַך, וואָס דאַרווין האָט געשריבען. קיין איין ביישפּיעל ווערט ניט געבראַכט כדי צו בעשטעטיגען דעם קאמפף צווישען די איינצלנע פון איין מין: עס ווערט איינפאַך אָנגענומען ווי אַן אקסיאָמע. דער שטרייט צווישען נאָהענטע מינים פון חיות ווערט בעשטעטיגט בלויז מיט פינף ביישפּיעלען, פון וועלכע איינער, יעדענפאַלס, (בנוגע די צוויי מינים דראַסלען) צייגט זיך אַרויס, לויט די לעצטע בעאַבטונגען, צווייפעל־ האַפטיג.2) וען מיר נעהמען אָבער זוכען ווייטערע איינצלהייטען,

---

1) דאַרווין געברויכט דאָס וואָרט „קאמפּעטישען", וואָס ווערט גע־ וועהנליך איבערזעצט ווי קאָנקורענץ, אָדער דאָס זוכען דעם אַנדערן אַרי־ בערצוקומען. דער פערפאַסער דענקט, אז דאָס וואָרט „שטרייט" גיט דאָ אַם בעסטען איבער דעם ריכטיגען זין פון דאַרווינ'ס אויסדרוק.

2) עס ווערט בעהויפּטעט, אז איין מין שוואַלבען האָט גורם געווען א פערמינדערונג פון אנאנדער מין שוואַלבען אין נאָרד־אַמעריקא; אז די אונלענגסטיגע פערגרעסערונג אין צאָהל פון די מיסטעל־דראַסלען, אין שאָטלאַנד, האָט געפיהרט צו א פערקלענערונג פון דער צאָהל זינג־דראַס־ לען; אז דער בערינגער ראַץ האָט אין אייראָפּא פערנומען דעם פלאַץ פון דעם שוואַרצען ראַץ; אַז אין רוסלאַנד האָבען די קלייגע טאַראַקאַנעס

כדי זיך צו איבערציינען אויף וויפיעל די פערקלענערונג פון א געווייסען מין איז ווירקליך א פאלגע פון דער פערגרעסערונג פון אנאנדער מין, געפינען מיר, אז דארווין זאגט מיט זיין געוועהנליכער אפענקייט ווי פאלגט:

„מיר קענען ניט קלאר זעהען פארוואס די קאנקורענץ זאל זיין אם שארפסטען צווישען פערוואנדטע פארמען, וועלכע פערנעהמען כמעט דעמזעלבען ארט אין דער נאטור; מיר וואלטען אבער וואהרשיינליך אין קיין פאל ניט געקענט אקוראט זאגען, פאר וואם איין מין איז בייגעקומען אנאנדער מין אין דעם גרויסען לענס־קאמפף."

וואם געהערט וואללייס'ן, וועלכער ברענגט אין זיין ערקלערונג פון דארוויניזם די אייגענע פאקטען, נאר אונטער אן עטוואם גע־

ארויסגעשטופט זייערע קרובים פון א גרעסערן מין; און אז אין אויסטראליע האבען די אימפארטירטע קערב־ביינען שנעל אויסגעארבעט די דאר־טיגע קלייניע ניט־שטעכעדיגע ביינען. אין א פאראגראף פריהער ווערען דערמאנט נאך צוויי פעלען, אבער זיי זיינען שייך צו הויזליכע טהיערען. א. ר. וואללייס, ברייזענדיג די דאזיגע פאקטען, בעמערקט אין א פוס־נאטע בנוגע צו די שוואנדישע דראסלען: „פראפעסאר א. ניוטאן אבער גיט מיר איבער, אז די דאזיגע מינים געגענען זיך גארניט אן אויף דעם אופן, ווי מען זאגט" („דארוויניזם", ז. 34). וואם געהערט די ברוי־נע ראצען, וויים מען, אז צוליעב זייערע אמפיבישע געווען הנהייטען (ד. ח. צו לעבען אויף דער יבשה און אין וואסער) האלטען זיי זיך געווען הליך אויף אין די נידערייגסטע טיילען פון די מענשליכע וואוינונגען (אין די אונטערשטע קעלערן און שמוץ־וואסער רעהרען א. ד. ג.), ווי אויך ביי די ברעגעס פון קאנאלען און טייכען. זיי לאזען זיך אווענק אין ווייטע נסיעות גרויסע מחנות'ווייז. די שווארצע ראצען דאגעגען ציהען פאר זיך אויפצוהאלטען אין די מענשליכע וואוינונגען גופא, אונטער די דיע־לען, ווי אויך אין די שטאהלען און שייערן. זיי זיינען אט אזוי פיעל מעהר אויסגעזעצט דער געפאהר פערניכטעט צו ווערען פון מענשען, און דעריבער קען מען ניט, אפילו מיט וויפיעל עס איז זיכערקייט, בעהויפ־טן, אז די שווארצע ראצען ווערען אויסגעראטעט אדער ארויסגעשטופט דורך די ברוינע ראצען, וועלכע נעהמען ביי זיי אב די קוואלען פון חיונה, און ניט אז זיי ווערען וועניגער דורך די הענד פון מענשען.

ענדערטען קעפל („דער קאמפף פאר עקזיסטענץ צוויישען נאהענט־פערוואנדטע חיות און פלאנצען איז אפטמאל דער שארפ־סטער"), מאכט ער דערביי די פאלגענדע בעמערקונג, וועלכע גיט די אויבענגעבראכטע פאקטען גאר אנאנדער בעלייכטונג. ער זאגט (די אונטערשטריכען זיינען מיינע):

„אין איינציג פעלען קומט בלי ספק פאר א ווירקליכער קאמפף צוויישען צוויי מינים, ווען דער שטארקערער מין פערניכטעט דעם שוואכערן; אבער דאס איז אויף קיין פאל נית קיין מוז, און עס קענען זיין פעלען, ווען די פיזיש שוואכערע מינים זאלען מנצח זיין דורך זייער פעהיגקייט פון פערמעהרען זיך שנעלער, פון קענען בעסער אויסשטעהן די ענדערונגען פון קלימאט, אדער וויל זיי זיינען געשיידטער און קענען בעסער אויסמיידען די אטאקעס פון זייערע פלגעמיינע שונאים."

אויף דעם אופן קען זיין, אז דאס, וואס מען שרייבט צו אין אזוינע פעלען צו קאנקורענץ און קאמפף, איז גאר ניט קיין קאנקורענץ און ניט קיין קאמפף. איין מין שטארבט אוים, גאר ניט דעריבער וויל אנאנדער מין האט איהם אויסגעראט אדער אויסגעמארעט, אבנעהמענדיג ביי איהם די לעבענסמיטלען, נאר דערפאר וואס ער האט ניט געקענט זיך גוט צופאסען צו די נייע אומשטענדען, בעת דעם אנדערן מין האט זיך עס יא איינגענעבען. עס קומט אוים, הייסט עס, אז דער אויסדרוק „קאמפף פאר עקזיסטענץ" ווערט דא וויעדער אמאל געברויכט אין מעטאפארישען זין, און עס קען זיין, אז קיין אנדער זין האט ער גארניט. וואס געהערט דער ווירקליכער קאנקורענץ פאר שפייז צוויישען די איינצלנע פון דעמזעלבען מין, וועלכע דארווין דערקלערט אין אנאנדער ארט מיט א ביישפיעל גענומען פון דעם לעבען פון די הארן־פיה אין דרום־אמעריקא אין א צייט פון אויסטריקענים, איז פערליערט דער ביישפיעל א רעכט ביסלל פון זיין ווערטה דערפאר, וויל ער איז גענומען פון דעם לעבען פון הויזליכע חיות. די ביזאן־אקסען אונטער אזוינע אומשטענדען וואנדערן אוים, כדי צו פערמיידען א שטרייט פאר שפייז. ווי שארף עס זאל ניט זיין דער קאמפף צוויישען פלאנצען — און עס איז פאלשטענדיג בעווייזען, אז אזא קאמפף איז פארן — קענען מיר ווענען דעם וויעדערהאלען וואלליים'עס בעמערקונג. אז „די פלאנצען לעבען וואו זיי קאנען",

בעת חיות האָבען אין א היבשען ערך די מענליכקייט זיך אליין אויסצוקלייבען דעם אָרט וואו זיי וואוינען. און מיר פרעגען זיך נאָך אמאל: אין וועלכער מאָס פאָרט עקזיסטירט באמת א שטרייט, א קאמפף, אין די גרעניצען פון יעדען מין חיות? אויף וואָס ווערט בעגרינדעט די השערה פון אזא קאמפף?

די אייגענע בעמערקונג קומט מיר אויס צו מאכען בנוגע יענעם „אינדיוידואַליסטישען" ארגומענט צו גונסטען פון א ווירקליכען שארפען שטרייט און קאמפף פאר עקזיסטענץ אין די גרעניצען פון יעדען מין, וועלכען מען קען ארויספיהרען פון „דער פערניכטונג פון די אריבערגאנג־וואריאַציעס", וואָס דאָרווין דערמאָנט אזוי אפט. ווי בעקאנט, האָט דאָרווינען א לאנגע צייט געפארט די קשיא (אויף זיין לעהרע, אז איין מין האָט זיך ענטוויקעלט פון דעם אנדערן), פאר וואָס עס פעהלט די לאנגע קייט פון צווישען־פאָרמען צווישען די נאָהענט־פערוואַנדטע מינים; און עס איז בעקאנט, אז ער האָט געפונען דעם תירוץ אויף דער קשיא אין זיין השערה, אז די דאָזיגע צווישען־פאָרמען זיינען אלם שוואכערע פערניכטעט געווארען אין קאמפף פאר עקזיסטענץ דורך די שטארקערע. 1) פון דעסטוועגען, וועז מען לייענט אויפמערקזאם די פערשיידענע קאפיטלען, אין וועלכע דאָרווין און וואָלליים רעדען וועגען דעם ענין, קומט מען צום שלוס, אז דאָס וואָרט אויסראָטונג, וואָס זיי געברויכען, האָט גאָר ניט די בעדייטונג פון א ווירקליכער אויסראָטונג. די בעמערקונג,

---

1) „מען וואָלט דאָך געקענט בעמערקען", האָט ער געשריבען אין זיין „אורשפרונג פון די מינים" (אנהויב קאפיטעל 6), „אז דאָרט וואו עס לעבען אויף איין טעריטאָריע עטליכע נאָהענט־פערוואַנדטע מינים, וואָלטען מיר אונבעדינגט געמוזט איצט געפינען א סך צווישענדיגע פאָרמען... לויט מיין טעאָריע זיינען אָט די פערוואַנדטע מינים ארויסגעקומען פון איין אלגעמיינעם אור־שטאם; און אין פערלויף פונ׳ם פראָצעס פון זייער מין־ענדערונג, האָט יעדערער זיך צוגעפאסט צו די לעבענס־אומשטענדען פון זיין געגענד, אויסראָטענדיג און פערנעהמענדיג דעם פלאץ פון דער אורשפרונגליכער שטאם־פאָרם, וויי אויך פון אלע צווישענדיגע פאָרמען, די אריבערגאנג־וואריאַציעס, פון זייער אורשטאם ביז זייער איצטיגען צושטאנד." (ז. 134 זעקסטע ענג. אויסגאבע). זעה אויך ז. 137 און 296 (דעם גאנצען פאראגראף וועגען „אויסשטארבונג").

וואָס דאָרווין האָט געמאכט בנוגע צו זיין אויסדרוק „קאמפף פאר עקזיסטענץ", לאָזט זיך, ווי עס שיינט, פונקט אזוי גוט אָנווענדען אויף אויף דעם אויסדרוק „אויסראָטונג" (עקסטערמינאציאָן). מען קען עס בשום אופן ניט פערשטעהן אין זיין דירעקטער בעדייטונג, נאָר אויסשליסליך אין זיין מעטאפֿאָרישען, בדרך משל׳דיגען זין.

וועָן מיר נעהמען אָן די השערה, אז א געוויסער געביעט איז אזוי איבערפליט מיט חיות, אז ער קען אלעמען שוין מעהר ניט דערנעהרען, און בכן געהט אָן צווישען זיי א שארפער קאמפף פאר די טרוקענע מיטלען פון עקזיסטענץ — בעת יעדע חיה איז ממש געצוואונגען צו קעמפֿען אנטקעגען אלע איהרע חברים פון דעם מין פאר איהר טעגליכער חיונה — דאן וועט געווים די נייע, גליקליכע וואריעטעט בעשטעהן אין א סך פעלען (הגם ניט אלעמאל) פון אזוינע אינדיווידומען, וואָס קענען פערכאפֿען א גרעסערן חלק פון די מיטלען צום לעבען ווי עס קומט זיי על פי יושר. דער רעזולטאט דערפון וואָלט דאן ווירקליך געווען, אז אָט די נייע וואָלטען געצוואונגען צו פערהונגערן אי דעם אור־שטאם, וועלכער פערמאָגט ניט אזא נייע וואריעטעט, אי די אלע אריבערגאנג־פאָרמען, וואָס פערמאָגען ניט די נייע אייגענשאפט אין דעמזעלבען גראד ווי זיי. עס איז זעהר מעגליך, אז לכתחילה האָט דאָרווין טאקע פערשטאנען דאָס ערשיינען פון נייע וואריעטעטן אויף אזא אופן; וועניגסטענס מאכט אזא אינדרוק דאָס אפטע געברויכען פון דעם וואָרט „אויסראָטונג". אבער ער און וואָלייס האָבען צו־גוט געקענט די נאטור, ניט איינצוזעהן, אז דאָס איז דורכאוים ניט דער אייגציג מעגליכער און נויטוועדיגער אויסגאנג.

אויב די פיזישע און ביאָלאָגישע בעדינגען פון א געוויסען געביעט, דער שטח וואָס א געוויסער מין פערנעהמט, און די ארט לעבען פון אלע מיטגליעדער פון דעם מין וואָלטען אלע מאל געבליבען אומפערענדערט, דאן וואָלט די פלוצלונגדיגע ערשיינונג פון א נייער וואריעטעט ווירקליך געקענט פיהרען צו א פערהונגערן און אויסראָטונג פון יענע אלע איינצעלנע, וועלכע האָבען זיך ניט גענוג אָנגענומען מיט דער נייער אייגענשאפט, וואָס כאראק־טעריזירט די נייע וואריעטעט. אבער אזא קאמבינאציע פון בעדינגען און אזא אומפערענדערליכקייט זעהען מיר דוקא ניט אין דער נאטור. יעדער מין ״טרעבט שטענדיג אויסצובריטערן זיין

וואוין־אָרט, און די אויסוואנדערונגען אין נייע מקומות זיינען אן אלגעמיינער רעגעל וווי פאר די שנעל־פליהענדע פויגלען, אזוי פאר דער קריכעדיגער שנעקע. אויף יעדען שטח פון דער ערד'ס אויבער־פלאך קומען שטענדיג פאָר פיזישע אומענדערונגען, און די כאראק־טעריסטישע צייכענס פון נייע וואריעטעטען צווישען חיות זיינען אין א גרויסער צאהל פעלען — אדער ריכטיגער: אין דער גרעסטער צאָהל — דורכאויס ניט קיין אנגעוואקסענע נייע וואפען אויף ארויסצוכאפען דעם ביסען פון מויל פון זייערע חברים — שפייז איז נאָר איינע פון הונדערטע פערשיידענע נויטען פון לעבען — נאָר ווי וואללייס אליין האט בעוויזען אין דעם פראכטפולען פאראגראף וועגען „די פערשיידענהייט פון כאראקטערען" (דאר־ווינזם", ז. 107), זיינען די כאראקטערשטריכען פון א נייער וואריעטעט: די אויסבילדונג פון נייע געוועהנהייטען, די אויס־וואנדערונג אין נייע וואוין־ערטער און דאָם צוגעוועהנען זיך צו נייע סאָרטען שפייז. קיין אויסראָטונג וועט אין אט די אלע פעלען ניט פאָרקומען, עס וועט אפילו קיין קאמפף ניט זיין פאר שפייז, וואָרים די נייע צופאלונג וועט נאָר העלפען צו פערליכ־טערן די קאנקורענץ, אויב אזא קאנקורענץ האט וועקליך עקזיסטירט. און דאָך, אפילו ביי אזא לאגע, וועלען מיט דער צייט נעלם ווערען די אריבערגאנג־רינגען, פשוט ווי א רעזולטאט פון דעם, וואס די בעסער צוגעפאסטע צו די נייע אומשטענדען וועלען זיי אריבערלעבען — און דאָם וועט פונקט אזוי זיכער פאָרקומען, ווי וועו די פארגעלענטע השערה פון אן אויסראָטונג פון דעם אורשטאם וואלט געווען א פאקט. עס איז קוים נויטיג צוצולעגען, אז אויב מיר זאלען אננעהמען צוזאמען מיט ספענסער'ן, מיט אלע לאמארקיסטען און מיט דארווינען אליין, אז די סביבה האט א מאדיפיצירענדען איינפלוס אויף די מינים — און די היינטיגע וויסענשאפט געהט אלץ מעהר און מעהר אין דער ריכטונג — דאן וועלען מיר זיך נאָך וועניגער נויטיגען אין דער השערה פון אן אויסראָטונג פון די אריבערנאנג־פאָרמען.

די וויכטיגקייט פון עמיגראציע און פון דעם, וואס גרופען חיות ווערען דאדורך איזאליירט, פאר דער ענטשטעהונג פון נייע וואריעטעטען, און שליסליך פון נייע מינים, אויף וועלכע מאריץ וואנגער האט אנגעוויזען, איז שפעטער אינגאנצען אנערקענט ג־

וואָרען פון דאַרווינען אַליין. די ווייטערדיגע פאָרשונגען האָבען נאָך מעהר אונטערשטריכען די וויכטיגקייט פון דעם פאַקטאָר און האָבען בעוויזען, ווי אַזוי מען קען קאָמבינירען דעם איינפלוס פון דער גרויסקייט פון שטח, וואו אַ געוויסער מין לעבט — וועלכען דאַרווין האָט מיט פולער רעכט צוגעשריבען אַזאַ גרויסע בעדייטונג פאַר דער ענטשטעהונג פון נייע וואַריעטעטען — מיט דעם איינ־פלוס פון דעם, וואָס געוויסע טיילען פונ׳ם מין ווערען איזאָלירט צוליעב אָרטיגע געאָלאָגישע ענדערונגען אָדער אָבצוימונגען. עס איז אונמעגליך זיך דאָ צו פערנעהמען מיט דער בעטראכטונג פון אָט דער גאַנצער ברייטער פראַגע; עטליכע בעמערקונגען אָבער וועלען זיי גענוג צו דערקלערען די פעראייניגטע ווירקונג פון אַזוינע איינפלוסען. עס איז בעקאַנט, אַז טיילען פון אַ געוויסען מין הויבען אָפטמאָל אָן צו געברויכען אַ נייעם סאָרט שפּייז. די וועווערקעס, צום ביישפּיעל, ווען אין די לערכען־וועלדער איז אַ דוחק אויף טאַנען־בערעלעך, ציהען זיך אַריבער אין די סאָסנאָווע וועלדער; און דער איבערבייט פון שפּייז האָט אַ געוויסע פיזיאָ־לאָגישע ווירקונג אויף דעם אָרגאַניזם פון די דאָזיגע וועווערקעס. אויב דער איבערבייט פון זייער רגילות האַלט ניט לאַנג אָן, — אויב אין דעם קומענדיגען יאָהר וועט וויעדער זיין אַ גערעטעניש אויף בערעלעך אין די טונקעלע לערכענוועלדער — וועט פון אָט דער סבה קיין נייע וואַריעטעט פון וועווערקעס געוויס זיך ניט אויס־בילדען. אויב אָבער אַ טייל פון דעם ברייטען שטח וואו די וועווערקעס לעבען, וועט אָנהויבען בייטען זיין פיזישען כאַראקטער — לאָמיר זאָגען, ווייל דער קלימאַט איז מילדער געוואָרען, אָדער עס איז געקומען אַן אויסטריקעניש, און די דאָזיגע ביידע אורזאַכען וועלען מיטהעלפען עס זאָל זיך פערגרעסערן דער געביעט פון די סאָסנאָווע וועלדער און זיך פערקלענערן דעם געביעט פון די לער־כען־וועלדער—און אויב נאָך עטליכע אַנדערע אומשטענדען וועלען מיטווירקען, אַז די וועווערקעס זאָלען זיך אויפהאַלטען ווייטער אַוועק פון דעם געגענד, וואָס האָט אָנגעהויבען אויסצוטריקענען, דאַן וועלען מיר בעקומען אַ נייע וואַריעטעט, ד. ה. אַן אָנהויב פון אַ נייעם מין וועווערקעס; אָבער די אויסבילדונג פון דער נייער וואַריעטעט וועט לחלוטין ניט זיין בעגלייט פון עפּעס אַזוינס, וואָס וואָלט געקענט פערדיענען דעם נאָמען „אויסראָטונג“ צווישען די

וועוועדקעם. יעדען יאָהר וועט א געוויסע גרעסערע פראָפּאָרציע פון דער נייער, בעסער צוגעפּאסטער וואריעטעט וועוועדקעם אריבערלעבען די אַנדערע, און די צווישענדיגע רינגען וועלען מיט דער צייט בישלעכווייז אויסשטאַרבען — כלל ניט מחמת זיי וועלען פער׳משפּט ווערען צו א הונגער־טויט פון זייערע מאלטוזיאַנישע קאָנקורענטען. אקוראט אזעלכע פּראָצעסען קומען פאָר אויף אונזערע אויגען אלס פּועל יוצא פון די גרויסע פיזישע ענדערונגען, וואָס געהען פאָר אויף ברייטע שטרעקען פון צענטראל־אזיע צוליעב דער אויסטריקענונג, וועלכע געהט דאָרט אָן פון די צייטען פון דער אייז־פּעריאָדע.

לאָמיר נעהמען אָן אַנדער ביישפּיעל. די געאָלאָגען האָבען בעוויזען, אז דאָס היינטיגע ווילדע פערד (עקוואוס פּושעוואלסקי) האָט זיך לאַנגזאם ענטוויקעלט אין משך פון די לעצטע טיילען פון דער טערציערער און דער גאַנצער קוואטערנער פעריאָדע (פון דער אייז־פּעריאָדע און דער פּעריאָדע נאָך איהר). אין פערלויף פון דער דאָזיגער לאַנגער רייה פון יאָהרהונדערטען זיינען די אור־עלטערן פון דעם היינטיגען פערד ניט פערבליבען שטענדיג אויף איין בעשטימטען שטח פון ערדקוגעל. זיי האָבען אַרומגעוואַנדערט איבער דער אלטער און נייער וועלט, און לויט אלע וואהרשיינליכ־קייטען האָבען זיי זיך סוף כל סוף אומגעקעהרט, אלס נייע וואריעטעטען, צוריק צו דיזעלבע לאַנקעס, וועלכע זיי האָבען פער־לאָזען די גאַנצע צייט פון זייערע וואַנדערונגען. 1) דערפון איז קלאָר, אז אויב מיר געפינען ניט איצטער אין אזיע אלע צווישענדיגע רינגען, צווישען דעם היינטיגען ווילדען פערד און זיינע אזיאטישע אורעלטערן פון נאָך דער טערציערער פּעריאָדע, מיינט עס דורכאויס

1) לויט די פאַרשונגען פון מאַדאַם מאַריע פאַוולאָווא, וועלכע האָט ספּעציעל שטודירט אָט דעם געגענשטאַנד, האָבען די אַמאָליגע אורעלטערן פון דעם איצטיגען פערד זיך אַריבערגעקליבען פון אזיע קיין אפריקא, וואו זיי זיינען געבליבען א געוויסע צייט און דערנאָך זיך צוריק אומגעקעהרט קיין אזיע. צי אָט די דאָפּעלטע וואַנדערונג וועט וועלען בעשטעטיגט, צי ניט — יעדענפאלס בלייבט אויסער צווייפעל דער פאקט, אז די אַמאָליגע אור־עלטערן פון אונזער פערד זיינען געווען פערשפּריט איבער אזיע, אפּרי־קא און אַמעריקא.

ניט, אז די דאזיגע צוויישענדיגע רינגען זיינען אויסגעאטעט געווארן. אזא סארט אויסראטונג איז קיינמאל ניט פארגעקומען. עס האט אפילו ניט געדארפט זיין קיין ספעציעל־הויכע שטערב־ליכקייט צווישען יענע אורעלטערליכע מינים: די איינצעלנע, וואס האבען געהערט צו די צווישענדיגע וואריעטעטען און מינים, זיינען געשטארבען אונטער די גאנץ געווהנליכסטע אומשטענדען — אפטמאל אפילו אין מיטען פון א גרויסער שפע פון שפייז — און זייער נעביין איז איצט צושפרייט אין די אינגעווייד פון דער ערד איבער'ן גאנצען ערדקוגעל.

אין קורצען גערעדט, וועו מיר טראכטען זיך אריין אין דעם ענין און לעזען אויפמערקזאם איבער, וואס דארווין אליין האט געשריבען וועגען דעם, זעהען מיר, אז אויב מען געברויכט שוין יא דאס ווארט „אויסראטונג" בנוגע צו די אריבערגאנג־וואריעטעטען, מוז מען עס געברויכען אין דעם מעטאפארישען, בדרך משל'דיגען זין. וואס נעהערט דער „קאמפעטישען), איז דער אויסדרוק אויך שטענדיג געברויכט געווארן פון דארווינען (זעה צ. ב. ש. דעם קאפיטעל „וועגען פערניכטונג") ניכער אלס א בילד אדער אויסדרוק־פארם, איידער מיט דער כונה איבערצוגעבען דעם געדאנק פון א ווירקליכען קאמפף צווישען צוויי טיילען פון איין און דעמזעלביגען מין. אלענפאלס איז די אבווועזנהייט פון צווישענדיגע פארמען ניט קיין ארגומענט צו גונסטען פון אן אינטענסיוון קאמפף אדער שטרייט. אין דער ווירקליכקייט איז דער הויפט־ארגומענט צו בעווייזען א שארפען שטרייט פאר די לעבענסמיטלען — א קאנקורענץ וואס געהט אן אהן אן אויפהער אין יעדען מין פון חיות — נישט מעהר, ווי פראפעסאר געדרם דריקט זיך אויס, אן „אריפמעטישער ארגומענט", אריבערגענומען פון מאלטוס'ען.

דער ארגומענט אבער בעווייזט גארנישט. וועו מיר נעהמען למשל עטליכע דערפער אין דרום־מזרח רוסלאנד, וועלכע האבען צו עסען די והותר, נאר זיי האבען ניט קיינע סאניטארישע אינריכטונ־גען; און בעמערקענדיג, אז פאר די לעצטע זיעבעציג אדער אכציג יאהר האט דער דורכשניט געבורטען געגרייכט 60 אויף 1000, און דאך איז די בעפעלקערונג פאר דער גאנצער צייט גאר ניט פערגרע־סערט געווארן—וואלטען מיר געקענט קומען צום שלום, אז צווישען די אינוואוינער פון די דאזיגע דערפער געהט אן א געפעהרליך

שארפער קאמפף פאר שפייז. אין דער ווירקליכקייט אבער צייגט זיך ארוים, אז די בעפעלקערונג וואקסט ניט, צוליעב דער אײנ־פאכער אורזאך, וואס א דריטעל פון די נײַ־געבאָרענע שטאַרבען יעדען יאָהר איידער עס גרייכט דעם עלטער פון זעקס מאָנאַט; א העלפט קינדער שטאַרבען אויס אין די נעקסטע פיער יאָהר, און פון יעדען הונדערט, וואס ווערט געבאָרען, גרייכען נאָר זיבצעהן דעם עלטער פון צוואַנציג יאָהר. אויף דעם אופן געהען די נײַ־געקומענע אוועק פון דער וועלט פריהער אידער זיי גרייכען אזא עלטער, ווען זיי וואָלטען געקענט ווערען קאָנקורענטען. עס איז קלאָר, אז אויב אזוינס קען פאָרקומען צווישען מענשען, קען עס דאָך על אחת כמה פאָרקומען צווישען חיות. און דער אמת איז, אז אין דער געפעדערטער וועלט קומט פאָר א פערניכטונג פון די אייער אין אזא קאָלאָסאַלער מאָס, אז עטליכע מינים חיות לעבען אָנהויב זומער הויפטזעכליך אויף די פויגעלשע אייער, שוין ניט צו רעדען פון די שטורמווינטען און פערפליי־צונגען, וואס פערניכטען מיליאָנען נעסטען אין אמעריקא און אויך (אָדער די פלוצלונדיגע ענדערונגען אין וועטער, פון וועלכע עס קומען אום מאַסען יונגע זויגטהיערען). יעדער שטורמווינד, יעדע פערפליי־צונג, יעדער בעזוך פון א ראַץ אין א פויגעלשען נעסט, יעדע פלוצלונדיגע ענדערונג פון דער טעמפּעראַטור, פערניכטען די אלע קאָנקורענטען, וועלכע זעהען אויס אזוי שרעקליך אין טעאָריע.

וואס איז שויך די פאקטען וועגען דער זעהר שנעלער פער־מעהרונג פון די פערד און פיה אין אמעריקא, ווי אויך פון די חזרים און קראָליקעס אין נייזעלאַנד, און די פערמעהרונג אפילו פון ווילדע טהיערען, וואס מען האָט אימפּאָרטירט פון אייראָפּא (וואו זייער צאָהל וועלכע קלענער דורך מענשען און גאָרניט דורך קאָנקורענץ), — רעדען זיי דאָכט זיך גיכער געגען דער טעאָריע פון איבער־בעפעלקערונג. אויב די פערד און פיה האָבען געקענט זיך אזוי שנעל פערמעהרען אין אמעריקא, איז עס פשוט א בעווייז, אז ווי צאָהלרייך עס זיינען אין יענער צייט ניט געווען די ביזאָן־אָקסען און אנדערע מעלי־גרה'דיגע אין דער נייער וועלט, איז איהר גראָז־פרעסענדע בעפעלקערונג נאָך אלץ געווען א סך קלענער איידער די צאָהל, וואס האָט זיך געקענט דערנעהרען אויף די פרעירים. אויב מיליאָנען נייַ־אָנגעקומענע האָבען אלץ געפונען גענוג שפייז,

ניט צווינגענדיג דער פריהערדיגער בעפעלקערונג צו פערהונגערן, מוזען מיר גיכער קומען צום שלום, אז די אייראפעער האבען געפונען אין אמעריקא ניט צופיעל, נאר צו וועניג גראז־פרעסער. און מיר האבען ערנסטע אורזאכען צו דענקען, אז אזא צורקלייניע צאהל פון טהיערען־בעפעלקערונג איז דער נאטירליכער צושטאנד אויף דער אויבערפלאך פון דעם גאנצען ערדקוגעל, מיט נאר עטליכע צייטווייליגע אויסנאהמען פון דעם אלגעמיינעם כלל. די פאקטישע צאהל חיות אויף א געוויסען שטח פון דער ערד ווערט בעשטימט, ניט דורך דעם מאקסימום פון נאהרונג, וואס די געגענד קען ארויסברענגען, נאר דורך דעם מינימום, וואס זי גיט ארוים יעדען יאהר אונטער די אונגינסטיגסטע אומשטענדען. אזוי אז צולייעב דעם אליין קען שוין די קאנקורענץ און דער קאמפף פאר שפייז ניט זיין דער נארמאלער צושטאנד; און עס זיינען פארהאן נאך אנדערע אורזאכען, וועלכע דריקען ארונטער די טהעריש בעפעלקערונג אפילו ביז צו נאך א נידעריגערן מאסשטאב. וועגן מיר נעהמען צום ביישפיעל די פערד און פיה, וואס לעבען א גאנץ ווינטער אויף די גראז אונטערן שנעע אין די סטעפעס פון טראנסבאיקאליע, געפינען מיר זיי סוף ווינטער זעהר אבגעמאגערטע און אבגעשוואכטע. אבער זיי ווערען אבגעשוואכט, ניט וויל עס איז ניטא פאר זיי אלעמען גענוג נאהרונג: ניין, גראז איז דא איבער גענוג אונטערן שנעע; די צרה איז נאר, וואס עס איז שווער ארויסצוקריגען די פערשנעעטע גראז, און דאס איז א צרת־רבים, שווער פאר אלע פערד און פיה גלייך. אויסער דעם טרעפט אנהויב פריהלינג, אז דער שנעע שמעלצט און פריהרט באלד אונטער, און אויב דאס טרעפט עטליכע טעג כסדר, ווערען זיי נאך מעהר אויסגעמאגערט. און דאן קומט נאך א שנעע־שטורם, וועלכער צווינגט די אבגשוואכטע פיה צו בלייבען עטליכע טעג נאכאנאנד נאר אהן שפייז, און זיי פאלען דאן מאסענווייז. די פערלוסטען זיינען אזוינע גרויסע, אז אויב דער פריהלינג איז געווען א בעזונדערס שווערער, ווערען זיי ניט געדעקט אפילו דורך די נייע געבורטען — דערהויפט איז דער שאדען גרוים, וואס אלע פערד זיינען אויסגעמאגערטע און די יונגע ווערען געבארען אין א שוואכען צושטאנד. די צאהל פון פערד און פיה בלייבט אויף דעם אופן אלעמאל א סך נידעריגער איידער זי האט געקענט זיין, וועגן עס

וואָלט ניט געווען אָט די ספּעציעלע אורזאַך — אַ קאַלטער און אַ שטורעמדיגער פריהלינג. אַ גאַנץ יאָהר איז פאַראַן שפּייז בשופע: עס וואָלט גענוג געווען פאַר פינף אָדער צעהן מאָל אַזויפיעל, און דאָך וואַקסט די טהיערישע בעפעלקערונג פון די סטעפּעס זעהר און זעהר לאַנגזאַם. אַזוי באַלד אָבער ווי דער בוריאַט גרייט אָן וויפיעל ניט איז היי אויף דער סטעפּע און לעגט עס אַרויס פאַר זיינע פערד און בהמות אין די טעג פון פרעסט און טיעפע שנעען, בעמערקט ער גלייך ווי זיין סטאַדע פערמעהרט זיך. אַזוי ווי כמעט אַלע פרייע גראָז־עסער, און אַ סך גריזונעס פון אַזיע און אַמעריקא לעבען אונגעפעהר אונטער דיזעלביגע אומשטענדען, קענען מיר זיכער בעהויפּטען, אַז עס איז נ י ט מחמת קאָנקורענץ און געגענ־זייטיגען קאַמפּף, וואָס זייער צאָהל ווערט ניט גרעסער; אַז זיי קענען ניט אין קיין צייט פון יאָהר זיך שלאָגען פאַר שפּייז. און אויב זיי פערמעהרען זיך קיינמאָל ניט ביז צו דער שטופע פון איבערבעפעלקערונג, ליעגט די סבה דערפון אין קלימאַט, ניט אין קאָנקורענץ.

די וויכטיגקייט פון די נאַטירליכע אָבהאַלטען פון איבערפער־מעהרונג, און ספּעציעל די שייכות זייערע צו דער קאָנקורענץ־טעאָריע, איז ווי עס ווייזט אויס קיינמאָל ניט גענוג גענומען געוואָרען אין אָנבעטראַכט. מען דערמאָנט די דאָזיגע אָבהאַלטען, אָדער ריכטיגער געזאָגט, מען דערמאָנט נאָר אייניגע פון זיי; אָבער שטודירען זייער ווירקונג בפרט, שטודירט מען נאָר זעהר זעלטען. און דאָך, ווען מען זאָל פערגלייכען די ווירקליכע ווירקונג פון די נאַטירליכע אָבהאַלטען מיט דער מעגליכער ווירקונג פון קאָנקורענץ אין יעדען מין, וואָלטען מיר גלייך געמוזט מודה זיין, אַז די לעצטע האַלט ניט אויס קיין שום פערגלייך מיט דער ערשטער. בעיטס, צום ביישפּיעל, דערמאָנט וועגען די אונגלויבליכע מאַסען פליהענדע מוראַשקעס, וואָס קומען אום בעת זיי מאַכען זייערע אויספליהען. די טויטע אָדער האַלבטויטע קערפּער פון די פייער־מוראַשקעס (מירמיקא סאעוויססימאַ), וואָס זיינען אָנגעטראָגען געוואָרען אין טייך אין דער צייט פון אַ שטורם, „זיינען געווען ביז צוויי צאָל הויך און אַזויפיעל אויך אין דער ברייט, אין אַ ליניע וואָס האָט זיך געצויגען ניט אונטערבראָכען אויפ'ן זוים פון וואַסער מיילען און

מיילען לאנג". 1) טויזענדער מילִיאנען מוראשקעס זיינען אויף דעם אופן פערניכטעט געוואָרען אין מיטען פון א נאטור, וועלכע וואָלט געקענט דערנעהרען טויזענדער מאל אזויפיעל וויפיעל עס האָבען דאן געלעבט אויף יענעם אָרט. דר. אלטום, א רייטשער וואלד־קענער, וועלכער האָט אָנגעשריבען א זעהר לעהר־רייכען בוך וועגען די בעלי חיים, וואָס טהוען אָן שאָדען די וועלדער, גיט אויף א סך פאקטען, וואָס בעווייזען די גרויסע וויכטיגקייט פון די נאטירליכע אבהאלטען פון א צו־גרויסער פערמעהרונג. ער זאגט, אז א רייה שטורמדיגע טעג, אדער א קאלטער און נאסער וועטער, בעת דעם אויספליהען פון די קיעפערשפיענער (באמביקס פיני), פערניכטעט זיי אין אונגלויבליכע מאסען, און אז אין פרהלינג פון דעם יאהר 1871 זיינען אָט די אלע שפיענער מיט איין מאל אין גאנצען פערשוואונדען געווארען, וואהרשיינליך דורך א רייה פון עטליכע קאלטע נעכט.2) מען וואָלט געקענט ברענגען א סך אועלכע ביישפיעלען בנוגע צו די אינזעקטען פון פערשיידענע טהיילען פון איירָפּא. דר. אלטום דערמאָנט אויך וועגען די פויגלען, וואָס עסען אויף די דאָזיגע שפיענער, און וועגען דער אונגעהויערער צאהל אייעלעך פון אָט דעם אינזעקט, וואָס די פיקס פערניכטען; ער לעגט אָבער צו, אז די פּאראזיטישע פונגוס־געוויקסען, וואָס פאלען אויף זיי אָן פעריאָדיש, זיינען פיעל שרעקליכערע פיינד פון די דאָזיגע שפיענער איידער וועלכער עס איז פויגעל, וויל די דאָזיגע געוויקסען פערניכטען זיי אויף א גרויסען שטח מיט אמאל. וואָס געהערט די פערשיידענע מינים מיזן (מום סילוואטיקום, ארוויקאלא אר־וואלים און ארוויקאלא אגרעסטים), בעמערקט אלטום, נאָכדעם ווי ער האָט געבראכט א לאנגען צעטעל פון זייערע פיינד, אז „די שרעקליכסטע פיינד פון די מיזן זיינען דאָך ניט אַנדערע חיות, נאָר די פלוצלונגדיגע ענדערונגען פון וועטער, וועלכע טרעפען זיך כמעט יעדען יאהר". וועז עס הויבען זיך אן בייטען די וועטערן, דא פרעסט און דא ווארעם, קומען זיי אום אין אונצעהליגע מאסען.

1) „דחי נאטוראליסט אן דחי ריווער אמאזאן", באנד 2, ז. 85, 95. דאָסזעלביגע האָב איך אליין אויסנאמאל געזעהן אויפ'ן דרום ברעג פון ענג־לאנד, און איבערהויפט איז עס א גאנץ געווענליכע ערשיינונג.

2) דר. ב. אלטום, „וואלד־בעשעדיגונגען דורך טהיערע אונד גענע־מיטעל." (בערלין, 1880) ז. 207 און ווייטער.

„אזא פלוצלונדיגע ענדערונג פון וועטער קען פון פיעלע טויזענ־דער מייז לאָזען ביים לעבען נישט מעהר ווי עטליכע אייג־צעלנע". פערקעהרט וויעדער, א וואַרעמער ווינטער, אדער א ווינטער וואָס שטעלט זיך איין לאַנגזאַם, גיט זיי א מעגליכקייט צו פערמעהרען זיך אין א שערקליכער פראָפּאָרציע, ניט אכטענדיג אויף קיין שום פיינד, ווי עס איז געווען דער פאל אין די יאָהרען 1876 און 1.1877) די קאָנקורענץ בנוגע די מייז צייגט זיך אויף דעם אופן ארויס אלס א גאנץ ניט וויכטיגער פאקטאָר אין פערגליך מיט דעם וועטער. דעם אייגענעם סאָרט פאקטען ברענגט דער פערפאסער אויף בנוגע די וועווערקעם.

וואָס איז שייך די פויגלען, ווייסען מיר אלע גאנץ גוט ווי זיי ליידען פון די פלוצלונגדיגע ענדערונגען פון וועטער. די שפעטע שנעע־שטורעמס זיינען פאר די פויגלען פונקט אזוי געפעהרליך אין די ווילדע זומפען פון ענגלאנד, ווי אין סיביר; און טש. דיקסאָן האָט געזעהן ווי אן אויסערגעווענליך שטרענגער ווינטער האָט געבראכט די רויטע שנעע־היהנער צו אזא פערצווייפעלטער לאגע, אז זיי האָבען אין גרויסע מאסען פערלאָזען די ווילדע ערטער און „מיר ווייסען פון פעלען, וועג מען האָט זיי געכאפט אויף די גאסען פון שעפפיעלד. וועג עס האלט לאנג אן נאסע וועטערן — לענט ער צו — איז דאָס פאר זיי כמעט אויף אזוי געפעהרליך."

די אָנשטעקינג קראנקהייטען וויעדער, וועלכע בעפאלען צייטענווייז די מעהרסטע מינים חיות, פערניכטען זיי אין אזויג גרויסע מאסען, אז אפילו די חיות וואָס פרוכפערן זיך זעהר שנעל, קענען צוריק ניט געווינען אין פערלויף פון פיעלע יאָהרען דאָס וואָס זיי האָבען פערלאָרען. אזוי, צ. ב. ש., אין די פערציגער יאָהרען (פון פאָריגען יאָהרהונדערט) זיינען די סוסליקס דורך א מגפה פלוצלונג פערשוואונדען פון דער נאכבארשאפט פון סארעפטא, אין דרום־מזרח רוסלאנד, און אין פערלויף פון פיעלע יאָהרען האָט מען קיין איין סוסליק ניט בענעגענט אין יענעם געגענד. עס האָט געדויערט א סך יאָהרען איידער זיי זיינען געווארען אזוי צאָהלרייך ווי פריהער.2)

1) דאַרט, ז. 13 און 187.

2) א. בעקקער, אין „בולעטין פון די מאָסקעווער נאַטורפאָרשער־געזעלשאפט" (פראַנצ.) 1889, ז. 625.

נאָך אזוינע פאקטען, וואָס יעדער איינער פון זיי פערקלענערט די בעדייטונג, וועלכע מען האָט צוגעגעבען דער קאָנקורענץ און דעם קאמפף אינערהאלב פון דעם מין, וואָלט מען געקענט ברענגען א נאנצע מאסע.[1]) עס פערשטעהט זיך, מען וואָלט זיי געקאָנט פערענטפערן מיט דאַרווין'ס ווערטער, אז נאָך אלעם דעם מוז יעדער בעל חי „אין וועלכער עס איז צייט פון זיין לעבען, אין וועלכער עס איז צייט פון יאָהר, אין יעדען דור, אָדער וועז עס איז, קעמפפען פאר זיין עקזיסטענץ און אויסשטעהן א נרויסע פער־ניכטונג"; און אז נאָר די מעהר צוגעפאסטע קענען אריבערלעבען אזוינע פעריאָדען פון שווערען קאמפף פאר עקזיסטענץ. אויב אָבער די ענטוויקלונג פון דער טהיערען־וועלט וואָלט געווען געבויט אויס־שליסליך, אָדער אפילו הויפטזעכליך, אויף דעם אריבערלעבען פון די מעהר צוגעפאסטע אין די צייטען פון אומגליק; אויב די ווירקונג פון דער נאטירליכער אויסוואהל וואָלט אָבהענגען פון די פעריאָדען פון זעלטענער אויסטריקענקייט, אָדער פון פלוצלונגדיגע ענדערונגען אין וועטער, אָדער פון פערפלייצונגען — דאן וואָלט דער ר י ק־ש ר י ט געווען דער כלל אין דער נאטור. די וועלכע לעבען איבער א הונגער, אָדער א בייזע עפידעמיע פון כאָלערא, פאָקען אָדער דיפטעריט, אין דעם ערך ווי מיר זעהען די דאָזיגע מגפות אין די ניט־ציוויליזירטע לענדער, זיינען דורכאוים ניט די שטארקסטע, ניט די געזינטסטע, ניט די קלינסטע. קיין פאַרטשריט וואָלט ניט געקענט געבויט ווערען אויף אזוינע איבערלעבונגען — ספעציעל נאָך דערפאר, ווייל אלע איבערלעבענדע קומען נע־ווהנליך ארוים פון דעם נסיון געברָאכענע אין געזונד, א שטייגער ווי יענע טראנסבאיקאלישע פערד, וואָס מיר האָבען אויבען דער־מאָנט, אָדער ווי די מאנשאפטען פון ארקטישע שיפען, אָדער ווי די גארניזאָנען פון פעסטונגען, וועלכע האָבען עטליכע מאָנאט נאָכאנאנד געמוזט לעבען אויף האלבע פאַרציעס, און קומען ארוים וועז די בעלאגערונג הערט אויף, מיט א צובראָכענעם גזונד, וואָס פערגרעסערט דעם ערך פון שטערבליכקייט ביי זיי נאָר משונה'דיג. אלץ וואָס די נאטירליכע אויסוואהל קען אין אזוינע אומגליקס־צייטען טהאָן, איז צו שאנעווען די איינצעלנע, וואָס זיינען בכח

1) זעה אָנהאנג IX.

אַריבערצוטראָגען אַלערליי דחקות. דאָס איז טאַקע אַלץ וואָס זי טהוט פאַר די סיבירישע פערד און פיה. זיי צייכענען זיך ווירקליך אויס מיט דויערהאַפטיגקייט; אין אַ שעת הדחק קענען זיי לעבען אויף פּאָלאַרע בעראָזעס; זיי קענען אויסשטעהן הונגער און קעלט. דערפאַר אָבער קען אַ סיבירישע פערד שלעפּען נאָר אַ העלפט אַזוי פיעל משא וויפיעל אַ אייראָפּעאישער פערד קען שלעפּען אָהן אָנשטרענגונג; קיין איין סיבירישע קוה גיט ניט אַ העלפט אַזוי פיעל מילך וויפיעל אַ דזשערסי קוה גיט, און קיין איינגעבוירענער פון די ניט־ציוויליזירטע לענדער קען ניט אויסהאַלטען קיין פער־גלייך מיט אַן אייראָפּעער. אַזעלכע איינגעבוירענע קענען גרינגער אַריבערטראָגען הונגער און קעלט, אָבער זייערע פיזישע קרעפטען זיינען אַ סך נידעריגער איידער די קרעפטען פון אַ גוט־גענעהרטען אייראָפּעער, און זייער גייסטיגער פאָרטשריט געהט אָן פערצוויי־פעלט לאַנגזאַם. „פון שלעכטס קען קיין גוטס נישט אַרויסקומען", ווי טשערנישעווסקי האָט געשריבען אין זיין מערקווירדיגער אָב־האַנדלונג וועגען דאַרוויניזם. 1)

צום גליק איז די קאָנקורענץ ניט קיין אַלגעמיינער כלל, ניט פאַר דער טהיערען־וועלט, ניט פאַר דער מענשהייט. ביי די טהיערען איז די קאָנקורענץ בעשרענקט נאָר אויף געוויסע פּעריאָדען, און די נאַטירליכע אויסוואַהל געפינט אַ בעסערן באָדען פאַר איהר אַרבייט. די בעסטע בעדינגונגען פאַר דער פּראָגרעסיווער אויסוואַהל ווערען געשאַפען אויסמיידענדיג די קאָנ־קורענץ דורך געגענזייטיגער הילף און שטיצע.2) אין גרויסען קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ — פאַר אַ מעהר פולען אינטענסיווען לעבען מיט וואָס וועניגער אונניצליכען פערלוסט פון די כחות — זוכט אויס די נאַטירליכע אויסוואַהל אַזוינע וועגען, וואָס מיידען אויס די קאָנקורענץ וויפיעל מעגליך. די מוראשקעס פעראייניגען זיך

---

1) „רוסקאַיאַ מיסל" נומער 9, 1888. „די טעאָריע פון דעם וואָל־טהעטיגען איינפלוס פון קאַמפּף אומס דאזיין," פון אַן אַלטען טראַנס־פאָרמיסט.

2) „איינס פון די געוועהנליכסטע מיטלען, דורך וועלכע עס ארבייט די נאַטירליכע אויסוואַהל — שרייבט דאַרווין — איז וואָס עטליכע איינצעלנע פון אַ געוויסען מין פּאַסען זיך צו צו אַ ביסעל אַנאַנדער סאָרט

אין נעסטען און פעלקער; זיי בעהאלטען שפּיז פאר'ן ווינטער, זיי האָדעווען פאר זיך „קיהעלעך" — און מיידען אָט אזוי אוים די קאָנקורענץ. און די נאטירליכע אויסוואהל קלייבט אוים פון אלע מוראשקעס יענע מינים, וואָס קענען אם בעסטען אויסמיידען אינערליכע שטרייטיגקייטען מיט זייערע אונפערמיידליכע שעדליכע ווירקונגען. די מעהרסטע פון אונזערע פויגלען וואנדערן לאנגזאם צו דרום־צו, וועו דער ווינטער קומט אן, אָדער זיי קלייבען זיך צונויף אין אונצעהליגע געמיינשאפטען און נעהמען אונטער וועיטע רייזען — און מיידען אוים אויף דעם אופן שטרייטיגקייטען. א סך גריזונעס פאלען אריין אין ווינטער־שלאף, וועו עס קומט די צייט פון מענליכער קאָנקורענץ, און אנדערע מינים לענגען אָב שפּיז פאר'ן ווינטער, און קלייבען זיך צונויף אין גרויסע קאלאָניעס, כדי צו האָבען די נויטיגע בעשיצונג אין דער צייט פון ארבייט. די הירשען וואנדערן צום ים־צו, וועו דער מאָך וועדט פערטריקענט אין די אינערע נעגענדען פון לאנד. די בופעלאָקסען מארשירען דורך א גאנ־ גאנצען קאָנטינענט, כדי צו געפינען א שפע פון שפּיז. און די ביבער־ קאלאָניעס, וועו זיי האָבען זיך צופיעל פערמעהרט אויפ'ן טייך, צוטיילען זיך אין צוויי טיילען: די אלטע געהען אוועק אראָב־טייך און די יונגע ארויף־טייך, כדי אויסצומיידען שטרייטיגקייטען. און שליסליך, אויב די בעלי חיים קענען ניט אריינפאלען אין א ווינטער־ שלאף, קענען ניט אויסוואנדערן, ניט אָנגרייטען זיך מיט שפּיז, ניט אויסארבייטען אייגענע וויי די מוראשקעס — דאן טהוען זיי וואָס די טיט־מיז טהוען, ווי וואלליים האָט עס אזוי שעהן בע־ שריבען („דארוויניזם" קאפּיטעל 5): זיי געהען איבער צו א נייעם סאָרט שפּיז, און אָט אזוי מיידען זיי וויעדער אמאל אוים די קאָנקורענץ.1)

„מיידט אוים שטרייטיגקייטען! עס איז אלעמאל שעדליך בא'ר'ן מין, און איהר האָט נענוג מיטלען דאָס אויסצומיידען!" אָט דאָס איז די טענדענץ פון דער נאטור. זי ווערט ניט אלע־

לעבען: דורך דעם קענען זיי פערנעהמען נאָך ניט־פערנומענע ערטער אין דער נאטור." (דער אורשפרונג פון די מינים", קאפּיטעל 6) מיט אָב־ דערע ווערטער — אויסמיידענדיג קאָנקורענץ.

1) זעה אנהאנג X.

מאל אין גאנצען פערווירקליכט, אבער זי איז אלעמאל פארען. דאס איז דער לאזונג, וואס קומט צו אונז פון די שטרויכען, די וועלדער, די טייכען, די ימים. „פעראיניגט זיך דעריבער — פראקטיצירט געגענזייטיגע הילף! דאס איז דאס בעסטע מיטעל צו פערזאָרגען זיך מיט דער גרעסטער זיכערקייט פאר יעדען בעזונדער און פאר אלעמען צוזאמען. זי איז די בעסטע גאראנטיע פאר דער עקזיסטענץ און פאר'ן פיזישען, גייסטיגען און מאראלען פראגרעס." אט דאס איז וואס די נאטור לערענט אונז; און צו אט דער שטימע פון דער נאטור האבען זיך צוגעהערט אלע יענע בעלי חיים, וועלכע האבען דערגרייכט די העכסטע שטופען אין זייערע קלאסען. אט דעם געבאט פון דער נאטור האט אויך געפאלגט דער מענש — דער גאנץ פרימיטיוואר מענש — און נאר צוליעב דעם האט ער דערגרייכט די שטופע, וועלכע מיר פערנעהמען איצטער, ווי דער לעזער וועט זיך איבערצייגען דערין פון די ווייטערדיגע קאפיטלען, וועלכע בעהאנדלען די געגענזייטיגע הילף אין די מענשליכע געזעלשאפטען.

קאַפּיטעל III

געגענזייטיגע הילף ביי די ווילדע

די השערה פון אַ מלחמה פון יעדערן אַנטקעגען אַלעמען. — דער שטאַם אַלס אורשפרונג פון דער מענשליכער געזעלשאַפט. — דאָס שפּעטערע אויפטרעטען פון דער בעזונדער פאַמיליע. — בושמענער און האַטענטאַטען. — אויסטראַליער, פּאַפּואַסען. — עסקימאָזען, אַלעאוטען. — דאָס לעבען פון די ווילדע איז פאַר אייראָפּעער שווער צו פערשטיין. — דער בעגריף פון געראַנטיגקייט ביי די דאַיאַקס. — דאָס געמיין־רעכט.

אין די פאָריגע צוויי קאַפּיטלען זיינען מיר דורכגעלאָפען בקיצור די בעשרייבונג פון דער אונגעהייערער ראָליע, וואָס די געגענזייטיגע הילף און געגענזייטיגע שטיצע שפּילען אין דער ענטוויקלונג פון דער טהיערען־וועלט. איצטער שטעהט אונז פאָר צו וואַרפען א בליק אויף דער ראָליע, וואָס דיזעלבע צוויי פאַקטאָרען שפּילען אין דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט. מיר האָבען געזעהן וויי קליין איז די צאָהל פון די מינים חיות, וועלכע פיהרען אַן אייגזאַם לעבען, און ווי, אין געגענטייל, גרויס איז די צאָהל פון יענע מינים, וועלכע לעבען אין געמיינשאַפטען און פעראייניגען זיך צוליעב די צוועקען פון געגענזייטיגער בעשיצונג, אַדער צום געיעג און אָנזאַמלונג פון שפּייז־אוצרות, אויסצוהאַדוועון די יונגע, אַדער פּשוט הנאה צו האָבען געמיינשאַפטליך פון לעבען. מיר האָבען אויך געזעהן, אז הגם צוויישען פערשיידענע קלאַסען חיות און צוויישען פערשיידענע מינים, אַדער אפילו פערשיידענע גרופּען פון דעמזעלבען מין, קומט פאָר א רעכט ביסל קאַמפּף, הערשט אָבער, בכלל געוועדט, אין די גרופּען און מינים גופא פריעדען און געגענזייטיגע שטיצע; און אז יענע מינים, וועלכע פערשטעהען אַם בעסטען זיך צו פעראייניגען און אויסמיידען שטרייטיגקייטען און קאַמפּפען, האָבען אויך די בעסטע אויסזיכטען צו בליבען לעבען און צו קענען זיך פראָגרעסיוו ווייטער ענטוויקלען. אַזוינע מינים געדייהען, בעת

די מינים, וועלכע פערשטעהען ניט צו לעבען געזעלשאפטליך, געהען צו גרונד.

עס איז קלאר, עס וואלט ווידערשפראכען אלץ וואס מיר וויסען וועגען דער נאטור, אויב דער מענש וואלט פארגעשטעלט מיט זיך אן אויסנאהם פון אט דעם אלגעמיינעם כלל: אויב אזא וועהר־לאזע בעשעפענים, ווי דער מענש איז געווען אין אנהויב פון זיין עקזיסטענץ, וואלט געפונען זיין בעשיצונג און זיין וועג צום פרא־גרעס ניט אין דער געגענזייטיגער הילף ווי די אנדערע בעלי חיים, נאר אין דעם ריקזיכטלאזען קאמפף פאר פערזענליכע נוצען, זיך נאר ניט קימערענדיג פאר די אינטערעסען פון זיין מין. פאר יעדען בעל שכל, וואס האט זיך איינגעלעבט מיט דעם געדאנק פון איינהיט אין דער נאטור, איז אזא השערה א פשוט'ע אונמעגליכקייט. און דאך, ווי ניט וואהרשיינליך און ניט לאגיש אזא געדאנק איז, האט ער אלעמאל געהאט זיינע פערטיידיגער. עס האבען זיך אלעמאל געפונען שרייבער, וועלכע האבען געקוקט פעסימיסטיש אויף דער מענשהייט. פון זייער איגענער ערפאהרונג האבען זיי געקענט דעם מענשען מעהר אדער וועניגער אויבערפלעכליך, און פון דער געשיכטע האבען זיי געוואוסט נאר דאס, וואס די כראניקער דער־צעהלען, דער עיקר וועגען מלחמות, אכזריות און אונטערדריקונגען: זיינען אט די פעסימיסטען דעריבער געקומען צום אויספיהר, אז די מענשהייט שטעלט מיט זיך פאר נישט מעהר ווי א לייכט־צונויפגע־בונדענע געמיינשאפט פון ברואים, וועלכע זיינען תמיד נרייט ארומצוריסען זיך איינע מיט די אנדערע, און וועז ניט די „מוראה של מלכות". דאס ארויסמישען זיך פון אן אויבערהערשאפט, וואלטען זיי איינע די אנדערע אינגעשלונגען לעבעדיגערהייט.

האבבס איז געשטאנען אויף אזא שטאנדפונקט; און בעת אייניגע פון זיינע נאכפאלגער אין 18טען יאהרהונדערט האבען געפרובט בעווייזען, אז די מענשהייט האט צו קיין צייט פון איהר עקזיסטענץ — ניט אפילו אין איהר גאר פרימיטיווער פערפאדע — ניט געלעבט אין א צושטאנד פון שטענדיגער מלחמה; אז דער מענש איז אפילו אין זיין „נאטירליכען צושטאנד" געווען א געזעל־שאפטליך בעשעפענים, און אז אונווייסענהייט גיכער איידער דעם מענשענ'ס נאטירליכע בייזע נייגונגען האבען געבראכט די מענש־הייט צו די אלע שרעקען, מיט וועלכע עס צייבענט זיך אוים איהר

פערגאנגענע געשיכטע — האָט אָבער דאָס רוב פון זיינע נאָכפאָלגער נאָך אלץ בעהויפטעט, אז דער אזוי גערופענער „נאטירליכער צו־שטאנד" איז דורכאויס געווען א שטענדיגער קאמפף צווישען די איינצעלנע, וועלכע זיינען אויף א צופעליגען אופן זיך צונויפגעקומען דורך די קאפריזען פון זייער טהיערישער נאטור. אמת, זינט האָבבס' צייטען האָט די ווייסענשאפט געמאכט געוויסע פאָרטשרי־טען, און מיר האָבען שוין איצטער א פעסטערען באָדען אונטער אונ־זערע פיס, איידער עס איז נעווען אין די צייטען פון האָבבס אָדער רוססאָ. אָבער האָבבס' פילאָזאָפיע האָט נאָך עד היום א מאסע אָנהענגער, און די לעצטע צייט איז געשאפען געוואָרען א גאנצע שולע שרייבער, וועלכע האָבען זיך אָנגעווואָפענט מעהר מיט דארווין'ס טערמינאָלאָגיע איידער מיט זיינע אידעען, און האָבען זיך בענוצט דערמיט צו אָרגומענטירען פאר האָבבס' אָנשויאונגען וועגען דעם פרימיטיוון מענשען. עס איז זיי אפילו געלונגען צו־צוגעבען זייער אָרגומענטאציע וויפיעל ניט איז א ווייסענשאפטליך אויסזעהן. האָקסלי, ווי בעוואוסט, האָט זיך געשטעלט בראש פון דער שולע, און אין דעם אָרטיקעל, וואָס ער האָט אָבגעדרוקט אין יאָהר 1888, האָט ער אָבגעמאָלט די פרימיטיווע מענשען ווי עפעס א סאָרט טיגערן אָדער לייבען, וואָס האָבען ניט קיין שום עטישען בעגריף, וואָס שטעלען זיך פאר קיין זאך ניט אָב אין קאמפף פאר עקזיסטענץ, און וואָס פערברייננען זייער גאנצעם לעבען אין „שטענ־דיגע געשלעג". „אויסער די בעשרענקטע און צייטליכע פאמיליען־בעציהונגען — האָט ער געשריבען — איז די האָבבעוישע מלחמה פון יעדען אנטקעגען אלעמען געווען דער נאָרמאלער צושטאנד פון זייער עקזיסטענץ". 1)

עס איז שוין ניט איינמאל בעמערקט געוואָרען, אז דער הויפט טעות פון האָבבס, ווי אויך פון די פילאָזאָפען פונ'ם 18טען יאָהר־הונדערט, איז בעשטאנען אין דעם, וואָס זיי האָבען זיך פאָרגע־שטעלט, אז דער מענשליכער מין האָט אָנגעהויבען זיין לעבען אין דער פאָרם פון קלייניע ארומוואנדערענדע פאמיליען, א שטייגער ווי די „בעשרענקטע און צייטליכע" פאמיליען פון די גרעסערע רויב־טהיערען. איצטער אָבער איז שוין פאָזיטיוו פעסטגעשטעלט, אז

1) „נייַנטינטה סענטיורי", פעברואר 1888, ז. 165.

אזא השערה איז דורכאויס ניט ריכטיג. עס פערשטעהט זיך, מיר האָבען ניט קיין דירעקטע פאַקטען, וואָס זאָלען בעווייזען ווי די ערשטע מענשענאַרטיגע ברואים האָבען געלעבט. אפילו די צייט, ווען אַזוינע ברואים האָבען זיך צוערשט בעוויזען, איז נאָך ניט גענוי פעסטגעשטעלט געוואָרען, און די היינטיגע געאָלאָגען זיינען גענייגט צו דענקען, אַז מען קען געפינען זייערע שפּורען אין די פּליאָצען אָדער גאָר מיאָצען שיכטען פון דער טערציערער פּעריאָדע. מיר האָבען אָבער אַן אינדירעקטע מעטאָדע, וועלכע גיט אונז די מעג־ליכקייט ביז אַ געוויסען גראַד צו בעלייכטען אפילו יענע ווייטע פּעריאָדע. אין די לעצטע פערציג יאָהר זיינען געמאַכט געוואָרען זעהר גענויע אונטערזוכונגען פון די געזעלשאַפטליכע אינסטיטו־ציעס ביי די ניעדעריגסטע ראַסען, און די אונטערזוכונגען האָבען ענטדעקט אין די היינטיגע אינסטיטוציעס פון די פּרימיטיווע פעל־קער די שפּורען פון נאָך עלטערע איינריכטונגען, וועלכע זיינען שוין לאַנג פערלאָרען געגאַנגען, אָבער האָבען פונדעסטוועגען איבערגע־לאָזען אונצווייפעלהאַפטע צייכענס פון זייער אַמאָליגער עקזיס־טענץ. ביסלעכווייז איז אויפגעבויט געוואָרען אַ גאַנצע וויסענ־שאַפט, וועלכע גיט זיך אָב מיט דער עמבריאָלאָגיע פון די מענש־ליכע אינסטיטוציעס, דורך די אַרבייטען פון באַכאָפען, מאַקלענאַן, מאָרגאַן, עדוארד ב. טיילאָר, מעין, פּאָסט, קאָוואַלעווסקי און פיעלע אַנדערע. און אָט די וויסענשאַפט האָט איצט פעסטגעשטעלט אָהן אַ שום ספק, אַז די מענשהייט האָט אָנגעהויבען איהר לעבען נ י ט אין דער פאָרם פון קליינע, איינזאַמע פאַמיליען.

די פאַמיליע איז ווייט ניט געווען די פּרימיטיווע פאָרם פון מענשליכער אָרגאַניזאַציע, נאָר אדרבא גאָר זעהר אַ שפּעטער פּראָ־דוקט פון מענשליכער ענטוויקלונג. ווי ווייט מיר זאָלען ניט צוריק־געהן אין דער פּאַלעאָ־עטנאָלאָגיע פון דער מענשהייט, געפינען מיר אומעטום מענשען, וואָס האָבען שוין געלעבט אין געזעלשאַפטען און גרופּען, וועלכע זיינען געווען עהנליך צו די סטאַדעס פון די העכערע זויגטהיערען. עס האָט זיך געפאָדערט אַ זעהר לאַנגזאַמע און גאַנץ לאַנגע ענטוויקלונג ביז וואַנען די דאָזיגע געזעלשאַפטען זיינען געקומען צו דער שטאַם־ אָדער קלאַן־אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט פון איהר זייט וויעדער געדאַרפט דורכמאַכען אַ זעהר לאַנגען פּראָצעס פון ענטוויקלונג איידער עס האָבען זיך געקענט בעווייזען די ערשטע

אנהויבען פון א פאליגאמישער אדער מאנאגאמישער פאמיליע. געזעלשאפטען, פערבאנדען, שטאמען, פעלקער און נ י ט פאמי־ליען — זיינען אויף דעם אופן געווען די פרימיטיווע פארמען און די עלטסטע פארגענגער פון דער ארגאניזאציע פון דער מענשהייט. צו אזא אויספיהר איז די עטנאלאגיע געקומען נאך אלע איהרע אונערמיעדליכע פארשונגען. אייגענטליך האבען די זאלאגען געקענט פאראויסזאגען דעם אויספיהר. קיין אייניציגער פון די העכערע זויגטהיערען, מיט דער אויסנאהם פון גאר ווינציגע פלייש־עסער און עטליכע בלי ספק אויסשטארבענדע מינים אפפען (דער אראנג־אוטאן און גאריללא), לעבט ניט אין קליינינקע פאמיליען, וואס שלעפען זיך איינזאם ארום איבער די וועלדער. אלע איבעריגע לעבען אין געזעלשאפטען. און דאזווין האט אזוי גוט פערשטאנען, אז די איינזאם־לעבענדע אפפען וואלטען קיינמאל זיך ניט געקענט ענטוויקלען צו מענשענהנליכע בעשעפעניסען, אז ער איז געווען גענייגט צו האלטען, אז דער מענש שטאמט אב פון א וועלכען עס איז לפי ערך שוואכען אבער געזעלשאפטליכען מין, א שטייגער ווי דער שימפאנזע, אבער ניט פון דעם שטארקען נאר ניט־געזעלשאפט־ליכען מין, ווי דער גאריללא.1) די זאלאגיע און די פאלאע־עטנאלאגיע קומען אויף דעם אופן צו דעמזעלבען שלוס, אז די עלטסטע פארם פון געזעלשאפטליכען לעבען איז געווען די גרופע, די פעלקערשאפט, און ניט די פאמיליע. די ערשטע מענשליכע געזעלשאפטען זיינען איינפאך געווען א וויטערע ענטוויקלונג פון יענע געזעלשאפטען, וועלכע זיינען דער עצם פון דעם לעבען פון די העכערע טהיערען.2)

וען מיר געהען איצט אריבער צו פאזיטיווע בעווייזען, זעהען

---

1) „די אבשטאמונג פון מענשען", סוף צווייטען קאפיטעל, ז. 63 און 64 פון דער צווייטער אויפלאגע.

2) איניגע אנטראפאלאגען, וועלכע טיילען אינגאנצען די אויבענ־בעשריבענע אנשויאונגען וועגען מענשען, בהאויפטען פונדעסטוועגען אמאל, אז די אפפען לעבען אין פאליגאמישע פאמיליען אונטער דער פיה־רערשאפט פון „א שטארקען און אייפערזיכטיגען זכר". איך וויים ניט אויף וויפיעל אזא בהאויפטונג שטיצט זיך אויף פאלשטענדיג ריכטיגע בעאבאכטונגען. אבער דאס זייטעל אין ברעהם'ס „טהיער־לעבען", אויף

מיר, אז די גאָר ערשטע שפּורען פון מענשען, וואָס שטאַמען פון דער אייז־פּעריאָדע, אָדער פון א צייט גלייך נאָך דער אייז־פּעריאָדע, גיבען אונצווייפעלהאַפטע בעווייזען, אז דער מענש האָט שוין דאַמאָלסט געלעבט אין געזעלשאַפטען. זעהר זעלטען טרעפט זיך צו געפינען אַן איינזאַמע שטיין־כלי אפילו אין דער עלטסטער פּאַלעאָליטישער פּעריאָדע; פּערקעהרט, וואו נאָר מען געפינט איינע אָדער צוויי שטיין־כלים, דאָרט האָט מען באַלד געפונען נאָך אנדערע, כמעט אַלעמאָל אין זעהר גרויסע צאָהלען. שוין אין יענע צייטען, וען מענשען האָבען נאָך געוואוינט אין הייהלען אָדער אונטער אויס־געבויגענע פעלזען, אינאיינעם מיט אזוינע זויגטהיערען, וואָס זייער מין איז שוין איצט מעהר ניטאָ; וען זיי האָבען נאָך ניט געקאָנט מאַכען פּאַר זיך קיין שטיינערנע העק אפילו פון דעם גרעבסטען סאָרט, זיינען זיי שוין געווען בעקאַנט מיט די נוצען פון געזעל־שאַפטליכען לעבען. אין פראַנקרייך, אין די טהאַלען פון די צו־פלוסען פון דער טייך ד'אָרדאָן, זיינען די פעלזען אין אייניגע ערטער פול מיט הייהלען, וואָס האָבען געדיענט אלס וואוינונגען פאַר דעם שטיינצייט־מענשען.1) אָפטמאָל זיינען די דאָזיגע הייהלען־וואוינונגען אויסגעלעגט אין עטאַזשען, און דערמאָנען אונז זיכער מעהר אָן די נעסטען פון קאָלאָניעס שוואַלבען, אייַדער פון די הייהלען פון רויבטהיערען. און וואָס געהערט די שטיין־געצייג, וואָס מען געפינט אין יענע הייהלען, „קען מען אָהן א גוזמא זאָגען

וועלבען זיי בעציהען זיך געוועהנליך, ענטהאַלט קוים עפּעס, וואָס מען זאָל קענען אָננעהמען אלס בעוויזן. דאָרט געפינט זיך א טייל פון זיין אַלגע־מיינער בעשרייבונג פון אפּפען; זיינע מעהר אויספיהרליכע בעשרייבונגען אָבער פון די בעזונדערע מינים, בעווייזען אָדער דעם היפּך פון אזא אל־געמיינעם אויספיהר, אָדער זיי זאָגען גאָרנישט פאַר דעם אויספיהר. אפילו בנוגע דעם מין צערקאָפּיטעקוס בעהויפּטעט ברעהם אויסדריקליך, אז „זיי לעבען כמעט אַלעמאָל אין גרופּען און זעהר זעלטען אין פאַמיליען" (ז. 128, דריטע אויפלאָגע). וואָס געהערט די אַנדערע מינים, איז די צאָהל פון זייערע גרופּען, אין וועלכע עס עפּעינען זיך פיעלע זכרים, שוין אַליין גענוג צו האַלטען די השערה פון א „פאַליגאַמישער פאַמיליע" מעהר אלס צוויפעלהאַפט. עס איז קלאָר, אז דאָ פאַדערט זיך נאָך בעאַבאַכטונגען.

1) לובבאק, „פּרעהיסטאָריק טיימז", 5טע אויפלאָגע, 1890.

— ווי לובבאק דריקט זיך אוים — אז זיי זיינען נאָר אָהן א צאָהל". דאָס אייגענע איז ריכטיג בנוגע צו אלע אנדערע פאלאָליטישע גע־פין־פלעצער. אורטיילענדיג לויט די פאַרשונגען פון לאָרטע, האָבען שוין די איינוואונער פון דעם אָרינאָק־קרייז אין דרום־פראנקרייך געפראוועט שטאָם־מאָהלצייטען ביי דער בעררינונג פון זייערע טויטע. עס קומט אויף דעם אופן אוים, אז די מענשען האָבען נע־לעבט אין געזעלשאפטען און האָבען געהאט אן אָנהויב פון שטאָם־רעליגיעזע מנהגים, שוין אין יענער זעהר ווייטער עפאָכע.

דאָסזעלבע ווערט בעשטעטיגט נאָך מיט א סך מעהר ראיות ווענען דער שפעטערדיגער פערפאָדע פון דער שטיין־צייט. די שפו־רען פון דעם נעאָליטישען מענשען בעגעגענט מען אין אזוינע גרויסע צאָהלען, אז מען קען דורך זיי אין א גרויסען ערך וויעדער אויפ־שטעלען זיין גאנצען ארט לעבען. וועו דער אייז־צודעק (וועלכער האָט זיך געמוזט אוים־שפרייטען פון די פאָלארע לענדער ביז מיטען פראנקרייך, דייטשלאנד און רוסלאנד, האָט פערדעקט גאנץ קאנאדא און אויך א היבש טייל פון דער טעריטאריע, וואָס געהערט איצט צו די פעראייניגטע שטאאטען), האָט אנגעהויבען שמעלצען, זיינען די אויבערפלעכען, וואָס האָבען זיך בעפרייט פון אייז, צוערשט געווען בעדעקט מיט זומפען און בלאָטעס, און שפעטער מיט אונצעהליגע אָזערעס.1) די אָזערעס האָבען אין יענער צייט אנגעפילט אלע טיעפענישען און איינשניטען אין די טהאָלען, אידער די וואסערן האָבען פאר זיך דורכגעגראָבען די בעשטענדיגע קאנאָלען, וועלכע זיינען אין א שפעטערע עפאָכע געווארען אונזערע טייכען. און וואו מיר זאָלען זיך איצטער ניט א קעהר טהאָן, אין איראָפא, אזוי אָדער אמעריקא, געפינען מיר, אז די ברעגען פון די אונצעהליגע אָזערעס

---

1) דאָס רוב געאָלאָגען, וואָס האָבען ספעציעל נאָכגעפאָרשט די אייז־פעריאָדע, גיבען איצט צו, אז דער אייז־צודעק האָט געגרייכט אזוי וויט. די רוסישע געאָלאָגישע געזעלשאפט שטימט מיט דער מיינונג בנוגע צו רוסלאנד, און דער גרעסטער טייל דייטשע ספעציאָליסטען שטימען אין בנוגע צו דייטשלאנד. די אייז־בעדעקונג פון דעם גרעסטען טייל פון פראנקרייך'ס צענטראל פלאטא וועט אונבעדינגט אנערקענט ווערען פון די פראנצויזישע געאָלאָגען, אזוי באלד ווי זיי וועלען בכלל שענקען מעהר אויפמערקזאמקייט דעם ענין פון דער אייז־אבלאגערונג.

פון יענער פּעריאָדע — וועלכע מען האָט געדאַרפט על פּי יושר אָנרופען די פּעריאָדע פון אָזערעס — זיינען בעדעקט מיט שפּורען פון דעם נעאָליטישען מענשען. די שפּורען זיינען אַזוי צאָהלרייך, אַז מען מוז זיך נאָר וואונדערן, ווי געדיכט די בעפעלקערונג איז געווען אין יענער עפּאָכע. אויף די טערראַסען, וועלכע בעצייכענען איצטער די ברעגעס פון די אַלטע אָזערעס, קומען די „סטאַנציעס" פון דעם נעאָליטישען מענשען נאָהענט איינע נאָך די אַנדערע און מען געפינט אויף יעדער סטאַנציע אַזאַ גרויסע צאָהל פון שטיינערנע געצייג, אַז עס בלייבט ניט דער קלענסטער ספק, אַז די דאָזיגע ער־טער זיינען אין משך פון זעהר אַ לאַנגער צייט געווען בעוואוינט פון גאַנץ צאָהלרייכע מענשען־פעלקער. גאַנצע ווערקשאַפטען פון שטיי־נערנע געצייג, וועלכע צייגען וויפיעל אַרבייטער עס האָבען זיך גע־מוזט צונויפקלייבען אין איין אָרט, זיינען ענטדעקט געווארען פון די אַרכעאָלאָגען.

די שפּורען פון שפּעטערע פּעריאָדען, וועלכע האָבען שוין געברויכט ליימענע כלים, געפינען מיר אין די אַזוי אָנגערופענע „קיך אָבפאַלען" פון דענעמאַרק. ווי בעקאַנט, זיינען אָט די קופּעס שאָלען, פון 5 ביז 10 פוס דיק, פון 100 ביז 200 פוס ברייט און טויזענד פוס אָדער מעהר לאַנג, אַזוי פערשפּרייט אין אייניגע ערטער פון ים־ברעג אין דענעמאַרק, אַז מען האָט זיי געהאַלטען אַ לאַנגע צייט פאַר נאַטירליכע פאָרמירונגען. דער פאַקט איז, אַז זיי בעשטעהען „דורכאויס פון אַזוינע מאַטעריאַלען, וואָס זיינען אויף פערשיידענע אופנים געברויכט געוואָרען פון מענשען", און זיי זיינען אַזוי איבערפילט מיט פּראָדוקטען פון מענשליכער אַרבייט, אַז לובבאָק האָט סך הכל אין צוויי טעג, וואָס ער האָט פערבראַכט אין מיילגאַאַרד, געפונען 191 שטיקלעך שטיינערנע געצייג און פיער אָבגעבראָכענע שטיקער פון ליימענע כלים.1) די גרויס פון די דאָזיגע קופּעס און די פערשפּרייטקייט זייערע בעווייזען, אַז אין פערלויף פון פיעלע און פיעלע דורות האָבען זיך בעזעצט אויף די ברעגעס פון דענעמאַרק הונדערטע קליינע פעלקער אָדער שטאַמען, וועלכע האָבען אָהן אַ שום ספק געלעבט צווישען זיך אַזוי פדיעדליך, ווי עס לעבען איצטער די איינוואוינער אויף די ברעגעס פון פייערלאַנד,

1) „פּרעהיסטאָריק טיימז", ז. 232 און 242.

וואָס וואַרפען איצט אויך אָן אַזוינע קופּעס שאָלען און אַנדערע אָבפאַלען.1)

די וואַסער־הייזלעך פון דער שווייץ, וואָס שטעלען פאָר אַ ווייטערע שטופע אויפ'ן וועג צו ציוויליזאַציע, גיבען אויך נאָך בע־סערע בעווייזען, אז זייערע איינוואוינער האָבען געלעבט אין געזעל־שאַפטען און געאַרבייט געמיינשאַפטליך. עס איז בעקאַנט, אַז אין דער שטיין־צייט זיינען די ברעגעס פון די שווייצאַרישע אָזערעס געווען בעדעקט מיט רייהען דערפער, וועלכע זיינען בעשטאַנען פון עטליכע הייזלעך צו אַ דאָרף, און זיינען געווען געבויט אויף פּלאַטפאָרמעס, וואָס האָבען זיך געהאַלטען אויף אַ סך סלופּעס, אַריינגעשלאָגען אין גרונט פון אָזערע. ניט ווענינער פון פיער־און־צוואַנציג דערפער, דאָס רוב פון וועלכע האָבען געהערט צו דער שטיין־צייט, זיינען אין די לעצטע יאָהרען ענטדעקט געוואָרען אויף די ברעגעס פון דער זשענעווער אָזערע, צוויי־און־דרייסיג אויף דער קאָנסטאַנצער אָזערע, זעקס־און־פערציג אויף דער ניישאַטעלער אָזערע א. אַז. וו. און יעדע איינע פון זיי איז אַן עדות פאַר דער אונגעהייערער צאָהל אַרבייט, וואָס איז געטהאָן געוואָרען געמיינ־שאַפטליך — ניט פון פאַמיליען, נור פון גאַנצע שטאַמען. אייניגע

---

1) די קיך־רעשטלעך, ד. ה. קופּעס אָבפאַלען, אַרום זיעבען פוס הויך און אַ הונדערט פוס לאַנג, וועלכע ליעגען אין די שיכטען פון אַ בעוואוס־טען בערגעל אין העסטינגס, פון פאָרענט פון אַ קלופט אין אַ פעלזען, וואו עס האָבען אַמאָל געוואוינט נעאָליטישע מענשען, געהערען אויך צו דער זעלבער קאַטעגאָריע. לואיס אַבבאָט האָט זיי גאַנץ גוט דורכגעזיפּט און אויסגעפאָרשט. זיי בעשטעהען אויסשליסליך פון אויסגעגעסענע ים־שיסעלעך, ביינער און אָבגעבראָכענע שטיקלעך פון שטיינערנע געצייג — די לעצטע געפינען זיך אין אַזוינע מאַסען, אַז אין איין שטונדע, נאָך אַ שטאַרקען רעגען, האָבען מיר צונויפגעקליבען אַרום אַ הונדערט שטיקלעך סקראָבערס און מעסערס, וואָס די ווילדע האָבען געמוזט אַרויסוואַרפען אין דרויסען ווען זיי האָבען שוין מעהר ניט געטויגט. אָט די קופּעס זיינען אינטערעסאַנט אין נאָך איין פּרט, און דאָס איז, וואָס צווישען די אַלע זאַכען זיינען ניט געווען אַזוינע שטיקער, וועלכע מען וואָלט געקענט בעטראַכטען אַלס געוועהר פאַר מלחמה־צוועקען אָדער אפילו פאַר געיעג אויף גרויסע חיות.

פֿאַרשער זיינען זיך אפילו משער, אז דאָס לעבען פון די דאָזיגע אָזע־
רעס־איינוואוינער איז געווען מערקווירדיג פריי פון קריעגערישע
צוזאַמענשטויסען. און די השערה איז א גאַנץ גלויבלעכע, אויב מען
זאָל נעהמען אין אָנבעטראַכט דאָס לעבען פון די פֿרימיטיווע פעל־
קער, וועלכע לעבען נאָך איצטער אין אזעלכע דערפֿער, וואָס זיינען
געבויט אויף סלופּעם ביי די ברעגעס פון ימים.

מיר זעהען אָט אזוי אפילו פון אָט דעם קורצען איבערבליק, אז
אונזערע ידיעות וועגען דעם פֿרימיטיוון מענשען, זיינען אייגענט־
ליך גאָר ניט אזוינע מאָגערע, און אז יעדענפאַלס לייקענען זיי גיכער
אָב, איידער זיי בעשטעטיגען האָבבס׳ השערות. אחוץ דעם, קען
מען די ידיעות א היבש ביסעל פולער מאכען דורך דירעקטע בעאָב־
אכטונגען פון אזעלכע פֿרימיטיווע פעלקער, וועלכע שטעהען נאָך
איצטער אויף דער אייגענער שטופע פון ציווילייזאציע, אויף וועלכער
עם זיינען געשטאַנען די איינוואוינער פון אייראָפּא אין די פּאָר־
היסטאָרישע צייטען.

אז די פֿרימיטיווע פעלקער, וועלכע עקזיסטירען איצטער, זיינען
כלל ניט קיין דעגענערירטע פעלקער, וואָס האָבען אמאָל געהאַט א
העכערע ציווילייזאציע און האָבען זי פערלאָרען, ווי אייניגע
געלעהרטע האָבען בעהויפּטעט, איז שוין פאַלשטענדיג בעוויזען
געוואָרען פון עדוואַרד ב. טיילאָר און דזשאָהן לובבאָק. מען קען
אָבער נאָך צולעגען צו די ארגומענטען, וואָס זיינען געבראַכט געוואָ־
רען אנטקעגען דער דעגענעראציאָנס־טעאָריע, די וויטעהדיגע. מיט
דער אויסנאַהם פון אייניגע פעלקער, וועלכע האַלטען זיך אויף אין
די וועניגער צוגענגליכע בערגיגע געגענדען, פערנעהמען די אזוי
אָנגערופענע „ווילדע" א גאַרטעל, וואָס רינגעלט ארום מעהר אָדער
וועניגער די ציווילייזירטע נאציאָנען, דערהויפּט אויף יענע דרויסענ־
טיילען פון אונזערע קאָנטינענטען, וועלכע טראָגען נאָך איצטער,
אָדער האָבען געטראָגען ביז גאָר ניט לאַנג צוריק, דעם כאראקטער
פון דער עפאָכע, וואָס איז געקומען גלייך נאָך דער אייז־פּעריאָדע.
צו זיי געהערען די עסקימאָזען און זייערע קרובים פון גרענלאַנד,
ארקטישער אמעריקא און צפון־סיביר, און אין דער דרום־העלפט
פון עדקוגעל — די אויסטראַליער, די פּאַפּואָס, די פייערלענדער
און טייללוויי די בושמענער; בעת אין די גרעניצען פון דעם ציווי־
ליזירטען פאַס קען מען אזוינע פֿרימיטיווע פעלקער בעגעגענען נאָר

אין די הימאלאיען, אין די הויכ־לענדער פון דרום־מזרח אזיע און אויף דער פלאטא פון בראזיליען. מען דארף דערביי ניט פערגעסען, אז די אייז־פעריאדע האט זיך ניט געענדיגט מיט אין מאל גלייך איבער דער גאנצער אויבערפלאך פון ערדקוגעל; זי געדויערט נאך ביז איצט אין גרענלאנד. מחמת דעם, איז בעת אין די ברעג־לענדער פון אינדישען אקעאן, פון מיטעלענדישען ים אדער פון מעקסיקאנישען גאלף האט שוין איינגעטראטען א ווארעמער קלימאט און עס האט זיך שוין ענטוויקעלט א העכערע ציוויליזאציע, זיינען נאך גרויסע טעריטאריען אין מיטען אייראפא, סיביר און נארד־אמעריקא, ווי אויך אין פאטאגאניא, אין דרום־אפריקא, דרום־מזרח אזיע און אויסטראליע, געבליבען אין דעם צושטאנד פון נאך דער אייז־פעריאדע (פאסט גלאציאל), וואו די ציוויליזירטערע נאציאנען פון דעם הייסען און מעסיגען ערד־פאס האבען ניט געקענט וואוינען. די דערמאנטע לענדער זיינען דאמאלסט געווען אומגעפעהר אין אזא צושטאנד, ווי די איצטיגע שרעקליכע „אורמאנען" פון צפון־מערב סיביר, און זייער בעפעלקערונג, וועלכע איז ניט צוגענגליך פאר ציוויליזאציע און ניט בעריהרט פון איהר, איז געבליבען ביי דעם כאראקטער פון אנהויב פאסט־גלאציאלען מענשען. ערשט שפעטער, וען די אויסטריקענונג האט געמאכט אז די דאזיגע טעריטאריען זאלען אנהויבען טויגען פאר ערד־ארבייט, האבען זיי אנגעהויבען בעפעלקערט ווערען פון מעהר ציוויליזירטע אנקומער; און דאמאלסט איז א טייל פון די פריהערדיגע איינוואוינער אסימילירט געווארען פון דער נייער בעפעלקערונג, בעת דער אנדער טייל איז אבגעטראטען אלץ ווייטער און ווייטער צו די נעבען־פאלארע געגענדען און האט זיך בעזעצט אין די ערטער וואו מיר געפינען זיי איצטער. די טעריטאריעס, וואס זיינען בעוואוינט פון זיי אין דער איצטיגער צייט, האבען אין זייער פיזישער הינזיכט אויפגעהאלטען עד היום, אדער ביז גאר ניט לאנג, דעם כאראקטער פון דער אייז־פעריאדע; די האנדווערק און געצייג פון זייערע איינוואוינער זיינען ביז איצט נאך ניט ארוים פון דער נעאליטישער פעריאדע; און ניט קוקענדיג אויף זייערע ראסען־חלוקים און אויף די שטרעקען, וואס טיילען זיי אב איינעם פון אנדערן, איז די ארט לעבען און די געזעל־שאפטליכע אינסטיטוציעס פון די דאזיגע פעלקער מערקווירדיג עהנליך איינע צו די אנדערע. מיר מוזען דעריבער בעטראכטען די

„ווילדע" אלס טיילען פון אן אמאליגער פאסט־גלאציאלער בעפעל־קערונג, וואס האט בעוואוינט דעם איצטיגען ציוויליזירטען ערד־שטח.

דאס ערשטע, פון וואס מיר ווערען פער'חידוש'ט, גלייך ווי מיר הויבען אן שטודירען די פרימיטיוועע פעלקער, איז דער קאמפ־ליצירטער בנין פון הייראט־פערהעלטנישען, אונטער וועלכען זיי לעבען. די פאמיליע, אין דעם זין ווי מיר פערשטעהען זי, געפינט זיך ביי זיי קוים אין איהר אנפאנגס צושטאנד. דאך שטעלען די ווילדע כלל ניט פאר מיט זיך „לויזע פערבינדונגען פון מענער און פרויען, וועלכע קומען זיך אונאנשטענדיג צוואמען, אונטער דעם איינפלוס פון א מאמענטאנעם קאפריז". זיי לעבען, אין געגענטייל, אונטער א געוויסער ארגאניזאציע, וועלכע לואיס מארגאן האט בעשריבען אין איהרע אלגעמיינע שטריכען, און האט זי אנגערופען די „געענטיל"־ אדער „קלאן"־ארגאניזאציע.1)

---

1) באכאפען, „דאס מוטעררעכט", שטוטגארט 1861; ליואים ה. מארגאן, „אורגעזעלשאפט" (ענגליש), ניו יארק 1877; מאקלענאן, „שטודיען אין אורגעשיכטע" (ענגליש), ערשטע סעריע, נייע אויפלאגע 1886, צוויטע סעריע 1896; ל. פיזאן און א. וו. האואיט, „קאמילאראי און קורנאי" (ענגליש), מעלבורן. אט די פיער שרייבער, וויי זשירא טעולאן האט זעהר ריכטיג בעמערקט, וועלכע זיינען ארויסגעגאנגען פון פערשיידענע פאקטען און פערשיידענע לויטענדע אידעען, זיינען געקומען פונקט צום זעלביגען אויספיהר. באכאפען'ס פערדאנקען מיר דעם בעגריף פון דער מוטערשאפט־פאמיליע און דער פערערבונג דורך דער מוטער. מארגאן'ען — דעם סיסטעם פון שטאם־פערוואנדטשאפט ביי די מאליינען און טוראנען, ווי אויך א זעהר ווערטהפולע בעשרייבונג וועגען די הויפט פאזען פון דער מענשליכער ענטוויקלונג. מאקלענאן'ען — די אויספארשונג פון דער עקזאגאמיע, ד. ה. די הייראט אויסער דעם אייגענעם שטאם. פיזאן און האואיט'ן — די פעסטשטעלונג פון דער „קואדראי", ד. ה. דעם פלאן פון די הייראט־פערהעלטנישען אין אויסטראליע. זייערע אלעמענס פארשונגען פיהרען צו דער פעסטשטעלונג פון דעם ש ט א ם־אורשפרונג פון דער פאמיליע. וועגן באכאפען האט דער ערשטער, אין זיין ווערק וואס האט געמאכט א עפאכע אין דער ווייסע־

איבערגעבענדיג בקיצור אָט דעם זעהר גרויסען ענין, קענען מיר זאָגען, אז היינטיגע צייטען איז שוין מעהר קיין ספק ניט, אז אין אָנהויב פון איהר עקזיסטענץ איז די מענשהייט דורכגעגאַנגען די סטאַדיע פון הייראַט־פערהעלטניסען, וועלכע מען קען אָנרופען „די קאָמונאַלע הייראַט": ד. ה. מענער און פרויען אין גאַנצע שטאַמען האָבען געלעבט צווישען זיך אַלס מאַן און ווייב, אָהן שום ריקזיכט אויף זייער בלוט־פערוואַנדטשאַפט. עס איז אָבער אויך קיין ספק ניט, אז אייניגע בעשרענקונגען זיינען אַרויפגעלעגט געוואָרען אויף אָט די פרייע בעציהונגען צווישען די געשלעכטער שוין אין גאָר א פריהער פּעריאָדע. הייראַט־פערהעלטניסען זיינען באַלד פערבאָטען געוואָרען צווישען די זיהן פון אין מוטער און איהרע שוועסטער, אייניקלעך און מוהמעס. שפעטער זיינען פערבאָטען געוואָרען אזוינע פערהעלטניסען צווישען די זיהן און טעכטער פון אין מוטער, און באַלד דערנאָך זיינען אויך געקומען אַנדערע בעשרענקונגען. ביסלעכווייז האָט זיך ענטוויקעלט דער גרעאַנק פון א קלאַן (גענס), וועלכער האָט אַרומגענומען אַלע מיטגליעדער, וואָס מען האָט גערעכענט אז זיי שטאַמען אָב פון אין גזע, (ניכער — אַלע וואָס זיינען פעראייניגט דורך אַזא אָנגענומענער פערוואַנדטשאַפט אין אין שטאַם־גרופע) און די הייראַט אינערהאַלב פון קלאַן איז לגמרי פערבאָטען געוואָרען. די בעציהונג איז נאָך אַלץ געבליבען „קאָמונאַל", אָבער די וועלבער אָדער די מענער האָט מען געמוזט נעהמען פון אן

שאַפט, אויפגעוויזען אויף דער מוטערשאַפט־פאַמיליע, און מאָרגאַן האָט בעשריבען די קלאַן־אָרגאַניזאַציע, און זיינען דערבי געקומען צום שלוס, אַז די אייניקטונגען זיינען געווען כמעט אַלגעמיין פערבריטעט, און האָבען בעהויפטעט, אַז די הייראַט־געזעץ זיינען די גרונדלאַגע פון אַלע שפעטערע ענטוויקלונג־שטופען פון דער מענשהייט — האָט מען זיי בעשולדיגט, אז זיי זיינען מגזם. אָבער די געניויעסטע אונטערזוכונגען פון א גאַנצער רייהע פאָרשער, וואָס האָבען שטודירט דאָס אַלטע רעכט, האָבען בעוויזען, אַז אין אַלע מענשליכע ראַסען זיינען פאָראַן שפורען פון זייער דורכמאכען די אייגענע ענטוויקלונג־שטופען פון הייראַט־מנהגים, וועלכע מיר געפינען אויסטער ביי אויניגע ווילדע. זעה די ווערק פון פאָסט, דאַרגון, קאָוואַלעווסקי, לובבאָק און זייערע צאָהלרייכע נאָכפאָלגער, ווי ליפּפערט, מוקע און אַנדערע.

אנדער קלאן. און וועז א שטאם האט זיך שטארק פערמעהרט אין צאהל און האט זיך צוטיילט אין עטליכע שטאמען, האט יעדער פון זיי זיך איינגעטיילט אין קלאסען (געוועהנליך אין פיער) און הייראטען איז ערלויבט געווארען נאר צווישען נעוויסע, נענוי־בעשטימטע קלאסען. אט אזא שטופע געפינען מיר נאך איצטער ביי די אוים־טראליער, וועלכע רעדען די קאמילאראישע שפראך. וואס נעהערט דער פאמיליע, האבען זיך איהרע ערשטע שפראצען בעוויזען אין דער שטאם־ארגאניזאציע. א פרוי, וואס איז געפאנגען געווארען אין מלחמה מיט אן אנדער שטאם, און וועלכע וואלט פריהער געהערט צום גאנצען שטאם, איז אין א שפעטערער פעריאדע געבליבען פאר דעם, וואס האט איהר געכאפט אין פלען, נאר ער האט דערביי געמוזט נאכקומען א געוויסע התחייבות צום שטאם. ער האט זיי געקענט האלטען אין א בעזונדער וואוינונג, נאכדעם ווי זי האט אבגעצאהלט א געוויסע קאנטריבוציע צום שטאם, און אויף דעם אופן האט זיך געקענט גרינדען אין די גרעניצען פון שטאם א בעזונדער פאמיליע, וועלכע האט אהן צווייפעל ארייגגעפיהרט א גאנץ נייע פאזע פון ציוויליזאציע. אויף קיין פאל האט אבער די פרוי, וואס האט אט אזוי גלעזגט דעם פונדאמענט פון דער פאטריארכאלער פאמיליע, ניט געקענט גענומען ווערען פון דעם אייגענעם שטאם. זי האט געמוזט ארויסקומען פון א פרעמדען שטאם.

וועז מיר בעטראכטען איצטער, אז אט די קאמפליצירטע ארגאניזאציע האט זיך ענטוויקעלט צווישען מענשען, וועלכע זיינען געשטאנען אויף דער נידעריגסטער שטופע פון ענטוויקלונג, און אז זי האט זיך אויפגעהאלטען אין גוועלשאפטען, וועלכע האבען ניט גוווואוסט פון קיין אנדער מאכט אחוץ דער מאכט פון דער עפענטליכער מיינונג, קענען מיר גלייך זעהן, ווי טיף די גוועלשאפטליכע אינסטינקטען האבען געמוזט זיין איינגעווארצעלט אין דער מענשליכער נאטור אפילו בעת זי איז נאך געשטאנען אויף די נידעריגסטע שטופען. דער ווילדער, וואס האט געקענט לעבען אין אזא ארגאניזאציע, זיך אונטערוואנדרפענדיג מיט זיין אייגענעם ווילען אונטער די בעשרענקונגען, וועלכע זיינען נאכאנאנד געקומען אין א צוזאמענשטוים מיט זיינע פערזענליכע פערלאנגען, איז זיכער ניט געווען עהנליך צו א חיה, וואס האט ניט קיינע עטישע פרינציפען און אנערקענט ניט קיין צוים אויף זיינע ליידענשאפטען. און דער פאקט

איז נאָך מעהר חדוש'דיג, וועז מען בעטראכט ווי ווייט אוועק אין דער פערגאַנגענהייט די דאָזיגע שטאַם־אָרגאַניזאַציע האָט עקזיס־טירט.

איצט איז שוין בעוואוסט, אז די אוראַלטע סעמיטען, די גריעכען פון האָמער'ס צייטען, די פּאַר־היסטאָרישע רוימער, די ערמאַנען וואָס טאַציטוס האָט בעשריבען, די אַלטע קעלטען און סלאַווען, האָבען נעהאַט זייער פּעריאָדע פון שטאַם־אָרגאַניזאַציע, וועלכע איז נעווען זעהר עהנליך צו דער שטאַם־אָרגאַניזאַציע פון די אויסטראַליער, די רויט־פּאַרביגע אינדיאַנער, די עסקימאָזען און אַנדערע איינוואוינער פון דעם „גארטעל פון די ווילדע".1) מיר מוזען אויף דעם אופן אָננעהמען איינס פון די צוויי: אָדער אז די ענטוויקלונג פון די הייראַט־מנהגים איז צולייב וועלכע עס איז אור־זאַכען נעגאַנגען אין איין און דערזעלבער ריכטונג ביי אַלע מענש־ליכע ראַסען; אָדער אז די רודימענטען פון די שטאַם־רעגעלען האָבען זיך ענטוויקעלט ביי די אַלגעמיינע אורעלטערן פון די סעמיטען, די אריער און פּאַלינעזיער און אַנדערע, אוידער זיי האָבען זיך דיפע־רענצירט אין בעזונדערע ראַסען, און אז די דאָזיגע רעגעלען האָבען זיך אויפגעהאַלטען ביז היינטיגען טאָג ביי די ראַסען, וועלכע האָבען זיך שוין לאַנג אָבגעזונדערט פון זייער אַלגעמיינעם גוט. ביידע השערות אָבער בעווייזען צוגלייך א וואונדערבארע דויערהאַפטיג־קייט פון דער דאָזיגער אינסטיטוציע — א מין דויערהאַפטיגקייט, וואָס קיין אטאָקע פון׳ם יחיד האָט זי ניט געקענט פערניכטען אין משך פון די צעהנדליגע טויזענדע יאָהרען וואָס זי עקזיסטירט. אָבער די דויערהאַפטיגקייט גופא פון דער שטאַם־אָרגאַניזאַציע בעווייזט, ווי פאַלש עס איז דער בליק, וואָס מאַלט אָב די פּרימי־טיווע מענשהייט אין דער געשטאַלט פון א צאַלאָזענער חברה אינדיווידומען, וועלכע פאַלגען נאָר זייערע אייגענע לייַדענשאפטען און בענוצען זיך יעדער אייגנער מיט זיין פערזענליכער קראפט און

1) וועגען די סעמיטען און אַריער זעה דערהויפט פראָפ. מאַקסים קאָוואַלעווסקי׳ס „דאָס פּרימיטיווע רעכט" (רוסיש), מאָסקווע 1886 און 1887; ווי אויך זייַנע סטאָקהאָלמשע לעקציעס „וועגען דעם אורשפרונג און דער עמטוויקלונג פון דער פאמיליע און דעם אייגענטום" (פראנצויזיש) 1890. זעה אויך א. פאָסט, „די געשלעכטגענאָסענשאַפט דער אורצייט", אָלדענבורג, 1875. זעה אָנהאנג XI.

געשיקטקייט בייצוקומען אַלע איבעריגע. דער ניט־איינגעצוימטער אינדיווידואַליזם איז אַ מאָדערנער געוויקס און איז גאָר ניט כאַראַק־טעריסטיש פאַר דער פּרימיטיווער מענשהייט.1)

אַריבערגעהענדיג איצטער צו די היינטיגע ווילדע, קענען מיר אָנהויבען פון די בושמענער, וועלכע שטעהען אויף אַ נידעריגער שטופע פון ענטוויקלונג — אויף אַזוי פיעל נידעריג, אַז זיי האָבען אפילו ניט קיין וואוינונגען און שלאָפען אין גריבער, וועלכע זיי גראָבען אויס אין דער ערד, אָדער פּשוט אונטער אַ לייכטען שירם

---

1) מיר קענען זיך דאָ ניט פערנעהמען מיט דער פראַגע וועגען דעם אורשפּרונג פון די הייראַט־רעגעלען. איך וויל נאָר בעמערקען, אַז אַן עהנליכע איינטיילונג אין גרופּען ווי די, וואָס מאָרגאַן האָט בעשריבען ביי די האַוואַיער, געפינט זיך ביי די פויגלען: די יונגע לעבען צוזאַמען, אָבגעזונדערט פון זייערע עלטערן. שפּורען פון אַזאַ איינטיילונג קען מען געפינען אויך ביי אייניגע זויגטהיערען. וואָס געהערט דעם שפּעטערען פערבאָט פון הייראַט־פערהעלטניסען צווישען ברידער און שוועסטער, איז ער וואַהרשיינליך ענטשטאַנען, ניט מחמת דער אויסרעכענונג וועגען דער שעדליכער ווירקונג פון בלוטפערוואַנדטשאַפט — אַן אויסרעכענונג וואָס איז פאַר יענער צייט אונגלויבליך, — נאָר גיכער מיט דעם צוועק אויס־צומיידען צו־נאָהענטע פערהעלטניסען צווישען צו־יונגע פון ביידע געשלעכטער. ביי אַן ענגען צוזאַמענוואוינען אין איין צימער איז אַזאַ בעשרענקונג געוואָרען אַ פּאָזיטיווע נויטווענדיגקייט, און דאָס שטימט פאָלשטענדיג מיט די בעוואָרענישען, וואָס די ווילדע פיהרען איין, למשל, צו האַלטען די מענליכע יוגענד אין אַ בעזונדער „לאַנגען הויז" אונטער דער אויפזיכט פון ערציהער. מען דאַרף אויך בעמערקען, אַז זוכענדיג דעם אורשפּרונג פון נייע מנהגים, מוז מען בכלל האַלטען אין אויג, אַז די ווילדע האָבען אַזוי גוט ווי מיר זייערע „דענקער", געלעהרענטע וואָהרזאָגערס, מכשפים, רופאים, נביאים — וועמעס וויסען און דענקען שטייגען אַריבער דעם אַלגעמיינעם דורכשניט פון דער מאַסע. און אַזוי ווי אָט די „געלערענטע" זיינען פעראייניגט אין געהיימע פערבאַנדען (נאָך אַ שטריך וואָס געפינט זיך כמעט אומעטום), האָבען זיי געוויס געהאַט אַ גרויסען איינפלוס און איינגעפיהרט אַזוינע מנהגים, וואָס דאָס רוב פון שטאַם האָט נאָך ניט געהאַט איינגעזעהן זייער נוצען.

פון גראָז און צווייגען, וואָס בעשיצט זיי פון ווינד. עס איז בעקאַנט, אז וועו די אייראָפּעער האָבען זיך בעזעצט אויף זייערע טעריטאָריעס און האָבען אויסגע'הרג'עט די גרויסע וויל־דע סטאַדעס פון רויטע חיות, וועלכע פלעגען זיך פיטערען ביז יענער צייט אויף די פלייגען, האָבען די בושמענער געזומען גנב'ענען די פיה ביי די קאָלאָניסטען — די אָנגעקומענע האָבען דאָן אָנגעהויבען פיהרען אָנטקעגען די בושמענער אזא ברוטאַלע מלחמה פון פערניכטונג, וועלכע איז צו־שרעקליך דאָ צו דערצעלען. פינף־הונדערט בושמענער זיינען אויסגעשאָכטעט געוואָרען אין יאָהר 1774; אין די יאָהרען 1808 און 1809 האָט דער פאַרמער־פערבאַנד אויסגעראָטעט זייערע דריי טויזענד א. אז. וו. מען האָט זיי גע'סם'ט ווי מייז, ארויסשטעלענדיג פאָר די דאָזיגע פערהונגערטע מענשען פער־גיפטעטע פלייש; מען האָט זיי דערשאָסען ווי די וויל־דע חיות, בעהאלטענדיג זיך הינטער אן אונטערגעוואָרפענעם קערפער פון א געטויטען טהיער; מען האָט זיי דער'הרג'עט וואו מען האָט זיי נאָר געפאָקט.1) אויף דעם אופן קענען אונזערע ידיעות וועגען די בושמענער, וועלכע קומען צום גרעסטען טייל פון דיזעלבע מענשען, וואָס האָבען זיי פערטילגט, זיך ניט אויסצייכענען מיט א בעזונדער פריינדשאפטליכקייט צו זיי. פונדעסטוועגען וויסען מיר, אז אין יענער צייט, וועו די אייראָפּעער האָבען זיך בעוויזען צווישען זיי, האָבען זיי געלעבט אין ניט־גרויסע שטאָמען, וועלכע פלעגען זיך אמאל פעראייניגען אין פעדעראַציעס; אז זיי פלעגען געמיינ־שאפטליך פיהרען געיעג און זיך טיילען די רויב אָהן געשלעג און מחלוקות; אז זיי האָבען קיינמאל ניט אוועקגעוואָרפען זייערע פער־וואנדעטע און האָבען ארויסגעוויזען א שטאַרקע צוגעבונדענקייט צו זייערע חברים. ליכטענשטיין דערצעלט א זעהר ריהרענדע גע־שיכטע וועגען א בושמאן, וועלכער האָט זיך שיער ניט דערטרונקען אין טייך און איז גערעטעט געוואָרען דורך זיינע חברים. זיי האָבען ארונטערגענומען פון זיך זייערע טהיערען־פעל, כדי איהם איינצודעקען און דערוואָרעמען, בעת זיי האָבען אליין געציטערט

1) קאַרנעל קאַלינס אין פיליפ'ס' „רעסוירטשעס אין סאוטה אפריקא", לאָנדאָן 1823. ציטירט פון וואַיז („אַנטראָפּאָלאָגיע דער נאַטור־פעלקער", באנד 2, 334.)

פון קעלט; זיי האָבען איהם ארומגעטריקעגט, געריבען פאָר'ן פייער, אויסגעשמירט מיט ווארעם פעטס, ביז זיי האָבען איהם ענדליך געבראכט צום לעבען. וועז די בושמענער האָבען אויסגעפונען, אז יאָהאן וואנדערוואלט איז א מענש וואָס מיינט זייער טובה, האָבען זיי אויסגעדריקט זייער דאנקבארקייט דורך א זעהר ריהרענדע צוגעבונדענקייט צו איהם.1) בורשטעל און מאָפפאט שילדערן זיי אלס גוטהערציגע, ניט־אייגענוציגע, וואָרטסליים און דאנקבארע 2) — אלץ מעלות, וועלכע קענען זיך ענטוויקלען נאָר וען זיי ווערען שטענדיג פראקטיזירט אין דעם שטאָם. וואָס איז שייך זייער לייבע צו קינדער, איז געזונג צו דערמאָנען, אז וען אן אייראָפעער האָט געוואָלט האָבען א פרוי פון די בושמענער פאר א שקלאפין, האָט ער אוועקגערוידט איהר קינד: די מוטער פלעגט יעדעם מאל קומען אליין און זיך אָבגעבען אין קנעכטשאפט, כדי צו טיילען דעם שיקזאל פון איהר קינד.3)

זיעזעלביגע געזעלשאפטליכע זיטען בעגעגענט מען ביי די האָטענטאָטען, וועלכע זיינען נאָר עפעם מעהר ענטוויקעלט ווי די בושמענער. לובבאק רופט זיי אן „די שמוציגסטע חיות" און זיי זיינען ווירקליך זעהר שמוציג. זייער גאנצע קליידונג בעשטעהט פון א טהיערען־פעלכעל, וואָס זיי העגגען אן ארום האלדז, און וועלכעם זיי טראגען אזוי לאנג, ביז עס צופאלט אויף שטיקלעך. זייערע הייזלעך זיינען צונויפגעשטעלט פון עטליכע שטאנגען, צונויפגעבונדען ביי די שפיצען און פערדעקט מיט א ראָגאזשע, לגמרי אָהן א ברעקעל מעבעל אינעווענדיג. אבוואויל זיי האלטען אָקסען און שאָף, און זיינען, דאכט זיך, געווען בעקאנט מיט דעם געברויך פון אייזען נאָך אייזער זיי האָבען זיך בעגעגענט מיט אייראָפעער, פון דעסטוועגען שטעהען זיי נאָך עד היום אויף אייגער פון די נידעריגסטע

1) ליכטענשטיין, „רייזען אים זודליכען אפריקא", באנד 2, ז. 92, 97, בערלין 1881.

2) וואיטץ, „אנטראפאלאגיע דער נאטורפעלקער", באנד 2, ז. 335. און וויטער. זעה אויך פריטש, „די אייגענארטען אפריקא'ס", ברעסלוי 1872, ז. 386 א. וו., און „דרייי יאהרע אין זיד אפריקא". אויך וו. בלעק, „איי בריף אקאונט אוו בושמען פאלקלאר", קייפטאון 1875.

3) עליזע רעקלו, „גאגראפיע אוניווערסעל" באנד 13, ז. 475.

שטופען פון מענשליכער ענטוויקלונג. און דאָך האָבען די אייראָ־פּעער, וועלכע זיינען נאָהענט בעקאנט געווען מיט זייער לעבען, זיך זעהר גוט אָבגערופען וועגען זייער געזעליגקייט און גרייטקייט צו העלפען איינער דעם אנדערן. גיט מען עפּעס א האָטענטאָט, טיילט ער זיך דערמיט גלייך מיט אלע ארומיגע — א מנהג, וועלכער, ווי בעקאנט, האָט זעהר פערוואונדערט אויך דאַרווינען ביי די איינ־וואוינער פון פייערלאַנד. א האָטענטאָט קען אליין ניט עסען, און ווי ער זאל ניט זיין הונגעריג, רופט ער צוזאמען די פארבייגעהער און טיילט זיין שפּייז מיט זיי. און ווען קאָלבען האָט אויסגעדריקט וועגען דעם זיין פערוואונדערונג, האָט מען איהם געענטפערט: „אָט אַזאַ מנהג איז ביי די האָטענטאָטען". אָבער דער מנהג איז אייגענט־ליך ניט ביי די האָטענטאָטען אַליין: דאָס איז אַ מנהג, וואָס עקזיסטירט כמעט אומעטום און איז בעמערקט געוואָרען פון רייזענדע ביי אַלע „ווילדע". קאָלבען, וועלכער האָט גוט געקענט די האָטענטאָטען און פערשווייגט ניט זייערע חסרונות, קען זיך ניט גענוג אָנלויבען פון זייער שטאַם־זיטליכקייט.

„זייער וואָרט איז הייליג" — שרייבט ער. „זיי זיינען לגמרי אונבעקאַנט מיט דער פערדאָרבענקייט און אונגעטרייקייט פון אייראָפּאַ". „זיי לעבען זעהר פריעדליך און זעלטען ווען זיי פיהרען קריעג מיט זייערע שכנים". זיי זיינען „פול מיט ווייכקייט און גוט־הערציגקייט אין זייערע געגענזייטיגע בעציהונגען... דאָס גרעסטע פרייד פאַר אַ האָטענטאָט איז געבען מתנות און טהאָן אַ געפעליג־קייט". „לויט זייער עהרליכקייט, זייער שנעלע און פּינקטליכע יוסטיץ און זייער צניעות, שטייגען די האָטענטאָטען איבער אַלע, אָדער כמעט אַלע, אַנדערע פעלקער".1)

טאַשאַר, באַרראָו און מודי 2) בעשטעטיגען פאָלשטענדיג קאָלבען'ס ווערטער. מען דאַרף נאָר בעמערקען, אַז ווען קאָלבען האָט געשריעבען וועגען די האָטענטאָטען, אַז „אין זייערע געגענ־זייטיגע בעציהונגען זיינען זיי די פריינדליכסטע, די פרייגעביגסטע

---

1) פ. קאָלבען „דהי פּרעזענט סטייט אָוו דהי קייפּ אָוו גוד האָופּ", איבערזעצט פון דייטש דורך מעטלעי, לאָנדאָן 1731, באַנד I, ז. 59, 71, 333, 336 א. וו.

2) ציטירט אין וואַיטץ „אַנטראָפּאָלאָגיע", באַנד III, ז. 335 א. וו.

און גוטהערציגסטע מענשען, וואס האבען וועז עס איז געלעבט אויף דער ערד" (באנד I, ז. 332) האט ער דערמיט געגעבען א כאראקטעריסטיק, וועלכע די רייזענדע וויעדערהאלען פון דאן אן אין זייערע בעשרייבונגען פון אלערליי סארטען ווילדע. וועז די אייראפעער האבען צום ערשטען מאל זיך אנגעטראפען מיט פרימיטיווע ראסען, האבען זיי געוועהנליך געגעבען א קאריקאטור פון זייער לעבען; האט אבער געטראפען, אז אין אינטעליגענטער מענש האט א לענגערע צייט גאלעבט צווישען זיי, האט ער זיי שוין בעשריבען אלס די „פרייגדליכסטע" אדער „עדעלסטע" ראסע אויף דער ערד. גענוי מיט די אייגענע ווערטער כאראקטעריזירען די רייזענדע, וואס פערדיענען דעם גרעסטען צוטרוין, די אסטיאקען, די סאמאיעדען, עסקימאזען, דאיאקען, אלעאוטען, פאפואסען א. אז. וו. איך געדענק אויך, אז מיר איז אויסגעקומען צו לעזען פונקט אזוינע מיינונגען וועגען די טונגוזען, די טשוקטשען, די סיאו אינדיאנער און וועגען עטליכע אנדערע פעלקער פון ווילדע. די וויעדערהאלונג אליין פון אזוינע לויבווערטער רעדט שוין פיעל מעהר איידער גאנצע בענדער פון ספעציעלע פארשונגען.

די איינגעבוירענע פון אויסטראליע שטעהען ניט העכער אין זייער ענטוויקלונג פון זייערע דרום־אפריקאנישע ברידער. זייערע הייזלעך טראגען דעם זעלבען כאראקטער, און זעהר אפט בענוגענען זיי זיך אפילו מיט אן איינפאבען שירם פון גראז צו בעשיצען זיך פון די קאלטע ווינטען. זיי זיינען אויך ניט קיין איבערקלייבער אויף שפייז: אין א נויט קענען זיי אויפעסען א פאלשטענדיג פערפוילטע פגירה, און וועז עס מאכט זיך א הונגער, קענען זיי אמאל אויך ווערען מענשענפרעסער. וועז די אייראפעער האבען צום ערשטען מאל ענטדעקט די אויסטראליער, האבען זיי מעהר ניט געהאט ווי גאנץ פראסטע, גראבע ווערקצייג פון שטיין אדער ביין. איניגע שטאמען האבען אפילו ניט געהאט קיין לאדקעס און האבען נאר ניט געוואוסט פון טוישהאנדעל. דאך, וועז מען האט געגוי אונטערזוכט זייערע מנהגים און געוועהנהייטען, האט זיך ארויסגעשטעלט, אז זיי לעבען אונטער דיזעלביגע אויסגעארבייטע שטאמארגאניזאציע, וואס מיר האבען פריהער דערמאנט.[1])

1) די איינגעבוירענע, וואס וואוינען אז צפון פון סידנעי און רעדען די קאמילאראי שפראך, זיינען אין דער בעציהונג מעהר אויסגע־

די טעריטאריע אויף וועלכער זיי וואוינען, איז געווען־ליך צוטיילט צווישען פערשיידענע שטאמען, אבער דער געביעט, אויף וועלכען יעדער שטאם פיהרט אן געיעג אדער פיש־פאנג, געהערט צו דער געמיינשאפט און די פראדוקטען פון געיעג און פיש־פאנג געהען פאר דעם גאנצען שטאם. 1) דעם שטאם געהערען אויך די געציינ פון געיעג און פיש־פאנג. די מאהלצייטען עסען זיי געמיינ־שאפטליך. די אויסטראליער האלטען, ווי א סך אנדערע ווילדע, פון געווייסע רעגעלען בנוגע די סעזאנען, ווען מען מעג קלייבען געווייסע סארטען גראזען און גומי. 2) וואס געהערט זייער מארא בכלל, וועלען מיר דא בעסער ברענגען די ענטפערס, וואס דער מיסיאנער טומהאלץ, וועלכער האט געוואוינט אין צפון־קווינסלאנד, האט געגעבען אויף די פראגען פון דער פאריזער אנטראפאלאגישער געזעלשאפט: 3)

„דאס געפיהל פון פריינדשאפט איז זיי בעקאנט; דוקא שטארק ענט־וויקעלט. די שוואבע וועלען געשטיצט פון דער געמיינדע; זיי גיבען גוט אכטונג אויף די קראנקע: מען פערלאזט זיי קיינמאל ניט און מען דער'הרג'עט זיי ניט. די דאזיגע שטאמען זיינען קאניבאלען, זיי עסען אבער זעהר זעלטען מיטגליעדער פון דעם אייגענעם שטאם, (אויב איך האב קיין טעות ניט, איז נור דאן, וועו זיי הרג'ענען זיי צוליעב רעלי־גיעזע מאטיוועו); זיי עסען נאר פרעמדע. די עלטערן ליעבען זייערע

פארשט געווארען, א דאנק דער גרויסער ארביים פון לארימער פיזאן און א. וו. האאיט, „קאמאלאראי ענד קורנאי", מעלבורן, 1880. זעה אויך האאיט „פוירטהער נאוט אן דהי אויסטראליין קלאסס סיסטעמס" אין „דזשוירנאל אוו דהי אנטראפאלאדזשיקאל אינסטיטוט", 1889, באנד XVIII ז. 31. אין אט דעם ווערק ווערט בעוויזען וויי די אייגענע ארגא־ניזאציע איז וויט פערשפרייט איבער גאנץ אויסטראליע.

1) „דהי פאלקלאר מענענרס אוו אויסטראליין אבאריגינעס", אדע־לעידע 1879, ז. 11.

2) גרעי, „דזשוירנאלס אוו טו עקספעדישענס אוו דיסקאווערי אין נארטה־וועסט ענד וועסטערן אויסטראליע", לאנדאן 1841, באנד II, ז. 237, 298.

3) „בולעטין דע לא סאסיעטע ד'אנטראפאלאזשיע", 1888, באנד IX, ז. 652. איך ברענג די ענטפערס פערקירצט.

קינדער, שפּיעלען זיך מיט זיי און צערטלען זיי. קינדער וועלן געטויט נאָר מיט דער צושטימונג פון גאַנצען שטאַם. מיט די אַלטע לייט בעגעהען זיי זיך זעהר גוט און הרג'ענען זיי קיינמאָל ניט. זיי האָבען ניט קיין רעליגיאָן, קיינע געצעלן, נאָר זיי האָבען גרויס מורא פאָר'ן טויט. די היראָט איז אַ פאָליגאַמישע. מחליקות, וואָס קומען פאָר אין דעם שטאַם, ווערען אויסגעפאָכטען מיט הילצערנע שוועדען און הילצערנע שפּיזען. קיין שקלאַפערייי עקזיסטירט ביי זיי ניט; פון ערד־אַרבייט וויסען זיי ניט; קלייד̈ער — גאָרנישט, אָחוץ אַ פאַרטוך, וואָס די פרויען טראָגען אַמאָל. דער שטאַם בעשטעהט פון צוויי הונדערט מענשען, אויסגעטוילט אין פיער קלאַסען מענער און פיער קלאַסען ווייבער. די היראָט איז ערלויבט נאָר צווישען געוויסע קלאַסען, אָבער קיינמאָל ניט אין די גרעניצען פון דעמזעלבען שטאַם."

וועגען די פאָפּואַסען, נאָהענטע קרובים פון די אויסטראַליער, האָבען מיר די ערות פון ג. ל. בינק, וועלכער האָט פון 1871 ביז 1883 געלעבט אין נייגווינעא, דערהויפּט אין געעלווינק בעי. מיר וועלען ברענגען דעם תמצית פון זיינע ענטפערס אויף דיזעלביגע פראָגען.1)

„די פאָפּואַסען זיינען בטבע געזעלשאַפטליך און זעהר פרעהליכע; זיי לאָבען זעהר פיעל. זיי זיינען גיכער פּחדנים אוידער מוטהיגע מענשען. עס עקזיסטירט אַ גאַנץ שטאַרקע פרייַנדשאַפט צווישען די מיטגליעדער פון פערשיידענע שטאַמען, און נאָך אַ שטאַרקערע פרייַנדשאַפט אין דעם אויגענעם שטאַם גופא. אַ פאָפּואָס צאָהלט אָפט אָב זיין פרייַנד'ס חובות, מיט דעם תנאי, אַז יענער זאָל אויסצאָהלען דעם חוב אָהן פּראָצענט צו זיינע קינדער. זיי גיבען אַטונג אויף קראַנקע און אַלטע; זייערע אַלטע וואָרפען זיי קיינמאָל ניט אַוועק און הרג'ענען זיי ניט, מיט דער אויסנאַהמע פון קנעכט, וועלכע זיינען לאַנג קראַנק געווען. די געפאַנגענע אין מלחמה עסען זיי אַמאָל אויף. קיַנדער צערטלען זיי זעהר און ליעבען זיי. די אַלטע און שוואַכע קריעגסגעפאַנגענע דער'הרג'ענען זיי, די איבעריגע פערקויפען זיי אין שקלאַפערייי. זיי האָבען ניט קיין רעליגיאָן, קיינע געטער אָדער געצעלן און קיין שום רעגיערונג; דער עלטסטער מיטגליעד פון דער פאַמיליע איז דער ריכטער. אין פאַל וועלן אייניגער איז עובר אויף די היראָט־רעגעלן, צאָהלט ער אַ שטראָף; אַ טייל פון דעם

1) „בולעטין דע לא סאָסיעטע ד'אַנטראָפּאָלאָזשיע", 1888, באנד IX, זייט 386.

געהט פֿאַר דער „נעגאַריאַ" (די געמיינשאַפֿט). די ערד געהערט אַלעמען גלייך, די פֿרוכטען פון דער ערד אָבער געהערט צו דעם ווָאָס האָט די ערד בעאַרבייט. די פֿאַפֿואָסען האָבען לייטענע כלים און זיינען בעקאַנט מיט טויש־מסחר; דערביי איז ביי זיי אַ מנהג, אַז דער סוחר גיט זיי די סחורה און זיי געהען צו זיך אין די הייזער און ברענגען דערפֿאַר זייערע הויזמישע זאַכען, וועלכע דער סוחר דאַרף האָבען. אויב זיי האָבען ניט קיין ניצליכע זאַכען, קעהרען זיי אום דעם סוחר זיינע אויראַפֿאַישע סחורה.1) די פֿאַפֿואָסען זיינען „קאַפֿ־יעגער", ד. ה. זיי פֿראַקטיצירען בלוט־ראַכע. דאָר, „מאַנכעסמאָל — זאָגט פינש — וועלט איך אַנגעלעגענהייט איבער־געגעבען דעם ראַזשאָה פון נאַמאַטאַטע, וועלכער שליסט דעם דיספוט צו־פסקנ'ענדיג צו בעצאָהלען אַ קנס."

וועז מען בעגעהט זיך גוט מיט די פֿאַפֿואָסען, זיינען זיי זעהר גוטמוטהיג. מיקלוכא־מאקלאי, ווי בעקאַנט, איז אראָב פון שיף אין דער בעגלייטונג פון איין אייניציגען מאַטראָז, האָט זיך בעזעצט אויפֿן מזרח־ברעג פון נייגווינעא און האָט דאָרט אָבגעוואוינט נאַנצע צוויי יאָהר צווישען פעלקער, וואָס האָבען זיך גערעכענט פֿאר מענשענפרעסער, און עס האָט איהם באַנג געטהאָן וועז ער האָט זיך נעדאַרפט שיידען מיט זיי. ער האָט זיי פערשפּראָכען צו קומען צוריק און האָט געהאַלטען וויאָרט: ער האָט אָבגעלעבט ביי זיי נאָך א יאָהר, און פֿאר דער נאַנצער צייט איז צווישען איהם און זיי ניט געקומען צו קיין מחלוקה. אמת, ער האָט זיך געהאַלטען אַן דעם כלל — קיינמאָל ניט, אונטער קיין שום אויסרעד ניט, זאָגען זיי אַן אונווארהייט, אָדער צו פערשפּרעכען זיי עפּעס, וואָס ער האָט ניט געקענט מקיים זיין. אָט די אַרעמע בעשעפּענישען, וועלכע פערשטעהען אפילו ניט ווי צו מאַכען פייער, און היטען עס דעריבער מיט גרויס מיה אין זייערע הייזלעך, לעבען אין א פרימיטיוון קאָמוניזם אָהן וועלכע עס איז געוועלטיגער, און ביי זיי אין די דערפער קומען קיינמאָל ניט פֿאָר קיין ערנסטע מחלוקות. זיי ארבייטען געמיינשאפטליך, אקוראט ווי פֿיעל זיי דאַרפען האָבען אויף דעם

1) דערזעלבער מנהג עקזיסטירט אויך ביי די פֿאַפֿואסען פון קיימאַני בעי, וועלכע זיינען בעריהמט פֿאַר זייער שטרענגער עהרליכקויט. „עס האָט זיך נאָך ניט געטראָפֿען, אז א פֿאַפֿואָס זאָל ברעכען זיין וואָרט", זאָגט פינש, („נייגווינעא און זיינע בעוואָהנער", ברעמען 1865, ז. 1829).

טאָג צו עסען; זיי האָדעווען זייערע קינדער געמיינשאַפט־ליך; אין די אבענדען פּוצען זיי זיך אויס אַזוי קאָקע־טיש ווי זיי קענען, און טאַנצען. ווי אַלע ווילדע האָבען זיי ליידענ־שאַפטליך ליעב טענץ, וועלכע שטעלען מיט זיך פאָר אַ מין מיסטעריעזע צערעמאָניע פון שטאַם. יעדער דאָרף האָט זיין „באַרלאַ" אָדער „באַלאַי" — דאָס „לאַנגע" אָדער „גרויסע" הויז — פאַר די ניט פערהייראַטעטע, וואו עס קומען פאָר די געמיינשאַפט־ליכע פערזאַמלונגען און עס ווערען בעשפּראָכען די קהל'שע ענינים — נאָך אַן איינפיהר, וואָס מען טרעפט ביי אַלע איינוואוינער פון די אינזלען פון שטילען אָקעאַן, ווי אויך ביי די עסקימאָזען, ביי די אינדיאַנער, א. אַז. וו. גאַנצע גרופּעס דערפער לעבען אין פריינד־ליכע בעציהונגען צווישען זיך און גאַנצע געמיינדען אויף אַמאָל געהען איינע צו די אַנדערע אויף בעזוך.

צום אומגליק קומען אָפט פאָר פיינדשאַפטען צווישען די דער־פער — ניט ווייל „די בעפעלקערונג ווערט צו־געדיכט" אָדער עס קומט פאָר אַ „שאַרפע קאָנקורענץ" און נאָך אַזוינע אויסגעטראַכטע מעשיות פון אונזער קרעמערשען יאָהרהונדערט, נאָר דער עיקר צוליעב זייער אַבערגלויבען. ווי נאָר ווער עס איז ווערט קראַנק, קלייבען זיך אַרום זיינע פריינד און קרובים און הויבען אָן אויפ'ן גרינדליכסטען אופן בעקלערען די פראַגע: ווער קאָן עס זיין דער שולדיגער אין זיין קראַנקהייט? מען נעהמט איבערקלייבען אַלע מעגליכע שונאים, יעדער איז זיך מתודה אין זיינע קלענסטע מחלוקות, ביז לסוף געפינט מען אויס „די אמת'ע אורזאַך" פון דער קראַנקהייט. דאָס האָט אָנגעשיקט אַ וועלכער עס איז שונא פון אַ דערבייאיגען דאָרף — און מען בעשליסט מאַכען אַן איבערפאַל אויף יענעם דאָרף. צוליעב דעם זיינען די שטרייטען אַזאַ געוועהנליכע פּאַסירונג, אפילו צווישען די ברעגיקע דערפער, שוין ניט צו רעדען וועגען די קאַניבאַלען, וואָס וואוינען אין די בערג, וועלכע מען האַלט פאַר די אמת'ע מכשפים און שונאים, הגם ווען מען בעקאָנט זיך מיט זיי נעהענטער, שטעלט זיך אַרויס, אַז זיי אונטערשיידען זיך ניט מיט קיין זאַך פון זייערע שכנים, וואָס וואוינען אויפ'ן ברעג ים.1)

---

1) „איזוועסטיאַ רוסקאַוואָ געאָגראַפיטשעסקאַוואָ אָבשצעסטוואָ",

פיעלע חדוש׳דיגע בלעטלעך וואלט מען געקאנט אנשרייבען וועגען דער הארמאניע, וואם הערשט אין די דערפער פון די פאלי־נעזישע איינוואוינער אויף די אינזלען פון שטילען אקעאן. זיי שטעהען שוין אבער אויף עפעס א העכערער שטופע פון ציווילי־זאציע, דעריבער וועלען מיר בעסער נעהמען נאך ביישפיעלען פון דעם לעבען פון די איינוואוינער פון ווייטען צפון. אין וויל נאר צוגעגען, איידער מיר פערלאזען דעם דרום׳דיגען האלבקוגעל, אז אפילו די איינוואוינער פון פייערלאנד, וועלכע האבען אזא שלעכטע רעפוטאציע, הויבען שוין אויך אן זיך ארויסווייזען אין א בעסערען ליכט, וואם בעסער מיר וועלען בעקאנט מיט זיי. עטליכע פראנ־צויזישע מיסיאנערען, וועלכע וואוינען צווישען זיי, „קענען זיך ניט בעקלאגען אויף קיין פיינדליכע האנדלונג פון זייער זייט". זיי לעבען אין שטאמען, צו 120 ביז 150 פערזאן, און פראקטיצירען אויך דעם פרימיטיוון קאמוניזם, אזוי ווי די פאפואסען. זיי טיילען זיך אלץ וואם זיי האבען צווישען זיך און בעגעהען זיך זעהר גוט מיט די אלטע. א פאלשטענדיגער שלום הערשט צווישען אט די פעלקער. 1)

ביי די עסקימאזען און זייערע נאהענטסטע קרובים, די טלינקעטען, קאלאשען און אלעאוטען, געפינען מיר דעם נעהענט־סטען בילד פון דעם, וואם דער מענש איז געווען אין דער צייט פון דער אויז־פעריאדע. די ווערקצייג וואם זיי געברויכען, אונטער־שיידען זיך קוים פון די געווערקצייג פון דער אלטער שטיין־צייט, און אייניגע פון אט די פעלקער זיינען נאך עד היום ניט בעקאנט מיט דער מלאכה פון פיש־פאנג: זיי שטעכען פשוט די פיש מיט א הארפון (אזא שפיעז. 2) זיי זיינען בעקאנט מיט דעם געברויך פון אייזען, אבער זיי בעקומען דאס אייזען פון די אייראפעער, אדער געפינען עס אויף די צעבראכענע שיפען. זייער געזעלשאפטליכע

---

1. 1880 און ווייטער. עס געפינען זיך ווינציג ביכער פון רייזע בעשרייי־בונגען, וואס זאלען געבען א בעסערען בילד ווען די פרטים פון אל־טעגליכען לעבען פון די ווילדע, איידער אט די אויסצוגען פון מיקלוכא־מאקלאי׳ס טאגעבוך.

1) ל. פ. מארטיאל אין „מיסיאן סיענטיפיק א קאפהארן", פאריז 1883, באנד I, ז. 201—183.

2) די עקספעדיציע פון קאפיטאן האלם אין מזרח־גרעניאנד.

אָרגאַניזאַציע איז פאָלשטענדיג פּרימיטיוו, הגם זיי זיינען שוין ארויסגעטראטען פון דער „קאָמונאַל־הייראַט"־שטופע, אפילו מיט איהרע קלאַסען־בעשרענקונגען. זיי לעבען שוין אין פאַמיליען, נאָר די פאַמיליען־בענדער זיינען נאָך שוואַך, דען צייטענווייז קומט ביי זיי פאר אן אויסטויש פון מענער און ווייבער.[1] די פאַמיליען אָבער זיינען נאָך אלץ פעראייניגט אין שטאַמען. אייגענטליך קען עס גאָר אַנדערש ניט זיין. ווי אזוי וואָלטען זיי געקאָנט אויסהאַלטען דעם שווערען קאַמפּף פאר עקזיסטענץ, ווען זיי וואָלטען ניט פעראייניגט אלע זייערע קרעפטען אויפ'ן ענגסטען אופן? אזוי טהוען זיי טאקע, און מען זעהט, אז אם ענגסטען זיינען די שטאַם־בענדער דאָרט, וואו דער לעבענסקאַמפּף איז אם שווערסטען, דהיינו אין צפון־מזרח פון גרעניאַנד. זיי וואוינען געוועהנליך אין דעם „לאַנגען הויז", אין וועלכען עס געפינען זיך עטליכע פאַמיליען, אָבגעטיילט איינע פון די אַנדערע דורך א קלייַנער מחיצה פון צעריסענע פעלכלעך, אָבער מיט איין קאָרידאָר פאר אלע חדרים. אמאל האָט אזא הויז די פאָרם פון א צלם און דאן געפינט זיך אין צענטער די אלגעמיינע קיך. א דייטשע עקספּעדיציע, וועלכע האָט פערבראכט א גאנצען ווינטער לעבען איינם פון אזוינע „לאַנגע הייזער"; האָט זיך געקענט איבערצייגען, אז דורכ'ן גאנצען אַרק־טישען ווינטער „איז דער פריעדען ניט געשטערט געוואָרען דורך איין אייניציגער מחלקה און עס איז ניט פאָרגעקומען קיין שום שטרייטיגקייט פאר דעם געברויך פון דעם דאָזיגען ענגען פלאַץ". אויסרעדען דעם אנדערען אָדער זאָגען עפעס א קרום וואָרט, איז ניט ערלויבט, סיידען אין דער געזעצליכער פאָרם פון אזא מין לעכערליכען געזאַנג,[2] וועלכען די ווייבער זינגען אין כאָר. דאָס ענגע צוזאמענלעבען און די ענגע געגענזייטיגע אבהענגיגקייט

---

1) אין אויסטרליע האָט מען בעאַכטעט, אז גאנצע שטאַמען בייטען זיך מיט די ווייבער אלס א סגולה צו פערהיטען זיך פון עפעס אן אומגליק. (פאָוסט, „שטודיען צור ענטוויקלונגס־געשיכטע דעס פאַמיליענ־רעכטס", 1890, ז. 342). אַרויסווייזען וואָס מעהר ברידערליכע געפיהלען, הייסט עס, איז ביי זיי א רפואה בדוקה אנטקעגען אומגליקען.

2) דר. ה. רינק, „דה עסקימאָ טרייבס". ז. 26 („מעדעלעזוער אם גראַנלאַנד" באַנד IX, 1887).

זיינען נענוג אויפצוהאלטען פון דור צו דור אזא טיעפע אכטונג פאר די אינטערעסען פון דער גמיינשאפט. מיט וועלכער עס צייכענט זיך אוים דאס לעבען פון די עסקימאזען. אפילו אין די גרעסערע עסקימאזען גמיינדען „איז די געזעלשאפטליכע מיינונג אן אמת'ע גריכט־אינסטיטוציע, און די געוועהנליכע שטראף בעשטעהט אין דעם, וואס מען איז מבייש דעם פערשולדיגטען פאר אלעמען אין די אויגען.“ 1)

אין גרונד פון דעם לעבען פון די עסקימאזען ליגט דער קאמוניזם. אלץ וואס זיי בעקומען דורך געיעג אדער דורך פיש־פאנג, געהערט דעם גאנצען שטאם. ביי אייניגע שטאמען אבער, דערהויפט צו מערב־צו אונטער דעם איינפלוס פון די דענען, הויבט זיך אן אינפיהרען פריוואט־אייגענטום. דאך וועגדען זיי אן א גאנץ ארטיגינלען מיטל אבצושוואכען די אונבעקוועמליכקייטען, וואס וואקסען אוים דורך גרויסע פריוואט־פערמעגענס, וועלכע קענען באלד צערשטערען די איינהייט פון זייער שטאם. וועז אן עסקימאז הויבט אן נתעשר ווערען, רופט ער צוזויף אלע זיינע שטאם־חברים אויף א סעודה, און וועז די נעסט האבען זיך גוט אנגענעסען, שענקט ער זיי פונאנדער זיין גאנצען פערמעגען. אין אלאסקא, ביים טייך יוקאן, האט דאס געזעהן ווי איין אלעאוטישע פאמיליע האט אויף אזא אופן צוטיילט צעהן ביקסען, צעהן גאנצע פעלצענע אנצוגען. צוויי הונדערט שנירלעף פערעל, א מאסע דעקען, צעהן וואלפענע פעל, צוויי הונדערט ביבער־פעל און פינף הונדערט

---

1) דר. רינק, דאָרט גופא, ז. 24. אייראפעער, וועלכע זיינען אויפ־געוואקסען אין דעם רעספעקט פאר'ן רוימישען רעכט, זיינען ניט אימ־שטאנד צו פערשטעהן די מאכט פון דער אויטאריטעט פונ'ם שטאם. „דער פאקט איז — שרייבט רינק — מען קען עס זאגען ניט אלס אויסנאהם, נאר אלס אלגעמיינער רעגעל, אז א וויסער מענש, אפילו וען ער האט אבגעלעבט צעהן יאהר אדער מעהרער צווישען די עסקימאזען, פאהרט אב פון זיי ניט האבענדיג זיך בעקאנט מיט די טראדיציאנעלע אידעען, אויף וועלכע עס איז בעגרינדעט זייער געזעלשאפטליכער בנין. דער וויסער, זאל ער זיין א מיסיאנער, אדער א סוחר, האלט זיך אימער אן דער דאגמאטי־שער מיינונג, אז דער ניעדעריגסטער אייראפעער איז אלץ בעסער אויפער דער בעסטער אינגעבוירענער עסקימא.“ („דהי עסקימא טרייבס“, ז. 31.)

סייבעל פעלכלעך. דערנאך האבען זיי ארונטערגענומען פון זיך זייערע יום־טוב'דיגע קליידער און אוועקגעגעבען, און אנטהאנדיג זיך אין אלטע פעלצען, האבען זיי זיך געוועלדעט צו זייערע חברים מיט א קורצער רעדע, זאגענדיג אז אבוואויל זיי זיינען איצטער ארעמער איידער יעדער איינער פון זייערע געסט, האבען זיי אבער דערפאר געוואונען זייער פריינדשאפט.1)

אזוינע אייגענטום־פערטיילונגען זיינען הפנים געווארען אן איינגעווארצעלטער מנהג ביי די עסקימאזען, און דאס ווערט דורכ־געפיהרט יעדען יאהר אין א בעשטימטער צייט, נאכדעם ווי עס ווערט אויסגעשטעלט אלץ וואס איז אנגעקליבען געווארען פאר'ן יאהר.2) נאך מיין מיינונג זעהט זיך אין דעם ארוים א זעהר אלטע אינסטיטוציע, וואס איז ענטשטאנען בעת עס האט זיך צום ערשטען מאל בעוויזען פערזענליכע פערמעגנס. עס איז איינגעפיהרט געווארען ווי א מיטל אויפצוהאלטען צוויישען די חברים די גלייכ־הייט, וועלכע איז צושטערט געווארען דורכדעם וואס אייניגע פער־זאנען זיינען רייך געווארען. די פעריאדישע פערטיילונג פון דער ערד און מוחל זיין אלע חובות (יובל און שמיטה), וואס האט עקזים־טירט אין די היסטארישע צייטען ביי פיעלע פערשיידענע פעלקער, (סעמיטען, אריער א. ד. ג.) זיינען וואהרשיינליך געווען אן איבער־בלייב פון אט דעם אלטען מנהג. דער מנהג צו בעגראבען אינאיי־נעם מיט דעם געשמארבענעם, אדער פערברענען אויף זיין קבר, זיין פערזענליכען פערמעגען, וועלכען מיר געפינען ביי אלע פרימי־טיווע ראסען, מוז, ווי עס שיינט, אויך האבען דעם זעלבען אור־שפרונג. דער פאקט איז, אז בעת מען פלעגט פערברענען אדער

---

1) דאלל, „אלאסקא ענד איטס רעזארסעס", קיימבריזש, יו. ס. 1870.

2) א. וועניאמינאוו און דאלל האבען בעאבאכטעט דעם מנהג אין אלאסקא, יאקאבסען און איגניטאק ארום דעם בהרינג סטרייט. גילבערט ספראוט דערמאנט וועגען דעם ביי די אינדיאנער פון וואנקאווער; און דר. רינק, בעשרייבענדיג די אויסשטעלונגען, וועלכע מיר האבען פריהער דערמאנט, לעגט צו: „דער הויפט נוצען פון אנקלייבען פערזענליכען רייכ־טום בעשטעהט אין דעם, מען זאל עס פעריאדיש פערטיילען". ער דערמאנט אויך (דאס גופא ז. 31) „וועגען דער פערניכטונג פון אייגענטום צוליעב דעמזעלבען צוועק" (ד. ה. כדי אויפצוהאלטען די גלייכהייט).

פערניכטען אויפ'ן קבר אלץ, וואס האט געהערט דעם פערשטאר־
בענעם פערזענלעך, פלעגט מען לאזען גאנץ אלע אנדערע זאכען,
וועלכע האבען געהערט צו איהם בשותפות מיט'ן שטאם, ווי צום
ב. ש. די לאדקעס, נעצען א. ד. גל. גאר דאס פערזענליכע אייגענטום
מוז פערניכטעט ווערען. אין נאך א שפעטערע פעריאדע ווערט פון
דעם מנהג א רעליגיעזע צערעמאניע: מען גיט איהם צו א מיסטישע
בעדייטונג, און די פערניכטונג ווערט א רעליגיעזער געבאט, בעת די
עפענטליכע מיינונג אליין איז שוין ניט שטארק גענוג צו צווינגען,
אלע זאלען אבהיטען דעם מנהג. און ענדליך ווערט די ווירקליכע
פערניכטונג פערביטען אויף א סימבאלישע צערעמאניע, ד. ה. מען
פערברענט אויפ'ן קבר איינפאכע פאפירענע מאדלען אדער אבביל־
דער פון דעם פערשטארבענעמס אייגענטום (ווי זיי טהוען אין כי־
נא), אדער מען טראגט ארויף דאס פערמעגען אויפ'ן קבר און, ווען
מען האט אבגע'פטר'ט די בעררידיגונגס־צערעמאניע, טראגט מען עס
צוריק אוועק אהיים. אין אט דער פארם ווערט דער מנהג נאך אבגע־
היט ער היום צוויישען אייראפעער, בנוגע צו שוועדען, מעדאלען און
אנדערע עהרענצייכענס. 1)

אין דער אלגעמיינער ליטעראטור ווערט גאנץ אפט דערמאנט
וועגען דער הויכער מדרגה פון דער שטאם־מאראל ביי די עסקי־
מאזען. פון דעסטוועגען איז כדאי צו ברענגען די פאלגענדע בע־
מערקונגען וועגען די זיטען פון די אלעאוטען — נאהענטע פער־
וואנדטע פון די עסקימאזען —, אזוי ווי זיי קענען דיענען אלס א
גוטע ערקלערונג פון דער מאראל פון די ווילדע בכלל. די בעמער־
קונגען געהערען דער פען פון דעם זעלטענ־מערקווירדיגען מענשען,
דעם רוסישען מיסיאנער וועניאמינאוו, וועלכער האט עם געשריבען
נאכדעם ווי ער איז אבגעווען צעהן יאהר ביי די אלעאוטען און איז
געשטאנען מיט זיי אין ענגע בעציהונגען. איך גיב זיינע ווערטער
איבער בקיצור, האלטענדיג זיך ווי ווייט מעגליך אן דעם פערפא־
סערס אייגענע אויסדריקען.

„זייער הויפט כארעקטער־שטריך—שרייבט ער—איז זייער סבלנות,
זייער כח פון אויסדויער. און אט דער כח זייערער איז באמת משוה'דיג.
אלע אין דער פריה געהען זיי זיך באדען אין פערפראערענעם ים און שטעהען

1) זעה אנהאנג XII.

דערנאָך נאַקעטע אויפ'ן ברעג, אַריינעטעמענדיג די פראָסטיגע לופט. עס איז איבערהויפּט גאָר ניט משער צו זיין, וויפיעל זיי קענען אַריבערטראָגען אפילו בעת זיי האָבען ניט גענוג צו עסען און מוזען שווער אַרבייטען. ווען עס טרעפט זיך אַ דוחק אין שפּייז, זאָרגט זיך דער אַלעאוט די ערשטע זאַך פאַר די קינדער; ער גיט זיי אַוועק אַלץ וואָס ער האָט, און אַליין הונגערט ער. זיי האָבען ניט קיין נייגונג צו גנב'ענען, ווי די ערשטע רוסישע איינוואַנדערער האָבען שוין דאָס בעמערקט. מען קען ניט זאָגען, אַז זיי גנב'ענען גאָר קיינמאָל ניט; יעדער אַלעאוט איז זיך מודה, אַז ער האָט ווען עס איז עטוואָס גע'גנב'עט, נאָר עס איז אַלעמאָל עפּעס אַ קלייניגקייט און עס טראָגט דעם כאַראַקטער פון עפּעס אַ קונדס־שפּיצעל. די צוגעבונדענקייט פון די עלטערן צו זייערע קינדער איז זעהר אַ הערצליכע, אָבוואויל זי דריקט זיך קיינמאָל ניט אויס אין צערטליכקייטען אָדער אין ווערטער. ביי דעם אַלעאוט איז זעהר שווער אַרויסצוקריגען אַ צוזאָג, איינמאָל אָבער האָט ער עפּעס פערשפּראָכען, וועט ער האַלטען זיין וואָרט, וואָס עס זאָל זיך ניט מאַכען. (איינמאָל האָט אַן אַלעאוט געגעבען וועניאַמינאָוו'ן פאַר'ן אָבפאָהרען אַ מתנה אַ בינטעל געטריקענטע פיש; אין איילעניש אָבער האָט מען פערגעסען אָן דעם און דאָס בינטעל איז געבליבען ליעגען אויפ'ן ברעג. דער אַלעאוט האָט עס אַוועקגעטראָגען אַהיים. ביז יאַנואַר האָט זיך אַלץ ניט געמאַכט קיין געלעגענהייט אָבצושיקען וועניאַמינאָוו'ן די פיש. דערוויילע, אין נאָוועמבער און דעצעמבער, איז ביי די אַלעאוטען געווען אַ גרויסער דוחק אין עסענוואַרג; די אויסגעהונגערטע אַלעאוטען האָבען זיך אָבער ניט צוגעריהרט צו די פיש, וואָס זיי האָבען איינמאָל אַוועקגעשאָנקען, און אין יאַנואַר האָבען זיי עס אָבגעשיקט וואו מען האָט געדאַרפט.) זייער מאָראַל־קאָדעקס איז פערשיידענאַרטיג און שטרענג. אַזוי צ. ב. ש. רעכענט זיך ביי זיי פאַר אַ שאַנדע: מורא צו האָבען פאַר אַן אונפערמיידליכען טויט; בעטען רחמנות ביים שונא; שטאַרבען ניט האָבענדיג דער'הרג'עט קיין איינציגען פיינד; ווערען געכאַפּט אין אַ גנבה; איבערקעהרען זיך מיט דער לאָדקע אין האַפען; מורא צו האָבען אַרויסצופאָהרען אין ים אין אַ שטורם; אָבשטעהן מחמת שוואַכקייט פון די חברים, בעת מען געהט אין אַ לאַנגען וועג און ס'איז ניטאָ וואָס צו עסען; אַרויסצייגען אַ גייציגקייט בעת מען טיילט זיך די רויב; (כדי צו פערשעמען אַזאַ גייציגען חבר, גיבען איהם די איבעריגע אַוועק זייערע חלקים). מען האַלט אויך פאַר שענדליך: אויסצופּלוידערן פאַר'ן ווייב עפּעס אַ געזעלשאַפטליכען

סעקרעט; וועז מען איז זאלבענאנד אויף געיעג, ניט אנצובאטען דעם חבר דעם בעסערען טיול פון דער רויב; בעריהמען זיך מיט בריה'שקייט, און בעזונדערס מיט אויסגעטראכטער בריה'שקייט; זידלען וועמען עס איז מיט פערבינסענקייט; בעטען א נדבה; צערטלען דאס ווייב אין אנווועזנהייט פון פרעמדע און טאנצען מיט איהר; פיהרען אליין מסחר: פערקויפען מוז מען אלעמאל דורך א דריטע פערזאן, וועלכע בעשטימט אויך דעם פרייז. פאר ווייבער רעכענט זיך שענדליך: ניט קענען נעהען און בכלל ניט קענען ריכטיג טהאן אלערליי סארטען ווייבערשע ארבייט; ניט קענען טאנצען; צערטלען דעם מאן און די קינדער, אדער אפילו רעדען צום מאן אין אנווועזנהייט פון זייטיגע מענשען. 1)

אט אזא מארא׳ל האבען די אלעאוטען, און עס איז לייכט צו געפינען א בעשטעטיגונג דערפון אין זייערע מעשיות און לעגענדעס. איך ווייל נאר צולעגען, אז וועז וועניאמינאוו האט געשריבען זייע „זאפיסקי" (אין יאהר 1840) איז ביי די אלעאוטען, צוויישען א בעפעלקערונג פון 60 טויזענד מענשען, פארגעקומען אין 60 יאהר נישט מעהר ווי אין מארד, און אין 40 יאהר צווישען 1800 אלעאוטען איז ניט פארגעקומען קיין אייניציג קרימינא׳ל פערברעכען. דאס איז אייגענטליך קיין וואונדער ניט, וועז מיר געדענקען, אז קיין שום זידעל־וואר אדער גראבער אויסדרוק איז אבסאלוט ניט בעקאנט אין דעם לעבען פון די אלעאוטען. אפילו זייערע קינדער רייסען זיך ניט ארום צווישען זיך און בעליידיגען ניט אייגער דעם אנדערן מיט א וואר. דער שטארקסטער אויסדרוק, וואס קען אמא׳ל ארויסקומען פון זייער מויל, איז א שטייגער: „דיין מאמע קען ניט נעהען", אדער „דיין טאטע איז בלינד אויף אן אויג". 2)

פיעלע שטריבען אינ׳ם לעבען פון די וויל׳דע בלייבען דאך א

---

1) וועניאמינאוו, „בעמערקונגען וועגען דעם בעציירק אונאלאשק" (רוסיש), דריי בענדער, פעטערבורג, 1840. אויסצוגען פון די בעמערקונגען וועלען איבערגעגעבען אין ענגליש אין דאל׳ס בוך „אלאסקא". אן עהנליכע בעשרייבונג פון דער מארא׳ל פון די אויסטראליער אויננע־בוירענע, וועלכע איז זעהר נאהענט צו דער, געפינט זיך אין דער ענגלישער שריפט „זאטור", באנד XVII ז. 639.

2) עס איז מערקווירדיג, אז עטליכע שרייבער (מידדענדארף, שרענק א. פינש) האבען בעשריבען אנדערע אוינוואוינער פון וויטען צפון — די

רעטעניש פאַר די אייראָפּעער. מען וואָלט געקענט ברענגען ווי־פיעל מען וויל העכסט בעגלויבטע עדות צו בעווייזען, ווי ביי אָט די פּרימיטיווע מענשען איז הויך ענטוויקעלט די שטאַם־סאָלידאַריטעט און די בעסטע געגענזייטיגע בעציהונגען. און פון דעסטוועגען איז אויך ניט ווענינגער זיכער, אַז אָט די אייגענע ווילדע פּראַקטיצירען קינדער־מאָרד, אַז אין אייניגע פעלען דער'הרג'ענען זיי זייערע אַלטע, און אַז זיי אַלע פאָלגען בלינד דעם מנהג פון בלוט־ראַכע. מיר מוזען דעריבער פּרובירען ערקלערען, ווי אַזוי עס קענען עקזיסטירען אין איין צייט אַזוינע פאַקטען, וועלכע קומען אויס אין פלוג אַזוי ווידערשפּרעכענד פאַר דעם אייראָפּעער.

מיר האָבען נאָר־וואָס דערמאָנט, ווי אַן אַלעאוט וועט הונגערן גאַנצע טעג, אָדער אפילו גאַנצע וואָכען, און וועט גאָר די שפּייז ביז'ן לעצטען ביסען אַוועקגעבען זיין קינד; ווי די בושמענער מוטער וועט זיך אָבגעבען אין שקלאַפעריי, כדי זיך ניט צו שיידען מיט איהר קינד; און מען וואָלט געקענט אָנפילען גאַנצע בלעטער מיט דער בעשרייבונג פון ווירקליך צ א ר ט ע בעציהונגען, וואָס עקזיסטירען צווישען די ווילדע און זייערע קינדער. אַזוינע פאַקטען וואַרפען זיך שטענדיג דורך אין די בעשרייבונגען פון אַלע רייזענדער. ביי איינעם לעזט איהר וועגען דער שטאַרקער ליעבע פון דער מוטער; ביי אַן אַנדערען דערצעהלט זיך וועגען אַ פאָטער, וואָס פליהט ווי אַ משוגע'נער דורכ'ן וואַלד, טראָגענדיג אויף די שולטערן אַ קינד,

---

אָסטיאַקען און סאַמאָיעדען — כמעט מיט דיזעלבע ווערטער. אפילו בעת זיי שכור'ען זיך אָן, האָבען זייערע מחליקות קיין בעטרעף ניט. „פאַר אַ גאַנצען יאָהרהונדערט איז פאָרגעקומען אויף דער טונדראַ נישט מעהר ווי איין מאָרד", האָט געשריבען מידדענדאָרף. „זייערע קינדער רייסען זיך קיינמאָל ניט אַרום צווישען זיך". „מען קען לאָזען אין דער טונדראַ אויף יאָהרען לאַנג וועלכע עס איז זאַך, אַפילו עסענוואַרג און שטאַרקע געטרענק, און קיינער וועט זיך צו זיי ניט צוריהרען", א. אַז. וו.. אָט אַזוי זאָגען די דריי קענער פון די צפון־לענדער. גילבערט ספּראָוט האָט ק י י נ מ אָ ל ניט געזעהן צוויי ניכטערע אינדיאַנער פון דעם שטאַאט אַהט אויפ'ן אינזעל וואַנקאָווער זאָלען זיך שלאָגען. „שטרייטיגקייטען זיינען פּונקט אַזוי זעלטען צווישען זייערע קינדער", זאָגט רינק (דאַרט גופא) א. אַז. וו.

וואָס איז געביסען געוואָרען פון א שלאַנג; אָדער א וועלכער עס איז מיסיאָנער דערצעהלט וועגען דער פערצווייפלונג פון די עלטערן, וען ביי זיי איז געשטאָרבען א קינד, — אָבוואוי זיי אליין האָבען עס געוואָלט ברענגען פאַר א קרבן גלייך ווי עס איז געבוירען געוואָרען, וען ניט דער זעלבער מיסיאָנער, וואָס האָט זיי דאָס ניט דערלאָזען. אָדער איהר דערוויסט זיך, אז די „ווילדע" מוטערס זויגען זייערע קינדער געוועהנלעך ביז פיער יאָהר; אז אויף די נייהעברידען אינזלען, וועו עס שטאַרבט א בעזונדערס געליעבט קינד, וועט די מוטער אָדער זיין מוהמע זיך אליין טויטען, כדי אויפצופאַסען אויף איהר ליעבלינג אויף יענער וועלט, 1) א. אז. וו. אָהן א סוף.

אזוינע פאקטען בעגעגענט מען אין די הונדערטער; איז דעריבער, וועו מיר זעהען, אז דיזעלביגע ליעבענדע עלטערן פראקטיצירען קינדער־מאָרד, מוזען מיר אננעהמען, אז אזא מנהג איז לכתחילה געווים ענטשטאַנען (קיין חילוק וואָסערע פאַרמען ער האָט שפעטער ניט אָנגענומען) אונטער דעם דרוק פון א דרינגענדער נויט. אלס א רעזולטאַט פון דעם געפיהל פון התחיבות צום שטאַם, און כדי בעסער צו קענען אויסהאָדעווען די אַנדערע, שוין דערוואַקסענע קינדער. בכלל גערעדט, איז ניט אמת, אז די ווילדע „פרוכפערן זיך אָהן א מאָס", ווי אייניגע ענגלישע שרייבער דריקען זיך אוים. אים געגענטייל, זיי נעהמען אָן אלערליי מינים מיטלען כדי צו פערקלענערען די געבורטען. דוקא אין אָט די הינזיכטען געפינט זיך ביי זיי א גאַנצע רייה פון אלערליי מינים בעשרענקונגען, וועלכע דער אייראָפעער וואָלט זיכער בעטראכט פאַר צופיעל אונבעקוועם, און די ווילדע היטען זיי דאָך זעהר שטרענג אָב. מיט דעם אלעם זיינען אָבער די פרימיטיוון פעלקער ניט אימשטאַנד אויסצוהאָדעווען אלע געבוירענע קינדער, און זיי מוזען אָפטמאל אָנוועגדען דעם מיטל פון קינדער־מאָרד. יעדענפאלס איז שוין ניט איינמאל בעמערקט געוואָרען, אז ווי נאָר זיי גיט זיך

1) לויט די עדות פון גילל, ציטירט אין גערלאַנד און וואַיטץ „אַנטראָפאָלאָגיע", באַנד 5, ז. 641. זעה אויך זיטען 640—236 פון דעם זעלבען ווערק, וואו עס ווערען געבראַכט פיעלע ביישפיעלען פון פעטערליכער און קינדערשער ליעבע.

איין צו פערגרעסערען זייערע געוועהנליכע לעבענסמיטעל, וואַרפען זיי באַלד אַוועק דאָס דאָזיגע מיטעל. איבערהויפּט פאָלגען די עלטערן אָט דעם מנהג זעהר ניט־ווילענדיג און כאַפּען זיך אָן ביי יעדער געלעגענהייט פאַר יעדען קאָמפּראָמיס, אַבי נאָר דערהאַלטען דאָס לעבען פון זייערע נייגעבוירענע. ווי מיין פריינד עלי רעקלו האָט שוין דאָס אויסגעצייכענט בעוויזען, 1) טראַכטען זיי צוליעב דעם אויס גליקליכע און אומגליקליכע געבורטס־טעג, כדי צו שענ־קען דאָס לעבען וועניגסטענס יענע קינדער, וואָס ווערען געבוירען אין די גליקליכע טעג. זיי זוכען אַלערליי אויסרעדען אָבצולעגען דעם פסק־מיתה אויף עטליכע שטונדען, און דערנאָך זאָגען זיי, ווי־באַלד דאָס קינד האָט שוין אָבגעלעבט אַ מעת־לעת, איז איהם שוין בעשערט אויסצולעבען זיינע יאָהרען. 2) עס דוכט זיך זיי, אַז זיי הערען די געשרייען פון די קליינע קינדערלעך, ווי עס וואָלט זיך געטראָגען פון וואַלד, און זיי זאָגען, אַז ווען עס הערט זיך אַזאַ געשריי, איז עס אַ שלעכטער סימן פאַר'ן גאַנצען שטאַם; אָבער אַזוי ווי זיי האָבען ניט קיין ספּעציאַליסטען „מלאכים־מאַכערקעס", ניט קיין קינדער־אַנשטאַלטען, וואָס זאָלען זיי העלפען לויז ווערען פון די קינדער, קען קיינער פון זיי ניט פּועל'ן ביי זיך אַליין אויס־פיהרען דעם שרעקליכען פּסק, און זיי לאָזען שוין בעסער דאָס עופה'לע אין וואַלד, איידער אַוועקנעהמען זיין לעבען מיט געוואַלד. דער קינדער־מאָרד ווערט אויף דעם אופן אויפגעהאַלטען מחמת אונוויסענהייט און ניט פון אכזריות; און אָנשטאָט צו קאָרמענען די ווילדע מיט מוסר־רעד, וואָלט געווען אַ סך בעסער, ווען די מיסיאַנערען טהוען נאָך וועניאַמינאָוו'ן, וועלכער פלעגט אַלע יאהר ביז'ן גרויען אַלטער אַריבערפאָהרען דעם אָכאָטסקען ים אין אַ צרה'דיג שיפעל, כדי צו בעזוכען די טונגוזען און קאַמטשאַדילען, אָדער ער פלעגט פאָהרען אויף הינד צו די טשוקטשען, און זיי בעזאָרגען מיט ברויט און אַלע מכשירים פאַר געיעג. אָט אַזוי האָט זיך איהם ווירקליך איינגעגעבען אָבצושאַפען דעם קינדער־מאָרד אינגאַנצען.3)

---

1) „לע פּרימיטיפס", פּאַריז 1889.

2) גערלאַנד, ווי אויבען, באַנד 5, ז. 636.

3) איך האָב עס געהערט פון איהם אַליין אין יאָהר 1864, אויפ'ן

דאָס אייגענע איז ריכטיג אויך בנוגע דעם אַנדער פאַל, וועל־כען אויבערפלעכליכע בעאָבאַכטער רופען אָן פאָטער־מאָרד. מיר האָבען נאָר־וואָס געזעהן, אַז דער מנהג צו טויטען די אַלטע איז גאָר ניט אַזוי ווייט פערשפּרייט, ווי אייניגע שרייבער האָבען דאָס דערצעהלט. אַ סך אין זייערע מעשיות איז איבערטריבען; עס איז אָבער קיין ספק ניט, אַז מען טרעפט אַזאַ מנהג צייטענווייז ביי אַלע ווילדע; און ער ערקלערט זיך דורך דיזעלבע סבות, ווי דער קינדער־מאָרד. ווען אַן אַלטער „ווילדער" הויבט אָן פיהלען, אַז ער ווערט אַ לאַסט אויף זיין שטאַם; ווען ער זעהט יעדען פריה־מאָרגען, אַז זיין חלק עסען וואָס ער קריגט, רייסט מען אָב פון די קינדער — און די קליינע קענען דאָך אַזוי פיעל ניט אויסהאַלטען ווי זייערע טאַטעס: זיי וויינען, ווען זיי זיינען הונגעריג; ווען די יונגע לייט דאַרפען איהם יעדען טאָג טראָגען אויף זייערע פּלייצעס איבער דעם שטיינערנעם וועג אַראָב טייך, אָדער דורך אַ געדיכטען וואַלד — די ווילדע האָבען דאָך ניט קיין שטוהלען אויף רעדלעך פאַר קראַנקע און קיין אָרעמע לייט וואָס זאָלען שטופּען די שטוהלען — דאַן הויבט דער אַלטער אָן איבער'חזר'ן דיזעלבע ווערטער, וואָס די אַלטע פּויערים זאָגען אין רוסלאַנד: „טשוזשאָי וויעק זאַיעדאַיו — פּאָראַ נאַ פּאָקאָי!" (איך עס אויף אַן אַנדערענ'ס לעבען — שוין צייט צו געהן!) און ער געהט. ער טהוט דאָס אייגענע, וואָס דער סאָלדאַט טהוט אין אַזאַ פאַל. ווען זיין מחנה מוז ציהען ווייטער, כדי זיך צו רעטען, אַבער ער האָט מעהר קיין כח ניט וויי־טער צו געהן, און ער ווייס, אַז ער וועט זיכער שטאַרבען אויב ער וועט בלייבען פון הינטען, בעט ער זיך איין ביי זיין בעסטען פריינד, ער זאָל איהם טהאָן דעם לעצטען חסד, איידער די מחנה וועט אָנהויבען ציהען אין וועג. און זיין פריינד שיסט אויס פון ביקס מיט ציטערענדע הענד אין זיין שטאַרבענדען קערפּער. אָט אַזוי טהוען אויך די ווילדע. דער אַלטער ווילדער בעט פאַר זיך דעם טויט; ער אַליין פאָדערט מען זאָל איהם לאָזען אָבצאָהלען זיין לעצטען חוב דער געמיינדע. ער קריגט אויף דעם דעם הסכם פון שטאַם, גראָבט זיך אַליין אויס אַ קבר און לאַדעט איין אַלע

אַמור, ווען ער איז געווען עפּיסקאָפּ פון אָבאַטסק און קאַמטשאַטקאַ, איידער ער איז געוואָרען דער מאָסקווער מיטראָפּאָליט.

חברים אויף דעם לעצטען אבשיעד־מאהלצייט. אזוי האט געטהאן זיין טאטע, איצט איז זיין רייה. און ער געזעגענט זיך פרייגדליך מיט אלעמען אידער ער נעהמט פון זיי אבשיעד. דער ווילדער בכלל בעטראכט דעם טויט אזויפיעל ווי א טייל פון זייגע התחיבות'ן צו זיין שטאם, אז ניט נאר ער ענטזאגט זיך צו בלייבען לעבען, ווען מען ווייל איהם ראטעווען פון טויט (ווי מאפפאט דערצעהלט עם), נאר ער נעהמט אפילו ניט אן אזא רעטונג, אויב עס איז געטהאן געווארען בעל כרחו. וועו מיסיאנערען האבען מצייל געווען פון טויט און אוועקגעפיהרט אויף אן אינזעל א פרוי, וואם האט געזאלט ווערען געאפפערט אויף איהר מאן'ס קבר (לויט דעם געבאט וואם מיר האבען אויבען דערמאנט), האט זי זיך ארויסגע'גנב'עט פון זיי אין מיטען דער נאכט, איז אריבערגעשוואומען א בריייטע בוכטע פון ים און נעקומען צו איהר שטאם, כדי צו שטארבען אויפ'ן קבר. 1) דער טויט איז ביי זיי געווארען א רעליגיאנס זאך. בכלל אבער איז דעם ווילדען אזוי צו־ווידערליך צו נעהמען א מענשענ'ס לעבען אנדערש ווי אין מלחמה, אז אפילו אין די פעלען וועו דער אלטער בעט אויף זיך דעם טויט, וועט קיינער פון זיי ניט נעהמען אויף זיך צו פערגיסען מענשליך בלוט. און זיי וועגדען אן אלערליי תחבולות, וועלכע די אירואפפער האבען ניט פערשטאנען און אויס־געטייטשט גאנץ פאלש. מעהרסטענטיילם לאזט מען איבער דעם אלטען, וואם האט בעשלאסען צו שטארבען, אין וואלד, און מען גיט איהם מיט א גרעסערען חלק וויפיעל איהם קומט פון דער געמיינשאפטליכער שפייז. ארקטישע עקספעדיציעס האבען געטהאן דיזעלבע זאך, וועו זיי האבען מעהר ניט געקענט טראגען זייערע קראנקע חברים: „דא האסטו פראוויזיע. לעב נאך עטליכע טעג! א פ ש ר וועט פון וואנען עס איז קומען אן אומ־געריכטע ישועה!"

וועו די מערב־אירואפעאישע געלעהרטע בעגעגענען זיך מיט אזויגע פאקטען, זיינען זיי לגמרי אונפעהיג זיי צו פערשטעהן. זיי קענען זיי ניט פעראייניגען מיט די פאקטען, וואם זאגען עדות אויף די הויכע ענטוויקלונג פון דער שטאם־מאראל, וואפען זיי בעסער

1) ערסקין, ציטירט ביי גערלאנד און וואיטץ, „אנטראפאלאגיע דער נאטורפעלקער" באנד 5, ז. 640.

ארויף א צווייפעל אויף די אבסאָלוט־זיכערע בעאָבאכטונגען פון זייער מאָראָלען לעבען, איידער צו זוכען אן ערקלערונג פאר דער איינציייטיגער עקזיסטענץ פון די ביידע סאָרטען פאקטען: די הויכע שטאָם־מאָראָל, און דאָס טויטען די זקנים און די ניגעבוירענע קינ־דער. וועז דיזעלביגע אייראָפּעער וואָלטען דערצעהלט דעם ווילדען, אז זעהר לייבענסווירדיגע מענשען, וואָס זיינען צוגעבוגדען צו זייע־רע קינדער און זיינען אזוי געפיהלפול, אז זיי וויינען וועז זיי זעהען עפעס אן אונגלויק פאָרגעשטעלט אויף דער סצענע פון טהעאטער, לעבען אין אייראָפּא אין נאָהענטע שכנות מיט אזוינע ארעמע פאמיליען, וואו קינדער שטאַרבען נאָר פשוט אוים פון הונגער — וואָלט דער ווילדער זיי אויף ניט פערשטאַנען. איך געדענק ווי שווער איך האָב זיך געמאַטערט צו געבען צו פערשטעהן מיינע טונגוזען־פריינד אונזער ציוויליזאציע, וועלכע איז געבויט אויפ'ן אינדיווידואליזם: זיי האָבען מיך ניט פערשטאַנען און האָבען פרובירט אלערליי איינפעלע צו טרעפען וואָס איך מיין. עס איז פשוט: דער ווילדער, וואָס איז אויסגעוואקסען אין די אידעען פון א שטאָם־סאָלידאריטעט, וועלכע ווערט פראקטיצירט אונטער אלע אומשטענדען, סיי גוטע, סיי שלעכטע, איז פונקט אזוי אונפעהיג צו פערשטעהן דעם „מאָראָלען" אייראָפּעער, וואָס האָט קיין בעגריף ניט פון אזא סאָלידאריטעט, ווי דער דורכשניטליכער אייראָפּעער איז אונפעהיג צו פערשטעהן דעם ווילדען. דאָך. וועז עס וואָלט אונזערען א געלעהרטען אויסגעקומען צו לעבען א געוויסע צייט צווישען א האלב־פערהונגערטען שטאָם פון ווילדע, וואָס נאָר זייער גרייטע שפייז וואָלט ניט געקלעקט פאר איין מענשען אויף עטליכע טעג, דאן וואָלט ער אפשר פערשטאַנען די מאָטיוון, וועלכע לייטען די ווילדע אין זייערע האנדלונגען. אויפ'ן זעלבען אופן, וועז דער ווילדער וואָלט אבגעלעבט א שטיק צייט צווישען אונז און וואָלט בעקומען אונזער „בילדונג", וואָלט ער אפשר פערשטאַנען אונזער אייראָפּאישע אכזריות צו אונזערע נאָהענטע, און אונזערע קענינ־ליכע קאָמיסיעס. וועלכע בעשעפטיגען זיך מיט דער פראגע, ווי צו בעזייטיגען פערשיידענע געזעצליכע פאָרמען פון קינדער־מאָרד, וואָס ווערען פראקטיצירט אין אייראָפּא. 1) „אין שטיינערנע הייזער

1) אין ענגלאַנד פראקטיצירט זיך בריטליך די מאָדע אבצוגעבען

ווערען פערשטיינערט די הערצער", זאָגען די רוסישע פּויערים; דער ווילדער וואָלט אָבער אַלץ געדאַרפט פריהער לעבען אין אַ שטיי־נערנעם הויז, איידער ער וואָלט עס פערשטעהן.

דיזעלביגע בעמערקונגען וואָלט מען אויך געקענט מאַכען וועגען דער מענשענפרעסעריי. ווען מיר נעהמען אין בעטראַכט אַלע פאַקטען, וואָס זיינען קלאָר געוואָרען ניט לאַנג צוריק אויף די פערהאַנדלונגען פון דער פראַגע אין דער פּאַריזער אַנטראָפּאָלאָגי־גישער געזעלשאפט, ווי אויך די פיעלע צופעליגע בעמערקונגען, וואָס זיינען צעוואָרפען אין דער ליטעראַטור וועגען די „ווילדע", וועלען מיר מוזען אָנערקענען, אַז די מענשענפרעסעריי איז אַרויס־גערופען געוואָרען דורך אַ דרינגליכע נויט; און אַז נאָר אונטער דעם איינפלוס פון פאָראורטיילען און רעליגיאָן האָט זי זיך ענט־וויקעלט ביז צו יענעם שרעקליכען גראַד, וועלכען זי האָט געגרייכט אויף די פידזשי־אינזלען אָדער אין מעקסיקאָ. עס איז בעוואוסט, אַז אַ סך ווילדע זיינען ביז אויף היינטיגען טאָג געצוואונגען זיך צו נעהרען מיט פאָלשטענדיג־צופוילטע נבלות, און אַז ווען זיי האָבען לחלוטין גאָר קיין שום שפּייז ניט געהאַט, האָבען אייניגע פון זיי געמוזט אויפרייסען די קברים און זיך נעהרען מיט טויטע מענש־ליכע קערפּער אפילו אין דער צייט פון אַן עפּידעמיע. דאָס זיינען זיכער־פעסטגעשטעלטע פאַקטען. איצט, ווען מיר טראָגען זיך אַריבער אין געדאַנק צו די אומשטענדען, וועלכע דער מענש האָט געמוזט אויסשטעהן אין דער צייט פון דער אייז־פּעריאָדע, אין דעם רויהען און קאַלטען קלימאַט, ניט האָבענדיג כמעט קיין שום פלאַנץ אָדער געוויקס מיט וואָס זיך צו דערנעהרען; ווען מיר נעהמען דער־צו אַריין אין רעכענונג די שרעקליכע חורבונות, וואָס די סקאָרבוט־קראַנקהייט מאַכט אָן ביז היינטיגען טאָג צווישען די הונגערענדע

אונגעזעצליכע קינדער אין די דערפער צו פרויען, וועלכע בעשעפטיגען זיך ספּעציעל מיט דער פּראָפעסיאָן, און מאָרען פּאָזיטיוו אויס די אונגליקליכע קינדער דורך הונגער און קעלט. די שטערבליכקייט צווישען די קינדער ביי די „פאַרמערקעס" איז אַ שרעקליכע. אַרום דער צייט ווען איך האָב געשריבען אָט די שורות, איז געזעסען אַ ספּעציעלע קעניגליכע קאָמיסיע אויסצופאָרשען די דאָזיגע פראַגע. עס פערשטעהט זיך, אַז זי האָט גאָר נישט ניט אויפגעטהאָן.

האַלבווילדע פעלקער, און מיר געדענקען, אַז די איינציגע רפואה דערצו, וואָס זיי האָבען געוואוסט, איז געווען פלייש און פריש בלוט, — דאַן וועלען מיר מוזען אָננעהמען, אַז דער מענש, וואָס האָט פריהער געלעבט אויף קערנער, איז אין משך פון דער אייז־פעריאָדע געוואָרען אַ פלייש־עסער. ער האָט געפונען הירשען לרוב אין יענער צייט; די הירשען וואַנדערן אָבער אָפטמאָל אין די אַרקטישע געגענדען, 1) און אַמאָל ווערען זיי אינגנצען נעלם פון אַ געוויסער טעריטאָריע אויף עטליכע יאָהר. זיינע לעצטע קוועלען פון חיונה זיינען אין אַזוינע פעלען פערשוואונדען געוואָרען. מיר ווייסען אַז אפילו די אייראָפּעער זיינען אין אַזוינע שווערע צייטען אָנגעקומען צום קאַניבאַליזם: קיין וואונדער ניט, אַז די ווילדע זיינען צו איהם אָנגעקומען. צייטענווייז זיינען זיי נאָך עד היום געצוואונגען אויפצועסען די קערפּער פון זייערע טויטע, דאַמאָלסט האָבען זיי געמוזט אויפעסען די קערפּער פון די, וואָס האָבען סיי ווי סיי געהאַלטען ביים שטאַרבען. די אַלטע לייט זיינען געשטאָר־בען מיט דער איבערצייגונג, אַז מיט זייער טויט ברענגען זיי דעם לעצטען קרבן צו זייער שטאַם. דאָס איז די ערקלערונג, פאַר וואָס אייניגע פעלקער גלויבען, אַז דער קאַניבאַליזם האָט אַ געטליכען אורשפּרונג, און שטעלען זיך פאָר, אַז אַ שליח פון הימעל האָט געהייסען איהם איינפיהרען.

שפּעטער האָט דער קאַניבאַליזם פערלאָרען זיין כאראקטער פון נויטווענדיגקייט און איז איבערגעבליבען אַלס אַן אַבערגלויבען. די שונאים דארף מען אויפעסען, כדי צו ירש'נען זייער העלדיש־קייט; שפּעטער איז פאַר דעמזעלבען צוועק גענוג געווען אויפ־צועסען דעם פיינד'ס האַרץ אָדער די אויגען. צווישען אַנדערע פעלקער, ביי וועלכע עס האָט זיך אין דערזעלביגער צייט ענטווי־קעלט אַ צאָהלרייכע פּריעסטערשאַפט און עס האָט זיך אויסגע־אַרבייט אַ קאָמפּליצירטע מיטהאָלאָגיע, זיינען אויסגעטראכט גע־וואָרען בייזע געטער, וואָס דאָרשטען נאָך מענשליך בלוט, און די פּריעסטער האָבען געפאָדערט מענשליכע קרבנות כדי מפצה צו זיין די געטער. אין אָט דער רעליגיעזער פאַזע פון זיין עקזיס־

---

1) די הירשען, צ. ב. ש., אין דעם לאַנד פון די טשוקטשען, וואַנדערן שטענדיג אַרום.

טענץ האָט דער קאָניבאַליזם דערגרייכט זיינע שוידערליכסטע פֿאָרמען. מעקסיקאָ איז אין דעם פֿרט א גוט־בעקאַנטער בייִשפּיעל; אין די פּידזשי אינזלען, וואו דער קאַניג קען אויפֿפרעסען יעדען איינעם פון זיינע אונטערטאַנען, געפינען מיר אויך א מעכטיגע פֿריעסטער־קאַסטע, א קאָמפּליצירטע טהעאָלאָגיע 1) און א פֿאַלשטענדיג ענטוויקעלטע אויטאָקראטיע. אָט אזוי איז דער קאַניבאַליזם, וועלכער איז ענטשטאַנען פון נויט, געוואָרען אין א שפּעטערע פּעריאָדע א רעליגיעזע איינריכטונג, און איז אין דער פֿאָרם געבליבען עקזיסטירנדיג, נאָכדעם ווי ער איז שוין לאַנג פערשוואונדען געווארען בייַ אַנדערע פעלקער, וואָס האָבען איהם אין פּריהערדיגע צייטען אויך בלי ספק פּראקטיצירט, נאָר האָבען ניט געגרייכט די טעאָקראטישע שטופע פון ענטוויקלונג. דאָסזעלביגע קען מען זאָגען אויך בנוגע דעם קינדער־מאָרד און דעם מנהג צו לאָזען די אָבגעלעבטע עלטערן אויף גאָט'ס בערגאָטה. אין אייניגע פעלען זיינען אָט די פיהרונגען אויך אויפגעהאַלטען געוואָרען ווי אן איבערבלייב פון די אלטע צייטען אין דער פֿאָרם פון אָבגעהיטער רעליגיעזער טראדיציע פון דער פערגאַנגענהייט.

צום שלום ווילֿ איך דערמאָנען וועגען נאָך א זעהר וויכטיגען און אלגעמיינעם מנהג, וועלכער האָט אויך אַרויסגעוואָרפען פאַלשע אויסדרייטונגען אין דער ליטעראטור. איך מיין דעם מנהג פון בלוט־ראַכע. אלע ווילדע זיינען איבערצייגט, אז דאָס פערגאָסענע בלוט מוז אָבגעוואַשען ווערען מיט בלוט. אויב ווער עס איז איז דער'הרג'ט געוואָרען, מוז דער רוצח אויך ג'הרג'עט ווערען; אויב ווער עס איז איז פערוואונדעט געוואָרען און עס איז פערגאָסען געוואָרען זיין בלוט, מוז דאָס בלוט פון דעם, וואָס האָט איהם פערוואונדעט, אויך פערגאָסען ווערען. פון דעם כלל זיינען ניטא קיין אויסנאהמען: ער איז חל אפילו בנוגע צו חיות. וועז דער יענער האָט פערגאָסען בלוט — הרג'נענדיג א בער צי א וועווערקע — מוז זיין בלוט אויך פערגאָסען ווערען בעת ער קעהרט זיך אום פון געיענ. אָט אזא בעגריף פון גערעכטיגקייט האָבען די ווילדע

1) וו. ט. פּריטשאַרד, „פֿאַלינעזיען רעמיניסענסעס", לאָנדאָן 1886, ז. 363.

— א בעגריף, וועלכער האלט זיך נאָך ביז היינטיגען טאָג אין מערב־אייראָפּא בנוגע צו מאָרדטהאטען.

איז וועז דער אָנגרייפער און דער אָנגענגריפענער נעהערן צו דעמזעלביגען שטאם, שליסען די זאָך דער שטאם און די פערזאָן וואָס האָט געליטען. 1) וועז אָבער דער פערברעכער געהערט צו אַנאַנדער שטאם, און יענער שטאם ענטזאָגט זיך צוליעב וועלכער עס איז סבה צו פערגיטיגען דאָס פערברעכען, דאן נעהמט דער בעליידיגטער שטאם די ראכע אויף זיך. פרימיטיוע מענשען קוקען אויף די אַנדלונגען פון יעדען איינציגען בעזונדער, ווי דאָס וואָלט געווען די זאָך פון זיין גאנצען שטאם, און זיי האלטען דעם גאנצען שטאם פעראנטוואָרטליך פאר די מעשים פון יעדען מיט־גליער זיינעם. דעריבער קען די ראכע פאלען אויף וועלכען עס איז מיטגליער פון דעם שטאם, צו וועלכען דער אָנגרייפער גע־הערט. 2) אָפט אָבער טרעפט, אז די ראכע האָט אריבערגעשטיגען

---

1) עס איז אָבער מערקווירדיג, אז אין פאל דער שטאם טראָגט אַרויס א פסק מיתה, ווייל קיינער אויף זיך ניט נעהמען די ראַליע פון תליון. יעדערער, וואָרפענדיג זיין שטיין אָדער זיין פייל, אָדער געבענדיג א קלאַפּ מיט זיין האק, זוכט אויסצומיידען, ער זאל ניט געבען דעם טויט־קלאַפּ. אין א שפעטערער עפאָכע הרג'עט דער פּריעסט דעם פעראורטיילטען מיט א געהייליגטען מעסער; נאָך שפעטער, טהוט עס דער קעניג, ביז עס איז ענדליך ערפונדען געוואָרען דער געדונגענער תליון. זעה באַסטיאַן'ס מיעפע בעמערקונגען וועגען דעם, אין זיין ווערק „דער מענש אין דער גע׳שיכטע" באַנד III, „די בלוטראַכע", ז. 36—1. אַן איבערבלייב פון אָט דעם שטאַם־מנהג האַלט זיך נאָך ביז היינטיגען טאָג, ווי פראָפ. נים דערצעהלט מיר, ביי די מילימערישע הינריכטונגען. אין מיטען פון 19טען יאָהרהונדערט איז דער מנהג געווען אַנצולאָדען די ביקסען פון די צוועלף סאַלדאַטען, וואָס האָבען געדאַרפט שיסען אויף דעם פעראורטיילטען, מיט עלף קוילען און אויגעם א בלינדען. געטהאַן האָט מען עס אַזוי, אז די סאַלדאַטען זאָלען ניט ווייסען וועמען עס איז אָנגעקומען דער בלינדער, כדי יעדער זאָל קענען בערוהיגען זיין געוויסען, טראָצטעמדיג אז זיין שאָס איז געווען דער פוסטער און ער איז, הייסט עס, ניט געווען איינער פון די מערדער.

2) אין אפריקא, ווי אויך אין אַנדערע פלעצער, געפינט זיך א ווייט־פערשפרייטער מנהג, לויט וועלכען וועז עס מאַכט זיך א גנבה, דאַרף

די פערלעצונג. וועלענדיג נאָר פערוואונדען דעם אָנגרייפער, האָ־בען די ראַכע־נעהמער געקענט איהם דער'הרג'נען, אָדער שווערער פערוואונדען איידער זיי האָבען גערעכענט: דערפון ווערט אַ נייע בעליידיגונג, פון דער אַנדער זייט, וועלכע פאָדערט וויעדער אַ נייע שטאַם־ראַכע; און אַזוי ציהט זיך די זאַך אַוועק אָהן אַ סוף. דערפאר האָבען די פּרימיטיווע געזעצגעבער אַזוי גענוי פעסט־געשטעלט די פּינקטליכע גרעניצען פון דער אָבצאָהלונג: אַן אויג פאַר אַן אויג, אַ צאָהן פאַר אַ צאָהן, און בלוט פאַר בלוט. 1)

עס איז דאָך אָבער מערקווירדיג, וואָס אַזוינע פעלען פון בלוט־ראַכע זיינען ביי די מייסטע פּרימיטיווע פעלקער ניט דער ערך זעלטענער, איידער מען וואָלט עס געקענט דערוואַרטען; אָבוואויל ביי אייניגע פון זיי גרייכט עס גאָר אַן אוננאָרמאַלע ענטוויקלונג, דערהויפּט ביי די איינוואוינער פון די בערג, וועלכע זיינען אַהין פערטריבען געוואָרען דורך אָנגעקומענע פון פרעמדע לענדער, ווי צ. ב. ש. ביי די בערג־פעלקער אין קאַווקאַז און ספּעציעל ביי די דאַיאַקס אין באָרנעאָ. ביי די דאָזיגע דאַיאַקס — לויט די בע־ריכטען פון עטליכע היינטיגע רייזענדער — איז עס אַזוי ווייט געגאַנגען, אַז אַ יונגער מענש קען ניט הייראַטען און קען זיך ניט רעכענען פאַר אַ דערוואַקסענעם, ביז וואַנען ער בריינגט ניט לכל הפּחות איין קאָפּ פון אַ פיינד. אַזוי, וועניגסטענס, ווערט די זאַך איבערגעגעבען מיט אַלע איינצעלהייטען אין איין ענגלישען בוך. 2)

דער נעהענטסטער שטאַם אומקעהרען דעם ווערטה פון דער גע'גנב'עטער זאַך. און דערנאָך אַליין אויפזוכען דעם גנב. א. ה. פּאָסט „אַפריקאַנישע יוריספּרודענץ", לייפּציג 1887, באַנד I, ז. 77.

1) זעה פּראָפעסאָר מ. קאָוואַלעווסקי'ס „סאָוורעמעני אָביטשאַי אי דרעווני זאַקאָן", מאָסקווע 1885, באַנד II, וואו מען קען געפינען פיעלע זעהר וויכטיגע בעטראַכטונגען וועגען אָט דער פראַגע.

2) קאַרל באָקק, „דהי האָנטערס אָוו באָרנעאָ", לאָנדאָן 1888. — סער היו לאָו, וועלכער איז אַ לאַנגע צייט געווען דער גובערנאַטאָר פון באָרנעאָ, האָט מיר אָבער דערצעהלט, אַז באָקק'ס בעהויפּטונגען זיינען שרעקליך איבערטריבען. בכלל האָט ער גערעדט וועגען די דאַיאַקס מיט דער אייגענער סימפּאַטיע, ווי אידאַ פּפייפער. איך וויל דאָ צולעגען, אַז מערי קינגסלעי רעדט אין איהר בוך איבער מערב אָפריקאָ פּונקט אַזוי

עס שטעלט זיך אָבער אַרויס, אז די ידיעות, וואָס ווערען איבער־געגעבען אין דעם דאָזיגען בוך, זיינען שטאַרק איבערטריבען. אַלענפאַלס, דאָס וואָס די ענגלישע רופען אָן „געיעג נאָך קעפ" (הער האַנטינג), שטעלט זיך פאָר אין א גאַנץ אַנדער ליכט, ווען מיר דערוויסען זיך, אז דער אַווי גערופענער „יעגער" יאָגט זיך נאָר ניט, און זיין מאָטיוו איז אפילו נאָר ניט קיין פערזענלעכער געפיהל פון רַאכע. ער טהוט דאָס, וואָס ער רעכענט פאַר זיין מאַראַלען חוב צו זיין שטאַם, און האַנדלט דעריבער פונקט אַזוי ווי א אייראָפּאַאי־שער ריכטער, וועלכער, גלויבענדיג אין דעמזעלבען פאַלשען פּרינציפּ פון „בלוט פאַר בלוט", גיט איבער דעם מערדער, וואָס ער האָט פער'משפט, אין די הענד פון'ם תליון. זיי ביידע, אי דער דאיאק, אי אונזער ריכטער, וואָלטען אדרבא זיך געפיהלט זינדיג, אויב זיי וואָלטען געשאָנעוועט דעם מערדער צוליעב א געפיהל פון מיטלייד צו איהם. דעריבער טאָקע שטעלט זיך אַרויס, אז א חוץ די מאַר־דען, וואָס זיי בעגעהען אונטער דעם איינפלוס פון זייער בעגריף וועגען גערעכטיגקייט, זיינען די דאיאקס, לויט די איינשטימיגע עדות פון אַלע וואָס קענען זיי גוט, זעהר א סימפּאַטיש פאָלק. קאַרל באָקק גופא, וועלכער האָט געגעבען אַזא שרעקליכען בילד פון דעם „געיעג נאָך קעפ", שרייבט וועגען זיי: —

„וואָס געהערט דער מאַראַל פון די דאיאקס, מוז איך פאַר זיי לאָזען א הויכען אָרט אין די ציילען פון אַנדערע פעלקער.... גניבה און גזילה איז ביי זיי לגמרי אָן אונבעקאַנטע זאַך. זיי צייכענען זיך אויך אויס דורך זייער גרויסע אויפריכטיגקייט... אויב איך האָב ניט אַלע מאָל געקענט אַרויסקריגען פון זיי „די גאַנצע וואַהרהייט" — האָב איך אָבער קיינמאָל קיין אַנדער זאַך אויסער די וואַהרהייט פון זיי ניט געהערט. לויידער קען מען ניט זאָגען דאָס אייגענע וועגען די מאַלאַיען." (זייטען 209 און 210.)

באָקק'ס עדות וועהרט אינגאַנצען בעשטעטיגט דורך אידא פפייפער. „איך האָב געפיהלט — האָט זי געשריבען — אז איך וואָלט מיט פערגעניגען וווייטער פאָרטגעזעצט מיינע רייזען צווישען זיי. איך האָב געוועהנליך געפונען, אז זיי זיינען עהרליכע, גוטע און צוריקגעהאַלטענע... אין א סך א גרעסערן גראַד, איידער יעדעם

סימפּאַטיש וועגען די פאַנען, וועלכע מען האָט פריהער פאַרגעשטעלט אַלס „די שרעקליכסטע קאַניבאַלען".

אַנדער פאָלק פון די פעלקער, וועלכע זיינען מיר בעקאַנט." 1) שטאָלצע, בעת ער רעדט וועגען די דאַיאַקס, געברויכט כמעט די זעלביגע אויסדריקען. די דאַיאַקס האָבען געוועהנליך נאָר איין פרוי, און זיי בעגעהען זיך מיט איהר גוט. זיי זיינען זעהר געזעל־שאַפטליך, און יעדען פריהמאָרגען געהט דער גאַנצער שטאַם, איינ־געטיילט אין גרויסע גרופּען, פאַנגען פיש, אויף געיעג אָדער אויף פעלד־אַרבייט. זייערע דערפער בעשטעהען פון גרויסע הייזער און אין יעדען הויז וואוינען ביז אַ דוצען פאַמיליעס, אָדער אָפטמאָל ביז עטליכע הונדערט פּערזאָן, און לעבען שטענדיג בשלום צווישען זיך. זיי צייגען אַרויס גרויס אַכטונג צו זייערע פרויען און האָבען זעהר ליעב זייערע קינדער. ווען ווער עס איז ווערט קראַנק, געהען די ווייבער אַרום דעם קראַנקען נאָך דער רייה. זיי זיינען בכלל זעהר געמעסיג אין עסען און טרינקען. אָט אַזעלכע זיינען די דאַיאַקס אין זייער ווירקליכען אַלטעגליכען לעבען.

בריינגען נאָך ביישפּיעלען פון דעם לעבען פון די ווילדע וואָלט געהייסען דיזעלביגע זאַך איבער'חזר'ן אָבער און וויעדער. וואו מיר זאָלען זיך ניט ווענדען, געפינען מיר אומעטום דיזעלביגע געזעלשאַפטליכע מדות, דעמזעלביגען גייסט פון סאָלידאַריטעט. און ווען מיר פּרובירען אַריינדרינגען אין דער טונקעלקייט פון די פערגאַנגענע צייטען, זעהען מיר אויך דאָרטען דאָס אייגענע שטאַם־לעבען און דיזעלביגע, הגם זעהר פּרימיטיווע, פעראייניגונגען פון מענשען פאַר געגענזייטיגער שטיצע. דאַרווין איז דעריבער געווען פאָלשטענדיג גערעכט, ווען ער האָט געזעהן אין די געזעלשאַפטליכע פעהיגקייטען פון מענשען די הויפּט־ווירקענדע קראַפט פון זיין ווייטערדיגער ענטוויקלונג, און דאַרווינ'ס וואולגאַריזירער זיינען פאָלשטענדיג אומגערעכט, ווען זיי בעהויפּטען דאָס געגענטייל.

„דעם מענשען'ס לפי ערך'דיגע שוואַכקייט און די קנאַפּע געשווינדקייט פון זיינע בעוועגונגען — האָט ער געשריבען — ווי אויך זיין מאַנגעל אין נאַטירליכע וואָפען א. אַז. וו., ווערען מעהר

---

1) אידאַ פּפייפער, „מיינע צווייטע וועלטרייזע", וויען 1856, באַנד I, ז. 116 און ווייטער. זעה אויך מיללער און טעממינק „האָלענדישע בעזיצונגען אין אינדישען אַרכיפּעלאַגוס", ציטירט ביי עליזע רעקלו „געאָגראַפיע אוניווערסעל", באַנד IIIX

ווי אויסגעגלייכט, ערשטענס דורך זיינע גייסטיגע פעהיג־קייטען, (וועלכע, ווי דאַרווין האָט בעמערקט אין אַנאַנדער פּלאַץ, האָבען זיך ענטוויקעלט הויפּטזעכליך, אָדער בעסער געזאָגט אויס־שליסליך, אין די אינטערעסען פון דער געזעלשאַפט); און צוויי־טענס, דורך זיינע געזעלשאַפטליכע פעהיגקייטען, וועלכע האָבען איהם מיטגעבראַכט צו העלפען זיינע מיטמענשען און צו קריגען הילף פון זיי." 1)

אין 18טען יאָהרהונדערט איז געווען אַ מאָדע צו אידעאַליזירען די „ווילדע" און דאָס לעבען „אין'ם נאַטור־צושטאַנד". איצטער, פערקעהרט, זיינען די וויסענשאַפטסמענער אַריינגעפאַלען אין דעם געגענגעזעצטען עקסטרעם — דערהויפּט זינט אייניגע פון זיי, וועלענדיג בעווייזען די טהיערישע אָבשטאַמונג פון מענשען און ניט קענענדיג זייער געזעלשאַפטליכען לעבען, האָבען אָנגעהויבען בעשול־דיגען דעם ווילדען אין אַלערליי „בעסטיאַלישע" נייגונגען, וואָס מען קען זיך נאָר פאָרשטעלען. עס איז אָבער קלאָר, אַז אַזאַ איבער־טרייבונג איז נאָך מעהר אונוויסענשאַפטליך איידער רוסס אָ'ס אידעאַליזאַציע. דער פּרימיטיווער מענש איז ניט קיין אידעאַל פון גוטסקייט און ניט קיין מוסטער פון „ווילדקייט". ער האָט אָבער איין אייגענשאַפט, וועלכע האָט זיך ביי איהם אויסגעאַרבייט און פערשטאַרקט דורך די אומשטענדען גופא פון זיין שווערען קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ: ער אידענטיפיצירט זיין אייגענע עקזיסטענץ מיט'ן לעבען פון זיין שטאַם. אָהן דער דאָזיגער אייגענשאַפט וואָלט די מענשהייט קיינמאָל ניט דערגרייכט די שטופע, אויף וועלכער זי געפינט זיך איצטער.

די פּרימיטיווע מענשען, ווי מיר האָבען שוין אויבען געזאָגט, אידענטיפיצירען אויף אַזויפיעל זייער לעבען מיט'ן לעבען פון זייער שטאַם, אַז זיי בעטראַכטען יעדע האַנדלונג זייערע, ווי אונ־בעדייטענד זי זאָל ניט זיין פאַר זיך אַליין, ווי די זאַך פון דעם גאַנצען שטאַם. זייער גאַנצע אויפפיהרונג ווערט רעגולירט פון אַן אונענדליכער רייה כללים שבעל פּה וועגען אַנשטענדיגקייט, וועלכע

1) „די אָבשטאַמונג פון מענשען", צווייטע אויפלאַגע, ז. 63, 64.

זיינען ארויסגעוואקסען פון זייער אלגעמיינער ערפאהרונג בנוגע צו דעם, וואס מען דארף רעכענען איז גוט אדער שלעכט — ד. ה. ניצליך אדער שעדליך פאר זייער אייגענעם שטאם. נאטירליך, די טעמים, אויף וועלכע זייערע כללים פון אנשטענדיגקייט זיינען בעגרינדעט, זיינען אפטמאל משונה נארישׂ. א סך פון זיי נעהמען זיך פון אבערגלויבענס. בכלל גערעדט, זעהט דער ווילדער אין אלע זיינע מעשים נישט מעהר ווי זייערע נאהענטסטע פאלגען. ער קען ניט פאראויסזעהן זייערע אינדירעקטע און וויטערע פאלגען; און אלץ וואס מען קען זאגען אויף איהם איז, אז ער איבערטרייבט דעם פעהלער, וואס בענטהאם האט פארגעווארפען די ציוויליזירטע געזעצגעבער. מיר מעגען האלטען דאס געמיין־רעכט פון די ווילדע פאר אן אונזין. די ווילדע אבער פאלגען זיינע געבאט, ווי אונבעקוועם דאס זאל ניט זיין פאר זיי. זיי פאלגען זיי נאך בלינדער, איידער דער ציוויליזירטער מענש פאלגט די געבאט פון זיינע געזעצען. דאס געמיין־רעכט פון דעם ווילדען — דאס איז זיין רעליגיאן, דער אייגענטליכער תוך פון זיין לעבען. אין זיין קאפ לעבט שטענדיג דער גראנק וועגען שטאם; זיין בעשרענקען זיך און אפפערן זיך אין די אינטערעסען פון שטאם איז דעריבער די געווהנליכסטע זאך אין זיין לעבען. וועז דער ווילדער איז עובר אויף איינעם פון די קלענערע רעגלן פון שטאם, פערפאלגען איהם די ווייבער מיט זייערע שטענדיגע ווארטלעך. וועז אבער די עבירה טראגט אן ערנסטערן כאראקטער, דאן ווערט ער טאג און נאכט נעפאלגט פון שרעק, וואס ער האט ארויסגערופען אן אומגליק אויפ'ן נאנצען שטאם, ביז וואנען דער שטאם נעהמט ניט ארונטער פון איהם זיין שולד. וועז דער ווילדער האט צופעליג פערוואונדעט וועמען עס איז פון זיין אייגענעם שטאם און דערמיט בעגאנגען דאס גרעסטע פערברעכען, פיהלט ער זיך פאר דעם אומגליקליכסטען מענשען אויף דער וועלט: ער לויפט אוועק אין וואלד און איז נרייט זיך צו נעהמען דאס לעבען. סיידען דער שטאם נעהמט אראב פון איהם די שולד, פערשאפענדיג איהם עפעס א פיזישען שמערץ אדער פערגיסענדיג וויפיעל עס איז פון זיין אייגען בלוט 1). אין

1) זעה באסטיאן, „דער מענש אין דער געשיכטע". באנד III, ז. 7, אויך גרעי (ווי אויבען) ז. 238.

די גרענעצען פון שטאַם טיילט מען זיך מיט אַלע געמיינשאַפטלעך; יעדער ביסען ווערט צוטיילט צווישען אַלע אַנוועזענדע. אפילו ווען דער ווילדער איז אַליין אין וואַלד, וועט ער ניט אָנהויבען עסען איידער ער שרייט ניט אויס דריי מאָל אַן איינלאַדונג צו יעדערן, וואָס קען איהם דערהערן, ער זאָל קומען זיך טיילען מיט איהם די שפייז. 1)

אין קורצען גערעדט: דער רעגעל „יעדערער פאַר אַלעמען" איז אין דעם שטאַם דאָס העכסטע געזעץ, כּל זמן די ערשיינונג פון דער בעזונדערער פאַמיליע הויבט ניט אָן צו צעברעכען די איינהייטלעכקייט פון שטאַם. דער רעגעל אָבער שפּרייט זיך ניט אויס אויף די דערביי־איגע שטאַמען אָדער פעלקער, אפילו אויב זיי האָבען אַלע אַריינגעטראָטען אין פערבאַנד פון געגענזייטיגער בעשיצונג. יעדער שטאַם אָדער פאָלק שטעלט מיט זיך פאָר א בעזונדער איינהייט. אַזוי ווי ביי די זויגטהיערען און פויגלען ווערט די טעריטאָריע פונאַנדערגעטיילט צווישען די בעזונדערע פאַמיליען, אזוי ווערט זי אויך ביי די ווילדע פונאַנדערגעטיילט צווישען די בעזונדערע פעלקער; און די גרעניצען, אויסער אין קריעגסצייטען, ווערען הייליג אָבגעהיט. וועז אייגער טרעט אַריין אין זיין שכן'ס טעריטאָריע, מוז ער בעווייזען, אז ער האָט ניט קיין שלעכטע אבזיכטען, און וואָס העכער ער זאָגט אָן וועגען זיין אָנקומען, אַלץ מעהר צוטרויען וועט ער געווינען. אויב ער ווילּ אַריינגעהן אין הויז, מוז ער לאָזען זיין האָק אין דרויסען בייס אַריינגאַנג. קיין שטאַם איז אָבער ניט מחויב צו טיילען זיין שפייז מיט אַנדערע שטאַמען: ער קען עס טהאָן אויב ער ווילּ, אָבער ער מוז ניט. צוליעב דעם צעפאַלט דאָס גאַנצע לעבען פון דעם פּרימיטיוון מענשען אויף צוויי סאָרטען בעציהונגען, און מען דאַרף בעטראַכטען זיין לעבען פון צווויי פערשיידענע עטישע שטאַנד־פונקטען: די בעציהונגען אינערהאלב פון שטאַם און די בעציהונגען אויסערהאלב פון שטאַם. און פונקט ווי אונזער היינטיג אינטער־נאַציאָנאַלעס רעכט, אזוי אונטערשיידעט זיך שטאַרק אָב זייער אינטערטריבאל־(צווישען איין שבט און דעם אַנדערן) רעכט פון

1) מיקלוכאָ־מאַקלאַי, אין זיין אויבענדערמאַנטען ווערק. אַזאַ מנהג עקזיסטירט אויך בייַ די האָטענטאָטען.

דעם געמיין־דעכט אינערהאלב פון שטאם. דעריבער, וואן עס קומט צו א מלחמה צווישען צוויי פעלקער, קען די שוידערליכסטע אכזריות צום פיינד בעטראכט ווערן ווי עפעס וואס פערדיענט דעם גרעסטען לויב. אט די דאפעלטע מאראל ציהט זיך פאקטיש דורך די גאנצע מענטשליכע ענטוויקלונג און איז פערבליבען ביז אויף היינטיגען טאג. מיר אייראפעער האבען וויפיעל ניט איז אויפ־געטהאן — אמת, ניט גאנץ פיעל — כדי צו בעפרייען זיך פון אט דער דאפעלט־מאראל; מען מוז אבער דערבייַ זאגען, אז אויב מיר האבען ביז א געוויסער שטופע אויסגעשפרייט אונזערע אידעען פון סאלידאריטעט — וועניגסטענס אין טעאריע — אויף א גאנצער נאציאן, און טיילוויי אויך אויף אנדערע נאציאנען, האבען מיר אבער אין דערזעלבער צייט אבגעשוואכט די בענדער פון סאלידא־ריטעט אין די גרעניצען פון אונזערע נאציאנען און אפילו אינערהאלב פון אונזער פאמיליע גופא.

די ערשיינונג פון בעזונדערע פאמיליען אין דעם שטאם האט אויף אן אונפערמיידליכען אופן געשטערט די איינגעשטעלטע אייג־הייט. אן אבגעזונדערטע פאמיליע פיהרט אונפערמיידליך צו אן אבגעטיילטען אייגענטום און צו דער אנזאמלונג פון פערזענליכע פערמעגענס. מיר האבען אבער אויך געזעהן וויי די עסקימאזען זוכען צו פערהיטען די אונבעקוועמליכקייט פון דעם דאזיגען נייעם עלעמענט אין לעבען פון דעם שטאם.

אין דער וויטערדינער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט נעהמט אן די דאזיגע שטרעבונג (אנטקעגען פריוואטע פערמעגענס) נייע פארמען; און עס וואלט געווען איינע פון די לעהרריכסטע שטודיען אויסצופארשען די פערשיידענע פאלקס־אינסטיטוציעס (די דארף־געמיינדען, גילדעס א. ה. ג.), דורך וועלכע די פאלקס־מאסען האבען געשטרעבט אויפצוהאלטען די אייגהייט פון שטאם, אנטקעגען די איינפלוסען, וועלכע האבען געשטרעבט זי צו פערניכטען. פון דער אנדער זייט, זיינען די ערשטע שפראצען פון וויסען, וואס האבען זיך בעוויזען אין די גאנץ וויטע צייטען, וועו זיי האבען זיך נאך צונויפגענאסען מיט כשוף־מאכעריי, אויך געוואלרען א מאכט אין די הענד פון איינצעלנע פערזאנען, וועלכע האבען נעקאנט אנגע־וועדעט ווערען אנטקעגען די אינטערעסען פון שטאם. די דאזיגע ברעקלעך וויסען פלעגען דאמאלסט געהאלטען ווערען בסודי־סודות

און איבערגעגעבען ווערען צו די פערטרויטע אין די געהיימע געזעל־שאפטען פון די מכשפים, שאמאנען און פריעסטער, וועלכע מיר געפינען לחלוטין ביי אלע פרימיטיוועע פעלקער. אחוץ דעם האבען אין יענער צייט די מלחמות און איבערפאלען בעשאפען א מילי־טערישע מאכט און א קאסטע קריעגפיהרער, וועמעס „פעראיינען" און „קלובען" האבען ביסלעכווייז בעקומען אן אונגעהויערע מאכט. ביי אלעם דעם אבער זיינען די מלחמות קיינמאל ניט אין קיין פעריאדע ניט פון דעם לעבען פון דער מענשהייט. געווען דער נ א ר מ א ל ע ר צושטאנד פון לעבען. אין דערזעלבער צייט, וואס די קריעגער האבען אויסגעראטעט איינע די אנדערע, און די פריעסטער האבען די רציחות געבענשט און געהייליגט, האבען די מאסען פון פאלק פארטגעזעצט זייער געמיינעם לעבען און אבגע־טהאן זייער געוועהנליכע, אלטמעגליכע ארבייט. אויספארשען דאס דאזיגע לעבען פון די מאסען, אויסלערנען די מיטלען, דורך וועלכע זיי האבען אויפגעהאלטען זייער געזעלשאפטליכע ארגאניזאציע, וואס איז געווען געבויט אויף זייערע בעגריפען פון גליכהייט, געגענזייטיגער הילף און געגענזייטיגער שטיצע — ד. ה. אויף זייער ג ע מ י י ן ־ ר ע כ ט — אפילו בעת זיי זיינען געווען אונטער־ווארפען דער גרויזאמסטער טהעאקראטיע אדער אויטאקראטיע — אויספארשען אט די זייט פון דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט איז היינטיגען טאג פון דער גרעסטער וויכטיגקייט פאר דער אמת'ער וויסענשאפט פון לעבען.

קאַפּיטעל IV

געגענזייטיגע הילף ביי די בארבארען

די גרויסע וואַנדערונגען. — די נויטיגקייט פון אַ נייער אָרגאַניזאַציע. די דאָרף־געמיינדע. — געמיינדע־אַרבייט. — די געריכטס־פאָרמען. — רעכטפערהעלטניסען צווישען די שטאַמען. — אילוסטראַציעס פון היינ־טיגען לעבען. — די בוריאַטען. — די קאַבילען. — די קאַווקאַזישע בערג־פעלקער. — די אַפריקאַנער בערג־פעלקער.

עס איז אונמעגליך צו שטודירען די פרימיטיווע מענשהייט און ניט ווערען שטאַרק פער'חדוש'ט פון דער געזעלשאַפטליכקייט, וואָס זי האָט אַרויסגעוויזען זינט איהרע גאָר ערשטע טריט אין לעבען. שפּורען פון מענשליכע געזעלשאַפטען האָט מען געפונען אין די איבערבלייבען אי פון דער עלטסטער, אי פון דער שפּעטערער שטיין־צייט; און ווען מיר בעאָבאַכטען די היינטיגע ווילדע, וועלכע פיהרען נאָך איצטער דאָס זעלבע אַרט לעבען ווי דער מענש פון דער נעאָליטישער פּעריאָדע, געפינען מיר, אַז זיי זיינען ענג פער־בונדען צוזאַמען דורך אַ זעהר אַלטער שטאַם־אָרגאַניזאַציע, וועלכע ניט זיי די מעגליכקייט צו פעראייניגען זייערע שוואַכע איינצעלנע קרעפטען, צו געניסען דאָס לעבען אינאיינעם און געהן פאָרווערטס אין זייער ענטוויקלונג. דער מענש איז ניט קיין אויסנאַהם אין דער נאַטור. ער איז אויך אונטערוואָרפען דעם גרויסען פּרינציפּ פון געגענזייטיגער הילף, וואָס גיט אַ זיכערען קיום די, וועלכע שטיצען איינע די אַנדערע אין דעם קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ. אָט דאָס זיינען געווען די אויספיהרען, צו וועלכע מיר זיינען געקומען אין די פאָריגע קאַפּיטלען.

אָבער אַזויבאַלד ווי מיר קומען צו אַ העכערער שטופע פון ציוויליזאַציע און ווענדען זיך צו דער געשיכטע, וועלכע קען שוין אונז עפּעס־וואָס דערצעהלען וועגען דער דאָזיגער שטופע, ווערען מיר ערשטוינט פון די מלחמות און צוזאַמענשטויסען, וואָס זי

ענטדעקט פאר אונז. די אלטע בענדער, דוכט זיך, זיינען אינ־
גאנצען צעררייסען. פעלקער פיהרען מלחמות געגען פעלקער,
שטאמען געגען שטאמען, אויפצולענ געגען איינצעלנע; און פון
אט דעם כאאטישען קאמפף פון פיינדליכע קרעפטען קומט די
מענשהייט ארויס א צוטיילטע אין קלאסען, א פערקנעכטעטע צו
דעספאטען, א צופאלענע אויף בעזונדערע קעניגרייכען, וועלכע
זיינען שטענדיג גרייט ארויסצוטרעטען אין מלחמה איינער אנט־
קעגען אנדערן. דורכבלעטערענדיג אט אזא מין געשיכטע פון דער
מענשהייט, קומט דער פעסימיסטישער פילאזאף מיט נצחון צום
שלום, אז קריעג און אונטערדריקונג זיינען דער עצם מהות פון דער
מענשליכער נאטור; אז דעם מענשן׳ס קריעג־ליעבענדע און
רויבעריש אינסטינקטען ווערען איינגעצויומט אין געוויסע גרע־
ניצען נאר דורך א שטארקע מאכט, וואס שטעלט מיט געוואלט
איין דעם פריערען און גיט אויף דעם אופן די וועניגע, וואויל־
געבוירענע מענשען די געלעגנהייט פארצובריטען א בעסערן
לעבען פאר דער מענשהייט אין דער צוקונפט.

און דאך, זאל מען נאר אונטערווארפען דאס אלטגליבע
לעבען פון מענשען, אין משך פון דער היסטארישער צייט, אונטער
א געוויערע אונטערזוכונג — ווי דאס איז די לעצטע צייט געטהאן
געווארען דורך פיעלע ערנסטע פארשער פון די גאר פריהע אינ־
סטיטוציעס — און דאס מענשליכע לעבען בעקומט גלייך נאר
אנאנדער בעלייכטונג. וועו מיר לאזען אן א זייט די אין פארואוס־
געפאסטע מיינונגען פון די מעהרסטע היסטאריקער, ווי אויך זייער
שטארקע פארליעבע פאר די דראמאטישע זייטען פון דער געשיכטע,
דערזעהען מיר, אז די דאקומענטען, מיט וועלכע זיי בענוצען זיך
געווענליך, זיינען אין עצם אזוינע, וואס איבערטרייבען די וויכ־
טיגקייט פון דעם טייל פון מענשליכען לעבען, וואס האט זיך אב־
גענעבען מיט מלחמות, און שעצען גארניט גענוג אב די פריעדליכע
ארבייט פון דער מענשהייט. די העלע און זוניגע טעג לאזט מען
אויס׳ן אויג צולייעב דער בעשרייבונג פון די שטורמווינדען און
בייזע געווייטערן. די גראבע רעגיסטערס פון אונזער אייגענער
צייט, וואס מיר שרייבען פאר דעם צוקינפטיגען היסטאריקער אין
אונזער פרעסע, אונזערע געריכטען, אונזערע רעגירונגס־אינסטיטו־
ציעס, און אפילו אין אונזערע בעלעטריסטישע ווערק און אין דער

פּאָעזיע, ליידען אויך פון דערזעלבער איינזייטיגקייט. זיי לאָזען איבער פּאַר די נעקסטע דורות די גענויעסטע בעשרייבונגען פון יעדער מלחמה, פון יעדער שלאַכט און יעדען געפעכט, פון יעדער קריעג און געוואלדטהאַט, פון יעדער פּאַרם פון אינדיווידועלע לייד; זיי ענטהאלטען אָבער קוים וועלכע עס איז שפּורען פון די אונצעהליגע טהאַטען פון געגענזייטיגער שטיצע און זעלבסט־אָפּפערונג, וועלכע יעדער איינער פון אונז וויים פון זיין פּערזענ־ליכער ערפאַהרונג. זיי שענקען כמעט גאָר קיין אויפמערקזאמקייט ניט דעם עכטען תוך און עצם פון אונזער אלטעגליכען לעבען — אונזערע געזעלשאפטליכע אינסטינקטען און זיטען. קיין וואונדער ניט דעריבער, אויב די כראָניקעם פון די אמאָליגע צייטען ווייזען זיך אַרויס אזוי פעהלערהאפטיג. די כראָניקער פון אלטערטום האָבען קיינמאָל ניט פערפעהלט אַריינצוטראָגען אין זייערע בע־ריכטען אלע קלייניגקע מלחמות און יעדען סאָרט אומגליק, וואָס איז בעפאלען די מענשען פון זייער צייט; זיי האָבען אָבער ניט געשאָנקען די קלענסטע אויפמערקזאמקייט דעם לעבען פון די פּאָלקסמאסען, אָבוואויל די מאסען האָבען מעהרסטענטיילס זיך דוקא בעשעפטיגט מיט פּריעדליכע ארבייט, בעת נאָר א קלייניע צאָהל האָט זיך אָבגענעבען מיט אויפבורען מחלקות. די עפּישע פּאָעמען, די אויפשריפטען אויף מאָנומענטען, די פּריעדענס־אָבמאַכען — מיט איין וואָרט, כמעט אלע היסטאָרישע דאָקומענטען טראָגען איין כאראקטער: זיי האָבען נאָר צו טהאָן מיט די שטערונגען פון פּריעדען. ניט מיט דעם פּריעדען גופא. אזוי אז אפילו יענע היסטאָריקער, וועלכע האָבען צוגעטרעטען צו דעם שטודיום פון דער פערגאַנגענהייט מיט די בעסטע אבזיכטען, האָבען אויך געמאָלט אונבעוואוסטזיניג א צוקאָליעטשעט בילד פון דער צייט, וואָס זיי האָבען געוואָלט פאר אונז שילדערן. כדי אָבער ארויסצובריינגען די ריכטיגע פּראָפּאָרציע צווישען קאַמפף און פער־אייניגונג, מוזען מיר איצטער זיך בעשעפטיגען מיט א געניעז אנא־ליז פון טויזענדער קלייניכע פאקטען און בלאַסע אַנדייטונגען, וועלכע זיינען צופעליג פערבליבען אין די זכרונות פון דער פערגאַנ־גענהייט. מיר מוזען זיי דערקלערען מיט דער הילף פון דער פער־גליכענדער עטנאָלאָגיע, און נאכדעם ווי מיר האָבען זיך אזויפיעל אָנגעהערט וועגען די זאכען, וואס האָבען צוטיילט די מענשען, צור־

נויפשטעלען א שטיין אויף א שטיין די אלע געזעלשאפטליכע איינ־ריכטונגען, וועלכע פלעגען זיי פעראייניגען.

די צייט איז שוין ניט ווייט, ווען די גאנצע געשיכטע פון דער מענשהייט וועט דארפען אנגעשריבען ווערען פון דאָס ניי, לויט נייע פלענער, וואָס זאָלען אריינגעהמען אין חשבון די ביידע אָקאָרשט־אָנגעוויזענע שטרעמונגען פון מענשליכען לעבען, אבשאַצענדיג די ראָליע, וואָס יעדע פון זיי האָט געשפּיעלט אין דער ענטוויקלונג. דערוויילע אָבער קאָנען מיר זיך בענוצען מיט דער גרויסער פאָר־בערייטונגס־אַרבייט, וואָס איז געשאפען געוואָרען אין די לעצטע יאָהרען, כדי וויעדער אריינצובריינגען די הויפּט־שטריכען פון דער צווייטער שטרעמונג, וועלכע איז אזוי פיעל פערנאַכ־לעסיגט געווארען. פון די פּעריאדען פון דער געשיכטע, וועלכע זיינען בעסער אויסגעפאָרשט געוואָרען, קאָנען מיר שוין אויפוואַרפען עטליכע בילדער פון דעם לעבען פון די פאָלקסמאַסען, מיט דעם צוועק צו בעווייזען, וואָס פאַר אַ ראָליע די געגענזייטיגע הילף האָט געשפּיעלט אין משך פון די דאָזיגע פּעריאָדען. דערביי זיינען מיר למען הקיצור ניט מחויב אָנהויבען דוקא פון דער עגיפּטישער אָדער אַפילו גריכישער און רוימישער געשיכטע; וואָרים אין אמת'ן האָט די ענטוויקלונג פון דער מענשהייט ניט געהאַט דעם כאַראַקטער פון אַ גאַנצער, ניט־איבער־געריסענער, קייט פון פּאַסירונגען. עס האָט זיך עטליכע מאָל געטראָפען, אַז די ציוויליזאַציע האָט זיך איבערגעריסען אין אַ געוויסען אָרט, ביי אַ געוויסער ראַסע, און האָט זיך אָנגעהויבען איבער אַ נייעס אין אַנאַנדער אָרט, צווישען אַנדערע ראַסען. אָבער יעדער נייער אויפטרעט איהרער האָט זיך אַלעמאָל אָנגעהויבען פון דעמזעלבען שטאַם־וועזען, וואָס מיר האָבען אָקאָרשט געזעהן ביי די ווילדע. איז דעריבער, אויב מיר זאָלען נעהמען דעם לעצטען אויפטריט פון אונזער איצטיגער ציוויליזאַציע — ווען זי האָט זיך אָנגעהויבען פון דאָס ניי, אין די ערשטע יאָהרהונדערטען פון אונזער צייט־רעכענונג, צווישען די פעלקער, וועלכע די רוימער האָבען אָנגערופען „באַרבאַרען" — וועלען מיר האָבען דעם גאַנצען לייטער פון ענטוויקלונג, אָנהויבענדיג מיט דעם שטאַם־לעבען און ענדיגענדיג מיט די אינסטיטוציעס פון אונזער צייט. די פאָל־

גענדע זייטען וועלען זיין געווידמעט דער בעשרייבונג פון אָט אַזוינע בילדער.

די וויסענשאַפטס־מענער זיינען נאָך ניט אייניג צווישען זיך מכח די סבות, וואָס האָבען געטריבען גאַנצע פעלקער אַן ערך צוויי טויזענד יאָהר צוריק, פון אַזיע אין אייראָפּאַ, און האָבען אַרויס־גערופען די גרויסע באַרבאַרען־וואַנדערונגען, וועלכע האָבען געמאַכט אַ סוף פון דער מערב־רוימישער אימפּעריע. איין מעגליכע סבה פאַלט נאַטירליך אָבער איין דעם געאָגראַף, בעת ער בעטראַכט די הורבות פון אַמאָליגע געדיכט־בעפעלקערטע שטעדט אין די היינ־טיגע וויסטענישען פון צענטראַל־אַזיע, אָדער דענקט וועגען די אַלטע בעטען פון פערשוואונדענע טייכען און די סמנים פון אַמאָליגע אָזערעס, וואָס זיינען איצטער ניט גרעסער איידער סאַ־זשעלקעס. די סבה איז — אויסטריקענונג: אַן אויסטריקענונג, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען גאָר ניט לאַנג צוריק און געהט נאָך איצט אָן אַזוי געשווינד, אַז מיר האָבען עס פריהער גאָר ניט געקענט גלויבען. 1) געגען דעם האָט דער מענש ניט געקענט קעמפּפען.

---

1) אונצעהליגע שפּורען פון פּאָסט־פּליאָצען אָזערעס, וואָס זיינען איצט פערשוואונדען, געפינען מיר אין גאַנץ צענטראַל־ מערב־ און צפון־אַזיע. ים־שיסעלעך פון די זעלבע מינים ברואים, וועלכע לעבען איצטער אין קאַספּישען ים, זיינען פערשפּרייט אין פרישע שיכטען אויף דער אויבערפלעך פון דער ערד, אַזוי ווייט צו מזרח, ביז האַלבוועגס צו דער אָראַל־אָזערע, און אַזוי ווייט צפון־צו ביז קאַזאַן. שפּורען פון קאַספּישע גאָלפען, וועלכע מען האָט פריהער געהאַלטען פאר אַלטע בעטען פון דעם אַמו־דארי, שניידען דורך די טורקמענישע טעריטאָריע. געוויס מוז מען נעהמען אין אַנבעטראַכט די פּעריאָדישע און צייטליכע שוואַנקונגען אין דעם סכום פון אָבזאַצען; מיט דעם אַלעם אָבער איז די אויסטריקע־נונג אַ קלאָרער פאקט. און זי געהט פאָרווערטס אַ סך שנעלער, ווי די געאָלאָגען האָבען עס פריהער דערווארט. אַפילו אין די לפי ערך נאַסע טיילען פון דרום־מערב סיביר ווייזט זיך אַרויס, לויט די זיכערע אויס־מעסטונגען, וואָס יאַדרינצעוו האָט פערעפענטליכט, אַז אויף אַ שטיק ערד, וועלכע איז מיט אַכציג יאָהר צוריק געווען דער גרונד פון איינער פון די אָזערעס פון דער טשאַני־גרופּע, געפינען זיך איצטער בעוואוינטע

ווען די איינוואוינער פון צפון־מערב מאָנגאָליע און מזרח־טורקעס־טאַן האָבען דערזעהן אַז דאָס וואַסער פערלאָזט זיי, האָבען זיי ניט געהאַט קיין אַנדער אויסוועג, סיידען צו נעהמען און זיך אַוועק־לאָזען אַראָב די ברייטע טהאָלען, וואָס פיהרען צו די נידערלענדער, און אַרויסשטופּען די איינוואוינער פון יענע נידערלענדער ווייטער צו מזרח צו. 1) איין פאָלק נאָך דעם אַנדערן איז אויף דעם אופן אַרויסגעשטופּט געוואָרען קיין אייראָפּאַ, צווינגענדיג די אַנדערע פעלקער צו וואַנדערן הין און צוריק אין אַ משך פון עטליכע הונ־דערט יאָהר צו מערב־צו, אָדער צוריק צו מזרח, צו זוכען נייע, מעהר אָדער ווענינער בעשטענדיגע וואוינונגס־פּלעצער. אין דער צייט פון די דאָזיגע וואַנדערונגען האָבען ראַסען זיך אויסגעמישט מיט ראַסען, איינגעבוירענע מיט איינגעוואַנדערטע, אַריער מיט אוראַל־אַלטייאישע פעלקער, און עס וואָלט גאָר קיין וואונדער ניט געווען, ווען די געזעלשאַפטליכע איינריכטונגען, וועלכע האָבען זיי פער־איינינגט אין זייערע מוטערלענדער, וואָלטען געהאַט אינגאַנצען אונטערגעגאַנגען אין דער צייט ווען איין ראַסע איז געקראָכען אויף דער אַנדערער, ווי עס איז דאַמאָלסט פאָרגעקומען אין אייראָפּאַ און אַזיע. די דאָזיגע איינריכטונגען זיינען אָבער ניט אונטער־געגאַנגען: זיי זיינען נאָר אויף אַזויפיעל געענדערט געוואָרען, וויפיעל די נייע בעדינגען פון לעבען האָבען עס געפאָדערט.

דערפער; און אַנדערע אָזערעס פון דערזעלבער גרופּע, וועלכע האָבען מיט פופציג יאָהר צוריק פערדעקט הונדערטער קוואַדראט־ווערסטען, זיינען איצט געוואָרען פּשוט'ע לוזשעס. מיט איין וואָרט, די אויסטריקענונג פון צפון־מערב אַזיע געהט אָן מיט אַזאַ שנעלקייט, אַז מען דארף זי מעסטען אין יאָהרהונדערטען, אָנשטאָט יענע אונגעהויערע געאָלאָגישע פּעריאָדען, אין וועלכע מיר פלעגען רעכענען פריהער. זעה מיין אַרטיקעל „דהי דעסיקיישען אָוו אַזיע" אין „געאָגראַפיקאל דזשוירנאל" פון דער לאָנדאָנער געאָגראַפישער געזעלשאַפט, 1903.

1) גאַנצע ציוויליזאַציעס, ווי עס שיינט, זיינען פערשוואונדען געוואָרען אין יענער צייט, ווי עס ווערט איצט בעוויזען דורך די מערק־ווירדיגע ענטדעקונגען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען אין מאָנגאָליע, אויפ'ן אָרכאָן און אין לוקטשון־אַריינפאַל (דורך ד. קלעמענטס) און אַרום לאָב־נאָר (דורך סווען־העדין).

וועז די אלטע דייטשען, קעלטען, סקאנדינאוויער, סלאווען און אנדערע פעלקער זיינען צום ערשטען מאל געקומען אין בעריהרונג מיט די רוימער, איז זייער געזעלשאפטליכע ארגאניזאציע געווען אין אן איבערגאנגס־צושטאנד. זייערע שטאם־פערבאנדען, וואס זיינען געווען געבויט אויף א ווירקליכער אדער אנגענומענער אב־שטאמונג פון איין מקור, האבען זיי געהאלטען פאראיניגט טויזענד־דער יאהרען נאכאנאנד. אבער די דאזיגע פערבאנדען האבען געקענט דיענען זייער צווועק נאר ביז וואנען עס זיינען ניט אויפ־געשטאנען קיין בעזונדערע פאמיליעס אין דעם געגנט אדער קלאן גופא. די בעזונדערע, פאטריארכאלע פאמיליע איז אבער צוליעב די פריהער אנגעוויזענע סבות שטענדיג, אויב אפילו לאנגזאם, געוואקסען אין די שטאמען, און דאס האט מיט דער צייט געפיהרט צו פריוואט אייגענטום מיט אנגעקליבענעם רייכטום און מאכט און צו זייער איבערגעהן בירושה צו די מיטגליעדער פון דער פאמיליע. די אפטע וואנדערונגען און די מלחמות, וואס זיי האבען אריסגערופען, האבען נאר געקענט פערשנעלערן די צוטיילונג פון די שטאמען אויף בעזונדערע פאמיליען, בעת די פערשפרייטונג פון די פעלקער און זייער צומישען זיך מיט די איינוואוינער פון פרעמדע לענדער האבען געשאפען זעלטענע געלעגענהייטען פאר דעם ענדליכען צעפאלען פון די פריהערדיגע פערבאנדען, וועלכע האבען זיך געהאלטען אויף די בענדער פון קרובה'שאפט. די „בארבא־רען" — ד. ה. די פעלקער, וועמען די רוימער האבען א נאמען געגע־בען בארבארען, און וועלכע איך וועל אויך, האלטענדיג זיך ביי מאר־גאנ'ס קלאסיפיקאציע, אנרופען מיט'ן אייגענעם נאמען, כדי זיי צו אונטערשיידען פון די פרימיטיווע פעלקער אדער „ווילדע" — איז אויסגעקומען אויף דעם אופן צו טהאן איינס פון די בויד: אדער לאזען זייערע שטאמען פונאנדערפאלען אין לויזע פאמיליען־גרופען, און ערלויבען די רייכערע פון זיי (דערהויפט די, וואס זייער רייכ־קייט איז געווען פאראיניגט מיט די פריעסטערליכע פונקציעס, אדער מיט דעם כבוד פון קריעגפיהרער) צו פערכאפען די מאכט איבער די איבעריגע פאמיליען; אדער אבזוכען עפעס א נייע געזעלשאפטס־פארם, וואס זאל זיין געבויט אויף א וועלכען עס איז נייעם פרינציפ.

פיעלע פעלקער האבען ניט געהאט קיין כחות צו ווידערשטעהן

דעם פּראָצעס פון צוברעקלונג: זיי האָבען זיך צוברעקעלט און זיינען פערלאָרען געגאנגען פאר דער געשיכטע. די מעהר ענער־גישע פעלקער אָבער זיינען זיך ניט צעפאלען. זיי זיינען ארויס־געקומען פון דעם נסיון מיט א נייער געזעלשאפטליכער אָרגאני־זאציע — ד י ד א ר ף ־ ג ע מ י י נ ד ע — וועלכע האָט זיי גע־האלטען צוזאמען די נעקסטע פונפצעהן הונדערט יאָהר מעהר. עס האָט זיך אויסגעארבייט ביי זיי דער בעגריף פון א ג ע מ י י נ־ש א פ ט ל י כ ע ן ל א נ ד, וואָס זיי האָבען איינגענומען אָדער פערטיידיגט מיט געמיינשאפטליכע כוחות; און אָט דער בעגריף האָט פערנומען דאָס פּלאַץ פון דעם פערשוואונדענעם בעגריף פון א געמיינשאפטליכער אָבשטאמונג. זיערע געטער האָבען ביסלעכ־ווייז פערלאָרען זייער כאראקטער פון אורעלטערן און האָבען בע־קומען אן אָרטיגען, טעריטאָריעלען כאראקטער. זיי זיינען גע־ווארען די געטער און שפּעטער די הויליגע, פון דעם בעשטימטען אָרט. דאָס לאנד און די איינוואוינער זיינען געווארען איינס. אנשטאָט די פריהערדיגע בלוט־פערבאנדען זיינען איצט ארויס־געוואקסען לאנד־פערבאנדען, און אָט די נייע אָרגאניזאציע האָט אונטער די אומשטענדען געהאט א סך מעלות. זי האָט אנערקענט די אונאָבהענגיגקייט פון דער פאמיליע, און אפילו פערשטארקט זי, דערמיט וואָס זי האָט זיך אבגעזאגט פון יעדען רעכט זיך אריין־צומישען אין די פריוואט־זאכען וואָס קומען פאָר אין די ד' אמות פון דער פאמיליע. זי האָט געגעבען פיעל מעהר פרייהייט דער פערזענליכער איניציאטיוו. זי איז אין פרינציפ ניט געווען פיינדליך צו דער פעראייניגונג צווישען מענשען פון פערשיידענער אבשטאמונג, און האָט געזיכערט אין דער זעלביגער צייט דעם נויטיגען צוזאמענהאנג אין דעם טהאן און דענקען פון די געמיינדע מיטגליעדער. דערצו איז זי אויך געווען שטארק גענוג זיך אנט־קעגען צו שטעלען די הערשאפטס־טענדענצען פון די מכשפים, פריעסטער און פּראָפעסיאָנעלע אָדער העלדישע קריעג־פיהרער. דעריבער איז אָט די נייע אָרגאניזאציע געווארען דער בלוטס־טראפען פון דעם גאנצען צוקינפטיגען געזעלשאפטליכען לעבען, און ביי פיעלע פעלקער האָט די דאָרף־געמיינדע אויפגעהאלטען דעם דאָזיגען כאראקטער ביז אויף היינטיגען טאג.

עס איז איצט שוין בעקאנט — און כמעט קיינער בעשטרייט

עס ניט מעהר — אַז די דאָרף־געמיינדע איז ניט געווען קיין ספּעציפישער כאַראַקטער־שטריך פון די סלאַווען אָדער אַפילו פון די אַלטע גערמאַנען. זי איז געווען פערשפּרייט אין ענגלאַנד, אין די זאַקסישע אַזוי גוט ווי אין די נאָרמאַנישע פּעריאָדען, און האָט זיך טיילווייז אויפגעהאַלטען ביז דעם 19טען יאָהרהונדערט; 1) און איז אויך געווען די גרונדלאַגע פון דער געזעלשאַפטליכער אָרגאַניזאַציע אין דעם אַלטען שאָטלאַנד, אירלאַנד און וועלס. אין פראַנקרייך האָט זיך אויפגעהאַלטען דער קאָמונאַל־בעזיץ און די קאָמונאַלע פערטיילונג פון דעם אַקער־לאַנד דורך די דאָרפישע פאָלקס־פערזאַמלונג פון דעם ערשטען יאָהרהונדערט פון אונזער צייטרעכענונג ביז די צייטען פון טורגאָ, וועלכער האָט איינגעפונען, אַז די געמיינדע־פערזאַמלונגען זיינען „צו טומעלדיג" און האָט זיי דעריבער אָנגעפאַנגען אָבצושאַפען. אין איטאַליע האָט די דאָרף־געמיינדע אַריבערגעלעבט די רוימישע הערשאַפט און האָט וויעדער אויפגעלעבט נאָך דעם צעפאַלען פון דער רוימישער אימ־פּעריע. זי איז געווען דער אַלגעמיינער רעגעל ביי די סקאַנדי־נאַוויער, סלאַווען, פינען (אין פּיטטאַיאַ און וואַהרשיינליך אויך אין קיהלאַקונטאַ), קורלענדער און ליפלענדער. די דאָרף־געמיינדע אין אינדיע — אין אַמאָליגער און אויך היינטיגער אינדיע, אין דער אַרישער און ניט אַרישער — איז גוט בעקאַנט דורך די עפּאָכע־

---

1) אויב איך האלט זיך בנוגע צו ענגלאַנד אָן די מיינונגען פון נאַסע, קאָוואַלעווסקי־און ווינאָגראַדאָוו (אָנרופענדיג נאָר די נעמען פון די היינטיגע פאָרשער פון דעם פאַך), און ניט אָן די מיינונג פון פ. סעעבאָהם (כדי צו זיין קאָמפּלעט, קען מען אויך דערמאָנען דענמאַן ראָסס), איז עס ניט נאָר דערפאַר, ווייל די אָנזיכטען פון יענע דריי שרייבער זיינען געבויט אויף אַ טיעפען וויסען פון דעם ענין און זיי שטימען איינע מיט די אַנדערע, נאָר אויך דערפאַר, וואָס זיי זיינען אויסגעצייכענט בעקאַנט מיט דער דאָרפסגעמיינדע בכלל, בעת אין סעעבאָהם'ס זאָנסט זעהר מערקווירדיגער אַרבייט פיהלט זיך שטאַרק דער דוחק אין אַזאַ בעקאַנטשאַפט. דיזעלבע בעמערקונג קען מען נאָך אין אַ שטאַרקערען גראַד מאַכען וועגען די עלעגאַנטע שריפטען פון פוסטעל דע קולאַנזש, וועמעס מיינונגען און היציגע אויסטייטשונגען פון אַלטע טעקסטען ווערען פון קיין אַנדערן ניט געטיילט אויסער פון איהם אַליין.

מאכענדע ווערק וועגען דעם געגענשטאנד פון סער הענרי מעין; און עלפינסטאן האט זי בעשריבען ביי די אפגאנער. מיר געפינען זי אויך אין דעם מאנגאלישען אולום, אין דעם קאביל־ישען טהאר־דארט, אין יאוואנישען דעסמא, אין מאלאישען קאטא אדער טאפא, און אונטער פערשיידענע נעמען אין אביסיניע, אין סודאן, אין צענטראל אפריקא, ביי די איינגעבוירענע פעלקער פון ביידע אמעריקאס, ביי אלע גרעסערע און קלענערע פעלקערשאפטען אויף די אינזלען פון שטילען אקעאן. מיט איין וואָרט, מיר קענען ניט קיין אייניגע מענשליכע ראסע, קיין אייניג פאלק, וואס זאל ניט האבען דורכגעגאנגען אין א געוויסער פעריאדע די פאזע פון דער דאַרף־געמיינדע. שוין אט דער פאקט אליין לייקענט אב די טעאריע, וואס האט געזוכט צו ערקלערן די דאַרף־געמיינדע אין אייראפא אלס א פראדוקט פון דער לייב־אייגענשאפט. זי איז אויפגעבוויט געוואָרען א צייט פריהער פאר דער לייב־אייגענשאפט, און אפילו די לייב־אייגענשאפט איז ניט געווען אימשטאנד זי צו פערניכטען. זי שטעלט מיט זיך פאר אן אלוועלטליכען ענטוויק־לונגס־עטאפ פון דעם מענשליכען מין, א נאטירליכען פראדוקט פון דער שטאם־ארגאניזאציע — וועגינסטענס ביי אלע יענע פעלקער, וועלכע האבען געשפיעלט אדער שפיעלען נאך איצט א געוויסע רא־ליע אין דער געשיכטע.1)

---

1) די ליטעראטור וועגען דער דאַרף־געמיינדע איז אזוי רייך, אז מיר קענען דא נאר אנווייזען אויף עטליכע ווערק. סער הענרי מעין'ס, פ. סעעבאהם'ס און וואלטער'ס „דאס אלטע וואללים" (באזן, 1859) זיינען גוט בעקאנט און פאפולערע קוועלען פאר שאטלאנד, אירלאנד און וועלס. פאר פראנקרייך קען מען אנווייזען, פ. וויאלעט, „פרעציס דע ל'חיסטואר די דרוא פראנסעז, דרוא פרוווע", 1886 און עטליכע זיינע מאנאגראפיען אין דער „ביבליאטהעק דע ל'עקאל דע שארטעס"; באבא, „לע ווילאזש סו ל'אנסיען רעזשים" (דער „מיר" אין 18טען י. ה.) דריטע אויפלאגע 1887; באנגעמער, דאניאל און אנדערע. פאר איטאליע און סקאנדינאוויע זיינען די חויפט־ווערק אויסגערעכענט אין לאוועלע'ס „פרימיטיוועס אייגענטום", (דייטשע איבערזעצונג פון קארל בוכער.) פאר די פינען: רעין'ס „פארעלאסנינגאר", באנד 1, ז. 15; קאסקינען, „פיננישע געשיכטע, 1874 און פערשיידענע מאנאגראפיען. פאר ליפלאנד

די דאָרף־געמיינדע שטעלט מיט זיך פאָר א נאַטירליך־אויס־געוואַקסענע אינסטיטוציע, און דעריבער האָט זי ניט געקענט זיין אומעטום אַבסאָלוט גלייכאַרטיג אין איהר געבוי. בכלל גערעדט איז זי געווען א פעראייניגונג פון פאַמיליען, וועלכע האָבען זיך געהאַלטען פאַר קרובים, וואָס זיינען אַרויסגעקומען פון איין אַלגע־מיינעם גזע, און וועלכע האָבען אינאיינעם בעזעצט א געוויסע טעריטאָריע. ביי אייניגע פעלקער אָבער זיינען די פאַמיליען אונטער געוויסע אומשטענדען זעהר פונאַנדערגעוואַקסען, איידער עס האָבען זיך אָבגעצווייגט פון זיי נייע פאַמיליען; אין אַזוינע פעלען פלעגען פינף, זעקס, אָדער זיעבען דורות לעבען אונטער איין דאַך אָדער אויף איין הויף, אינאיינעם פערוואַלטענדיג די ווירטשאַפט און די פיה, צונויפקלייבענדיג זיך אינאיינעם צו עסען אַרום דעם געמיינשאַפטליכען קיך־פייער. דאמאָלסט האָט זיך געבילדעט דאָס, וואָס איז בעקאַנט אין דער עטנאָלאָגיע אונטער דעם נאָמען „די ניט־צוטיילטע פאַמיליע" אָדער די „ניט־צוטיילטע

און קורלאַנד זעה פּראָפ. לוטשיצקי'ס אַרטיקעל אין „סיעווערני וויעסט־ניק" פאַר 1891. פאַר די דייטשען, אויסער די אַלבעקאַנטע ווערק פון מאַורער, סאָהם („אַלטדייטשע רייכס און געריכטס פערפאַסונג"), זעה אויך דאַהן („אורצייט", „פעלקערוואַנדערונג", „לאַנגאָבאַרדישע שטו־ריען"); יאַנסען, ווילהעלם אַרנאָלד און אַנדערע. פאַר אינדיע, אויסער הענרי מעין און די פערפאַסער, וועלכע ער ווייזט אָן, זעה אויך סער דזשאַהן פהעאַר'ס „אַריאַן ווילעדזש". פאַר רוסלאַנד און די דרום־סלאַווען זעה די ווערק פון קאַוועלין, פּאָסניקאָוו, סאָקאָלאָווסקי, קאָוואַ־לעווסקי, יעפימענקאָ, איוואַנישעוו, קלאַוס א. ד. ג. (אַ גרויסער ביבליאָ־גראַפישער אָנצייגער ביז דעם יאָהר 1880 געפינט זיך אין „סבאָרניק סוועדעניי אָב אָבשצינע" אין די אויסגאַבען פון דער רוסישער געאָגראַ־פישער געזעלשאַפט.) פאַר די אַלגעמיינע אויספיהרען זעה אויסער לאַוועלע'ס „אייגענטום", מאָרגאַן'ס „אנשענט סאָסייעטי", ליפּפערט'ס „קולטורגעשיכטע", פּאָסט, דאַרגון א. אַנד., ווי אויך קאָוואַלעווסקי'ס לעקציעס. מען דאַרף אויך דערמאָנען די פיעלע ספּעציעלע מאָנאָגראַפען, פון וועלכע אַ רשימה ווערט געגעבען אין די ווערק פון פ. וויאָלעט „דרואַ פּריווע" און „דרואַ פּיבליק". וועגען אַנדערע ראַסען זעה די ווייטערדיגע אָנמערקונגען.

הויז־ווירטשאפט". וועלכע מיר בעגעגענען נאָך ער היום אין גאנץ כינא, אין אינדיע, אין דער דרום־סלאוויישער „זאדרוגא", און צופעליג אין אפריקא, אין אמעריקא, אין דענעמארק, אין צפון־רוסלאנד, אין סיביר („סעמיסקיע") און אין מערב־פראנקרייך. 1) ביי אנדערע פאמיליען, אדער ביי דערזעלביגער נאָר אונטער אנדערע אומ־שטענדען, וועלכע זיינען נאָך געווי ניט בעשטימט געווארען, זיינען די פאמיליען אזוי גרויס זיך ניט פונאנדערגעווואקסען; די אייניק־לעך און אמאל אפילו די זיהן, פלעגען ארויסטרעטען פון דער הויז־ווירטשאפט גלייך נאָך דער חתונה, און יעדערער פון זיי האָט געלעגט דעם גרונדשטיין פון זיין אייגענעם פאמיליען־בנין. אבער די צוטיילטע, ווי די ניט־צוטיילטע פאמיליען, די צוזאמען־גרו־פירטע, ווי די צעווארפענע איבער די וועלדער — אלע זיינען געווען פעראייניגט אין דאָרף־געמיינדען; עטליכע דערפער זיינען געווען פעראייניגט אין שטאמען און די שטאמען זיינען געווען פעראייניגט אין קאָנפעדעראציעס. אט דאָס איז געווען די סאציאלע ארגא־ניזאציע, וואָס האָט זיך ענטוויקעלט צווישען די אזוי אָנגערופענע באַרבארען, וועז זיי האָבען אָנגעפאַנגען זיך מעהר אָדער וועניגער פעסט צו בעזעצען אויף זייערע ערטער אין אייראָפּא.

---

1) אייניגע אויטאָריטעטען זיינען געניגט צו בעטראכטען די ניט־צוטיילטע פאמיליע אלס אַן איבערגאַנג־שטופע צווישען דעם שטאַם און די דאָרף־געמיינדע; און עס איז קיין צוויפעל ניט, אז אין זעהר פיעלע פעלען זיינען די דאָרף־געמיינדען טאַקע ארויסגעוואקסען פון אזוינע ניט־צוטיילטע פאמיליען. פונדעסטוועגען האלט איך, אז די דאזיגע פאמיליע איז בכלל א גאנץ אנדער זאך. ערשטענס געפינען מיר זי אויך אין דעם שטאם, און צווייטענס, קענען מיר ניט בעהויפטען, אז די ניט־צוטיילטע פאמיליען האָבען וועז עס איז עקזיסטירט ניט געהערענדיג צו א שטאם, אדער צו א דאָרף־געמיינדע, אדער צו א „גאָו". איך שטעל זיך פאָר, אז די ערשטע דאָרף־געמיינדען זיינען דירעקט ארויסגעקומען פון די שטאמען און זיינען בעשטאַנען, לויט די ראסען אדער ארטיגע אומשטענדען, אדער פון עטליכע ניט־געטיילטע פאמיליען, אדער פון ניט־געטיילטע און אויפאכע פאמיליען אין איין צייט, אדער (בעזונדערס אין פאל פון נייע אייגוואנדערער) נאָר פון אויפאכע פאמיליען אליין. אויב די אנזיכט איז א ריכטיגע, דאן האָבען מיר

עס האָט זיך געפאָדערט א זעהר לאַנגע ענטוויקלונג איידער דער שטאַם האָט אָנגעהויבען אָנערקענען די בעזונדער עקזיסטענץ פון דער פאַטריארכאַלער פאַמיליע אין א בעזונדער היים; אָבער שוין אַפילו נאָכדעם ווי ער האָט זי אָנערקענט, האָט ער, בכלל גערעדט, נאָך אַלץ ניט אָנערקענט קיין פערזענליכע ירושה פון אייגענטום. די עטליכע זאַכען, וועלכע האָבען געקענט פערזענליך געהערן דעם איינצעלנעם, זיינען אָדער פערניכטעט געוואָרען אויף זיין קבר, אָדער בעגראָבען געוואָרען צוזאַמען מיט איהם. די דאָרף־געמיינדע, אין געגענטייל, האָט פאָלשטענדיג אָנערקענט די פריוואַטע אָנזאַמלונג פון פערמעגענס אינערהאַלב פון דער פאַמיליע, ווי אויך זייער איבערגעהן בירושה. אונטער פערמעגען האָט מען אָבער פערשטאַנען אויסשליסליך נאָר בעוועגליכע גיטער, אַריינרעכענדיג די פיה, געצייג און הויזליכע כלים, געוועהר און וואוין־הייזער, וועלכע „ווי אַלע זאַכען, וואָס קענען פערניכטעט ווערען פון פייער" געהערן צו דערזעלבער קאַטעגאָריע. 1) וואָס געהערט דעם פריוואַט־אייגענטום אין לאַנד, האָט די דאָרף־געמיינדע ניט אָנערקענט און ניט געקענט אָנערקענען אַזאַ זאַך, און בכלל גערעדט, אָנערקענט זי ניט אַזאַ סאָרט אייגענטום אַפילו ביי היינטיגען טאָג. די ערד איז געווען געמיין־אייגענטום פון גאַנצען שטאַם אָדער פון גאַנצען פאָלק, און די דאָרף־געמיינדע גופא איז נאָר אַזוי לאַנג געווען דער אייגענטימער פון איהר טייל פון דער שטאַם־טעריטאָריע, כל זמן דער שטאַם אָדער דאָס פאָלק — מען קען דאָ גענוי זיי ניט אָבגרעניצען — האָט ניט געפונען פאַר נויטיג איינצופיהרען א נייע חלוקה פון די דערפערשע טיילען. אַזוי ווי אָברייניגען די ערד פון וואַלד און פונאַנדעראַקערן די פרישע ערד פלעגט מעהרסטענטיילס געטהאָן ווערען פון דער גאַנצער געמיינדע, אָדער וועניגסטענס פון עטליכע פאַמיליען אינאיינעם — אַלעמאָל מיט דער ערלויבניש פון דער געמיינדע — פלעגען די פריש־

ניט קיין רעכט אַוועקצושטעלען די סעריע: שטאַם, ניט־צוטיילטע פאַמיליע, דאָרף־געמיינדע, דען דאָס צווייטע גליעד האָט ניט די זעלביגע עטנאָלאָגישע וויכטיגקייט. ווי די איבעריגע צוויי. זעה אָנהאַנג XIII.

1) סטאָבבע, „בייטראגע צור געשיכטע דעס דייטשען רעכטעס", זייט 62.

אבגערייניגטע טיילען בלייבען ביי יעדער פאמיליע אויף פיער, אויף צוועלף, אדער אויף צוואנציג יאהר, און דערנאך האט עס שוין נעהייסען בעארבייטעטע אקער־ערד, וואס נעהערט צו דער נאנצער געמיינדע. פריוואט אייגענטום, אדער „אייבינער" בעזיץ פון דער ערד, איז פונקט אזוי פרעמד נעווען צו די גרונד־בעגריפען און רעליגיעזע אנשויאונגען פון דער דארף־נעמיינדע, ווי עס איז פריהער פרעמד נעווען צו די בענריפען פון שטאם־לעבען; און עס האט זיך נעפאדערט א לאנגער אייגפלוס פון רוימישען רעכט און פון דער קריסטליכער קירך, וועלכע האט אינגיכען איבערגענומען די רוימישע נרונדזאצען, כדי צוצוגעווהנען די בארבארען צו דעם נעדאנק פון דער מענליכקייט פון פריוואט־אייגענטום אין לאנד. 1) אבער אפילו דאן, וועו אזא אייגענטום, אדער בעזיץ אויף אן אונבעשטימטער צייט, איז שוין אנערקענט נעווארען, איז נאך אלץ דער אייגענטימער פון א בעזונדער טייל נעבליבען דער מיט־בעזיצער מיט אלע איבעריגע פון די ניט־בעארבייטעטע פעלדער, וועלדער און לאנקעם פון דער נעמיינדע. נאך מעהר ווי דאס: מיר זעהען נאכאנאנד, דערהויפט אין דער נעשיכטע פון רוסלאנד, אז וועו עטליכע פאמיליען האבען אווענקנעכאפט יעדערע פאר זיך שטיקער ערד, וואס האבען נעהערט צו פעלקער, אויף וועלכע זיי האבען נעקוקט ווי אויף פרעמדע, האבען די דאזיגע פערכאפער־פאמיליען אינגיכען זיך פאראייניגט צוויששען זיך און נעבילדעט א דארף־נעמיינדע, וועלכע האט אין עטליכע דורות ארום שוין נע־גלויבט אין איהר נעמיינשאפטליכער אבשטאמונג. סיביר איז ביז היינטיגען טאג פול מיט אזוינע ביישפיעלען.

---

1) די וועניגע שפורען פון פריוואט־אייגענטום אין לאנד, וואס מען בעגעגנט אין דער פריהער בארבארישער פעריאדע, געפינען זיך בלויז ביי אזוינע פעלקער (די באטאווען אין פראנקען אין גאלליען), וועלכע האבען זיך פאר א געוויסע צייט געפונען אונטער דעם אייגפלוס פון דער רוימישער אימפעריע. זעה אינאמא־סטערנעגג „די אויסביל־דונג דער גראססען גרונדהערשאפטען אין דייטשלאנד, באנד 1, 1878. אויך בעססלער „נויבורוך נאך דעם עלטערן דייטשען רעכט", ז. 12—11, ציטירט ביי קאוואלעווסקי אין „סאוורעמעני אביטשאי אי דרעווני זאקאן", מאסקווע 1886, באנד 1, ז. 134.

א גאנצע רייה אינסטיטוציעס, וועלכע זיינען טיילווייז אריבער־
גענומען געוואָרען פון דער שטאָם־פעריאָדע, האָט זיך איצט אָנ־
געהויבען אויסאַרבייטען אויף אָט דער גרונדלאָגע פון געמיינדליכען
ערד־בעזיץ, און האָט אלץ וויטער זיך ענטוויקעלט דורך די לאַנגע
יאָהרהונדערטען, וואָס האָט געמוען צו בריינגען די בארבארען
אונטער דער הערשאפט פון די שטאָטען, וועלכע האָבען זיך
אַרגאַניזירט לויט דעם רוימישען אָדער ביזאַנטישען מוסטער. די
דאָרף־געמיינדע איז געווען ניט נאָר א פערבאַנד אויף צו פער־
זיכערן יעדען איינעם זיין געראָבטען חלק פון דער געמיינדע־ערד;
זי איז אויך געווען א פערבאַנד פאַר דער געמיינשאפטליכער
בעאַרבייטונג פון דער ערד, פאַר געגענזייטיגער שטיצע אין אלע
מעגליכע אַרטען, פאַר בעשיצונג פון געוואלט און פאַר דער ענטוויק־
לונג פון וויסען, פון נאַציאָנאלער פעראייניגונג און פון מאָראלע
בעגריפען. און יעדע ענדערונג אין די יורידישע, מיליטעריש,
ערציהעריש אָדער עקאָנאָמישע רעכט פון דער נעמיינדע, איז
בעשלאָסען געוואָרען פון אלעמען — אויף דער „מיר"־פערזאַמלונג
פון דאָרף, אויף דעם שטאָם־ראטה, אָדער אויף דעם ראטה פון דער
קאָנפעדעראַציע. די דאָרף־געמיינדע אלס א פאָרטזעצונג פון שטאָם,
האָט געי'רשנ'ט אלע זיינע פונקציעס. זי איז געווען די אוניווער־
זיטאָס, דער „מיר" — א וועלט אין זיך אליין.

געמיינשאפטליכער געיעג, געמיינשאפטליכער פיש־פאַנג, גע־
מיינשאפטליכע בעאַרבייטונג פון די סעדער אָדער דאָס פלאַנצען
פון פרוכטבוימער איז געווען דער רעגעל אין דעם אלטען שטאָם.
געמיינשאפטליכע בעאַרבייטונג פון די פעלדער איז געוואָרען דער
רעגעל אין די דאָרף־געמיינדען פון די באַראַבארען. אמת, קיין
פיעל דירעקטע עדות וועגען דעם פּרט האָבען מיר ניט: אין דער
ליטעראַטור פון אלטערטום געפינען מיר נישט מעהר ווי עטליכע
שטעלען ביי דיאָדאָרוס און יוליוס צעזאר בנוגע די איינוואוינער
פון די ליפּארישע אינזלען, וועלכע געהערן צו איינעם פון די קעלטא־
איבערישע שטאַמען, און צו די סוועוון. אָבער דערפאר פעהלען
ניט קיין פאקטען צו בעווייזען, אז געמיינשאפטליכע ערד־ארבייט
איז בעטריבען געוואָרען ביי אייניגע גערמאַנישע פעלקער, ביי די
פראַנקען און די אלטע שאָטלענדער, ביי די אירלענדער און וועל־

שען. 1) וואָס איז שייך די שפּעטערע לעבען־געבליבענע מנהגים פון געמיינשאפטליכער ערד־אַרבייט, איז זייער צאָהל גאָר ניט משער צו זיין. אפילו אין דעם פאַלשטענדיג ראַמאניזירטען פראנק־רייך איז די געמיינשאפטליכע בעארבייטונג פון באָדען געווען א געווענליכע זאך אין מאַרביהאן (ברעטאַן) ניט לענגער ווי מיט 25 יאָהר צוריק. 2) דער אלטער וועלשער „ציוואַר", אַדער געמיינ־שאפטליכער געשפּאַן, ווי אויך די געמיינשאפטליכע בעארבייטונג פון דעם לאַנד, וואָס איז אַבגעטיילט געוואָרען פאַר דעם געברויך פון דאָרפישען הויזגען הויז, איז א גאנץ געווענליכע זאך ביי די קאווקאזער פעלקער, וועלכע שטעהען אם ווייטסטען פון ציווילי־זאציע. 3) אזוינע פאקטען קומען אויך טעגליך פאַר צווישען די רוסישע פויערים. עס איז אויך בעקאנט, אז פיעלע שטאמען פון בראזיליע, צענטראל אמעריקא און מעקסיקא פלעגען בעארבייטען זייערע פעלדער געמיינשאפטליך, און דערזעלבער מנהג איז ווייט פערשפרייט ביז היינטיגען טאג צווישען די מאלאיען, אין נייי־קאלעדאָניען, ביי אייניגע נעגער־שטאמען א, אז. ווו. 4) אין קורצען, די געמיינשאפטליכע ערד־אַרבייט איז אזא געווענליכער מנהג ביי פיעלע אַרישע, אוראל־אלטאישע, נעגער, אינדיאנער, מאלאיען און מעלאנעזער שטאמען, אז מיר מוזען עס בעטראכטען אלס אן אלגע־

---

1) מאָורער „מאַרקגענאָסטענשאפט"; לאַמפּרעכט „ווירטהשאפט אונד רעכט דער פרענקען צור צייט דער פאַלקסרעכטע" אין „היסטאָרישער טאשענבוך", 1883; זעעבאָהם „דהי ענגליש ווילעדזש קאָממוניטי", קאפיטעל 6, 7 און 9.

2) לעטורנא אין „בוללעטין דע לא סאָסיעטע אַנטראָפּאָלאָזשיק", 1888, באנד 11, ז. 476.

3) וואַלטער, „דאָס אלטע וואַללים", ז. 322; דמ. באַקראדזע און נ. כודאדאף אין די „זאַפיסקי קאווקאז. געאָגראפ. אבשע.", באנד 14, טייל 1.

4) באנקראפט „נייטיוו רייסעס"; וואיטץ „אנטראָפּאָלאָגיע", ב. III, ז. 423; מאַנטראָזיער אין „בוללעטין סאָצ. ד'אַנטראָפּאָלאָזשיע", 1870; פאָסט „שטודיען" א. אז. וו.

מיינע — ווען אפילו ניט די איינציג־מעגליכע — פאָרם פון פרימי־טיווער אַגריקולטור. 1)

די געמיינשאַפטליכע בעאַרבייטונג פון דער ערד אָבער שליעסט נאָך ניט איין נויטיגערווייז דעם געמיינשאַפטליכען פערברויך. מיר זעהען אָפט שוין אין דער שטאַם־אָרגאַניזאַציע, אַז בעת די שיפ־לעך, אָנגעלאָדענע מיט פרוכט אָדער פיש, קעהרען זיך אום צוריק אין דאָרף, ווערט די געבראַכטע שפייז צוטיילט צווישען די בעזונ־דערע הייזלעך און די „לאַנגע הייזער", אין וועלכע עס געפינען זיך עטליכע פאַמיליען צוזאַמען, אָדער די יונגע לייט, און דאָס עסען ווערט צוגעגרייט בעזונדער אין יעדער בעזונדער קיך. די געוועהנ־הייט, הייסט עס, צו עסען די מאָלצייטען אין קלענערע, ענגערע קרייזען פון אייגענע אָדער חברים, קומט שוין פאָר אין די ערשטע צייטען פון שטאַם־לעבען. אין דאָרף־געמיינדע איז די געוועהנהייט שוין געוואָרען דער רעגעל. אפילו די שפייז־פראָדוקטען, וואָס קומען פון די געמיינשאַפטליך־בעאַרבייטעטע פעלדער, ווערען צוטיילט צווישען די בעלי בתים, נאָכדעם ווי מען האָט אָבגעלעגט אַ געוויסען טייל דערפון פאַר דעם געברויך פון דער געמיינדע. פונדעסט־וועגען ווערען די טראַדיציעס פון געמיינשאַפטליכע מאָהלצייטען עהרליך אָבגעהיט. ביי יעדער געלעגענהייט, ווי צ. ב. ש. ביי די יאָהרצייטען און הזכרות נשמות פון די פערשטאָרבענע עלטערן, אין רעליגיעזע חגאות, ביים אָנהויב און סוף פון פעלד־אַרבייט, ביי דעם געבורט פון אַ קינד, אויף חתונות און בעגרעבענישען,

---

1) די ווערק פון אָרי, לוראָ, לאַודעס און סילוועסטער וועגען דער דאָרף־געמיינדע אין אַננאַם, וועלכע בעווייזען, אַז זי האָט דאָרטען געהאַט דיזעלבע פאָרמען ווי אין דייטשלאַנד אָדער רוסלאַנד, ווערען דערמאָנט אין אַ רעפעראַט וועגען די דאָזיגע ווערק פון זשאָבבע־דואוואַל אין דער „נואוועל רעוו. איסטאָריק דע דרואַ פראנסעז ע עטראַנזשע" פאַר אָקטאָבער און דעצעמבער 1896. אַ גוטע אַרבייט וועגען דער דאָרף־געמיינדע אין פערו איידער די מאַכט פון די אינקאַס איז איינגעפיהרט געוואָרען, איז פערעפענטליכט געוואָרען פון היינריך קונאָוו (די זאָציאַלע פערפאַסונג דעם אינקאָ־רייכס", שטוטגאַרט 1896). אין דעם ווערק ווערט בעשריבען דער געמיינשאַפטליכער בעזיץ און די געמיינשאַפטליכע בעאַרבייטונג פון דער ערד.

קלייבט זיך די געמיינדע צוזאמען אויף א געמיינשאפטלעכער סעודה. אפילו היינטיגע צייטען אין ענגלאנד געפינען מיר נאך אן איבערבלייב פון דעם מנהג, בעקאנט אונטער דעם נאמען „האר־וועסט סאפפער" (אן אבענד מאהלצייט בעת מען קלייבט אראב די תבואה פון פעלד), וועלכער איז געבליבען לענגער איידער די איבעריגע מנהגים פון דעם סארט.

אפילו לאנג נאכדעם ווי מען האט אויפגעהערט צו בעאר־בייטען די פעלדער געמיינשאפטליך, זיינען נאך אלץ געבליבען געוויסע ערד־ארבייטען, וואס ווערען דורכגעפיהרט פון דער נע־מיינדע. א געוויסער טייל פון דער געמיינדע־ערד ווערט אין פיעלע פלעצער נאך ביז היינטיגען טאג בעארבייט געמיינשאפטליך: אדער לטובת די ארעמע, אדער אנצופילען דעם קהל'שען שפייכלער, אדער צו פערוועגדען די פראדוקטען אויף די רעליגיעזע פעסט־טעג. די בעוועסערונגס־קאנאלען ווערען געמיינשאפטליך געגראבען און פער־ריכט. די קהל'שע לאנקעס ווערען געקאסעט געמיינשאפטליך; און דער אנבליק פון א רוסישער דארף־געמיינדע, וואס קאסעט א לאנקע היי — ווי די מענער זוכען אריבערצושטייגען איינער דעם אנדערן אין דעם ברייטען פערנעהם מיט דער קאסע און אין דער שנעלקייט פון שניידען, בעת די ווייבער קעהרען איבער די אבגע־שניטענע גראז און לענגן עס אין בינטלעך — איז דאס שענסטע בילד, וואס מען קען זעהן: עס צייגט וואס די מענשליכע ארבייט קען זיין און וואס זי זאל זיין. די היי ווערט דאן צוטיילט צווישען אלע בעלי בתים און עס פערשטעהט זיך, אז קיינער האט קיין רעכט ניט צו נעהמען היי פון זיין שכן'ס קופע אהן אן ערלויבניש; עס איז אבער זעהר אינטערעסאנט, ווי אט דער רעגעל ווערט בענרע־ניצט ביי די אססעטען אין קאווקאז: ווי נאר דער קוקוק הויבט אן רופען און לאזט וויסען, אז דער פריהלינג קומט באלד אן און וועט בעדעקען די לאנקעס מיט גראז, בעקומט יעדערער דאס רעכט צו נעהמען פון זיין שכן'ס קופע וויפיעל היי ער דארף אויף צו קאר־מענען זיינע בהמות. 1) אט אזוי ווערען די אלטע געמיינדע־רעכט וויעדער גילטיג, אזוי ווי זיי וואלטען אונז געוואלט צייגען, אויף

1) מ. קאוואלעווסקי, „סאוועמעני אבישאי אי דרעווני זאקאן", באנד 1, ז. 115.

וויפיעל דער ניט־בעגרעניצטער אינדיווידואליזם געהט להיפך צו דער מענשליכער נאטור.

וען דער אייראפעאישער רייזענדער קומט אן אויף א וועלכען עס איז קליינעם אינזעל פון שטיל־אקעאן און לאזט זיך געהן צו דעם וועלדל פון פאלמען־בוימער, וואס ער זעהט פון ווייטען, ווערט ער גענוענליך ערשטוינט געפינענדיג אז די קליינע דערפלעך פון די איינגעבוירענע זיינען פערבונדען צווישען זיך דורך גאסען, וואס זיינען אויסגעפלאסטערט מיט גרויסע שטיינער, כדי עס זאל זיין בעקוועם ארומצוגעהן אויף זיי פאר די באַרוועסע איינוואוינער, און וועלכע דערמאנען אין פיעלע פרטים די „אלטע וועגען" אין די שווייצערישע בערג. אזוינע גאסען זיינען אויסגעלעגט געווארען פון די „בארבארען" איבער גאנץ אייראפא, און מען מוז האבען ארום־געריזט אין די ווילדע, וועניג־בעפעלקערטע געגענדען, ווייט אוועק פון די הויפט־ליניען פון פערקעהר, כדי זיך צו קאנען פארשטעלען די אונגעהויערע ארבייט, וואס די בארבארען־געמיינדען האבען אוועקגעלעגט, איינצונעהמען די וואלדיגע און זומפיגע ווילדערניש, וואס אייראפא איז געווען אן ערך צווי טויזענד יאהר צוריק. אבגעזונדערטע פאמיליען, שוואכע, און אהן די נויטיגע געצייג, וואלטען קיינמאל אוא ווילדערניש ניט געקאנט איינגענומען. דער וואלד און די בלאטעם וואלטען גיכער זיי איינגענומען. נאר די דארף־געמיינדען אליין, ארבייטענדיג געמיינשאפטליך, האבען געקאנט גובר זיין די דאזיגע ווילדע וועלדער, די געפעהרליכע זומפען און די אונענדליכע סטעפעס. די איינפאכע וועגען, די פארמען און די הילצערנע בריקען, וועלכע זיי פלעגען ווינטער ארונטערנעהמען, און אנהויב פריהלינג, וען די געווייסערן פלעגען אבציהען, וויעדער אויפשטעלען; די גראבענס און פלאנקענער ארום די דערפער, די ערד־פעסטונגען און די קליינע טורעמס, וועלכע זיינען געווען צושפרייט איבער'ן לאנד — דאס אלץ איז געווען די ארבייט פון די בארבארישע געמיינדען. און וען א געמיינדע איז זיך פונאנדערגעוואקסען, פלעגט זי ארויסלאזען פון זיך א נייעם צוויינ. א נייע געמיינדע פלעגט ארויסוואקסען ניט וויט פון דער ערשטער, און אזוי פלעגען די וועלדער און סטעפעס טריט ביי טריט זיך אונטערגעבען אונטער דעם מענשענ'ס ממשלה. דער גאנצער פראצעס וויי די אייראפעאישע נאציאנען זיינען בעשאפען

געוואָרען, איז אייגענטלעך געווען אָט אזא סאָרט צווייג־בילדונג פון די דאָרפישע געמיינדען. די רוסישע פויערים אפילו היינטיגע צייטען, אויב זיי זיינען נאָר ניט אינגאַנצען געבראָכען פון נויט, וואַנדערן אויס גאַנצע געמיינדענווייז, בעארבייטען דעם פרישען באָדען און בויען אויס זייערע הייזלעך געמיינשאפטלעך. וועז זיי בעזעצען זיך אויף די ברעגעס פון אמור אָדער אין קאַנאַדא. אפילו די ענגלענדער, אין אַנהויב פון זייער קאָלאָניזאַציע פון אמעריקא, האָבען זיך אומגעקערט צוריק צו דעם אלטען סיסטעם: זיי האָבען זיך בעזעצט און געלעבט אין דאָרף־געמיינדען. 1)

די דאָרף־געמיינדע איז געווען די הויפט־וואָפען פון די באָר־בארען אין זייער שווערען קאמפף אנטקעגען א פיינדליכער נאטור. זי איז אויך געווען דער בונד, וואָס די בארבארען האָבען אַוועק־געשטעלט אנטקעגען דער אונטערדריקונג פון די געשייטסטע און שטארקסטע, וועלכע האָבען געזוכט צו פערגרעסערן זייער מאַכט אין יענע אונרוהיגע צייטען. דער אויסגעטראַכטער בארבאר — דער מענש, וואָס שלאָגט זיך מיט אלעמען און דער'הרג'עט מענשען פאר גאַרנישט — האָט פונקט אזוי וועניג עקזיסטירט אויף אן אמת, ווי דער „בלוטדאָרשטיגער" ווילדער. דער ווירקליכער באָר־באר האָט אין געגענטייל געלעבט אונטער א גרויסער צאָהל אינ־סטיטוציעס, וועלכע האָבען געזונמען אין בעטראַכט, וואָס עס קען זיין ניצליך אָדער שעדליך פאר זיין פאָלק אָדער קאָנפעדעראַציע; און די דאָזיגע אינסטיטוציעס זיינען מיט א פרומען געפיהל איבער־געגעבען געוואָרען פון דור צו דור אין פערזון און ליעדער, אין שפריכווערטער און טריאַדען, אין זאַצען און לעהרען. וואָס מעהר מיר שטודירען די דאָזיגע פעריאָדע, אלץ מעהר איבערצייגען מיר זיך, ווי ענג עס זיינען געווען די בענדער, וואָס האָבען צונויפגע־בונדען די מענשען אין זייערע געמיינדען. יעדע מחלקה, וואָס איז פאָרגעקומען צווישען צווי מענשען, איז בעטראַכט געוואָרען ווי א זאך, וואָס איז נוגע דער גאַנצער געמיינדע — אפילו די שימפף־

1) פאלפריי „היסטאָריע אָוו ניו־ענגלאַנד", II, 13; ציטירט אין מעין'ס „ווילאדזש קאַממיוניטיעס", 1876, ז. 201 (אַמעריקאַנער אויס־גאַבע).

וועלטער, וואָס האָבען זיך ארויסגעריסען פון מויל בעת דער מחלקה, זיינען בעטראכט געוואָרען ווי א בעלײדיגונג פאר דער גאַנצער געמיינדע און איהרע אורעלטערן. אזוינע בעלײדיגונגען האָבען געמוזט פערגיטיגט ווערען דורך אן ענטשולדיגונג און א לייכטען קנס צו גונסטען פון דעם בעלײדיגטען און דער געמיינדע. 1) אויב די מחלקה האָט זיך געענדיגט אין א געשלעג מיט פערוואונדונגען, איז יעדער מענש, וואָס איז דערביי געווען און זיך ניט אריינ־געמישט, בהאנדעלט געוואָרען ווי ער וואָלט אליין געמאכט די וואונדען. 2)

די פּראָצעדורע פון געריכט איז געווען דורכגעדרונגען פון דעמזעלבען גייסט. יעדע מחלקה איז קודם כל איבערגעגעבען גע־וואָרען צו פערמיטלער, אדער צו א דרייער־געריכט, וועמעס פסק איז מהרסטענטיילס געווען ענדגילטיג, דען די דרייער־געריכטען האָבען געשפּיעלט זהר א גרויסע ראָלע אין דער בארבארישער געזעלשאפט. אויב אבער עס איז געווען א צו־ערנסטער פאל און האָט ניט געקאָנט בעשלאָסען וועלען דורך די פערמיטלער, איז עס איבערגעגעבען געוואָרען צו דער פאָלקספערזאמלונג, וועלכע האָט געמוזט „געפינען א פסק", און זי פלעגט עס אויסדריקען מיט א „בתנאי": „דער אנגרייפער דארף בעצאָהלען אזא און אזא קנס דעם אנגעגריפענעם, א ו י ב די שולד וועט ווערען בעווייזען". און די שולד האָט געקאָנט בעווייזען אדער אבנעלייקענט ווערען דורך זעקס אדער צוועלף מענשען, וועלכע האָבען בעשטעטיגט אדער אבגעלייקענט דעם פאקט פון אנגריף, אונטער א שבועה. אויב די עדות פון בייד צדדים האָבען ווידערשפראָכען איינע די אנדערע בעשוואָרענערהייט, דאן האָט מען דעם בעשולדיגטען איבער־געגעבען צו א „גאטעס־אורטייל". *) אזא פּראָצעדורע, וועלכע איז

---

1) קעניגסוואָרטער „שטודיען איבער דער ענטוויקלונג פון מענש־ליכע געזעלשאפטען", (פּראָנצ.), פּאריז 1850.

2) אזוי וועניגסטענס איז דאָס געזעץ ביי די קאַלמיקען, וועמעס געמיינרעכט האָט א זהר נאָהענטע עהנליכקייט מיט די געזעצען פון די טויטאָנער, אַלטע סלאָוועז און אנדערע.

*) א מין אונשולדס־פּראָבע, ווי די „מים המאררים" פון חומש. אין מיטעל־אַלטער פלעגט מען דעם בעשולדיגטען לאָזען טרעטען אויף

געבליבען אין קראפט מעהר ווי צוויי טויזענד יאָהר, רעדט נענוג פאַר זיך אליין; זי בעווייזט, ווי ענג עס זיינען געווען די בענדער, וואָס האָבען צוזאַמענגעבונדען אלע מיטגליעדער פון דער געמיינדע. דערבי דאַרף מען געדענקען, אז די פאַלקס־פערזאַמלונג האָט א חוץ איהר מאַראַלע אויטאָריטעט ניט געהאַט קיין אַנדער מאכט דורכצופיהרען איהר פסק דין. די איינציג־מעגליכע דראָהונג האָט געקאָנט זיין, וואָס די געמיינדע וועט דערקלערען דעם ווידער־שפּעניגער פאַר אן עברין, א מענשען וואָס שטעהט אויסער'ן געזעץ; אָבער אפילו אָט די דראָהונג איז געווען א צוויי־זייטיגער שווערד. א מענש וואָס איז אונצופריעדען מיט'ן פסק דין פון דער פאַלקס־פערזאַמלונג, האָט געקאָנט דערקלערן, אז ער פערלאָזט זיין שטאָם און געהט אריבער צו אַנאַנדער שטאָם — און דאָס איז געווען א שרעקליכע דראָהונג, ווארים ווי אלע האָבען געגלויבט, האָט אזא מעשה געקאָנט בריינגען אלערליי אומגליקען אויפ'ן שטאָם, וועל־כער איז בעגאַנגען אן אומרעכט געגען אייניעם פון זיינע מיט־גליעדער. 1) רעבעלירען געגען א גערעכטער ענטשיידונג, וואָס האָט זיך סומך געווען אויפ'ן געוועהנהייטס־רעכט. איז, ווי הענרי מעין האָט עס זעהר גוט אויסגעדריקט, געווען פשוט „אונבע־גרייפליך"; דען „רעכט, מאַראַל און טהאָט האָבען אין יענע צייטען ניט געקאָנט אָבגעטיילט ווערען איינע פון די אַנדערע." 2) די מאַראַלישע אויטאָריטעט פון דער געמיינדע איז געווען אזוי גרוים, אז אפילו א לאַנגע צייט שפּעטער, וועו די דאַרף־געמיינדען זיינען שוין געוואָרען אָבהענגיק פון די פעאַדאַלע פריצים, האָבען זיי נאָך

הויסע קויהלעז, אדער געבעז טראָגען אין די הענד א הויסען אייזעז, אדער מען פלעגט איהם בינדען הענד און פיס אין אריינזואַרפען אין טויך, ווי מען פלעגט עס געווענליך טהאָן מיט מכשפות, אדער אין פאַל פון א מאַרד, לאָזען אנריהרען דעם טויטען קערפער. די אלע פראָבעם זיינען געווען בעגריפען אויפ'ן גלויבען, אז גאָט וועט זיך איינשטעלען פאַר דעם אונשולדיגען און וועט בעווייזען א נס, דער בעשולדיגטער זאָל ארוים גאַנץ, אויב ער איז ווירקליך אונשולדיג. — דער איבערזעצער.

1) אָט דער מנהג איז נאָך ביז היינטיגען טאָג אין קראַפט ביי פיעלע אַפריקאַנער און אַנדערע פעלקער.

2) „ווילאַדוש קאָמוניטיעס" ז. 65 ביז 68 און 199.

אַלץ אויפגעהאַלטען זייער ריכטערליכע מאַכט; זיי האָבען נאָר ערלויבט דעם פּריץ אָדער זיין פערטרעטער „געפינען" דעם פּסק על פּי תנאי, לויט דעם געוועהנהייטס־רעכט, וואָס ער האָט גע־שוואָרען אָבצוהיטען, און אויפמאָנען פאַר זיך דעם קנס (דעם פרעד), וואָס האָט פריהער געהערט צו דער געמיינדע. 1) אין פער־לויף אָבער פון אַ לאַנגער צייט האָט דער פעאָדאַלער הערשער אַליין, אויב ער איז געבליבען אַ מיט־בעזיצער פון די פּוסטע פעלדער און פיטערונגס־פּלעצער פון דער געמיינדע, זיך אונטערגעוואָרפען אין די געמיינדע־אַנגעלעגענהייטען צו איהרע בעשלוסען. סיי ער האָט געהערט צו די אַדעליגע, סיי צו די גייסטליכע, איז ער מחויב געווען זיך אונטערוואַרפען דעם בעשלוס פון דער פאָלקס־פערזאַמ־לונג — „ווער דאַזעלבסט וואַססער אונד וואַיד געניסט, מוז גע־האָרזאַם זיין" — האָט געהייסען אַן אַלט שפּרוך־וואָרט. אַפילו ווען די פּויערים זיינען געוואָרען דעם פּריץ'ס לייבאייגענע, איז דער פּריץ נאָך אַלץ מחויב געווען צו קומען צו דער פאָלקס־פערזאַמלונג, אויב זי האָט איהם אַרויסגערופען. 2)

אין זייערע בעגריפען פון גערעכטיגקייט זיינען די באַרבאַרען, ווי עס זעהט אויס, ניט ווייט אַוועק פון די ווילדע. זיי האָבען אויך אַזוי ווי יענע געהאַלטען, אַז יעדער מאָרד מוז אָבגעווישט ווערען מיט דעם טויט פון דעם מערדער; אַז פאַר יעדער וואונד מוז

---

1) אין פערלויף פון דער גאַנצער פּעריאָדע פלעגט דאָס וועהר־געלד אָבגעצאָהלט ווערען דעם אָנגעגריפענעם אַלס פערגעלטונג פאַר דעם שאָדען וואָס ער האָט געליטען; דעם קנס אָבער האָט דער שולדיגער געמוזט צאָהלען דער געמיינדע, און שפּעטער איהר פערטרעטער — דעם פּריץ, דעם בישאָף אָדער דעם קעניג — פאַר דער פריעדענשטערונג, ווי אַן אָבצאָהל צו די אָרטיגע געטער (אָדער הייליגע) פון דער געמיינדע.

2) מאַורער ("געשיכטע דער מאַרקפערפאַסונג", § 29, 97) איז גאַנץ פּאָזיטיוו וועגען דעם פּונקט. ער דערקלערט, אַז „אַלע מיטגליעדער פון דער געמיינדע, ווי אויך די וועלטליכע און גייסטליכע פּריצים, וועלכע זיינען אָפט געווען טיילווייז מיטבעזיצער (מאַרקבערעכטיגטע), און אַפילו זייטיגע מענשען, זיינען געווען אונטערוואָרפען דער יורים־דיקציע פון דער געמיינדע." (ז. 312) אַזאַ צושטאַנד איז אין אייניגע ערטער געבליבען אין קראפט ביז דעם 15טען י. ה.

בעשטראפט ווערען פונקט מיט אזא וואונד, און אז די אנגעגריפענע פאמיליע איז אליין מחויב אויספיהרען דעם פסק, וואס איז ארויס־געטראגען געוואָרען לויט דעם געוועהנהייטס־רעכט, ד. ה. הרג'נען דעם מערדער אדער איינעם פון זיינע קרובים, אדער מאכען א וואונד פון א בעשטימטען סארט דעם אנגרייפער אדער איינעם פון זיינע נאהענטע. דאס איז פאר זיי געווען א הייליגער חוב. א חוב צו זייערע אורעלטערן, וועלכער האט געדארפט ערפילט ווערען נאכן אפען און בשום אופן ניט אין געהיים, און מען האט געמוזט פערעפענטליכען דעם פאקט וויט און בריט. דעריבער זיינען די בעגיינסטערטע שטעלען פון די סאגאס און פון די עפישע דיכטונגען בכלל געווידמעט די פערהערליכונג פון דאס, וואס זיי האבען דאמאלס געהאלטען פאר נערעכטיגקייט — די שטאם־ראכע. די געטער אליין זיינען אין אזוינע פעלען זיי געקומען צו הילף.

דאך אבער געפינען מיר שוין, אלס דעם הויפט־שטריך פון דער בארבארישער יוסטיץ, די שטרעבונג פון איין זייט צו בע־שרענקען די צאהל פערזאנען, וועלכע קענען ארייננעצויגען ווערען אין דעם קאמפף פאר בלוטראכע פון צוויי שטאמען, און פון דער אנדער זייט, די שטרעבונג אבצושאפען די ברוטאלע אידעע פון בלוט פאר בלוט און וואונד פאר וואונד, און מיר געפינען דעם וואונש איינצופיהרען אנשטאט דעם א פערגעלטונג־סיסטעם. די „בארבארישע" יוסטיץ־ביכער — די זאמלונגען פון די דינים פון געמיינרעכט, וועלכע זיינען אויפגעשריבען געוואָרען פאר דעם געברויך פון די ריכטער — „האבען צוערשט ערלויבט, דערנאך עמפויעלען און צוגעצט געפאדערט" צו פערבייטען די בלוטראכע אויף פערגעלטונגען, ווי קעניגסווארטער האט עס בעמערקט. 1) זיך פארשטעלען אבער אט דעם סיסטעם פון פערגעלטונגען פאר א פערלעצונג אלס א סיסטעם פון גלד־שטראף, וואס האט געגעבען דעם רייכען א סארט „קארט בלאנש", ד. ה. א פאלשטענדיג רעכט צו טהאן וואס ער וויל, וואלט הייסען גאר אינגאנצען ניט פער־שטעהן די דאזיגע אייניריכטונג. די פערגעלטונג (וועהרגעלד), וואס

1) קעניגסווארטער אין זיין פריהער דערמאנטען ווערק, ז. 50; דזש. טהרופפ, „היסטאריקאל לייו טראקטס", לאנדאן 1843, ז. 106.

מען האָט געדאַרפט אָבצאָהלען דעם אָנגעגריפענעם, איז גאַנץ פער־שיידען פון דעם געלד־שטראָף אָדער „פרעד", 1) וואָס מען האָט געדאַרפט אויסצאָהלען דער געמיינדע אָדער איהר פערטרעטער; און דאָס וועהרגעלד פלעגט געוועהנליך בעשטימט ווערען אַזוי הויך פאַר יעדען סאָרט פערלעצונג, אַז עס האָט זיכער ניט געקאָנט דיענען צו דערמוטיגען אַזוינע טהאַטען. אין פאַל פון מאָרד האָט דאָס וועהרגעלד געוועהנליך אַריבערגעשטיגען דעם מערדער'ס גאַנצען פערמעגען. „אַכטצעהן מאָל אַכטצעהן קיה" בעטרעפט די פערגעלטונג ביי די אָססעטען, וועלכע קאָנען מעהר ווי אַכטצעהן ניט צעהלען; ביי די אַפריקאַנער פעלקער גרייכט דאָס וועהרגעלד ביז 800 קיה אָדער 100 קעמלען מיט זייערע יונגע, און נאָר ביי די אָרעמערע שטאַמען פאַלט די שטראָף אַרונטער צו 416 שעפּסען. 2) אין די גרעסטע מעהרהייט פון אַזוינע פעלען איז איבערהויפּט געווען אונמעגליך צו בעצאָהלען דאָס וועהרגעלד, און דעם מערדער איז נאָר געבליבען איין מיטעל: איינבעטען זיך ביי דער פאַמיליע פון ערמאָרדעטען זי זאָל איהם מוחל זיין דעם פערברעכען און אַדאָפּטירען צו זיך. נאָך איצטער, אין קאַווקאַז, ווען אַ שטאַם־קריעג פאַר בלוטראַכע ענדיגט זיך מיט אַ שלום, לעגט־צו דער שולדיגער זיינע ליפּען צו דער ברוסט פון דער עלטסטער פרוי אין שטאַם און ווערט דורכדעם אַ מילך־ברודער צו אַלע מענער פון דער אָנגעגריפענער פאַמיליע. 3) ביי אייניגע אַפריקאַנער פעלקער מוז

---

1) קעניגסווארטער האָט בעוויזען, אַז דער „פרעד" שטאַמט אָב פון דעם קרבן, וואָס דער שולדיגער האָט געדארפט בריינגען, כדי צו מפצה זיין די אורעלטערן. שפּעטער האָט מען דערמיט בעצאָהלט די געמיינדע פאַר שטערען דעם פריעדען, און נאָך שפּעטער — דעם ריכטער, דעם קעניג אָדער דעם פריץ, ווען זיי האָבען אַוועקגענומען פאַר זיך די רעכט, וואָס האָבען פריהער געהערט די געמיינדען.

2) פּאָסט „בוישטיינע" און „אַפריקאַנישע יוריספּרודענץ", 1887, ב. I, ז. 64 א. וו.; קאָוואַלעווסקי, באַנד II, ז. 189—164.

3) פ. מילער און מ. קאָוואַלעווסקי „וו'גאָרניך אָבשטשינאַך קאַ־באַרדי" אין „וועסטניק יעווראָפּי", אַפּריל 1884. ביי די שאַכשעווענען פון דער מוגאַנישער סטעפּע ענדיגען זיך אַלעמאָל די מלחמות פון בלוט־ראַכע צווישען צוויי שטאַמען דורך אַ הייראַט צווישען די פערטרעטער

דער מערדער אבגעבען זיין טאכטער אדער זיין שוועסטער פאר א פרוי איינעם פון די מיטגלידער פון דעם ערמאדעטען׳ס פאמיליע; ביי אנדערע פעלקער מוז דער מערדער חתונה האבען מיט דער אלמנה פון נע׳הרג׳עטען, און אין אלע אזוינע פעלען ווערט ער דערנאך א מיטגליעד פון דער פאמיליע, און זיין מיינונג ווערט אויסגעהערט אין אלע וויכטיגע פאמיליען־עסקים. 1)

די בארבארען האבען ניט נאר ניט געהאלטען ביליג דאס מענשליכע לעבען, נאר זיי האבען אפילו ניט געוואוסט פון די שרעקליכע שטראפען, וועלכע זיינען שפעטער אריינגעפיהרט געוואָרען דורך די וועלטליכע און גייסטליכע גוזעצען, אונטער דעם רוימישען און ביזאנטישען איינפלוס. און אויב דער גוזעץ־קאדעקס פון די זאקסען האט גאנץ פריי בעשטימט די טויט־שטראף אפילו פאר אזוינע פערברעכען ווי אונטערצינדונג און בעוואפענטע גזילה, האבען אבער די אנדערע בארבארישע קאדעקסען ארויפגע־לעגט אזא שטראף נאר פאר פערראטה געגען דעם שטאם און פאר לעסטערן די געמיינדע־גערטער, — בעטראכטענדיג די טויט־שטראף אלס דאס אינציגע מיטעל מפצה צו זיין די געטער.

דאס אלעס, ווי מען קען זהען, איז זעהר ווייט פון דער כלומר׳שטיגער „מאראלער צולאזענקייט" פון די בארבארען. אדרבא, מיר קאנען נאר בעוואונדערן די טיעף־מאראלישע פרינציפען, וואס זיינען אויסגעארבייט געוואָרען פון די אלטע דארף־גמיינדען, און וועלכע זיינען אויסגעדריקט געוואָרען אין די וועלשער טריאדען, אין די לעגענדען וועגען דעם קעניג ארטור, אין די קאמענטארען פון ברעהאן, 2) אין די אלטע גערמאנישע לעגענדען א. אז. וו.

פון די פיונדליכע פארטייען. (מארקאוו אין אן אנהאנג צו די „זאפיסקי קאווקאזקאוו געאגראפ. אבשטשעסטוו", ב. 14, טייל 1, ז. 21).

1) פאסט אין זיין „אפריקאנישע יוריספרודענץ" בריינגט א רייה פאקטען, וועלכע אילוסטרירען דעם בעגריף פון גערעכטיגקייט, וואס איז אויסגעוואָרצעלט ביי די אפריקאנישע בארבארען. דאס אויגענע קען מען זאגען וועגען אלע ערנסטע פארשונגען אויפ׳ן געביעט פון דעם בארבארישען געמיינרעכט.

2) זעה דעם פארטרעפליכען קאפיטעל „לע דרוא דע לא וויעלע אירלאנד" (און אויך „לע חאו נארד") אין „עטיד דע דרוא אינטערנא־

און ווי מיר געפינען זיי נאָך ער היום אויסגעדריקט אין די שפּרוך־ווערטער פון די היינטיגע בארבארען. אין זיין אייגלייטונג צו דער „געשיכטע פון דעם פערברענטען ניאל" כאראקטעריזירט דושאַרדזש דאזענט זעהר ריכטיג די אייגענשאפטען פון א נאָרמאַן, ווי זיי ווערען אַרויסגעבראכט אין די סאגאס, מיט די פאלגענדע ווערטער:

„צו טהאַן וואָס איהם ליעגט פאר אָפען און ווי א מאַן, אָהן מורא פאר פיינד, ניט־גוטע, אָדער דעם שיקזאל... זיין פריי און מוטהיג אין אַלע זיינע טהאַטען; פרייונדליך און גרויסמוטהיג צו זיינע פריינד און חברים, האַרט און שטרענג געגען זיינע פיינד (ד. ה. געגען די, וואָס שטעהען אונטער דעם געזעץ פון בלוטראכע, דעם „לעקס טאַליאָנים"), אָבער אפילו בנוגע צו זיי, טהאַן זיין פליכט און שולדיגקייט... ניט זיין קיין פריעדען־ברעכער, קיין לשון הרע'ניק אָדער רכילות־טרייבער. ניט רעדען אויף א מענשען אונטער די אויגען דאָס, וואָס ער וואָלט ניט געוואָגט איהם זאָגען אין געזיכט אַריין. ניט אָווועקטרייבען פון זיין שוועל קיין מענשען, וואָס זוכט שפּייז אָדער בעשיצונג, וען ער זאָל אפילו זיין א פיינד". 1)

מיט אזעלכע אָדער נאָך בעסערע פרינציפען איז פול די גאנצע וועלשער עפישע פּאָעזיע און די טריאַדען. זיך בענהען „לויט דער נאַטור פון מילדקייט און די פרינציפען פון געראכטיגקייט" מיט אַלע מענשען אָהן אונטערשייד פון פריינד אָדער פיינד, און „אייג־פיהרען געראכטיגקייט וואו אומרעכט איז געטהאַן געוואָרען", זיינען די העכסטע פליכטען פון מענשען. „דאָס בעזע איז טויט, דאָס גוטע איז לעבען" רופט אויס דער דיכטער־געזעצגעבער. 2) „די וועלט וואָלט נעווען משוגע, וען אָבמאכען אויפ'ן וואָרט וואָלטען ניט עהרליך אָבגעהיט געוואָרען", זאָגט דאס געזעץ פון ברעהאַן. און דער בעשיידענער מאַרדווין־שאמאַניסט, לויבענדיג די דאָזיגע מעלות, לעגט צו אין זיינע פרינציפען פון נעמיינרעכט: „צוויישען שכנים איז די קוה און דער מעלק־טאָפּ אַלעמענס גלייך"; „די קוה דארף מען מעלקען פאר זיך און פאר דעם, וואָס קאָן קומען

סיאָנאַל ע דע דרוא פאָליטיק" פון פראָפ. ע. נים, ברוסעל 1896.

1) דושאַרדזש דאזענט, „דהי סטאָרי אוו בורנט ניאל", אייגליוטונג ז. 35.

2) „דאָס אַלטע וואַללים", ז. 345־350.

בעטען מילך". „דעם קינד'ס קערפער ווערט רויט פון דעם קלאפּ, אָבער דאָס געזיכט פון דעם, וואָס האָט געשלאָגען דאָס קינד, ווערט רויט פון שאנד", 1) א. אז. וו. פיעלע בלעטער וואָלטען געקאָנט אָנגעפילט ווערען מיט נאָך אזוינע מאָראַלע פּרינציפּען, וועלכע די „בארבארען" האָבען ניט נאָר אויסגעדריקט, נאָר אויך נעפאָלגט.

נאָך איין כאראקטער־שטריך פון די אלטע דאָרף־געמיינדען פערדיענט מען זאָל איהם ספּעציעל דערמאָנען. דאָס איז דער פּונקט, וואָס זיי האָבען ביסלעכווייז ברייטער געמאכט דעם קרייז מענשען, וועלכע זיינען געווען סאָלידאריש פערבונדען צווישען זיך. ניט נאָר האָבען די שטאָמען זיך פּאראייניגט אין פעלקערשאפטען, נאָר די פעלקערשאפטען, אפילו פון פערשיידענער אָבשטאָמונג, האָבען זיך פּאראייניגט אין קאָנפעדעראציעס. אייניגע פערבאָנדען זיינען געווען אזוי פיעל פעסט, אז צום ביישפּיעל די וואנדאלען, וועלכע זיינען געבליבען אויפ'ן אָרט, בעת א טייל פון זייער פערע־ראציע איז אוועק צום רהיין און פון דאָרטען אין שפּאניען און אפריקא, האָבען פערציג יאָהר נאָכאנאנד נעהיט די נעמיינדע־לענדערייען און די פערלאָזענע דערפער פון זייערע פערבינדעטע, און האָבען זיי ניט געגומען אין זייער בעזיץ, ביז וואנען זיי האָבען זיך ניט איבערצייגט דורך ספּעציעלע שלוחים, אז זייערע פער־בינדעטע האָבען ניט בדעה זיך אומצוקעהרען. ביי אנדערע באר־באַרען נעפינען מיר, אז אין טייל פון פאָלק בעאַרבייט די גאַנצע ערד, בעת אַנאַנדער טייל איז געווען מלחמה ביי די גרעניצען פון זייער געמיינזאמער טעריטאָריע, אָדער נאָך וויטער אוועק. פערבינדונגען צווישען פערשיידענע פעלקערשאפטען זיינען געווען א גאַנץ געווענליכע זאך. די סיגאמבערער האָבען זיך פערבונדען מיט די כערוסקער און סוועווען, די קוואדען מיט די סארמאטען, די סארמאטען מיט די אלאנען, די קארפען און די הונען. שפּעטער זהען מיר אויך נוי דער בעגריף פון נאציאָנען האָט זיך ביסלעכווייז ענטוויקעלט אין אייראָפּא, א צייט פריהער איידער עפּעס עהנליכעם צו א שטאַאט האָט אָנגעהויבען ארויסוואקסען אויף וועלכען עס

1) מאיקאָוו, „אטשערקי יורידישעסקיך אביטשאיעוו או מאַרדווי" אין די „זאַפּיסקי" פון דער רוסישער געאָגראַפּישער געזעלשאַפט אין אָבטיילונג עטנאָגראַפּיע 1886, ז. 236, 257.

איז טייל פון קאָנטינענט, וואָס איז געווען בעוואוינט פון בארבארען. אָט די נאַציאָן — און עס איז אונמעגליך צו ענטזאגען דעם מעראָ־ווינגישען פראַנקרייך אָדער דער רוסלאַנד פון עלפטען און צוועלפ־טען י. ה. אין דעם נאָמען נאַציאָן — זיינען אָבער מיט קיין אַנדער זאַך ניט געווען פערבונדען אַ חוץ מיט דער געמיינשאַפט פון דער שפּראַך און דעם שטילען אָבמאַך פון זייערע קליינע רעפּובליקען אויסצו־וועהלען זייערע הערצאָגען (די קריעג־בעשיצער און ריכטער) פון איין בעשטימטער פאַמיליע.

מלחמות זיינען געוויס געווען אונפערמיידליך; וואַנדערונגען מיינט מלחמה; אָבער סער הענרי מעין האָט שוין, אין זיין מערק־ווירדיגער פאָרשונג וועגען דעם שטאַם־אורשפּרונג פון דעם אינטער־נאַציאָנאַלען רעכט, פאָלשטענדיג בעוויזען, אז „דער מענש איז קיינמאָל ניט געווען אַזוי גרויזאַם אָדער אַזוי דום זיך אַריינצולאָזען אין אַזאַ שלעכטע זאַך ווי מלחמה, ניט זוכענדיג אַ וועלכען עס איז וועג ווי עס צו פערהיטען". און ער האָט בעוויזען, ווי זעהר גרויס עס איז געווען „די צאָהל פון אַלטע אינסטיטוציעס", וועלכע ווייזען אַרויס סמנים פון דעם פערלאַנג צו פערהינדערן מלחמות, אָדער צו געפינען עפּעס אַנאַנדער אויסוועג אַנשטאָט זיי. 1) אין דער ווירקליכקייט איז דער מענש אַזוי ווייט פון צו זיין אַזאַ קריעגעריש בעשעפענים ווי מען זאָגט אויף איהם, אַז ווען די בארבארען זיינען איינמאָל געוואָרען אַלטגעזעסען אויף זייער לאַנד, האָבען זיי אַזוי שנעל פערלאָרען יעדע געוועהנהייט צו פיהרען מלחמה, אַז זיי זיינען באַלד געווען געצוואונגען צו האַלטען ספּע־ציעלע הערצאָגען מיט ספּעציעלע באַנדעס זעלנער צו בעשיצען זיי פון מעגליכע איבערפאַלען. זיי האָבען ליעבערשט געטהאָן פריעד־ליכע ארבייט איידער פיהרען מלחמות; און דוקא דעם מענשענ'ס פריעדליכקייט איז געווען די סבה פאַר וואָס עס האָט זיך ספּעציאַ־ליזירט די אומנות פון קריעג־פיהרונג, וועלכע האָט שפּעטער געפיהרט צו לייבאייגענשאַפט און צו די אַלע מלחמות פון דער „שטאַאַטענ־פּעריאָדע" אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט.

---

1) הענרי מעין „אינטערנאַשאָנאַל לאָו", לאָנדאָן 1888, ז. 13-11; ע. ניס, „דער אורשפּרונג פון אינטערנאַציאָנאַלען געזעץ" (פראַנצ.) ברוסעלס 1894.

די געשיכטע בעגעגענט גרויסע שוויריגקייטען אין איהרע בעמיהונגען צו געבען א לעבעדיג בילד פון די אינסטיטוציעס פון די בארבארען. אויף יעדען טריט שטויסט זיך אן דער היסטאריקער אויף עפעס א שוואכען שפור, וועלכען ער קען ניט דערקלערען בלויז מיט דער הילף פון זיינע אייגענע דאקומענטען. די פערגאנגענהייט ווערט אבער בעלויכטען מיט א העלען ליכט, אזוי באלד ווי מיר וועלען זיך צו די אינסטיטוציעס פון די צאהלרייכע שטאמען, וועלכע לעבען נאך איצטער אונטער א סאציאלער ארגניזאציע, וואס איז כמעט דיזעלביגע ווי די ארגאניזאציע פון אונזערע באבארישע אורעלטערן. דא געפינען מיר אזויפיעל מאטעריאל, אז עס איז נאר שווער צו בעשליסען וועלכען אויסצוקלייבען, וואהרים די אינזלען פון שטילען אקעאן, די סטעפעס פון אזיע און די פלאך-לענדער פון אפריקא זיינען אמת'ע היסטארישע מוזעען, וועלכע ענטהאלטען פראבען פון אלע מעגליכע צווישען-שטופען, וואס די מענשהייט האט דורכגעמאכט אין איהר גאנג פון דער שטאם-ארגאניזאציע פון די ווילדע ביז צו דעם שטאאט. לאמיר אלזא אונטערזוכען עטליכע פון אט די פראבען.

וועו מיר נעהמען צום ביישפיעל די דארף-געמיינדען פון די מאנגאלישע בוריאטען, דערהויפט די וואס לעבען אין דער קודינסקער סטעפע, ארום לענא, וועלכע האבען בעסער אויסגעמיטען דעם רוסישען איינפלוס, האבען מיר גאנץ גוטע פערטרעטער פון בארבארען אין דעם איבערגאנגס-צושטאנד פון פיהצוכט צו ערד-ארבייט.1) אט די בוריאטען לעבען נאך עד היום אין „ניט-צוטיילטע פאמיליען", ד. ה., אבוואויל יעדער זוהן געהט אויסק נאך דער חתונה לעבען אין זיין בעזונדער שטיבעל, געפינען זיך אבער אלע שטיבלעך, וועניגסטענס פון דריי דורות, איינגעשלאסען אין איין אבגעצוימטען הויף, און די גאנצע משפחה ארבייט אינאיינעם אויף די פעלדער און האלט אין געמיינשאפטליכען בעזיץ דאס הויזליכע בעלי-

1) א רוסישער היסטאריקער, דער פראפעסאר שטשאפאוו פון קאזאן, וועלכער איז אין יאהר 1863 פערשיקט געווארען אין סיביר, האט געגעבען א גוטע בעשרייבונג פון זייערע אינסטיטוציעס אין „די איז-וועסטיע פון דער מזרח-סיביר-אבטיילונג פון דער געאגראפישער געזעל-שאפט", באנד 5, 1874.

בתישקייט, די פיה, ווי אויך די קעלבער־לאנקעס (קלייגע אבנע־צוימטע שטיקער לאנד, בעוואקסען מיט ווייכע גראז צו האדעווען די קעלבער). געווענליך עסען זיי זייערע מאהלצייטען בעזונדער, יעדע פאמיליע פארזיך אין איהר שטיבעל; ווען אבער מען בראט פלייש, קלייבען זיך צונויף אלע מיטגליעדער פון דער ניט־צוטיילטער פאמיליע, פון צוואנציג ביז זעכציג פערזאנען, צו עסען די סעודה אינאיינעם. עטליכע ניט־צוטיילטע פאמיליען, וועלכע לעבען ניט וויט איינע פון די אנדערע, ווי אויך עטליכע קלענערע פאמיליען, וואס האבען זיך בעזעצט אין דעמזעלבען דארף — דאס רוב אבגעראבענע שטיקער, וועלכע זיינען צופעליג אבגעפאלען פון די גרויסע פערבונדענע פאמיליען — שטעלען צונויף דעם א ו ל ם אדער די דארף־געמיינדע. עטליכע אולמסען שטעלען צונויף א שטאם, און די 46 שטאמען, אדער קלאנען, פון דער קודינסקער סטעפע זיינען פאראייניגט אין איין קאנפעדעראציע. וועו עס איז נויטיג צולייב ספעציעלע צוועקען, טרעטען אריין עטליכע שטאמען אין קלענערע אבער ענגערע פערבאנדען. אט די בוריאטען אנערקענען ניט קיין פריוואט אייגענטום אין ערד — דער אולום, אדער ריכטיגער די קאנפעדעראציע, האלט די ערד פון דאס ניי צוטיילט צווישען וועו עס ווערט נויטיג, ווערט די ערד פון דאס ניי צוטיילט צווישען די פערשיידענע אולמסען אויף א פאלקספערזאמלונג פון שטאם, און צווישען די 46 שטאמען, אויף א פאלקספערזאמלונג פון דער קאנפעדעראציע. עס איז ווערטה צו בעמערקען, אז דייזעלביגע ארגאניזאציע עקזיסטירט ביי אלע 250,000 בוריאטען פון מזרח־סיביר, אבוואוהל זיי שטעהען שוין מעהר ווי דריי הונדערט יאהר אונטער דער רוסישער הערשאפט און זיינען בעקאנט מיט די רוסישע אינסטיטוציעס.

ביי אלעם דעם ענטוויקלען זיך גאנץ שנעל אונגלייכהייטען פון אייגענטום צווישען די בוריאטען, דערהויפט זינט די רוסישע רעגירונג האט אנגעהויבען לעגען א צו־גרויס נעוויכט אויף זייערע דערוועהלטע ט א י ש א ס (פירסטען), וועלכע זי בעטראכט אלס די פראנטוואראטליכע שטייערן־קלייבער און פערטרעטער פון זייער קאנפעדעראציע אין זייערע אדמיניסטראטיוון און אפילו קאמער־ציעלע בעציהונגען מיט די רוסען. אויף דעם אופן עפענען זיך פאר אייניגע א סך וועגען אנצוקלייבען רייכקייט, בעת די פראַרמונג

פון די מאסען געהט האנד אין האנד דערמיט, דערהויפט ווייל די רוסען פערכאפען די בוריאטישע ערד. פונדעסטוועגען האלט זיך ביי די בוריאטען, דערהויפט ביי די קודינסקער, דער מנהג — און א מנהג איז שטארקער איידער א געזעץ — אז ווען ביי א פאמיליע זיינען געפאלען די בהמות, גיבען איהר די רייכע עטליכע קיה און פערד, כדי זי זאל זיך ווידער קאנען שטעלען אויף די פיס. א פערזימטער מענש, וואס האט ניט קיין פאמיליע, ווערט אויסגעהאלטען אין די שטיבלעך פון זיינע שטאם־חברים. ער קומט אריין אין א שטיבעל, נעהמט זיך א פלאץ — ווי זיין רעכט, ניט ווי א נדבה — נעבען פייער און עסט מיט אלעמען צוגלייך פון דער שפייז, וועלכע ווערט שטענדיג אויסגעטיילט אין גלייכע חלקים. שלאפען בלייבט ער דארטען וואו ער האט געגעסען אבענדברויט. די קאמוניסטישע פיהרונגען פון די בוריאטען האבען בכלל געמאכט אזא שטארקען אינדרוק אויף די רוסישע ערבערער פון סיביר, אז זיי האבען זיי אנגערופען „בראטסקיע", — די ברידערליכע, — און האבען אוועקגעשיקט א ראפארט אין מאסקווע: „ביי זיי איז אלץ געמיינשאפטליך; וואס זיי האבען, טיילען זיי זיך גלייך." אפילו איצטער נאך, ווען די קודינסקער בוריאטען פערקויפען זייער ווייץ, אדער שיקען פערקויפען זייערע בהמות צו א רוסישען קצב, שיטען אן אלע פאמיליען פון אולום אדער אפילו פון גאנצען שטאם, זייער ווייץ אין איין ארט, און טרייבען צוזאמען זייערע בהמות אין איין סטאדע, און פערקויפען עס מיט אמאל, אזוי ווי אלץ וואלט גהערען צו איין פערזאן. יעדער אולום האט אויסער דעם זיין קארן־שפייכלער אויסצולייהען קארן אין צייט פון א נויטה, זיין געמיינשאפטליכען באק־אויוועז (דעם „פור באנאל" פון די אלטע פראנצויזישע דארף־געמיינדען) און זיין שמיעה, וועלכער, ווי דער שמיעד פון די אינריאנישע געמיינדען, 1) קרינט קיינמאל ניט, אלס מיטגליעד פון דער געמיינדע, בעצאהלט פאר זיין ארבייט אין דער געמיינדע. אלע שמיעד־ארבייט מוז ער מאכען אומזיסט; און אויב ער בענוצט זיין פרייע צייט צו מאכען די אויסגעקלאפטע פלאטען פון בעזילבארטען אייזען, מיט וועלכע די בוריאטען בע־

1) סער העגרי מעין'ס „וויללאדזש קאמוניטיס", ניו יארק, 1876, ז. 196—193.

פּוצען זייערע קלײדער, מעג ער עס ביי געלעגנהייט פערקויפען צו א פרוי פון אן אנדער שטאָם, צו די פרויען אָבער פון זיין אייגענעם שטאָם קאָן ער עס נאָר שענקען, ניט פערקויפען. קויפען־פער־קויפען האָט איבערהויפּט קיין פּלאַץ ניט אין די גרעניצען פון דער געמיינדע; און אָט דער רעגעל ווערט אָבגעהיט אַזוי שטרענג, אַז ווען א פערמעגליכע בוריאַטישע פאַמיליע ווילּ דינגען אן ארבייטער, מוז דער ארבייטער געהערן צו אַנאַנדער שטאָם אָדער צו די רוסען. דער מנהג איז אָבער גאַנץ קלאָר ניט נאָר ביי די בוריאַטען אַליין; ער איז אַזוי ווייט פערשפרייט צווישען די מאָדערנע בארבארען, די אריער און אוראל־אַלטאַיער, אז ער האָט געמוזט זיין גאַנץ אַלגעמיין ביי אונזערע אורעלטערן.

דאָס געפיהל פון צוזאַמענגעבונדענקייט אין דער קאָנפערעראַציע ווערט אויפגעהאַלטען דורך די געמיינשאַפטליכע אינטערעסען פון די שטאַמען, דורך זייערע פאָלקפערזאַמלונגען און פעסטפייערליכקייטען, וואָס ווערען געוועהנליך אָבגעהאַלטען אין פער־בינדונג מיט די פערזאַמלונגען. דאָס זעלבע געפיהל ווערט אויפגעהאַלטען דורך אַנאַנדער אינסטיטוציע, די א ב א אָדער דער געמיינשאַפטליכער געיעג, וועלכער איז איבערגעבליבען, ווי עס זהרט אויס, אלס אן אָנדענקען פון א גאַנץ ווייטער פערגאַנגענהייט. די זעקס און פערציג שטאַמען פון קודינסק קומען יעדען הערבסט זיך צוזאַמען אויף אזא געיעג, און טיילען זיך מיט דעם געפאַנגענעם רויב צווישען אלע פאַמיליען. אויסער דעם ווערען צונויפגערופען פון צייט צו צייט נאַציאַנאַלע א ב א ם, כדי צו געדענקען די אייניגקייט פון דער גאַנצער בוריאַטישער נאַציאָן. אין אזוינע פעלען זיינען אלע בוריאַטישע שטאַמען, וועלכע זיינען צעוואַרפען אויף הונדערטער ווערסט צו מזרח און מערב פון דער באיקאַלער אזערע, מחויב צו שיקען ספּעציעל פאַר דעם צווועק זייערע נע־וועהלטע יעגער. טויזענדער מענשען קלייבען זיך צונויף אויף אזא נאַציאַנאַלען געיעג און יעדערער ברייגט מיט זיך פּראַוויזיע אויף א גאַנצען חודש. יעדענס חלק מוז זיין גליידְ מיט אלע איבעריגע, דער „עלטסטער" וועגט דעריבער אלע חלקים איידער מען לעגט זיי צוזאַמען, (ער וועגט זיי „אין האַנד": לעגען אויף וואַגשאַלען וואלט געהייסען א פערשוועכונג פון דעם אלטען מנהג). דערנאָך טיילען זיך אויך די יעגער אין חברות פון צוואַנציג און לאָזען זיך אווק

אין געיעג לויט א נעגוי־בעשטימטען פּלאן. אין אזוינע אבאס לעבט איבער די בוריאטישע נאציאן די עפּישע טראדיציעס פון יע־נער צייט, וועז זי איז געווען פּעראייניגט אין איין מעכטיגער לייגע. איך קאן דערביי צולעגען, אז אזוינע געמיינשאפטליכע געיעגען זיינען א געוועהנליכע זאך ביי די רויט־הויטיגע אינדיאנער אן ביי די כינעזער אויף די ברעגעס פון דעם אוסורי (דער קאדא).1)

אין די קאביליען, וועמעס לעבענס־געוועגנהייטען זיינען אזוי גוט בעשריבען געוואָרען פון צוויי פראנצויזישע פּאָרשער, 2) האבען מיר בארבארען, וועלכע זיינען שוין מעהר פּאָרטגעשריטען אין ערד־ארבייט. זייערע פעלדער, וועלכע ווערען בעווּסערט און געמיסטיגט, זיינען גוט בעזאָרגט, און אין די בערגיגע פּלעצער ווערט יעדעס שטיק ניצליך לאנד בעארבייט מיט א רידעל. די קאביליען האבען דורכגעמאכט פיעלע לעבענס־ענדערונגען אין זייער געשיכטע. א צייט לאנג האבען זיי געהאלטען דאס מוסולמאנישע געזעץ פון פערערבונג, זיי זיינען אבער מיט איהם ניט צופריעדען געווען און האבען זיך אומגעקעהרט — אן ערך 150 יאהר צוריק — צו די אלטע געוואנהייטס־רעכט. דער ערד־בעזיץ האט דעריבער ביי זיי א געמישטען כאראקטער, און פּריוואט אייגענטום אין ערד עקזיסטירט ביי זיי אינאיינעם מיט דעם געמיינשאפטליכען בעזיץ. פונדעסטוועגען איז דער באזים פון זייער איצטיגער אָרגאניזאציע די דאָרף־געמיינדע, דער טהאדדארט, וועלכער בעשטעהט געוועהנליך פון עטליכע פּראייניגטע פאמיליען (קהאַרובאם), וואס גליבען אין זייער געמיינשאפטליכער אבשטאמונג, און אויך פון עטליכע קליינע פאמיליען פון פרעמדע. אייניגע דערפער זיינען גרופּירט אין קלאנען אדער שטאמען (ארך); עטליכע שטאמען שטעלען צונויף א קאנפעדעראציע (טהאקע'בילט), און ביי געלע־גענהייט טרעטען אריין אייניגע קאנפעדעראציעס אין א ליענע. דערהויפּט פאר'ן צוועק פון בעוואפענטער פּערטיידיגונג.

די קאביליען וווייסען ניט פון קיין אנדער מאכט אויסער זייער דיעמאא אדער פאלקספערזאמלונג פון דער דאָרף־געמיינדע.

---

1) נאזאראָוו, „סיעווערנאָ־אוסירייסקי קראי", פּעטערבורג 1887, ז. 65.

2) האנאטאָ און לעטורנאָ „לא קאביליע", 3 בענדער, פּאריז 1883.

אלע דערוואקסענע מענער נעהמען אנטייל אין דער פערזאמלונג, וועלכע קומט פאר אונטער'ן פרייען הימל אדער אין אוא ספעציעלער געביידע, וואס האט שטיינערנע בענק. די בעשלוסען, וויי עס זעהט אויס, מוזען אנגענומען ווערען איינשטימיג: ד. ה. די דיסקוסיאנען דויערן אזוי לאנג, ביז אלע אנוועזענדע שטימען איין אנצונעהמען, אדער זיך אונטערווארפען, א געוויסען בעשלוס. אזוי ווי א דאקטאר־געמיינדע האט ניט קיין אויטאריטעט ארויפצוצווינגען א בעשלוס, האבען מענשען פראקטיצירט אט דעם סיסטעם וואו נאר עס זיינען געווען דאקטאר־געמיינדען, און וואו זיי עקזיסטירען נאך, ווערט ער איצט אויך פראקטיצירט, ד. ה. ביי עטלעכע הונדערט מיליאנען מענשען איבער דער גאנצער וועלט. די דיעמאא בעשטימט איהר עקזעקוטיווע — דעם עלטסטען, דעם שרייבער און דעם קאססיער; זי לעגט ארויף איהרע אייגענע שטייערן, און זי פיהרט דורך די איבערטיילונג פון די געמיינשאפטליכע לאנדטיילען, ווי אויך אלערליי סאקטען ארבייט צו די נוצען פון קהל. א סך ארבייט ווערט געטהאן געמיינשאפטליך: די וועגען, די מאשינען (געבעט־הייזער), די פאנטאנען, די בעוועסערונגס־קאנאלען, די טהורעמס זיך צו בעשיצען פון רויבער, די צוימען א. ד. ג. ווערען געבויט פון דער דאקטר־געמיינדע; בעת די ברייטע לאנדוועגען, די גרעסערע מאשינען און די גרויסע מארק־פלעצער ווערען אויפגעבויט פון דעם שטאם. עס עקזיסטירען נאך ביז היינטיגען טאג פיעלע שפורען פון געמיינשאפטליכער ערד־ארבייט; די הייזער ווערען נאך איצטער געבויט פון נאנצען דאקטר, אדער וועניגסטענס מיט דער הילף פון אלע מענער און פרויען פון דאקטר. אלץ צוזאמען. איז דאס אויסהעלפען זיך א טענליכע פאסירונג און עס קומט שטענדיג פאר ביי דער בעארבייטונג פון די פעלדער, אין שניטצייט א. אז. וו. וואס געהערט די בעל־מלאכות, האט יעדע געמיינדע איהר שמיעד, וועלכער האט זיין טייל אין דעם געמיינדעלאנד און ארבייט פאר דער געמיינדע; וועז די צייט פון אקערן קומט אן, בעזוכט ער יערעם הויז אוז פערריכט די געווערקצייג אוז די אקעראייזענס, ניט דערוואַרטענדיג דערפאר קיין געצאהלט; מאכען נייע אקער־אייזענס וועלט בעטראכט פאר א פרומע ארבייט, וועלכע קאן אויף קיין פאל ניט בעצאהלט ווערען מיט געלד אדער דורך א וועלכען עס איז אנדער שכר.

אזוי ווי די קאביללען האבען שוין פריוואט־אייגענטום, געפינען זיך נאטירליך ביי זיי רייכע און ארעמע. אבער ווי אלע מענשען, וועלכע לעבען נאהענט צוזאמען און וויסען ווי ארעמקייט פאנגט זיך אן, בעטראכטען זיי דאס ווי א צופאל, וואס קען פארקומען מיט יערען איינעם. די רוסישע פויערים האבען א שפריך־ווארט: „פון בעטלזאק און פון טורמע איז קיינער ניט בעוואָרענט"; די קאביללען וועגדען אן דעם געדאנק אין דער פראקטיקע און מען קען ניט געפינען אין זייער אויסערליכער פיהרונג קיין אונטערשיעד צווישען ארעם און רייך. וועז דער ארעמאן רופט א „הילף", געהט דער רייכער ארבייטען אויף זיין פעלד, פונקט ווי דאס טהוט דער ארעמאן, וועז עס קומט זיין רייה. 1) אויסערדעם לעגען אב די דיעממאאם בעשטימטע געטנער און פעלדער, וואס וועלען אפט־מאל געמיינשאפטליך בעארבייט, פאר די ארעמסטע מיטגליעדער פון דער געמיינדע. א סך אזעלכע מנהגים עקזיסטירען ביז הייניטיגען טאג. אזוי ווי די ארעמערע פאמיליען זיינען ניט אימשטאנד צו קויפען קיין פלייש, וועלט רעגעלמעסיג געקויפט פלייש פאר דעם געלד, וואס קומט אריין צו דער דיאממאא אלס שטראף אדער געשענק, אדער אבצאהל פאר דעם געברויך פון די אליוועז־קעסלען, און עס וועלט צוטיילט אין גלייכע חלקים פאר אלעמען, וואס קאנען אליין קיין פלייש ניט קויפען. און וועז א פאמיליע קויליט א שעפס אדער אן אקס פאר איהר אייגענעם געברויך, ניט אין קיין מארק־טאג, לאזט מען אויסרופען דעם פאקט אין די גאסען דורך דעם דארף־שרייער, כדי די קראנקע און די שוואנגערע פרויען זאלען קומען נעהמען פון דעם פלייש וויפיעל זיי דארפען.

די געגענזייטיגע שטיצע דרינגט דורך דאס לעבען פון די קאביללען, און וועז איינער פון זיי בעגעגענט אין דער פרעמד אנאנדער קאביל, וועלכער איז אין נויטה, איז ער מחויב איהם

---

1) וועז מען רופט א „חילף" מוז מען מאכען פאר דיר געמיינדע עפעס א סעודה. א קאווקאזער פריינד האט מיר דערצעהלט, אז אין גרוזיניען וועז אן ארעמאן דארף א „הילף", באלד ער פון דעם רייכען א שעפס אדער צוויי צו דער סעודה, און די געמיינדע בריינגט אן, אחוץ איהר ארבייט, אזויפיעל פראוויזיע, אז עס קלעקט איהם אבצוצאהלען זיין חוב. אן עהנליכער מנהג עקזיסטירט אויך ביי די מארדווינען.

קומען צו הילף, אפילו אויב ער ריזיקירט דורכדעם מיט זיין אייגע־נעם פערמעגען און לעבען. אויב ער האָט עס ניט געטהאָן, מעג די דיעממאַא פון דעם מאַן, וואָס האָט געליטען פון דער דאָזיגער פערנאַכלעסינונג, בריינגען א קלאַגע, און די דיעממאַא פון דעם עגאָיסט וועט גלייך אָבצאָהלען פאַר'ן שאָדען. מיר טרעפען אָן אין אַזא פאַל א מנהג, וועלכער איז בעקאַנט צו די וואָס גיבען זיך אָב מיט דער פאָרשונג פון די סוחרים'שע גילדען פון מיטעלאַלטער. יעדער פרעמדער, וואָס קומט אָן ווינטערצייט אין א קאַבילען־דאָרף, האָט א רעכט אויף א דירה און זיינע פערד מעגען זיך פיטערן א מעת־לעת אויף די געמיינדע־לענדער. אין פאַל פון א נויט אָבער, קאָן ער רעכענען כמעט אויף אונבעשרענקטער הילף. אַזוי האָבען די קאַבילען, אין די הונגער יאָהרען פון 1867—68, אויפגענומען און אויסגעהאַלטען יעדען איינעם, וואָס האָט זיך געווענדעט נאָך שטיצע אין זייערע דערפער, אָהן אונטערשיעד פון וואַנען ער האָט אָבגעשטאַמט. אין דעם דעללים געגענד זיינען אָט אַזוי אויס־געהאַלטען געוואָרען ניט ווענינער ווי 12,000 מענשען, וועלכע זיינען אָנגעקומען פון אַלע טיילען פון אַלזשיר און אַפילו פון מאַראָקקאָ. בעת אין אַלזשיר זיינען אומעטום מענשען געשטאָרבען פון הונגער, איז אין לאַנד פון די קאַבילען קיין איינציגער טויט־פאַל פון הונגער ניט פאָרגעקומען. די דיעממאַאס, אָבזאָגענדיג זיך פון דאָס נויטיגסטע, האָבען אָרגאַניזירט די הילף, ניט בע־טענדיג קיין שטיצע פון דער רעגירונג און ניט בעקלאָגענדיג זיך אין דאָס מינדסטע; זיי האָבען עס פשוט בעטראכט אַלס זייער נאַטירליכען חוב. און בעת ביי די אייראָפּעאישע איינוואוינער האָט מען געמוזט אָננעהמען אַלערליי פּאָליציי־רעגעלן, כדי צו פערמיידען גניבות און אונאָרדנונגען, וואָס קאָנען פאָרקומען פון דעם צופלוס פון אַזויפיעל פרעמדע, האָט מען קיינע פון אַזוינע מיטלען ניט געהאַט נויטיג אויף דעם געביעט פון די קאַבילען: די דיעממאַאס האָבען זיך ניט גענויטיגט אין קיין הילף אָדער בעשיצונג פון דרויסען. 1)

---

1) האַנאָטאָ און לעטורנאָ „לאַ קאַביליע", באַנד II, ז. 58. די זעלבע אַכטונג פאַר פרעמדע איז דער רעגעל ביי די מאָנגאָלען. דער מאָנגאָל, וואָס האָט אָבגעזאָגט אַ פרעמדען די בעשיצונג פון זיין הויז,

איך קאן פערבייגעהענדיג דערמאנען נור נאך צוויי אנדערע העכסט אינטערעסאנטע שטריכען פון קאביללען־לעבען; און דאס איז די אגאיא — די בעשיצונג, אין צייט פון א מלחמה, פון די ברינימער, בעוועסערונג־קאנאלען, מאשינען, די מארק־פלעצער, אייניגע גאסען א. אז. וו. — און די קאפס. אין דער אגאיא האבען מיר א רייה אינסטיטוציעס, וואס האבען א דאפעלטען צוועק: צו פערקלענערען די שלעכטע פאלגען פון מלחמה, און צו פערמיידען די אורזאכען פון קריעג. דער מארק־פלאץ איז אגאיא, דערהויפט אויב דער מארק געפינט זיך ביים גרעניץ, וואו קאביללען און פרעמדע קומען זיך צוזאמען. קיינער דערוועגט זיך ניט צו שטערן דעם פריעדען אויפ'ן מארק, און אויב עס מאכט זיך אן אויפרוהר, שטילען עס גלייך איין די פרעמדע, וועלכע זיינען זיך צוגויפגעקומען אין שטאדט. דער וועג, אויף וועלכען די ווייבער געהען פון דארף צום ברונעם, איז אויך אגאיא אין דער צייט פון קריעג, א. אז., וואס געהערט דעם קאף, איז עס א גאנץ פערשפרייטע פארם פון אסאציאציעס, וועלכע האבען אייניגע כאראקטערשטריכען פון די מיטללאלטערליכע „בירגערשאפטען" אדער „גילדען", און צוגלייך אויך דעם כאראקטער פון פעראיינען פאר געגענזייטיגער בעשיצונג און פאר פערשיידענע גייסטיגע, פאליטישע, רעליגיעזע און נאך אזוינע צוועקען, וועלכע קאנען ניט בעפריעדיגט ווערען דורך די טעריטאריעלע ארגאניזאציע פון דער געמיינדע, שטאם און קאנפעדעראציע. דער קאף וויים ניט פון קיין טעריטאריעלע גרעניצען; ער ווערבט זיינע מיטגליעדער אין פערשיידענע דערפער און אפילו צווישען פרעמדע, און ער בעשיצט זיי אין אלע מעגליכע פאסירונגען פון לעבען. אין אלגעמיין געגומען, איז עס א פערזוך צו מאכען פוליר די טעריטאריעלע גרופירונג דורך אן עקסטרא־טעריטאריעלע גרופירונג, וועלכע זאל האבען דעם צוועק צו געבען אן אויסדרוק צו אלערליי נאטור־פערוואנדשאפטען אריבער די גרעניצען פון לאנד. די פרייע אינטערנאציאנאלע פער־אייניגונג פון אינדיווידועלע נייגונגען און אידעען, וועלכע מיר

מוז בעצאהלען דעם גאנצען בלוט־אבצאהל. אויב דער פרעמדער האט גע־ליטען צוליעב זיין אבזאג. (באסטיאן „דער מענש אין דער געשיכטע", באנד III, ז. 231.)

בעטראכטען אַלס איינעם פון די בעסטע שטריכען פון אונזער היינ־טיגען לעבען, האָט אָט אַזוי איהר מקור אין בארבארישען אַל־טערטהום.

די קאַווקאַזער בערג־פעלקער גיבען אונז נאָך אַ העכסט לעהר־רייכען געביעט פון דעמזעלבען סאָרט ביישפּיעלען. שטודירענדיג די היינטיגע מנהגים פון די אָסעטען — זייערע פעראייניגטע פאַמיליען, זייערע געמיינדען און זייערע יורידישע בעגריפען — האָט פּראָעפסאָר מ. קאָוואַלעווסקי, אין זיין מערקווירדיגען בוך „מאָדערנע זיטען און אַלטעס רעכט", געקאָנט אין זיי געפינען טריט פאַר טריט די שפּורען פון עהנליכע תקנות אין די אַלטע באַר־באַרישע געזעצען, און האָט אַפילו געקאָנט פון זיי שטודירען די אורשפּרונגען פון פעאָדאַליזם. ביי אַנדערע קאַווקאַזישע פעלקער, וויעדער, געפינען מיר מאַנכעס מאָל אַן אָנדייטונג פון דעם אור־שפּרונג פון דער דאָרף־געמיינדע, אין די פעלען וואו זי איז ניט אַרויסגעקומען פון שטאַם, נאָר פון אַ פרייוויליגער פעראייניגונג צווישען פאַמיליען פון פערשיידענע אָבשטאַמונגען. אַזאַ פאַל האָט מען דאָ ניט לאַנג בעאָבאַכטעט אין אייניגע דערפער פון די כעוו־סורען, וואו זייערע איינוואוינער האָבען גענומען אַ שבועה צו לעבען „אין געמיינשאַפט און ברידערליכקייט". 1) אין אַנאַנדער טייל פון קאַווקאַז, אין דאַגהעסטאַן, זעהען מיר דאָס אויפוואַקסען פון פעאָדאַלע בעציהונגען צווישען צוויי שטאַמען, וועלכע האַלטען אויף אין דערזעלביגער צייט זייערע דאָרף־געמיינדען (און אַפילו שפּורען פון די אַלטע גענטיל־קלאַסען), געבענדיג אָט אַזוי אַ לעבעדיגען ביישפּיעל פון די פאָרמען, וואָס די באַרבארען האָבען אָנגענומען בשעת זיי האָבען עראָבערט איטאַליען און גאַלליען. די זיעגרייכע ראַסע, די לעזגהינען, וועלכע האָבען איינגענומען אייניגע גרוזינישע און טאַטאַרישע דערפער, אין דעם זאַקאַטאַלישען בעצירק, האָבען ניט געשטעלט די עראָבערטע דערפער אונטער דער הערשאַפט פון

---

1) נ. חודאַדאַוו, „בעמערקונגען וועגען די כעווסורען" אין די „זאַפּיסקי פון דער קאַווקאַז. געאָגראַפ. געזעלש." 14, באַנד I, טיפליס, 1890, ז. 68. זיי האָבען אויך גענומען אַ שבועה ניט חתונה צו האָבען מיט מיידלעך פון זייער אייגענעם פערבאַנד. אַרויסווייזענדיג דערמיט אַ מערקווירדיגען צוריקקעהר צו די אַלטע גענטיל־רעגעלען.

אבגעטיילטע פאמיליען; זיי האבען געגרינדעט א פעאדאל־שטאם, וועלכער צעהלט איצט 12,000 הויזווירטשאפטען אין דריי דערפער, און בעזיצט געמיינשאפטליך ניט וועניגער ווי צוואנציג גרוזינישע און טארטארישע דערפער. די בעזיעגער האבען זייער אייגען לאנד צוטיילט צווישען זייערע שטאמען, און די שטאמען האבען עס צוטיילט אין גלייכע טיילען צווישען די פאמיליען; זיי האבען זיך אבער ניט ארײנגעמישט אין די ד י ע מ מ א ס פון זייערע צינזען־שולדיגע דערפער, וועלכע האלטען זיך נאך אלץ ביי די מנהגים, וואס יוליוס צעזאר האט דערמאנט: די ד י ע מ מ א ס בעשליסט יעדען יאהר וואסער טיילן פון דער געמיינשאפטליכער טעריטאריע דארף וועלען בעארבייט, און דאס דאזיגע לאנד וועלט דאן צוטיילט אויף אזויפיעל חלקים וויפיעל פאמיליען עס זיינען פאראן, און די חלקים וועלען פערטיילט דורך א גורל. עס איז וועלטה צו בעמערקען, אז הגם פראלעטאריער זיינען א געוועהנליכע ערשיינונג ביי די לעזגהינען, (וועלכע לעבען אונטער א סיסטעם פון פריוואט־אייגענטום אין לאנד און געמיינשאפטליכען אייגענטום פון לייב־אייגענע 1), געפינט מען זיי זעהר זעלטען צווישען זייערע גרוזינישע לייבאייגענע, וועלכע האלטען נאך אלץ זייער לאנד אין געמיינ־שאפטליכען בעזיץ.

וואס געהערט דעם געוועהנהייטס־רעכט פון די קאווקאזישע בערג־פעלקער, איז עס גאנץ דאס אייגענע, ווי דאס רעכט פון די לאנגאבארדען אדער סאלישע פראנקען, און אייניגע תקנות פון די קאווקאזער ערקלערן זעהר פיעל די געריכטליכע פראצעדורען פון די אלטע בארבארען. אזוי ווי זיי האבען א היציגען כאראקטער, זוכען זיי אלע מיטלען צו פערהיטען, אז זייערע מחליקות זאלען ניט פיהרען צו א שלעכטען סוף. אזוי צ. ב. ביי די כעווסורען כאפט מען זיך גלייך פאר די שוועדען, ווי עס הויבט זיך נאר אן א מחליקה; אויב אבער א פרוי לויפט ארויס און וואפט אריין צווישען זיי איהר קאפ־טיכעל, ווערען די שוועדען געשווינד ארײנ־

1) דמ. באקראדזע „זאמעטקי א זאקאטאסקאם אקרוגע" אין די פריהער דערמאנטע „זאפיסקי" באנד I, ז. 264. דער „געמיינשאפטליכער אקער" איז א געוועהנליכע ערשיינונג ביי די לעזגהינען, אזוי גוט ווי ביי די אססעטען.

געטאָן צוריק אין די שיידען און די מחליקה איז געענדיגט. דאָס וויבערשע קאָפּ־טיכעל איז א נ א י א. אויב א מחליקה האָט ניט אויפגעהערט אין צייט און האָט זיך געענדיגט אין א מאָרד, איז דאָס אבצאָהלגעלט אזוי גרויס, אז דער אָנגרייפער ווערט פּאָל־שטענדיג רואינירט אויפ'ן גאנצען לעבען, סיידען ער ווערט אַדאָפּ־טירט פון דער אָנגעגרייפענער פאַמיליע; און אויב ער האָט צוליעב א קלייניגקייט זיך געכאָפּט צום שווערד און יענעם פערוואונדעט, פערליורט ער אויף אייביג די אכטונג פון זיין שטאָם. אין אלע מחליקות נעהמען פערמיטלער די זאָך אין זייערע הענד; זיי קלייבען אויס די ריכטער פון צוויישען די מיטגליעדער פון שטאָם — זעקס ריכטער אין קלענערע דיספוטען און פון צעהן ביז פונפצעהן אין ערנסטערע זאכען; און רופישע בעאכטער זאָגען עדות אויף די אבסאָלוטע ניטדאונטערקויפליכקייט פון די ריכטער. א שבועה האָט אזא וויכטיגע בעדייטונג, אז אלגעמיין־געשעצטע מענשען ווערען בעפרייט פון דעם: זייער יא־וואָרט אליין איז גאנץ גענוג, דערהויפט ווייל אין ערנסטע זאכען וועט דער בעווסור זיך קיינמאָל ניט אבהאלטען מודה צו זיין זיין שולד, (איך מיין, פערשטעהט זיך, דעם כעווסור, וואָס איז נאָך ניט בעריהרט געווארען פון דער ציוויליזאציע). די שבועה ווערט געהאלטען הויפטזעכליך פאר אזוינע פעלען, ווי דיספוטען וועגען אייגענטום, וואו עס פאדערט זיך א חוץ דער איינפאכער ערקלערונג פון די פאקטען, אויך א געוויסע אבשאצונג פון זיי; און די מענשען, וואָס זייער וואָרט אליין ענטשיידט דעם דיספוט, האנדלען אין אזוינע פעלען מיט דער גרעסטער פאָרזיכטיגקייט. בכלל קען מען זאָגען, אז די קאווקאזער בארבארישע געזעלשאפטען צייכענען זיך אויס דורך זייער עהרליכ־קייט און אכטונג צו די רעכט פון זייערע שטאָם־בריידער.

די אפריקאָנישע שטאָמען ציינען ארויס אזא גרויסע פערשיי־דענהייט פון העכסט אינטערעסאנטע געזעלשאפטען, וועלכע שטעהען אויף אלע צווישענדיגע שטופען, פון דער ערשטער דאָרף־געמיינדע ביז די דעספאָטישע בארבארישע מאָנארכיען, אז איך קאָן נאָר ניט דענקען דאָ צו געבען אפילו נאָר די הויפט־רעזולטאטען פון א פערגלייכענדער פאָרשונג פון זייערע אינסטיטוציעס. 1)

1) זעה פאָסט „אַפריקאנישע יוריספרודענץ". אלדענבורג, 1887;

עס איז גענוג צו זאָגען, אַז די פאָלקס־פערזאַמלונגען פון די דאָרף־געמיינדען און זייער געוועהנהייטס־געזעץ בלייבען אין אַ סך פּרטים סואווערען, אַפילו אונטער דעם שרעקליכסטען דעספּאָטיזם. דאָס שטאַאַט־געזעץ ערלויבט דעם קעניג צו נעהמען יעדען איינעמס לעבען אויס הוילען קאַפּריז, אָדער כדי זיך זאַט אָנצופרעסען; אָבער דאָס געוועהנהייטסרעכט פון פאָלק האַלט זיך נאָך אַלץ פעסט אָן די זעלבע פערשיידענע אינסטיטוציעס פאַר געגענזייטיגער הילף, וואָס עקזיסטירען ביי אַנדערע באַרבאַרען, אָדער וואָס האָבען עקזיס־טירט ביי אונזערע אורעלטערן. און ביי אייניגע מזל'דיגערע שטאַמען (אין באָרנו, אוגאַנדאַ, אַביסיניען), דערהויפּט ביי די באָגאָס, זיינען אייניגע תקנות פון דעם געוועהנהייטס־געזעץ פול מיט דעם גייסט פון ווירקליך שעהנע און איידעלע געפיהלען.

די דאָרף־געמיינדען פון די איינגעבוירענע פון ביידע אַמע־ריקאַס האָבען דעמזעלבען כאַראַקטער. די טופּי פון בראַזיליע האָט מען געפונען וואוינען אין „לאַנגע הייזער", גאַנצע שטאַמען אינאיינעם, וועלכע האָבען בעאַרבייט זייערע קאָרן און מאַנדיאָקאַ־פעלדער געמיינשאַפטליך. די אַראַני, וועלכע זיינען געווען פיעל ווייטער פאָרטגעשריטען אין ציוויליזאַציע, פלעגען זייערע פעלדער בעאַרבייטען געמיינשאַפטליך; און אַזוי אויך די אוקאַ־גאַס, וועלכע האָבען זיך אויסגעלערנט, אונטער זייער סיסטעם פון פּרימיטיווען קאָמוניזם און „לאַנגע הייזער", צו בויען נוטע וועגען און אָנפיהרען פערשיידענע הויז־אינדוסטריען, 1) וועלכע זיינען ניט געשטאַנען נידעריגער פאַר די אינדוסטריען פון די ערשטע מיטעלאַלטערליכע צייטען אין אייראָפּאַ. זיי אַלע האָבען אויך געלעבט אונטער דעם זעלבען געוועהנהייטסרעכט, פון וועלכען מיר האָבען אויבען געבראַכט אייניגע מוסטערן. אויף דעם אַנדער עק וועלט געפינען מיר דעם מאַלאַישען פעאָדאַליזם; אָבער דער דאָזיגער פעאָדאַליזם איז ניט געווען אימשטאַנד אויסצוראָטען די נעגאַריאַ, ד. ה. די דאָרף־געמיינדע, מיט איהר געמיינבעזיץ

מינציגער „איבער דאָס רעכט און זיטטען דער באָגאָס", ווינטערטהור 1859; קאזאליס „לע באַססוטאס", פּאַריז 1859; מאַקלין, „קאַפיר לאָוס אנד קאָסטאמס", מאונט קאוק, 1858, און פיעלע אַנדערע.

1) וואַיטץ, III, ז. 423 און ווייטער.

פון ווענינגסטענס א טייל פון דעם לאנד און איהר מנהג פון איבער־טיילען די ערד צווישען די פערשיידענע נעגאריאס פון'ם שטאם. 1) ביי די אלפוראס פון מינאהאסא געפינען מיר דעם קאמונאלען דריי־פעלדער סיסטעם פון בעארבייטען די ערד; ביי דעם אינ־דיאנער שטאם פון די וואיאנדאטען טרעפען מיר די פעריאדישע וויעדערצוטיילונג פון דער ערד אין דעם שטאם און די געמיינ־שאפטליכע בעארבייטונג; אזוי אויך געפינען מיר אין יענע אלע טיילען פון סומאטרא, וואו דאס מוסולמאנישע רעכט האט נאך ניט אינגאנצען צושטערט די אלטע ארגאניזאציע, די פעראייניגטע פאמיליע (סוקא) און די דארף־געמיינדע (קאטא), וועלכע האלט אויף איהר רעכט אויף דער ערד, אפילו אין די פעלען, ווען א טייל פון דער ערד איז אבגערייניגט געוואָרען אהן איהר ערלויבניש. 2) און געפינט מען ביי זיי די אינסטיטוציע פון דער דארף־געמיינדע, הייסט שוין אזוי גוט ווי געזאגט, אז עס עקזיסטירען ביי זיי אלע מנהגים פאר די צוועקען פון געגענזייטיגער בעשיצונג און אויס־צומיידען שטרייטיגקייטען און מלחמות, וועלכע מיר האבען בקיצור אנגעוויזען אויבען אלס כאראקטעריסטישע שטריכען פון דער דארף־געמיינדע. נאך מעהר ווי דאס: וואס גאנצער עס איז פערבליבען דער געמיינשאפטליכער בעזיץ פון לאנד, אלץ בעסער און עדעלער זיינען די זיטען. דע־סטוערס מאכט די פאזיטיווע בעהויפטונג, אז וואו נאר די דארף־געמיינדע איז ווענינגער אונטערדריקט געוואָרען פון די בעזיעגער, דארט איז די אונגלייכהייט פון פערמעגען קלענער, און אפילו די פארשריפטען פון דעם „לעקס טאליאָניס" (די בלוט־ראכע) זיינען ווענינגער גרויזאם; בעת פערקעהרט, וואו די דארף־געמיינדע איז אינגאנצען צובראכען געוואָרען, דארט „ליידען די איינוואוינער די אונערטרעגליכסטע אונטערדריקונג פון זייערע דעספאטישע הערשער".3) דאס איז גאנץ נאטירליך. און ווען

---

1) פאסט, „שטודיען צור ענטוויקלונגס־געשיכטע דעם פאמיליען־רעכטס", אלדענבורג, 1889, ז. 270 און ווייטער.

2) פאועל „„אננואל רעפארט אוו דהי ביורא אוו עטהנאגראפיע", וואשינגטאן 1881, ציטירט אין פאסט'ס „שטודיען" ז. 290; באסטיאן „אינזעל־גרופען אין אצעאניען" 1883, ז. 88.

3) דע סטוערס, ציטירט פון וואיטץ, באנד 5, ז. 141.

וואיטין האָט געמאכט די בעמערקונג, אז יענע פעלקער, וועלכע האָבען אויפגעהאלטען זייערע שטאם־קאנפעדעראציעס, שטעהען אויף א העכערער שטופע פון ענטוויקלונג און האָבען א רייכערע ליטעראטור, איידער די פעלקער וואס האָבען אנגעווארען די אלטע פעראייניגונגס־בענדער, האָט ער נאָר אנגעריטען דאָס, וואָס מען וואלט געקאנט פאראויסזאגען, אז עס וועט אזוי זיין.

נאָך ביישפיעלען וואלטען מיך נור געפיהרט צו איבעריגע וויעדערהאלונגען — אזוי מערקווירדיג עהנליך זיינען די בארבא־רישע געזעלשאפטען אונטער אלע קלימאטען און צווישען אלע ראסען. דערזעלביגער ענטוויקלונגס־פראצעס איז פארגעקומען בייַ דער גאנצער מענשהייט מיט א וואונדערבארער עהנליכקייט. וועז די שטאם־ארגאניזאציע איז אנגעגריפען געווארען פון אינווענדיג דורך די אבגעזונדערטע פאמיליע, און פון דרויסען דורך די צוּ־ברעקלונג פון אויסוואנדערנדע שטאמען און דורך די נויטוועגדיג־קייט ארויצוהעלפען פרעמדע פון פערשיידענער אבשטאמונג — איז אויסגעוואקסען די דאָרף־געמיינדע, וועלכע איז געבויט געווארען אויף דעם בעגריף פון א געמיינשאפטליכער טעריטאריע. אָט די נייע אינסטיטוציע, וועלכע איז אויף א נאטירליכען אופן ארויס־געוואקסען פון דעם פריהערדיגען שטאם, האָט ערלויבט די באָר־באַרען דורכצוגעהן א העכסט אונרוהיגע פעריאָדע פון דער געשיכטע, ניט צוברעקלענדיג זיך אויף פעראיינצעלטע פאמיליען, וועלכע וואלטען געמוזט אומקומען אין דעם קאמפף פאר'ן לעבען. נייע קולטור־פארמען האָבען זיך ענטוויקעלט אונטער דער נייער ארגאניזאציע; ערד־ארבייט האָט געגרייכט די שטופע, וועלכע איז קוים אין עפעם פערבעסערט געווארען בייַ דער גרויסער צאהל מענשען ביז אויף היינטיגען טאג; די הויז־אינדוסטריען האָבען געגרייכט א הויכען גראד פון פאלקאמענהייט. די ווילדערנים איז אינגעזומען געווארען, איז דורכגעשניטען געווארען פון וועגען און בעזעצט געווארען פון מחנות מענשען, וועלכע האָבען זיך אב־גערישען פון די מוטער־עמיינדען. מערק און פעסטונג־שטעדט, ווי אויך פלעצער פון עפענטלעכען גאָטעסדיענסט, זיינען אויפגע־בויט געווארען. די בעגריפען פון א בריטערער פעראייניגונג, אויסגעשפרייט אויף גאנצע פעלקערשאפטען און אויף אייניגע פעלקערשאפטען פון פערשיידענער אבשטאמונג, זיינען לאנגזאם

אויסגעאַרבײט געוואָרען. די אַלטע בעגריפען פון גערעכטיגקייט, וועלכע זיינען בלויז געווען בעגריפען פון ראַכע, זיינען ביסלעכווייז דורכגעגאַנגען א טיעפע ענדערונג — די אידעע פון פערגיטיגונג פאר א בעגאַנגענעם אונרעכט האָט פערנומען דעם אָרט פון ראַכע. דאָס געוועהנהייט־רעכט, וואָס איז נאָך ביז איצטער דאָס געזעץ פון דעם אַלטעגליכען לעבען פאר צוויי־דריטעל אָדער מעהר פון דער מענשהייט, איז אויסגעאַרבייט געוואָרען אונטער דער דאָזיגער אָרגאַניזאַציע; און אזוי אויך דער סיסטעם פון מנהגים, וועלכע האָבען בעצוועקט צו פערהינדערן די אונטערדריקונג פון די מאַסען דורך די מינאָריטעטען, וועמעס מאַכט עס איז געוואקסען אין דעם ערך וואָס איז געוואקסען די מעגליכקייט אָנצוזאַמלען פּריוואַטע רייכטהימער. אָט דאָס איז געווען די נייע פאָרם, וואָס די טענדענצען פון די מאַסען צו געגענזייטיגער שטיצע, האָט אָנגענומען. און דער פּראָגרעס — דער עקאָנאָמישער, גייסטיגער און מאָראַלער, — וואָס די מענשהייט האָט געשאַפען אונטער אָט דער נייער פאָרם פון פאַלקס־אָרגאַניזאַציע, איז געווען אזוי גרויס, אז די שפּעטער אויפגעקומענע שטאַטען האָבען איינפאַך זיך בעמעכטיגט, אין די אינטערעסען פון די מינאָריטעטען. איבער אַלע גערעכטליכע, עקאָנאָמישע און פערוואַלטונגס־פונקציאָנען, וועלכע די דאָזיגע־נעמיינדע האָט שוין פריהער אויסגעפיהרט אין די אינטערעסען פון אַלעמען.

קאַפּיטעל V

אין דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט

דער וואוקס פון אויטאָריטעט אין דער באַרבאַרישער געזעלשאַפט. — די לייבאייגענשאפט אין די דערפער. — דער אויפשטאַנד פון די פעסטונג־שטעדט: זייער בעפרייאונג, זייערע פרייהייטס־פּאַפּיערען (חאַרטאַ). — די גילדען. — דער דאָפּעלטער אורשפּרונג פון דער פרייער מיטעל־אַלטערליכער שטאָדט. — אויטאָנאָמע יוריסדיקציע און זעלבסט־פערוואַל־טונג. — די בכבוד'ע לאַגע פון אַרבייט. — האַנדעל דורך דער גילדע און דורך דער שטאָדט.

די געזעלשאַפטליכקייט און די פאָדערונג נאָך געגענזייטיגער הילף און שטיצע זיינען אַזוינע מיטגעבוירענע טיילען פון דער מענשליכער נאַטור, אַז מיר קאָנען ניט געפינען אין דער געשיכטע קיין שום צייט, ווען מענשען האָבען געלעבט אין קליינע אָבגעזונ־דערטע פאַמיליען און האָבען זיך אַרומגעריסען איינע מיט די אַנדערע פאַר די מיטלען פון עקזיסטענץ. פערקעהרט, די מאָדערנע פאָרשונג, ווי מיר האָבען עס געזעהן אין די פאָריגע צוויי קאַפּיטלען, בעווייזט, אַז זינט דעם אָנהויב פון זייער פאָר־היסטאָרישען לעבען פלעגען די מענשען זיך פעראייניגען אין גענטעס, קלאַנען אָדער שטאַמען, וועלכע פלעגען זיך האַלטען צוזאַמען דורך דער אידעע פון אַ געמיינשאַפטליכער אָבשטאַמונג און פערעהרונג פון די גע־מיינשאַפטליכע אורעלטערן. טויזענדער און טויזענדער יאָהרען האָט אָט די אָרגאַניזאַציע צוזאַמענגעהאַלטען די מענשען, אָבוואויל זי האָט קיין שום אויטאָריטעט ניט געהאַט זיך אַרויפצוצווינגען אויף זיי. זי האָט געמאַכט אַ טיעפען איינדרוק אויף דער גאַנצער שפּעטיגער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט; און ווען די בענדער פון געמיינשאַפטליכער אָבשטאַמונג זיינען לויז געוואָרען דורך די גרויסע וואַנדערונגען, בעת די ענטוויקלונג פון דער בעזונדער

פאַמיליע אין שטאַם גופא האָט פערניכטעט די אַלטע איינינגקייט פון שטאַם, דאַן האָט דעם מענשענ'ס סאָציאַלער גייסט בעשאַפען א נייע פאָרם פון פעראייניגונג, געבויט אויפ'ן פּרינציפּ פון אַ געמיינ־שאַפטליכער טעריטאָריע, — די דאָרף־געמיינדע. אָט די אינ־סטיטוציע האָט וויעדער פיעלע יאהרהונדערטען געהאַלטען די מענשען צוזאַמען; זי האָט זיי גענעבען די מעגליכקייט ווייטער צו ענטוויקלען זייערע געזעלשאַפטליכע איינריכטונגען און דורכצו־געהן איינע פון די פינסטערסטע פּעריאָדען פון דער געשיכטע, ניט צוברעקלענדיג זיך אין לויזע אָנזאַמלונגען פון פאַמיליען און איינ־צעלנע. איהר צו פערדאַנקען האָבען זיי געקאָנט מאַכען אַ ווייטערן שריט אין זייער ענטוויקלונג און אויסאַרבייטען אַ גאַנצע רייה קלענערע געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציעס, וואָס אַ סך פון זיי זיינען געבליבען לעבען ביז אויף היינטיגען טאָג. אונזער אויפ־גאַבע איצטער איז נאָכצופאָלגען די ווייטערע ענטוויקלונגען פון דערזעלביגער אימער־לעבעדיגער טענדענץ פון געגענזייטיגער הילף. נעהמענדיג די דאָרף־געמיינדען פון די אַזוי אָנגערופענע באַרבאַרען אין דער צייט ווען זיי האָבען געמאַכט אַ נייעם אָנהויב פון ציוויליזאַציע, נאָך דעם פאַל פון דער רוימישער אימפּעריע, מוזען מיר איצטער אויספאָרשען די נייע פאָרמען, אין וועלכע עס האָבען זיך אויסגעגאָסען די געזעלשאַפטליכע בעדערפענישען פון די מאַסען אין מיטעלאַלטער, און דער עיקר — אויף וויפיעל זיי האָבען געפונען פאַר זיך אַן אויסדרוק אין די מיטעלאַלטערליכע גילדען און אין דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט.

די באַרבאַרען פון די ערשטע יאָהרהונדערטען פון אונזער צייטרעכנונג, (פּונקט ווי די פיעלע מאָנגאָלישע, אַפריקאַנישע, אַראַבישע און אַנדערע פעלקער, וועלכע געפינען זיך נאָך איצטער אויף דערזעלביגער שטופע פון ענטוויקלונג), זיינען ניט נאָר ניט געווען עהנליך צו בלוטדורשטיגע חיות, מיט וועלכע זיי זיינען אזוי אָפט פערגליכען געוואָרען, נאָר פערקעהרט, זיי האָבען דורכאויס פאָרגעצויגען צו לעבען אין פריעדען, איידער צו פיהרען מלחמה. מיט דער אויסנאַהם פון עטליכע שטאַמען, וועלכע זיינען אין דער צייט פון די גרויסע וואַנדערונגען פערשטופּט געוואָרען אין אונ־פרוכטבאַרע ווילדערניסען און אויף די הויכע באַרג־פלעכען, און זיינען דעריבער געווען געצוואונגען צו בעפאַלען פון צייט צו צייט

זייערע מזל׳דיגערע שכנים -- א חוץ אט די שטאמען, האָט די גרויסע מעהרהייט פון די טויטאָנען, זאקסען, קעלטען, סלאַווען און אַנדערע, אזוי באלד נאָר ווי זיי האָבען זיך פעסט איינגעזעסען אין זייערע נייַ־איינגענומענע לענדער, זיך וויעדער אומגעקעהרט צו זייער אקער און גראָבאייזען אַדער צו זייערע פיה־סטאַדעס. די גאָר ערשטע באַרבאַרישע געזעץ־זאַמלונגען גיבען אוגז שוין א בילד פון געזעלשאפטען, וואָס זיינען צונויפגעשטעלט פון פריעדליבע עדר־אַרביטענדע געמיינדען, ניט פון באַנדעס מענשען, וועלכע רייסען זיך נאָכאַנאַנד אַרום איינע מיט די אַנדערע. אט די באַר־בארען האָבען בערעקט דאס לאַנד מיט דערפער און פארמס; 1) זיי האָבען אָבגערייניגט די וועלדער, געלעגט בריקען איבער די טייכען און קאַלאָניזירט די פריהער אונבעוואוינבארע ווילדערנים. זיי האָבען געלאָזען די אונזיכערע קריעגערישע בעשעפטיגונגען פאר די חברותות, „ס כ א ל י ס" אַדער קאַמפאניעס פון ביטערע יונגען, וועלכע האָבען זיך ארומגעקליבען אַרום זייערע צייטווייליגע הויפט־מענער, האָבען ארומגעוואַנדערט פון איין אָרט אין דעם אַנדערן און אָנגעבאָטען זייער דרייסטען מוטה, זייערע וואָפען און זייער קענטענים פון קריעג־פיהרונג צו בעשיצען די בעפעלקערונג, וועלכע האָבען מעהר פאר אלץ געווואלט מען זאל זיי נאָר לאָזען צו־רוה. די קריעגער־באַנדעס זיינען געקומען און אַוועקגעגאַנגען, אויספעכ־טענדיג צוויישען זיך זייערע פאַמיליען־קריעג; די גרויסע מאַסען אָבער פלעגען זיך אָנגעהן מיט זייער ערדארבייט און האָבען זיך וועניג געקימערט וועגען די, וואָס האָבען געזוכט צו ווערען זייערע הערשער, כל זמן זיי האָבען ניט געשטערט די אונאָבהענגיגקייט פון זייערע דארף־געמיינדען.2) די נייע בעוואוינער פון אייראָפא

---

1) וו. ארנאלד אין זיין „וואַנדערונגען אונד אַנזיעדלונגען דער דייטשען שטאַממע", ז. 431, האלט אפילו, אז א העלפט פון דעם איצטיגען אַקער־פעהיגען שטח פון מיטעל־דייטשלאנד איז געווויס אָבגערייניגט געוואָרען שוין אין דער צייט פון 6טען ביז׳ן 9טען יאָהרהונדערט. ניטצש („געשיכטע דעס דויטשען פאָלקעס", לייפציג 1883, באנד I) טיילט אויך אט די מיינונג.

2) לעאָ און באטא, „די געשיכטע פון איטאַליע", פראַנצויזיש אויסגאבע, 1844, באנד I, ז. 37.

האבען ענטוויקעלט די סיסטעמען פון לאנד־בעזיץ און ערד־ארבייט, וועלכע זיינען נאך איצט אין קראפט ביי הונדערטער מיליאנען מענשען; זיי האבען אויסגעארבייט זייערע סיסטעמען פון שאדען־ערזאץ פאר אבגעטאנענע עולות, אנשטאט די אלטע בלוטראכע פון דעם שטאם; זיי האבען זיך אויסגעלערנט די ערשטע אנפאנגען פון דער אינדוסטריע; און בעת זיי האבען בעפעסטיגט זייערע דערפער מיט פאליסאדען, ערד־וואלען און טהורעמס, וואו צו ענטרינען אין פאל פון א פרישען אנפאל, האבען זיי באלד איבער־געלאזט די ארבייט צו בעשיצען די דאזיגע טהורעמס און פעס־טונגען צו די, וואס האבען געמאכט די קריעג־פיהרונג פאר זייער ספעציאליטעט.

גראד די פריעדליכקייט פון די בארבארען, און דורכאוים ניט זייערע כלומר'שט־קריעגעריש אינסטינקטען, איז אויף דעם אופן געווארען די סבה, וואס זיי זיינען שפעטער פערקנעכטעט געווארען צו זייערע מיליטעריש הויפט־מענער. עס איז קלאר, אז דער סארט לעבען גופא פון די דאזיגע בעוואפענטע ברודערשאפטען האט זיי געגעבען מעהר מענליכקייט אנצוזאמלען פערמעגענס, אויידער די ערד־בעארבייטער האבען עס געקאנט קריגען אין זייערע לאנדווירט־שאפטליכע געמיינדען. אפילו איצטער נאך זעהען מיר, אז בעוא־פענטע מענשען אונטערנעהמען מאנכעסמאל עקספעדיציעס צו דערשיסען די אפריקאנער מאטאבעלען און אבנעהמען ביי זיי זייערע סטאדעס פיה, אבוואויל די מאטאבעלען זוכען נאר צו לעבען אין פריעדען און זיינען גרייט אפילו צו צאהלען א הויכען פרייז פאר דעם פריעדען. די פארצייטיגע באנדעס זיינען זיכער ניט געווען מעהר געוויסענהאפטיג אויידער אונזערע היינטיגע באנדעס. אט אזוי האבען זיי אנגערוויבט נאנצע סטאדעס פיה, אייזען, (וואס איז דאמאלס געווען זעהר טייער 1)) און קנעכט; און הגם דאס

1) די געלד־שטראף פאר גנב'נען א פראסטין מעסער איז געווען 15 סאלידי, און פאר די אייזערנע טיילען פון א מיהל — 45 סאלידי. (זעה וועגען דעם ענין לאמפרעכט'ס „ווירטשאפט אונד רעכט דער פראנ־קען" אין ראומער'ס „היסטארישעס טאשענבוך" 1883, ז. 52.) לויט דעם ריפארייאן־עזעץ האט דאס שווערד, דער שפיעז און די אייזערנע שוץ־דעקען פון א קריעגער געהאט דעם ווערטה מינדסטענס פון 25 קיה אדער

גרעסטע טייל פון די אָנגעראַבירטע האָב־און־גוטס איז גלייך אויפ'ן אָרט פערשווענדט געוואָרען אין די בעריהמטע סעודות, וועלכע די עפּישע פּאָעזיע האָט אַזוי שטאַרק בעזונגען, — דאָך איז אַ טייל פון דעם רויב געבליבען און האָט געדיענט צו פערגרעסערן וואָס ווייטער מעהר זייערע פערמעגענס. ערד, ניט־בעאַרבייטע, איז דעמאָלסט געווען א סך, און עס האָבען אויך ניט אויסגעפעהלט קיין מענשען, וואָס זיינען געווען גרייט זי צו בעאַרבייטען, ווען זיי וואָלטען נאָר געהאַט די נויטיגע פיה און ווערקצייג. גאַנצע דער־פער, וואָס זיינען רואינירט געוואָרען דורך מגפות אויף זייערע בהמות, דורך פּעסט, פייער און אָנגריפען פון נייע איינוואַנדערער, פלעגען אָפט אַוועקוואַרפען זייערע הייזער און זיך אַוועקלאָזען אין דער וועלט זוכען נייע ערטער אויף צו בעזעצען זיך. דיזעלבע זאַך טהוען זיי נאָך היינטיגען טאָג אין רוסלאַנד אונטער די אייגענע אומשטענדען. און ווען אַן אָנפיהרער פון די בעוואָפענטע באַנדעס פלעגט אָנבאָטען די פּויערים עטליכע שטיק פיה אָנצוהויבען אַ בעליבת'ישקייט, אייזען צו מאַכען אַן אַקער, אָדער גאָר אַ פערטיגען אַקער גופא, בעשיצונג פון ווייטערדיגע אָנגריפען און אַ געוויסע צאָהל יאָהרען פריי פון אַלע התחיבות, איידער זיי זאָלען אָנהויבען איהם אָבצאָהלען זייערע שולדען, פלעגען זיי זיך בעזעצען אויפ'ן לאַנד. און דערנאָך, אַז זיי זיינען אויסגעשטאַנען די שווערע קאַמפּפען געגען דער ניט־גערעטעניש פון די פעלדער, געגען פער־פלייצונגען און אַלערליי חולאת'ן, און האָבען שוין אָנגעהויבען אָב־צאָהלען זייערע חובות, זיינען זיי אַריינגעפאַלען אין דיענסט־פער־פליכטונגען צו דעם בעשיצער פון דער טעריטאָריע. בלי ספק זיינען רייכטהימער אָנגעקליבען געוואָרען אויף דעם אופן, און רייכטהום בריינגט מיט זיך אַלעמאָל מאַכט. 1) און דאָך, וואָס

צוויי יאָהר אַרבייט פון אַ פריי־מאַן. אַ פּאַנצער אליין האָט לויט דעם סאַלישען געזעץ (דעסמיכעלס, ציטירט ביי מישלע) געהאַט דעם ווערטה פון 36 שעפעל ווייץ.

1) דער הויפּט־רייכטום פון די פיהרער איז אַ לאַנגע צייט בע־שטאַנען אין זייערע פּריוואַטע לענדערייען, וואָס זיינען טיילווייז געווען בעפעלקערט מיט געפאַנגענע שקלאַפען, אָבער הויפּטזעכליך מיט די פּויערים, ווי אויבען בעשריבען. וועגען דעם אורשפּרונג פון'ם גרונד־

מעהר מיר דרינגען אריין אין דעם לעבען פון יענע צייטען — דעם 6טען און 7טען י. ה. פון אונזער צייטרעכנונג — אלץ מעהר איבערצייגען מיר זיך, אז כדי צו בעפעסטיגען די הערשאפט פון דער קליינער צאהל מענשען, האט דאן געמוזט זיין נאך אן עלעמענט, אחוץ רייכטום און מיליטערישע מאכט. דאס איז געווען אן עלעמענט פון רעכט און גערעכטיגקייט, א וואונש פון די מאסען אויפצוהאלטען פריעדען און אייניגקייט צווישען די פארשיידענע קלאסען פון דער באפעלקערונג, וואס זאלען אויפהערען צו קעמפען מיט איינאנדער, אדער אפילו זיך צו פארבינדען מיט איינאנדער קעגען דעם אויסלענדישען פיינד. אין דעם זעלבען מאס, ווי דער אויפהויב פון דער ריטערשאפט איז געווען פארבונדען מיט דער אנטוויקלונג פון דער פעאדאלער פארפאסונג, אזוי איז אויך דער אויפהויב פון דער שטעדטישער פרייהייט פארבונדען מיט דער אנטוויקלונג פון דער בירגערלעכער פארפאסונג.

דער אויפהויב פון דער שטאדט איז אבער נישט געווען בלויז א פאלג פון דער אנטוויקלונג פון דער בירגערלעכער פארפאסונג, נאר אויך א פאלג פון דער אנטוויקלונג פון דער מיליטערישער פארפאסונג. אין דער פריער צייט, ווען דער פעאדאלער האר האט זיך אויסגעבויט זיין שלאס אויף א בארג, אדער אויף א הויכן ברעג, האבן זיך אויך אנגעזעטלט אין דער נאענט פון דעם שלאס אויך אנדערע מענשען, וועלכע האבן זיך אויסגעבויט הייזער פאר זיך, אבער זיי האבן נישט געהאט קיין אנדערע פארבינדונג מיט דעם שלאס, אויסער דער פליכט צו דינען דעם האר אין קריג. אבער אין דער צייט פון דער אנטוויקלונג פון דער שטאדט האבן זיך אנגעזעטלט אין דער נאענט פון דעם שלאס אויך אנדערע מענשען, וועלכע האבן זיך אויסגעבויט הייזער פאר זיך, אבער זיי האבן נישט געהאט קיין אנדערע פארבינדונג מיט דעם שלאס, אויסער דער פליכט צו דינען דעם האר אין קריג.

אויגענטום זעה אינאמא סטערנעג „די אויסבילדונג דער גראססען גרונד־הערשאפטען אין דייטשלאנד" אין שמאללער'ס „פארשונגען" ב. I 1878; פ. דאהן „אורגעשיכטע דער גערמאנישען און ראמאנישען פעלקער", בערלין 1881; מאורער „דאס־פערפאסונג"; גיזא, „עססעי סיר ל'אוס־טואר דע פראנס", מעין'ס „ווילאדש קאממוניטיעס"; באטטא, איסטואר ד'אוסטאליע; סעעבאהם, ווינאגראדאוו, דוש. ר. גרין, א. ז. וו.

קנס (פרעד) פאַר דער רוה־שטערונג, וועלכע דער שולדיגער האָט געדאַרפט צאָהלען דער געמיינדע. מחליקות אין דער געמיינדע גופא זיינען לייכט בעפריעדיגט געוואָרען אויף דעם אופן. ווען אָבער עס האָבען אויסגעבראָכען שטרייטיגקייטען צווישען צוויי פער־שיידענע פעלקערשאַפטען, אָדער צווישען צוויי קאָנפעדעראַציעס פון פעלקער, ניט קוקענדיג אויף אַלע מיטלען, וואָס מען האָט אָנגענומען זיי אויסצומיידען, 1) איז די שווערינקייט בעשטאַנען אין דעם, צו געפינען אַ ריכטער אָדער אַ פּסק־אַרויסגעבער, וואָס ביידע צדדים זאָלען אָננעהמען זיין בעשלוס, אי מחמת זיין אונ־פּאַרטייליכקייט, אי פאַר זיין וויסען די עלטסטע געזעצען. די שווערינקייט איז נאָך דערצו געווען גרעסער דערפאַר, וואָס דאָס געוועהנהייטס־רעכט פון די פערשיידענע פעלקער און קאָנפעדע־ראַציעס איז ניט געווען אייניג מכח דעם אָבצאָהל, וואָס האָט געקומט אין פערשיידענע פעלען. דעריבער איז געוואָרען אַ מנהג צו נעהמען דעם פּסק־אַרויסגעבער פון אַזוינע פאַמיליען אָדער שטאַמען, וועלכע האָבען געהאַט אַ נאָמען פאַר זייער האַלטען די אַלטע געזעצען אין זייער גאַנצער ריינקייט, און פאַר זייער בעהאַ־ווענטקייט אין די ליעדער, טריאַדען, סאַגאַס א. ד. ג., דורך וועלכע דאָס געזעץ איז פעראייביגט געוואָרען אין זכרון. אויפהאַלטען דאָס געזעץ אויף דעם אופן איז געוואָרען אַ מין קונסט, אַ „מיסטעריע", וואָס איז פאָרזיכטיג איבערגעגעבען געוואָרען אין געוויסע פאַמיליען פון איין דור צו דעם אַנדערן. אזוי פלעגט אין אירלאַנדיע און אין אַנדערע סקאַנדינאַווישע לענדער אויף יעדען אַלטהינג (אַלגעמיינע פערזאַמלונג פון פאָלק) דער „לאָוו־סאָגמאַטהער" (געזעץ־זאָגער) דעקלאַמירען אויף אויסוועניג דאָס גאַנצע געזעץ פאַר דער אויפקלערונג פון אַלע פערזאַמעלטע; און אין אירלאַנדיע איז, ווי בעקאַנט, געווען אַ בעזונדער קלאַס מענשען, וואָס זיינען געווען בעריהמט מיט זייער קענטענים פון די אַלטע טראַדיציעס און האָבען דערפאַר געהאַט אַ גרויסע אויטאָ־ריטעט אַלס ריכטער. 2) און ווען די רוסישע כראָניקער דערצעהלען

---

1) זעה סער הענרי מעין'ס „אינטערנאַשיאָנאַל לאָוו", לאָנדאָן 1888.

2) „אנשיענט לאָוס אָוו איירלאַנד", איינלייטונג; ע. ניס „עטיד

אונז, אז אייניגע פעלקער פון צפון־מערב־רוסלאנד, זהענדיג ווי עם פערמעהרען זיך די אונרוהען, וועלכע קומען דערפון, וואם „שטאמען שטעלען זיך אויף אנטקעגען שׂאמען", האבען זיך געווענדט צו די נאָרמאנישע וואראגער, זיי זאלען זיין זייערע ריכטער און קאמאנדירער פון די קריעגער־חברותות; און וען מיר זהען וויטער, אז די קניאזען וערען די נעקסטע צווייי הונדערט יאהר אויסגעקליבען דורכאויס פון דערזעלביגער נאָרמאנישער פאמיליע — דאן מוזען מיר בעקומען דעם איינדרוק, אז די סלאווען האבען זיך פערלאזען אויף די נאָרמאנען בנוגע די ריכטיגע ידיעות פון געזעץ, און זיינען געווען זיכער, אז די פערשיידענע סלאווישע שטאמען וועלען אנערקענען זייערע בעשלוסען פאר גוט. אין דעם פאל האבען די נאָרמאנען געהאט א שטארקען פארצוג, וויל זיי האבען געהאט די רונען (א מין אלטען א"ב) דורך וועלכע זיי האבען פערצייכענט די אלטע מנהגים און זיי געקאנט ריכטיג איבערגעבען פון דור צו דור; אבער אין אנדערע פעלער זיינען פאראן שוואכע אנדייטונגען, אז מען פלענט זיך וועגדען נאך ריכטער צו דעם „עלטסטען" שטאם, ד. ה. צו אזוינעם, וואם מען האט געוויס פאר א מוטערצווייג, און מען האט זיך פערלאזען אויף די פסקים פון זיינע ריכטער ווי אויף די געוויסטע. 1) אין א שפעטיגערע עפאכע וויעדער זהעהען מיר א קלארע טענדענץ אויסצוקלייבען די פסקים־ארויסגעבער פון די קריסטליכע גייסטליכע, וועלכע האבען אין יענער צייט זיך נאך געהאלטען ביי די פונדאמענטאלע, איצטער שוין פערגעסענע, פרינציפען פון קריסטענטום, אז נקמה איז ניט מעשה גערעכטיגקייט. די דאזיגע גייסטליכע האבען דאמאלסט

דע דרוא אינטערנאסיאנאל", ב. I, 1896, ז. 86 און וויטער. ביי די אסטעטען האבען די ריכטער פון דריי עלטסטע דערפער א ספעציעלע רעפוטאציע. (מ. קאוואלעווסקי'ס „סאוורעמעני אביטשאי אי דרעווני זאקאן", מאסקווע, 1886, ב. II, ז. 217).

1) מען מעג אננעהמען אז אט דער בעגריף (פערוואנדט מיט'ן בעגריף פון „טאניסטרי", דעם מנהג צו וועהלען דעם יורש פון צווישען דער פאמיליע), האט געשפיעלט א וויכטיגע ראליע אין דעם לעבען פון יענער צייט; די פארשונג אבער האט נאך ביז איצט זיך ניט גענומען פאר דעם ענין.

געעפענט די קירכען אלס ענטרינונגס־פלעצער פאר די, וואס זיינען ענטקאפען פון בלוטראכע, און זיי, די גייסטליכע, האבען גערן געדיענט אלס ריכטער אין קרימינאל־פעלען און אלעמאל געארבייט אנטקעגען דעם אלטען שטאם־פרינציפ פון א לעבען פאר א לעבען און א וואונד פאר א וואונד.

מיט איין וואָרט, וואס טיעפער מיר דרינגען אריין אין דער געשיכטע פון די ערשטע אינסטיטוציעס, אלץ וועניגער גרונד געפינען מיר פאר דער מיליטערישער טעאריע פון דעם אורשפרונג פון הערשאפט. עס שיינט, אין געגענטייל, אז אפילו די מאכט, וועלכע איז שפעטער געוואָרען אזא קוואל פון אונטערדריקונג, האט אויך אבגעשטאמט פון די פריעדליכע נייגונגען פון די מאסען.

אין אט די אלע פעלען איז דער קנס, וואס האט אפטמאל בעטראפען ביז א העלפט פון דעם שאדענערזאץ (ווערגעלד), געגאנגען פאר דער פאלקס־פערזאמלונג און איז פון אייביג אן פערוועגדט געוואָרען אויף קהל'שע צוועקען און פערטיידיגונגס־ארבייט. עס האט נאך איצט אויך דיזעלבע פערוועגדונג (צו בויען טהורמס) ביי די קאבילען און געוויסע מאנגאלישע שטאמען; און מיר האבען דירעקטע בעווייזען, אז די געריכטליכע געלד־שטראפען זיינען פערברויכט געוואָרען, אפילו עטליכע יאהרהונדערטען שפעטער, אין פסקאוו און אייניגע פראנצויזישע און דייטשע שטעדט, צו פערריכטען די וועגט פון שטאדט. 1) עס איז אט אזוי געווען נאנץ נאטירליך, אז די געלד־שטראפען זאלען איבערגעגעבען ווערען דעם פסק־ארויסגעבער, וועלכער איז געווען מחויב פון זיין זייט אויפצוהאלטען די סכאלא פון בעוואפענטע זעלנער, וועמען מען האט פערטרויט די פערטיידיגונג פון לאנד, און אויך מקיים פסק צו זיין אויף די בעשטראפטע. דאס איז

1) אין דער חארטא פון דער שטאדט סען־קאנטען פון דעם יאהר 1002 איז געווען קלאר פעסטגעשטעלט, אז דאס אויסליוז־געלד פאר הייזער, וואס האבען געזאלט פערניכטעט ווערען אלס שטראף פאר א פערברעכען, דארף געהן אויף אויסצוהאלטען די שטאדט־וואנט. די זעלבע פערוועגדונג האט געהאט דאס „אונגעלד" פון די דייטשע שטעדט, אין פסקאוו איז די קאסע פאר די שטראף־געלדער געווען אין קאטעדראל, און פון דעם פאנד פלעגט מען נעהמען צו פערריכטען די וועגט.

געווארען אן אלגעמיינער מנהג אין 8טען און 9טען י. ה., אפילו ווען דער פסק־ארויסגעבער איז געווען א געוועהלטער בישאף. אויף דעם אופן זיינען אריינגעטראטען אין לעבען די ערשטע שפראצען פון א קאמבינאציע, וועלכע מיר וואלטען היינטיגע צייטען אנרופען די געריכטליכע און עקזעקוטיווע מאכט. די מאכט פון דעם הער־צאג אדער קעניג איז אבער געווען שטרענג בעשרענקט נאר אויף אט די צוויי פונקציעס. ער איז ניט געווען קיין רעגיערער איבער'ן פאלק — די העכסטע מאכט האט נאך אלץ געהערט צו דער פאלקס־פערזאמלונג — ער איז אפילו ניט געווען דער קאמאנדיר פון דער פאלקס־מיליץ: וועז דאם פאלק האט זיך גענומען פאר די וואפען, האט עס מארשירט אונטער אן אנדער, אויך א געוועהלטען קאמאנדיר, וועלכער איז ניט געווען דעם קעניג'ס אונטערטהאן, נאר זיין גלייכען. 1) דער קעניג איז געווען דער הערשער נאר אויף זיינע פערזענליכע גיטער אליין. פאקטיש האט אין דער בארבארי־שער שפראך דאם ווארט קאנונג, קאנינג אדער קינינג, גלייך ווי דאם לאטיינישע רעקס, ניט געהאט קיין אנדער בעדיי־טונג א חוץ „צייטווייליגער פיהרער" אדער „הויפטמאן" פון א חברה מענשען. דער קאמאנדיר פון א שיפען־פלאט, אדער אפילו פון אן אינצינגען פיראטען־שיף, איז אויך געווען א קאנונג, און אין נארווענגען הייסט דער קאמאנדיר פון די פישער נאך עד היום דער נאט־קאנג — דער קעניג פון די נעצען. 2) די מאיעסטעט־פערזהרונג, מיט וועלכער עס איז שפעטער ארומגערינגעלט גע־ווארען די פערזאן פון דעם קעניג, האט נאך ניט עקזיסטירט, און בעת פערראטה צום שטאם איז בעשטראפט געווארען מיט'ן טויט,

---

1) זאהם „פראנקישע רעכטס און געריכטספערפאסונג", ז. 23; אויך ניטצש „געשיכטע דעס דייטשען פאלקעס", ב. I, ז. 78. דאס אייגענע איז אויך געווען אין די רוסישע פריוץ שטעדט. זעה סערי געיעוויטש „וויעטשע אי קניאז"; קאסטאמארוו, „נאטשאלא סאמאדער זשאוויא"; בעלאיעוו און אנדערע.

2) זעה די אויסגעצייכענטע בעמערקונגען וועגען דעם ענין אין אגאסטין טהיעריע'ס בריף „וועגען דער געשיכטע פון פראנקרייך", 7טער בריף. די בארבארישע איבערזעצונגען פון טיילען פון דער ביבעל זיינען זעהר אינטערעסאנט בכוגע דעם פונקט.

האָט דאָס הרג'נען פון אַ קעניג געקאָנט אויסגעקויפט ווערען מיט אַן אָבצאָהל פון שאָדענערזאַץ: נישטמעהר, דער ווערטה פון אַ קעניג איז געווען אַזויפיעל און אַזויפיעל העכער איידער פון אַ פּשוט'ען פרייען מאַן.1) און ווען דער קעניג קנו (אָדער קאַנוט) האָט גע'הרג'עט אַ מענשען פון זיין אייגענער סכאָלאַ, האָט ער פערדופען, ווי די סאַגאַ בעריכטעט, זיינע הברים אויף אַ טהינג (פערזאַמלונג), וואו ער האָט זיך געשטעלט אויף די קניע און געבעטען אום פערצייהונג. מען האָט איהם פערצייהט, אָבער ער האָט געמוזט איינשטימען צו בעצאָהלען 9 מאָל אַזויפיעל ווי די געוועהנליכע סומע וועהרגעלד, אַ דריטעל פון וועלכער איז געגאַנגען פאַר איהם אַליין, פאַר דעם פערלוסט פון איינעם פון זיינע מענשען, איין דריטעל פאַר די קרובים פון דעם דער'הרג'עטען און אַ דריטעל (דעם פרעד) פאַר דער סכאָלאַ.2) עס האָט באמת געמוזט פאָר־קומען אַ פאָלשטענדיגע ענדערונג אין די דאַמאָלסטיגע בעגריפען, אונטער דעם דאָפּעלטען איינפלוס פון דער קירך און די געלעהרטע פון רוימישען רעכט, איידער דער בעגריף פון הייליגקייט איז פער־בונדען געוואָרען מיט דער פּערזאָן פון דעם קעניג.

אין די ראַהמען פון אָט דעם בוך ליעגט ניט די אויפגאַבע נאָכצופאָלגען די שטופענווייזע ענטוויקלונג פון דער געוואַלט־הער־

---

1) זעקס און דרייסיג מאָל מעהר איידער פאַר אַן אַדעליגען, לויט דעם אַנגלאָזאַקסישען געזעץ. אין דעם קאָדעקס פון ראַטהאַרי ווערט די ערמאָרדונג פון אַ קעניג יאָ בעשטראפט מיט'ן טויט; אָבער (אָבגעזעהן פון דעם רוימישען איינפלוס) איז די דאָזיגע נייע תקנה איינגעפיהרט געוואָרען (אין יאָהר 646) אין לאָמבאַרדישען געזעץ — ווי לעאָ און באָטטאַ האָבען בעמערקט — צו שיצען דעם קעניג פון בלוטראַכע. אַזוי ווי דער קעניג האָט אין יענער צייט געמוזט אַליין אויספיהרען דעם פּסק, וואָס ער פלעגט אַרויסגעבען, (ווי דער שטאַם פלעגט פריהער מוזען אויספיהרען זיינע פּסקים), האָט מען איהם דעריבער געדאַרפט בעשיצען דורך אַ ספּעציעלער תקנה, דערהויפּט ווייל איינינע לאָמבאַרדישע קעניגע פאַר ראָטהאַרי זיינען כסדר ערמאָרדעט געוואָרען. לעאָ און באָטטאַ, „געשיכטע פון איטאַליע", ב. I, ז. 90—66.

2) קויפמאַן, „דייטשע געשיכטע" באַנד 1, „די גערמאַנען דער אורצייט", ז. 133.

שאַפט, ווי זי איז אויסגעוואַקסען פון די עלעמענטען, וועלכע עס זיינען אָקאָרשט אָנגעצייגט געוואָרען. אַזעלכע היסטאָריקער, ווי גרין און פרוי גרין פאַר ענגלאַנד, אָגוסטען טיעררי, מישלע און ליושער פאַר פראַנקרייך, קויפמאַן, יאַנסען וו. אַרנאָלד און אפילו ניטצש פאַר דייטשלאַנד, לעאָ און באָטטאַ פאַר איטאַליע, בעלאַעוו, קאָסטאָמאַראָוו און זייערע נאָכפאָלגער פאַר רוסלאַנד, האָבען די דאָזיגע געשיכטע דערצעהלט גאַנץ אויספיהרליך. זיי האָבען בעוויזען, ווי בעפעלקערונגען, וועלכע זיינען פריהער געווען פריי און האָבען בלויז איינגעוויליגט „צו שפּייזען" אַ געוויסען טייל פון זייערע מיליטערישע בעשיצער, זיינען ביסלעכווייז געוואָרען די לייבאייגענע פון די דאָזיגע בעשיצער; ווי עס איז געוואָרען אַ שווערע נויטווענדיגקייט פאַר יעדען פרייען מענשען זיך „איבער־צוגעבען" צו דער קירך אָדער צו אַ פעאָדאַלען הערן; ווי דער שלאָס פון דעם פעאָדאַלען פריץ אָדער פון בישאָף איז געוואָרען אַ נעסט פון רויבער — קורץ ווי דער יאָך פון פעאָדאַליזם איז אַרויפ־געלעגט געוואָרען — און ווי די קרייץ־צוגען, בעפרייענדיג די לייבאייגענע, וועלכע האָבען געטראָגען דעם קרייץ, האָבען געגעבען דעם ערשטען שטויס צו דער פאָלקס־בעפרייאונג. דאָס אַלץ איז ניט נויטיג דאָ איבערצודערצעהלען, דען אונזער הויפּטצוועק איז נאָכצופאָלגען דעם קאָנסטרוקטיווען גייסט פון די מאַסען אין זייערע אינסטיטוציעס פאַר געגענזייטיגער הילף.

אין יענער צייט, ווען עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז די לעצטע שפּורען פון פרייהייט זיינען פערשוואונדען געוואָרען ביי די באַרבאַרען, און אַז אייראָפּאַ, וועלכע איז געפאַלען אונטער דער הערשאַפט פון טויזענדער קליינע געוועלטיגער, דערנעהנטערט זיך צו דער גרינדונג פון אַזוינע טעאָקראַטישע אָדער דעספּאָטישע שטאַאַטען, ווי די וואָס זיינען געקומען נאָך דער באַרבאַרישער שטופע אין די פריהערדיגע עפּאָכען פון ציוויליזאַציע, אָדער צו דער גרינדונג פון באַרבאַרישע מאָנאַרכיען, ווי די וועלכע מיר זעהען איצטער אין אַפריקאַ — אין יענער צייט האָט דאָס לעבען אין אייראָפּאַ גענומען אַנאַנדער ווענדונג. די ציוויליזאַציע איז אַוועקגעגאַנגען אויף אַזוינע ליניעס, וועלכע זיינען געווען עהנליך צו די, וואָס זי האָט אַמאָל אָנגענומען אין די שטעדט פון אַלטען

גריעכענלאַנד. די בעפעלקערונגען פון די שטעדט און די קלענסטע שטעדטלעך האָבען אָנגעהויבען אַראָבשאָקלען פון זיך דעם יאָך פון זייערע וועלטליכע און גייסטליכע הערשער מיט אַזאַ אחדות, וואָס קומט אונז איצט פאָר כמעט אונבעגרייפליך, און וועלכע די היס־טאָריקער האָבען עס טאַקע אַ לאַנגע צייט ניט געקאָנט פערשטעהן. דער אַרומגעפעסטיגטער דאָרף איז אויפגעשטאַנען אַנטקעגען דעם הערר נ׳ס שלאָס: ער האָט צוערשט ווידערגעשפּעניגט קעגען איהם, דערנאָך האָט ער איהם אַטאַקירט און ענדליך איהם פערניכטעט. די בעוועגונג האָט זיך פערשפּרייט פון אָרט צו אָרט, אַריינציהענדיג דערין יעדע שטאָדט אין גאַנץ אייראָפּאַ, און אין ווענינגער ווי הונדערט יאָהר זיינען אַרויסגערופען געוואָרען אין לעבען פרייע שטעדט אויף די ברעגעס פון מיטעללענדישען ים, פון׳ם נאָרד־זעע, פון באַלטישען ים, פון אַטלאַנטישען אָקעאַן, ביז צו די פיאָרדען פון סקאַנדינאַוויע; ביי די פיס פון די אַפּעניניש בערג, די אַלפּען, דעם שוואַרצוואַלד, די גראַמפּיאַן־בערג און די קאַרפּאַטהען; אין די פלאַכלענדער פון רוסלאַנד, אונגאַרן, פראַנקרייך און שפּאַניען. אומעטום איז פאָרגעקומען דערזעלביגער אויפשטאַנד, וואָס האָט געהאַט דיזעלביגע כאַראַקטעריסטישע שטריכען, איז דורכגעגאַנגען דיזעלביגע שטופען און געפיהרט צו דיזעלביגע רעזולטאַטען.

אין יעדען אָרט וואו מענשען האָבען געפונען אָדער געהאָפט צו געפינען אַ וועלכע עס איז בעשיצונג הינטער די שטאָדטישע ווענט, האָבען זיי איינגעפיהרט זייערע „בעשווערונגען", זייערע „ברודערשאַפטען" און „פריינדשאַפטען", און פעראייניגטע דורך אַ געמיינשאפטליכע אידעע, זיינען זיי מוטהיג געגאַנגען אַנטקעגען דעם נייעם לעבען פון געגענזייטיגער הילף און פרייהייט. און עס איז זיי אַזוי גוט געלונגען, אַז אין דריי אָדער פיער הונדערט יאָהר האָבען זיי פאָלשטענדיג אומגעביטען דאָס גאַנצע אויסזעהן פון אייראָפּאַ. זיי האָבען בעדעקט דאָס לאַנד מיט שענע, קאָסט־באַרע געביידען, וואָס האָבען אויסגעדריקט דעם גייסט פון פרייע פעראייניגונגען פון פרייע מענשען, און האָבען עד היום צו זיך קיין גלייכען ניט אין פּרט פון שענקייט און אויסדרוקספולקייט; און זיי האָבען געלאָזען אַ ירושה פאַר די דורות נאָך זיך אַלע קונסטען, אַלע אינדוסטריען, פון וועלכע אונזער איצטיגע קולטור

מיט אלע איהרע אויפטהואונגען און צוזאגען פאר דער צוקונפט איז נישט מעהר ווי א ווייטערע ענטוויקלונג. און וען מיר זוכען איצטער צו בעשטימען, וועלכע קרעפטען האבען ארויסגעבראכט אט די גרויסע רעזולטאטען, געפינען מיר זיי — ניט אין דעם זשעניע פון אייניצעלנע העלדען, ניט אין דער מעכטיגער אָרגאניזאציע פון די ריעזיגע שטאאטען און ניט אין די פאליטישע פעהיגקייטען פון זייערע רעגירער, נאר דוקא אין דעם זעלביגען שטראם פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וואס מיר האבען געזעהן ווירקענדיג אין דער דאָרף־געמיינדע, און וועלכע האט אויפגעלעבט און זיך בעגייט אין מיטעלאלטער דורך א נייער פארם פון פעראייניגונג, וואס איז געווען פול מיט דעמזעלבען גייסט, נור אויסגענאסען נאך א נייעם מוסטער — די גילדען.

ביי היינטיגער צייט איז שוין גוט בעוואוסט, אז די דאָרף־געמיינדע האט זיך ניט געמוזט אויפלעזען אין דעם פעאדאליזם. אבוואויל עם האט זיך איינגעגעבען די פעאדאלען ארויפצולעגען אויף די פויערים דעם יאך פון פאנשציזנע און צונעהמען פאר זיך אזוינע רעכט, וועלכע האבען פריהער געהערט נאר צו דער דאָרף־געמיינדע (שטייערן, חזקה לצמיתות (מארטמען), אבצאהל אויף ירושות און חתונות), פונדעסטוועגען האבען די פויערים אייניגעהאלטען פאר זיך די צוויי פונדאמענטאלע רעכט פון זייערע געמיינדען: דעם געמיינשאפטליכען בעזיץ פון דער ערד און די אייגענע גערעכטען (זעלבסט־יוריסדיקציע). אין די אמאלינע צייטען, אז א קעניג האט געשיקט אין א דאָרף זיין וואיט (ריכטער), פלעגען די פויערים איהם אויפנעהמען מיט בלומען אין איין האנד און כלי זיין אין דער אנדערער. און פלעגען איהם פרעגען, וועלכען געזעץ ער האט בדעה אנצוועענדען: דאס געזעץ וואס ער געפינט אין דאָרף, אדער דאס געזעץ, וואס ער בריינגט מיט זיך? אין דעם ערשטען פאל, האבען זיי איהם אבגעגעבען די בלומען און האבען איהם אננענומען, אין דעם צווייטען פאל — האבען זיי זיך געשלאגען מיט איהם. 1) איצטער האבען זיי געמוזט אננעהמען דעם קעניג׳ס אדער דעם פעאדאל׳ס בעאמטען, וויל זיי האבען זיך ניט

1) פעליקס דאהן „אורגעשיכטע דער גערמאנישען און ראמאנישען פעלקער, בערלין, 1881, באנד I, ז. 96.

געקאָנט העלפען, אָבער זיי האָבען אויפגעהאלטען די יוריסדיקציע פון דער פאָלקס־פערזאמלונג און האָבען אליין בעשטימט זעקס, זיעבען אָדער צוועלף ריכטער, וועלכע האָבען געדיענט צוזאמען מיט דעם פעאדאל'ס ריכטער אויף דער פאָלקס־פערזאמלונג אלס פער־מיטלער און פסק־געפינער. דאָס רוב האָט דער בעאמטער גאָר נישט געקאָנט טהאָן אויסער בעשטעטיגען דעם פסק־דין און אויפ־מאָהנען דעם געוועהנליכען שטראָף (פרעד). דאָס דאָזיגע אונ־שעצבארע רעכט פון אייגענער יוריסדיקציע, וואָס האָט יענע צייטען געמיינט אויך אן אייגענע אדמיניסטראציע און אן אייגענע גע־זעצ־געבונג, איז געבליבען ביי זיי דורך אלע קעמפפען, וואָס זיי האָבען אָנגעפיהרט; אפילו די יוריסטען, מיט וועלכע קארל דער גרויסער איז געווען ארומגערינגעלט, האָבען עס ניט געקענט אָבשאפען; זיי האָבען עס געמוזט בעשטעטיגען. אין דערזעלביגער צייט האָט די פאָלקס־פערזאמלונג אויפגעהאלטען איהר העכסטען רעכט בנוגע אלע זאכען, וואָס האָבען געהאָט א שייכות צו דעם ערד־בעזיץ פון דער געמיינדע, און ווי מאורער האָט בעוויזען, האָבען זיי אין פראגען פון ערד־בעזיץ אפטמאל געפאָדערט, אז דער פעאדאל אליין זאל זיך אונטערווארפען אונטער זייער בעשלום. די שטארקסטע ענטוויקלונג פון פעאדאליזם האָט ניט געקאָנט ברעכען זייער ווידערשטאנד; די דארף־געמיינדע האָט זיך פעסט געהאלטען אן איהרע רעכט; און אין 9טען און 10טען י. ה., בעת די איבער־פאלען פון די נארמאנען, אראבען און אוגריער (פינען, אונגארישע שטאמען) האָבען קלאָר בעוויזען, אז די מיליטערישע סכאלען האָבען געהאט א קנאפען וועלטה פאר דער פערטיידיגונג פון לאנד, האָט זיך אנגעהויבען אן אלגעמיינע בעוועגונג איבער גאנץ אייראָפּא ארומצופעסטיגען די דערפער מיט שטיינערנע וועגט און ציטאדעלען. טויזענדער בעפעסטיגטע צענטראל־פונקטען זיינען דעמסטמאל אויפגעבויט געווארען דורך דער ענערגיע פון די דארף־געמיינדען; און איינמאל זיינען די וועגט שוין אויפגעבויט ge־וואָרען, איינמאל איז געשאפען געווארען א געמיינשאפטליכער אינטערעס אין אט דעם נייעם הילפיגטום — די שטאדט־מויערן — האָבען זיי באלד פערשטאנען, אז פון איצט אן קאנען זיי זיך שטעלען אנטקעגען די אנגריפען פון זייערע אינערליכע פיינד, די פעאדאלען, אזוי גוט ווי אנטקעגען די איבערפאלען פון די פרעמדע.

אַ נייַ לעבען פון פרייהייט האָט זיך אָנגעהויבען ענטוויקלען אין אָט די בעפעסטיגטע וועגט. די מיטעלאלטערליכע שטאדט איז געבוירען געוואָרען. 1)

קיין געשיכטליכע פּעריאָדע קאָן בעסער נית בעווייזען די קאָנסטרוקטיוון כחות פון די פאלקסמאסען, איידער דער צעהנטער

---

1) אויב איך האַלט זיך דערין אָן די אָנזיכטען, וועלכע מאורער האָט פערטיידיגט אַ לאַנגע צייט („געשיכטע דער שטאדטפערפאַססונג אין דייטשלאנד", ערלאנגען, 1869), איז עס דערפאר, ווייל ער האָט פאל־שטענדיג בעוויזען די ניט־אונטערראַבענע ענטוויקלונג פון דער דאָרף־געמיינדע ביז צו דער מיטעלאלטערליכער שטאדט, און ווייל נאָר זייער אָנזיכטען אליין קאָנען דערקלערען די אלגעמיינקייט פון אָט דער קאָמונאל־בעוועגונג. סאָוויני, עיכהאָרן און זייערע נאָכפאלגער האָבען זיכער בעוויזען, אַז די טראַדיציעס פון די רוימישע מ ו נ י צ י פ י אַ זיינען קיינמאָל ניט אינגאַנצען פערשוואונדען. זיי האָבען אָבער גאָר ניט געזומען אין בעטראַכט די פּעריאָדע פון דער דאָרף־געמיינדע, וועלכע די באַרבאַרען האָבען דורכגעלעבט איידער זיי האָבען געהאַט וועלכע עס איז שטעדט. דער פאַקט איז, אַז אַלעמאָל וועו די מענשהייט האָט געמאַכט אַ נייעם אָנהויב אין ציוויליזאַציע, אין גריעכענלאַנד, רוים אָדער מיטען־אייראָפּאַ, איז זי דורכגעגאַנגען דיזעלביגע שטופען — דער שטאַם, די דאָרף־געמיינדע, די פריַיע שטאָדט, דער שטאַאַט — און יעדע שטופע האָט זיך נאַטירליך ארויסגעוויקלט פון דער פריהערדיגער. עס פערשטעהט זיך, די ערפאַהרונג פון יעדער פריהערדיגער ציוויליזאַציע איז קיינמאָל ניט פערלאָרען געגאַנגען. גריעכענלאַנד, (וועלכע איז אליין באַאיינפלוסט געוואָרען פון דער מזרח־ציוויליזאַציע), האָט געהאַט אַן איינפלוס אויף רוים, און רוים האָט געהאַט אן איינפלוס אויף אונזער ציוויליזאַציע; אָבער יעדע פון זיי האָט אָנגעהויבען פון דעמזעלבען אָנהויב — דעם שטאַם. און אַקוראַט ווי מיר קאָנען ניט זאָגען, אַז אונזערע שטאַאַטען זיינען פאָרטזעצונגען פון דעם רוימישען שטאַאט, אַזוי קאָנען מיר אויך ניט זאָגען, אַז די מיטעלאַלטערליכע שטעדט פון אייראָפּאַ (אויסליסענדיג סקאַנדינאַוויע און רוסלאַנד) זיינען געווען א פאָרטזעצונג פון די רוימישע שטעדט. זיי זיינען געווען אַ פאָרטזעצונג פון דער באַרבאַרישער דאָרף־געמיינדע, באַאיינפלוסט ביז אַ געוויסען גראַד פון די טראַדיציעס פון די רוימישע שטעדט.

און עלפטער י. ה.„ וועו די בעפעסטיגטע דערפער און מארק־שטעדטלעך, וועלכע האבען מיט זיך פארגעשטעלט אזויפיעל „אזען אין דעם פעאדאלען וואלד", האבען אנגעהויבען זיך צו בעפרייען פון זייער פעאדאלען יאך, און האבען לאנגזאם ארויסגעארבייט די צוקינפטיגע שטאדט־ארגאניזאציע. ליידער האבען מיר גראד וועגען אט דער פעריאדע ספעציעל וועניג היסטארישע ידיעות: מיר וויסען די רעזולטאטען, מיר האבען אבער זעהר ווינציג ידיעות וועגען די מיטלען, דורך וועלכע די רעזולטאטען זיינען צושטאנד געבראכט געווארען. אונטער דעם שוטץ פון זייערע מויערן האבען די שטאדטישע פאלקס־פערזאמלונגען — גאנץ זעלבסטשטענדיג, אדער אונטער דער פיהרערשאפט פון די וויכטיגע פריצישע אדער סוהר'ישע פאמיליען — געוואונען און איינגעהאלטען דאס רעכט צו וועהלען דעם מיליטערישען פערטיידיגער און דעם העכסטען ריכטער פון דער שטאדט. אדער וועניגסטענס צו מעגען זיך אויסקלייבען פון צוויישען די, וועלכע האבען געהאט פרעטענזיעס אויף די דאזיגע שטעלען. אין איטאליען פלעגען די יונגע קאמונעס שטענדיג אוועק־שיקען זייערע „דעפענסארעס" אדער „דאמיני", און האבען זיך ג־שלאגען מיט די, וואס האבען ניט געוואלט אוועקגעהן. דאס אייגענע פלענט פארקומען אין די מזרח־שטעדט. אין בעהמען פלעגען די רייכע און ארעמע צוגלייך זיך בעטיליגען אין די וואהלען;1) און די „וויעטשעס" (פאלקספערזאמלונגען) פון די רוסישע שטעדט פלעגען רעגעלמעסיג אויסוועהלען זייערע קניאזען — שטענדיג פון דער זעלבער פאמיליע ר ו ר י ק, — שליסען מיט זיי אבמאכען, און פלעגען משלח זיין דעם קניאז, אויב ער האט ארויסגערופען אונ־צופריעדענהייט.2) אין דער אייגענער צייט זיינען די מייסטע

---

1) מ. קאוואלעווסקי, „מאדערן קאסטאמס ענד אנשענט לאום אוו ראשיע" (אילטשעסטער לעקטשורס, לאנדאן 1891, לעקטשור 4).

2) עס האט זיך געפאדערט א סך פארשונגען איידער דער דאזיגער כאראקטער פון דעם אזוי אנגערופענעם „אודיעלני פעריאד" איז ריכטיג פעסטגעשטעלט געווארען דורך די ווערק פון ביעלאיעף („ראזסקאזי איז רוסקאי איסטארי"), קאסטאמארוו („נאטשאלא יעדינאדערושאוויא נא רוסי") און דערהויפט פראפעסאר סערגייעוויטש („וויעטשע אי קניאז"). די ענגלישע לעזער קאנען געפינען געוויסע אויסקונפטען וועגען

שטעדט אין מערב און דרום איראפּא געווען געניגט צו נעהמען פּאר זייער „רעפּענסאר" (בעשיצער) א בישאף, וועלכען די שטאדט האט אליין אויסגעוועהלט; און אזויפיעל בישאפּען האבען זיך געשטעלט בראש צו בעשיצען די פּריוויליגיען און פּערטיידיגען די פּרייהייטען פון די שטעדט, אז פיעלע פון זיי זיינען נאכ'ן טויט בעטראכט געוואָרען אלס הייליגע אדער ספּעציעלע בעשיצער פון פּערשיידענע שטעדט. סט. אוטהעלרעד פון ווינטשעסטער, סט. אולריק פון אוגסבורג, סט. וואלפּגאנג פון ראטיסבאן, סט. הערי־בערט פון קעלן, ס. אדאלבערט פון פּראג א. אז. וו. אזוי זיינען אויך פיעלע אבבאטען און מאנאכען געוואָרען הייליגע פון זייערע שטעדט, וויל זיי האבען פּערטיידיגט די רעכט פון פּאלק.1) און די בירגער האבען אונטער די נייע „דעפּענסאָרס", סיי זיי זיינען געווען וועלטליכע, סיי גייסטליכע, ערוואָרט פּאר זייערע פּאלקס־פּערזאמלונגען דאס רעכט פון איינענער יוריסדיקציע און אדמיני־סטראציע.2)

דער פּעריאדע אין דעם אויבענדערמאנטען ווערק פון מ. קאָוואלעווסקי, אין ראמבא'ס „היסטארי אוו ראשיע" און אין א קורצע רעזומע פון דעם פּערפּאסער אין אַרטיקעל „ראשיע" אין טשאמבערס ענציקלאפּעדיע (אויס־גאבע פון די 90גער יאהרען).

1) פּעררארי „געשיכטע פון רעוואָלוציעס אין איטאליע" (פּראנצ.), באנד I, ז. 257; קאלסען, „די דייטשען שטעדטע אים מיטעלאלטער", באנד I, האללע, 1891.

2) זעה די פּאָרטרעפּליכע בעמערקונגען פון ג. ל. גאממע בנוגע דער פּאלקספּערזאמלונג פון לאנדאן („דהי ליטעראטשור אוו לאקאל אינסטי־טושאנס", לאָנדאָן, 1886, ז. 76). מיין מוז אבער בעמערקען, אז אין די קעניגליכע שטעדט האט די פּאלקספּערזאמלונג קיינמאל ניט געגרייכט די שטופע פון זעלבסטשטענדיגקייט, וועלכע זי האט זיך ערוואָרבען אנדערש־וואו. עס איז אפילו זיכער, אז די קעניגע און די קירך האבען דערפּאר אויסגעקליבען מאסקווע און פּאריז אלס די וויעגעלעך פון דער צוקינפּ־טיגער קעניגליכער אויטאָריטעט און דעם שטאט, וויל די דאזיגע שטעדט האבען ניט געהאט די טראדיציע פון פּאלקספּערזאמלונגען, וועלכע זיינען געווען געווהנט צו האנדלען אין אלע אנגעלעגענהייטען ווי א העכסטע מאכט.

דער גאנצער פּראָצעס פון בעפרייאונג איז פּאָרטשריטלעך אָנגעגאַנגען אַ דאַנק די פיעלע אונבעמערקלעכע טהאטען פון איבער־געבענהייט צו די כלל־אינטערעסען, וואָס זיינען אויסגעפיהרט גע־ווארען דורך מענשען, וועלכע זיינען ארויסגעקומען פון די פּאָלקס־מאסען — פון אונבעקאַנטע העלדען, וועמעס נעמען עס זיינען אפילו ניט געבליבען אין דער געשיכטע. די וואונדערבארע בעוועגונג, וואָס איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען „גאָט׳ס פריעדען" (טרועגא דעי), דורך וועלכע די פּאָלקסמאסען האָבען זיך געמיהט צו בענרע־ניצען די אונענדליכע שטאַם־שטרייטען, וואָס זיינען פאָרגעקומען צווישען די חשוב׳ע פאמיליען, איז געבוירען געווארען אין די יונגע שטעדט, וואו די בישאָפען און די בירגער האָבען זיך געפלייסט אָנוועגדען בנוגע די פּריצים דעם פריעדען, וואָס זיי האָבען איינגע־פיהרט אינערהאלב די מויערען פון זייערע שטעדט.1) שוין אין יענער פעריאָדע האָבען די האַנדעל־שטעדט פון איטאליע, און דער־הויפט אמאלפי, (וועלכע האָט געהאט איהרע געוועהלטע קאָנסולען זינט 844 און האָט אָפט געביטען איהרע דאָושען אין צעהנטען י. ה.2) אויסגעארבייט דאָס גמיינרעכט פון שיפ־פאָהרט און האַנדעל, וואָס איז שפעטער געווארען א מוסטער פאר גאַנץ אייראָפּא. ראַוונא האָט אויסגעארבייט איהר האַנדוועלקער־ארגאַניזאציע, און מילאַן, וועלכע האָט געמאַכט איהר ערשטע רעוואָלוציע אין יאָהר 980, איז געווארען א גרויסער צענטער פאר קאָמערציע און איהרע

---

1) א. לושער, „לע קאָמינס פראַנסעז"; זעה אויך קלוקאָהן, „גע־שיכטע דעם גאָטעספריעדען", 1857. ל. סעמישאָן („לא פּעי ע לא טרעוו דע דיעו", 2 בענדער, פּאַריז, 1896) האָט געזוכט פאָרצושטעלען די גע־מיינדען־בעוועגונג אַלס אַ פאָלגע פון דער דאָזיגער אינסטיטוציע. אין דער ווירקליכקייט איז דער „טרועגא דעי", אַזוי גוט ווי די ליעגע, וואָס איז ענטשטאַנען אונטער לואי דעם דיקען צו בעשיצען זיך אַנטקעגען די רויבערישע אָנפאַלען פון די בארָאנען און די נארמאַנישע אויבערפאַלען, דורך און דורך א פאָלקסבעוועגונג. דער אייניציגער היסטאָריקער, וואָס דערמאַנט די דאָזיגע ליעגע — ווי־טאַליס — בעשרייבט עס אַלס אַ פאָלקס־געמיינדע. („קאָנסידעראַסיאָן סיר ל׳אויסטוּאָר דע פראַנס" אין 4טען באַנד פון אויג. טהיער׳ס ווערק, פּאַריז, 1868, ז. 191 און בעמערקונג.)

2) פערראַרי, באַנד 1, 152, 263, א. וו.

געווערבען האָבען געהאַט פאָלשטענדיגע אונאָבהענגיגקייט זינט דעם 11טען יאָהרהונדערט. 1) אַזוי אויך בריגגע און גהענט; דאָס גלייכען אייניגע שטעדט פון פראַנקרייך, אין וועלכע דער „מאַהל" אָדער „פאָרום" (פאָלקס־טריבונאַל) איז געוואָרען אַ גאַנץ זעלבסט־שטענדיגע אינסטיטוציע.2) און שוין אין פערלויף פון יענער פעריאָדע האָט זיך אָנגעהויבען די אַרבייט פון דעקאָרירען אַרטיס־טיש די שטעדט דורך אַרכיטעקטור־ווערק, וועלכע מיר בעוואונדערן נאָך איצטער, און וועלכע זאָגען עדות בקול רם אויף דער גייסטיגער בעוועגונג פון יענע צייטען. „די טעמפּלען זיינען דענסטמאָל בע־נייט געוואָרען כמעט איבער דער גאַנצער וועלט" האָט ראַול גלאַ־בער געשריבען אין זיין כראָניק, און אייניגע פון די שעהנסטע מאָנומענטען פון דער מיטעלאַלטערליכער אַרכיטעקטור שטאַמען אָב פון יענער פעריאָדע: די וואונדערבאַרע אַלטע קירך אין ברעמען איז געבויט געוואָרען אין 9טען י. ה.; סאַן מאַרקאָ פון ווענעדיג איז געענדיגט געוואָרען אין 1071, און דער שעהנער דאָם פון פּיזאַ אין 1063. דער פאַקט איז, אַז די גייסטיגע בעוועגונג, וועלכע איז בעשריבען געוואָרען אַלס די רענעסאַנס פון 12טען י. ה.3) און דער ראַציאָנאַליזם פון 12טען י. ה. — דער פאָרלויפער פון דער רעפאָר־מאַציאָן 4) — שטאַמען פון יענער פעריאָדע, ווען די מעהרסטע שטעדט זיינען נאָך געווען איינפאַכע הייפלעך פון קליינע דאָרף־געמיינדען, איינגעשלאָסען אין מויערען.

נאָך איין עלעמענט אָבער, אַחוץ דעם פרינציפּ פון דער דאָרף־געמיינדע, איז געווען נויטיג, כדי צו קאָנען געבען אָט די וואַק־סענדע צענטערס פון פרייהייט און אויפקלערונג די איינהייט פון

---

1) פעררענס, „איסטואַר דע פלאָרענס", ב. I, ז. 188; פערראַרי, דאָרט גופא I, ז. 283.

2) אויג. טהיער, „עססעי איבער דער געשיכטע פון דריטען שטאַם" (פראַנצ.), פאַריז 1875, ז. 414 און בעמערקונג.

3) פ. ראַקען, „די רענעסאַנס פון 12טען יאָהרהונדערט" (פראַנצ.) אין „עטיודען איבער דער געשיכטע פון פראַנקרייך", פאַריז 1875, ז. 55—117.

4) נ. קאָסטאָמאַראָוו, „ראַציאָנאַליסטי XII־וואָ וויעקאַ".

דענקען און טהאָן און די מאַכט פון איניציאַטיווע, וועלכע האָט געשאַפען זייער שטאַרקייט אין צוועלפטען און דרייצעהנטען י. ה.. מיט דער וואַקסענדער פערשיידענאַרטיגקייט פון די בעשעפטיגונ־גען, האַנדווערק און קונסטען, און מיט דעם וואַקסענדען האַנדעל אין ווייטע לענדער האָט זיך אויסגעבילדעט די נויטווענדיגקייט פון אַ נייער פאָרם פון פעראייניגונג — און אָט דער נייער עלעמענט איז געפונען געוואָרען אין די ג י ל ד ע ן. ביכער איבער ביכער זיינען געשריבען געוואָרען וועגען אָט די פעראיינען, וועלכע האָבען אונטער די נעמען ג י ל ד ע ן, ב ר ו ד ע ר ש אַ פ ט ע ן, פ ר י י נ ד ש אַ פ ט ע ן, „דרוזשעסטוואָ", „מיננע", „אַרטעלען" אין רוסלאַנד, „עסנאַף" אין סערביע און טערקיי, „אַמקאַרי" אין גרוזיניען, אַזוי שטאַרק זיך ענטוויקעלט אין מיטעלאַלטער, און גע־שפּיעלט אַזאַ וויכטיגע ראָליע אין דער בעפרייאונג פון די שטעדט. עס האָט אָבער גענומען די היסטאָריקער מעהר ווי זעכציג יאָהר, איידער מען האָט אָנגעהויבען פערשטעהן די אַלגעמיינע פערבריי־טונג פון אָט דער אינסטיטוציע און איהר אמת'ן כאַראַקטער. ערשט איצטער, ווען הונדערטער סטאַטוטען פון גילדען זיינען אָבגעדרוקט און אויסגעפאָרשט געוואָרען, און עס איז שוין בעקאַנט געוואָרען זייער פערוואַנדטשאַפט מיט די רוימישע „קאָלעגיע" און די נאָך פריהערדיגע פעראיינען אין גריכענלאַנד און אינדיע,1) קאָנען מיר בעהויפּטען מיט פולער זיכערקייט, אַז אָט די ברודערשאַפטען זיינען נאָר געווען אַ ווייטערע ענטוויקלונג פון דעמזעלבען פּרינציפּ, וואָס מיר האָבען געזעהן ווירקענדיג אין דעם ג ע נ ס און אין דער דאָרף־געמיינדע.

קיין זאַך קאָן ניט בעסער אָבמאָלען די דאָזיגע מיטעלאַלטער־ליכע ברודערשאַפטען, ווי די צייטווייליגע גילדען, וועלכע פלעגען געשאַפען ווערען אויף די האַנדעלס־שיפען. ווען אַ שיף פון דער

---

1) זעהר אינטערעסאַנטע פאַקטען בנוגע דער אַלגעמיינער פער־שפּרייטונג פון די גילדען קאָן מען געפינען אין דעם ווערק פון רעוו. דזש. מ. לאַמבערט „טו טהאוזענד יאירס אָוו גילד־לייף", הולל, 1891. וועגען די גרוזינער „אַמקאַרי" זעה עגיאַזאַראָוו, „גאָראָדסקיע צעכי" (די אָרגאַ־ניזאַציע פון די טראַנסקאַווקאַזישע אַמקאַרי) און די „זאַפּיסקי" פון דער קאַווקאַזישער געאָגראַפישער געזעלשאַפט XIV 2, 1889.

ה א נ ז א (א האנדעלס־קאָנפעדעראַציע פון שטעדט געגרינדעט אין 13טען י. ה.) איז אָבגעגאַנגען דעם ערשטען האַלבען טאָג, נאָכ־דעם ווי עס האָט פערלאָזען דעם האַפען, פלעגט דער קאַפּיטאַן (שיפער) פערזאַמלען די שיף־לייט און די פּאַסאַזשירען אויפ'ן דעק און האַלטען פאַר זיי די פאָלגענדע רעדע, ווי מיר געפינען עס אין אַ בעריכט פון אַ מענשען פון יענער צייט: —

„אַזוי ווי מיר זיינען איצט אין די הענד פון גאָט און די וואַלען, — האָט ער געזאָגט — מוז יעדער איינער זיין גלייך צו יעדען אַנדערן. און אַזוי ווי מיר זיינען אַרומגערינגעלט פון שטורמס, הויכע אינדען, ים־רויבער און אנדערע סכנות, מוזען מיר האַלטען אַ שטרענגע אָרדנונג, כדי מיר זאָלען קענען ברענגען אונזער נסיעה צו אַ גוטען סוף. דעריבער וועלען מיר איצט זאָגען די תפלה פאַר אַ גוטען ווינד און אַ גליקליכע רייזע, און מיר וועלען, לויט דעם מאַרין־געזעץ, אויסקלייבען די מענשען, וואָס זאָלען פערנעהמען די ריכטער־פלעצער (שאָפפען־שטעלען). גלייך נאָכדעם האָבען אַלע אויסגעקליבען אַ וואָגט און פיער ס ק אַ ב י נ י, וועלכע זיינען געוואָרען די ריכטער. ביים סוף פון דער רייזע האָט דער וואָגט און די סקאַביני אָבגעגעבען זייער אַמט און אַדרעסירט די מענשען פון שיף ווי פאָלגט: — „וואָס איז געשעהן אויפ'ן שיף, מוזען מיר איינער דעם אַנדערן מוחל זיין און בעת[illegible]טען ווי אָבגעשטאָרבען („טאָדט אונד אַב זיין לאַסען"). מיר האָבען גע'משפט לויט יושר און אין די אינ־טערעסען פון גערעכטיגקייט. דעריבער בעטען מיר אייך אַלעמען, אין נאָמען פון עהרליכע גערעכטיגקייט, צו פערגעסען יעדע שנאה, וואָס איינער קאָן טראָגען אויפ'ן אַנדערען, און שווערען אויף ברויט מיט זאַלץ, אַז איהר וועט ניט דענקען וועגען דעם מיט בייזקייט. אויב אָבער ווער עס איז רעכענט זיך געקריוודעט, מוז ער אַפּעלירען צום לאַנד־וואָגט און בעטען ביי איהם גערעכטיגקייט איידער די זון געהט אונטער." — אַראָבגעהענדיג פון שיף פלעגט מען איבערגעבען אַלע געלד־שטראפען דעם וואָגט פון האַפען־שטאָדט, צו פערטיילען צווישען די אָרימעלייט."1)

אָט די איינפאַכע ערצעהלונג גיט אפשר דאָס בעסטע בילד פון דעם גייסט פון די מיטעלאַלטערליכע גילדען. עהנליכע אָרגאַניזאַ־

---

1) י. ד. וואונדערער'ס „רייזע־בעריכט" אין פיכאַרד'ס „פראַנק־פורטער אַרכיוו", II, 245, ציטירט ביי יאַנסען „געשיכטע דעס דויטשען פאָלקעס", I 355.

ציעס זיינען אויסגעוואקסען אומעטום, וואו נאר א גרופּע מענשען — פּישער, יעגער, רייזענדע סוחרים, אדער אלטגעזעסענע בעלי־מלאכות — זיינען זיך צונויפגעקומען פאר א געמיינזאמע אויפגאבע. אויפ'ן שיף הערשט געוועהנליך די אויטאריטעט פון דעם קאפּיטאן, כדי אבער צו פערזיכערן דעם ערפאלג פון דער געמיינשאפטליכער אונטערנעהמונג, די נסיעה אויפ'ן ים, האבען זיי אלע, רייכע און ארעמע, מייסטערס און שיף־מענשען, דער קאפּיטאן און די מאט־ראזען, — איינגעשטימט צו זיין גלייכע יחסנים אין זייערע געגענזייטיגע בעציהונגען, צו זיין פּשוט מענשען, וואס זיינען מחויב צו העלפען איינער דעם אנדערען, און אויסצוגלייכען זייערע מעגליכע סכסוכים פאר ריכטער, וועלכע זיי אלע האבען אליין אויסגעקליבען. אזוי אויך, וועו עס זיינען זיך צוזאמענגעקומען פערשיידענע בעלי־מלאכות — מויערער, סטאליער, שטיין־האקער — צו בויען למשל א קאטהעדראל, האבען זיי אלע אנגעהערט צו א שטאדט, וועלכע האט געהאט איהר פאליטישע ארגאניזאציע, און יעדער איינער פון זיי האט נאך אנגעהערט צו זיין אייגענעם צעך; אבער אחוץ דעם זיינען זיי געווען פעראייניגט דורך זייער געמיינזאמער אונטער־נעהמונג, וועלכע זיי האבען פערשטאנען בעסער ווי אלע אנדערע, און זיינען ארייגעטראטען אין א קערפערשאפט, וואס איז געווען פערבונדען דורך ענגערע, הגם נאר צייטווייליגע, בענדער: זיי האבען געגרינדעט א גילדע אויף צו בויען דעם קאטהעדראל.1) דיזעלבע זאך זעהען מיר היינטיגען טאג אין דעם „קאף" פון די קאביליען.2) די קאביליען האבען זייער דארף־געמיינדע, זיי איז אבער ניט געווג פאר אלע פאליטישע, קאמערציעלע און פריוואטע נויטען פון פּראייניגונג, און דעריבער ווערט אויפגעבויט די ענגערע ברודערשאפט פון דעם ק א ף.

וואס געהערט דעם געזעלשאפטליכען כאראקטער פון דער מיטעלאלטערליכער גילדע, קאן מען עס ארויסזעהן פון יעדען סטאטוט איהרען. ווען מיר נעהמען צ. ב. ש. די ס ק ר א פון אן אלטער דענישער גילדע, לעזען מיר דארטען ערשטענס, אן ערקלע־

---

1) דר. לעאנארד ענגען, „דער דאם צו קעלן, היסטארישע אויסלויטונג", קעלן 1871, ז. 46, 50.

2) זעה פאריגען קאפּיטעל.

רונג פון די אלגעמיינע ברידערליכע געפיהלען, וואס מוזען הערשען אין דער גילדע; דערנאך קומען די רעגעלען בנוגע איהר אייגענער יוריסדיקציע אין פאל פון מחלוקות צווישען צוויי ברידער, אדער צווישען א ברודער און א פרעמדען; און לסוף זיינען אויסגערעכענט די געזעלשאפטליכע פליכטען פון די ברידער. אויב א ברודער'ס הויז האט אבגעברענט, אדער זיין שיף איז אונטערגענגען, אדער ער האט געליטען שאדען אויף זיין נסיעה צו א מקום קדוש (פילגרים־רייזע), מוזען אלע ברידער איהם קומען צו הילף. וען א ברודער וערט מסוכן קראנק, מוזען צוויי ברידער האלטען וואך ביי זיין קראנקען־בעט, ביז ער איז ארוים פון געפאהר, און אויב ער שטארבט, מוזען די ברידער איהם מקבר זיין. — א וויכטיג עובדא אין יענע צייטען פון מגפות — און נעהן צו זיין לויה אין קירך און אויפ'ן בית־עולם. נאך זיין טויט מוזען זיי זארגען פאר זיינע קינדער, אויב עס איז נויטיג; זעהר אפט וועלט דאן די אלמנה א שוועסטער פון דער גילדע.1)

אט די צוויי הויפטשטריכען געפינען זיך אין יעדער ברודער־שאפט, וואס האט זיך געבילדעט פאר יעדען מענליכען צוועק. אין יעדען פאל האבען די מיטגליעדער בעהאנדעלט איינער דעם אנדערען, און אנגערופען איינער דעם אנדערן ברודער און שוועסטער.2) אלע זיינען געווען גלייך אין דער גילדע. זיי האבען געהאט אין זייער בעזיץ געמיינשאפטליכעם אייגענטום (פיה, לאנד, געבייידען, קירכען, אדער א געלד־קאסע). אלע ברידער האבען געמוזט נעהמען א שבועה צו פערגעסען אלע אלטע צאנקעריין, און אזוי ווי זיי האבען ניט ארויפגעלעגט די התחייבות איינער אויפ'ן אנדערען קיינמאל וועלט זיך ניט צו קריגען צווישען זיך, האבען זיי אייני־

---

1) קאפאד אנכער. „אם גאמלע דאנסקע גילדער אג דערעם אונדער־גאנג", קאפענהאגען, 1785. סטאטוטען פון א קנו גילדע.

2) וועגען דער לאגע פון די פרויען אין די גילדען זעה פרויליין טולמין סמיטה'ס אינלייטונגס־בעמערקונגען צו איהר פאטער'ס ווערק „דהי ענגליש גילדס". אוינס פון די קאמבריזש סטאטוטען (ז. 281) פון דעם יאהר 1503 זאגט עס ארוים גאנץ דייטליך אין דעם פאלגענדען זאץ: „די סטאטוטען זיינען געמאכט לויט דער אלגעמיינער אויפשטימונג פון אלע ברידער און שוועסטער פון דער אלער הייליגען גילדע."

געשטימט, אז קיין מחלקה זאל ניט דערגעהן ביז צו א קריעג פון נקמה, אדער צו א פראצעס פון אן אנדער געריכט אחוץ פאר דעם טריבונאל פון די בריידער אליין. אויב א ברודער איז פערוויקעלט געוואָרן אין א מחלקה מיט א פרעמדן, האבען זיי זיך מתחייב געווען איהם בייצושטעהן „צו גוטען אדער שלעכטען"; ד. ה. סיי מען האט איהם בעשולדיגט פאלש, סיי ער איז ווירקליך געווען שולדיג, זיינען זיי געווען מחויב איהם צו שטיצען און זעהן ברענגען די זאך צו א שלום. כל זמן עס האט זיך ניט געהאנדעלט וועגען אן אנגריף בסתר — אין וועלכען פאל ער וואלט געשטאנען אויסערן געזעץ — איז די ברודערשאפט געשטאנען פאר איהם.1) אויב די קרובים פון דעם אנגעגריפענעם האבען געוואלט זיך גלייך נוקם זיין אהן איהם דורך א נייעם אנגריף, האט די ברודערשאפט איהם בעזאָרגט מיט א פערד צו ענטלויפען, אדער מיט א שיפעל, א פאר רודערס, א מעסער און א שטאהל צו קלאפען פייער; אויב ער איז געבליבען אין שטאדט, פלעגען איהם צוועלף ברידער בעגלייטען, כדי איהם צו בעשיצען, און דערווייל אונטערהאנדלען מיט'ן נגזל וועגען דעם שאדענערזאץ. זיי זיינען נעגאנגען אין געריכט צו שווערען פאר איהם, און אויב דאס געריכט האט איהם געפונען שולדיג, האבען זיי ניט דערלאזען ער זאל אינגאנצען רואינירט ווערען און פערקויפט ווערען פאר א שקלאף, אויב ער איז ניט געווען בכח צו בעצאהלען דעם צוגע'משפט'ען קנס: זיי האבען בעצאהלט פאר איהם, ווי דאס פלעגט טהאן דער שטאם אין די אלטע צייטען. נאר וען א ברודער איז פאלש געווען צו זיינע ברידער פון גילדע, אדער אפילו צו אנדערע מענשען, האט מען איהם אויסגע-

---

1) אין די מיטעלאלטערליכע צייטען איז נאר א געהיימער אנגריף בעהאנדעלט געוואָרען אלס מאָרד. בלוט-ראכע אין מיטען העלען טאג האט געהייסען ערעכטיגקייט; און הרג'ענען א מענשען אין א שטרייט האט ניט געהייסען קיין מאָרד, אויב דער אנגרייפער האט נאר אַרויסגעציגט, אז ער האט חרטה און ער איז גרייט מקבל פסק צו זיין פאר דעם אונרעכט וואס ער האט געטהאן. טיפען שפורען פון אט דעם חלוק עקזיסטירען נאך אין דעם מאדערנעם קרימינאל-רעכט, דערהויפט אין רוסלאנד.

שלאסען פון דער ברודערשאפט „מיט דעם נאמען פון א ניקס“ (טהא סקאל האן מאעלעס אף בראדרעסקאפ מעט נידינגס נאופן).1)

אט דאס זיינען געווען די הויפט־אידעען פון יענע ברודער־שאפטען, וועלכע האבען ביסלעכווייז אנגענפילט דאס גאנצע מיטעל־אלטערליכע לעבען. מיר ווייסען פאקטיש וועגען גילדען צווישען אלע מענליכע פראפעסיאנען: גילדען פון לייבאייגענע, 2) גילדען פון פרייע לייט, און גילדען פון פרייע לייט און לייבאייגענע צוזא־זאמען; גילדען, וואס האבען זיך ארגאניזירט פאר דעם ספעציעלען צוועק צו געהן אויף געיעג, פאנגען פיש, אדער פאהרען אויף א האנדעלס־עקספעדיציע, און האבען זיך אויפגעלעזט, וועז דער ספע־ציעלער צוועק איז ערפילט געווארען; און אויך גילדען, וועלכע האבען עקזיסטירט הונדערטע יאהרען אין א געוויסען האנדווערק אדער האנדעל־בעטרייב. און אין דעם ערך, וואס דאס לעבען האט וואס ווייטער ארויסגערופען אלץ מעהר פערשיידענע צוועקען, אזוי איז אויך אלץ גרעסער געווואקסען די פערשיידענארטיגקייט פון די גילדען. אזוי זעהען מיר זיינען ניט נאר סוחרים, האנדווערקער, יענער און פויערים געווען פראיניגט אין גילדען, נאר מיר האבען אויך גילדען פון גלחים, מאלער, לעהרער פון אנפאנג־שולען און אוניווערזיטעטען, גילדען אויפצופיהרען דאס שפיעל פון קריסטום' ליידען, צו בויען א קירך, צו ענטווויקלען די „מיסטערי“ (הויליגע שפיעלען) פון א געוויסער שול פון קונסט אדער האנדווערק, אדער פאר א ספעציעלען אופן פון צייט־פערטרייב; גילדען אפילו צווי־שען בעטלער, הענקער און געפאלענע פרויען, און אלע זיינען געווען ארגאניזירט אויף דעמזעלבען דאפעלטען פרינציפ פון אייגענער יורישדיקציע און געגענזייטיגער שטיצע.3) וועגען רוסלאנד האבען

---

1) קאפאד אנכער. דארט גופא. דאס דאזיגע אלטע ביכעל ענטהאלט פיעלעס, וואס די שפעטיגערע פארשער האבען פערזעהן.

2) זיי האבען געשפיעלט א וויכטיגע ראליע אין די אויפשטאנדען פון די לייבאייגענע, און זיינען דעריבער פערבאטען געווארען עטליכע מאל כסדר אין דער אנדער העלפט פון 9טען יאהרהונדערט. עס פערשטעהט זיך, דעם קעניג'ס פערבאטען זיינען געבליבען א טויטער בוכשטאב.

3) די איטאליענער מאלער פון מיטעלאלטער זיינען אויך געווען אר־גאניזירט אין גילדען, וועלכע זיינען אין א שפעטיגער עפאכע געווארען

מיר פּאָזיטיווע ראיות וואָס בעווייזען, אַז אין דער אַרבייט פון „מאַכען רוסלאַנד" האָבען די אַ ר ט ע ל ע ן פון יעגער, פישער און הענדלער געהאַט פּונקט אַזאַ חלק, ווי די יונגע דאָרף־געמיינדען; און דאָס לאַנד איז נאָך ביז היינטיגען טאָג בעדעקט מיט אַרטעלען.1)

מען קאָן זעהן פון אָט די עטליכע בעמערקונגען, ווי ניט ריכ־טיג עס איז געווען דער שטאַנדפּונקט פון אייניגע ערשטע פאָרשער פון די גילדען, ווען זיי האָבען געמיינט, אַז דער עצם פון דער דאָזיגער אינסטיטוציע איז בעשטאַנען אין דעם יעהרליכען פעסט, וואָס די גילדען האָבען געפייערט. אין דער ווירקליכקייט איז די געמיינשאַפטליכע סעודה אַלעמאָל פאָרגעקומען אין דעם אייגענעם טאָג, אָדער אויף מאָרגען, נאָך די וואַהלען פון די עלט־סטע. בעת מען פלעגט בעטראַכטען געוויסע ענדערונגען אין די סטאַטוטען, און זעהר אָפט בעת מען פלעגט אורטיילען די מחלקות,

---

קונסט־אַקאַדעמיען. אויב די איטאַליענער קונסט פון יענע צייטען צייכענט זיך אויס מיט אַזוי פיעל אינדיווידואַליטעט, אַז אפילו איצטער קאָנען מיר אונטערשיידען צווישען די פערשיידענע שולען פון פּאַדואַ, באַסאַנאַ, טרע־וויזאָ, וועראָנאַ, א. אַז. וו. אָבוואויל די אַלע שטעדט זיינען געשטאַנען אונ־טער'ן איינפלוס פון ווענעדיג, איז עס געקומען דערפון — ווי זש. פּאול ריכטער בעמערקט—וואָס די מאַלער פון יעדער שטאָדט האָבען געהערט צו אַ בעזונדער גילדע, וועלכע איז געווען פריינדליך מיט די גילדען פון די אַנדערע שטעדט, אָבער האָט געפיהרט אַ בעזונדער עקזיסטענץ. דער עלט־סטער גילדע־סטאַטוט, וואָס מיר ווייסען, איז פון אַ גילדע אין וועראָנאַ, וועלכע טראָגט דעם דאַטום 1303, מען קאָן אָבער קלאָר זעהן, אַז עס איז קאָפּירט פון אַנדער סטאַטוט, אַ פיעל עלטערען. אין די התחייבות'ן פון די מיטגליעדער געהען אַריין, לויט דעם דאָזיגען סטאַטוט: „ברידערליכע הילף אין אַלערליי נויטען", „גאַסטפריינדליכקייט צו פרעמדע בעת זיי געהען דורך דער שטאָדט, דען אויף דעם אופן קאָן מען בעקומען ידיעות וועגען זאַכען, וואָס זיינען כדאי צו וויסען", און דער חוב, „צו פערשאַפען בעקוועמליכקייטען די וואָס זיינען שוואַך אין געזונד". („ניינטינטה סענ־טורי" פאַר נאָוועמבער 1890 און אויגוסט 1892).

1) די הויפּט־ווערק וועגען די אַ ר ט ע ל ע ן האָב איך אָנגעוויזען אין דעם אַרטיקעל „רוסלאַנד" פון דער ענציקלאָפּעדיאַ בּ יטאַניקאַ, 9טע אויסגאַבע, ז. 84.

וואס זיינען ענטשטאנען צווישען די ברידער,1) אדער אין דעם טאג, ווען מען האט בעגייט די שבועה פון טרייהייט צו דער גילדע. די געמיינשאפטליכע סעודה, פונקט ווי דער פעסטטאג פון דער אלטער פאלקספערזאמלונג פון שטאם — דער מ א ה ל אדער מ א ל ו ם — אדער דער בוריאטישער א ב א, אדער דער געמיינדע־פעסט און דער ערנטע־מאהלצייט, איז אינפאך געווען א צייכען פון ברודערשאפט. עס האט סימבאליזירט די צייטען, ווען אלץ האט געהערט געמיינשאפטליך צום שטאם. וועניגסטענס אין דעם טאג האט אלץ געהערט צו אלעמען: אלע זיינען געוועסען ביי אין טיש און געגעסען פון איין מאהלצייט. אפילו גאר א צייט שפעטער איז דער איינוואוינער פון מושב אביונים פון א לאנדאנער

---

1) זעה צ. ב. ש. די טעקסטען פון די קעמבריזש גילדען, וואס טולמין סמיטה האט געבראכט („ענגליש גילדס", לאנדאן, 1870, ז. 274—276), פון וועלכע עס ווייזט זיך ארויס, אז דער „אלגעמיינער און הויפט־טאג" איז געווען דער „וואהל־טאג"; אדער טש. מ. קלאדע'ס „דהי אוירלי היסטארי אוו דהי גילד אוו דהי מוירטשענט טיילארס", לאנדאן, 1888, I, 45 א. אז. וו. וועגען דער בעניאונג פון דער טרייהויט־שבועה זעה די יאמסווייקינג זאגא וואס וועלט דערמאנט אין פאפענהויים „אלטדענישע שוטצענגילדען", ברעסלוי, 1885, ז. 67. עס זעהט אויס גאנץ וואהרשיינליך, אז וועז די גילדען האבען אנגעהויבען פערפאלגט צו ווערען, האבען פיעלע פון זיי אינגעשריבען אין זייערע סטאטוטען נאר דעם מאהלצייט־טאג און זייערע פרומע פליכטען, דערמאנענדיג נאר פערשטעל־טערהויד די ריכטערליכע פונקציעס פון דער גילדע; די דאזיגע פונקציע אבער איז ניט פערשוואונדען געווארען ביז א פיעל שפעטיגערער צייט. די פראגע „ווער וועט זיין מיין ריכטער?" האט איצטער קיין בעדייטונג ניט, זינט דער שטאאט האט די ריכטערליכע ארגאניזאציע אוועקגענומען פאר זיין ביוראקראטיע; אבער אין די צייטען פון מיטעלאלטער האט די פראגע געהאט די גרעסטע בעדייטונג, דערהויפט וויל אן אויגענע יוריסדיקציע האט בעטייט אן אויגענע אדמיניסטראציע. מען מוז אויך בעמערקען, אז די אויבערזעצונג פון די אנגלאזאקסישע און דעניש וועל־טער „גילד ברעטהרען" אדער „בראדרא" דורך דעם לאטיינישען ווארט „קאנוויוויי" (וואס מיינט „טרינק־בריידער") האט אויך געמוזט בייטראגען צו דעם טעות פון יענע ערשטע פארשער.

גילדע געזעסען יענעם טאג זייט ביי זיך מיט דעם רייכען אלדער־מאן. בנוגע דעם חילוק, וואס אייניגע פארשער האבען געזוכט פעסטצושטעלען צווישען די אלט־זאקסישע „פריעד גילדע" און די אזוי גערופענע „געזעלשאפטליכע" אדער „רעליגיעזע" גילדען, קאן מען זאגען, אז זיי זיינען אלע געווען פריער־גילדען אין דעם פריהער דערמאנטען זין1) און זיינען אויך אלע געווען רעליגיעזע אין דעם זין, אין וועלכען א דארף־געמיינדע אדער א שטאדט, וואס איז אוועקגעשטעלט געוואָרען אונטער דער פראטעקציע פון א ספעציעלען הייליגען, איז געזעלשאפטליך און רעליגיעז. אויב די אינסטיטוציע פון דער גילדע האט בעקומען אזא שטארקע פערשפרייטונג אין אזיע, אפריקא און איראָפּא; אויב זי האט עקזיסטירט טויזענד יאהרען, ארויפקומענדיג אבער און וויעדער, וועו די עהנליכע אומשטאנדען האבען זי ארויסגערופען אין לעבען, איז עס דערפאר וויייל זי איז געווען א סך מעהר איידער א געזעלשאפט אויף צו עסען צוזאמען, אדער צו געהן אין קירך אין א בעשטימטען טאג, אדער א בעערדיגונגס־פעראיין. זי האט פערענטפערט א טיף־איינגעווארצעלטע נויט פון דער מענשליכער נאטור און האט פערקערפערט אין זיך אלע די אייגענשאפטען, וואס דער שטאט האט שפעטער אוועקגענומען פאר זיין ביוראָקראטיע און פאליציי, און זי איז געווען נאך פיעל מעהר ווי דאס. זי איז געווען אן אסאציאציע פאר געגענזייטיגער שטיצע, אונטער אלע אומשטענדען און צופעלען פון לעבען, „דורך ראטה און טהאט", און זי איז געווען אן ארגאניזאציע אויפצוהאלטען נערעכטיגקייט — אונטערשיידענדיג זיך פון דעם שטאט דערמיט, וואס זי האט אין אלע פעלען איינגעפיהרט א הומאניטערען, ברידערליכען עלעמענט, אנשטאט דעם פארמאלען עלעמענט, וועלכער איז דער הויפט קענצייכען פון דעם שטאט'ס אריינמישען זיך. אפילו וען דער גילדע־ברודער האט געמוזט ערשיינען פאר דעם טריבונאל פון דער גילדע, איז ער געשטאנען פאר מענשען, וועלכע האבען איהם גוטע געקענט און זיינען פריהער געווען זיינע חברים ביי זייער טעגליכער ארבייט,

1) זעה די אויסגעצייכענטע בעמערקונגען וועגען דער פריעד־גילדע פון דזש. ר. גרין און פרוי גרין אין „דהי קאנקווערסט אוו ענגלאנד", לאנדאן 1883, ז. 30—229.

ביי דער געמיינשאפטלעכער סעודה, און ביים ערפילען זייערע ברי־דערליכע פליכטען: מענשען וואס זיינען באמת געווען זיינס גלי־כען און בריידער, ניט יוריסטען אדער פערטיידיגער פון וועמעס איז פרעמדע אינטערעסען.1)

עס איז קלאר, אז אן אינסטיטוציע, וועלכע איז אזוי גוט צו־געפאסט צו בעפריעדיגען די נויטען פון פראייניגונג, ניט בערוי־בענדיג דעם יחיד פון זיין איניציאטיווע, האט געמוזט זיך פער־שפרייטען, וואקסען און זיך פערשטארקען. שווער איז נאר געווען צו געפינען אזא פארם, וואס זאל ערלויבען צו פעדערירען די גילדען־פראייניגן, ניט קומענדיג אין א צוזאמענשטויס מיט די פראייניגונגען פון די דארף־געמיינדען, און וואס זאל קאנען זיי אלעמען פראייניגען אין איין הארמאניש גאנצעם. און וועז אזא פארם פון פראייניגונג איז געפונען געווארען — אין דער פרייער שטאדט — און א רייהע גינסטיגע אומשטענדען האט געגעבען די שטעדט די מעגליכקייט צו דערקלערען זייער אונאבהענגיגקייט, האבען זיי עס געטאן מיט אזא געדאנקען־איניגקייט, וועלכע מוז ארויסרופען בעוואונדערונג אפילו אין אונזער יאהרהונדערט פון אייזענבאהנען, טעלעגראפען און דרוקערייען. הונדערטע פריי־פאפירען (טשארטערס), אין וועלכע די שטעדט האבען בעשטע־טיגט זייער בעפרייאונג, זיינען אנגעקומען צו אונז, און ניט קוקענ־דיג אויף דער אונענדליכער פערשיידענקייט פון די פרטים, וואס איז אבגעהאנגען פון דער מעהר אדער וועניגער פאלשטענדיגקייט פון זייער בעפרייאונג, געפינט מען אין זיי אלעמען דיזעלביגע הויפט־אידעען. די שטאדט האט זיך ארגאניזירט ווי א פעדעראצ־ציע, אי פון די קלייגע דארף־געמיינדען, אי פון די גילדען.

„אלע וואס געהערען צו דער פריינדשאפט פון שטאדט — אזוי וועלט געזאגט אין דעם פריי־פאפיער, וואס פיליפ דער גראף פון פלאנדערן האט געגעבען די בירגער פון ע י ר, אין יאהר 1888 — האבען פערשפראכען און בעשטעטיגט מיט א שבועה און אויפ'ן גלויבען, אז זיי וועלען העלפען איינער דעם אנדערן ווי בריידער אין אלץ וואס איז גוט און עהרליך. אז אויב איינער בעגעהט אן עולה

1) זעה אנהאנג VIX

אנטקעגען דעם אנדערן אין וואָרט אָדער טהאט, זאָל דער וואָס האָט געלייטען דערביי ניט נעהמען קיין נקמה דערפאר, ניט ער אליין און ניט זיין פאמיליע.... ער זאָל ברענגען א קלאָגע, און דער בעל־עולה וועט אויסקויפען זיין זינד, לויט דעם פסק וואָס צוועלף גע־וועהלטע ריכטער, זיצענדיג אלס פערמיטלער, וועלען ארויס־ברענגען. און אויב דער גע'עולה'טער אָדער דער בעל עולה וואלפט זיך ניט אונטער דעם בעשלוס פון די פערמיטלער, נאָכדעם ווי מען האָט איהם מתרה געווען דריי מאָל, ווערט ער אויסגעשלאָסען פון דער פריינדשאפט אלס א זינדיגער מענש און א שבועה־ברעכער.“[1])

„יעדעס מיטגליעד פון דער געמיינדע וועט זיין געטריי זיין מיטגעשווארענעם און וועט איהם געבען הילף און ראטה, לויט ווי ער וועט פיהלען וואָס די גערעכטיגקייט פאָדערט פון איהם“ — ווערט געזאגט אין די פריי־פאפיערען פון אמיען און אבבעוויל. „אלע וועלען העלפען אייניג די אנדערע לויט זייערע קרעפטען, אין די גרעניצען פון דער געמיינדע, און וועלען ניט דערלאָזען, אז אייניער זאָל אוועקגעהמען וואָס־ניט־אין פון דעם אנדערן, אָדער איהם צווינגען צו צאָהלען קאָנטריבוציע“ — לעזען מיר אין די פריי־פאפיערען פון סואסאן, קאמפיען, סאנלים און אין פיעלע אנדערע פון דעם זעלבען טיפ.[2]) און אזוי וויטער מיט אונ־צעהליגע וואריאציעס אויף דעם אייגענעם טעמא.

„די קאממונע — האָט געשריבען גיליבער דע נאָושאן — איז א שבועה פאר געגענזייטיגער הילף (מוטואי אדיוטאריי קאניו־ראטיא)... א נייי און העסליך וואָרט. דורכדעם ווערען די לייב־אייגענע (קאפיטע סענסי) בעפריידט פון יעדער קנעכטשאפט; דורכדעם קאָנען זיי פעראורטיילט ווערען נאָר צו בעצאָהלען א געוועלטיגע בעשטימטע שטראָף פאר עובר זיין דעם געזעץ; דורכדעם

---

1) „זאמלונג פון די תקנות פון די קעניגע פון פראנקרייך“, באנד XII, ז. 562; ציטירט פון אויג. טהיעררי אין זיין „בעטראכטונגען איבער דער געשיכטע פון פראנקרייך“ (פראנצ.), ז. 196, דוָאדעצימא אויסגאבע.

2) א. לושער, „די פראנצויזישע קאמונעס“ (פראנצ.), ז. 45, 46.

ווערען זיי בעפרייט פון די אבצאהלונגען, וואס זיי האבען אלעמאל געמוזט צאהלען.“ 1)

די אייגענע בעפריאונגס־כוואליע איז אין 12טען יאהרהונדערט דורכגעלאפען דורך גאנץ אייראפא, פערכאפענדיג סיי די רייבע שטעדט, סיי די ארעמסטע שטעדטלעך. און אויב מיר קאנען זאגען, אז בכלל זיינען די איטאליענער שטעדט געווען די ערשטע, וואס האבען זיך בעפרייט (פיעלע פון זיי אין 11טען י. ה. און אייניגע זאגאר אין 10טען י. ה.), קאנען מיר דאך ניט אנווייזען אויף קיין צענטער פון וואנען די בעוועגונג האט זיך אנגעהויבען. זעהר אפט א קליין שטעדטל אין צענטראל אייראפא אנגעפיהרט די בעוועגונג אין זיין געגענד און די גרויסע שטעדט האבען אנגענומען זיין טשארטער ווי א מוסטער פאר זייערע אייגענע. אט אזוי איז דער טשארטער פון דעם קליין שטעדטל לאררים אנגענומען געוואָרען פון דריי און אכציג שטעדט אין דרום־מערב פראנקרייך, און דער טשארטער פון באמאן איז געוואָרען דער מוסטער פאר אריבער פינף הונדערט שטעדט און שטעדטלעך אין בעלגיען און פראנקרייך. ספעציעלע דעלעגאטען פלעגען ארויסגעשיקט ווערען פון די שטעדט צו זייערע שכנים צו בעקומען א קאפיע פון זייער טשארטער, און זיי פלעגען פערפאסטן זייערע קאנסטיטוציעס לויט דעם מוסטער. דאך מוז מען בעמערקען, אז זיי פלעגען ניט פשוט קאפירען אייגער דעם אנדערן: זיי האבען פערפאסט זייערע אייגענע טשארטערס לויט די קאנצעסיעס, וואס זיי האבען ארויסגעקראגען פון זייערע פעאדאלע הערשער, און דער רעזולטאט איז געווען, ווי איין היסטאריקער האט בעמערקט, אז די טשארטערס פון די מיטעלאלטערליכע קאמונעס האבען ענטהאלטען דיזעלביגע פערשיידענארטיגקייטען ווי די גאטישע ארכיטעקטור פון זייערע קירכען און קאטהעדראלען. זיי האבען אלע געהאט דיזעלביגע הויפט אידעען — דער קאטהעדראל האט סימבאליזירט די פרייהייט פון דער קירך־נעמיינדע און גילדע אין דער פרייער שטאדט — און אויך דיזעלביגע אונענדליך־רייבע פערשיידענארטיגקייט פון די דעטאלען.

1) גילבער דע נאזאן, „דע ווישא סוא“, ציטירט פון לוישער, ד. ג. זיים 14.

דער הויפט־פונקט איז געווען צו האָבען אַן אייגענע יוריסדיק־ציע, און אַן אייגענע יוריסדיקציע האָט שוין אויך געמיינט אַן אייגענע אַדמיניסטראַציע. אָבער די שטאָדט איז ניט געווען בלויז אַן „אויטאָנאָמעס" טייל פון דעם שטאַאט — אזוינע צוויידייטיגע וועלטער זיינען אין יענע צייטען נאָך ניט אויסגעקלערט געווען — זי איז געווען א שטאַאט פאַר זיך אַליין. זי האָט געהאַט דאָס רעכט פון מלחמה און שלום, צו גרינדען פעדעראַציעס און מאכען אַליאַנצען מיט איהרע שכנים. זי האָט געהאַט אונבעגרעניצטע רעכט אין איהרע אייגענע עסקים און אין פרעמדע האָט זי זיך ניט געמישט. די העכסטע פאָליטישע מאכט האָט ענטוועדער געקאָנט ליענען איננאַנצען אין א דעמאָקראַטישען פאָרום, ווי עס איז געווען דער פאַל אין פסקאָוו, וואו די ו ו י ע ט ש ע האָט געשיקט און אָנגענומען אמבאַסאַדאָרען, געשלאָסען אָבמאכען, אָנגענומען און אַוועקגעשיקט קניאזען, אָדער גאָר אויסגעקומען אָהן זיי פאַר צעהנדליגע יאָהרען; אָדער די דאָזיגע מאכט איז איבערגעענט־פערט געווארען אין די הענד פון אַן אריסטאָקראַטיע פון סוחרים אָדער אפילו אַדעליגע, אָדער זיי האָבען זיי אוזורפירט, ווי עס איז געווען דער פאַל אין הונדערטע איטאַליענישע און מיטען־אייראָפּע־אישע שטעדט. דער פרינציפ איז אָבער אַלעמאָל געבליבען דער־זעלביגער: די שטאָדט איז געווען א שטאַאט און — וואָס איז אפשר דאָס מערקווירדיגסטע דערבי — וען די מאכט אין שטאָדט איז פערכאפט געוואָרען פון אַן אריסטאָקראַטיע פון סוחרים אָדער אפילו פון אַדעליגע, איז דאָס אינערליכע לעבען פון שטאָדט און דער דעמאָקראַטיזם פון טאג־טעגליכען לעבען ניט פערשוואונדען געוואָרען, דען זיי זיינען גאַנץ ווינציג אָבגעהאַנגען פון דאָס וואָס מען וואָלט געקאָנט אַנרופען די פאָליטישע פאָרם פון שטאַאט.

דער סוד פון אָט דעם אויבענאויפיגען ווידערשפרוך ליענט דערין, וואָס די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט איז ניט געווען קיין צענטראַליזירטער שטאַאט. וואָס איז שייך איהר אינערליכע אָר־גאַניזאַציע האָט די שטאָדט אין פערלויף פון די ערשטע יאָהר־הונדערטען פון איהר עקזיסטענץ כמעט גאָר ניט געקאָנט אָנגערו־פען ווערען א שטאַאט. דערפאר ווייל דער מיטעלאַלטער האָט פונקט אזוי ווענig געוואוסט פון דער היינטיגער טעריטאָריעלער צענטראַליזאַציע פון פונקציעס, ווי פון דער היינטיגער טעריטאָריעלער צענטרא־

ליזאציע. יעדע גרופע האט געהאט איהר חלק סואוועריניטעט. די שטאדט איז געווען־ליך געווען איינגעטיילט אין פיער קוואַרטאלען אדער אין פינף ביז זיבען „עקען" (סעקציעס), וואס האבען ארויס־געשטראלט פון איין צענטר, און יעדער קוואַרטאל אדער סעקציע האט בדרך כלל פארגעשטעלט א בעשטימטען קלאס פון מסחר אדער פראפעסיע, הגם ער האט אויך ענטהאלטען איינוואוינער פון פערשיידענע געזעלשאפטליכע פאזיציעס און בעשעפטיגונגען — אדעליגע, סוחרים, בעלי מלאכות. אדער אפילו האלב־לייבאייגענע. יעדער קוואַרטאל אדער סעקציע האט אבער פארגעשטעלט מיט זיך א גאנץ זעלבסטשטענדיגע איינהייט. אין וועגעדיג איז יעדער אינזעל געווען אן אונאבהענגיקע פאליטישע געמיינדע. ער האט געהאט זיינע אייגענע ארגאניזירטע האנדעל און האנדווערק, זיין אייגענעם מסחר אין זאלץ, זיין אייגענע יוריסדיקציע און אדמיני־סטראציע, זיין אייגענעם פארום; און די וואהל פון א דאזשע פאר דער גאנצער שטאדט האט קיין ענדערונג ניט געמאכט אין דער אינערליכער אונאבהענגיקייט פון איהרע בעזונדערע געמיינדען. 1) אין קעלן זיינען די איינוואוינער געווען איינגעטיילט אין ג ע־ב ו ר ט ש א פ ט ע ן און ה י י מ ש א פ ט ע ן, ד. ה. שכנ'ישע גילדען, וועלכע האבען נאך געשטאמט פון דער פראנקישער פעריאדע. יעדע איינע פון זיי האט געהאט איהר ריכטער (בור־ריכטער) און די געווענליכע צוועלף געווועהלטע פסק־געפינער (שאפפען), איהר וואגט און איהר „ג ר ע ו ע" אדער קאמאנדיר פון דער לאקאלער מיליץ. 2) די נעשיכטע פון דער פארצייטיגער שטאדט לאנדאן, פאר דער עראבערונג, — זאגט גרין, — איז די געשיכטע „פון א געווייסער צאהל קלייניע גרופען, וועלכע זיינען געווען צעווארפען איבער'ן שטח, וואס איז געווען איינגעשלאסען

1) לעברעט, „היסטואר דע וועניס", באנד 1, ז. 393; אויך מארין, ציטירט פון לעא און באטטא אין „היסטואר דע ל'איטאליע", פראנצ. אויסגאבע, 1844, באנד I, ז. 500.

2) דר. וו. ארנאלד, „פערפאסונגסגעשיכטע דער דויטשען פרייי־שטעדטע", 1854, באנד II, ז. 227 און וויימער; ענגען. „געשיכטע דער שטאדט קאלן, באנד I, ז. 29—228; אויך די דאקומענטען וואס ענגען און עקערט האבען אבגעדרוקט.

אין די שטאָדט־מויערן, פון וועלכע יעדע גרופּע איז זיך געוואָקסען מיט איהר אייגענעם לעבען און אינסטיטוציעס, מיט איהרע גילדען, אייגענער יורידיקציע, קלויסטערס און דערגלייכען, און וועלכע זיינען נאָר לאַנגזאַם צונויפגעצויגען געוואָרען אין איין מוניציפאַלער פעראייניגונג."[1]) און וען מיר וועלען זיך צו די כראַניקען פון די רוסישע שטעדט נאָווגאָראָד און פסקאָוו, וועלכע זיינען לפי ערך רייך אין רייַן־אָרטיגע אייגנצלהייטען, געפינען מיר אז יעדע סעקציע (קאָנעץ) איז בעשטאַנען פון זעלבסטשטענדיגע גאַסען, און הגם יעדע גאַס איז דאָס רוב געווען בעזעצט פון א בעשטימטען קלאַס בעלי מלאכות, האָבען זיך פונדעסטוועגען איינגעפונען צווישען איהרע אייגנוואוינער אויך סוחרים און לאַנדאייגענטימער, און זי איז געווען א געמיינדע פאר זיך. די גאַס האָט אין פאַל פון א פערברעכען געטראָגען א קאָמונאַלע פעראַנטוואָרטליכקייט פאר אַלע איהרע מיטגליעדער; זי האָט געהאַט איהר אייגענע יורים־דיקציע און אייגענע אדמיניסטראַציע דורך די גאַסען־עלטסטע (אוליטשאַנסקיע סטאראָסטי); זי האָט געהאַט איהר אייגענעם זיגעל (א סימבאָל פון רעגירונגס מאַכט), און אין פאַל פון א נויט — איהר אייגענעם פאָרום (וויעטשע); זי האָט אויך געהאַט איהר אייגענע מיליץ, איהרע געוועהלטע גלחים און בכלל איהר אייגען קאָלעקטיוו לעבען און איהרע אייגענע קאָלעקטיוו אונטער־נעהמונגען.2)

די מיטגלאָלטערליכע שטאָדט קומט פאָר אויף דעם אופן ווי א דאָפּעלטע פעדעראַציע: פון אַלע הויז־אייגענטימער, וואָס זיינען געווען פעראייניגט אין קלויינע טעריטאָריעלע פערבאַנדען — די גאַס, די קירכען־געמיינדע, די סעקציע, — און פון יחידים, וואָס זיינען געווען פעראייניגט דורך א שבועה אין גילדען, לויט זייערע פּראָפעסיאָנען. די ערשטע פעדעראַציע איז געווען די פרוכט פון דעם דאָרף־געמיינדליכען אורשפרונג פון שטאָדט, בעת די אנדערע איז געווען א שפעטיגערער געוואוקס, וואָס איז אַרויסגעוואָפען געוואָרען אין לעבען דורך די נייע אומשטענדען.

---

1) „קאָנקוועסט אָוו ענגלאנד", 1883, ז. 453.

2) ביעלאָעף, „ראַזסקאַזי איז רוסקאָי איסטאָריי", בענדער II און III.

די הויפּט אויפגאַבע פון דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט איז געווען צו גאַראַנטירען פרייהייט, זעלבסט־פערוואַלטונג און פריעדען; און די הויפּט גרונדלאַגע פון שטאָדטישען לעבען, ווי מיר וועלען עס גלייך זעהן, ווען מיר וועלען ריידען וועגען די האַנדווערקער־גילדען, איז געווען — אַרבייט. די „פּראָדוקציאָן" אָבער האָט ניט אַוועקגענומען די גאַנצע אויפמערקזאַמקייט פון דעם מיטעלאַלטערליכען עקאָנאָם. מיט זיין פּראַקטישען שכל האָט ער פערשטאַנען, אַז מען מוז גאַראַנטירען פריהער דעם פערברויך (די קאָנסומפּציאָן), כדי עס זאָל זיין מעגליך צו האָבען אַ פּראָדוק־ציאָן; און דעריבער איז דער גרונד־פּרינציפּ פון יעדער שטאָדט געווען צו בעזאָרגען „די אַלגעמיינע נויט־בעדערפענים און נאַכט־לעגער פאַר די אָרימע און רייכע צוגלייך" (געמיינע נאָטדורפט אונד געמאַך אַרמער אונד רייכער"). 1) אויפקויפען שפּייז־פּראָדוקטען און אַנדערע הויפּט־נויטיגע זאַכען, ווי קויהלען, האָלץ א. ד. ג., איידער זיי זיינען געקומען אויפ'ן מאַרק, אָדער בכלל אונטער ספּעציעל־גינסטיגע בעדינגונגען, פון וועלכע אַנדערע זיינען אויס־געשלאָסען, — מיט איין וואָרט, יואָס עס האָט געהייסען פּרעעמציאָ — איז געווען אינגאַנצען פערבאָטען. אַלץ האָט געמוזט געבראַכט ווערען אויפ'ן מאַרק און אָנגעבאָטען ווערען יעדען איינעם וואָס וויל קויפען, ביז וואַנען דאָס קלינגען פון שטאָדט־גלאָק האָט געשלאָסען דעם מאַרק. ערשט דאַן האָט דער הענדלער געקענט קויפען דאָס איבערגעבליבענע און אַפילו דעמאָלט האָט זיין פּראָפיט געמוזט זיין „אַן עהרליכער פּראָפיט." 2) אויסער

1) וו. גראַמיך, „פערפאַסונג אונד פערוואַלטונגס־געשיכטע דער שטאַדט ווירצבורג אים 13טען ביז צום 15טען י. ה.", ווירצבורג 1882, ז. 34.

2) ווען אַ שיף האָט געבראַכט אַ לאָדונג קויהלען נאָך ווירצבורג, האָט מען עס די ערשטע אַכט טעג געקענט פערקויפען נאָר אין העקער, און יעדע פאַמיליע האָט מעהר ניט געקענט קויפען ווי פופציג קערב. דאָס איבעריגע האָט מען דאַן געמעגט פערקויפען אַנגראָ, אָבער דער הענדלער האָט נאָר געמעגט רעכענען אַ „זיטליכען" פּראָפיט, „אונזיטליכע" פּראָפיטען זיינען געווען שטרענג פערבאָטען (גראמיך, דאָרט גופא). דאָס אייגענע איז געווען אין לאָנדאָן (ליבער אַלבוס", ציטירט ביי אָטשענ־קאָווסקי, ז. 161) און פאַקטיש אומעטום.

דעם. וועו א בעקער האָט געקויפט תבואה אנגרא, נאָכדעם ווי דער מארק איז שוין געווען געשלאָסען, האָט יעדער בירגער געהאט א רעכט צו פאָדערן א טייל פון דער תבואה (ארום אן אכטעל) פאר זיך אויף דעם אנגרא־פרייז, אויב ער האָט געמאכט זיין פאָדערונג אידער דער מסחר איז געשלאָסען געוואָרען; פערקעהרט וויעדער האָט יעדער בעקער געקענט פאָדערן דאָסזעלבע, אויב א בירגער האָט געקויפט די תבואה צום פערקויפען. אין ערשטען פאל האָט דער בירגער נאָר געדארפט בריינגען די תבואה אין שטאָדטישען מיל, וואו ער האָט עס געקאָנט האָבען צומאָלט, וועו עס קומט זיין רייה פאר א בעשטימטען פרייז, אוו דאָס ברויט האָט ער געקאָנט לאָזען באקען אין דעם „פאיר באנאל" — דעם קהל'שען באק־אויוועו. 1) מיט איין וואָרט, וועו אין שטאָדט איז געווען א יקרות. האָבען אלע מעהר אָדער וועניגער געליטען גליידְ; אָבער א חוץ אין אומגליקס־פעלען, האָט אין די פרייע שטעדט, כל זמן זיי האָבען עקזיסטירט, קיינער ניט געקאָנט שטאָרבען פון הונגער, ווי עס טרעפט ליידער צו־אָפט ביי אונז היינטיגע צייטען.

אגב אָבער געהערן שוין אָט די אלע רעגעלען צו די שפעטיגערע פעריאָדען פון'ם לעבען אין די שטעדט, בעת אין א פריהערער פעריאָדע פלעגט די שטאָדט אליין איינקויפען אלע שפייז־פראָדוק־טען פאר'ן געברויך פון די בירגער. די דאָקומענטען וואָס זיינען דא ניט לאנג פערעפענטליכט געוואָרען פון טשארלז גראָסס ענטהאלטען פאָזיטיוון פאקטען וועגען אָט דעם פונקט, אוו זיי בעשטעטיגען זיין בעהויפטונג, אז „געווייסע שטאָדט־בעאמטע

---

1) זעה פאגניעז, „עטיודען איבער דער אינדוסטריע און אויסדוסטריעלען קלאס פון פאריז אין 13טען און 14טען י. ה." (פראנצ.) פאריז 1877, ז. 155 און וויייטער. עס איז קוים נויטיג צו צולעגען, אז דער שטייער אויף ברויט און אויך אויף ביער איז בעשלאָסען געוואָרען נאָכדעם ווי עס איז געווי אונטערזוכט געוואָרען וויפיעל ברויט און ביער מען קאָן האָבען פון א געווייסער סומע קאָרן. אין די ארכיוועו פון אמיען געפינען זיך די פרטים וועגען אזוינע עקספערימענטען. (א. דע קאלאנע, דאָרט גופא, ז. 77 און 93). אויך אין די לאנדאָנער ארכיוועו (אטשענקאָווסקי, „ענגלאנד'ס ווירטשאפטליכע ענטוויקלונג", יענא, 1879, ז. 165.).

פלעגען אויפקויפען די ארייננעפיהרטע שפייז־פראדוקטען אין נאמען פון שטאדט. און דאן עס צוטיילען אין חלקים צווישען די בירגער־סוחרים, און קיינער האט ניט געטארט קויפען קיין סחורה, וואס מען האט געבראכט אין האפען, סיידען די שטאדט־בעאמטע האבען זיך ענטוואגט זי צו קויפען. עס שיינט, אז דאס איז געווען — — אזוי זאגט ער — א גאנץ געוועהנליכער מנהג אין ענגלאנד, אירלאנד, וועלס און שאטלאנד. 1) אפילו אין 16טען י. ה. פלעגט די געמיינדע אינקויפען תבואה „פאר דער בעקוועמליכקייט און צום נוצען אין אלע זאכען פון אט דער... שטאדט און קאמער פון לאנדאן, און פון אלע איהרע בירגער און אינוואוינער, וויפיעל עס ליגט אין אונזערע הענד" — ווי דער מער פון שטאדט האט געשריבען אין יאהר 1565. 2) אין וועניגיג, ווי מיר ווייסען איצטער, איז דער גאנצער תבואה־האנדעל געלעגען אין די הענד פון שטאדט; און די „קווארטאלען", וואס פלעגען קריגען די תבואה פון די ממונים אויפ'ן אימפאָרט, זיינען געווען מחויב ארויינצושיקען צו יעדען בירגער אין הויז די מאס, וואס מען האט איהם צוגעטיילט. 3)

---

1) טשארלז גראסס, „דהי גילד מוירטשאפט", אקספארד 1890, באנד I, ז. 135. זיינע דאקומענטען בעווייזען, אז דער מנהג האט עקזיסטירט אין ליווערפול, אין וואטערפארד, אירלאנד, אין נעאטה, וועלש און אין לינליטהגאו און טהורסא אין שאטלאנד. פון זיין בוך איז צו זעהן, אז די פראדוקטען פלעגען אויפגעקויפט ווערען צו פערטייל ניט נאר צווישען די בירגער־העגדלער, נאר „פאר אלע בירגער און געמיינדע לויט", (ז. 136, הערה) אדער ווי מען לייענט אין די טהורסא פעראדנונגען פון 17טען י. ה. „אנצובאטען צו די העגדלער, האנדווערקער און אינוואוינער פון דעם דאזיגען בורג, כדי זיי זאלען זיך איינשאפען זייער חלק פון די פראדוקטען לויט זייערע בעדערפענישען און מעגליכקייטען."

2) „דהי ערלי היסטארי אוו דהי גילד אוו מערטשאנט טיילארס" פון טשארלז מ. קלאד, לאנדאן 1888, ב. I, ז. 361. אנהאנג X, ווי אויך אין דעם נעקסטען אנהאנג וואו עס ווערט בעוויזען, אז דיזעלבע פראדוקטען פלעגען אויך אויפגעקויפט ווערען אין יאהר 1546.

3) טשיבארי, „דער עקאנאמישער צושטאנד פון איטאליע אין דאנטע'ס צייטען", 1865, ז. 44.

אין פראַנקרייך פלעגט די שטאָדט אמיען אייגקויפען זאלץ און פערטיילען עס צו אלע בירגער אויף קאָסט־פרייז; 1) און אפילו איצטער זעהט מען אין א סך פראַנצויזישע שטעדט די „האַלעס", וועלכע זיינען אמאָל געווען די שטאָדטישע דעפּאָם פאַר תבואה און זאלץ.2) אין רוסלאַנד איז עס געווען א רעגעלמעסיגער מנהג אין נאַווגאָראָד און פסקאָוו.

דער גאַנצער ענין בנוגע די אייגקויפען פון די געמיינדען פאַר דעם געברויך פון די בירגער, און דעם אופן ווי זיי פלעגען עס טהאָן, האָט נאָך ווי עס שיינט ניט געקריגען די געהעריגע אויפ־מערקזאַמקייט פון די היסטאָריקער פון יענער פעריאָדע; דאָ און דאָרט בעגעגענט מען אָבער גאַנץ אינטערעסאַנטע פאַקטען, וועלכע ווארפען אויף דעם א ניי ליכט. אזוי געפינען מיר צווישען גראַסס' דאָקומענטען א תקנה פון דער שטאָדט קילקענני, פון יאהר 1367, פון וועלכער מיר דערווייסען זיך, ווי די פרייזען פון די סחורות פלעגען פעסטגעשטעלט ווערען. „די סוחרים און די מאַטראָזען — שרייבט מר. גראַסס — האָבען געמוזט שווערען וויפיעל די סחורה האָט זיי געקאָסט און וויפיעל די הוצאות פון אַריבערפיהרען האָבען בעטראָפען. דאן האָט דער מער פון שטאָדט און צווי ערפאַהרענע מענשען געשטעלט דעם פרייז, מיט וועלכען די סחורה האָט געקאָסט פערקויפט ווערען." דערזעלבער רעגעל האָט געגאָלטען אויך אין טהורסאָ פאַר סחורות, וואָס זיינען אָנגעקומען „מיט'ן ים אָדער איבער'ן לאַנד". אָט דער אופן פון בעשטימען דעם פרייז פאַסט אזוי גוט צו די בעגריפען פון מסחר, וואָס האָבען עקזיסטירט אין די מיטעלאַלטערליכע צייטען, אז ער האָט געמוזט זיין אָנגענומען כמעט אומעטום. פעסטגעשטעלען דעם מקח דורך א דריטע פערזאָן

---

1) א. דע קאַלאָנע, „דאָס שטאָדטישע לעבען פון 15טען י. ה. אין צפון־פראַנקרייך, פאַריז, 1880, ז. 16—12. אין יאָהר 1845 האָט די שטאָדט ערלויבט אַרויסצופיהרען א בעשטימטע מאָס תבואה נאָך אַנטוואַרפען, „אזוי ווי די איינוואוינער פון אַנטוואַרפען זיינען תמיד געווען גרייט צו זיין געפעליג צו די סוחרים און בירגער פון אַמיען (דאָרט, זייטען 77—75).

2) א. באַבאָ, „די שטאָדט אונטער דעם אַלטען רעזשים" (פראַנצ.), פאַריז, 1880.

איז געווען א גאנץ אלטער מנהג. און פאר אלע מסחרים אין די גרעניצען פון שטאדט איז אומעטום אודאי געווען א געוועהניים צו לאזען ערפאהרענע מענשען — א דריטע פערזאן — מאכען דעם פרייז, און ניט לאזען עס טהאן דעם פערקויפער אדער קויפער. אבער אט דער צושטאנד פיהרט אונז נאך ווייטער צוריק אין דער געשיכטע פון האנדעל — צו דער צייט, ווען דער האנדעל איז פראדוקטען פון געווהנליכען געברויך איז אנגעפיהרט געווארען דורך דער גאנצער שטאדט, און די סוחרים זיינען בלויז געווען די קאמיסיאנערען אדער פערטרויענסמענשען פון שטאדט, אויף צו פערקויפען די סחורות, וואם זיי האט עקספארטירט. א פעראדנונג פון דער שטאדט וואטערפארד, וואס איז אויך פערעפענטליכט געווארען פון גראסס, זאגט „אז אלערליי סחורות, פון וואס פאר א סארט זיי זאלען ניט זיין, דארפען אויפגעקויפט ווערען פון דעם מער און די קלוטשוואיטען, וועלכע זיינען געווען די אייגקויפער פאר דער געמיינדע פאר דער צייט, און זיי דארפען צוטיילען די סחורות צו די פרייע מענשען פון שטאדט, (מיט דער אויסנאהם נאר פון די גיטער פון די פרייע בירגער און די איינוואוינער)." אט די תקנה קאן מען אנדערש ניט דערקלערען, סיידען מען זאל אננעהמען, אז דער גאנצער אויסערליכער האנדעל פון שטאדט איז אנגעפיהרט געווארען דורך איהרע אגענטען. אויסער דעם האבען מיר אויך דירעקטע ראיות, אז אזוי איז ווירקליך געווען דער פאל אין נאוונארא און פסקאוו. עס איז געווען די פריישטאדט נאוו־גארא און די פריישטאדט פסקאוו, וואס האבען געשיקט זייערע סוחר'ישע קארוואנען אין ווייטע לענדער.

מיר וויסען אויך, אז כמעט אין אלע מיטעלאלטערליכע שטעדט פון מיטען און מערב אייראפא פלעגען די האנדווערקער־גילדען אייגקויפען, אלס א קערפערשאפט, אלע נויטיגע רויה־מאטעריאלען, און פערקויפען די פראדוקטען פון זייער ארבייט דורך זייערע בעאמטע; און עס איז קוים מעגליך, אז זיי זאלען ניט האבען געטהאן דאסזעלבע פאר דעם אויסערליכען האנדעל — דערהויפט, אזוי ווי עס איז גוט בעקאנט, אז ביז'ן 13טען י. ה. זיינען ניט נאר אלע סוחרים פון א געוויסער שטאדט געווען פעראנט־וואָרטליך אלס קערפערשאפט פאר די חובות, וואם יעדער איינער פון זיי האט געמאכט אין אנאנדער לאנד, נאר די גאנצע שטאדט

גופא איז אויך געווען פּראַנטוואַרטלעך פאַר די חובות פון יעדען איינעם פון איהרע סוחרים. ערשט נאָר אין 12טען און 13טען י. ה. האָבען די שטעדט אויפ'ן רהיין געשלאָסען ספּעציעלע אָבמאַכען, אין וועלכע זיי האָבען אָבגעשאַפט די דאָזיגע פּראַנטוואַרטלעכקייט.1) ענדלעך האָבען מיר דעם מערקווירדיגען איפּסווישט דאָקומענט, וואָס גראָסס האָט פּערעפענטלעכט, פון וועלכען מיר דערווייסען זיך, אז די הענדלער־גילדע פון שטאָדט איז בעשטאַנען פון אלע פרייע בירגער, וועלכע זיינען געווען וויליג צו צאָהלען זייערע בייטרעגע („זייער האַנזא") צו דער גילדע, און די גאַנצע געמיינדע צוזאַמען פלעגט דיסקוטירען, ווי אַמבעסטען אויפצוהאַלטען די הענדלער־גילדע און איהר געבען געוויסע פּריווילעגיען. די הענדלער־גילדע פון איפּסווישט זהט אוים איז גיכער געווען א קערפּערשאפט פון נאַמנים פון שטאָדט, איידער א פּשוט'ע פּריוואַטע גילדע.

אין קורצען, וואָס מעהר מיר הויבען אָן קענען די מיטעל־אלטערלעכע שטאָדט, אלץ מעהר זעהען מיר, אז זי איז ניט געווען בלויז א פאָליטישע אָרגאַניזאַציע צו בעשיצען געוויסע פּאָליטישע פּריוהייטען. דאָס איז געווען א פערזוך צו שאפען, אויף א פער־גרעסערטען מאַסשטאַב איידער אין דער דאָרף־געמיינדע, אָן אָרגאַניזאַציע, וואָס זאל זיין אָן ענגער פערבאַנד פאַר געגענזייטיגער הילף און שטיצע, פאַר'ן קאָנזום און פאַר פּראָדוקציאָן, און פאַר'ן געזעלשאפטלעכען לעבען בכלל — ניט אַרויפּלעגענדיג אויף די מענשען די קייטען פון שטאַאט, נאָר געבענדיג זיי די פולע פרייהייט אויסצודריקען דעם שעפּערישען גייסט פון יעדער בעזונדער גרופּע פון איינצעלנע אין קונסט, האַנדווערק, וויסענשאפט, האַנדעל און פּאָליטישער אָרגאַניזאַציע. אויף ווי ווייט דער דאָזיגער פערזוך איז געווען ערפאָלגרייך, וועט זיך אַרויסווייזען אמבעסטען אין דעם נעקסטען קאפיטעל. נאָכדעם ווי מיר וועלען האָבען אנאַליזירט די אָרגאַניזאַציע פון אַרבייט אין דער מיטעלאלטערלעכער שטאָדט און די בעציהונגען פון די שטעדט צו דער אַרומיגער פויערשער בעפעלקערונג.

---

1) ענגען, „געשיכטע דער שטאָדט קעלן", באַנד I, ז. 2-491.

קאַפּיטעל VI

אין דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט

(פאָרטזעצונג)

עהנליכקייט און פערשיידענקייט צווישען די מיטעלאַלטערליכע שטעדט.— די האַנדווערקער־גילדען: שטאַאַט־אייגענשאַפטען ביי יעדערער פון זיי. די האַלטונג פון דער שטאָדט געגענאיבער די פּויערים; די פּראָבעס זיי צו בעפרייען. — די פעאָדאַלע פּריצים. — וואָס די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט האָט אויפגעטהאָן אויף די געביעטען פון קונסט און וויסענשאַפט. די אורזאַכען פון זייער אונטערגאַנג.

די מיטעלאַלטערליכע שטעדט זיינען ניט אָרגאַניזירט געוואָרען לויט אַ פריהער־אויסגערעכענטען פּלאַן, ווי עס האָט זיך פערוואָלט אַ זייטיגען געזעצגעבער. יעדע שטאָדט איז אין פולען זין פון וואָרט געווען אַ נאַטירליכעס געוויקס — אַן אַלעמאָל־אַנדערער רעזולטאַט פון דעם קאַמפּף צווישען פערשיידענע קרעפטען, וועלכע האָבען געמוזט זיך איינאָרדנען אָבער־און־וויעדער, צופּאַסענדיג זיך צו דעם ערך פון זייערע ענערגיען, דעם שיקזאַל פון זייערע שטרייטען און דער שטיצע, וואָס זיי האָבען בעקומען פון זייער אַרומיגער סביבה. דעריבער קאָן מען ניט געפינען קיין צוויי שטעדט, וואָס זאָלען האָבען אַקוראַט דעמזעלביגען אינערליכען געבוי און אַ גלייכען מזל. יעדע שטאָדט, פאַר זיך גענומען, ענדערט איהר פיזיאָנאָמיע פון יאָהרהונדערט צו יאָהרהונדערט. דאָך אָבער, ווען מיר וואַרפען אַ ברייטען בליק אויף אַלע שטעדט פון אייראָפּאַ, פערשווינדען די אָרטיגע און נאַציאָנאַלע חלוקים, און מיר ווערען איבערראַשט פון דער וואונדערבאַרער עהנליכקייט, וואָס מיר געפינען ביי זיי אַלעמען, אָבוואויל יעדערע האָט זיך ענטווי־קעלט פאַר זיך, אונאָבהענגיק פון די אַנדערע און אונטער פער־שיידענע אומשטענדען. אַ קליין שטעדטיל אין צפון פון שאָטלאַנד

מיט זיין בעפעלקערונג פון גראָבע אַרבייטער און פישערלייט; א רייכע שטאָדט אין פלאַנדערן מיט איהר וועלט־האַנדעל, איהר לוקסוס, גענוס־פערלאַנגען און מונטערן לעבען; אן איטאַליענישע שטאָדט, וואָס איז רייך געוואָרען דורך איהר האַנדעל מיט'ן אָריענט, און וועלכע קולטיווירט אין איהרע מויערן א פערפיינערטען קינסטלערישען געשמאַק און א הויכע קולטור; און אן אַרימע שטאָדט, וואָס בעשעפטיגט זיך דערהויפט מיט עדאַרבייט, אין א זומפיגען אָזערע־געגענד פון רוסלאַנד — וויפיעל געמיינשאפט־ליכעם קאָנען זיי האָבען צווישען זיך? און דאָך זיינען די הויפט־שטריכען פון זייער געבוי און דער גייסט וואָס בעלעבט זיי דורכ־געדרונגען פון א שטאַרקער פאַמיליען־עהנליכקייט. אומעטום געפינען מיר דיזעלביגע פעדעראַציעס פון קלייגע געמיינדען און גילדען, דיזעלביגע „טעכטער־שטעדט" אַרום דער מוטער־שטאָדט, דיזעלביגע פאַלקס־פערזאַמלונג און דיזעלביגע עמבלעמען פון איהר אונאָבהענגיגקייט. דער בעשיצער (דעפענסאָר) פון שטאָדט רעפרעזענטירט, אונטער פערשיידענע נעמען און בעקליידונגען, די זעלביגע אויטאָריטעט און דיזעלביגע אינטערעסען; די בעשאפונג פון לעבענס־מיטעל, די אַרבייט און דער האַנדעל, זיינען אַרגאַניזירט אויף א זעהר עהנליכען אופן; אינעווייניגסטע און אויסווייניגסטע מחליקות ווערען אָנגעפיהרט מיט דיזעלביגע אַמביציעס; אפילו די לאָזונגען וואָס ווערען אַרויסגעבראַכט בעת די מחליקות, ווי אויך די פאַרמולעס, וואָס ווערען געברויכט אין די שטאָדט־כראַניקען, די תקנות און דאָקומענטען, זיינען דיזעלביגע. די אַרכיטעקטורישע מאָנומענטען, סיי זיי זיינען אין גאָטהישען סטיל, סיי אין ראַמא־נישען אָדער ביזאַנטישען סטיל, דריקען אויס דיזעלביגע ציעלען און דיזעלביגע אידעאַלען; זיי זיינען אויפגעפאַסט און געבויט געוואָרען אויפ'ן זעלביגען אופן. א סך אונעהנליכקייטען זיינען בלויז חלוקים פון עלטער, און יענע ווירקליכע חלוקים צווישען שוועסטער־שטעדט ווועדערהאַלטן זיך אין פערשיידענע טיילען פון אייראָפּא. די איינהייט פון דער לייטענדער אידעע און די גלייכע אורזאַכען פון זייער אורשפרונג פערגלעטען די אונטערשיעדען פון קלימאַט, פון דער געאָגראַפישער לאַגע, פון רייכקייט, פון דער שפראַך און רעליגיאָן. דעריבער קאָנען מיר רעדען וועגען דער מיטעלאַלטער־ליכער שטאָדט, ווי וועגען א גאַנץ־בעשטימטער שטופע פון

ציוויליזאַציע; און הגם יעדע פאָרשונג, וועלכע בעטאָנט די אָרטיגע און אינדיווידועלע חלוקים, איז העכסט ווילקאָמען, מעגען מיר דאָך אָנווייזען אויף די הויפּט־שטריכען פון ענטוויקלונג, וועלכע זיינען גלייך פאַר אַלע שטעדט. 1)

---

1) די ליטעראַטור וועגען דעם ענין איז זעהר רייך, עס איז נאָך אָבער דערוויילע ניטאָ קיין איינציג ווערק, וואָס זאָל בעהאַנדלען די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט אַלס אַ גאַנצעס. פאַר די פראַנצויזישע געמיינדען זיינען אויגוסט טהיעררי'ס „לעטטרס" און „קאָנסידעראַסיאָן סיר ל'איסטואַר דע פראַנס" נאָך אַלץ קלאַסישע ווערק, און לושער'ס „פראַנצויזישע קאָמונעס" איז אַן אויסגעצייכענטער צוגאָב צו זיי. פאַר די איטאַליענישע שטעדט זיינען די הויפּט־קוועלען פון אַלגעמיינע אויסקונפטען: סיסמאָנדי'ס גרויסעס ווערק („די געשיכטע פון די איטאַליענישע רעפּובליקען אין מיטעלאַלטער", (פראַנצ.), פּאַריז, 1826, 16 בענדער), לעאָ און באָטטאַ, „געשיכטע פון איטאַליען", פערראַרי'ס „רעוואָלוציאַנען אין איטאַליע", און העגעל'ס „געשיכטע דער שטעדט־פערפאַסונג אין איטאַליען". פאַר דייטשלאַנד האָבען מיר מאַורער'ס „שטעדטעפערפאַסונג", באַרטהאָלד'ס „געשיכטע דער דויטשען שטעדטע", און פון די שפּעטיגערע ווערק, העגעל'ס „שטעדט אונד גילדען דער גערמאַנישען פעלקער" (2 בענדער, לייפּציג, 1891) און דר. אָטטאָ קאַללזען'ס „די דויטשען שטעדטע אים מיטעלאַלטער" (2 בענדער, האַללע, 1891), ווי אויך יאַנסען'ס „געשיכטע דעם דויטשען פאָלקעס" (5 בענדער, 1886), וועלכע וועלען האָפענטליך באַלד איבערזעצט ווערען אין ענגליש (אַ פראַנצויזישע איבערזעצונג איז פערעפענטליכט געוואָרען אין 1892). פאַר בעלגיען, א. וואַוטערס „די קאָמונאַלע פרייהייטען" (פראַנצ.) ברוסעלס, 78—1869, 3 בענדער. פאַר רוסלאַנד, ביעלאַעוו'ס, קאָסטאָ־מאַראָוו'ס און סערגייעוויטש'ס ווערק. און ענדליך פאַר ענגלאַנד האָבען מיר איינס פון די בעסטע ווערק וועגען שטעדט בכלל אין מרס. דז. ר. גרינ'ס בוך „טאַון לייף אין דהי פיפטינטה סענטיורי" (צוויי בענדער, לאָנדאָן, 1894). אויסערדעם האָבען מיר אַן אוצר פון גוט־בעקאַנטע אָרטיגע היסטאָריעס און אייניגע אויסגעצייכענטע ווערק פון אַלגעמיינער געשיכטע און עקאָנאָמישער געשיכטע, וועלכע איך האָב אָפט דערמאָנט אין דעם קאַפּיטעל, ווי אויך אין די פריהערדיגע קאַפּיטלען. די רייכקייט פון דער ליטעראַטור בעשטעהט אָבער הויפּטזעכליך אין בעזונדערע, אָפט

עס איז קיין ספק ניט, אז די בעשיצונג, וואס דער מאַרק־פּלאַץ פּלעגט בעקומען זינט די ערשטע באַראַרישע צייטען, האָט געשפּיעלט א וויכטיגע, הגם ניט די אייגציגע ראָליע, אין דער בעפּריאונג פון דער מיטעלאלטערליכער שטאָדט. די באַראַרען פון די ערשטע צייטען האָבען אין זייערע דאָרף־געמיינדען ניט געווואוסט פון קיין מסחר; זיי האָבען געהאַנדעלט נאָר מיט פּרעמדע, אין געווויסע בעשטימטע ערטער און אין געווויסע בעשטימטע טעג. און כדי דער פּרעמדער זאָל קאָנען קומען אויפֿן האַנדעלס־פּלאַץ ניט מורא האָבענדיג, אז ווער עס איז וועט איהם הרג'נען צוליעב עפּעס א בלוט־קריעג, וואס קאָן זיך פּיהרען צוויישען צווויי שטאַמען, איז דער מאַרק אלעמאל אַוועקגעשטעלט געווארען אונטער דעם ספּעציעלען שוץ פון אלע שטאַמען. אויפֿן מאַרק האָט מען קיינעם ניט געטאָרט אנריהרען, אזוי ווי אין געבעט־הויז גופא, נעבען וועלכען דער מאַרק איז אבנגעהאלטען געווארען. ביי די קאַביללען איז דער מאַרק־פּלאַץ „אַננאַיא", אזוי ווי דער פּוס־וועג, אויף וועלכען די ווייבער טראָגען וואסער פון ברונעם: אויף ביידען טאָר מען ניט געהן בעוואָפענט, אפילו אין דער צייט פון א מלחמה צווישען די שטאַמען. אין די צייטען פון מיטעלאלטער האָט דער מאַרק־פּלאַץ אומעטום געהאט דיזעלביגע בעשיצונג. 1) קיין בלוט־

פּאַרטערפּליכע פּאַרשונגען פון דער געשיכטע פון בעזונדערע שטעדט, דערהויפּט איטאַליענישע און דייטשע, פון די גילדען, וועגען דער לאַנד־פּראָגע, וועגען די עקאָנאָמישע פּרינציפּען פון יענער צייט, וועגען דער עקאָנאָמישער וויכטיגקייט פון די גילדען און די האַנדווערקען, וועגען די פערבאַנדען צווישען שטעדט (די האַנזאַ) און וועגען דער געמיינדע־קונסט. אַן אונגלויבליכע מאַסע פון אויסקונפטען געפינט זיך אין די ווערק פון אָט דער צווייטער קאַטעגאָריע, פון וועלכער נאָר אייניגע פון די וויכטיגסטע ווערק וועלן דערמאָנט דאָ אין די דפּים.

1) קולישער, אין זיין פּאַרטערפּליכער עססיי וועגען דעם פּרימיטיוון האַנדעל (צייטשריפט פיר פעלקערפסיכאָלאָגיע, באַנד X, ז. 380) וווּזט אויך אָן, אז לויט העראָדאָטוס זיינען די אַגריפּפּעער געווען אונפערלעצליך, וויל דער האַנדעל צווישען די סקיטהיער און די צפון־פעלקער פּאַרקומען אויף זייער טעריטאָריע. דער וואָס איז ענטלאָפען צו זיי איז געווען א קדוש, וועמען מען האָט ניט געטאָרט

קריעג האט ניט געקאנט אנגעפיהרט ווערען אויף דעם פלאץ וואו מענשען האבען זיך צונויפגעקליבען צו פיהרען מסחר, און אויך ניט אין די גרעניצען פון א געוויסען קרייז ארום איהם. אויב עס איז ענטשטאנען א מחלקה צווישען דעם ערב־רב פון די קויפער און פערקויפער, האט עס געמוזט פאָרגעבראכט ווערען פאר די, אונטער וועמעם שוץ דער מארק איז געשטאנען — פאר דעם געמיינדע־געריכט, אדער פאר דעם בישאף'ס, דעם פריץ'ס אדער דעם קעניג'ס ריכטער. א פרעמדער, וואס איז געקומען האנדלען, איז געווען א גאסט, און אזוי האט מען איהם טאקע אנגערופען. אפילו דער פעאדאלער באראן, וואס זיין געוויסען האט איהם ניט געשטערט צו בראבעווען א סוחר אויפ'ן גרויסען טראקט, האט רעספעקטירט דעם „וויכבילד", d. h. דעם שטאנג, וואס איז געשטאנען אויפ'ן מארק און געטראגען אויפ'ן שפיץ אדער דעם קעניג'ס הערב, אדער א האנדשוה, אדער דאס בילד פון אן ארטיגען הייליגען, אדער פשוט א צלם, לויט נאכדעם צי דער מארק איז געווען אונטער דעם שוץ פון קעניג, פון פריץ, פון דעם ארטיגען קלויסטער, אדער פון דער פאלקס־פערזאמלונג — די „וויעטשע".[1])

עס איז גרינג צו פערשטעהן, ווי אזוי די זעלבסט־יוריסדיקציע פון שטאדט האט זיך געקאנט ענטוויקלען פון דער ספעציעלער יוריסדיקציע אויפן מארק־פלאץ, בעת דאס דאזיגע רעכט איז

אנגרייפען, און די אגריפער פלעגט מען אפט אויגלאדען אלס פער־מיטלער פאר זייערע שכנים. זעה אנהאנג XV

1) אין דער לעצטער צייט איז אנגענאנגען א ויכוח וועגען דעם „וויכבילד" און דעם „וויכבילד"־גענזעץ, וועלכער איז נאך אלץ ניט קלאר. (זעה צאפפל, „אלטערטימער דעם דויטשען רייכס אונד רעכטס", באנד III, ז. 29; קאללזון, באנד I, ז. 316). די אויבענגעבראכטע ערקלערונג זאהט מיר אוים צו זיין די וואהרשיינליכסטע, זי מוז אבער, פערשטאהט זיך, בעווייזען וועלען דורך וויטערע פארשונגען. עס איז אויך קלאר, אז דער „מערצעט קראסס" (ווי די שאטלענדער רופען עס), d. h. דער „האנדעלס־קרייץ" האט געקענט בעטראכט וועלען ווי אן עמבלעם פון דער יוריסדיקציע פון דער קירך; מיר געפינען איהם אבער אי אין די בישאף־שטעדט, אי אין די שטעדט, אויבער וועלכע די פאלקס־פערזאמלונג האט געהאט די דעה.

פרייוויליג אדער ניט פרייוויליג איבערגעגעבען געוואָרען דער שטאָדט גופא. און אָט אזא מין אורשפרונג פון די פרייהייטען פון דער שטאָדט, וועלכען מען קאָן נאָכווייזען אין זעהר פיעל פעלען, האָט נויטיגערווייז געגעבען זייער וויטערדיגער ענטוויקלונג א בעזונדערן כאראקטער. עס האָט געגעבען אן אויבערמאכט דעם האנדעל־פיהרענדען טייל פון דער געמיינדע. די בירגער, וועלכע זיי־נען אין דער צייט פון דער בעפרייאונג געווען הויז־אייגענטימער אין שטאָדט און האָבען געהאט א חלק אין די שטאָדטישע לענדרייען, האָבען זעהר אפט געגרינדעט א סוחרים־גילדע, וועלכע האָט גע־האלטען אין איהרע הענד דעם מסחר פון שטאָדט; און הגם אין אנהויב האָט יעדער בירגער, סיי רייך, סיי ארים, געקאָנט זיין א מיטגליעד פון דער גילדע, און דער מסחר גופא איז ווי עס זעהט אוים אנגעפיהרט געוואָרען פאר דער נאנצער שטאָדט דורך איהרע נאמנים, איז פונדעסטוועגען די גילדע ביסלעכווייז געוואָרען א מין פרייוויליגירטע קערפערשאפט. זי האָט ניט צוגעלאָזען די אוים־וויניגסטע מענשען, וועלכע האָבען באלד געטומען אריינשטראָמען אין די פרייע שטעדט, וואָרען מיטגליעדער אין דער גילדע, און זי האָט אלע נוצען, וואָס איז געקומען פון האנדעל, געהאלטען פאר די עטליכע „פאמיליעס". וועלכע זיינען געווען בירגער בעת דער בעפרייאונג. אויף דעם אופן האָט נאנץ זיכער געדראָהעט א געפאָהר, עס זאל זיך ניט אויסבילדען פון דעם א סוחרים'שע אריסטאָקראטיע. אבער שוין אין צעהנטען י. ה., און נאָכמעהר אין די נעקסטע צוויי יאָהרהונדערטען, זיינען די הויפט־האנדווערקען, וועלכע האָבען זיך אויף אָרגאניזירט אין גילדען, געוואָרען שטארק גענוג אבצושטעלען די אריסטאָקראטישע טענדענצען פון די סוחרים.

די האנדווערקערס גילדע איז דאמאלס געווען א געמיינ־זאמער פערקויפער פון איהרע פראָדוקטען און א געמיינזאמער איינקויפער פון די רויהע מאטעריאלען: איהרע מיטגליעדער זיינען אויף דעם אופן געווען סוחרים און האנדווערקער אין דערזעלביגער צייט. די גרויסע ראָלע, וואָס די אלטע האנדווערקער־גילדען האָבען געשפיעלט פון אנהויב אן פון דעם פרייען שטאָדטישען לעבען, האָט דעריבער גאראנטירט דער האנד־ארבייט די הויכע פאָזיציע, וואָס זי האָט שפעטער פערנומען אין שטאָדט. 1) אין

1) בנוגע אלע פראגען וועגען דער האנדעלס־גילדע, זעה גראָסס'ס פאל־

דער ווירקליכקייט איז האנד־ארבייט ניט געווען אין מיטעלאלטער־ליכער שטאדט קיין צייכען פון א נידעריגערער געזעלשאפטליכער פאזיציע; עס איז פערקעהרט געווען פערבונדען מיט סמנים פון דער הויכער אכטונג, אין וועלכער מען האט זי געהאלטען אין דער דאזיקר־געמיינדע. די האנדארבייט איז בעטראכט געווארען אין די מיטעלאלטערליכע „מיסטעריען" (די ארטעלען אדער גילדען) ווי א פרומער חוב צו די בירגער, ווי א געזעלשאפטליכע פונקציע (אמט), וואס איז אזוי עהרענפול, ווי יעדער אנדער אמט. א געדאנק פון „גערעכטיגקייט" צו דער געמיינדע און „עהרליכקייט" צו דעם פראדוצירער ווי צו דעם געברויכער — א געדאנק, וואס וואלט אין אונזער צייט פארגעקומען אזוי זאנדערבאר — האט דורכגעדרונגען דעם גאנצען גאנג פון דער פראדוקציאן און אויסטויש. דעם גארבער׳ס, דעם קופערשמיעד׳ס, אדער דעם שוסטער׳ס ארבייט מוז זיין „גערעכט" און „עהרליך", האבען זיי געשריבען אין יענע

שטענדיג ווערק „דהי גילד מערטשאנט" (אקספארד, 1890, 2 בענדער); אויך מרס. גרין׳ס בעמערקונגען אין „טאון־לייף אין דהי פיפטינטה סענטוריו", 2טער באנד, קאפיטלען 5, 8 און 10; און א. דארען׳ס איבער־זיכט איבער דעם געגענשטאנד אין שמאלער׳ס „פארשונגען", באנד 12. אויב די השערות, וואס זיינען אנגעדויטעט געווארען אין פאריגען קאפיטעל, (אז דער האנדעל איז אין אנהויב געווען קאמונאל) זאל זיך ארוסווייזען צו זיין ריכטיג, דאן וועט מען מעגען פארשלאגען אלס א וואהרשיינליכע היפאטעזע, אז די האנדעלס־גילדע איז לכתחילה געווען א קערפערשאפט, וועלכע איז אנגעטרויט געווארען מיט פיהרען קאמערציע אין די אינטערעסען פון דער גאנצער שטאדט, און נאר ביסלעכווייז איז זי געווארען א גילדע פון סוחרים, וואס האבען געפיהרט מסחר פאר זיך אליין. דערצו זיינען געווען אזעלכע, ווי די „מערטשאנד אדווא־טוריסטס" פון ענגלאנד, די „פאוואלניקי" (פרויע קאלאניזירער און סוחרים) פון נאוגאראד, און די „מערקאטי פערזאנאטי", וועמען מען האט געלאזט עפענען נייע מערק און נייע קאמערציעלע צווייגען פאר זיך אליין. בכלל מוז מען בעמערקען, אז מען קאן ניט צושרייבען דעם אורשפרונג פון דער מיטעלאלטערליכער שטאדט צו קיין אויסציגען, בעזונדערן פאקטאר. עס איז געווען א רעזולטאט פון פ י ע ל ע פאק־טארען, וועלכע האבען געווירקט יעדערער אין א פערשיידענעם גראד.

צייטען. דאָס האָלץ, דער לעדער, די פאָדים, וועלכע דער האַנד־
ווערקער געברויכט, מוז זיין „ריכטיג"; ברויט מוז „גערעכט"
געבאַקט ווערען, און אַזוי ווייטער. טראָגט אַריבער די דאָזיגע
שפּראַך אין אונזער היינטיגען לעבען, וועט עס קלינגען פאַלש און
אוננאַטירליך; דאַמאָלסט אָבער איז עס געווען נאַטירליך און גאָר
ניט פאַלש, ווייל דער בעל מלאָכה פון מיטעלאַלטער האָט ניט
פּראָדוצירט פאַר אַן אונבעקאַנטען קויפער, און האָט ניט געוואָרפען
זיינע פּראָדוקטען אויף אַן אונבעקאַנטען מאַרק. ער האָט געשאַפען
ערשטענס פאַר זיין גילדע — פאַר אַ ברודערשאַפט פון מענשען,
וועלכע האָבען געקענט איינע די אַנדערע, האָבען געוואוסט די
טעכניק פון דער מלאָכה, און בעשטימענדיג דעם פּרייז פון יעדען
פּראָדוקט, האָבען זיי געקאָנט אָבשאַצען די פעהיגקייט פון בעל־
מלאָכה און די אַרבייט, וואָס ער האָט אַריינגעלעגט אין זיין האַנד־
ווערק. צווייטענס האָט די גילדע, ניט דער איינצעלנער פּראָדו־
צירער, אָנגעבאָטען די וואַאַרע צום פערקויף אין דער געמיינדע, און
די געמיינדע פון איהר זייט האָט אָנגעבאָטען דער ברודערשאַפט
פון די פעראייניגטע געמיינדען די וואַאַרע, וואָס האָט געדאַרפט
עקספּאָרטירט ווערען, און האָט גענומען אויף זיך די אחריות פאַר
זייער קוואַליטע. ביי אַזאַ אָרגאַניזאַציע איז עס געווען די
אַמביציע פון יעדען האַנדווערקער־פאַך ניט צו ליפערן קיין טאַנ־
דעטנע אַרבייט, און טעכנישע פעהלערן אָדער פעלשונגען איז געווען
אַ זאַך, וואָס האָט פּוגע געווען די גאַנצע געמיינדע, „ווייל עס
קען צערשטערן דאָס געזעלשאַפטליכע צוטרויען", ווי עס איז
געשטאַנען געשריבען אין אַ שטאָדט־תקנה. 1) אַזוי ווי די פּראָדוק־
ציאָן איז אויף דעם אופן געווען אַ „סאָציאַלע פליכט", וועלכע
איז געשטאַנען אונטער דער קאָנטראָל פון דער גאַנצער אַמיטאַס
(די „פריינדשאַפט", די שטאָדט), האָט די האַנד־אַרבייט, כל זמן
די פרייע שטאָדט האָט געלעבט, ניט געקאָנט אַראָבפאַלען ביז צו
דעם נידעריגען מעמד, וועלכען זי פערנעהמט איצטער.

אַן אונטערשיעד צווישען מייסטער און לעהרלינג, אָדער
צווישען דעם מייסטער און דעם „געזעל", איז געווען אין די מיטעל־

---

1) יאַנסען'ס „געשיכטע דעם דויטשען פאָלקעס", ב. I, ז. 315;
גראַמיך'ס „ווירצבורג", און פאַקטיש יעדע זאַמלונג פון תקנות.

אלטערליכע שטעדט פון זייער ערשטען אנהויב אן; דאס איז אבער לכתחילה געווען נישט מעהר ווי א חילוק אין עלטער און אין פעהיגקייט, ניט אין פערמעגען און מאכט. נאך א זיעבען־יאהריגער לעהרצייט און נאכדעם ווי ער האט געצייגט זיין קענטניס און פעהיגקייט דורך א מייסטער־ווערק, איז דער לעהרלינג אליין גע־ווארען א מייסטער. ערשט א סך יאהרען שפעטער, אין 16טען י. ה., נאכדעם ווי די קעניגליכע מאכט האט צעבראכען די שטאדטישע און האנדווערקערשע ארגאניזאציע, איז מעגליך געווארען צו ווערען א מייסטער פשוט בירושה אדער מיט דעם כח פון רייכטום. דאס איז שוין אבער געווען א צייט פון אלגעמיינעם אונטערגאנג פון דער מיטעלאלטערליכער אינדוסטריע און קונסט־ארבייט.

אין די ערשטע בליהענדע פעריאדען פון די מיטעלאלטערליכע שטעדט איז ניט געווען קיין פיעל פלאץ פאר לוינארבייט, און נאך וועניגער פאר אינדיווידועלע לוינארבייטער. די ארבייט פון די וועבער, די פייל־און־בויגען מאכער, די שמיעדען, די בעקער א. אז. וו. איז געטהאן געווארען פאר דער גילדע און דער שטאדט; און ווען מען האט געדונגען בעלי מלאכות אין די בוי־געווערק, האבען זיי געארבייט ווי צייטווייליגע קערפערשאפטען, (ווי די ארטעלן אין רוסלאנד נאך איצטער), וועלכע האבען געקריגען בעצאהלט פאר דער נאנצער ארבייט פון ארטעל. ארבייטען פאר א מייסטער האט זיך אנגעהויבען פערמעהרען ערשט שפעטער; אבער אפילו אין דעם פאל האט דער ארבייטער אויך געקריגען בעסער בעצאהלט ווי ער קריגט איצטער דא אין ענגלאנד, און נאר א סך בעסער איידער ער פלעגט קריגען אומעטום אין אייראפא אין דער ערשטער העלפט פון 19טען י. ה. טהאראלד ראדזשערס האט די ענגלישע לעזער בעקאנט נעמאכט מיט דעם נעדאנק; עס איז אבער אויך ריכטיג בנוגע נאנץ אייראפא, ווי מען קאן עס זהען אין די פאר־שונגען פון פאלקע און שאנבערג, 1) און פון פיעלע צופעליגע

1) פאלקע, „געשיכטליכע סטאטיסטיק", באנד I, ז. 93–373 און באנד II, ז. 66, ציטירט אין יאנסטען'ס „געשיכטע", ב. I, ז. 339; זש. ב. בלאוויונאק קומט אויך צו אן עהנליכען שלוס. פאר אמיען זעה דע קאלאן'ס „וויע מיניציפאל", ז. 99 און דעם אנהאנג. פאר א נענויע אבשאצונג און קלארע דארלעגונג וועגען ארבייטס־לוין אין ענגלאנד

אָנדייטונגען. אפילו אין 15טען י. ה. פלעגט אַ מויערער, אַ סטאָליער אָדער אַ שמיעד קריגען אין אַמיען פיער „סאָלס" אַ טאָג, וואָס איז געווען גלייך ווי 48 פונט ברויט, אָדער ווי אַן אַכטעל פון אַ קליינעם אָקס (בואוואַרד). אין זאַקסען איז דער געהאַלט פון אַ געזעל אין בוי־געווערק געווען אַזעלכער, אַז ער האָט געקאָנט, ווי פאַלקע זאָגט, מיט זיין לוין פאַר זעקס טעג קויפען דריי שאָף און איין פאָר שיך. די געשענקען, וואָס די געזעלען פלעגען געבען פאַר די קאַטהעדראַל־קירכען זאָגען אויך עדות, אַז עס האָט זיך זיי לפי ערך גוט געלעבט, שוין ניט צו רעדען פון די גרויסאַרטיגע נדבות, וואָס געוויסע האַנדווערקער־גילדען פלעגען געבען, אָדער וואָס זיי פלעגען אויסגעבען אויף פעסט־טעג און פאַראַדען. 1) דער פאַקט איז, אַז וואָס מעהר מיר ווייסען וועגען דער שטאָדט פון מיטעלאַלטער, אַלץ מעהר ווערען מיר איבערצייגט, אַז די אַרבייט האָט זיך קיינמאָל ניט אַזוי גוט בעצאָהלט און איז קיינמאָל ניט געווען אַזוי געאַכטעט, ווי אין דער צייט, ווען דאָס לעבען פון די פרייע שטעדט איז געשטאַנען אויף זיין העכסטען פונקט פון ענטוויקלונג.

נאָך מעהר ווי דאָס. ניט נאָר זיינען אַ סך בעשטרעבונגען פון אונזערע מאָדערנע ראַדיקאַלען שוין פערווירקליכט געווען אין מיטעלאַלטער, נאָר אַפילו אַ סך זאַכען, וואָס מען האַלט היינט פאַר אַ אוטאָפּיע, זיינען דאמאָלסט אָנגענומען געוואָרען אַלס עטוואָס גאַנץ נאַטירליכעס. מען לאַכט פון אונז, ווען מיר זאָגען, אַז די אַרבייט מוז זיין אַנגענעהם, אָבער — אין מיטעלאַלטער איז

פון מיטעלאַלטער און דעם ווערטה פון דעם לוין אין ברויט און פלייש, זעה דזש. סטעפען'ס פאָרטרעפליכען אַרטיקעל אין „ניינטינטה סענטיורי" פאַר דעם יאָהר 1891, און „סטודיער אָפווער לאנסיסטעמעטס היסטאָריאַ אי ענגלאַנד", סטאָקהאָלם 1895.

1) מיר וועלען בריינגען נאָר איין ביישפּיעל פון אַ סך אַזוינע, וואָס מען קען געפינען אין שאָנבערג'ס און פאַלקע'ס ווערק: די 16 שוסטער־קנעכט פון דער שטאָדט קזאַנטען אַם רהיין האָבען מנדב געווען פאַר אַן אַלטאַר אין דער קירך 75 גולדען אויף אַ ליסט און 12 גולדען פון זייער אלגעמיינער קאַסע. דאָס געלד האָט דאַמאָלסט געהאט די ווערדע וועניגסטענס צעהן מאָל אזויפיעל ווי איצטער.

געווען געשריבען אין א תקנה פון קוטטענבערג: „יעדער איינער מוז נחת האבען פון זיין ארבייט, און קיין איינער, וואס פערברייננט זיין צייט אין גארנישט טהאן, זאל ניט אנאיינענען זיך דאס, וואס אנדערע האבען געשאפען דורך פלייסיגקייט און ארבייט, דען די געזעצען מוזען בעשיצען פלייסיגקייט און ארבייט."1) און אינמיטען פון אלע היינטיגע רייד וועגען אן 8־שטונדען טאג, וואלט גאר ניט געשאדט צו דערמאנען זיך אן א תקנה, וואס פערריננאנד דער ערשטער האט ארויסגעגעבען בנוגע די קייזערליכע קויהלען־מינען, וועלכע האט בעשטימט, אז דעם קויהלען־גרעבער'ס ארבייטס־טאג זאל בעשטעהן פון 8 שטונדען „ווי עס פלעגט זיין אין די אלטע צייטען", און אז שבת נאך האלבען טאג זאל זיין פערבאטען צו ארבייטען. לענגערע שטונדען זיינען געווען זעהר זעלטען, דערצעהלט אונז יאנסעסן; פערקאהרט, קירצערע שטונדען זיינען פאר־געקומען גאנץ אפט. אין 15טען י. ה. אין ענגלאנד, זאגט ראדזשערס, „האבען די ארבייטער געארבייט נישט מעהר ווי אכט און פערציג שטונדען א וואך." 2) אויך דער פרייער האלבער טאג שבת, וואס מיר בעטראכטען פאר א היינטיגען נצחון, איז אין דער ווירקליכקייט געווען אן אלטער איינפיהר פון מיטעלאלטער; שבת נאכמיטאג איז געווען די צייט, וועז דאס גרעסטע טייל פון געמיינדע פלעגט נעהן אין באד, בעת מיטוואך נאכמיטאג איז געווען די באד־צייט פאר די געזעלען.3) און הגם אין יענע צייט־

1) ציטירט פון יאנסען, דאס גופא, באנד I, ז. 43.

2) „דהי עקאנאמיקאל אינטערפרעטיישאן אוו היסטארי", לאנדאן, 1891, ז. 303.

3) יאנססען, דאס גופא. זעה אויך דר. אלווין שולטץ „דייטשעס לעבען אין 14טען און 15טען י. ה. 5, גראססע אויסגאבע, וויען, 1892, ז. 67 און ווייטער. אין פאריז איז דער ארבייטסטאג בעשטאנען אין אייניגע געווערבען פון זיעבען ביז אכט שטונדען אין וויינטער, און ביז פערצעהן שטונדען אין זומער; אין אנדערע געווערבען, פון אכט ביז נייון שטונדען וויינטער, און פון צעהן ביז צוועלף שטונדען זומער. יעדע ארבייט האט אויפגעהערט אלע שבת און ארום פינף און צוואנציג אנדערע טעג אום פיער אוהר, בעת אום זונטאג און דרייסיג אנדערע יום טובים איז גאר קיין ארבייט ניט געטהאן געווארען. דער אלגעמיינער שלום איז,

טען זיינען נאָך ניט געווען איינגעפיהרט קיין שוהל־פרישטיקען פאר קינדער — וואהרשיינליך ווייל קיין קינד איז ניט געגאַנגען א הונגעריגער אין שוהל — איז אבער אין אייניגע פלעצער געווען א מנהג צו טיילען באָד־געלד פאַר די קינדער, אויב די הוצאה איז גע־ווען צו־שווער פאַר זייערע עלטערן. וואָס געהערט ארבייטער־קאָנגרעסען, זיינען זיי אויך געווען א רעגעלמעסיגע ערשיינונג אין מיטעלאלטער. אין אייניגע טיילען פון דייטשלאנד פלעגען די האַנד־ווערקער פון דעמזעלביגען געווערב, וועלכע האָבען אָנגעהערט פער־שיידענע געמיינדען, זיך צונויפקומען יעדען יאָהר צו דיסקוטירען פראַגען, וואָס זיינען נוגע זייער געווערב: וועגען די לעהרלינגס־יאָהרען, די וואַנדער־יאהרען א. ד. ג. און אין יאהר 1572 האָבען די האַנזאַ־שטעדט פאָרמעל אנערקענט דאָס רעכט פון די געווערק־שאַפטען צונויפצוקומען זיך אויף פעריאָדישע קאָנגרעסען און אָנ־נעהמען וועלכע רעזאָלוציעס זיי ווילען, כל זמן זיי געהען ניט להיפך די תקנות פון די שטעדט בנוגע דער קוואַלטע פון די פראָ־דוקטען. עס איז בעקאַנט, אַז אַזוינע ארבייטער־קאָנגרעסען, אייני־גע אינטערנאַציאָנאַלע, ווי די האַנזאַ גופא, זיינען אָבגעהאַלטען געווארען פון בעקער, אייזענגיסער, שמיעדען, גאַרבער, שווערדען־מאַכער און באָנדערס.1)

די געווערקשאַפט־אָרגאַניזאַציע האָט, פערשטעהט זיך, גע־מוזט האָבען א גענויע איבערזיכט פון דער גילדע איבער די האַנד־ווערקער, און עס פלעגען אויסגעוועהלט ווערען צוליעב דעם צוועק ספעציעלע בעאַמטע. עס איז אבער מערקווירדיג, אַז כל זמן די שטעדט האָבען געלעבט זייער פרייען לעבען, האָט זיך קיינער ניט געקלאָגט וועגען דער דאָזיגער איבערזיכט, בעת וויבאַלד נאָר דער שטאַאַט האָט אריינגעשטעלט זיין פוס, און האָט גענומען קאָנפיס־

אַז דער ארבייטער אין מיטעלאַלטער האָט אַלץ צוזאַמען געאַרבייט ווענ־יגער שטונדען איידער דער היינטיגער ארבייטער. (דר. ע. מאַרטין סט. לעאָן „די געשיכטע פון קאָרפאָראַציאָנען" (פראַנצ.) ז. 121).

1) וו. סטיעדאַ „האַנזישע פעראיינבאַרונגען איבער שטעדטישע גע־ווערבע אים 14טען אונד 15טען י. ה.ת אין די „האַנזישע געשיכטסבלע־טער" יאהרגאַנג 1886, ז. 121; שאָנבערג'ס „ווירטהשאַפטליכע בעדיי־טונג דער צינפטע"; און טיילווייז אויך ראָשער.

קירען דאָס אייגענטום פון די גילדען און צערשטערן זייער אונאָב־הענגיגקייט צו גונסטען פון זיין אייגענער ביוראָקראַטיע, האָבען די קלאַגען זיך גענומען שיטען אָהן אַ צאָהל.1) פון דער אנדער זייט וויעדער, איז דער אונגעהויערער פאָרטשריט אין אלע קונסט־ווערק, וואס איז דערגרייכט געווארען אונטער דעם מיטעלאַלטערלי־כען גילד־סיסטעם, דער בעסטער בעווייז, אז דער דאָזיגער סיסטעם האָט ניט געשטערט דער אינדיווידועלער איניציאַטיווע.2) דער פאַקט איז, אז די מיטעלאַלטערליכע גילדע, פונקט ווי דער מיטעל־אַלטערליכער קירכען־בעצירק, „גאַס" אדער „קוואַרטאַל", איז ניט געווען א קבוץ פון בירגער, וואָס זיינען געשטאַנען אונטער דער קאָנטראָל פון שטאַאַט־בעאַמטע; זי איז געווען א פעראיין פון מענשען. וואס זיינען געווען פערבונדען דורך אַ געוויסען געווערב: בעאויפטראגטע קויפער פון רויה־פּראָדוקטען, פערקויפער פון פאַב־ריצירטע וואַאַרע און בעלי מלאכות — מייסטענס, געזעלען און לעהרלינגע. אין דער אינערליכער אָרגאַניזאַציע פון דעם געווערב

---

1) זעה טולמין סמיטה'ס געפיהלפולע בעמערקונגען וועגען דער בערויבונג פון די גילדען דורך דער קעניגליכער מאַכט, אין מיסס סמיטה'ס איינלייטונג צו „ענגליש גילדס". אין פראַנקרייך האָט זיך אָנגעהויבען דיזעלביגע בערויבונג און אָבשאַפונג פון דער יוריסדיקציע פון די גילדען אין יאהר 1306, און דער לעצטער קלאַפּ איז געגעבען גע־וואָרען אין יאהר 1382 (פאַגניע, דאָרט, ז. 52.).

2) אַדאַם סמיטה און זיינע צייטגענאָסען האָבען גוט געוואוסט וואָס זיי האָבען פעראורטיילט, ווען זיי האָבען געשריבען געגען דעם שטאַאַט'ס אריינמישען זיך אין די געווערבען און געגען די געווערב־מאָנאָפּאָלען, וואָס דער שטאַאַט האָט געשאַפען. ליידער האָבען זייערע נאָכפאָלגער, מיט זייער האָפנונגסלאָזער אויבערפלעכליכקייט, צונויפגעמישט די מי־טעלאַלטערליכע גילדען און די שטערונגען פונ'ם שטאַאַט אין איין קאַשע, ניט זעהענדיג קיין חילוק צווישען אַן אוקאַז פון ווערסאַיל און א תקנה פון א גילדע. עס איז איבעריג צו זאָגען, אז די עקאָנאָמען, וועלכע האָ־בען ערנסט שטודירט דעם ענין, ווי שאָנבערג צ. ב. (דער ארויסגעבער פון א בעריהמטען לעהרבוך אויף פּאָליטישע עקאָנאָמיע), האָבען קיינמאָל אַזאַ טעות ניט געמאַכט. ביז ניט לאַנג אָבער האָבען זיך אָט אַזוינע ויכוחים גערעכענט פאַר עקאָנאָמישע „וויסענשאַפט".

איז די מיטגליעדער־פערזאמלונג געווען די העכסטע מאכט, כל זמן זי האָט ניט געשטערט די אנדערע גילדען; אין פאל פון א סכסוך, איז די זאך פארגעבראכט געווארען פאר דער גילדע פון אלע גילדען — די שטאָדט. אָבער אחוץ אָט די פונקציעס האָט די גילדע פאר־געשטעלט מיט זיך נאָך עפעס מעהר. זי האָט געהאָט איהר אייגענע יוריסדיקציע, איהר אייגענע מיליטערישע קאָמאנדע, איהרע אייגע־נע פערזאמלונגען, איהרע אייגענע טראדיציעס פון קאמפפען, נצחונות און אונאָבהענגיקייט, איהרע אייגענע בעציהונגען מיט אנדערע גילדען פון דעמזעלביגען געווערב אין אנדערע שטעדט: מיט איין וואָרט, זי האָט געלעבט א פולען ארגאנישען לעבען, וואס האָט נאָר געקאָנט קומען פון דער פאָלשטענדיגקייט פון איהרע לע־בענס־פונקציאָנען. וועהן מען האָט אויסגערופען אין שטאָדט זיך צו בעוואפענען, פלעגט די גילדע קומען ווי א בעזונדער מחנה (שאָאר), בעוואפענט מיט איהר אייגענע געווער, (אין א שפעטי־גערער צייט האָט זי געבראכט איהרע אייגענע הארמאטען, שהן צוגעפוצט) אונטער דעם בעפעהל פון איהרע אי ענע געווהלטע קאָמאנדירען. זי איז, קורץ גערעדט, געווען פונקט אזא אונאָבהענ־גיג גליעד פון דער פעדעראציע, ווי די רעפובליק פון אורי אָדער זשענעווא איז געווען מיט 50 יאהר צוריק אין דער שווייצאָרישער קאָנפעדעראציע. פערגלייכען די גילדע מיט א היינטיגער טרייד־יוניאן, וועלכע האָט קיין סמן ניט פון א זעלבסט־הערשענדער מלוכה און פערמעגט נישט מעהר ווי א פאָר ניט זעהר וויכטיגע פונקציעס, איז פונקט אזוי אונזיניג, ווי צו פערגלייכען פלאָרענץ אָדער בריגגע מיט א פראנצויזישער גמיינדע, וואס שימעלט אונטערן דרוק פון נאפאָלעגישען קאָדעקס, אָדער מיט א רוסיש שטעדטיל, וואס איז אוועקגעשטעלט געוואָרען אונטער קאטארינא דער צווייטער'ס מוני־ציפאל־גזעץ. ביידע האָבען ערווהלטע בורגמייסטרס, און די לעצטע האָט אפילו אויך האנדווערקער־צעכען, אָבער דער חילוק צווישען זיי איז — דער גאנצער חילוק וואס געפינט זיך צווישען פלאָרענץ און צארעוואָקאָקשאיסק, אָדער צווישען א דאָזשע פון וועניעדיג און א היינטיגען מער פון א פראנצויזיש שטעדטיל, וועל־כער נעהמט ארונטער דאָס היטעל פאר דעם שרייבער ביים אונטער־פרעפעקט.

די מיטעלאלטערליבע גילדען זיינען בכח געווען אויפצוהאל־

טען זייער זעלבסטשטענדיגקייט; און שפּעטער, דערהויפּט אין פערצעהנטען יאָהרהונדערט, ווען דאָס אַלטע מוניציפּאַלע לעבען האָט צוליעב אייניגע סבות, וועלכע מיר וועלען באַלד אָנדייטען, דורכגעמאַכט א שטאַרקע פערענדערונג, האָבען די יונגערע געווערק־שאַפטען זיך ארויסגעוויזען שטאַרק גענוג אויסצוקעמפּפען זייער געהעריג טייל אין דער פערוואַלטונג פון די שטאָדטישע עסקים. די מאַסען, וואָס זיינען געווען אָרגאַניזירט אין „יונגערע" גילדען, האָבען זיך אויפגעהויבען, כדי ארויסצורייסען די מאַכט פון די הענד פון דער וואַקסענדער אָליגאַרכיע, און זייער אויפשטאַנד איז מעהרסטענטיילס געווען ערפאָלגרייך און זיי האָבען וויעדער גע־עפענט אַ נייע בליהונגס־פּעריאָדע פאַר די פרייע שטעדט. אמת, אין אייניגע שטעדט איז דער אויפשטאַנד פערטרונקען געווארען אין בלוט, און מאַסען ארבייטער האָט מען ארונטערגעהאַקט די קעפּ, ווי עס האָט פּאַסירט אין יאהר 1306 אין פּאַריז און אין יאהר 1371 אין קעלן. אין אזוינע פעלען זיינען די שטאָדטישע פרייהיי־טען שנעל ארונטערגעקומען און די שטאָדט אליין איז געפאַלען אונטער'ן יאָך פון א צענטראַלער מאַכט. דאָס רוב שטעדט אבער האָבען נאָך אויפגעהאַלטען אין זיך גענוג לעבענסקראַפט ארויסצו־קומען פון דעם קאַמפּף מיט א נייעם לעבען און פרישער ענער־גיע.1) א נייע פּעריאָדע פון יונג לעבען איז געווען זייער שכר. א ניי לעבען איז אריינגעגאָסען געוואָרען און האָט געפונען זיין אויס־

---

1) אין פלאָרענץ האָבען די זיעבען יונגערע גילדען געמאַכט זייער רעוואָלוציע אין די יאהרען 1270-82, און מען קאן געפינען א פולע בע־שרייבונג פון איהרע רעזולטאַטען אין פעררענס' ווערק („די געשיכטע פון פלאָרענץ", (פראַנצ.), פּאַריז, 1877, 3 בענדער) און ספּעציעל אין דעם ווערק פון גינאָ קאַפּפּאָני (סטאָריאַ דעללאַ רעפּובליקאַ די פירענצע, צוויי־טע אויפלאַגע 1876, באַנד 1, ז. 58 ביז 80; איבערזעצט אין דייטש). אין ליאָן, דאַגעגען, וואו די בעוועגונג פון די יונגערע גילדען האָט פּאַ־סירט אין יאהר 1402, איז זי אונטערדריקט געוואָרען, און די גילדען האָבען פערלאָרען דאָס רעכט אַליין צו וועהלען זייערע ריכטער. די צוויי פּרטייען, זעהט אויס, האָבען געמאַכט א פּשרה צווישען זיך. אין ראָסטאָק איז אזא בעוועגונג פאָרגעקומען אין יאהר 1313; אין צוריך אין יאהר 1336; אין בערן אין 1363; אין ברוינשווייג אין 1374 און דעם

דרוק אין די וואונדערבארע ארכיטעקטור מאנומענטען, אין א נייער פעריאדע פון וואויל־שטאנד, אין א ראשיגען פארטשריט פון טעכניק און ערפינדונג, און אין א נייער גייסטיגער בעוועגונג, וועלכע האט נעפיהרט צו דער רענעסאנס און דער רעפארמאציאן.

דאס לעבען פון די מיטעלאלטערליכע שטעדט איז כסדר בע־שטאנען פון שווערע קאמפפען צו געווינען פרייהייט און זיי איינצו־האלטען. עס איז אמת, אז אין דער צייט פון יענע ווילדע קאמפ־פען האט זיך ענטוויקעלט א שטארקער און שטאנדהאפטיגער דור פון בירגער; אמת, די מלחמות האבען איינגעווארצעלט א ליעב־שאפט און פערגעטערונג פון דער מוטער־שטאדט, און די גרויסאר־טיגע זאכען, וואס די מיטעלאלטערליכע קאמונעם האבען אויפגע־טהאן, איז געווען א דירעקטער רעזולטאט פון דער דאזיגער ליעבע. די קרבנות אבער, וואס די קאמונעם האבען געמוזט ברייגען אין דעם קאמפף פאר פרייהייט, זיינען דאך געווען שרעקליך, און האבען גלאזען טיעפע שפורען פון צוריסענקייט אויך אין זייער אינערליכען לעבען. זעהר וועניג שטעדט האבען פועל געווען, א דאנק פערשיעדענע גינסטיגע אומשטענדען, צו געווינען פרייהייט מיט איין קלאפ, און דאס רוב האבען זיי שנעל זי פערלארען; בעת

נעקסטען יאהר אין האמבורג; אין ליבבעק אין די יאהרען 84-1376, און אזוי ווייטער. זעה שמאללערס „סטראסבורג צור צייט דער צונפט־קעמפפע" און „שטראסבורג׳ס בליטהע"; ברענטאנא׳ס „ארביטערגילדען דער געגענווארט" צווייי בענדער, לייפציג 72-1871; עב. בעין „מערט־שאנד ענד קראפטגילדס", אבערדין, 1887, ז. 47-26 און 75. וואס גע־הערט גראסס׳ מיינונג בנוגע דיזעלביגע קאמפפען אין ענגלאנד, זעה מרס. גרין׳ס בעמערקונגען אין איהר ווערק „טאון לייף אין דהי פיפטיינטח סענטיורי", באנד II, ז. 217-190; אויך דעם קאפיטעל וועגען דער אר־בייטער פראגע, און פאקטיש דעם גאנצען זעהר אינטערעסאנטען באנד. ברענטאנא׳ס אנזיכטען איבער די קאמפפען פון די גילדען, דער עיקר אין די פראגראפען 3 און 4 פון זיין עסיי „אן דהי היסטארי ענד דעוועלאפ־מענט אוו גילדס" און טולמין סמיטה׳ס „ענגליש גילדס" זיינען קלאסיש פאר דעם געגענשטאנד, און מען קאן זאגען, אז זיי זיינען אבער און ווידער בעשטעטיגט געווארען דורך די שפעטיגערע פארשונגען.

די גרעסטע צאהל האט געהאט צו קעמפען פופציג ארער הונדערט יאהר נאכאנאנד, און אפט נאך לענגער, איידער זייער רעכט אויף א פריין לעבען איז אנערקענט געוואָרען, און דאן האבען זיי נע־דארפט קעמפען נאך א הונדערט יאהר אוועקצושטעלען זייער פרייהייט אויף א פעסטען גרונד—די פרייבריף פון 12טען יאהרהונדערט זיינען אייגענטליך נאר געווען דער ערשטער טריט צו פרייהייט.1) אין דער ווירקליכקייט איז די שטאדט פון מיטעלאלטער געווען א בעפעסטיגטע אזוי אינמיטען פון א לאנד, וואס איז געלעגען אין פעאדאלער קנעכטשאפט, און האט זיך נעמוזט דורכשלאגען א וועג מיט דער מאכט פון איהרע וואפען.

מחמת די סבות, וואס זיינען אינקורצען אנגעוויזען געווארען אין דעם פאריגען קאפיטעל, איז יעדע דארף־נעמיינדע ביסלעכווייז געפאלען אונטער דעם יאך פון א וועלטען־עס־איז וועלטליכען אדער נייסטליכען פריץ. דאס הויז פון אזא פריץ איז נעווארסען צו א שלאס, און זיינע וואפען־חברים זיינען געווארען די ערגסטע אוואנ־טוריסטען, וועלכע זיינען תמיד גרייט געווען צו בערויבען די פויע־רים. א חוץ די דריי טעג א וואך, וואס די פויערים האבען געמוזט ארבייטען פאר'ן פריץ, האט מען פון זיי נעריסען אלערליי סארטען אבצאהלען: פאר דעם רעכט צו זייהען און צו שניידען, פאר דעם רעכט צו זיין פרעהליך אדער אומעטיג, פאר דעם רעכט צו לעבען, חתונה האבען אדער שטארבען. אבער נאך ערגער פאר אלץ איז געווען, וואס בעוואפענטע רויבער וועלכע האבען געהערט צו א וועלכען עס איז פריץ פון די ארומיגע פריצים. פלעגען נאכאנאנד אי־בערפאלען די פויערים, מיט דעם אויסרייד, אז די פויערים געהערען צו זייער פריץ'ס שטאם, און פלעגען אויסגיסען אויף זיי און אויף זייער פיה און תבואה־פעלדער דעם כעס פון בלוט־ראכע, וואס זיי

---

1) נאר איין ביישפיעל: קאמבראי האט געמאכט איהר ערשטע רע־וואלוציע אין 907, און נאך דריי אדער פיער אויפשטאנדען האט זי בע־קומען איהר חארטע אין יאהר 1076. די דאזיגע חארטע איז צווייי מאל אוועקגענומען געוואָרען (אין 1107 און 1138) און צוויי מאל וויעדער בעקומען (אין 1127 און 1180). א סך הכל פון 223 יאהר פון קאמפף איידער זי האט ערהאלטען דאס רעכט אויף אונאבהענגיקייט. ליאן האט געקעמפפט פון 1195 ביז דעם יאהר 1320.

האבען געטראגען אויף זייער לייבאיגענטימער. אין יענער צייט איז יעדע לאנקע, יעדעס פעלד, יעדער טייך, יעדער וועג ארום שטאדט, און יעדעד מענש, וואס איז געזעסען אויפ'ן לאנד, געווען אונטערטעניג צו א וועלכען עם איז פריץ.

דער האס פון די בירגער צו די פעאדאלע בארגנען האט זיך העכסט כאראקטעריסטיש אויסגעדריקט אין דעם לשון פון די פער־ שיידענע חארטען, וואס זיי האבען געצוואונגען די דאזיגע בארגנען אונטערצושרייבען. היינריך דער 5טער איז נעווען געצוואונגען אונטערצושרייבען אין דער חארטא, וואס ער האט געגעבען דער שטאדט שפייער, אין יאהר 1111, אז ער בעפרייט די בירגער פון „דעם שוויצליכען און ניכטסווירדיגען געזעץ" פון דער „טויטער האנד", 1) „וועלכעם געמיין בודעל געגאנט ווירד" דורך וועלכען די שטאדט איז געקומען אין טיעפסטע ארמוט (קאללזען, כ. 1, ז. 307). די „קוטומע" פון באיען, נעשריבען ארום דעם יאהר 1273, ענטהאלט צוויישען אנדערע די פאלגענדע שטעלען: „דאס פאלק איז עלטער פאר די פריצים. דאס פאלק, וואס איז צאהלרייכער אייידער אלע אנדערע, האט מחמת זיין ליבע צום פריעדען געמאכט די העררן, כדי זיי זאלען האלטען אין צוויק און אונטערדריקען די מעכטיגע", א. אז. וו. (גירי, „עטאבליסמאן דע רוען", I, 117, ציטירט פון לו־ שער, ז. 24). א חארטא, וואס איז פארגעלעגט געווארען דעם קענינ ראבערט אונטערצושרייבען, איז אויך כאראקטעריסטיש. מען צווינגט איהם ער זאל דארט זאגען: „איך וועל ניט רויבען קיין אקסען אדער אנדערע טהירען. איך וועל ניט כאפען קיין סוחרים, ניט צונעהמען זייער געלד און ניט ארויפלעגען אויף זיי קיין אויס־ קויף־נעלד. פון „מאריע־פערקינדיגונג" (דעם 25טען מערץ) ביז „אלער הייליגען" (דעם 1סטען נאוועמבער) וועל איך ניט כאפען קיין פערד, קיין קליאטשע און קיין לאשעק פון די לאנ־ קעס. איך וועל ניט פערברענען די מיהלען און ניט אוועקנעהמען דאס מעהל... איך וועל ניט בעשיצען קיין גנבים" א. אז. וו. (פפיס־ טער האט פערעפענטליכט דעם דאזיגען דאקומענט און איז איבער־ נעדרוקט פון לושער). די חארטא, וואס דער ארכיבישאף היום פון

---

1) „לאו אוו מארטמעין" — די חזקה לדורות אדער דאס אייביגע בעזיץ פון גיטער אין די „טויטע הענד" פון גייסטליכע. — איבערזעצער.

בעזאנסאן האט „געשאנקען", אין וועלכען ער איז געצוואונגען גע־ווען אויסצורעכענען אלע צרות, וואס זיינען געקומען פון זיינע „טויטער־האנד"־רעכט, זיינען אויך אזוי כאראקטעריסטיש. און אזוינע ביישפיעלען וואלט מען געקאנט ברייננגען א סך.

אויפהאלטען די פרייהייט, וועו אזוינע מעשים תעתועים זיי־נען פארגעקומען ארום זיי, איז נעווען אונמעגליך, און די שטעדט זיינען דעריבער געווען געצוואונגען אנצופיהרען א מלחמה פון דרוי־סען פון זייערע מויערען. די בירגער האבען ארויסגעשיקט זייערע עמיסארען (שלוחים) אנצופיהרען אן אויפשטאנד אין די דערפער; זיי האבען אריינגענומען די דערפער צו זיך אין די קארפארציעס און האבען געפיהרט א דירעקטע מלחמה קעגען די פריצים. אין איטאליע, וואו דאס לאנד איז געווען געדיכט פערזייהט מיט די פעאדאלע שלעסער, האט די מלחמה אנגענומען מורא'דיגע פאר־מען, און איז אויף ביידע זייטען געפיהרט געווארען מיט א ביטערן האס. פלארענץ האט 77 יאהר נאכאנאנד געפיהרט א רייה פון בלו־טיגע מלחמות, כדי צו בעפרייען איהר „קאנטאדא" פון די פריצים; אבער וועו די מלחמה האט זיך זיעגרייך געענדיגט (אין 1181), האט מען דעם קאמפף וויעדער נעדארפט אנהויבען פון דאס ניי. די פריצים האבען זיך צונויפגענומען מיט פרישע קרעפטען; זיי הא־בען אויפגעבויט זייערע אייגענע פערבאנדען אנטקעגען די פערבאנ־דען פון די שטעדט, און בעקומענדיג פרישע שטיצע פון קייזער אדער פון פויפסט, האבען זיי פערצוויגען די מלחמה אויף נאך 130 יאהר. דאס אייגענע האט אויך פאסירט אין רוים, אין לאמבארדיי און אין נאנץ איטאליען.

וואונדער פון העלדישקייט, מוטה און אויסרויער האבען די בירגער ארויסגעוויזען אין די דאזיגע מלחמות. אבער די פייליען־בויגען און די העק פון די גילדען און געווערקשאפטען האבען ניט אלעמאל געוואונען די אויבערמאכט אין זייערע צוזאמענשטויסען מיט די בעפאנצערטע ריטטער, און א סך שלעסער זיינען וויידערגע־שטאנען די שכל'דיגע בעלאגערונגס מאשינען און די עקשנות פון די בירגער. אייניגע שטעדט, ווי פלארענץ, באלאנא און פיעלע שטעדלאך אין פראנקרייך, דייטשלאנד און בעהמען האט אבגעלא־טען צו בעפרייען די ארומיגע דערפער, און זיי זיינען בעלוינט גע־ווארען פאר זייער מיה מיט אן אויסערגעווענליכען וואוילשטאנד

און פריעדען. אבער אפילו אין אט די שטעדט, און נאך מעהר אין די וועניגער־שטאַרקע ארער ניט אזוינע אימפולסיווע שטעדט, האבען די סוחרים און די בעלי־מלאכות, וואס זיינען אבגעשוואכט געווא־רען דורך די מלחמות און ניט פערשטאנען זייערע אייגענע אינטע־רעסען, געשאכערט מיט די בארָאנען איבער די קעפּ פון די פויערים. זיי האבען געצוואונגען דעם פּריץ שווערען טרייהייט דער שטאַדט; זיין שלאָס אויפ'ן לאנד איז ארונטערגעריסען געוואָרען, און ער האט אייגענווילינט צו בויען א הויז און וואוינען אין שטאַדט, פון וועלכער ער איז געווארען א מיט־בירגער; דערפאר אבער איז ער געבליבען ביי זיינע מעהרסטע רעכט איבער די פויערים, וועלכע האבען נאָר געוואונען א קלייגע פערלייכטערונג פון זייערע לאסטען. דער בירגער האָט ניט געקאָנט פערשטעהן, אז דער פויער, וועלכער בעזאָרגט די שטאַדט מיט שפייז־פּראָדוקטען, וואלט אויך געקאָנט געניעסען גלייכע בירגער־רעכט; און אט אזוי האָט זיך אויסגע־בילדעט א טיעפער גראבען צווישען שטאַדט און דאָרף. אין אייני־גע פעלען האבען די פויערים נאָר געביטען זייערע בעלי בתים, דען די שטאַדט האָט אויסגעקויפט די פריצישע רעכט און האָט זיי פער־קויפט אין חלקים צו איהרע אייגענע בירגער.1) לייבאייגענטום איז פערבליבען, און נאָר א סך שפעטער, צום סוף פון 13טען יאהר־הונדערט, האָט די רעוואָלוציע פון די יונגערע געווערקשאפטען זיך אונטערגענומען צו מאכען א סוף דערפון, און האָט אבגעשאפט די פערזענליכע קנעכטשאפט; דערפאר אבער האָט זי אין דערזעל־בער צייט אווקגענומען ביי די פויערים זייער ערד. 2) עס איז איב־

---

1) עס זעהט אוים, אז אין איטאַליען איז דאָס געווען א גאַנץ אָפּטע זאַך. אין דער שווייץ, האָט די שטאַדט בערן אויסגעקויפט די שטעדטלעך טהון און בורגדאָרף.

2) וועניגסטענס איז דאָס געווען דער פאַל אין די שטעדט פון טאָס־קאַנא (פלאָרענץ, לוקקא, סיענא, באָלאָנא א. ד. ג.), וואָס וועגען זייערע בעציהונגען צו די פויערים האבען מיר פיעל בעסערע ידיעות אויסער פון אַנדערע שטעדט. (לוטשיצקי, „שקלאַווריי אין רוסיש שקלאַווען אין פלאָרענץ" אין די „איזוועסטיע" פון קיעווער אוניווערזיטעט פאר'ן יאָהר 1885). לוטשיצקי האָט זיך פאר דער דאָזיגער ארבייט בענוצט מיט רומאָהר'ס „אורשפרונג דער בעזיצלאָזיגקייט דער קאָלאָניען אין טאָסקאַ־

ריג צו צולעגען, אז די שטעדט האבען באלד אליין דערפיהלט די נע־
פעהרליכע רעזולטאטען פון אזא קורצזיכטיגער פאליטיק: דער
דארף איז געווארען א שונא דער שטאדט.

די מלחמה אנטקעגען די פעאדאלע שלעסער האט נעהאט נאך
א שלעכטע ווירקונג. עס האט פערווייקעלט די שטעדט אין פער־
צויגענע מלחמות צווישען זיך — און דאס האט אנב ארויסגערופען
די טעאריע, וואס האט געגאלטען ביז ניט לאנג צוריק, אז די
שטעדט האבען פערלארען זייער אונאבהענגיקייט דורך זייער איי־
גענער קנאה־שנאה און רייסעריען צווישען זיך. די אימפעריא־
ליסטישע היסטאריקער האבען אט די טעאריע ספעציעל אונטער־
שטיצט; זי ווערט אבער זעהר שטארק אונטערגעגראבען פון דער
מאדערנער פארשונג. עס איז זיכער, אז אין איטאליען האבען די
שטעדט געקעמפפט איינע אנטקעגען די אנדערע מיט אן עקשנות׳־
דיגער שנאה; אין ערגעץ אבער אחוץ איטאליען האבען די דאזי־
גע שטרייטיגקייטען ניט דערלאנגט אזוי ווייט, און אין איטאליען
נופא האבען די דאזיגע מלחמות, דערהויפט פון די ערשטע צייטען,
געהאט זייערע ספעציעלע אורזאכען. זיי זיינען געווען (ווי סים־
מאנדי און פערראר האבען דאס שוין בעוויזען) אן איינפאכע
פארטזעצונג פון דער מלחמה אנטקעגען די שלעסער — דער פרייער
מוניציפאלער און פעדעראטיווער פרינציפ האט געמוזט אונפער־
מיידליך אריינטרעטען אין א פייערדיגען קאמפף מיט דעם פעאדא־
ליזם, אימפעריאליזם און פויפסטום. פיעלע שטעדטלעך, וועלכע
האבען נאר טיילוויייז ארבעגעווארפען פון זיך דעם יאך פון דעם
בישאף, דעם פריץ אדער דעם קייזער, זיינען פשוט מיט געוואלט
געטריבען געווארען צו פיהרען מלחמות אנטקעגען די פרייע שטעדט,
דורך די פריצים, דעם קייזער און דער קירך, וועמעס פאליטיק עם
איז געווען אריינצובריינגען רייסעריען צווישען די שטעדט און בע־
וואפענען זיי איינע אנטקעגען די אנדערע. אט די ספעציעלע אומ־
שטענדען, (וועלכע האבען זיך טיילוויייז אויך אבגעשפיגעלט אויף
דייטשלאנד) דערקלערען, פאר וואס די איטאליענער שטעדט, א

נא", 1830). דער גאנצער ענין פון די בעציהונגען צווישען די שטעדט
און די פויערים פאדערט א סך מעהר שטודיום וויפיעל עס איז אויף איהם
פערוועגדט געווארען ביז איצטער.

טייל פון וועלכע האָבען נעזוכט שטיצע ביי דעם קייזער, כדי צו בעקעמפּפען דעם פּויבסט, בעת אנ׳אנדער טייל האָט נעזוכט די שטיצע פון דער קירך דערווידער צו שטעלען זיך דעם קייזער, האָבען אינגיכען זיך צוטיילט אויף צוויי לאָגערן, די גיבעלינס און די גוועלפען, און פּאַרוואָס די אייגענע צעטיילונג האָט זיך בעוויזען אין יעדער בעזונדער שטאָדט.1)

דער אונגעהויערער עקאָנאָמישער פּאַרטשריט, וואס די מייסטע איטאַליענישע שטעדט האָבען דערגרייכט, אקוראט אין דער צייט, וועו אָט די מלחמות האָבען זיך צופּלאָקערט אם שטארק־סטען2), און די פערבינדונגען, וואס זיי האָבען אזוי לייכט געשלאָסען צווישען די שטעדט, גיבען נאָך א בעסערן בעגריף וועגען דעם דאָזיגען קאמפּף און גראָבען נאָך וויטער אונטער די פּריהערדיגע טעאָריע. שוין אין די יאָהרען 1150־1130 זיינען מעכטיגע פּערבאַנדען איינגעטראָטען אין לעבען; און עטליכע יאָהר שפּעטער, וועו פּרעדעריק בארבאַראָססא איז איבערפּאלען איטאַליען און איז מיט דער הילף פון די אַדעליגע און אייניגע אָבגעשטאַנענע שטעדט געגאנגען אויף מילאַן, איז אין פיעל שטעדט דערוועקט נעוואָרען א שטארקער פּאָלקס־ענטוזיאזמום, אונטער דעם איינפלוס פון פּאָלקס־פּרעדיגער. קרעמא, פּיאַטשענצא, ברעשיא. טאָרטאָנא און אנדערע זיינען געקומען צו הילף; די פּאָהנען פון די גילדען פון וואָראָנא, פּאַדוא, וויטשענצא און טרעוויזא האָבען צוואמען געפּלאָטערט אין דעם לאָגער פון די שטעדט אַנטקעגען די פּאָהנען פון דעם קייזער און די פּריצים. דעם נעקסטען יאָהר זיך געגרינדעט די לאָמבארדישע ליגע, און 60 יאָהר שפּעטער געפינען מיר די דאָזיגע

---

1) פערראַרי׳ס געגאַליזאַציעס זיינען אָפּטמאָל צו־טאָרעטיש צו זיין אַלמאָל ריכטיג; אָבער זיינע אָנזיכטען איבער דער ראָליע, וואָס די פּריצים האָבען געשפּילט אין די שטעדטישע מלחמות, זיינען געבויט אויף א גרויסער רייה בעשטעטיגטע פאַקטען.

2) נאָר אַזעלכע שטעדט, וועלכע זיינען מיט עקשנות געשטאַנען אויף דער זייט פון די באַראָנען, אַ שטייגער זוי פיזאַ אדער וועראָנא, האָבען פערלאָרען דורך די מלחמות. פאר פיעל שטעדט וויעדער, וועלכע האָבען געקעמפּפט אויף דער זייט פון די באַראָנען, איז זייער ניעדערלאַגע געווען דער אָנהויב פון בעפריאונג און פּראָגרעס.

ליעגע פערשטארקט דורך פיעלע אנדערע שטעדט, וואס האבען ארויסגעטראטען אין איהר, און געבילדעט א דויערהאפטיגע ארגא־ניזאציע, וועלכע האט געהאלטען א העלפט פון איהר מיליטערישער קאסע אין נעווא און די אנדער העלפט אין וועגעדיג.1) אין טאס־קאנא איז פלאַרענץ געשטאַנען בראש פון אנ'אנדער מעכטיגער ליעגע, צו וועלכער עס האבען געהערט לוקקא, באלאנא, פיסטאיא און אנדערע, און וועלכע האט געשפיעלט א וויכטיגע ראליע ביי דער פערניכטונג פון די אדעליגע אין מיטעלאיטאליען. קלענערע ליעגעס זיינען אין יענער צייט געווען א גאנץ געווהנליכע זאך. עס איז, היסט עס, זיכער, אז הגם קליינליכע קנאות זיינען געווים פאַרגעקומען צווישען די שטעדט, און אויפרייצען שנאות צווי־שען זיי איז אויך ניט שווער געווען, האט עס דאך אבער זיי ניט געשטערט צו פערבינדען זיך פאר דער געמיינזאמער פערטיידינונג פון זייער פרייהייט. ערשט שפעטער, וען בעזונדערע שטעדט זיי־נען געווארען קלייגע שטאטען, האבען זיך אנגעהויבען ריכטיגע מלחמות צווישען זיי, ווי עס מוז אלעמאל פאַרקומען, וען שטאא־טען קעמפפען פאר אויבערהערשאפט אדער פאר קאלאניעס.

עהנליכע פערבאנדען האבען זיך פארמירט צוליעב דעמזעל־בען צוועק אין דייטשלאנד. וען דאס לאנד איז אונטער די נאכ־פאלגער פון קארל פערוויסט געווארען פון די אונעהנליכע בלוט־ראכע שטרייטיגקייטען צווישען די פריצים, האבען די וועסט־פאלישע שטעדט געשלאסען א פערבאנד אנטקעגען די בארבאנען, און איין פונקט פון דעם אבמאך איז געווען, זיי זאלען קיינמאל ניט לייהען קיין געלד א ריטער, וועלכער וועט אויך ווייטער בעהאלטען ג'נג'עטע סחורה.2) וען „די ריטער און אדעליגע האבען ג־לעבט פון רויב און ערמארדעט וען עס האט זיך זיי פערווהלט מארדען", ווי דער „וארמזער צארן" האט זיך בעקלאגט, האבען די שטעדט ביים רהיין (מאינץ, קעלן, שפייער, סטראסבורג און באזעל) גענומען די איניציאטיווע צו בילדען א ליגע, וועלכע האט אינ־

1) פערראַרי, באַנד II, ז. 18, 104 און ווייטער; לעאָ און באַטטאַ, באַנד I, ז. 432.

2) יאהן פאַלקע, „די האַנזע אַלס דויטשע זעע־ אונד האַנדעלס־מאַכט", בערלין 1863, ז. 31, 55.

ניכען געצוהלט זעכציג פעראייניגטע שטעדט, האבען געהאלטען די רויבער אין צוויק און אייגנעפיהרט פריעדען. שפעטער האט די לייגע פון די שוואבישע שטעדט, וועלכע איז געווען אייגעגעטיילט אין דריי „פריעדענס־בעצירקען", (אוגסבורג, קאנסטאנץ און אולם) געהאט דעמזעלביגען צוועק. און וען אפילו די דאזיגע לייגעס זיינען צובראכען געווארען,1) האבען זיי דאך געלעבט לאנג גענוג צו בעווייזען, אז בעת די כלומר'שטע רודף־שלום'ניקעס — די קעניגע, קיסרים און די קירך — האבען אדרבא אויפגעבורעט מחליקות און זיינען אליין געווען הילפלאז אנטקעגען די רויבערישע ריטער, איז דוקא פון די שטעדט געקומען דער אימפולס וויעדער אייניצופיהרען פריעדען און אייניגקייט. די שטעדט, — ניט די קיסרים — זיינען געווען די אמת'ע בעגרינדער פון דער נאציאנאלער אייניהייט.2)

עהנליכע פעדעראציעס זיינען ארגאניזירט געווארען פאר דעמזעלביגען צוועק צווישען די קליינע דערפער; און זינט לושער האט אויפמערקזאם געמאכט אויף דעם ענין, קאנען מיר אינגיכען דערווארטען צו דערוויסען זיך מעהר פרטים וועגען די דאזיגע פעדעראציעס. מיר ווייסען, אז דערפער האבען זיך פעראייניגט אין קליינע פעדעראציעס אין קאנטאדא פון פלארענץ, ווי אויך אין די געביטען, וואס האבען אנגעהערט צו נאווגארד און פסקאוו. בנוגע צו פראנקרייך, האבען מיר פאזיטיווע בעווייזען וועגען א פעדעראציע פון זיבעצעהן פויערימשע דערפער, וואס האט עקזיסטירט אין לאננע כמעט א הונדערט יאהר (ביז 1256) און האט שווער גענקעמפט פאר איהר אונאבהענגיגקייט. נאך דריי פויערימשע רעפובליקען, וועלכע האבען געהאט געשווארענע חארטען, עהנליכע צו די חארטען פון לאן און סואסאן, האבען עקזיסטירט ניט ווייט פון

---

1) בוגע צו אלבען און קעלן האבען מיר דירעקטע עדות, אז קיין אנדערע ווי די צוויי בישאפען — אייגער פון זיי איז געווען אונטערגעקומפט פון שונא — האבען אויפגעפעגט פאר'ן פיינד די טויערן פון שטאדט.

2) זעה די פאקטען, הגם זיי זיינען ניט אלעמאל בעגליט פון ריכטיגע אויספיהרען, ביי ניטצש, באנד III, ז. 133 און ווייטער; אויך קאללזען, באנד I, ז. 458 און ווייטער.

לאן, און אזוי ווי זייערע טעריטאריעס זיינען געווען אייגע נעבען די אנדערע, האבען זיי געשטיצט אייגע די אנדערע אין זייערע פרייהייטס־קריעג. בכלל דענקט לושער, אז אין פראנקרייך, אין 12טען און 13טען יאהרהונדערט האבען געמוזט עקזיסטירען א סך אזוינע פעדעראציעס, נאר דאס רוב האקומענטען וועגען זיי איז פערלארען געגאנגען. עס פערשטעהט זיך, אזוי ווי זיי זיינען ניט געווען בעשיצט פון געמוינרטע וועגט, האבען זיי געקאנט לייכט אונטערדריקט ווערען פון די קעניגע און פריצים; אבער אונטער געווייסע גינסטיגע אומשטענדען, ווען זיי האבען געפונען שטיצע אין דעם פערבאנד פון שטעדט און שוין אין זייערע בערג, זיינען אזוינע פויערימשע רעפובליקען געווארען אונאבהענגיג גליעדער פון דער שווייצערישער קאנפעדעראציע.1)

פעראיניגונגען צווישען שטעדט פאר פריעדליכע צוועקען זיינען געווארען נאר א געווהנליכע זאך. דער פערקעהר, וואס איז אנגעפיהרט געווארען אין דער צייט פון די בעפרייאונגס־קאמפפען, איז שפעטער אויך ניט איבערגעריסען געווארען. מאנכמאל, ווען די „סקאביני" (די ריכטער) פון א דייטשער שטאדט האבען געדארפט ארויסזאגען זייער פסק־דין אין א נייעם אדער שווערען פאל און האבען דערקלערט, אז זיי ווייסען ניט ווי צו פסק'ענען („דעם אורטיילס ניכט ווייזע צו זיין"), פלעגען זיי שיקען שלוחים אין אן אנדער שטאדט צו קריגען פון דארטען דעם דין. דאס אייגענע איז אויך פארגעקומען אין פראנקרייך;2) און די שטעדט פארלי און ראוועגא זיינען דערמיט בעקאנט, וואס זיי האבען געגענזייטיג נאטוראליזירט זייערע בירגער און האבען זיי בעוויליגט פולע רעכט אין ביידע שטעדט. איבערגעבען א מחלוקה,

---

1) וועגען דער קאמונע פון דער לאנגע, וועלכע מען פלעגט ביז מעלווייל'ס פארשונגען („די געשיכטע פון דער קאמונע פון דער לאנגע", פאריז, 1853) פערמישען מיט דער קאמונע פון לאן, זעה לושער, ז. 75 און וויטער. וועגען די ערשטע פויערימשע גילדען און זייערע שפעטיגערע פעראיינען, זעה ר. ווילמאן'ס „די לעגדליכע שוצגילדען וועסטפאליענס" אין „צייטשריפט פיר קולטורגעשיכטע", נייע פאלגע, באנד III, צימירט אין הענע אם רהין'ס קולטורגעשיכטע, באנד III, ז. 249.

2) לושער, ז. 149.

וואָס האָט אויסגעבראַכען צווישען צוויי שטעדט, אָדער אין שטאָדט, צו אַן אַנדער קאָמונע, וועלכע איז אויפגעפאָדערט געוואָרען צו זיין א פערמיטלער צווישען זיי, איז אויך געווען א פיהרונג וואָס האָט געשטימט מיט'ן גייסט פון יענער צייט. 1) האַנדעלס־אָבמאַכען צווישען שטעדט איז געווען איינע פון די געוועהנלעכסטע זאַכען. 2) פעראיינען צו רעגולירען די פּראָדוקציאָן און די גרויס פון די פעסלעך, וואָס מען האָט געברויכט אין וויין־האַנדעל, די „הערינג פעראיינען" א. ד. גל. זיינען נאָר געווען די פאַרלויפער פון די גרויסע האַנדעלס־פעדעראַציעס פון דער פלעמישער האַנזאַ, און שפעטער פון דער גרויסער נאָרד־דייטשער האַנזאַ, וועמעס געשיכטע אַליין וואָלט געקענט אָנפילען פיעל זייטען מיט ביישפיעלען פון דעם פעדעראַציאָנס־גייסט, וואָס האָט דורכגעדרונגען די מענשען אין יענער צייט. עס איז כמעט גאָר ניט נויטיג צו זאָגען, אז די מיטעלאָלטערליכע שטעדט האָבען דורך די האַנזאַ־פערבאַנדען א סך מעהר אויפגעטהאָן פאַר דער ענטוויקלונג פון אינטערנאַציאָנאַלען פערקעהר, פון שיף־פאָהרען און ים־ענטדעקונגען, איידער אלע שטאָטען פון די ערשטע 17 הונדערט יאָהר פון אונזער צייט־רעכנונג צוזאַמענגענומען.

מיט איין וואָרט, פעדעראַציעס צווישען קלייגע טעריטאָריעלע אייגהייטען, אזוי גוט ווי צווישען מענשען, וואָס זיינען פעראיי־גיגט דורך געמיינשאַפטליכע ציעלען אין זייערע בעטרעפענדע גיל־דען, און פעדעראַציעס צווישען שטעדט און גרופּעס פון שטעדט — דאָס איז געווען דער אמת'ער אינהאַלט פון דעם לעבען און דענקען פון יענער פּעריאָדע. מען מעג דעריבער בעשרייבען די ערשטע פינף יאָהרהונדערטען פון צווייטען צעהנדליג פון אונזער צייט־רעכנונג אלס איין גרויסען פערזוך דורכצופיהרען געגענזייטיגע הילף און שטיצע אויף א גרויסאַרטיגען מאַסשטאַב דורך די פרינ־

---

1) צוויי וויכטיגע שטעדט ווי מאַינץ און וואָרמז פלעגען שליסען א פאָליטישען קאָמפּף דורך א בוררים־גערויכט. וועז עס איז אויסגעברא־כען א בירגער־קריעג אין אַבבעווויל, איז אַמיען געווען דער פערמיטלער אין יאָהר 1231 (לושער, ז. 149) א. אַז. וו.

2) זעה צום ביישפּיעל וו. סטעידא, „האַנזעטישע פעראיינבארונגען", ווי אויבען, ז. 114.

ציפען פון פעדעראציע און פעראייניגונג אין אלע ערשיינונגען פון מענשליכען לעבען און ביז יעדען מעגליכען גראד. אט דער פערזוך איז אין זעהר א גרויסען ערך געקרוינט געוואָרען פון ערפאלג. עס האָט פעראייניגט מענשען, וועלכע זיינען פריהער געווען צעריסען; עס האָט זיי פערשאפט זעהר פיעל פרייהייט און פערצעהנפאכט זייערע קרעפטען. אין א צייט, ווען דער פאָרטיקולאָריזם איז געשטיצט געוואָרען דורך אזוי פיעל פאקטאָרען און עס זיינען געווען אזוי פיעל אורזאכען פאר רייסעריין און קנאה־שנאה, איז עס א נחת־רוח צו זעהן, אז וויט־צעווארפענע שטעדט פון א גאנצען קאָנטינענט האָבען געהאט צווישען זיך אזויפיעל געמיינ־שאפטליכעם און זיינען געווען אזוי גרייט צו פערעירען זיך, כדי דורכצופיהרען אזויפיעל געמיינשאפטליכע צוועקען. זיי זיינען גע־פאלען סוף כל סוף פאר זייערע מעכטיגע פיינד; ניט פערשטעהנ־דיג ברייט גענוג דעם פרינציפ פון געגענזייטיגער הילף, האָבען זיי אליין בעגאנגען געפעהרליכע פעהלערען; אבער אונטערגעגאנגען זיינען זיי ניט מחמת געגענזייטיגער פיינדשאפט, און זייערע טעות'ן זיינען ניט געקומען דערפון, וואָס עס איז ביי זיי ניט גענוג ענטוויקעלט דער פעדעראטיווער גייסט.

די רעזולטאטען פון דעם נייעם שריט, וואָס די מענשהייט האָט געמאכט אין דער מיטעלאלטערליכער שטאָדט, זיינען גענוג אונגעהויער גרויס. אין אָנהויב פון דעם 11טען יאָהרהונדערט זיינען די שטעדט אין אייראָפּא גענוג קלייגע הייפלעך פון מיזע־ראבלע שטיבלעך, מיט נידעריגע, אומגעלומפערטע קלויסטערס, וואָס זייערע בוי־מייסטערס האָבען קוים גענואוסט ווי צו מאכען א גענועלב. די האַנדווערקען, וואָס זיינען דערהויפט בעשטאנען פון עטוואָס וועבעריי און שמיעד־ארבייט, זיינען נאָך גלעגען אין די ווינדעלעך; די גאנצע בילדונג איז גלעגען אין עטליכע מאָנאסטירען. דריי הונדערט פופציג יאָהר שפעטער — און דאָס לאנד איז בע־שפרינקלט גענוואָרען מיט רייכע שטעדט, וועלכע זיינען גענוען ארומגערינגלט פון מוראָ'דיגע וועגט און זיינען פערציערט גענוען מיט טורעמס און טויערן, וואָס יעדער איינער פון זיי איז גענוען א קונסט־ווערק פאר זיך אליין. די קאטהעדראל־קירכען, וועלכע

זיינען אויפגעפאסט געוואָרען אין אַ גרויסאַרטיגען סטיל און זיינען געווען זעהר רייך דעקאָרירט, האָבען אויפגעהויבען זייערע גלאָקען־טורעמס ביז צו די הימלען, אַרויסווייזענדיג אַזאַ ריינקייט פון פאָרם און דרייסטקייט פון פאָרשטעלונגס־קראפט, וועלכע מיר קאָנען ניט דערגרייכען אַפילו איצטער. די האַנדווערק און די קונסט־אַרבייט זיינען אויסגעוואַקסען צו אַזאַ שטופע פון פאָלקאָמענהייט, וועלכע מיר קאָנען זיך כמעט ניט בעריהמען, אַז מיר האָבען אַריבער־געשטיגען אין פיעל ריכטונגען — אויב מען זאָל די ערפינדערישע פעהיגקייטען פון דעם אַרבייטער און די קינסטלערישע פאָלקאָמענ־הייט פון זיין אַרבייט שטעלען העכער איידער די שנעלקייט פון דעם פאַבריצירען. די פלאָטען פון די פרייע שטעדט האָבען דורכ־געאַקערט אין אַלע ריכטונגען דעם צפון־און דרום־מיטעללענדישען ים; נאָך איין אָנשטרענגונג און זיי וואָלטען דורכגעשוואומען די אָקעאַנען. דער וואוילשטאַנד האָט איבער גרויסע לאַנדשטרעקען פערנומען דאָס פלאַץ פון דעם פריהערדיגען עלענד; בילדונג איז געוואַקסען און זיך פערשפּרייט. די מעטאָדען פון דער וויסענ־שאַפט זיינען אויסגעאַרבייט געוואָרען; עס איז געלעגט געוואָרען דער פונדאַמענט פון די נאַטור־וויסענשאַפטען, און דער וועג איז אויסגעלעגט געוואָרען פאַר די אַלע מעכאַנישע ערפינדונגען, מיט וועלכע אונזערע אייגענע צייטען זיינען אַזוי שטאָלץ. אַזוינע צויבערהאפטיגע ענדערונגען זיינען פאָרגעקומען אין אייראָפּאַ אין וועניגער ווי פיער הונדערט יאָהר. וויפיעל אייראָפּאַ האָט פער־לאָרען דורך דעם פערלוסט פון איהרע פרייע שטעדט קאָן מען ערשט דעמאָלט פערשטעהן, ווען מען פערגלייכט דעם 17טען יאָהר־הונדערט מיט דעם 14טען אָדער דעם 13טען. דער וואוילשטאַנד, מיט וועלכען עס האָבען זיך פריהער אויסגעצייכענט שאָטלאַנד, דייטשלאַנד און די פלאַכלענער פון איטאַליען, איז פערשוואונדען. די וועגען זיינען פערלאָזען געוואָרען, די שטעדט זיינען ענטפעל־קערט געוואָרען, די אַרבייט איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין שקלאַ־ווערייי, די קונסט איז אונטערגעגאַנגען און אַפילו דער מסחר איז געפאַלען. 1)

---

1) קאָסמאָ איננעס׳ „די אַלטע געשיכטע און שאָטלאַנד אין מיטעל־אַלטער“ (ענגליש) ציטירט פון רעוו. דענטאָן, דאָרט גופא, ז. 68, 69;

וועז די מיטעלאלטערליכע שטערט וואלטען אונז ניט איבער־געלאזען קיינע נעשריבענע דאקומענטען, וואס זאלען עדות זאגען אויף זייער גלאנץ, און וואלטען קיין אנדער זאך נאך זיך ניט געלאזען אחוץ די מאנומענטען פון דער בויקונסט, וועלכע מיר זהען איצטער איבער גאנץ אייראפא פון שאטלאנד ביז איטאליע, און פון גערמאניא אין שפאניען, ביז ברעסלוי אויף סלאווישער טעריטאריע — וואלטען מיר אויך נעקאנט קומען צום שלום, אז די צייטען פון דעם אונאבהענגיגען שטאדט־לעבען זיינען געווען צייטען פון דער העכסטער ענטוויקלונג פון מענשליכען גייסט פאר דער נאנצער קריסטליכער צייט־רעכענונג ביז'ן סוף פון 18טען יאהר־הונדערט. אנקוקענדיג, צ. ב. ש., א בילד פון מיטעלאלטער, וואס שטעלט פאר די שטאדט נירענבערג מיט איהרע צהנדליגע מאסיווע טורעמס און הימעלהויכע טורעם־שפיצען, אין יעדערן פון וועלכע עס איז נעווען אויסגעדריקט די פרייע שעפערישע קונסט, קאנען מיר קוים גלויבען, אז דריי הונדערט יאהר פריהער איז אט די זעלביגע שטאדט בעשטאנען אינגאנצען פון א הייפעל ארעמינקע הייזלעך. און מיר ווערען נאך מעהר פערוואונדערט, וועז מיר טהוען זיך אריין אין די ארכיטעקטוריש און דעקאראטיוו אויסצעלהייטען פון יעדען פון די אונצהליגע קירכען, גלאקען־טורעמס, טויערן און ראטושען, וועלכע זיינען צושפרייט איבער גאנץ אייראפא, אזוי ווייט מזרח־צו ווי בעהמען און די איצט־טויטע שטעדט פון פוילישׂ־גאליציע. ניט נאר איטאליע, די מוטער פון קונסט, נאר גאנץ אייראפא איז פול מיט אזוינע מאנומענטען. שוין דער פאקט אליין, וואס פון אלע קונסטווערק האט די העכסטע ענטוויקלונג געגרייכט די ארכיטעקטור — וועלכע איז מעהר ווי אלץ א געזעלשאפטליכע קונסט — האט א גרויסע בעדייטונג פאר זיך. כדי צו קאנען זיין וואס זי איז דאמאלסט געווען, האט זי נעמוזט ארויסקומען פון א הויך־ענטוויקעלטען געזעלשאפטליכען לעבען.

לאמפרעכט'ס „דויטשעס ווירטהשאפטליכע לעבען אים מיטעלאלטער", שמאללער'ס איבערזיכט אין זיין „יאהרבוך" באנד XII; סיסמאנדי'ס „טאבלא דע ל'אגריקולטור טאסקאנע", ז. 226 און ווייטער. די בעזיצונ־גען פון פלארענץ האט מען גלייך נעקאנט דערקענען דורך זייער וואויל־שטאנד.

די מיטעלאלטערליכע ארכיטעקטור האט געגרייכט אזוי הויך, — ניט נאר ווייל זי איז געווען א נאטירליכע ענטוויקלונג פון האנדווערק; ניט נאר ווייל יעדע געביידע, יעדע ארכיטעקטורישע דעקאראציע איז געפלאנעווען געווארען פון מענשען, וואס האבען געוואוסט דורך די ערפאהרונג פון זייערע אייגענע הענד, וועלכע ארטיסטישע עפעקטען מען קאן ארויסבעקומען פון שטיין, אייזען, בראנז, אדער אפילו פון איינפאכע קלעצער און וואפנע; ניט נאר ווייל יעדער מאנומענט איז געווען א רעזולטאט פון דער קאלעקטיווער ערפאהרונג, וואס האט זיך אנגעזאמלט אין יעדער „מיסטעריע" אדער געווערקשאפט 1) — זי איז געווען גרויס, ווייל זי איז געבוירען געווארען פון א גרויסער אידעע. ווי די גריכישע קונסט, אזוי איז זי אויך ענטשפרונגען פון א בעגריף פון ברידערליכקייט און איינהייט, וואס די שטאדט האט ערצויגען. זי האט פערמאגט אזא דרייסטקייט, וועלכע האט נאר געקאנט ערווארבען וועלען דורך דרייסטע קאמפפען און זיעגען; זי האט געהאט אזא אויסדרוק פון קראפט, ווייל קראפט האט אנגעפילט דאס גאנצע לעבען פון שטאדט. א קאטהעדראל אדער א ראטוש האט סימבאליזירט די גרויסקייט פון אן ארגאניזם, אין וועלכען יעדער מויערער

---

1) מר. דזשאהן דוש. ענגעש („סיקס עססעיס", לאנדאן, 1891) שרייבט אויסגעצייכענט וועגען אט דער זייט פון דער מיטעלאלטערליכער ארכיטעקטור. מר. ווילים, אין זיין אנהאנג צו היועל'ס „היסטארי אוו אינדוקטיוו סייענסעס" (באנד I, ז. 2-261) האט אנגעדייטעט אויף דער שענקייט פון די מעכאנישע פעהעלטניסען אין די מיטעלאלטערליכע געבוידען. „א נייע דעקאראטיווע קאנסטרוקציע איז ארויסגעקומען", שרייבט ער, „וועלכע האט ניט געשטערט און ניט קאנטראלירט די מעכאנישע קאנסטרוקציע, נאר האט איהר געהאלפען און הארמאניזירט מיט איהר. יעדעס גליעד, יעדער געזימס קומט אוים ווי ער העלפט אויפהאלטען די משא; און די פיעלע שטיצען, וואס העלפען איינע די אנדערע און צוטיילען דאדורך די לאסט, בעפריעדיגען דעם אויג וועגען דער פעסטקייט פון דער סטרוקטור, טראץ דעם איידעלען אויסזעהן פון די אוינצעלנע טיילען". עס קאן ניט געבען קיין בעסערע כאראקטעריסטיק פאר א קונסט, וואס איז ענטשפרונגען פון דעם גע ז ע ל ש א פ ט ל י כ ע ן לעבען פון דער שטאדט.

און שטיין־האקער איז געווען דער בויער. א מיטעלאלטערליכע געבויידע האט ניט דעם אויסזעהן פון אן אייגזאמער אנשטרענגונג, צו וועלכער טויזענדער שקלאווען האבען בייגעטראגען דעם חלק, וואס איז פאר זיי אנגעצייכענט געווארען דורך איין מענשען'ס פאנטאזיע: די גאנצע שטאדט האט מיטגעהאלפען אין דער גע־ ביידע. דער גלאקען־טורעם האט זיך אויפגעהויבען צום הימעל אויף א בנין, וואס איז געווען גרויס פאר זיך אליין, און אין וועלכען עם איז געווען פערקערפערט דאס לעבען פון שטאדט — ניט אויף א זינלאזער פלאטפארם, ווי דער פאריזער עיפעלטורעם; ניט ווי א פאלשער בנין פון שטיינער, וואס דארף פערבארגען די העסליכ־ קייט פון אן אייזען־סקעלעט, ווי מען האט געבויט אין לאנדאן דעם „טאוער־ברידזש". ווי די אקראפאלים (די הויבע שטאדט) פון אטהען, אזוי האט דער קאטהעדראל פון דער מיטעלאלטערליכער שטאדט געהאט דעם צוועק צו גלאריפיצירען די גרויסקייט פון דער זיעגרייכער שטאדט, צו סימבאליזירען די פעראייניגונג פון איהרע האנדווערקען, אויסצודריקען דעם שטאלץ פון יעדען בירגער אין א שטאדט, וועלכע ער האט אליין געהאלפען שאפען. נאכדעם ווי זי האט דורכגעפיהרט איהר האנדווערק־רעוואלוציע, פלעגט די שטאדט אפט אנהויבען א נייעם קאטהעדראל, כדי אויסצודריקען די נייע, די טיעפערע און ברייטערע פעראייניגונג, וואס איז ארויס־ גערופען געווארען אין לעבען.

די גרייטע מיטלען פאר די דאזיגע געוואלטיגע אונטערנעה־ מונגען זיינען לפי ערך געווען גאר קליין. דעם קאטהעדראל פון קעלן האט מען אנגעהויבען מיט א יעהרליכער אויסגאבע פון ניט מעהר ווי 500 מארק; א מתנה פון 100 מארק איז פערצייכענט געווארען ווי א גרויסארטיגע נדבה; 1) און אפילו ווען דאס ווערק האט שוין נעהאלטען ביים סוף, און נדבות האבען זיך געשאטען לפי ערך פיעל, האט די יעהרליכע הוצאה אין מזומן בעטראפען ארום 5000 מארק, און איז קיינמאל ניט געווען העכער איידער 14,000. דער קאטהעדראל אין באזעל איז אויך געבויט געווארען מיט אזוינע קנאפע מיטלען. אבער יעדע קארפארציע האט בייי־

1) דר. ל. ענגען, „דער דאם צו קעלן, זייגע קאנסטרוקציאן אונד אנשטאטונג", קעלן, 1871.

געשטייערט איהר טייל שטייגער, ארבייט און דעקאראטיוועז גייסט צו זייער אלעמענס מאנומענט. יעדע גילדע האט אין איהם אויסגעדריקט איהרע פאליטישע בעגריפען, האט דערצעהלט אין שטיין אדער אין בראנז די געשיכטע פון דער שטאדט און גלאריפיצירט די פרינציפען פון „פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט“, 1) לויבענדיג די שטאדט׳ס פרייגד און פערדאמענדיג איהרע פיינד. און יעדע גילדע האט ארויסגעוויזען איהר ליעבע צו דעם געמיינשאפטליכען מאנומענט, רייך בעפוצענדיג איהם מיט געמאלענע שויבען, בילדער, טירען, „וואס זיינען ווערטה געווען צו זיין די טירען פון גן עדן“, ווי מיכעל אנגעלא האט געזאגט, אדער מיט שטיין־דעקאראציעס אויף יעדען קלעסטען ווינקעל פון דער געביידע.2) קלייגע שטעדטלעך, און אפילו קלייגע געמיינדען פון א קירך־בעצירק, האבען געוואלט אריבערשטייגען די גרויסע שטעדט אין דער דאזיגער ארבייט, 3) און די קאטהעדראלען פון לאן און סען־קוען שטאהען כמעט ניט נידעריגער פאר דעם קאטהעדראל פון רהיימס, אדער דעם ראטוש פון ברעמען, אדער דעם גלאקענטורעם פון דער בירגער־פערזאמלונג אין ברעסלוי. „קיינע ווערק דארפען ניט אונטערגענומען ווערען פון דער געמיינדע, אויסער אזויניע וואס ווערען געבוירען אין די געדאנקען, ווי אן אבקלאנג פון דעם גרויסען הארץ פון דער געמיינדע, וואס בעשטאהט פון די הערצער פון אלע בירגער, וועלכע זיינען פראייניגט אין איין געמיינזאמען ווילען“ — דאס זיינען געווען די ווערטער פון שטאדט־

---

1) די דריי סטאטוען געפינען זיך אין די אויסערליכע דעקאראציעס פון דעם „נאטר דאם דע פארי“.

2) די מיטעלאלטערליכע קונסט האט, אזוי ווי די גריכישע קונסט, ניט געוואוסט פון די אנטיק־קלייטען, וועלכע מיר רופען אן „נאציאנאלע גאלערעען“ אדער „מוזעען“. א בילד איז געמאלען געווארען, א סטאטוע איז אויסגעהאקט געווארען, א בראנזענע דעקאראציע איז אויסגעגאסען גווארען — כדי עס זאל שטאהן אין דעם ריכטיגען פלאץ, ווי א מאנומענט פון דער קאמונאלער קונסט. דארט האט עס געלעבט, דארט איז עס געווען א טייל פון א גאנצער זאך, און עס האט בייגעטראגען דעם בעגריף פון אייכהייט צו דעם איינדרוק, וואס דאס גאנצע האט געמאכט.

3) זעה דוש. ט. ענגעט׳ס „סעקאנד עססעי“, ז. 36.

ראטה פון פלאָרענץ; און אָט דער גייסט ווייזט זיך ארוים אין אלע קאמונאלע ארבייט פאר'ן געמיינשאפטליכען געברויך, ווי די קאנאלען, טערראסען, ווייגערטנער און סעדער ארום פלאָרענץ, אדער די בעוועסערונג־קאנאלען, וואָס האבען דורכגעשניטען די פלייענען פון לאָמבארדעי, אדער דער האפען און וואסער־לייטונג פון גענוא, אדער, פקטיש, אלע ארבייטען, וואָס זיינען דורכגעפיהרט געוואָרען כמעט פון יעדער שטאָדט. 1)

אלע קונסטווערק האבען זיך ענטוויקעלט אויפ'ן זעלביגען אופן אין די מיטעלאלטערליכע שטעדט — די קונסטווערק פון אונזערע אייגענע צייטען זיינען מעהרסטענטיילס נאָר א פאָרט־זעצונג פון דאָס, וואָס איז אויסגעוואקסען אין יענער צייט. דער וואוילשטאנד פון די פלעמישע שטעדט איז געווען געבויט אויף די פיינע וואָל־געוואנט, וואָס זיי האבען פאבריצירט. אין אָנהויב 14טען י. ה., פאר דער מגפה פון „שווארצען טויט", האָט פלאָרענץ פאבריצירט פון 70 ביז 100 טויזענד שטיק וואָלען־צייג, וועלכע האבען בעטראָפען א מיליאָן מיט צווייי הונדערט טויזענד גאָלד־פלאָרין. 2) דאָס ציזעלירען (שניצען) אין די אידעלע מעטאלען, די קונסט פון מעטאל־גיסען און דאָס קינסטליכע שמיעדען פון

1) סיסמאָנדי, IV, ז. 172; XVI ז. 356. דער גרויסער קאנאל „נאַוויגליאָ גראַנדע", וועלכע בריינגט דאָס וואסער פון דעם טעססינא, איז אָנגעהויבען געוואָרען אין יאהר 1179, ד. ה. נאָך דער עראָבערונג פון אונאָבהענגיקייט, און איז געענדיגט געוואָרען אין 13טען י. ה. וועגען זיין שפעטיגערען אונטערגאַנג, זעה סיסמאָנדי, באַנד XVI, ז. 355.

2) אין יאָהר 1336 האָבען זיך אין די פלאָרענטיניש אָנגאַנג־שולען געלערנט פון אָבט ביז צעהן טויזענד אינגלעך און מיידלער; פון טויזענד ביז צוועלף הונדערט אינגלעך האָבען זיך געלערנט אין די זיע־בען מיטעלשולען, און פון 550 ביז 600 סטודענטען האָבען זיך געפונען אין די פיער אוניווערזיטעטען. די דריי־סיג געמיינדע־שפיטאָלען האָבען געהאַט איבער 1000 בעטען פאר א בעפעלקערונג פון 90,000 (קאַפפאַני, באַנד II, ז. 249). געלעהרטע פאָרשער האָבען מעהרערע מאָל אָנגעוויזען, אַז די ערציהונג איז בכלל דאַמאָלס געשטאַנען פיעל העכער ווי מען מיינט געווענליך. די בעמערקונג איז זיכער ריכטיג בנוגע דער דעמאָקראַטישער שטאָדט נירענבערג.

אייזען, זיינען געווען די שעפּונגען פון די מיטעלאלטערליכע „מיסטעריען", וועלכע האָבען דערגרייכט אויף זייערע געביעטען דאָס עכסטע, וואָס האָט נעקאָנט געמאכט ווערען ביי'ן האנד, ניט אָנווענדענדיג קיין שטאַרקען מעכאַנישען קראפט־מאַטאַר. מיט'ן האנד און דורך דער ערפינדונגס־קראפט האָבען זיי עס געשאפען. און מיר קאָנען געברויכען היעלע'ס ווערטער:

„פֿאַרמענט און פּאַפּיער, דרוקערייַ און גראַווירען, פערבעסערטע גלאָז און שטאָהל, שיספולווער, זייגערס, טעלעסקאָפּען, דער קאָמפּאַס, דער רעפֿאַרמירטער קאַלענדאַר, דאָס דעצימאַל־סיסטעם, אַלגעברא, טריגאָנאָמעטריע, כעמיע, קאָנטראַ־פונקט (אָן ערפינדונג, וואָס איז כמעט אַ נייע שעפּפונג פון מוזיק) — אָט די אַלע פערמעגענס האָבען מיר גע'ירש'נט פון יענער עפּאָכע, וועלכע איז אָנגערופען געווארען מיט פעראכטונג די פּעריאָדע פון שטילשטאַנד". („היסטאָרי אָוו אינדוקטיוו סייענסעס", באַנד I, ז. 252).

עס איז אמת, ווי היעלע האָט בעמערקט, אז קיינע פון די דאָזיגע ענטדעקונגען האָט ניט אריינגעטראָגען קיין נייען פרינציפּ; אָבער די מיטעלאלטערליכע וויסענשאפט האָט אויפגעטהאָן מעהר איידער די פאקטישע ענטדעקונג פון נייע פרינציפּען. זי האָט פאָרגעברייט די ענטדעקונג פון די אלע נייע פרינציפּען, וועלכע מיר האָבען היינטיגען טאָג אין די מעכאַנישע וויסענשאפטען: זי האָט צוגעוועהנט דעם פאָרשער צו בעאָבאכטען די פאקטען און ציהען פון זיי שלוסען. זי איז געווען אן אינדוקטיווע וויסענשאפט, וועלכע אפילו זי האָט נאָך ניט געהאט אינגאנצען בעגריפען די וויכטיגקייט און די קראפט פון אינדוקציע: און זי האָט געלעגט דעם גרונד אי פאר דער מעכאַניק, אי פאר דער נאָטור־וויסענשאפט. פראנצים בעקאָן, גאליליאָ און קאָפערניקום זיינען געווען די דירעקטע אבשטאמיגע פון א לאָדשער בעקאָן און מייקעל סקאָט, פונקט ווי די דאמפּף־מאשין איז א דירעקטער פּראָדוקט פון די פאָרשונגען, וואָס די איטאליענער אוניווערזיטעטען האָבען געפיהרט וועגען דעם לופט־דרוק, און פון די מאטעמאטישע און טעכנישע שטודיען, מיט וועלכע נירענבערג האָט זיך אויסגעציכענט.

צי דען אָבער דאַרף מען אין דער אמת'ן נאָך טענה'ן און בעווייזען דעם פאָרטשריט פון דער וויסענשאפט און קונסט אין

דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט? איז דען ניט גענוג צו אָנווייזען אויף די קאַטהעדראַלען אין דעם געביעט פון קונסט, און אויף דער איטאַליענער שפּראַך און דאַנטע'ס פּאָעמאַ אין דעם געביעט פון געדאַנק, כדי צו געבען מיט איין מאָל דעם מאָסשטאַב פון דאָס, וואָס די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט האָט בעשאַפען אין פער־לויף פון די פיער יאָהרהונדערטען, וואָס זי האָט געלעבט?

די מיטעלאַלטערליכע שטעדט האָבען בלי ספק זעהר פיעל געטהאָן פאַר דער אייראָפּעאישער ציוויליזאַציע. זיי האָבען זי געשטערט אַוועקצולאָזען זיך אויפ'ן וועג פון די אַלטע טהעאָקראַטיען און דעספּאָטישע שטאַאַטען; זיי האָבען איהר געגעבען די פער־שידענאַרטיגקייט, דעם צוטרויען צו זיך, די קראַפט פון איניציאַ־טיווע און די גרויסע גייסטיגע און מאַטעריעלע ענערגיע, וואָס זי פערמאָגט איצטער, און וועלכע זיינען די בעסטע ערבות, אַז זי וועט זיין בכח זיך צו שטעלען אַנטקעגען יעדען נייען איבערפאַל פון אָריענט. פאַרוואָס אָבער האָבען אָט די צענטערס פון ציוויליזאַציע, וועלכע האָבען פּרובירט פערענטפערען די טיעפע נויטען פון דער מענשליכער נאַטור און זיינען אַזוי פול געווען מיט לעבען — פאַר וואָס זיינען זיי ניט געבליבען לעבען ווייטער? פאַרוואָס איז אויף זיי אָנגעפאַלען אַן עלטער־שוואַכקייט אין 16טען יאָהרהונדערט? נאָכדעם ווי זיי האָבען אָבגעשטויסען פון זיך אַזוי פיעל אָנגריפען פון דרויסען, און האָבען גאָר געשעפט נייע כחות פון זייערע אינוועניגסטע שטרייטען — וואַרום זיינען זיי סוף כל סוף געפאַלען אַ קרבן צו ביידען?

פערשיידענע אורזאַכען האָבען בייגעטראָגען צו זייער אונטער־גאַנג — אייניגע אורזאַכען האָבען געהאַט זייערע וואָרצלען אין דעם ווייטען עבר, און אַנדערע זיינען געקומען פון די פעהלערען, וואָס זיינען בעגאַנגען געוואָרען פון די שטעדט גופא. צום סוף פון 15טען י. ה. האָבען מעכטיגע שטאַאַטען, וואָס זיינען איבער־געבויט געוואָרען לויט דעם אַלטען רוימישען מוסטער, שוין אָנגע־הויבען אַריינטרעטען אין לעבען. אין יעדען לאַנד און אין יעדען געגענד האָט וועלכען עס איז פון די פעאָדאַלע הערשער, איינעם וואָס איז געווען געשייטער, גייציגער און אָפטמאָל ווענינער געוויסענהאַפטיג איידער זיינע שכנים, אָבגעגאָלטען צו פערכאַפּען

רייכערע לענדערייען מיט מעהר פּויערים אויף זיינע לענדער און אָנצוקלייבען מעהר ריטער אין זיין דיענסט און מעהר געלדער אין זיין קאסע. ער האָט זיך אויסגעקליבען פּאר זיין וואוין־אָרט א גרופּע דערפער, וואָס האָבען זיך געפונען אין א גינסטיגער געאָגרא־פישער לאָגע פּאר זיינע צוועקען, און וועלכע זיינען נאָך ניט ערצויגען געוואָרען אין דעם פּרייען שטאָדטישען לעבען — דהינו פּאריז, מאדריד אָדער מאָסקווע — און האָט מיט דער אַרבייט פון זיינע לייבאיגענע געמאכט פון זיי קעניגליכע פעסטונג־שטעדט, וואוהין ער האָט צוגעצויגען קריעגס־חברים דורך א פּרייע פּערטיילונג פון דערפער, און סוחרים, דורכדעם וואָס ער האָט זיי פּערשפּראָכען פּראָטעקציע פּאר זייער האַנדעל. אויף דעם אופן איז בעשאפען געוואָרען דער אָנהויב פון א צוקינפטיגען שטאַט, וועלכער האָט בים־לעכווייז אָנגעהויבען איינצושלינגען אַנדערע עהנליכע צענטערס. יוריסטען, מומחים אין דער תורה פון רויטישען רעכט, האָבען זיך א שאָט געטהאָן אין אזוינע צענטערס: דאָס זיינען געווען האַרטנעקיגע און אמביציעזע מענשען, פון די בורג־העררן, וועלכע האָבען פּיינט געהאט אי די גדלות פון די פּריצים, אי די אונגעזעצליכקייטען, ווי זיי האָבען עס אָנגערופען, פון די פּויערים. די פּאָרמען גופא פון דער דאָרף־געמיינדע, וועלכע זיינען געווען פּרעמד פּאר זייער געזעץ־בוך. און די פּרינציפּען פון פּעאָדאליזם זיינען פּאר זיי נעווען אבשטויסענד, ווי א ירושה פון „באַרבאַרען". זייער אידעאל איז געווען — דער צעזאַריזם, וואָס שטיצט זיך אויף דער פּיקציע פון פּאָלקס־צושטימונג און אויף דער מאכט פון געווהר; און זיי האָבען געאַרבייט שווער פּאר די, וואָס האָבען זיי פערשפּראָכען דאָס צו פערווירקליכען. 1)

1) פערגלייך ל. ראַנקע'ס אויסגעצייכענטע בעשרַייבונגען וועגען דעם עצם פון רויטישען רעכט אין זיין „וועלטגעשיכטע", באַנד IV, אב־טיילונג 2, ז. 31–20. אויך סיסמאָנדי'ס בעמערקונגען וועגען דער ראָליע, וואָס די „לעגיסטעם" (געזעץ־קענער) האָבען געשפּיעלט אין דער בעגרינ־דונג פון דער קעניגליכער מאַכט, אין זיין „געשיכטע פון פּראַנקרייך", פּאריז, 1826, באַנד VIII, ז. 99–85. דער צאָרן פון פּאָלק אַנטקעגען אַט די „וויזיז דאָקטאָרען אונד בויטעלשניידער דעם פּאָלקעס" האָט זיך אויס־געגאָסען אין זיין פּולער מאַכט, אין די ערשטע יאָהרען פון 16טען י. ה., אין די פּרעדיגטען פון דער ערשטער רעפּאָרמאַציאָן־בעוועגונג.

די קריסטליכע קירך, וועלכע האט זיך פריהער געשטעלט אנטקעגען דעם רוימישען רעכט, אבער איז איצט געווארען זיין חבר, האט געארבייט אין דערזעלביגער ריכטונג. אזוי ווי דער פערזוך אויפצובויען א טהעאקראטישע אימפעריע פון איירפפא איז געווען א דורכפאל, האבען די קלינערע און אמביציעזע בישאפען איצט געשטיצט די, אויף וועמען זיי האבען גערעכענט, אז זיי וועלען וויעדער אויפשטעלען די מאכט פון די קעניגע פון ישראל אדער פון די קיסרים פון קאנסטאנטינאפאל. די קירך האט בעדעקט די אויפשטייגענדע הערשער מיט איהר הילפיגקייט; זי האט זיי געקרוינט אלס גאט'ס פערטרעטער אויף דער ערד; זי האט געשטעלט אין זייער דינסט די געלעהרזאמקייט און פאליטישע פעהיגקייט פון איהרע גלחים; זי האט זיי געבראכט איהרע ברכות און איהרע קללות, איהר רייכקייט און איהרע סימפאטיען, וואס זי האט געהאט צווישען די ארימע. די פויערים וועמען די שטעדט האבען ניט געקאנט אדער ניט געוואלט בעצריין, האבען איצט, — וען זיי האבען געזעהן, אז די בירגער האבען ניט בכח צו מאכען א סוף פון די אונענדליכע מלחמות צווישען די ריטער, פון וועלכע זיי האבען אזויפיל געליטען, — געלעגט זייער גאנצע האפענונג אויפ'ן קעניג, אויפ'ן קיסר אדער אויפ'ן גרויספירסט; און העלפענדיג זיי צוברעכען די מעכטיגע פעאדאלע פריצים, האבען זיי אויך געהאלפען אויפבויען דעם צענטראליזירטען שטאאט. ענדליך האט אויך בייגעטראגען דערצו: די איבערפאלען פון די מאנגאלען און די טערקען, די הילפיגע קריעג מיט די מאורען פון שפאניען, ווי אויך די שרעקליכע מלחמות, וואס האבען באלד אויסגעבראכען צווישען די וואקסענדע צענטערס פון הערשאפט — איל-דע פראנס און בורגונד, שאטלאנד און ענגלאנד, ענגלאנד און פראנקרייך, ליטוי און פוילען, מאסקווע און טווער א. אז. וו. עס זיינען אויפגעשטאנען מעכטיגע שטאאטען, און די שטעדט האבען איצט געהאט צו קעמפפען ניט נאר מיט שוואך־ארגאניזירטע פעדעראציעס פון פויערים, נאר מיט זעהר שטארק־ארגאניזירטע צענטערס, וועלכע האבען געהאט גאנצע ארמעען פון לייבאייגענע אין זייער דינסט.

דאס ערגסטע איז געווען, וואס די וואקסענדע אויטאקראטיען האבען געפונען א שטיצע אין די שפאלטונגען, וועלכע זיינען געוואקסען אין די שטעדט גופא. דער גרונד־געדאנק פון דער

מיטגלאלטערלעכער שטאדט איז געווען גרויסארטיג, אבער ער איז ניט געווען ברייט געגוג. די געגענזייטיגע הילף קאן ניט בלייבען בעשרענקט אויף א קלייגער אסאציאציע; זי מוז זיך אויסשפרייטען אויף דער גרומיגער סביבה, אז ניט, וועט די סביבה אויך שלינגען די אסאציאציע. און אין דער הינזיכט האט דער שטאדט־מענש פון מיטגלאלטער בעגאנגען א געפערלעכען פעהלער גלייך אין אנהויב. אנשטאט צו קוקען אויף די פויערים און האנד־ווערקער, וואס האבען זיך צונויפגעקלייבען אונטער דעם שוץ פון די וועגט פון שטאדט, ווי אויף לויטער העלפער, וועלכע קאגען בייטראגען זייער חלק אין אויפבויען די שטאדט — ווי דער אמת איז, אז זיי האבען טאקע בייגעטראגען זייער חלק דערצו — איז גאר ארויסגעקומען א שארפע שפאלטונג צווישען די „פאמיליעס" פון אלטע בירגער און די ניי־אנגעקומענע. די ערשטע האבען צוגענומען פאר זיך אלע נוצען פון דעם געמיינדע־האנדעל און פון די קהל'שע לענדרייען, און פאר די לעצטע איז גאר ניט געבליבען, אויסער דאס רעכט זיך פריי צו בענוצען מיט דער ארבייט פון זייערע הענד. די שטאדט איז אויף דעם אופן צוטיילט געוואָרען אויף די „בירגער" אדער „קהל־לייט", און די „איינוואוינער". 1) דער האנדעל, וועלכער האט פריהער גהערט צו דער גאנצער געמיינדע, איז איצט געוואָרען די פריוויליגיע פון די סוחרים'שע און האנד־ווערקער „פאמיליען", און דער נעקסטער טריט — דער אינ־דיווידועלער האנדעל און דער טראסט — איז שון געוואָרען אונ־פערמיידליך.

דיזע לבע שפאלטונג איז פארגעקומען צווישען דער אייגענטלי־כער שטאדט און די ארומיגע דערפער. די קאמונע האט טאקע פרו־בירט צו בעפרייען די פויערים, אבער איהרע מלחמות מיט די פריצים זיינען גיכער געווארען, ווי מיר האבען שוין דערמאנט, מלחמות כדי צו בעפרייען די שטאדט גופא, איידער כדי צו בעפרייען די פויערים. זי האט גלאזען דעם פריץ זיינע רעכט איבער די לייבאיגענע, בתנאי

---

1) ברענטאנא האט פאלשטענדיג אויסגעזעהן די געפערליכע פאל־גען פון דעם קאמפף צווישען די „אלטע בירגער" און די „אנגעקומענע". מיאסקאווסקי אין זיין ווערק וועגען די דארף־גמיינדען פון דער שווייץ האט אנגעוויזען דאס אויגענע בנוגע די דארף־גמיינדען.

ער זאל מעהר ניט בעלעסטיגען די שטאדט און זאל ווערען א מיט־ בירגער. די פריצים אבער, וועלכע זיינען „אויפגענומען" געווארען פון דער שטאדט, און האבען געוואוינט אינעוועניג פון איהרע ווענט, האבען פשוט אנגעפיהרט דעם אלטען קאמפף אין די קוואַרטאלען גופא פון שטאדט. עס האט זיי ניט געפאסט צו אונטערווארפען זיך דעם משפט פון פראסטע האנדווערקער און הענדלער, און זיי האבען געפאכטען זייערע אלטע בלוט־געפעכטען אין די גאסען. יעדע שטאדט האט איצט געהאט איהרע קאלאננאם און ארזינים, איהרע אווערשטאלצען און וויזען. ציהענדיג גרויסע הכנסות פון די גיטער, וואם זיינען נאך ביי זיי געבליבען, האבען זיי זיך ארומגערינגעלט מיט א גרויסער צאהל קליענטען, און האבען פעאדאליזירט די מנהגים און די געווענהייטען פון דער שטאדט גופא. און וועז עס האט זיך אנגעהויבען ארויסווייזען אז אונצופרידענהייט צווישען די האנד־ ווערקער־קלאסען פון שטאדט אנטקעגען די „פאמיליען" און די אלטע גילדען, האבען אט די פעאדאלען אנגעבאטען זייערע שווערדען און זייערע נאכפאלגער צו מאכען א סוף צו די מחלוקות דורך אן אפענע שלאכט, אנשטאט צו לאזען די אונצופרידענהייט זאל זיך געפינען א וועג פון שלום, ווי אין די פריהערדיגע אלטע צייטען.

דער גרעסטער און געפעהרליכסטער פעהלער פון די מיסטע שטעדט איז בעשטאנען דעריין, וואם זיי האבען געבויט זייער רייכ־ קייט אויף דעם מסחר און דער אינדוסטריע, און האבען פערנאכלע־ סיגט די ערד־ארבייט. זיי האבען אויף דעם אופן איבערגע'חזר'ט דעם פעהלער, וואם די שטעדט פון אלטען גריכענלאנד זיינען בעגאנ־ גען, און זיינען צוליעב דעם טעות אריינגעפאלען אין דיזעלבע פער־ ברעכען.1) די פערפרעמדקייט פון לאנד האט ממילא געטריבען די

---

1) דער האנדעל מיט שקלאווען, וואם זיינען געפאנגען געווארען אין אריענט, האט אין די איטאליענישע רעפובליקען ניט אויפגעהערט ביז דעם 15טען יאהר־הונדערט. שוואבע שפורען דערפון געפינען זיך אויך אין דיוטשלאנד און אנדערסוואו. זעה טשיבראריא, „דעלא סיוויטו ע דעלל סערוואגגיא", 2 בענדער, מילאן, 1868; פראפ. לוטשיצקי, „שקלא־ ווערי און רוסישע שקלאווען אין פלארענץ אין 14טען און 15טען י. ה." (רוסיש) אין די „איזוועסטיע" פון קיעווער אוניווערזיטעט, פאר דעם יאהר 1885.

שטערט צו א לאנד־פיינדליכער פאליטיק, וועלכע איז בעזונדערס קלאר געווארען אין ענגלאנד, אין די צייטען פון ערווארד דעם דרי־טען[1]. אין פראנקרייך אין דער צייט פון דער „זשאקעריע" (דער פויערים־אויפשטאנד), אין דער מלחמה פון די הוססיטען אין בהמ־מען, און אין דעם אויפשטאנד פון די פויערים אין דייטשלאנד. פון דער אנדער זייט וויערער, האט די קאמערציעלע פאליטיק זיי ארייננעצויגען אין ווייטע אונטערנעהמונגען. קאלאניעס זיינען געגרינדעט געווארען פון די איטאליענער אין דרום־מזרח, פון די דייטשע שטעדט אין מזרח, פון די סלאווישע שטעדט אין ווייטען צפון־מזרח. מען האט אנגעהויבען צו האלטען געדונגענע ארמעען פאר קאלאניאלע מלחמות, און באלד אויך אויף צו אונטערדריקען די איינוואוינער פון די שטעדט גופא. מען האט געמאכט אזוינע גרויסע אגליהען (פאר רעגירונגס־צוועקען), אז עס האט אינגאנצען דעמאראליזירט די בירגער; און די אינערליכע קריעגעריין זיינען געווארען אלץ ערנער און ערגער ביי יעדער וואהל, וועו די אינ־טערעסען פון געוויסע פאמיליען אין דער קאלאניאל־פאליטיק זיינען געשטאנען אין קאן. די שפאלטונג אין רייכע און ארימע איז גע־ווארען טיעפער, און די קעניגליכע מאכט האט אין 16טען יאהר־הונדערט געפונען אין יעדער שטאדט ווילינג פרייגד און העלפער צווישען די ארימע.

און עס איז פארען נאך אן אורזאך פאר דעם צופאלען פון די קאמונאלע אינסטיטוציעס, וועלכע שטעהט העכער און ליענט טיעפער איידער אלע פריהערדיגע. די געשיכטע פון די מיטעל־אלטערליכע שטעדט גיט אונז איינעם פון די העכסט־אויפפאלענדע ביישפיעלען פון דער מאכט, וואס אידעען פרינציפען האבען אויף די שיקזאלען פון דער מענשהייט, און פון די נאנץ געגענגעזעצטע רעזולטאטען, וואס קומען ארויס, וועו עס טרעט אריין א טיעפע ענדערונג אין די פריהערדיגע הויפט־אידעען. זעלבסט־פערטרויען און פעדעראליזם, די זעלבסטשטענדיגקייט פון יעדער גרופע און דער פאליטישער געבוי פון דעם אינפאכען צו דעם פיעלפאכען, — דאס זיינען געווען די גרונד־אידעען אין דעם

---

1) דוש. ר. גרין'ס „היסטאריע אוו דהי ענגליש פיפל", לאנדאן, 1878, ב. I, ז. 455.

11טען יאהרהונדערט. זינט יענער צייט אבער האבען זיך די בעגריפען אינגאנצען געענדערט. די געלעהרטע פון דעם רוימישען רעכט און די העכערע גייסטליכע פון דער קירך, וועלכע זיינען געווען ענג פערבונדען צווישען זיך זינט די צייטען פון אינאסענז דעם 3טען, האט אבגענאלטען צו פארלויזירען די אידעע — די אלטע גריכישע אידעע — וועלכע האט געהערשט בעת דער גרינדונג פון די שטערט. צוויי אדער דריי הונדערט יאהר נאכ־אנאנד האבען זיי געלערנט פון בימה, פון אוניווערזיטעט־קאטהעדער און פון ריכטער־שטוהל, אז די ישועה פארן מענשען ליעגט אין א שטארק־צענטראליזירטען שטאאט, וואס שטעהט אונטער א האלב־געטליכער אויטאריטעט; 1) אז א י י ן מענש קען און מוז זיין דער רעטער פון דער נעזעלשאפט, און אז אין נאמען פון טובת הכלל מעג ער בעגעהן יעדע גוואלדטהאט: פערברענען מענער און פרויען אויפ'ן שייטערהויפען, מארטערן זיי צום טויט אונטער אונבעשרייב־ליכע יסורים, אריינווארפען גאנצע פראווינצען אין דעם שרעק־ליכסטען עלענד. און זיי האבען אויך ניט פערפעהלט צו נעבען פאקטישע ביישפיעלען פון זייער לעהרע אויף גאר א גרויסען מאס־שטאב, און מיט אן אונערהערטער גרויזאמקייט, אומעטום וואו דעם קעניג'ס שוואדרט און דער פייער פון קירך, אדער ביידע צוזאמען. האבען נאר געקאנט דערלאנגען. דורך אזוינע לעהרען און ביישפיעלען, נאכאנאנד איינגע'חזר'ט און אריינגעקלאפט אין קאפ, האבען די בירגערשע מוחות נאר געקרינגען א נייע געשטאלט. זיי האבען אנגעהויבען איינצוגעפינען, אז קיין אויטאריטעט נעהט ניט צו־וויט און קיין מאטערן־צום־טויט איז ניט צו־גרויזאם, אייג־מאל אז דער צוועק איז „צו האלטען רוה און ארדנונג." און, נאך אזא נייער גייסטיגער ריכטונג און אזא נייען גלויבען אין דער מאכט פון איין מענשען, איז דער אלטער פעדעראליסטישער פרינציפ פערשוואנדען און דער שפערישער גייסט פון די כיאסען אבגע־שטארבען. די רוימישע אידעע האט מנצח געווען און דער צענט־ראליזירטער שטאאט האט אונטער אזוינע אומשטענדען געפונען אין די שטעדט פערטיגע קרבנות.

---

1) זעה די טעאריעס, וואס די באלאנא געזעץ־לייט האבען אויסגע־דריקט שוין אויפ'ן קאנגרעס פון ראנקאליא אין יאהר 1158.

א טיפ פון אזא ענדערונג איז די שטאדט פלאָרענץ פון 15טען יאָהרהונדערט. אמאל איז א פאלקס־רעוואלוציע געווען דער סיגנאל פון א נייעם אויפשוואונג. איצטער, וען דאָס פערצווייפעלטע פאלק האט זיך אויפגעהויבען, האט עס קיינע קאנסטרוקטיווע אידעען מעהר ניט געהאט: קיין פרישער גערואנק איז ניט ארויס־געקומען פון דער בעווענונג. מען האט אריינגעזעצט אין געמיינדע־ראטה טוויזענד פערטרעטער אנשטאט די פריהערדיגע פיער הונדערט; הונדערט מענשען זיינען אריין אין דער „סיגנאריא", אנשטאט אכציג. אבער א רעוואלוציע פון ציפער האט קיין ווערטה ניט געקאנט האבען. די אונצופריעדענהייט פון פאלק איז געוואקסען און נייע אויפשטענדע זיינען געקומען. מען האט געפונען א רעטער — דעם „טיראן" — ; ער האט אויסגעקוויעלעט די רעבעלען, אבער דער קאמונאלער קערפער איז אלץ מעהר צופאלען, נאך ערגער ווי פריהער. און וען דאָס פאלק פון פלאָרענץ האט, נאך א נייעם אויפשטאנד, אפגעלערט צו איהר פאָפולערסטען מענשען, גיערענימא סאוואנאראלא, נאך א ראטה, איז אט דעם מאנאך'ס ענטפער געווען: — „אה, פאלק מיינס, דו ווייסט, אז איך קאן מיך ניט אבגעבען מיט שטאאט־זאכען.... רייניג דיין נשמה, און אויב דו ווענסט אין אזא גייסטיגען צושטאנד רעפארמירען דיין שטאדט, דאן, אה, פאלק פון פלאָרענץ, ווענסטו האבען אנגעהויבען די רעפארם אין גאנץ איטאליע!" מען האט פערברענט די קאר־ניוואל־מאסקען און די זינדיגע ביכער; מען האט דורכגעפיהרט א צדקה־געזעץ, און נאך א געזעץ אנטקעגען די פראצענטניקעס — און די דעמאקראטיע פון פלאָרענץ איז געבליבען וואס זי איז געווען. דער אלטער גייסט איז שוין מעהר ניט געווען. פערלאזענדיג זיך צופיעל אויף דער רעגיערונג, האבען זיי אויפגעהערט צו פערלאזען זיך אויף זיך; זיי זיינען שוין ניט פעהיג געווען אריינצופיהרען עפעס נייעס. דער שטאאט האט נאר געדארפט מאכען איין טריט, כדי צו צערשטערן זייערע לעצטע פרייהייטען.

און דאך איז דער שטראָם פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע נאך ניט געווען אויסגעשטארבען צוויישען די מאסען: ער האט וויטער געפלאסען אפילו נאך יענער מפלה. ער האט זיך וויעדער אויפגעהויבען מיט אן אונגעהויערער מאכט אלס ענטפער אויף די קאמוניסטישע אויפרופען פון די ערשטע פראָפאגאנדיסטען פון דער

רעפארמאציאן, און איז געבליבען עקזיסטירען אפילו נאכדעם ווי עס האט ניט אבגעגאלטען די מאסען צו פערווירקליכען דאס לעבען. וואס זיי האבען געהאפט איינצופיהרען אונטער דער בעגייסטערונג פון א רעפארמירטער רעליגיאן, און זיינען געפאלען אונטער דער הערשאפט פון אן אויטאקראטישער מאכט. דער שטראם פליעסט נאך אפילו איצטער, און ער זוכט א וועג ווי אזוי צו געפינען א נייעם אויסדרוק, וואס זאל ניט זיין, ניט דער שטאט, ניט די מיטעלאלטערליכע שטאדט, ניט די דארף־געמיינדע פון די באר־בארען, ניט דער קלאן פון די ווילדע, — נאר זאל ארויסקומען פון זיי אלעמען און דאך זיין העכער פאר זיי אין זיינע בריטערע און טיעפערע מענשליכע בעגריפען.

קאפיטעל VII

נעגעניזיטינע הילף אין היינטיגער נעזעלשאפט

פאלקס־אויפשטאנדען אין אנהויב פון דער שטאדט־פערוואלטונג. — נעגענ־זייטיגע הילף־אינסטיטוציעס אין אונזער ציט. — די דארף־געמיינדע: איהר קאמפף מיט דעם שטאדט, וואס זוכט זי צו פערניכטען. — די מנהגים וואס שטאמען פון דער דארף־געמיינדע, זיינען פערבליבען אין אונזערע היינטיגע דערפער. — די שוויץ, פראנקרייך, דייטשלאנד, רוסלאנד.

די נעגענזייטיגע הילף־טענדענץ פון דעם מענשען האט אזא אוראלטען אורשפרונג און איז אזוי טיף דורכגעפלאכטען מיט דער גאנצער פערגאנגענער ענטוויקלונג פון דער מענשליכער ראסע, אז זי איז אויפגעהאלטען געווארען ביי דער מענשהייט ביז אויף היינטיגען טאג, טראץ אלע ענדערונגען, וואס זיינען פארגעקומען אין דער געשיכטע. זי האט זיך דערהויפט אויסגעבילדעט אין די צייטען פון פריעדען און וואוילשטאנד; אבער אפילו וועו די גרעסטע אומגליקען זיינען בעפאלען די מענשען — וועו גאנצע לענדער זיינען חרוב געווארען דורך מלחמות און גאנצע בעפעלקערונגען זיינען אומגעקומען פון עלענד, אדער האבען געזיפצט אונטער'ן יאך פון טיראניי — האט דיזעלבע טענדענץ פארטגעזעצט איהר לעבען אין די דערפער און צווישען די ארימערע קלאסען אין די שטעדט: זי האט זיי נאך אלץ צוזאמען געהאלטען און האט סוף כל סוף צוריק געווירקט אפילו אויף די הערשענדע, קריעג־פיהרענדע און פערניכטענדע מינאריטעטען, וועלכע האבען זי פערווארפען ווי א סענטימענטאלען אונזין. און יעדעם מאל, וועו די מענשהייט האט געדארפט אויסארבייטען א נייע סאציאלע ארגאניזאציע, וואס זאל פאסען צו א נייער שטופע פון ענטוויקלונג, האט איהר קאנ־סטרוקטיווער גייסט אלעמאל געזומען די עלעמענטען און די בעגיים־

טערונג פאַר דעם נייעם אַרויסטריט פון אָט דערזעלביגער אייביג־לעבענדער טענדענץ פון געגענזייטיגער הילף. נייע עקאָנאָמישע און סאָציאַלע אינסטיטוציעס, אויף וויפיעל זיי זיינען געווען די שעפונג פון די מאַסען; נייע עטישע סיסטעמען און נייע רעליגיאָנען האָבען זיך אַלע גענומען פון דעמזעלבען קוואַל. דער עטישער פאָרטשריט פון דער מענשליכער ראַסע, ווען מען זאָל איהם בע־טראַכטען פון אַ ברייטען שטאַנדפּונקט, קומט פאָר ווי אַ כסדר'דיגע אויסברייטונג פון די געגענזייטיגע הילף־פּרינציפּען, פון דעם פּרימיטיווען שטאַם אויף אַלעמאָל גרעסערע און גרעסערע אָנהוי־פונגען פון מענשען, ביז וואַנען זיי וועלען ענדליך אין איין שעהנעם טאָג אַרומנעהמען די גאַנצע מענשהייט, אָהן אונטערשיעד פון אמונות, שפּראַכען און ראַסען.

נאָכדעם ווי די אייראָפּעער זיינען דורכגעגאַנגען די שטופע פון דעם שטאַם און דערנאָך די שטופע פון דער דאָרף־געמיינדע, האָבען זיי גענומען אויסאַרבייטען אין מיטעלאַלטער אַ נייע פאָרם פון אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט געהאַט די מעלה, וואָס זי האָט געלאָזען אַ ברייטען רוים פאַר דער פערזענליכער איניציאַטיווע, בעת זי האָט אין אַ גרויסען ערך פערענטפערט די מענשליכע בעדערפע־ניסען פון געגענזייטיגער שטיצע. עס איז אַרויסגערופען געוואָרען אין לעבען אַ פעדעראַציע פון דאָרף־געמיינדען, וועלכע איז געווען בעדעקט אין די מיטעלאַלטערליכע שטעדט מיט אַ נעצווערק פון גילדען און ברודערשאַפט־פעראיינען. די גרויסע רעזולטאַטען אין אַלגעמיינעם וואוילשטאַנד, אין האַנדווערק, קונסט, וויסענשאַפט און האַנדעל, וואָס זיינען געשאַפען געוואָרען אונטער דער דאָזיגער נייער פאָרם פון פעראייניגונג, זיינען בעשפּראָכען געוואָרען מעהר אָדער וועניגער אויספיהרליך אין די פאָריגע צוויי קאַפּיטלען. און מיר האָבען דאָרט אויך פּרובירט בעווייזען, פאַרוואָס די מיטעל־אַלטערליכע רעפּובליקען, ביים סוף פון 15טען י. ה. — היות ווי זיי זיינען געווען אַרומגערינגעלט פון די געביעטען פון פיינדליכע פעאָדאַלע פּריצים, אונמעכטיג צו בעפרייען די פּויערים פון לייב־אייגענשאַפט און ביסלעכווייז פערדאָרבען געוואָרענע דורך די אידעען פון רוימישען צעזאַריזם — זיינען פעראורטיילט געוואָרען צו פאַלען אַ קרבן צו די וואַקסענדע מיליטערישע שטאַאַטען.

דאָך האָבען די פאָלקסמאַסען געמאַכט נאָך אַ געוואַלטיגען

פערזוך איבערצובויען די געזעלשאפט אויף דעם אלטען יסוד פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע, איידער זיי האבען זיך אונטער־וואַרפען אין די נעקסטע דריי יאָהרהונדערטער אונטער דער אלץ־פערשלינגנדער אויטאָריטעט פון׳ם שטאַאט. עס איז שוין איצטער גוט בעוואוסט, אז די גרויסע רעפאָרמאַציאָנס־בעוועגונג איז ניט געווען בלויז אן אויפשטאַנד אנטקעגען די מיסברויכונגען פון דער קאַטוילישער קירך. די בעוועגונג האָט אויך גהאַט איהר קאָנ־סטרוקטיוון אידעאל, און דער אידעאל איז געווען: לעבען אין פרייע, ברידערליכע געמיינשאפטען. די ערשטע שריפטען און פּרעדיגטען פון דער רעזיגער פּעריאָדע, וועלכע האבען געפונען דעם גרעסטען אבקלאנג ביי די מאסען, זיינען געווען דורכגעדרונגען מיט די אידעען פון אן עקאָנאָמישער און סאָציאלער ברידערליכקייט פון דער מענשהייט. די בעריהמטע „צוועלף ארטיקלען" און נאָך אזוינע „אני מאמין׳ם", וואָס האבען צירקולירט צווישען די דייטשע און שווייצערישע פויערים און האנד־ווערקער, האבען ניט נאר גענפאדערט, אז יעדער איינער זאל האבען א רעכט אויסצוטייטשען די ביבעל לויט זיין אייגענעם פערשטאנד, נאר זיי האבען אויך אריינגענומען די פאדערונג, מען זאל אבגעבען די דאָרף־נעמיינדען די קאָמונאלע לענדעריין און אבשאפען די פעאדאלע פערפליכטונגען: דערביי האבען זיך אט די פאדערונגען בערופען אויף די „אמת׳ע" קריסטליכע אמונה, ד. ה. אויף גלויבען פון מענשליכער בריידערליכקייט. אין דערזעליגער צייט האבען צהנדליגע טויזענדער מענער און פרויען זיך אנגעשלאסען אן די קאָמוניסטישע ברודערשאפטען פון מהרען, אבגעבענדיג זיי זייער גאנצען פערמעגען און לעבענדיג אין צאהלרייכע און וואוילהאבענדע ישובים, וואס זיינען געווען געבויט אויף די פרינציפּען פון קאָמוניזם. 1) נאר מאסען־אויסשלאגטונגען פון טויזענדער אויף א

1) א רייכע ליטעראטור וועגען אט דעם פריהער־פערנאכלעסיגטען ענין הויבט איצט אן צו וואקסען אין דייטשלאנד. קעללער׳ס ווערק „איין אפּאסטעל דער וויעדערטויפער" און „געשיכטע דער וויעדערטויפער", קאַרנעליוס׳ם „געשיכטע דעם מינסטערישען אויפרוהרס" און יאנססען׳ס „געשיכטע דעם דויטשען פאלקעס" קאָן מען אנרופען אלס די הויפטקוועלען. דער ערשטער פערזוך בעקאנט צו מאכען די ענגלישע לע־

מאל האבען געקאנט אבהאלטען די דאזיגע וויט־פערשפרייטע פאלקס־בעוועגונג, און נאר דורך פייער און שווערד און פאלטער האבען די יונגע שטאטען געוואונען זייער ערשטען און ענטשיע־דענעם נצחון איבער די מאסען פון פאלק. 1)

אין די נעקסטע דריי יאהרהונדערטער האבען די שטאטען, סיי אויפ'ן קאנטינענט, סיי אין ענגלאנד, סיסטעמאטיש אויס־געראט אלע אינסטיטוציעס, אין וועלכע די טענדענץ פון געגענ־זייטיגער הילף האט פריהער געפונען איהר אויסדרוק. די דארף־געמיינדען זיינען בערויבט געוואָרען פון זייערע פאלקס־פערזאמ־לונגען, זייערע געריכט־הייזער און זייער זעלבסט־פערוואלטונג. די ערד, וואס האט צו זיי געהערט, איז קאנפיסקירט געוואָרען. פון די גילדען האט מען אבגענומען זייער פערמעגען און זייערע פרייהייטען, און מען האט זיי געשטעלט אונטער דער קאנטראל, דעם מוטהווילען און פערקויפליכקייט פון א שטאאט־בעאמטען. פון די שטעדט האט מען אבגענומען זייער סואווערעניטעט, און די אייגענט־ליכע קוואלען פון זייער אינערליכען לעבען — די פאלקס־

זער מיט די רעזולטאטען פון די טיעפע פארשונגען, וואס זיינען געמאכט געוואָרען אין דייטשלאנד אויף דעם געביעט, איז געמאכט געוואָרען אין אן אויסגעצייכענטען קלייניעם ווערק פון ריטשארד היטה „אנאבאפטיזם פראם איטס ראיז עט צווינקאו טו איטס פאל עט מינסטער, 1536-1521", לאנדאן, 1895, (באפטיסטס מאנואלס, באנד I), וואו די הויפטשריפטען פון דער בעוועגונג זיינען ריכטיג אנגעוויזען און עס ווערען געגעבען פולע ביבליאגראפישע אנצייגען. אויך קארל קאוטסקי'ס „קאמוניזמוס צור צייט דער רעפארמאציאן".

1) נאר וויניגע פון אונזערע היינטיגע מענשען קאנען זיך מאכען א בעגריף פון דעם פערנעהם פון דער דאזיגער בעוועגונג און פון די מיטלען, מיט וועלכע זי איז אונטערדריקט געוואָרען. די אבער, וועלכע האבען געשריבען גליק נאך דעם גרויסען בויערן־קריעג, האבען געשאצט די צאהל פון די אויסגעשלאבטעטע פויערים, נאך זייער נידערלאגע אין דייטשלאנד, אין דעם ערד פון הונדערט טויזענד ביז הונדערט און פופציג טויזענד מאן. זעה ציממערמאנ'ס „אלגעמיינע געשיכטע דעס גראסטען בויערנקריעגס". וועגען די מיטלען וואס זיינען אנגענומען געוואָרען צו אונטערדריקען די בעוועגונג אין האללאנד, זעה היטה'ס „אנאבאפטיזם".

פערזאַמלונג, די ערוועהלטע ריכטער און די פערוואַלטונג. די זעלבסטשטענדיגקייט פון׳ם קירכען־בעצירק און פון דער גילדע — זייצען פערניכטעט געוואָרען. דער שטאַט־בעאַמטער האָט אריינ־געזומען אין זיינע הענד יעדעס גליעד פון דאָס, וואָס איז פריהער געווען אן אָרגאַניש גאַנצעס. א דאנק אָט דער געפעהרליכער פּאָליטיק און די מלחמות, וואָס זי האָט אַרויסגערופען, זיינען גאַנצע נעגענדען, וועלכע זיינען פריהער געווען געריכט בעפעלקערט און רייך, איצט געוואָרען פערוויסט; רייכע שטעדט זיינען פערוואַנ־דעלט געוואָרען אין אונבעדייטענדע שטעדטלעך; אפילו די וועגען, וועלכע האָבען זיי פערבונדען מיט אנדערע שטעדט, זיינען אינ־גאַנצען פערלאָזען געוואָרען. די אינדוסטריע, קונסט און בילדונג זיינען אונטערגעגאַנגען. די פּאָליטישע ערציהונג, וויסענשאפט און רעכט זיינען אוועקגעשטעלט געוואָרען אין דיענסט צו דער אידעע פון שטאַאַט־צענטראַליזאַציע. מען האָט געלערנט אין די אוניווער־זיטעטען און גע׳דרשנ׳ט פון דער בימה, אז די אינסטיטוציעס, אין וועלכע די מענשען פלעגען פריהער פערקערפערן זייערע בעדערפענישען פון געזעלשאפטליכער שטיצע, קענען ניט טאָלערירט ווערען אין א ריכטיג־אָרגאַניזירטען שטאַאַט; אז נאָר דער שטאַאַט אליין קאן פאַרמירען די פעראייניגונגס־בעדער צווישען זיינע אונטערטהאַנען; אז פעאַדאַליזם און „פּאַרטיקולאַריזם" זיינען די פיינד פון פּראָגרעס, און אז דער שטאַאַט איז דער אינציגער ריכטיגער איניציאַטאָר פון וויטערדיגער ענטוויקלונג. אין סוף פון 18טען יאָהרהונדערט האָבען די קעניגע אויפ׳ן קאָנטינענט, דער פּאַרלאַמענט אין ענגלאַנד און די רעוואָלוציאָנערע קאָנווענציע אין פראַנקרייך — אָבוואויל זיי האָבען געפיהרט מלחמות איינע אַנט־קעגען די אַנדערע, — אלע איינגעשטימט אין דער בעהויפטונג, אז קיין בעזונדערע פערבאַנדען צווישען די בירגער טאָרען ניט עקזיסטירען אינערהאלב דעם שטאַאַט; אז קאַטאָרגע און דער טויט זיינען די אייניגע פּאַסיגע שטראָפען פאר אַרבייטער, וועלכע האָבען די העזה אריינצוטרעטען אין „קאַאַליציאָנען" (טרייד יוניאָנס). „עס טאָר ניט זיין קיין אנדער שטאַאַט אין דעם שטאַאַט!" נאָר דער שטאַאַט און די שטאַאַט׳ס קירך דארפען זיך קימערן וועגען די עפענטליכע עסקים, בעת די אונטערטהאַנען מוזען בלייבען לויזע הויפענס אינדיווידומען, וואָס זיינען ניט פערבונדען

מיט קיינע בעשטימטע בענדער, און מוזען אפּעלירען צו דער רעגירונג יעדעס מאל וועז זיי האבען א קהל'שע בעדערפנים. ביז דעם מיטען פון 19טן י. ה. איז דאס געווען די טעאריע און די פּראקטיקע אין אייראפּא. אפילו אויף קאמערציעלע און אינדוסטריעלע געזעלשאפטען האט מען געקוקט מיט פערדאכט. וועד רעדט שוין וועגען די ארבייטער: יוניאנס זיינען געווען אונגעזעצלעך נאך פאר אונזער געדענקען אין ענגלאנד און נישט וועיטער ווי מיט עטליכע און צוואנציג יאהר צוריק אויפ'ן קאנטינענט. דאס גאנצע סיסטעם פון אונזער שטאדט־ערציהונג איז אזוינס, אז אפילו דא אין ענגלאנד האלט א היבש טייל פון דער געזעלשאפט ביז אויף היינטיגען טאג פאר א רעוואלוציאנערען איינפיהר אזוינע קאנצעפּטיעס פון רעכט, וואס יעדער אינער, סיי פרייער, סיי לייבאיגענער, האט געהאט פינף הונדערט יאהר צוריק אין דער דארפישער פאלקספערוואלונג, אין דער גילדע, אין דעם קירכענבעצירק און אין דער שטאדט.

דאס, וואס דער שטאאט האט איינגעשלונגען אלע געזעלשאפטליכע פונקציעס, האט נויטיגערווייז געהאלפען דער ענטוויקלונג פון א ניט־געצוימטען ענג־גייסטיגען אינדיווידואליזם. אין דעם ערך וואס די צאהל התחיבות'ן צום שטאאט איז געוואקסען, אויף אזוי פיעל זיינען די בירגער בעפרייט געווארען פון זייערע התחיבות'ן אינע צו די אנדערע. אין דער גילדע — און אין מיטעלאלטער האט יעדער מענש בעלאנגט צו א וועלכער עס איז נילדע אדער ברודערשאפט — זיינען צוויי „ברידער" געווען מחויב צו זיצען און וואכען, איבערבייטענדיג כסדר איינער דעם אנדערן, ביי א „ברודער", וואס איז געלעגען קראנק: היינטיגע צייטען איז זענוג, אז מען גיט א שכן דעם אדרעס פון דעם נעהענטסטען שפיטאל פאר ארעמע לייט. אין דער בארבארישער געזעלשאפט, אז איינער האט צוגעקוקט צו א געשלעג צווישען צוויי מענשען און האט זיך ניט איינגעשטעלט, ניט צו דערלאזען צו בלוט־פערגיסונג, איז ער אליין אויך בעהאנדעלט געווארען ווי א מערדער; היינט אבער, אונטער דער טעאריע פון אן אל־בעשיצענדען שטאאט, דארף דער צוקוקער זיך ניט אריינמישען: עס איז דעם פאליציסט'ס געשעפט אריינצומישען זיך אדער ניט. און בעת אין א וויילד לאנד, צווישען די האטענטאטען, וואלט עס נעווען סקאנדאלעז צו זעצען זיך עסען

ניט אויסשרייענדיג גאנץ הויך דריי מאל, טאמער איז פארען ווער עס איז, וואם וויל א טייל פון דער שפייז, איז אלץ וואם עס פארערט זיך פון א רעספעקטאבלען בירגער היינטיגן טאג, ער זאל נאר צאהלען זיין מכס לעניים (שטייער פאר אָרימע) און לאזען די הונגעריגע פערהונגערן. דער רעזולטאט איז, אז די טעאריע וואם האלט, אז מענשען קאנען און זאלען זוכען זייער אייגענעם גליק, ניט קוקענדיג אויף די נויטען פון אנדערע מענשען, טריאומפירט איצט איבעראל — אין געזעץ, אין דער ווירקלעכקייט, אין דער רעליגיאן. דאם איז די היינטיגע רעליגיאן, און טאמער צווייפעלט איינער אין איהר ניצליכקייט, הייסט עס אז ער איז א געפערליכער אומאפיסט. די וויסענשאפט פראקלאמירט בקול רם, אז דער קאמפף פון יעדערן אנטקעגען אלעמען איז דער גרונד־פרינציפ פון דער נאטור און פון יעדער מענשליכער געזעלשאפט. די ביאלאגיע שרייבט צו צו דעם קאמפף די פראגרעסיווע ענטוויקלונג פון דער טהיערן־וועלט. די געשיכטע פיהרט אויך אן דעם אייגענעם ארגומענט; און די פאליטישע עקאנאמיסטען, אין זייער נאיוויטעט אונווייסענהייט, שרייבען צו דעם גאנצען פראגרעס פון דער מאדערנער אינדוסטריע און מאשינערייע צו די „וואונדערבארע" ווירקונגען פון דעמזעלביגען פרינציפ. די סאמע רעליגיאן פון די קירכען איז א רעליגיאן פון אינדיווידואליזם, וועלכע איז נאר א ביסעל געמילדרט דורך מהר אדער וועניגער וואויל־טהעטיגע בעצי־הונגען צו די שכנים, — דערהויפט אום זונטאג. „פראקטישע" מענשען און טהעארעטיקער, וויסענשאפטס־מענער און רעליגיאנס־פרעדיגער, אדוואקאטען און פאליטיקער, שטימען אלע איין אין איין זאך, — אז מען קאן, נאטירליך, עפעס וועכער מאכען די גראבע זייטען פון דעם אינדיווידואליזם דורך צדקה, אבער ער איז דאך דער איינציגער זיכערער גרונד פאר דער ערהאלטונג פון דער געזעלשאפט און פאר איהר וויטערן פארטשריט.

עס זעהט, הייסט עס, אוים וויי אן ארויסגעוואָרפענע ארבייט צו זוכען פראקטישע האנדלונגען און אינסטיטוציעס פון געגענזייטיגער הילף אין דער היינטיגער געזעלשאפט. וויפיעל האט שוין געקאנט בלייבען פון זיי? און דאך, ווי נאר מיר הויבען זיך אן צוצוקוקען, ווי אזוי די מיליאנען מענשליכע בעשעפענישען לעבען, און מיר נעהמען זיך שטודירען זייערע טאגטעגליכע בעציהונגען,

ווערען מיר איבערראשט פון דער אונגעהויערער ראָלע, וואס די פרינציפּען פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע שפּיעלען אפילו היינטיגע צייטען אין מענשלעכען לעבען. אָבוואויל די צערשטערונג פון די געגענזייטיגע הילף־אינסטיטוציעס געהט שוין אָן אין פראקטיקע ווי אין טעאָריע גאַנצע דריי אדער פיער הונדערט יאָהר, לעבען פונדעסטוועגען הונדערטע מילִיאָנען מענשען נאָך אלץ אונטער אזוינע אינסטיטוציעס: זיי היטען זיי אָב מיט א פרומען געפיהל וואו זיי געפינען זיך נאָך און זוכען זיי וויעדער אויפצוריכטען, וואו זיי האָבען שוין אויפגעהערט צו עקזיסטירען. יעדער אייזער פון אונז לעבט איבער אין אונזערע געגענזייטיגע בעציהונגען מאָמענטען פון עמפערונג קעגען דעם היינט־מאָדישען אינדיווידואַליסטישען גלויבען; און פערקעהרט, אזא גרויסער טייל פון אונזער טעגליכען פערקעהר בעשטעהט פון טהאטען, וואס נעהמען זיך פון אונזערע געגענזייטיגע הילף־נייגונגען, אז אויב מען וואָלט די דאָזיגע טהאטען געקאָנט אבהאלטען, וואָלט גלייך אויפגעהערט יעדער וויטערדיגער עטישער פאָרטשריט. די מענשליכע געזעלשאפט גופא וואָלט ניט געקאָנט אויפגעהאלטען ווערען אפילו אזוי לאנג, ווי דער לעבענסדויער פון איין איינציגען דור. אָט די פאקטען, וועלכע ווערען דאס רוב פערנאכלעסיגט פון די סאציאָלאָגען, וואָס זיינען אבער פון דער גרעסטער וויכטיגקייט פאר דעם לעבען און וויטערער דערהויבונג פון דער מענשהייט, וועלען מיר איצטער נעהמען אנאליזירען: אָנהויבענדיג מיט די שטענדיגע אינסטיטוציעס פון געגענזייטיגער שטיצע, און אריבערגעהענדיג דערנאָך צו אזוינע טהאטען פון געגענזייטיגער הילף, וועלכע שטאמען אָב פון די פערזענליכע אדער געזעלשאפטליכע סימפאטהיען.

ווען מיר וואַרפען א בריייטען בליק אויף דער איצטיגער צוואמענשטעלונג פון דער אירָאָפּאישער געזעלשאפט, ווערען מיר גלייך איבערראשט פון דעם פאקט, וואס די דאָרף־געמיינדע עקזיסטירט נאָך אלץ, אין דעם ערך ווי מיר וועלען עס באלד זעהן, טראָץ אלעם דעם וואס איז געטהאָן געוואָרען פטור צו ווערען פון איהר, און אז עס ווערען געמאכט פיעל פערזוכען ענטוועדער זי ווי עס איז איבערצובויען, אדער צו געפינען עפעס אנדערעס, וואס זאל פערנעהמען איהר אָרט. די אלגעמיינע מיינונג ווענען

דער דאָרף־געמיינדע איז, אז אין מערב־אייראָפּא איז זי׳ געשטאָר־בען מיט א נאַטירלעכען טויט, ווייל דער געמיינשאפטלעכער בע־זיץ פון דער ערד האָט ניט געפאַסט צו די מאָדערנע פּאָדערונגען פון דער אַגריקולטור. דער אמת איז אָבער, אז די דאָרף־געמיינדע איז אין ערגעץ ניט פערשוואונדען פון זיך אליין; פערקעהרט, עס האָט אומעטום געזומען די הערשענדע קלאַסען יאהרהונדערטער פון אייגנע׳עקשנ׳טע, אבער ניט אלעמאל ערפאלגרייכע, אַנשטרענ־גונגען זי צו פערניכטען און צו קאָנפיסקירען די ערד פון דער גע־מיינדע.

אין פראַנקרייך האָט מען שוין אנגעהויבען בעראַבצווען די דאָרף־געמיינדען פון זייער אונאָבהענגיגקייט און זייערע לענדר־רייען, אזוי פריה ווי אין 16טען יאהרהונדערט. די ראַבירונג אָבער איז ערשט אוועקגענאַנגען לייכט און געוואָרען סקאַנדאלעז אין נעקסטען יאהרהונדערט, וועו די פויערים זיינען דורך בערייסונגען און מלחמות ארונטערגעבראכט געוואָרען צו דעם צושטאַנד פון קנעכטשאפט און עלענד, וועלכער ווערט געשילדערט אין לעבעדיגע פארבען פון אלע היסטאָריקער. „יעדער איינער האָט זיי בע׳גנב׳עט אויף וויפיל ער האָט געקאָנט... מען האָט ביי זיי געמאַנט אוים־געטראכטע חובות, כדי צוצונעהמען זייערע לענדער" — אזוי לע־זען מיר אין א עדיקט, וואָס לודוויג דער 14טער האָט ארויסגעלאָזען אין יאהר 1.1667) עס פערשטעהט זיך, דעם שטאַאט׳ס מיטעל גע־גען די דאָזיגע צרות איז געווען, נאָך מעהר אונטערוואַרפען די גע־מיינדען אונטער דער ממשלה פון שטאַאט, און ער זאל זיי אליין בעראבעווען. דער פאקט איז, אז צווייי יאהר שפעטער האָט דער קעניג קאָנפיסקירט די גאנצע געלד־הכנסה פון די געמיינדען. און וואָס איז שייך דעם פערכאפען פון די געמיינדע־לענדרייען, איז עס וואָס ווייטער געוואָרען אלץ ערגער, און אין נעקסטען יאָהר־הונדערט האָבען דער אדעל און די גייסטליכע שוין געהאט אוועקגע־נומען זעהר גרויסע שטרעקען לאנד — א העלפט פון דער בעראַר־בייטער ערד, לויט געווייסע אבשאצונגען — מעהרסטענטיילס כדי

---

1) דער דאָזיגער עדיקט ווערט ציטירט פון אויניגע פערפאַסער. אבט יאָהר פאר יענעם דאָטום זיינען די געמיינדען אוועקגעשטעלט געוואָרען אונטער דער אויפזיכט פון שטאַאט.

צו לאָזען עס פוסטעווען.1) די פויערים אָבער האָבען נאָך אלץ אויפגעהאלטען זייערע קאָמונאלע אינסטיטוציעס, און ביז דעם יאָהר 1787 פלעגען די דאָרפישע פאָלקספערזאמלונגען, וואָס זיינען בעשטאָנען פון אלע הויזהאלטער, זיך צונויפקומען אונטער דעם שאָטען פון גלאָקען־טורעם אדער פון א בוים, איינצוטיילען אָדער איבערטיילען די פעלדער, וואָס זיינען זיי געבליבען, צו בעשטימען די שטייערן און אויסוועהלען זייער עקזעקוטיוון. פונקט ווי דער רוסישער „מיר" טהוט נאָך היינטיגען טאָג. דאָס איז איצט פאָלשטענדיג בעוויזען דורך די פאָרשונגען פון באבאָ.2)

די פראָנצויזישע רעגירונג אבער האָט איינגעפונען, אז די פאָלקספערזאמלונגען זיינען „צו־טומעלדיג", צופיעל אונגעהאָרזאָם, און אין יאהר 1787 זיינען איינגעפיהרט געווארען אנשטאָט זיי געווהנליכע געמיינדעראָטהען, וואָס זיינען בעשטאָנען פון א מער (סטאָרשינא) און פון ביז זעקס סינדיקס (דעפוטאָטען), וועלכע זיינען אויסגעקליבען געווארען פון די רייכערע פויערים. צוויי יאָהר שפעטער האָט די רעוואָלוציאָנערע קאָנסטיטואירענדע פערזאמלונג, וועלכע איז אין דעם פרט געווען איינשטימיג מיט דעם אלטען רעזשים, פאָלשטענדיג בעשטעטיגט דעם דאָזיגען געזעץ (דעצעמבער דעם 14טען, 1789), און די דאָרפישע בורזשואָזיע האָט איצט פון איהר זייט זיך געגנומען בערויבען די קאָמונאלע עהרד; און דאָס האָט אָנגעהאלטען דורך דער גאנצער רעוואָלוציאָנערער פעריאָדע. ערשט דעם 16טען אוגוסט פון יאָהר 1792 האָט די קאָנווענציאָן (אססעמבלע לעגיסלאָטיוו) בעשלאָסען, אונטער דעם

---

1) „אויפ'ן גוט פון א גרויסען גרונדבעזיצער, אפילו וועז ער האָט מיליאָנען הכנסה, זויט איהר זיכער צו געפינען דאָס לאָנד ניט בעארבייט" (אַרטהור יאָנג). „א פערטער טייל פון באָדען איז געבליבען פרי סטעווען"; „אין די לעצטע הונדערט יאָהר האָט זיך די ערד אומגעקעהרט צו א ווילדען צושטאָנד"; „די פריהער־בליהענדע סאָלאָן איז איצט גענוארען א גרויסע בלאָטע", און אזוי ווייטער. (טהעראָן דע מאָנטאגע, ציטירט פון טעין אין „אָריזשין דע לא פראַנס קאָנטעמפּאָרען", באַנד I, ז. 441).

2) א. באָבאָ, „לע ווילליאָזש סי ל'אָנסיען רעזשים", 3טע אויפלאָגע, פאָריז, 1892.

דרוק פון די פּויערימשע אויפשטאנדען, אומצוקעהרען די געמיינדען זייערע אבגענומענע ערד; 1) אבער זי האט אין דערזעלבער צייט בעשטימט, אז מען זאל די ערד פערטיילען אין גלייכע חלקים נאר צווישען די רייכע פּויערים. דער בעשלוס האט נאטירליך ארויסגערופען נייע אויפשטאנדען, און ער איז אבגעשאפט געוואָרדען דעם נעקסטען יאהר, ווען די קאנווענציאן, נאכדעם ווי די זשירָאנדיסטען זיינען פערטריבען געוואָרען, האט בעשלאסען (דעם 11טען יוני, 1793), אז אלע געמיינדע־לענדערייען, וואס די גוטבעזיצער און אנדערע האבען אוועקגענומען פון די פּויערים זינט דעם יאהר 1669, זאלען אומגעקעהרט ווערען צו די געמיינדען, וועלכע קאנען — אויב זיי וועלען עס בעשליסען דורך א מאיאריטעט פון צוויי דריטעל שטימען — צוטיילען די געמיינדע־לענדער אין גלייכע חלקים צווישען אלע איינוואהנער, סיי רייכע, סיי ארימע, סיי „אקטיווע", סיי „פאסיווע" בירגער.

די געזעצען אבער וועגען פערטיילען די געמיינדע־לענדערייען זיינען אזויפיעל געגאנגען להיפך צו די בעגריפען פון די פּויערים, אז מען האט זיי אין ערגעץ ניט געפאלגט, און וואו נאר די פּויערים האבען אבגעקריגען וויפיעל עס איז פון זייער ערד, האבען זיי עס געהאלטען געמיינשאפטליך און געלאזען ניט־צוטיילט. באלד אבער זיינען אנגעקומען די לאנגע יאהרען פון מלחמות און רעאקציע, און די געמיינדע־לענדערייען זיינען פשוט קאנפיסקירט געוואָרען פון שטאאט (אין יאהר 1794) אלס משכון פאר די שטאאט־אנלייהען. א טייל פון זיי זיינען ארויסגעשטעלט געוואָרען צום פערקויף, און אויף דעם אופן צוראבירט געוואָרען. דערנאך האט מען די ערד וויעדער אומגעקעהרט צו די געמיינדען און וויעדער קאנפיסקירט (אין יאהר 1813); און ערשט אין יאהר 1816 האט מען אומגעקעהרט דאס איבערגעבליבענע, אן ערך 15 מיליאן אקער פון די ערגסטע ערד, צו די דארף־געמיינדען. 2) דערמיט אבער

---

1) אין מזרח־פראנקרייך האט דאס געזעץ נאר בעשטעטיגט וואס די פּויערים האבען שוין געהאט אליין געטהאן; אין אנדערע טיילען פון פראנקרייך איז דאס געזעץ, ווי דער שטיגער איז, געבליבען א טויטער בוכשטאב.

2) נאך דעם נצחון פון דער בורזשואזיע רעאקציע זיינען די קא־

האָט זיך נאָך אַלץ ניט געענדיגט די צרות פון די געמיינדען. יע־דער נייער רעזשים האָט געזעהן אין די קאָמונאַלע לענדערייען א מיטעל מיט וואָס צו בעלוינען זיינע פּאַרטיי־העלפער, און מען האָט דורכגעפיהרט דריי געזעצען (דעם ערשטען אין יאהר 1837 און דעם לעצטען אונטער נאַפּאָלעאָן דעם דריטען), כדי צו בעוועגען די דאָרף־געמיינדען זיי זאָלען צוטיילען זייער ערד. דריי מאָל האָט מען די דאָזיגע געזעצען געמוזט צוריקרופען צוליעב דער אָפּאָזי־ציע, וואָס זיי האָבען ארויסגערופען אין די דערפער, אָבער עפּעס האָט מען אָבגעריסען פון זיי יעדעס מאָל; און נאַפּאָלעאָן דער דריטער האָט, מיט דעם אויסרייד צו שטיצען די פערפאָלקאָמענסטע

מונאַלע לענדערייען דערקלערט געוואָרען (דעם 24טען אויגוסט, 1794) פאַר שטאַאַט־אייגענטום, און צוזאַמען מיט די לענדערייען, וואָס זיינען קאָנפיסקירט געוואָרען פונ'ם אַדעל, האָט מען זיי ארויסגעשטעלט צום פערקויפען און זיינען צוראַבירט געוואָרען פון די „שוואַרצע באַנדעס" פון דער קליין־בורזשואַזיע. אמת, מען האָט די דאָזיגע ראַבירונג אָב־געשטעלט דעם נעקסטען יאָהר (דאָס געזעץ פון 2טען פּרעריאַל 5טען יאָהר פון דער רעפּובליק) און דאָס פריהערדיגע געזעץ איז צוריקגערו־פען געוואָרען; אָבער דאַן זיינען די דאָרף־געמיינדען פּראָסט אָבגע־שאַפט געוואָרען און די קאָלאָניאַל־ראַטהען זיינען איינגעפיהרט געווארען אַנשטאָט זיי. ערשט זיעבען יאָהר שפּעטער (דעם 9טען פּרעריאַל XIIטען יאָהר) ד. ה. אין 1801, זיינען די דאָרף־געמיינדען וויעדער איינגעפיהרט געוואָרען, מען האָט אָבער ביי זיי אָבגענומען זייערע אַלע רעכט, און אין 36 טויזענד פראנצויזישע געמיינדען זיינען די מערס און די סינדיקס בעשטימט געוואָרען פון דער רעגירונג! אָט דאָס סיסטעם האָט זיך גע־האַלטען ביז נאָך דער רעוואָלוציע פון 1830, ווען עס זיינען וויעדער איינגעפיהרט געוואָרען געוועהלטע קאָמונאַל־ראַטהען אונטער דעם געזעץ פון 1787. וואָס געהערט די געמיינדע־לענדערייען, האָט דער שטאַאַט זיי וויעדער פערכאַפּט אין יאהר 1813, האָט זיי צוראַבירט און נאָר אַ טייל פון זיי צוריק אבגעגעבען די קאָמונעס אין יאהר 1816. זעה די קלאַ־סישע זאַמלונג פון פראנצויזישע געזעצען פון דאַללאָ „רעפּערטואַר דע זשו־ריספּרידענס"; אויך די ווערק פון דאָניאָל, דאַרעסט, באָננמער, באַבאָ און פיעלע אַנדערע.

מעטאדען פון אגריקולטור, אוועקגעשענקט גרויסע טיילען פון די קאמונאלע ערד צו אייניגע פון זיינע פאוואריטען.

וואם געהערט דער אויטאנאמיע פון די דארף־געמיינדען, איז וואם האט שוין געקאנט בלייבען דערפון נאך אזויפיעל קלעפ? די רעגירונג האט געקוקט אויפ'ן מער אזן די סינדיקם ווי אויף ניט־בעצאהלטע טשינאווניקעם, וועלכע פערריכטען געוויסע פונקציעס פון דעם שטאאט־מעכאניזם. אפילו איצטער, אונטער דער דריטער רעפובליק, האט דער דארף ניט קיין ברעקעל זעלבסטשטענדיגקייט, אזן קאן ניט טהאן די מינדסטע זאך אהן דער סאנקציע פון כמעט דער גאנצער רעגירונגס־מאשין, ביז די פרעפעקטען אזן די מיני־סטעריומס. עס איז כמעט אונגלויבליך, אבער עס איז דאך א פאקט, אז ווען א פויער וויל, למשל, אבצאהלען אין געלד פאר זיין טייל ארבייט ביים פערריכטען דעם געמיינדע־וועג, אנשטאט אנצו־האקען אליין די נויטיגע סומע שטיינער, מוזען ניט וועניגער ווי צוועלף פערשיידענע שטאאט־בעאמטע געבען דערויף זייער אייג־שטימונג, אזן זיי דארפען אנשרייבען א סך־הכל פון צ ו ו י א ו ן פ ו פ צ י נ דאקומענטען, איידער דער פויער בעקומט די ערלויבניש אינצוצאהלען דאס געלד אין דעם געמיינדע־ראטה. אלעס איבעריגע טראגט דעמזעלביגען כאראקטער.1)

וואם עס האט פאסירט אין פראנקרייך, האט אויך פאסירט אומעטום אין מערב־ אזן מיטעל־איראפא. אפילו די הויפט דאטען פון די גרויסע אנגריפען אויף די פויערימשע לענדערייען זיינען די־זעלביגע. בנוגע ענגלאנד איז דער אייניציגער חילוק, וואס די בערוי־בונג איז אויסגעפיהרט געוואָרען ניט דורך אלגעמיינע געזעצען, נאר דורך בעזונדערע אקטען — מיט וועניגער אייגענים, אבער דערפאר פיעל גרינדליכער ווי אין פראנקרייך. די בערויבונג פון די געמיינדע־לענדער דורך די לאָרדען האט זיך אויך אנגעהויבען אין 15טען י. ה., נאך דער נידערלאגע פון דעם פויערימשען אויפ־

---

1) אט די פראצעדורע איז אזוי לעבערליך־נאריש, אז קיינער וואלט עס ניט גענלויבט, ווען א גאנץ זאבפערשטענדיגער שרייבער וואלט ניט אויסגערעכענט אלע צוויי אזן פופציג דאקומענטען ביז אייניעם, אין דעם „זשורנאל דעם עקאנאמיסטעס" (1893 פאר אפריל, ז. 94). דערזעלביגער מחבר גיט אויך אן נאך אייניגע אזוינע ביישפיעלען.

שטאנד אין יאהר 1380 — ווי מען קאן עס זעהן פון ראָסום'עס „היסטאריא" און פון הענרי דעם 7טען'ס א סטאטוט, אין וועלכע עס ווערט נערעדט וועגען די דאָזיגע ראָבירונגען אונטער דעם קע־פּיטל: „פערברעכען און מעשים תעתועים, וואָס זיינען שעדליך.... דעם וואוילשטאנד פון כלל".1) שפעטער, אונטער הענרי דעם 8טען, האָט זיך אנגעהויבען „די גרויסע אויספּארשונג", ווי בע־קאנט, כדי צו מאכען א סוף פון דעם אווקרויבען די געמיינדע־לענדעריין; די אויספּארשונג אבער האָט זיך אויסגעלאָזט דער־מיט, וואָס זי האָט סאנקציאָנירט דאָס וואס איז שוין געשעהן.2) די געמיינדע־לענדעריין זיינען וויטער אויך צוראבירט געווארען, און די פּוירים זיינען כסדר אוועקגעטריבען געווארען פון דער ערד. ספעציעל אָבער זינט דעם מיטען פון 18טען י. ה. איז עס געווארען אין ענגלאנד און איבעראל א סיסטעמאטישע פּאָליטיק איינפאך אויסצורָאטען יעדען שפור פון קאָמונאלען אייגענטום; און דער וואונדער איז ניט, וואָס דאָס קאָמונאלע אייגענטום איז פערשוואונ־דען. נאָר וואָס עס האָט זיך נאָך געקאָנט אזוי וויט אויפהאלטען אפילו אין ענגלאנד, אז „עס האָט איבעראל עקזיסטירט אין דער צייט פון די זיידעס פון'ס היינטיגען דור." 3) דער אמת'ער צוועק פון די „ענקלאָוזשור אקטס", ווי מר. סעעבאָהם בעעווייזען, איז געווען אָבצושאפען דאָס סיסטעם פון געמיינדע־אייגענטום, 4)

---

1) דר. אָטשענקאָווסקי, „ענגלאָנד'ס ווירטשאפטליכע ענטוויקלונג אים אויסגאָנג דעס מיטעלאלטערס" (יענא, 1879) ז. 35 א. וו., וואו די גאָנצע פראגע ווערט בעהאנדעלט מיט פולער קענטניס פון די אורקוועלען.

2) נאָסטע, „איבער די מיטעלאלטערליכע פעלדגעמיינשאפט אונד די אינהעגונגען דעס 16טען יאהרהונדערטס אין ענגלאנד" (באָן, 1869) ז. 5, 4; ווינאָגראדאָוו, „ווילעינוידזש אין ענגלאנד" (אָקספאָרד, 1892).

3) סעעבאָהם, „דהי ענגליש ווילעדזש קאָממוניטי", 3טע אויס־לאָגע, 1884, ז. 15—13.

4) „אן אונטערזוכונג פון די פּרטים פון דעם „ענקלאָוזשור אקט" בעוויזט אויף קלאָר, אז דער צוועק פון דעם אקט איז געווען אָבצושאפען דאָס סיסטעם (פון קאָמונאלען אייגענטום), ווי עס איז אויבען בעשריבען געווארען" (סעעבאָהם, דאָרט גופא, ז. 13). און ווייטער: „זיי זיינען געווארהנליך געווען געשריבען אין איין נוסח, אנהויבענדיג מיט דער

און עס איז אזוי גוט אבגעשאפט געוואָרען דורך די כמעט פיער טויזענד אקטען, וואָס זיינען דורכגעפיהרט געוואָרען צווישען די יאָהרען 1760 און 1844, אז איצטער זיינען נאָר פערבליבען פון זיי גאנץ שוואכע שפורען. דאָס לאנד פון די דאָרף־געמיינדען האָבען צוגענומען די לאָרדען, און דער פּארלאָמענט האָט סאנקציאָנירט די עקספּראָפּריאציע אין יעדען איינציגען פאל. 1)

מעשה, אז די אָפענע און געמיינשאפטליכע פעלדער ליעגען צעשפרייט אין קליינע שטיקער, אויסגעמישט אויף מיט די אנדערע אין אונבעקוועמע פלעצער; אז פערשיידענע פערזאנען בעזיצען טיילען פון די דאָזיגע פעלדער און האָבען געמיינשאפטליכע רעכט אויף זיי... און עס איז ווינשענסווערטה, מען זאָל זיי צוטיילען און ארומצאמען, יעדער אויגענטומער זאָל קריגען אַ געוויסען בעשטימטען חלק" (ז. 14). פּארטער'ס רשומה ענטהאלט 3867 אזוינע אקטען, פון וועלכע די גרעסטע צאָהלען פאלען אוים אויף די צעהנדליגע יאָהרען פון 1780—1770 און 1820—1800, פונקט ווי אין פראנקרייך.

1) די „ענקלאָוזשור אקטס" זיינען אַ שלאָגענדער בוישפּויל פון דעם מוטהווילען פון דער לאַנד־אַריסטאָקראטיע, וועלכער האָט אָנגעהאלטען אין ענגלאנד אונטער דעם שוץ פון פּארלאמענט ביז'ן סוף פון 19טען י. ה. און האָלט נאָך אָן אפילו ביז היינטיגען טאָג. לויט אַז דעם אקט קומט אוים, אז אויב דער יורש פון די געוועזענע פעאָדאָלען, (אָדער דער וואָס האָט ביי זיי אָבגעקויפט דאָס רעכט), האָט אָבגעצוימט די פרייע געמיינזאָמע ערד מיט אַ צוים — אויף עטליכע צעהנדליג מיל — זיינען זיי געוואָרען זיין אייגענטום, אין קראפט פון דער פיקציע, וועלכע ווערט אונטערשטיצט פון די ענגלישע יוריסטען און פּראָפעסאָרען, אז אויפ'ן געביעט, אויף וועלכער עס האָט זיך א מאָל אויסגעשפרייט די ריכטערליכע מאכט פון'ם פעאָדאָלען לאָרד, האָבען געהערט אַלע לענדערייען צו איהם — אַ פיקציע, וועלכע איז פאָלשטענדיג צעשמעטערט געוואָרען פון נאָסטע און וויניאָגראדאָוו, און פונדעסטוועגען בלייבט זי אָנערקענט פון די ענגלישע געזעצגעבער. די געמיינדע האָט אין אַזאַ פאל געמוזט דערווייזען, אז די אָבגעצוימטע ערד איז געווען איהר אייגענטום, וואָס זי האָט כמעט קיינמאָל ניט געקאָנט דערווייזען: 1סטענס, וויל זי האָט דערויף ניט געהאָט קיינע דאָקומענטען, דען דאָקומענטען פלעגען געשריבען ווערען נאָר אויף פערזענליכען אייגענטום. (עס איז בעקאַנט,

אין דייטשלאנד, אין עסטרייך, אין בעלגיען איז די דאָזיקע־ געמיינדע אויף פערניכטעט געוואָרען פון דעם שטאַט. ביישפיעלען פון געמיינאייגענטימער, וואָס האָבען אַליין צוטיילט צווישען זיך די געמיינדע־לענדעריין, זיינען געווען זעהר זעלטען ; 1) פערקעהרט אָבער געפינט מען אומעטום ווי די שטאַטען האָבען זיי געצוואונגען פֿאַרצונעהמען די צוטיילונג, אָדער האָבען פשוט געהאַלפען דער פֿריוואַטער עקספּראָפּריאַציע פון זייערע לענדעריין. דער לעצטער קלאַפּ פאר דעם קאָמונאַלען אייגענטום אין מיטעל־אייראָפּא דא־טירט אויף פון מיטען דעם 18טען יאָהרהונדערט. אין עסטרייך האָט די רעגירונג פֿראָסט אָנגעוועגדט געוואַלט, אין יאָהר 1768, צו צווינגען די געמיינדען צו צוטיילען זייערע לענדעריין, — און צוויי יאָהר שפעטער איז בעשטימט געוואָרען א ספּעציעלע קאָמיסיע פאר דעם צוועק. אין פּרייסען האָט פּריעדריך דער צווייטער בע־פוילען די „יוסטיצקאַלעגיען" אין זיינע אוקאַזען (אין די יאָהרען 1752, 1763, 1765 און 1769) צו צווינגען די צוטיילונג. אין שלעזיען איז פאר דעם צוועק אַרויסגעלאָזט געוואָרען א ספּעציעלער בעפעהל אין יאָהר 1771. דאָס אייגענע איז פאַרגעקומען אין בעל־גיען, און אַזוי ווי די קאָמונעס האָבען דעם בעפעהל ניט געפאָלגט,

---

אַז אויך אין רוסלאנד האָבען די פּויערים געקראָגען פאַרמאַלנע דאָקו־מענטען אויף דער אָבשצינאַ־ערד ערשט נאָך דעם יאָהר 1861) ; און 2טענס דערפאר, וואָס יעדער משפט פאַר'ן ענגלישען געריכט, אויב ער דאַרף נאָר אַריבערגעהן פאר אַ העכערן געריכט, קאָסט אָב געוואַלדיגע סומען — ביז עטליכע טויזענד דאָלאר. אין דערזעלבער צייט האָט דער פאַרלאמענט אַרויסגעגעבען, אין קראפט פון דעם „ענקלאָוזשור אַקט", מעהר ווי 4000 בעזונדערע דאָקומענטען, וואָס בעשטעטיגען דאָס רעכט פון פערזענליכען אייגענטום אויף די גרעסטע שטיקער קהל'שע ערד פאַר די פאַמיליען פון די לאָרדען אָדער די שפּעטיגערע בעזיצער, וואָס האָבען אָבגעקויפט די גיטער פון די עבוירענע לאָרדען. און דער פאַרלאַמענט האַלט נאָך אלץ אין איין אַרויסגעבען אזעלכע אַקטען ביז אויף היינטיגען טאָג.

1) אין דער שווייץ קאָן מען זעהן אייניגע געמיינדען, וועלכע זוכען איצטער אויפצוקויפען צוריק די ערד, וואָס זיי זיינען געווען געצוואונגען צו פערקויפען בעת זיי זיינען רואינירט געוואָרען דורך די מלחמות.

איז אין יאָהר 1847 דורכגעפיהרט געוואָרען א געזעץ, וואָס בעמעכטיגט די רעגירונג אייגצוקויפען די קאָמונאלע לאַנקעס, כדי זיי וויעדער צו פערקויפען אין אייגצעלנעם, און צו בעשטימען א צוואַנגפערקויף פון די קאָמונאלע לענדער, וועז עס האָט זיך נאָר געמאכט א קונה. 1)

קורץ, רעדען וועגען דעם נאַטירליכען טויט פון די דאָרף־געמיינדען צוליעב עקאָנאָמישע געזעצען איז פונקט אזא ביטערער שפּאַס, ווי וועז מען זאָל רעדען וועגען דעם נאַטירליכען טויט פון די סאָלדאַטען, וואָס ווערען אויסגעלעגט אויפ'ן שלאַכטפעלד. די פאַקטישע זייט פון דער זאַך איז פשוט: די דאָרף־געמיינדען האָבען געלעבט איבער טויזענד יאָהר; און וואו נאָר די פּויערים זיינען ניט רואיגירט געוואָרען דורך מלחמות און אָבצאָהלונגען, האָבען זיי ביסלעכווייז פערבעסערט די מעטאָדען פון בעארבייטען די ערד. אָבער אזוי ווי דער ווערטה פון דער ערד האָט זיך פערגרעסערט מחמת דעם וואוקס פון די אינדוסטריען, און דער אדעל האָט אונטער דער שטאַאַט־ארגאַניזאַציע בעקומען אזא מאכט, וואָס ער האָט קיינמאָל ניט געהאַט אונטער דעם פעאָדאַלען סיסטעם, האָט ער צוגענומען די בעסטע טיילען פון די קאָמונאַלע לענדעריין, און האָט אוועקגעלעגט אלע זיינע כחות צו פערניכטען די קאָמונאלע אינסטיטוציעס.

די אינסטיטוציעס אָבער פון דער דאָרף־געמיינדע פערענטפערן אזוי גוט די נויטען און פאַסען אזוי צו די בעגריפען פון די ערד־ארבייטער, אז טראָץ אלעם דעם איז אייראָפּא בעדעקט ביז אויף היינטיגען טאָג מיט לעבעדיגע איבערבלייבונגען פון די דאָרף־געמיינדען, און דאָס דאָרפישע לעבען איז פול מיט די מנהגים און געוואָהנהייטען, וואָס נעהמען זיך פון דער געמיינדע־פעריאָדע. אפילו אין ענגלאַנד, טראָץ די אלע שטרענגע מיטלען, וואָס זיינען אָנגענומען געוואָרען אנטקעגען דער אלטער אָרדנונג, האָט מען נאָך געקאָנט געפינען די דאָזיגע מנהגים אפילו אזוי ווי אין אַנ־

1) א. בוכענבערגער „אַגראַרוועזען אונד אַגראַרפּאָליטיק" אין א. וואַגנער'ס „האַנדבוך דער פּאָליטישען עקאָנאָמיע", 1893, באַנד I, ז. 280 און ווייטער.

הויב 19טען יאָהרהונדערט. מר. גאָממע — איינער פון די זעהר זועניגע ענגלישע געלעהרטע, וועלכע האָבען אויפמערקזאַם שטודירט דעם ענין — בעווייזט אין זיין ווערק, אַז אין שאָטלאַנד געפינען זיך פיעלע שפּורען פון דעם געמיין־בעזיץ פון דער ערד: די „רונריג טענאַנסי", ד. ה. דער סיסטעם, לויט וועלכען דער פרעמדער בעזיצט חלקים אין פיעלע פעלדער (די רעכט פון דעם געמיינדע־מיטגליעד זיינען איבערגעגאַנגען צום פערמער), איז פערבליבען אין פאָרפאַר־שייר ביז דעם יאָהר 1813, און אין געוויסע דערפער פון אינווערנעס איז ביז דעם יאָהר 1801 נאָך געווען אַ מנהג אויפצואַקערן די ערד פאַר דער גאַנצער געמיינדע, ניט לאָזענדיג קיינע אָבגרעניצונגען, און דערנאָך פערטיילען עס על פּי גורל צו אַלעמען. אין קילמאָריע איז די פערטיילונג און איבערטיילונג פון די פעלדער געווען אין פולער קראַפט „ביז די לעטצע פינף און צוואַנציג יאָהר", זאָגט גאָממע, און די קראָפטער'ס־קאָמיסיע פון די 80יגער יאָהרען האָט עס נאָך געפונען אין קראַפט אויף אייניגע אינזלען. 1) אין אירלאַנד האָט דאָס סיסטעם געהערשט ביז'ן גרויסען הונגער; און וואָס געהערט ענגלאַנד, לאָזען מאַרשאַל'ס ווערק, וועלכע זיינען געבליבען אונבעמערקט ביז נאַסע און סער הענרי מעין האָבען געמאַכט אויפמערקזאַם אויף דעם, קיין צווייפעל ניט איבער, אַז דאָס סיס־טעם פון דער דאָרף־געמיינדע איז געווען ווייט פערשפּרייט אין אָנהויב 19טען י. ה. כמעט אין אַלע ענגלישע גראַפשאַפטען. 2) ניט

---

1) ג. ל. גאָממע, „דהי ווילעדזש קאָממיוניטי, וויטה ספּעשעל רעפערענס טו איטס אָרידזשין אנד פאָרמס אָוו סורווייוועל אין גרייט בריטיין" (קאָנטעמפּאָראַרי סייענס סיריעס) לאָנדאָן 1890, ז. 3-141; אויך זיין „פּרימיטיוו פאָלקמאָטס", (לאָנדאָן 1880) ז. 98 א. וו.

2) „כמעט אין אַלע טיילען פון לאַנד, דערהויפּט אין די מיטעלסטע און מזרח־„קאַונטיעס", אָבער אויך אין מערב — אין ווילשייר, צ. ב. ש. — אין דרום, ווי אין סוררעי, אין צפון, ווי אין יאָרקשייר — געפינען זיך גאַנץ גרויסע, אָפענע און געמיינשאַפטליכע פעלדער. פון 316 קירכען־בעצירקען אין נאָרטהאַמפּטאָנשייר זיינען 89 אין אַזאַ צושטאַנד; מעהר ווי הונדערט אין אָקספאָרדשייר; אַן ערך פופציג טויזענד אַקער אין ווארוויקשייר; אין בערקשייר אַ האַלבע „קאַונטי"; מעהר ווי אַ העלפט אין ווילשייר; אין האָנטינגדאָנשייר איז פון דעם גאַנצען געביעט

מעהר ווי צוואַנציג יאָהר צוריק איז סער הענרי מעין געווען „אויסער־געוועהנליך איבערראַשט פון דער צאָהל פעלען פון אוננאָרמאַלע אייענטום־רעכט, וועלכע זעצען אונבעדינגט פאָראויס אַ פריהער־דיגען צושטאַנד פון קאָלעקטיווען אייגענטום און געמיינזאַמע בע־אַרבייטונג"; און דאָס האָט ער אַרויסגעטראָגען פון אַ לפי ערך קורצער פאָרשונג. 1) און אַזוי ווי עס זיינען נאָך געווען קאָמונאַלע אינסטיטוציעס ביז גאָר ניט לאַנג צוריק, איז גאָר קיין ספק ניט, אַז מען וואָלט געקאָנט געפינען אין די ענגלישע דערפער אַ גרויסע צאָהל מנהגים און פיהרונגען פון געגענזייטיגער הילף, ווען די ענגלישע געלעהרטע וואָלטען נאָר געשאָנקען אויפמערקזאַמקייט אויפ'ן דאָרפישען לעבען. 2)

וואָס געהערט דעם קאָנטינענט פון אייראָפּא, געפינען מיר אַ סך געמיינדע־אינסטיטוציעס, וועלכע האָבען עד היום אויפגעהאַלטען זייער לעבענסקראפט, אין פיעל טיילען פון פראַנקרייך, דער שווייץ, דייטשלאַנד, איטאַליע, די סקאַנדינאַווישע לענדער און שפּאַניען — ניט צו רעדען שוין פון מזרח אייראָפּא. דאָס דאָרפישע לעבען אין אָט די לענדער איז פול מיט קאָמונאַלע פיהרונגען און מנהגים, און די קאָנטינענטאַלע ליטעראטור ווערט כמעט יעדען יאָהר רייכער

פון 240,000 אַקער, 130,000 אַקער געמיינשאפטליכע לאָנקעס, פּלעצער צום פיטערען פיה און פעלדער". (מאַרשאַל, ציטירט אין סער הענרי מעין'ס „ווילעדזש קאָממוניטיעס" אין די איסט ענד וועסט", ניו יאָרק, אויס־גאַבע, 1876, ז. 89, 88). מאַרשאל איז געווען אַ לאנד־אַגענט, וועלכער איז אַרומגעפאָהרען גאנץ ענגלאַנד און האָט צונויפגעשטעלט פאר די לענדלאָרדס אַ בעשרייבונג פון דאָס, וואָס מען וואָלט געקאָנט אַרויסקריגען פון די דאָזיגע געמיינשאַפטליכע לענדערייען, אויב מען זאָל זיי אָבצוימען און דערקלערען אַלס אייגענע.

1) דאָרט, ז. 88; זעה אויך די 5טע לעקציע. דער גרויסער שטח פון „קאָממאָנס" אפילו ביי היינטיגען טאָג איז גוט בעקאַנט.

2) דורכקוקענדיג אַ היבשע צאָהל ווערק בנוגע דעם ענגלישען דאָרפסלעבען, האָב איך אָפט געפונען אין זיי אויסגעצייכענטע בעשריי־בונגען פון די דאָרפישע לאַנדשאפטען א. ד. ג. איך האָב אָבער כמעט קיינמאָל ניט געטראָפען קיין בעשרייבונג פונ'ם אַלטעגליכען לעבען און די מנהגים פון דער אַרבייטענדער בעפעלקערונג.

מיט ערנסטע ווערק. וואָס גיבען זיך אָב מיט אָט דעם ענין אין אַנדערע פראָגען, וואָס האָבען א שיכות דערצו. איך מוז דעריבער, אויסקלייבענדיג ביישפיעלען, זיך בעשרענקען אויף אַזוינע, וואָס זיינען העכסט טיפישע. די שווייץ איז אָהן צווייפעל אייגער פון די העכסטע טיפישע ביישפיעלען. ניט נאָר די פינף רעפובליקען — אורי, שוויץ, אַפּפענצעל, גלאַרוס און אונטערוואַלדען — האָלטען היבש טיילען פון זייערע לענדער אָלס אונגעטיילטע בעזיצונגען און ווערען רעגירט פון זייערע פּאָלקס־פערזאַמלונגען, נאָר אויך אין אָלע אַנדערע קאַנטאָנען זיינען די דאָרפגעמיינדען געבליבען ביי זייער בריי־טער זעלבסט־רעגירונג, און בעויצען געמיינשאַפטליך גרויסע טיילען פון דער פעדעראָלער טעריטאָריע. 1) צוויי דריטעל פון אָלע אָפּפען־לאָנקעס און צוויי דריטעל פון אָלע שווייצערישע וועלדער זיינען נאָך עד היום קאָמונאָל־לאַנד; און א היבשע צאָהל פעלדער, סעדער, וויינגערטנער, טאַרף־לאַנד, שטיינברעכעריין א. ד. ג. ווערען געהאָלטען געמיינשאַפטליך. אין וואַדטלאַנד, וואו אָלע פאַמיליען־פאָטערס בעטייליגען זיך נאָך אין די בעראָטונגען פון זייערע ערוועהלטע קאָמונאָל־ראָטהען, איז דער קאָמונאָלער גייסט בעזונדערס לעבעדיג. סוף ווינטער קלייבען זיך צונויף אָלע יונגע מענער פון אייניגע דערפער און געהען אַוועק אויף עטליכע טעג אין די וועלדער אויסצוהאַקען בוימער און ארונטערלאָזען זיי גלייטשענדיג אראָב־בארג, און דאָן ווערט דאָס גאַנצע געהילץ פער־טיילט צווישען אָלע פאַמיליעס, אָדער עס ווערט פערקויפט פון זייערטוועגען. אָט די עקסקורסעס זיינען אמת'ע יום טובים פון

---

1) די פּויערים פון די פלאַך־לענדער אין דער שווייץ זיינען אויך אַרונטערגעפאָלען אונטער דער הערשאפט פון אַדעל, און די העררן האָבען אַוועקגעוויבט גרויסע טיילען פון זייערע ערד, אין 16טען און 17טען י. ה. (זעה צ. ב. ש. מיאַסקאָווסקי אין שמאָללערס „פאָרשונגען", באַנד II, 1278, ז. 12 א. וו.) אָבער דער שווייצאַרישער בויערן־קריעג האָט זיך ניט געענדיגט מיט אַזאַ פערניכטענדער ניעדערלאַגע פון די פּויערים, ווי אין אַנדערע לענדער, און אַ גרויסער טייל פון די געמיינדע־רעכט און קאָמונאָלע לענדער זיינען געבליבען גאַנץ. די זעלבסט־רעגירונג פון די געמיינדען איז פאַקטיש דער אמת'ער גרונד פון דער שווייצערישער פריהייט.

מענליכער ארבייט. אויף די ברעגעס פון דער זשענעוואר־אזערע ווערט א טייל פון דער ארבייט, ווען פאדערט זיך כדי צו האלטען די טעראסען פון די ווינגערטנער אין אָרדנונג, עד היום געטהאן געמיינשאפטליך. אין פריהלינג, ווען דער טערמאמעטער האלט, אין דער פריה אייזער די זון געהט אויף, ביים ארונטערפאלען נידעריגער ווי נול, און דאס פרעסטיל קאן פערדארבען די ווייַנשטאקען, וועקט דער ווענטער אויף אלע בעלי בתים, וועלכע שלעפען צונויף שטרוי און מיסט און מאכען א פייער, כדי איינצוהילען די ווייַנשטאקען אין וואלקענס רויך און אויף דעם אופן זיי פערהיטען פון פראסט. כמעט אין אלע קאנטאנען האבען די דאָרפסגעמיינדען די אזוי גערופענע „בירגער־נוטצען", ד. ה. זיי האלטען געמיינשאפטליך א נעוויסע צאהל קיה, כדי צו בעזאָרגען יעדער פאמיליע מיט פוטער, אדער זיי האלטען געמיינזאמע פעלדער אדער ווייַנגערטנער, און די פראדוקטען ווערען פערטיילט גלייך צווישען אלע בירגער; אדער זיי גיבען אב זייער ערד אין ארענדע צום נוצען פון דער גאנצער געמיינדע. 1)

מען מעג עס אננעהמען אלס א כלל, אז דאָרט וואו די געמיינדען זיינען געבליבען ביי א ברייטען געביעט פון טהעטיגקייט, אזוי אז זיי זיינען געווען לעבעדיגע גליעדער פון דעם פאלקס־ארגאניזם, און וואו זיי זיינען ניט ארונטערגעבראכט געוואָרען ביז צו פאלשטענדיגער פערארעמונג, דאָרט האבען זיי אלעמאל געגעבען זייערע פעלדער בעסטע אויפפאסונג. דעריבער געפינט מען טאקע אזא גרויסען קאנטראסט צווישען די געמיינדע־בעזיצונגען אין דער שווייץ און דעם עלענדען צושטאנד פון די „קאממאנס" אין ענגלאנד. די געמיינדע־וועלדער אין וואדטלאנד און וואלליס ווערען אויסגענייצעט גוט געהאלטען, לויט די רעגלן פון דער מאדערנער וואלד־ווירטשאפט. אין אנדערע ערטער זיינען די „פאסען" פון די געמיינדע־פעלדער, וועלכע בייטען זייערע אייגענטימער אונטער דעם סיסטעם פון איבערטיילונג על פי גורל, זעהר גוט געמיסטיגט, דער־

1) מיאסקאווסקי אין שמאללער׳ס „פארשונגען", באנד II, 1879, ז. 15; אויך די ארטיקלען „דאמענען" און וואלליס" אין „האנד־ווערטערבוך דער שווייצערישען לאנדווירטהשאפט" פון דר. רייכסבערג, בערן, 1903.

הויפט וואו עס זיינען פאראן ענוג לאנקעס און פיה. די הויבע לאנקעס זיינען בדרך כלל גוט געהאלטען, און די וועגען אויפ'ן לאנד זיינען אין אן אויסגעצייכענטען צושטאנד. און וען מיר בעוואונדערן דאס שווייצערישע „שאלע", דעם בארג־וועג, די פויערימישע פיה, די טערראסען פון די ווייגנערטנער, אדער דאס שוהל־הויז פון דער שווייץ, מוזן מיר געדענקען, אז וען ניט די געמיינדע־וועלדער וואו מען נעהמט דעם בוי־האלץ פאר דעם „שאלע", וען ניט די קאמונאלע שטיין־האקרייען, וואו מען נעהמט די שטיינער, וען די קיה וואלטען זיך ניט געפיטערט אויף די קאמונאלע לאנקעס, און וען די וועגען וואלטען ניט געווען געמאכט און די שוהל־הייזער געבויט דורך קאמונאלע ארבייט, וואלט געווען זעהר וועניג וואס צו בעוואונדערן. 1) געווים האט די געמיינדע אין דער שווייץ, ווי אומעטום, פערלאזען א סך פון איהרע רעכט און פונקציעס, און די „קארפאראציע", וועלכע איז צונויפגעשטעלט געווארען פון א קלייגער צאהל אלטע פאמיליעס, האט פערנומען דעם פלאץ פון דער פריהערדיגער דארף־געמיינדע, צו וועלכער אלע האבען אנגעהערט. דאך אבער, וויפיעל עס איז געבליבען, איז געבליבען, לויט דער מיינונג פון ערנסטע פארשער, ביי זיין גאנצער לעבענס־קראפט. 2)

עס איז כמעט איבעריג צו דערצעהלען, אז אין די שווייצערישע דערפער האט זיך אויפגעהאלטען ביז אויף היינטיגען טאג א גרויסע צאהל פיהרונגען און מנהגים פון געגענזייטיגער הילף. די אבענדפערזאמלונגען צו שעהלען די וואל־נים, וואס קומט פאר נאך דער רייה אין יעדען הויז; די אבענד־געזעלשאפטען צו נעהמען דאס אויס־שטייער פון א כלה־מיידעל; דער אינפיהר צו רופען „העלפער"

1) זעה וועגען דעם ענין א רייה וועדק, וואס וועדט דערמאנט אין אינעם פון די פארטרעפליכע און געדאנקען־רייכע קאפיטלען, וועלכע ק. ביכער האט געשריבען צו דער דייטשער איבערזעצונג פון לאוועלעי'ס „פרימיטיווע אייגענטום". זעה אויך מעיטצען „דאס אגראר אונד פארסט־וועזען, דיע אללעמענדען אונד דיע לאנדגעמיינדען דער דויטשען שווייץ" אין „יאהרבוך פיר שטאאטס־ווייסענשאפט", 1880, באנד IV (אונטערזוכונגען דער ארביט מיאסקאווסקי'ס); א'בריען, „נאוטס אין א סווים ווילעדזש" אין „מאקמילאן'ס מאגאזין" פאר אקטאבער, 1885.

2) זעה אנהאנג XVII

בעת'ן בויען א הויז און ביים אריינברענגען די תבואה פון פעלד, ווי אויך פאר אלערליי ארבייט, וואס איינער פון דער געמיינדע קאן דארפען; דער מנהג צו בייטען זיך מיט די קינדער פון איין קאנטאן אין דעם אנדערן, כדי זיי זאלען זיך אויסלערנען צוויי שפראכען, פראנצויזיש און דייטש, און אזוי ווייטער — זיינען אלץ גאנץ געוועהנליכע זאכען. 1) פון דער אנדערער זייט וויעדער, זעהען מיר, ווי פערשיידענע מאדערנע פאדערונגען ווערען אויף פערענט־פערט אין דעמוזלבען גייסט. אין גלארוס, צ. ב. ש., איז דער גרעס־טער טייל פון די אלפען־לאנקעס אויספערקויפט געווארען אין אן עת צרה; די געמיינדען אבער קויפען אויף פעלד־לאנד נאך היינ־טיגע צייטען, און נאכדעם ווי די נייי־געקויפטע פעלדער זיינען געווען אין בעזיץ פון בעזונדערע געמיינדע־מיטגליעדער צעהן, צוואנציג אדער אין געוויסע פעלען דרייסיג יאהר, קעהרען זיי זיך אום צוריק אין געמיינשאפטליכען בעזיץ, און עס ווערט איבערגעטיילט לויט די בעדערפענישען פון אלע מיטגליעדער. עס געפינען זיך אויך א גרויסע צאהל קליינע אסאציאציעס, וואס פראדוצירען, ווען אפילו נאר אין א קליינעם מאסשטאב, נויטיגע שפייז־פראדוקטען, ווי ברויט, קעז און ווין. אגריקולטור־קאאפעראטיוון זיינען אין דער שווייץ פיעל פערשפרייט. אסאציאציעס פון צעהן ביז דרייסיג פויערים, וועלכע קויפען געמיינשאפטליך לאנקעס און פעלדער און בעארבייטען זיי בשותפות, זיינען פון די געווענליכע פאסירונגען; און מילכיגם־פעראיינען, צו פערקויפען מילך, פוטער און קעז, אר־גאניזירען זיך אומעטום. די שווייץ איז פאקטיש געווען דאס גע־בורט־לאנד פון אט דעם סארט קאאפעראטיוון. זי גיט אונז אויסער דעם א גוטע געלעגענהייט צו שטודירען אלערליי סארטען גרויסע און קליינע פעראיינען, וואס ווערען ארגאניזירט פאר דער בעפרידיגונג פון אלע מעגליכע היינטיגע בעדערפענישען. אין גע־ווישע טיילען פון דער שווייץ קען מען געפינען אין יעדען דארף אייניגע פעראיינען — צו בעשיצען זיך פון שריפות, צו שיפען זיך אין לאדקעס, צו אויפהאלטען די לאדונגס־בריקען אויף די ברעגעס

---

1) די חתונה־מתנות. וועלכע זיינען אפט א גאנץ־בעדייטענדע שטיצע פאר דעם יונגען פאר פאלק, דא אין ענגלאנד, זייכען, ווי עס שיינט, אן איבערבלייב פון די קאמונאלע זיטען.

פון אן אָזערע, צו בעזאָרגען זיך מיט וואַסער, און אז. וו.; אויפ'ן לאַנד וויערדער געפינט מען אַלערליי פעראיינען פון בויגען־שיסער, שארף־שיסער, טאַפּאַגראפען, אויספּאָרשער פון פוס־וועגען, א. ד. ג. וועלכע נעהמען זיך פון די פּאָדערונגען פון דעם מאָדערנעם מילי־טאריזם.

די שווייץ איז אָבער בשום אופן ניט קיין אויסנאַהם אין אירָאָפּא, וואָרים מען קען געפינען דיזעלביגע אינסטיטוציעס אוֹן איינפיהרונגען אין די דערפער פון פראַנקרייך, איטאַליע, דייטש־לאַנד, דענעמאַרק, א. אז. וו. מיר האָבען פריהער גזעזהן, וואָס די הערשער פון פראַנקרייך האָבען געטהאָן, כדי צו פערניכטען די דאָרף־געמיינדע אוֹן אוועקנעהמען איהרע לענדעריין; אָבער ניט קוקענדיג אויף דעם אַלעם, בלייבט נאָך אַלץ איין צעהנטיל פון דער נאַנצער אָקער־פעהיגער ערד, ד. ה. אן ערך דרייצעהן אוֹן א האַלב מיליאָן אָקער, ווי אויך א העלפט פון אַלע נאַטירליכע לאַנקעס אוֹן כמעט א פינפטעל פון אַלע וועלדער פון לאַנד, אין קאָמוּנאַלען בעזיץ. די וועלדער בעזאָרגען די געמיינדע־מיטגליעדער מיט ברענ־האַלץ, אוֹן דאָס בויהאַלץ וועלכע נעהאַקט דאָס רוב דורך קאָמוּנאַלע אַרבייט, רעגעלמעסיג ווי עס דאַרף צו זיין; די פיטער־פעלדער זיינען פריי פאַר די פיה פון די מיטגליעדער פון דער געמיינדע, אוֹן די איבערגיג געמיינדע־פעלדער וועלכע פערטיילט אוֹן איבערגע־טיילט, אין געוויסע טיילען פון פראַנקרייך — דערהויפט אין די אַרדענען — אויף דעם געוועהנליכען אופן. 1)

אָט די עקסטרא מיטלען, וועלכע העלפען די אָרעמערע פּויערים דורכצוקומען א ניט־גערָאטענעם יאָהר אוֹן ניט צו מוזען פערקויפען זייערע שטיקלעך ערד, אָדער אַריינפאַלען אין חובות, פון וועלכע זיי וואָלטען ניט קאָנען פּטור וועלען, זיינען געווים זעהר וויכטיג פאַר די פעלד־אַרבייטער אוֹן פאַר די כמעט דריי מיליאָן קלייניע בעלי בתים־פּויערים. עס איז אפילו א ספק צי דער קלייניער פּויער־

---

1) די קאָמוּנעס בעזיצען 4,544,100 אַקער וואָלד פון א סך הכל פון 24,813,000 אַקער אין גאַנצען לאַנד, און 300, 6,936 אַקער נאַטיר־ליכע לאַנקעס פון א סך הכל פון 11,394,000 אַקער אין גאַנץ פראַנקרייך. די איבעריגע צוויי מיליאָן אַקער זיינען פערנומען מיט פעלדער, גערטנער א. אז. וו.

שטאנד וואלט זיך איבערהויפט געקאנט האלטען אהן די דאזיגע עקסטרא קוועלען. און ווי קליין דער געמיינדע־בעזיץ זאל ניט זיין, איז אבער זיין מאראלישע בעדייטונג נאך וויכטיגער איידער זיין עקאנאמישער וועדטה. ער האלט אויף אין דארפישען לעבען א קערן פון מנהגים און געוואהנהייטען פון געגענזייטיגער הילף, וואס דיענט בלי ספק ווי א מיטעל אבצוהאלטען די ענטוויקלונג פון אן ענגען אינדיווידואליזם און גייציקייט, וועלכע דער קליינער לאנד־בעזיץ איז אזוי עלול ארויסצובריינגען. די געגענזייטיגע הילף אין אלע מעגליכע אומשטענדען פון דארפישען לעבען איז א טייל פון דעם טאג־טעגליכען לעבען אין אלע טיילען פון לאנד. אומעטום טרעפען מיר אונטער פערשיידענע נעמען די „שארוא", ד. ה. די פרייע הילף פון די שכנים ביים אריינגעהמען די תבואה פון פעלד, ביים קלייבען די ווינטרויבען, ביים בויען א הויז א. ד. ג. אומעטום געפינען מיר דיזעלביגע אבענד־פערזאמלונגען ווי די וואס מיר האבען אויבען געזהען אין דער שווייץ, און אומעטום פעראייניגען זיך די געמיינדע־מענשען פאר אלערלייי סארטען ארבייט. כמעט אלע, וואס האבען געשריבען וועגען דעם פראנצויזישען דארף־לעבען, דערמאנען די דאזיגע געוואהנהייטען. נאר אפשר וועט זיין דאס בעסטע איך זאל דא ברייננען איניגע אויסציטען פון בריף, וואס איך האב בעקומען פון מיינעם א פרייַנד וועמען איך האב געבעטען מיר מיטטיילען זיינע בעאבאכטונגען וועגען דעם ענין. די בריף קומען פון אן עלטערן מענשען, וועלכער איז א צייט מיט יאהרען געווען דער מער פון זיין קאמונע אין דרום־פראנקרייך (אין דעפארטאמענט אריעזש); די פאקטען, וועלכע ער דערמאנט, זיינען איהם בעקאנט פון פערזענליכער בעאבאכטונג פאר פיעלע יאהרען, און זיי האבען נאך די מעלה, וואס זיי קומען פון איין נאכבארשאפט, ניט דורכגעזיפטע ברעקלעך פון א גרויסען געגענד. אייניגע פונקטען קאנען פארקומען קלייניך, אינגאנצען אבער גיבען זיי א בילד פון א גאנץ היבש קליין וועלטל פון דארפישען לעבען.

„אין אייניגע קאמונעם אין אונזער נאכבארשאפט", שרייבט מיר מיין פרייַנד, „האלט זיך דער אלטער מנהג פון „עמפרון" אין פולער קראפט. וועו מען דארף אויף א פארם שנעל האבען א סך הענד — אויסצוגראבען קארטאפעל אדער קאסען היי — רופט מען צוזאמען די יונגוואָרג פון דער נאכבארשאפט; עס קומען אן א סך

בחורים און מיידלעך, טהוען אָב די ארבייט שפּיעלענדיג און פאר אומזיסט, און אין אבענד, נאָך א פרעהליכער וועטשערע, נעהמט מען זיך טאַנצען."

„אין דיזעלביגע קאָמונעס, ווען א מיידעל דארף חתונה האָבען, קומען די מיידלעך פון דער נאַכבארשאַפט איהר העלפען נעהען דאָס אויסשטייער. אין אייניגע קאָמונעס שפּיענען נאָך די ווייבער עד היום זעהר פיעל. ווען עס קומט צום אָבדרעהען די פאָדים, ווערען צונויפגערופען אַלע פריינד, און די גאַנצע ארבייט ווערט אָבגעטהאָן אין איין אָבענד. אין פיעלע קאָמונעס פון אריעזש און אַנדערע טיילען פון דרום־מערב קומען זיך אַלע שכנים צוזאַמען העלפען אויסלושצען די קוקורוזע. מען טראקטירט זיי מיט קאַשטאַנען־ניס און וויין, און די יונגע לייט געהען טאַנצען נאָך דער ארבייט. דער זעלבער מנהג פיהרט זיך אויך ביים מאַכען נוס־אויל און שטויסען קאָנאָפּליעס. אין דער קאָמונע ל. קומט פאָר דיזעלביגע זאַך בעת'ן אריינפיהרען די תבואה. אָט די טעג פון שווערער ארבייט ווערען פעסט־טעג, וואָרים דער בעל־הבית בעטראכט עס פאר א כבוד צו טראקטירען די פרייוויליגע ארבייטער מיט א גוטען מאָהלצייט. קיין געצאָהלט ווערט פאר דער ארבייט ניט געגעבען: אַלע טהוען דאָס איינער פאר דעם אַנדערן." 1)

„אין דער קאָמונע ס. ווערט אַלע יאָהר פערגרעסערט דער שטח פון די געמיינשאַפטליכע פיטער־פעלדער, אַזוי אַז כמעט דאָס גאַנצע לאַנד פון דער קאָמונע ווערט איצט געהאַלטען געמיינשאַפטליך. די פּאַסטיכער ווערען ערוועהלט פון אַלע אייגענטימער פון פיה; די פרויען וועהלען אויך. די אָקסען געהערן צו דער געמיינדע."

„אין דער קאָמונע מ. ווערען צונויפגעקליבען אינאיינעם אַלע קליינע סטאַדעס שעפּסען, פון 40 ביז 50 שטיק אין יעדערער, וואָס געהערן צו די געמיינדע־מיטגליעדער, און איינגעטיילט אין דריי אָדער פיער סטאַדעס, איידער מען שיקט זיי אַוועק זיך פיטערן אין

---

1) אויף קאַווקאַז, ביי די גרוזינען, מאַכען זיי עס נאָך בעסער. אַזוי ווי דער מאָהלצייט איז אַ גרויסע הוצאה, און אַן אָרימאַן איז ניט בכח זיך צו לאָזען קאָסטען, בריינגען דיזעלביגע שכנים, וואָס קומען העלפען צו דער אַרבייט, אַ שעפּס אויף דער סעודה.

די העכערע לאנקעס. יעדער אייגענטימער געהט א וואך צייט פיטערן די שעפסען אלס פאסטוך."

„אין דארף ס. האבען עטליכע בעלי בתים געקויפט בשותפות א דרעש־מאשין, און אלע פאמיליעס אינאיינעם שטעלען צוזאמען די פופצעהן ביז צוואנציג מענשען, וואס פאדערן זיך צו ארבייטען אויף דער מאשין. נאך דריי דרעש־מאשינען זיינען פארן, וואס זייערע אייגענטימער פערדינגען צו די וואס דארפען זיי, אבער די ארבייט ווערט געטהאן אויף זיי דורך זייטיגע העלפער, וועלכע ווערען איינגעלאדען אויפ'ן געוועהנליכען אופן."

„אין אונזער געמיינדע ר. האבען מיר געדארפט מויערן א וואנט ארום בית עולם. א העלפט געלר אויף צו קויפען קאלך און בעצאהלען די גע'ערנטע ארבייטער האט געגעבען דער בעציטרק־ראטה, און די אנדערע העלפט האט מען צונויפגעקליבען פון פריי־ווילליגע בייטרעגע. די ארבייט צו טראגען זאמד און וואסער, מאכען וואפנע און דערלאנגען די מויערער צום האנד, איז אינגאנצען גע־טהאן געווארען פון פרייווילליגע, (פונקט ווי עס טהוט זיך אין דער דיעמאא פון די קאביל־ען). די לאנד־וועגען זיינען פערריכט גע־ווארען אויפ'ן זעלביגען אופן, דורך פרייווילליגע טעג ארבייט, וואס אלע געמיינדע־מענשען האבען געגעבען פאר דעם. אנדערע קא־מונעס האבען אויפ'ן זעלביגען אופן געבויט זייערע בריגימער. דער ווין־פרעס און אנדערע קלענערע מכשירים געהערען אפטמאל צו דער גאנצער קאמונע".

צוויי אייגוואוינער פון דערזעלביגער נאכבארשאפט, וועמען מיין פרוינד האט געשטעלט אייניגע פראגען, זיינען מוסיף די ווייטערדיגע פרטים: —

„אין א. איז מיט עטליכע יאהר צוריק ניט געווען קיין מיהל. האט די געמיינדע אויסגעבויט א מיהל, ארויפלעגענדיג א שטייער אויף די מיטגליעדער. וועגען דעם מילנער האט מען בעשלאסען, כדי אויסצומיידען בעטרוג און פארטיילקייט, מען זאל איהם צאהלען צוויי פראנק פאר יעדען ברוויט־עסער און די קארן זאל ער מאהלען פריי."

„אין סען וש. זיינען ניט פיעל פויערים פערזיכערט פון פייער. וועו עס טרעפט א שריפה — ווי עס האט אונלענגסט פאסירט — גיבען אלע עפעס־וואס דער פאמיליע, וואס האט געליטען פון פייער

— א קעסעל, א ליילעך, א שטוהל א. אז. וו. — און אויף דעם אופן בויט מען אויף דער פאמיליע א געמיינע באלעבאטישקייט. אלע שכנים העלפען אויפבויען דאָס הויז, און דערוויילע קוואַרטירט די פאמיליע פריי ביי די שכנים."

אזוינע געוועגהייטען פון געגענזייטיגער שטיצע — און מען וואָלט געקאָנט בריינגען נאָך ביישפּיעלען אָהן א צאָהל — דער־קלערן אָהן צווייפעל, פאַר וואָס די פראַנצויזישע פּויערים פער־אייניגען זיך אַזוי לייכט צווישען זיך, כדי צו געברויכען נאָך דער רייה דעם אַקער מיט'ן פערד־געשפּאַן, דעם וויין־פּרעס, די דרעש־מאַשין, ווי אויך אָבצוטהאָן אַלערליי לאַנד־אַרבייט אינאיינעם. די דאָרף־געמיינדען האָבען פון אייביג אָן אויפגעהאַלטען די קאַנאַלען, אָבגערייניגט די וועלדער, געפלאַנצט בוימער, דרענירט (אָבגעצויגען דאָס וואַסער) די זומפּען א. אַז. וו. און זיי טהוען דאָס אייגענע איצטער אויך. ניט לאַנג צוריק זיינען אין לא באָרן, פון בעצירק לאָזער, וויסטע בערג פערוואַנדעלט געוואָרען אין רייכע גערטנער דורך קאָמונאַלע אַרבייט. „מענשען האָבען געטראָגען פרישע ערד אויף די פּלייצעס; מען האָט אויסגעלעגט טערראַסען און פער־פלאַנצט קאַשטאַנען־בוימער, פּערסיקען־בוימער און פרוכט־גערטנער; וואַסער האָט מען געבראכט דורך א קאַנאַל פון צוויי אָדער דריי מייל לאַנג." גאָר די לעצטע צייט האָבען זיי געגראָבען א נייעם קאַנאַל, עלף מייל לאַנג. 1)

דורך דעמזעלבען גייסט דערקלערט זיך אויך דער מערקוויר־דיגער ערפאָלג, וואָס עס האָבען די לעצטע צייט געהאַט די „סינ־דיקאַט אַגריקאָל" אָדער די אַסאָציאַציעס פון פּויערים און פאַר־מערס. ערשט אין יאָהר 1884 האָט מען אין פראַנקרייך גאָר אין גאַנצען ערלויבט אַסאָציאַציעס פון מעהר ווי ניינצעהן פּערזאָן, און עס איז כמעט ניט נויטיג צו דערצעהלען, אַז ווען מען האָט געוואַגט מאַכען אָט דעם „געפעהרליכען עקספּערימענט" — אַזוי האָבען זיי זיך אויסגעדריקט וועגען דעם אין דעפּוטאַטען־קאַמער — האָט מען אָנגענומען אַלע „פּאָרזיכטס־רעגעלען", וואָס די בעהערדען האָבען נאָר געקאָנט ערפינדען. טראָץ אַלעם דעם אָבער הויבט פראַנקרייך

---

1) אַלפרעד באָדרילאַר אין ה. באָדרילאַר'ס „די לאַנד־בעפעלקערונג פון פראַנקרייך" (פראַנצ.) דריטע סעריע, פּאַריז, 1893, ז. 479.

אן צו ווערען בעדעקט מיט סינדיקאטען. צוערשט האָבען זיי זיך ארגאניזירט נאָר אויף צו קויפען מיסט און זריעה, אזוי ווי די פאלסיפיצירונג פון די צוויי פּראָדוקטען איז געווען אונגעהויער גרויס; 1) ביסלעכווייז אָבער האָבען זיי אויסגעשפּרייט זייער טהעטיגקייט אין פערשיידענע ריכטונגען און האָבען אריינגענומען אויך דעם פערקויף פון אגריקולטור־פּראָדוקטען און די פּערמאנענטע פערבעסערונג פון׳ם באָדען. די פערווויסטונגען פון די וווינגערטנער אין דרום־פראנקרייך דורך די פילאָקסערא (וווינשטאָק־לייז) האָבען אריסגערופען א גרויסע צאָהל אסאָציאציעס פון בעזיצער פון וווינגערטנער. פון צעהן ביז דריסיג ווין־פלאנצער בילדען א סינדיקאט, קויפען א דאמפּף־מאשין צו פומפּען וואסער, און מאכען אלע גויטיגע אייגאָרדנונגען צו בעוועסערן זייערע וווינגערטנער נאָך דער רייה. 2) נייע אסאָציאציעס צו בעשיצען דאָס לאנד פון פערפלייצונגען, צו בעוועסערן די פעלדער און אויפהאלטען קאנאלען, ווערען

---

1) דער „זשורנאל פון עקאָנאָמיסטען" (פראנצ.) פאר אויגוסט 1892, מיי און אוגוסט 1893, האָט געבראכט אויניגע רעזולטאטען פון אנאליזען, וואָס זיינען געמאכט געוואָרען אין די אגריקולטור־לאבאָראטאריען אין געגט און פּאריז. די פעלשונגען זיינען אונגלויבליך גרויס, און אזוי זיינען אויך די „המצאות" פון די „בכבוד׳ע סוחרים". אין געוויסע גראָד־זריעה האָט מען געפונען 32 פּראָצענט זאמד־קערנער, וואָס זיינען געווען אזוי קונציג געפארבט, אז אפילו געניטע מענשען האָבען עס ניט געקענט באָמערקן. אנדערע פּראָבען האָבען געהאט רויגע זריעה נישט מעהר ווי פון 52 ביז 22 פּראָצענט. וויקען־זאמען האָבען געהאט 11 פּראָצענט פון א גיפטיגען גראָד. א מעהל צו מאכען פעט די פּיט האָט געהאט 36 פּראָצענט סולפאטען, און אזוי וויטער, אהן א ברעג.

2) א. באָדרילאָר, דאָרט גופא, ז. 309. אין אנפאנג פלעגט אין פלאנצער זיך אונטערנעהמען צוצושטעלען וואסער, און די איבעריגע האָבען אויסגעשטימט צו געבראוכען דאָס וואסער אויף די וווינגערטנער. „וואָס עס כאראקטעריזירט בעזונדערס די דאָזיגע אסאָציאציעס", בעמערקט א. באָדרילאָר, „איז דער פאקט, וואָס זיי האָבען ניט קיין שום געשריבענעם אבמאך. אלץ ווערט אויסגעארדענט אויפ׳ן וואָרט. עס איז אָבער ניט געווען קיין אויסציגער פאל פון מיספערשטענדניסען צווישען די צדדים."

נאָכאנאנד אָרגאניזירט; און דאָס, וואָס דאָס געזעץ פאָדערט, אז אלע פּויערים פון דער נאכבארשאפט מוזען אויפשטימען צו אזוינע אונטערנעהמונגען, איז קיין אָבהאלט ניט דערצו. אין אנדערע געגענדען האָבען מיר די „פריטיערס" אָדער מילכיגער־פּעראיינען, און אין אייניגע פון זיי צוטיילט מען נאָר די פוטער און קעז אין גליבכע חלקים, ניט מעסטענדיג וויפיעל מילך יעדע קוה האָט געגעבען. אין דעם בעציר אריעזש געפינען מיר אן אסאציאציע פון אכט בעזונדערע געמיינדען, כדי געמיינשאפטליך צו בעארבייטען זייערע לענדרייען, וועלכע זיי האָבען פּראיניגט צוזאמען; סינדיקאטען פאר פרייע ערצטליכע בהאנדלונג האָבען זיך אָרגאניזירט אין 172 געמיינדען פון א סך הכל פון 337 אין יענעם בעציר; אין פערבינדונג מיט די דאָזיגע סינדיקאטען בילדען זיך אויך אויס אסאציאציעס פון קאָנזומענטען; און אזוי ווייטער. 1) „א גאנצע רעוואָלוציע קומט פאָר אין אונזערע דערפער — שרייבט אלפרעד באָדרילאָר — דורך אָט די אסאָציאציעס, וועלכע האָבען זייערע בעזונדערע כאראקטער־שטריכען אין יעדער פּראווינץ."

כמעט דיזעלביגע זאך קאָן מען אויך זאָגען וועגען דייטשלאנד. וואו נאָר די פּויערים האָבען געקאָנט אָבהאלטען די בערויבונג פון זייערע געמיינדע־לענדער, דאָרט האלטען זיי זיי אין געמיינשאפט־ליכען בעזיץ, ווי מיר געפינען עס אין א גרויסען ערך אין ווירטעמ־

---

1) דאָרט גופא, ז. 300, 341 און ווייטער. דער פאָרזיצענדער פון סען זשיראָנע סינדיקאט (אין אריעזש) האָט געשריבען צו מיין פריינד דאָס פאלגענדע: — „אונזער אסאָציאציע האָט פאר דער טולוזער אויס־שטעלונג גרופּירט די אויגענטיימער פון אזוינע שטיק פיה, וואָס מיר האָבען ערעבענט כדאי צו שיקען אויסשטעלען. דער פּראיין האָט זיך אונטערגענומען צו שטעהן א העלפט פון די רייזע־און אויסשטעלונג־הוצאות; יעדער אויגענטיימער האָט געצאָהלט א פערטיל, און דאָס איבע־ריגע פערטיל האָבען בייגעטראָגען די, וואָס האָבען געקריגען פּריזען. דער רעזולטאט איז געווען, וואָס פּויעל האָבען אנטייל גענומען אין דער אויסשטעלונג, וועלכע וואלטען זאנסט דאָס ניט געקענט טהאָן. די וועלכע האָבען בעקומען די העכסטע פּריזען (350 פראנק) האָבען בייגעטראָגען 10 פּראָצענט דערפון, און די וועלכע האָבען גאָר קיין פּריז ניט געקריגען, האָבען געהאט צו שטעהן א הוצאה פון 6 ביז 7 פראנק יעדערער.

בערג, באדען, האָהענצאָללערן און אין דער העססישער פּראָווינץ פון שטאַרקענבורג. 1) די געמיינדע־וועלדער ווערען בדרך כלל גע־האלטען אין אַן אויסגעצייכענטען צושטאַנד, און אין טויזענדער געמיינדען ווערען יעדען יאָהר פערטיילט בוי־און ברען־האָלץ צווי־שען אַלע איינוואוינער. אַפילו דער אַלטער מנהג פון „לעשהאָלץ־טאָג" איז ווייט פערברייט: ווי דער דאָרף־גלאָק הויבט אָן קלינגען, געהען אַלע אין וואַלד נעהמען אַזויפיעל ברען־האָלץ וויפיעל זיי קאָנען פערטראָגען. 2) אין וועסטפאַלען קאָן מען געפינען געמיינדען, אין וועלכע דאָס גאַנצע לאַנד ווערט בעאַרבייט ווי איין געמיינזאַמע בעזיצונג, לויט אַלע פאָדערונגען פון דער מאָדערנער אַגראָנאָמיע. וואָס געהערט די אַלטע מנהגים און געוועהנהייטען, זיינען זיי אין קראפט אין די מעהרסטע טיילען פון דייטשלאַנד. דער מנהג צו־נויפצורופען העלפער, וועלכער פיהרט צו אמת'ע יום טובים פון אַרבייט, איז גאַנץ געוועהנליך אין וועסטפאַלען, העססע און נאַסאַו. אין געגענדען, וואָס זיינען רייך אין וועלדער, נעהמט יעדערער געוועהנליך דאָס בוי־האָלץ פון געמיינדע־וואַלד און אַלע שכנים בעטייליגען זיך אין בויען דאָס הויז. אַפילו אין די פאָרשטעדט פון פראַנקפורט איז עס אַ רעגעלמעסיגער מנהג צווישען די גער־

---

1) אין ווירטעמבערג האָבען 1629 געמיינדען פון אַ סך הכל פון 1910 קאָמונאַל־אייגענטום. אין יאָהר 1863 האָבען זיי פערמאָגט איבער אַ מיליאָן אַקער לאַנד. אין באַדען האָבען 1256 געמיינדען פון אַ סך־הכל פון 1,582 קאָמונאַל אייגענטום; אין די יאָהרען 1884—1888 האָבען זיי געהאלטען 121,500 אַקער פעלדער אין געמיינזאַמער בעאַרבייטונג און 675,000 אַקער וואלד, דאָס איז 46 פּראָצענט פון אַלע וועלדער פון לאַנד. אין זאַקסען זיינען 39 פּראָצענט פון גאַנצען געביעט אין קאָמונאַלען בעזיץ (שמאָללער'ס יאָהרבוך, 1886, ז. 359). אין האָהענצאָללערן גע־הערן כמעט צוויי־דריטעל פון אַלע לאָנקעס, און אין האָהענצאָללערן־הערינגען 41 פּראָצענט פון גאַנצען גרונד־בעזיץ די דאָרף־געמיינדען (בוכענבערגער, „אַגראר־וועזען", באַנד I, ז. 300).

2) זעה ק. ביכער, וועלכער האָט אין אַ ספּעציעלען קאַפּיטעל, צו־געלעגט צו לאַוועלעי'ס „אוראייגענטום", צונויפגעזאַמעלט אַלע אויס־קונפטען בנוגע צו דער דאָרף־געמיינדע אין דייטשלאַנד.

טענירער, אַז אין פאַל איינער פון זיי ווערט קראנק, קומען אַלע אום זונטאָג בעארבייטען זיין גאָרטען. 1)

אין דייטשלאַנד, ווי אין פראַנקרייך — אַזוי באַלד ווי די רע־גיערונגען האָבען אָבגעשאַפט זייערע געזעצען אַנטקעגען די פּויערימ־שע אַסאָציאַציעס — וואָס עס האָט פּאַסירט ערשט אין די יאָהרען 1884—1888, — האָבען די דאָזיגע פעראיינען זיך אָנגעהויבען ענט־וויקלען מיט אַ וואונדערבאַרער שנעלקייט, טראָץ אַלע געזעצליכע שטערונגען, וואָס מען האָט זיי געשטעלט אין וועג.2) „עס איז אַ פאַקט", זאָגט בוכענבערגער, „אַז אין טויזענדער דאָרף־געמיינדען, וואו מען האָט קיינמאָל ניט געוואוסט פון קיין שום כעמישער מיסט אָדער ראַציאָנאַלער פיטערונג, זיינען ביידע פערבעסערונגען, אַ דאַנק די דאָזיגע פעראיינען, איינגעפיהרט געוואָרען אַלס אַ געוועהנליכע זאַך אין גאָר אַן אונערוואַרטעטער מאָס" (באַנד 2, ז. 507). אַלערליי אַרבייט־שפּאָרענדע געצייג און אַגריקולטור־מאַשינעריע, ווי אויך בעסערע סאָרטען פיה, ווערען אויפגעקויפט דורך די אַסאָציאַציעס, און עס ווערען איינגעפיהרט פערשיידענע איינאָרדנונגען, כדי צו פערבעסערען די קוואַליטע פון די פּראָדוקטען. עס ווערען אויך אָרגאַ־ניזירט פעראיינען צום פערקויפען די אַגריקולטור־פּראָדוקטען, ווי אויך פּערמאַנענט צו פערבעסערען דאָס לאַנד.3)

פון דעם שטאַנדפּונקט פון סאָציאַל־עקאָנאָמיע האָבען געוויס אָט די אַלע בעמיהונגען פון די פּויערים גאָר אַ קנאַפּען ווערטה. זיי

---

1) ק. ביכער, דאָרט גופא, ז. 90—89.

2) וועגען דער דאָזיגער געזעצגעבונג און די פיעלע שטערונגען, וואָס זיינען זיי געלעגט געוואָרען אין וועג, אין דער פאָרם פון ביוראָקראַ־טישע פאָרמאַליטעטען און איבערזיכטען, זעה בוכענבערגער'ס „אַגראַר־וועזען און אַגראַר־פּאָליטיק", באַנד II, ז. 342—363 און נאָטיץ אויף זייט 506.

3) בוכענבערגער, דאָרט גופא, באַנד II, ז. 510. דער צענטראַל־פערבאַנד פון די לאַנדווירטשאַפטליכע קאָאָפּעראַציעס נעהמט אַרום אַ סך הכל פון 1,679 פעראיינען. אין שלעזיען זיינען לעצטענס אַן ערך 32,000 אַקער לאַנד דרעניירט געוואָרען דורך 73 אַסאָציאַציעס; 454,800 אַקער אין פּרייסען דורך 516 אַסאָציאַציעס; אין בייערן זיינען פאַראַן 1,715 דרע־נירונג־ און בעוואַסערונגס־פעראיינען.

קאָנען ניט ממשות'דיג פערלייכטערען — און געוויס ניט באופן עס זאָל האָבען א קיום — דעם עלענד, צו וועלכען עס זיינען פעראור־טיילט די ערד־אַרבייטער אין גאַנץ אייראָפּאַ. אָבער פון דעם מאָראַ־לישען שטאַנדפּונקט, וועלכען מיר בעטראַכטען איצטער, קאָן מען זייער וויכטיגקייט ניט איבערשעצען. זיי בעווייזען, אַז אפילו אונ־טער דעם סיסטעם פון ריקזיכטלאָזען אינדיווידואַליזם, וואָס הערשט איצטער, האַלטען אויף די ערדאַרבייטענדע מאַסען מיט א פרומען געפיהל זייער ירושה פון געגענזייטיגער שטיצע; און וויבאַלד נאָר די שטאַאַטען לאָזען אַביסעל נאָך זייערע אייזערנע געזעצען, דורך וועלכע זיי האָבען צעריסען אַלע בענדער צווישען מענשען, אַזוי גלייך ווערען די דאָזיגע בענדער וויעדער צונויפגעבונדען, ניט קוקענדיג אויף די פיעלע פּאָליטישע, עקאָנאָמישע און סאָציאַלע שווערינקיי־טען, און זיי פערבינדען זיך אויף דעם בעסטען אופן, וואָס פערענט־פערט די היינטיגע פאָדערונגען פון דער פּראָדוקציאָן. זיי צייגען אויך אָן אין וועלכער ריכטונג און אין וועלכער פאָרם מיר מוזען דער־וואַרטען דעם ווייטערדיגען פאָרטשריט.

איך וואָלט גאַנץ לייכט געקאָנט ברענגען א סך מעהר אַזוינע ביישפּיעלען, נעהמענדיג זיי פון איטאַליען, שפּאַניען, דענמאַרק און אַזוי ווייטער, און אָנצייגען אויף אייניגע אינטערעסאַנטע שטריכען, וועלכע זיינען אייגענטימליך פאַר יעדען פון די דאָזיגע לענדער.1) מען וואָלט אויך געדאַרפט דערמאָנען די סלאַווישע בעפעלקערונגען פון עסטרייך און די באַלקאַנען, צווישען וועלכע עס עקזיסטירט נאָך דער „פאַמיליען־פערבאַנד" און דער „ניט־צוטיילטער הויזהאַלט".2) איך אייל זיך אָבער צו רעדען וועגען רוסלאַנד, וואו דיזעלבע נייגונג צו געגענזייטיגער שטיצע נעהמט אָן געוויסע נייע און ניט פאָראויס־געזעהענע פאָרמען. חוץ דעם, ווען מיר בעטראַכטען די דאָרף־געמיינדע אין רוסלאַנד, קאָנען מיר זיך בענוצען מיט דער גרויסער מאַסע מאַטעריאַלען, וואָס אייניגע זעמסטוואָס האָבען צונויפגע־קליבען בעת זייער גרויסער הויז צו הויז אויספאָרשונג, וואָס האָט

---

1) זעה אָנהאַנג XVIII

2) וועגען די באַלקאַנען זעה לאַוועלעי'ס „פּרימיטיוועס אייגענטום".

ארומגענומען א בעפעלקערונג פון כמעט צוואנציג מיליאן פויערים אין פערשיידענע טיילען פון לאנד. 1)

פון דער גרויסער צאהל פאקטען, וואס איז געזאמעלט געוואָרען דורך די רוסישע אנקעטען, קען מען ציהען צוויי וויכטיגע שלוסען. אין מיטעלרוסלאנד, וואו א פול דריטעל פון די פויערים זיינען גאנץ רואינירט געוואָרען (דורך שוועכע שטייערען, צו־קלייניע חלקים פון ניט־פראָדוקטיוועך ערד, רויבערישע רענטען און זעהר שטרענגע אינמאהנונג פון די שטייערען אין יאָהרען פון אונגערעטענישן), האָט זיך אין די ערשטע פינף־און־צוואנציג יאָהר נאָך דער בעפרייאונג פון די לייבאיגענע ארויסגעוויזען א בעשטימטע טענדענץ אויפצוהערן פריוואטאייגענטום אין לאנד אינערהאלב די דאָרף־געמיינדען. א סך פערזָרימטע פויערים „אָהן פערד" האָבען אוועקגעוואָרפען זייערע חלקים, און די דאָזיגע שטיקלעך ערד זיינען געוואָרען דאָס אייגענטום פון די רייכערע פויערים, וועלכע האָבען געהאט עקסטרא הכנסות פון האַנדעל, אָדער זיי זיינען אָנגעקומען צו זייטיגע סוחרים, וועלכע קויפען־אויף לאנד, דערהויפט כדי עס אָבצוגעבען די פויערים אין ארענדע פאר הויכע רענט. מען מוז אויך דערביי בעמערקען, אז צוליעב א פערזעהן אין דעם לאנד־אויסקויף־געזעץ פון יאָהר 1861 איז געווען זעהר לייכט אויסצוקויפען די פויערשע ערד פאר זעהר א ביליגען פרייז,2) און די רעגיערונגס בעאמטע האָבען דאָס רוב אָנגעוועדט זייער גרויסען אינפלוס צו גונסטען פון פריוואט־בעזיץ און געגען דעם קאָמונאלען בעזיץ. דאָך אָבער, זינט די 80־גער יאָהרען

1) די פאקטען מכח דער דאָרף־געמיינדע, וואָס געפינען זיך אין כמעט הונדערט בענדער (פון 450) פון די דאָזיגע אויספאָרשונגען, זיינען קלאַסיפיצירט און רעזומירט אין אן אויסגעצייכענט גוטער ארבייט פון וו. וואָראָנצאָוו „קרעסטיאנסקאָיע אָבשטשינאָ", פעטערבורג, 1892, וועלכע, אָחוץ וואָס עס האָט א טעאָרעטישען ווערטה, ענטהאלט א רייכען קאָמפענדיום פון פאקטען בנוגע דעם ענין. די דאָזיגע אנקעטע האָט אויך ארויסגערופען א גרויסע ליטעראָטור, אין וועלכער די פראָגע פון דער מאָדערנער דאָרף־געמיינדע קומט צום ערשטען מאָל ארויס פון דעם געביעט פון אַלגעמיינע פראָזען און ווערט אוועקגעשטעלט אויף דעם סאָלידען באָזיס פון זיכערע און אין אַלע פרטים בעקאַנטע פאקטען.

2) דער אויסקויף האָט געדאַרפט אָבגעצאָהלט ווערען אין 49 יאָהר

האָט וויעדער אָנגעהויבען בלאָזען א שטאַרקער ווינד נעגען דעם פּריוואַטען בעזיץ פון לאַנד אין די מיטעלרוסישע דערפער, און די מאַסע פויערים, וועלכע שטעהען אין מיטען צוויישען די רייכע און זעהר אָרימע, וועגדען אָן ענערגישע מיטלען אויפצוהאַלטען די „אָבשטשינאַ". וואָס געהערט די פרוכטבאַרע דרום־סטעפּעס, וועלכע זיינען איצט די העכסט בעפעלקערטע און רייכסטע טיילען פון אייראָפּאישען רוסלאַנד, זיינען זיי אין 19טען י. ה. מעהרסטענטיילס קאָלאָניזירט געוואָרען לויט דעם סיסטעם פון פּריוואַטאייגענטום אָדער אָקופּאַציאָן (ר. ה. בחזקה, כל זמן איינער זיצט אויף דער ערד און צאָהלט שטייערן), וואָס איז אין דער פּראַקטיק אָנגענומען געוואָרען פון דער רעגיערונג. זינט אָבער עס איז דאָרט איינגעפיהרט געוואָרען פערבעסערטע מעטאָדען פון אַגריקולטור מיט דער הילף פון מאשינערייע, האָבען די פּויערישע אייגענטימער ביסלעכ־וויי אַליין אָנגעהויבען איבערצוגעהן פון פּריוואַט אייגענטום צום קאָמונאַלען בעזיץ, און מען קען שוין איצטער געפינען אין אָט דעם תבואה־אוצר פון רוסלאַנד א זעהר גרויסע צאָהל פון זיך אליין־פּראָמירטע דאָרף־געמיינדען, וואָס זיינען אויסגעוואַקסען א קורצע צייט צוריק.1)

די קרים און דער טייל לאַנד, וואָס ליעגט צפון־צו פון קרים (טאַוריטשעסקע גובערניע), פּאַר וועלכע מיר האָבען גענויע פּאַקטען, גיבען אונז אָן אויסגעצייכענטען ביישפּיעל פון דער דאָזיגער בעווע־

דורך א געוויסע יעהרליכע סומע. מיט דער צייט, ווען דער גרעסטער טייל איז שוין געווען אָבגעצאָהלט, איז געוואָרען אַלץ לייכטער אויסצוקויפען עס אינגאַנצען. און אַזוי ווי מען האָט געקאָנט אויסקויפען יעדען אינגעטיילטען חלק אינדיווידועל, האָבען זיך די העכדלער דערמיט בענוצט און האָבען אָבגעקויפט די חלקים בחצי חנם פון די רואינירטע פויערים. שפּעטער האָט מען דורכגעפיהרט א געזעץ, וואָס האָט פערבאָטען אַזוינע קניות.

1) וו. וו. אין זיין „קרעסטיאַנסקאָיע אָבשטשינאַ" האָט גרופירט אינאיינעם אַלע פאַקטען בנוגע דער דאָזיגער בעוועגונג. וועגען דער שנעלער אָגריקולטור ענטוויקלונג פון דרום רוסלאַנד און דער פערשפּרייטונג פון מאַשינען, קאָנען די ענגלישע לעזער געפינען ידיעות אין די קאָנסול׳ס בעריכטען (פון אָדעסא און טאַגאַנראָג).

גונג. אָט די טעריטאָריע האָט זיך אָנגעהויבען קאָלאָניזירען, נאָכ־דעם ווי זי איז אַנעקסירט געוואָרען צו רוסלאַנד אין יאָהר 1783, פון איינוואַנדערער פון גרויס־רוסלאַנד, קליין־רוסלאַנד און ווייס־רוסלאַנד — קאָזאַקען, פרייע און אַנטלאָפענע לייבאייגענע — וועל־כע זיינען אָנגעקומען איינצעלווייז אָדער אין קליינע גרופּען פון אַלע ווינקלען פון רוסלאַנד. צוערשט האָבען זיי זיך גענומען פאַר פיה־צוכט, דערנאָך אַז זיי האָבען אָנגעהויבען בעאַרבייטען די ערד, האָט יעדער איינער פעראַקערט אַזויפיעל וויפיעל ער האָט געקאָנט. ווען אָבער עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ שטאַרקע נאָכפראַגע אויף ערד — אַזוי ווי די אימיגראַציע איז געוואַקסען און עס זיינען איינגעפיהרט געוואָרען בעסערע אַקעראייזענס — האָבען זיך אָנגעהויבען ביטערע מחליקות צווישען די איינגעוואַנדערטע. די מחליקות האָבען אָנגע־האַלטען יאָהרען־לאַנג, ביז וואַנען אָט די מענשען, וועלכע זיינען פריהער ניט געווען פערבונדען דורך קיינע געגענזייטיגע בענדער, זיינען ביסלעכווייז געקומען צום שכל, אַז מען מוז מאַכען אַ סוף צו די מחליקות, איינפיהרענדיג אָבשטשינאַ־אייגענטום. זיי האָבען געפאַסט בעשלוסען, אַז דאָס לאַנד, וואָס זיי האָבען פריהער געהאַל־טען אין אינדיווידועלען בעזיץ, זאָל פון דאַן אָן און ווייטער זיין זייער געמיינשאַפטליך אייגענטום, און זיי האָבען עס אָנגעהויבען אויסצוטיילען און איבערטיילען לויט די געוועהנליכע אָבשטשינאַ רעגעלען. די בעוועגונג האָט ביסלעכווייז זיך פיעל פערשפּרייט, און אויף אַזאַ קליינער טעריטאָריע ווי די טאַווריטשעסקע גובערניע, האָבען די סטאַטיסטיקער געפונען 161 דערפער, אין וועלכע קאָמו־נאַלער בעזיץ איז איינגעפיהרט געוואָרען פון די פּויערים־אייגענטי־מער אַליין, דערהויפּט אין־די יאָהרען 1855—1885, אַ נ ש ט אָ ט דעם אינדיווידועלען בעזיץ. אַ גאַנצע רייה פערשיידענע טיפּען פון דאָרף־געמיינדען איז אויף דעם אופן פריי אויסגעאַרבייט געוואָרען פון די איינוואַנדערער.1) וואָס עס מאַכט דעם דאָזיגען קאָמונאַלען

1) אין אייניגע פעלען זיינען זיי אָנגעגאַנגען זעהר פאָרזיכטיג. אין איין דאָרף האָבען זיי אָנגעהויבען דערמיט, וואָס זיי האָבען פעראייניגט אַלע לאָנקעס, אָבער נישט מעהר ווי אַ קליין טייל פון די פעלדער (אַן ערך 5 אַקער פאַר אַ מענשען) אַלס קאָמונאַל אייגענטום; די איבעריגע ערד האָבען זיי געהאַלטען אין פּריוואַט־בעזיץ. שפּעטער, אין די יאָהרען 1862-64 איז דאָס סיסטעם אויסגעשפּרייט געוואָרען, אָבער ערשט אין

איינפיהר נאָך מעהר אינטערעסאַנט, איז דער פאַקט, וואָס ער איז פאַרגעקומען ניט נאָר צווישען די גרויס־רוסען, וועלכע זיינען געווען געוועהנט צו א דאַרף־געמיינדליכען לעבען, נאָר אויך צווישען די קליין־רוסען, וועלכע האָבען אונטער דער פוילישער הערשאַפט שוין לאַנג פערגעסען די דאַרף־געמיינדען, ווי אויך צווישען די גריכען און בולגאַרען, און אפילו ביי די דייטשען, וועלכע האָבען אין זייערע רייכע און האַלב־אינדוסטריעלע וואַלגא־קאַלאָניעס שוין לאַנג אויס־געארבייט זייער אייגענעם טיפ פון א דאַרף־געמיינדע.1) די מאַחמע־דאַנישע טאַטערן פון טאַוורישער גובערניע האָלטען נאָטירליך זייער לאַנד לויט דעם מוסלמאַנישען געוועהנהייטס געוועזן, א מין בע־שרענקטעם פערזענליך אייגענטום; אָבער אפילו ביי זיי איז אין אייניגע פעלען אייגענפיהרט געוואָרען די אייראָפעאישע דאַרף־געמיינדע. וואָס געהערט די אנדערע נאציאָנאַליטעטען פון טאַוורי־שער גובערניע, איז דער פריוואַט־בעזיץ פון לאַנד אָבגעשאַפט גע־וואָרען ביי זעקס עסטהאָנישע, צוויי גריכישע, צוויי בולגאַרישע, איין טשעכישען און איין דייטשען דאַרף.

אָט די בעוועגונג איז כאַראַקטעריסטיש פאר דעם גאַנצען גע־גענד פון די פרוכטבארע סטעפען פון דרום. מען קען אָבער געפינען בעזונדערע ביישפיעלען פון דעם אויך אין קליין רוסלאַנד. אזוי געפינען מיר, אז אין א געוויסע צאָהל דערפער פון טשערניגאָוואר גובערניע זיינען די פויערים פריהער געווען פריוואַט בעזיצער פון זייער ערד; זיי האָבען געהאַט בעזונדערע געזעצליכע דאָקומענטען פאר זייערע שטיקער ערד, און זיי פלעגען פערדינגען און פערקויפען זייער ערד וועז זיי האָבען געוואָלט. אָבער אין די פופציגער יאָהרען פון 19טען י. ה. האָט זיך אנגעהויבען צווישען זיי א בעוועגונג צו גונסטען פון דעם קאָמונאַל־בעזיץ — דער הויפט ארגומענט דערפאר איז געווען דער פאַקט, וואָס עס איז אלץ מעהר געוואקסען די צאָהל פון פערארימטע פאַמיליעס. צוערשט האָט אין דאַרף אייגנעפיהרט די רעפאָרם, דערנאָך האָבען שוין די אנדערע נאָכגעטהאָן; דער

1884 איז דער קאָמונאַל בעזיץ אויגנעפיהרט געוואָרען פאַלשטענדיג. (וו. וו., „קרעסטיאַנסקאָיע אָבשטשינא", ז. 14—1.)

1) וועגען דער מעגאַניטישער דאַרף־געמיינדע זעה א. קלאוז, „נאַשי קאָלאָניי", פעטערבורג, 1869.

לעצטער פאל וואס מיר ווייסען, דאטירט פון יאהר 1882. עס פער־שטעהט זיך, עס זיינען פארגעקומען מחליקות צווישען די אָרימע, וועלכע שטעלען זיך איין געווהנליך פאר דעם קאמונאלען בעזיץ, און די רייכע, וועלכע ווילען געווהנליך בעסער דעם אינדיווידועלען בעזיץ; און די מחליקות האבען אפט געדויערט יאהרען נאכאנאנד. אין אייניגע פלעצער, וואו מען האט ניט געקאנט בעקומען די אייג־שטימונג, וואס דאס געזעץ האט דאמאלסט געפאדערט, האט זיך דער דארף צוטיילט אין צווייען: איין טייל איז געבליבען ביי דעם אינדיווידועלען בעזיץ און דער אנדערער האט איינגעפיהרט דעם קאמונאלען בעזיץ; אמאל פלעגען זיי שפעטער זיך צונויפגיסען אין איין געמיינדע, און אמאל פלעגען זיי בלייבען אזוי צוטיילט.

בנוגע מיטעלרוסלאנד איז עס א פאקט, אז אין פיעל דערפער וואו עס איז געוואקסען א נייגונג צו דעם אינדיווידועלען בעזיץ, האט זיך זינט דעם יאהר 1880 אנגעהויבען א מאסענ־בעוועגונג צו גונסטען פון דעם וויעדער־אינפיהרען די דארף־געמיינדע. אפילו פויערים־בעזיצער, וועלכע האבען יאהרען־לאנג געלעבט אונטער דעם אינדי־ווידואליסטישען סיסטעם, האבען זיך מאסענווייז אומגעקעהרט צו די קאמונאלע אינסטיטוציעס. אזוי צ. ב. ש. איז געווען א היבשע צאהל געוועזענע־לייבאייגענע, וועלכע האבען בעקומען נישט מעהר ווי א פערטעל פון די רעגעלמעסיגע ערד־חלקים, אבער דערפאר האבען זיי עס געקראגען פריי פון אבצאהלונג און אלס אינדיווידועלען בעזיץ. אין יאהר 1890 האט זיך אנגעהויבען צווישען זיי (אין קורסק, ריאזאן, טאמבאוו, אריאל און אנדערע גובערניעס) א ווייט־פערשפרייטע בעוועגונג צונויפצולעגען אלע זייערע חלקים אינאיינעם און אייגפיהרען די אבשטשינא. די „פרייע עראבייטער" (וואילניע כליעבאפאשצי), וועלכע זיינען בעפרייט געווארען פון לייבאייגענשאפט אונטער דעם געזעץ פון יאהר 1803, און האבען ג ע ק ו י פ ט זייערע ערד־חלקים — יעדע פאמיליע בעזונדער — זיינען איצט כמעט אלע אונטער דעם אבשטשינא סיסטעם, וועלכען זיי האבען אליין איינגעפיהרט. אט די אלע בעוועגונגען האבען זיך אנגעהויבען נאר ניט לאנג צוריק, און עס שליסען זיך אן אן זיי פויערים פון אנדערע נאציאנאליטעטען אויך. אזוי צ. ב. ש. די בולגארען פון טיראספאלער אויעזד, וועלכע האבען אבגעלעבט 60 יאהר אונטער דעם סיסטעם פון פריוואט אייגענטום, האבען אייג־

געפיהרט די דאָרף־געמיינדען אין די יאָהרען 1882—1876. די דייטשע מענאָניטען פון בערדיאַנסק האָבען אין יאָהר 1890 געקעמפט איינצופיהרען די דאָרף־געמיינדע, און די קליינע פויערים־בעזיצער צווישען די דייטשע באָפטיסטען האָבען אָגיטירט אין זייערע דערפער פאר דערזעלביגער זאך. נאָך איין ביישפיעל: אין סאמארער גובערניע האָט די רוסישע רעגיערונג איינגעפיהרט בתורת עקספערימענט, אין די 40־גער יאָהרען פון 19טען י. ה., 103 דערפער אויפ'ן יסוד פון פריוואָט אייגענטום. יעדער הויזהאַלט האָט בעקומען א פראָכטפולען ערד־חלק פון 105 אקער. אין יאָהר 1890 האָבען פון די 103 דערפער די פויערים פון 72 דערפער שוין געלאָזט וויסען זייער פערלאַנג אייגצופיהרען די אָבשטשינא. איך נעהם אָט די אלע פאקטען פון דעם אויסגעצייכענטען ווערק פון ו. ו. וועלכער גיט פשוט איבער אין א קלאָסיפיצירטער פאָרם די פאקטען, וואָס זיינען פערציבענט געווארען אין דער פריהער־דערמאָנטער הויז צו הויז אנקעטע.

אָט די בעווענונג צו גונסטען פון געמיינדען־בעזיץ געהט איבער צו דיפֿ צו די הייגטיגע עקאָנאָמישע טעאָריען, וועלכע האַלטען אז די אינטעגסיווע ערד־בעארבייטונג קאָן ניט געהן צוזאמען מיט דער דאָרף־געמיינדע. דאָס בעסטע אָבער וואָס מען קאָן זאָגען וועגען די דאָזיגע טעאָריען איז, אז מען האָט זיי קיינמאָל ניט געשטעלט צו דער פראָבע פון ערפאָהרונג: זיי געהערען צום גרעסטען טיל צו דער פאָליטישער מעטאָפיזיק. די פאקטען, וואָס מיר האָבען פאר אונז, בעווייזען פערקעהרט, אז וואו נאָר די רוסישע פויערים זיינען, א דאנק געווייסע גינסטיגע אומשטענדען, ניט אזוי פערארימט ווי זיי זיינען דורכשניטליך אומעטום, און וואו נאָר עס האָבען זיך איינגעפונען מענשען מיט וויסען און איניציאטיווע צווישען זייערע שכנים, דאָרט ווערט די אָבשטשינא ערשט דער ריכטיגער מיטל איינצופיהרען פערשיידענע פערבעסערונגען אין אגריקולטור, ווי בכלל אין דאָרפישען לעבען. אין אָט דעם פאל, ווי אנדערסוואו, איז די געגענזייטיגע הילף א בעסערער מיטל וואָס פיהרט צום פראָגרעס, איידער די מלחמה פון אלע אנטקעגען אלעמען, ווי מען קען עס זעהן פון די פאלגענדע פאקטען.

אונטער דער רעגיערונג פון ניקאלייַ דעם ערשטען פלעגען פיעלע קרוין־בעאמטע און לאנד־פריצים צווינגען די פויערים איינצופיהרען

קאָמונאַלע ערד־אַרבייט אויף קליינע שטיקער פון דער דאָרפישער ערד, כדי וויעדער אָנצופילען די קאָמונאַלע שפּייכלערס, נאָכדעם ווי זיי זיינען אויסגעליידיגט געוואָרען דורך הלואות פון תבואה, וואָס מען האָט געמאַכט צו די אָרימע מיטגליעדער. אַזוי ווי די דאָזיגע קאָמונאַלע בעאַרבייטונג פון אַ טייל ערד איז געווען פערבונדען ביי די פּויערים אין די מוחות מיט זייערע ערגסטע עראינערונגען פון „פּאַנשציזנע" (לייבאייגענשאַפט), האָבען זיי עס אַוועקגעוואָרפען אַזויבאַלד ווי לייבאייגענשאַפט איז אָבגעשאַפט געוואָרען; איצט אָבער הויבען עס אָן די פּויערים וויעדער איינצופיהרען פון זיך אַליין. אין איין אויעזד (אָסטראָגאָרסק, אין קורסקער גובערניע) איז געווען גענוג די איניציאַטיווע פון איין פּערזאָן וויעדער אויפצולעבען די קאָמונאַלע ערד־אַרבייט אין פיער פינפטעל פון אַלע דערפער אין דעם אויעזד. דאָס אייגענע טרעפט מען אָן אין מעהרערע אַנדערע ערטער. אין אַ בעשטימטען טאָג קומען די געמיינדע־מענשען צו דער אַרבייט: די רייכערע מיט אַן אַקער־געשפּאַן אָדער אַ פערד און וואָגען, און די אָרימערע קומען נאָר מיט זייערע אַרבייטס־הענד; מען רעכענט זיך אָבער ניט וויפיעל אַרבייט יעדער איינער האָט געטהאָן. די תבואה, וואָס מען קלייבט אַריין פון די דאָזיגע פעל־דער, ווערט דערנאָך געברויכט אויסצולייהען די אָרימערע מיט־גליעדער — דאָס רוב ניט על מנת להחזיר — אָדער מען שטיצט דער־מיט יתומים און אַלמנות, אָדער עס געהט אויפ'ן דאָרף־קלויסטער, אָדער פאַר דער שוהל, אָדער אָבצוצאָהלען אַ געמיינדע־חוב.1)

ווי מען קאָן דערוואַרטען פון מענשען, וואָס לעבען אונטער דעם סיסטעם פון דער דאָרף־געמיינדע, אַזוי געפינען מיר טאַקע אַז אַלע אַרבייטען, וואָס געהען אַריין אַזוי צו זאָגען אין דער רוטין פון דאָר־פישען לעבען (פערריכטען די וועגען און בריקען, די וואַסער־דאַמען,

1) אַזוינע קאָמונאַלע ערד־אַרבייט געפינען זיך אין 159 דערפער פון די 195 אין גאַנצען אָסטראָגאָזשק אויעזד; אין 150 פון די 187 דערפער פון סלאַוויאַנאָסערבסק אויעזד; אין 107 אָבשטשינאַס פון אַלעקסאַנד־ראָווסק, 93 אין ניקאָלאַיעווסק, 35 אין עליסאַוועטגראַד. אין איין דייטשע קאָלאָניע טהוען זיי אַזוינע קאָמונאַלע ערד־אַרבייט כדי אָבצוצאָהלען אַ חוב פון דער געמיינדע. אַלע העלפען מיט אין דער אַרבייט, אָבוואויל דעם חוב האָבען געמאַכט בלויז 94 הויזהאַלטער פון אַ סך הכל פון 155.

דרעניגען די זומפען, מאכען בעוואסערונג־קאנאלען, האקען דעם וואלד, זעצען בוימער א. אז. וו.) ווערען געטהאן פון די גאנצע נע־מיינדען. די ערד ווערט געגומען אין ארעגדא און די לאנקעם ווערען געקאסעט אינאיינעם פון דער גאנצער געמיינדע — פון אלעמען, יונג און אלט, מענער און פרויען, ווי טאלסטאי האט עס אזוי שעהן בעשריבען.1) אזוינע ארבייטען זיינען פון די מעשים בכל יום, אומעטום איבערן גאנצען לאנד. אבער די דארף־געמיינדע איז אויך בשום אופן ניט פיינדליך צו די מאדערנע אגריקולטור־פערבעסערונ־גען, ווען זי האט נאר בכח זיי איינצופיהרען, און ווען דאס נויטיגע וויסען, וואס איז געווענליך נאר דעם רייכען׳ס פריווילעגיע, פער־בלאנדזשעט אמאל אויך צום פויער אין שטיבעל.

מיר האבען אויבען דערמאנט, אז אין דרום־רוסלאנד האבען זיך שנעל פערשפרייט די פערבעסערטע אקעראייזענס, און ווי עס צייגט זיך ארוים זיינען אין פיעל פעלען די דארף־געמיינדען גופא געווען בעהילפליך אין פערברייטען זייער געברויך. די געמיינדע האט געקויפט אן אקעראייזען, האט געמאכט א פראבע מיט איהם אויף א טייל פון דער קאמונאלער ערד, און האט אנגעווייזען דעם פאבריקאנט אויף איניגע נויטיגע אויסבעסערונגען; אפטמאל האבען געמיינדען אויך מיטגעהאלפען אנצוהויבען פאבריצירען בילליגע אקעראייזענס אלס א דארף־אינדוסטריע. אין מאסקווער אויעזד, וואו די פויערים האבען אונלענגסט געקויפט 5,560 אקערס אין פינף יאהר, איז דער אנשטויס דערצו געקומען פון יענע געמיינדען, וועלכע ארענדירען אינאיינעם ערד, צוליעב דעם ספעציעלען צוועק איינצופיהרען א פערבעסערטע ערד־קולטור.

אין צפון־מזרח פון רוסלאנד, אין וויאטקער גובערניע, האבען קלייגע אסאציאציעס פון פויערים, וועלכע פאהרען ארום מיט זייערע וועהר־מאשינען (אויסצובלאזען די מעקענע פון תבואה), וואס ווערען פאבריצירט אלס א דארף־אינדוסטריע אין איינעם פון די אייזען־רייכע אויעזדען, פערשפרייט דעם געברויך פון אזוינע מא־שינען אין די ארומיגע גובערניעס. די זעהר ווייטע פערשפרייטונג

---

1) רשימות פון אזוינע ארבייטען, וואס זיינען אנגעמערקט געווא־רען פון די זעמסטוואס סטאטיסטיקער, קאן מען געפינען אין די „קרעס־טיאנסקאיא אבשטשינא" פון וו. וו., ז. 600—459.

פון דרעש־מאַשינען אין סאַמאַרער, סאַראַטאָווער און כערסאָנער גובערניעס נעהמט זיך פון דער טהעטיגקייט פון די פּויערימשע אַסאָציאַציעס, וועלכע קאָנען בעהויפּטען צו קויפען אַ טהייערע מאַשין, בעת דער איינצעלנער פּויער קאָן עס ניט. און אין דער־זעלבער צייט, וואָס מיר לעזען כמעט אין אַלע עקאָנאָמישע טראַק־טאַטען, אַז די דאָרף־געמיינדע איז פעראורטיילט געוואָרען אונטער־צוגעהן זינט מען האָט געמוזט איינפיהרען די וועקסעל־ווירטהשאַפט (ראָטיישאָן אָוו קראָפּס) אנשטאָט דעם דריי פעלדער־סיסטעם, זעהען מיר ווי אין רוסלאַנד נעהמען אַ סך דאָרף־געמיינדען די איניציאַ־טיווע איינצופיהרען די דאָזיגע וועקסעל־ווירטשאַפט, פּונקט ווי זיי האָבען עס געטהאָן אין ענגלאַנד. נאָר איידער די פּויערים נעהמען־אָן דעם דאָזיגען סיסטעם, טיילען זיי אויס אַ געוויסען שטח פון די געמיינדע־פעלדער פאַר אַן עקספּערימענט אין זייהען גראָז, און די געמיינדע קויפט די זריעה.1) אויב די פּראָבע לאָזט זיך אויס גוט, געפינען זיי קיין שום שווערינקייט ניט איבערצוטיילען זייערע פעל־דער אַזוי, אַז עס זאָל זיך פּאַסען צו דעם פינף־אָדער זעקס־פעלדער־סיסטעם.

אָט דאָס סיסטעם ווערט איצט געברויכט אין הונדער־טער דערפער פון מאָסקווער, טווערער, סמאָלענסקער, וויאַטקער און פּסקאָווער גובערניעס.2) וואו זיי קאָנען אָבשפּאָרען גענוג לאַנד,

---

1) אין מאָסקווער גובערניע פלעגט די פּראָבע געוועהנליך געמאַכט ווערען אויף דעם פעלד, וואָס איז געווען אָבגעלעגט פאַר דער קאָמונאַלער בעאַרבייטונג.

2) איניגע ביישפּיעלען פון אַזוינע און עהנליכע פערבעסערונגען זיינען געבראַכט געוואָרען אין „פּראַוויטעלסטוועני וויעסטניק", 1894, נומ. 258—256. אַסאָציאַציעס צווישען די „פּויערים אָהן פערד" האָבען אָנגעהויבען צו בעווייזען זיך אויך אין דרום־רוסלאַנד. נאָך אַ זעהר אינ־טערעסאַנטער פאַקט איז די שנעלע ענטוויקלונג אין דרום־מערב סיביר פון צאָהלרייכע קאָאָפּעראַטיווע מעלקערייען אויף צו מאַכען פּוטער. הונדערטער אַזוינע קאָאָפּעראַטיווען האָבען זיך פערשפּרייט אין טאָבאָלסקער און טאָמ־סקער גובערניעס, און קיינער האָט אין אָנהויב ניט געוואוסט פון וואַנען די איניציאַטיווע פאַר דער בעוועגונג האָט זיך גענומען. געקומען איז זי פון די דענישע קאָאָפּעראַטיווען, וועלכע פלעגען עקספּאָרטירען זייערע

גיבען אָב די געמיינדען א געוויסען שטח אויף פאר פרוכט־קולטור. און ענדליך, די שנעלע פערשפרייטונג, וואָס איז אונלענגסט פאַרגעקומען אין רוסלאנד, פון קליינע מוסטער־פערמען, סעדער, גרינס־גערטנער און זייד־וואָרעם קולטור־פלעצער — וועלכע האָבען זיך אָנגעהויבען ביי די דאָרף־שוהלען, אונטער דער לייטונג פון די שוהל־לעהרער, אָדער פון פרייוויליגע אַגראָנאָמען — איז אויך א רעזולטאט פון דער שטיצע, וואָס זיי האָבען בעקומען פון די דאָרף־געמיינדען.

אויסער דעם נעהמען די געמיינדען אונטער גאנץ אָפט אזוינע פערמאָנענטע פערבעסערונגען, ווי דרענאזש און בעוועסערונג. אזוי צ. ב. ש. זיינען אין דריי אויעזדען פון מאָסקווער גובערניע — וועלכע זיינען אין א גרויסען טייל אינדוסטריאליזירט — אויסגע־פיהרט געוואָרען אין די לעצטע 10 יאָהר דרענאזש־ארבייטען אויף א גרויסען מאָסשטאָב אין ניט וועניגער ווי פון 180 ביז 200 פערשיי־דענע דערפער. ביי וועלכע די געמיינדע־מענשען האָבען אליין נעאר־בייט מיט זייערע גראָבאייזענס. אין אן אנדער ווינקעל פון רוס־לאנד, אין די טרוקענע סטעפען פון נאָוואָאוזענסקי אויעזד, האָבען די געמיינדען אויסגעבויט איבער א טויזענד וואָסער־דאמען פאר זייערע טייכען און האָבען אויסגעגראָבען עטליכע הונדערט טיעפע ברינעמער. אין א רייכע דייטשע קאָלאָניע, וויעדער, אין דרום־מזרח רוסלאנד, האָבען די געמיינדע־לייט, מענער און פרויען צונליך, געארבייט פינף וואָכען כסדר אויפצובויען א וואָסער־דאָם, צווויי מיל די לענג, פאר דעם צוועק פון בעוועסערונג. וואָס וואָלטען פעראייני־צעלטע מענשען געקאָנט אויפטהאָן אין אזא קאָמפּף געגען דעם טרוקענעם קלימאט? וואָס וואָלטען זיי געקאָנט דערגרייכען יעדערער פאר זיך, אין דער צייט וועז דרום־רוסלאנד האָט גלייטען פון דעם מירמעלטהיער־אָנשיקענים, און אלע אייגוואוינער פון לאנד, סיי רייכע, סיי אָרימע, געמיינדע־לייט און אינדיווידואליסטען, האָבען געמוזט ארבייטען מיט די אייגענע הענד לויז צו וועלען פון דער

אויגענע בעסטע פוטער און קויפען פראָסטע פוטער פאר זייער אויגענעם געברויך אין סיביר. נאָך עטליכע יאָהר פון אזוינע האָנדעלס־בעציהונגען, האָבען זיי אויסגעפיהרט אויגענע מעלקעריין אין סיביר. איצטער איז דורך זייער אונטערנעהמונג אויסגעוואָקסען אין סיביר א גרויסער עקס־פאָרט־האָנדעל.

צרה? די פאליציי קאן אין אזוינע זאכען ניט העלפען: פעראיי־ניגונג איז די איינציג־מענליכע תרופה.

נאכדעם ווי איך האב אזוי פיעל גערעדט וועגען דער געגענווי־טיגער הילף און שטיצע, וואם די ערד־ארבייטער פראקטיצירען אין די „ציוויליזירטע" לענדער, געפינ איך, אז איך וואלט נאך געקאנט אנפילען א גרויסען באנד מיט ביישפיעלען פונ'ם לעבען פון הונ־דערטער מיליאנען מענשען, וועלכע לעבען אויף אונטער דער אפע־קונסטוואָ פון מעהר אדער וועניגער צענטראליזירטע שטאאטען, אבער זיינען ניט בעריהרט געווארען פון דער מאדערנער ציוויליזא־ציע און די מאדערנע אידעען. איך וואלט געקאנט בעשרייבען דאם אינערליכע לעבען פון א טערקישען דארף און זיין נעצווערק פון בעוואונדערענסווערטהע געגענזייטיגער הילף־מנהגים און איינפיה־רען. בלעטער איך איבער מיינע נאטיצען, וואם זיינען פול מיט ביישפיעלען פון פויערשען לעבען אויף קאווקאז, טרעף איך אן העכסט ריהרענדע פאקטען פון געגענזייטיגער שטיצע. איך גיעפין די אייגענע מנהגים אין דער אראבישער ד י ע מ מ א א און דער אפגאנישער פ ו ר ר א, אין די דערפער פון פערסיע, אינדיע און יאווא, אין דער „ניט־צוטיילטער פאמיליע" פון די כינעזער, אין די לאגערן פון די האלבע נאמאדען פון צענטראל־אזיע און די נאמאדען פון ווייטען צפון. זוכענדיג צווישען די נאטיצען, וואם איך האב געגומען אהן א סדר פון דער ליטעראטור וועגען אפריקא, גיעפין איך זיי איבערפילט מיט עהנליכע פאקטען — פון העלפער, וואם ווערען צונויפגערופען אריינצונעהמען די תבואה פון פעלד, פון הייזער, וואם ווערען נעבויט מיט דער הילף פון אלע איינוואוינער פון דארף (אפטמאל צו פערריכטען דעם חורבן וואם „ציוויליזירטע" גזלנים האבען ביי זיי געמאכט), פון מענשען, וואם העלפען איינער דעם אנדערען אין אן אונגליקספאל, וואם בעשיצען רייזענדע, און אזוי ווייטער און ווייטער. און וען איך לעז דורך אזוינע ווערק ווי פאסט'ס קאמפענדיום פון אפריקאנישען גיעווהנהייטס־רעכט, פער־שטעה איך, פאר וואם די דאזיגע בעפילקערונגען זיינען זיך ניט צוזאמען אין די וועלדער, טראץ אלע טיראנייען, אונטערדריקונגען, בערויבונגען און איבערפאלען, טראץ שטאם־מלחמות, מענשע־פרעסערישע קענ'גען, בעטריגערישע מכשפים און פריעסטער,

שקלאווען־יעגער, און דערגלייכען; פאַרוואָס זיי האָבען אויסגעהאלטען א געוויסע קולטור און זיינען פערבליבען מענשען, אנשטאָט ארונטערצופאלען צו דעם שטאנד פון ארום־אירענדע פּאמיליעס פון די אויסשטארבענדע אראנג־אוטאנס. דער פאקט איז, אז די שקלאווען־יעגער, די עלפאנט־בייַן רויבער, די קריעגערישע קעניגען, די מעטאבעלער און מאדאגאסקארער „העלדען" פערגעהען, לאָזענדיג נאָך זיך שפורען, וואָס זיינען אָנגעצייכענט מיט בלוט און פייער, אָבער דער קערן פון די געגענזייטיגע הילף אינסטיטוציעס, געווהנהייטען און מנהגים, וואָס זיינען אויסגעוואקסען אין דעם שטאָם און אין דער דאָרף־געמיינדע, בלייבט. און אָט דאָס האלט די מענשען פעראייניגט אין געזעלשאפטען, אפען פאר'ן פּראָגרעס פון ציווילי־זאציע און גרייט אָנצונעהמען דעם פּראָגרעס, וועו די צייט וועט קומען, בעת זיי וועלען טאקע קריגען ציוויליזאציע אנשטאָט קוילען.

דאָס אייגענע קאָן מען זאָגען אויך וועגען אונזער ציוויליזירטער וועלט. די נאטירליכע און די סאציאלע אומגלייקען געהען פאריבער. גאנע בעפעלקערונגען וועלען פון צייט צו צייט פערראָרימט און פער־הונגערט; די סאמע קוואלען פון לעבען וועלען פערניכטעט ביי מיליאָנען מענשען, וועלכע זיינען אריינגעוואָרפען געוואָרען אין דעם שטאָדטישען פּאָפּעריזם; דער פערשטאנד און די געפיהלען פון מיליאָנען וועלען פער'סס'ט פון די לעהרען, וואָס זיינען אויסגעאר־בייט געוואָרען אין די אינטערעסען פון די וועניגע. דאָס אלץ איז גאנץ זיכער א טייל פון אונזער עקזיסטענץ. אָבער דער קערן פון די געגענזייטיגער שטיצע אינסטיטוציעס, געווהנהייטען און מנהגים בלייבט לעבען אין די הערצער פון די מיליאָנען; דאָס האלט זיי צוזאמען. און זיי האלטען זיך לעבערסט ביי אָט די מנהגים, גלוי־בענס און טראדיציעס, איידער אָנצונעהמען די לעהרען פון א מלחמה פון אלע אנטקעגען אלעמען, וועלכע וועלען זיי אונטערגעטראָגען אין דעם נאָמען פון וויסענשאפט, אָבער וועלכע זיינען לגמרי גאָר ניט קיין וויסענשאפט.

קאַפּיטעל VIII

געגענזייטיגע הילף אין היינטיגער געזעלשאַפט

(פאָרטגעזעצט)

דאָס ענטשטעהן פון אַרבייטער־יוניאָנס, נאָכדעם ווי די גילדען זיינען פער־ניכטעט געוואָרען דורכ'ן שטאַאַט. — זייערע קאַמפּפען. — געגענזייטיגע הילף אין סטרייקס. — קאָאָפּעראַציעס. — פרייע פעראייניגונגען פאַר פערשיידענע צוועקען. — זעלבסטאָפּפערונג. — אונצעהליגע פעראיינען פאַר צוזאַמען־ווירקען אויף אַלע מעגליכע געביעטען. — געגענזייטיגע הילף אין לעבען פון די אָרימסטע קוואַרטאַלען. — פּערזענליכע הילף.

בעטראַכטענדיג דאָס אַלטעגליכע לעבען פון די דאָרפישע בע־פעלקערונגען פון אייראָפּאַ האָבען מיר געזעהן, אַז דאָס לעבען פון די פּויערים, ניט קוקענדיג אויף אַלע אָנשטרענגונגען פון די היינטיגע שטאַאַטען צו פערניכטען די דאָרף־געמיינדע, איז אינגאַנצען דורכגע־דרונגען מיט געוועהנהייטען און מנהגים פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע. מיר האָבען געפונען, אַז עס זיינען נאָך פערבליבען וויכ־טיגע שפּורען פון קאָמונאַלען ערד־בעזיץ, און אַזוי באַלד ווי די געזעצליכע שטערונגען, וואָס האָבען ניט דערלאָזען קיין דאָרפישע אַסאָציאַציעס, זיינען לעצטענס אָבגעשאַפט געוואָרען, האָט זיך שנעל פערשפּרייט אַ נעצווערק פון פרייע פעראיינען פאַר אַלערליי עקאָ־נאָמישע צוועקען צווישען די פּויערים; און עס איז קלאָר, אַז די טענדענץ פון דער דאָזיגער יונגער בעוועגונג איז אויפצובויען עפּעס אַ מין פעראייניגונג, וואָס זאָל זיין עהנליך צו דער דאָרף־געמיינדע פון אַמאָליגע צייטען. צו אָט אַזוינע שלוסען זיינען מיר געקומען אין פאָריגען קאַפּיטעל, און איצטער דאַרפען מיר נאָך אונטערזוכען, וואָסערע אינסטיטוציעס פאַר געגענזייטיגער שטיצע קאָן מען געפי־נען אין היינטיגער צייט צווישען די אינדוסטריעלע בעפעלקערונגען.

די לעצטע דריי הונדערט יאָהר זיינען די אומשטענדען אין די שטערט געווען פונקט אזוי אונגינסטיג פאר דעם וואקסען פון אזוינע אינסטיטוציעס, ווי זיי זיינען געווען אין די דערפער. עס איז פאקטיש גוט בעקאנט, אז בעת די מיטעלאלטערליכע שטערט זיינען אונטערדריקט געוואָרען אין 16טען י. ה. דורך די וואקסענדע מילי־טערשטאטען, זיינען אלע אינסטיטוציעס, וואס האבען צוזאמענ־געהאלטען די האנדווערקער, מייסטערס און סוחרים אין די גילדען און שטעדט, פערניכטעט געוואָרען מיט גרויסער אכזריות. די זעלבסטרעגיערונג און די זעלבסטשטענדיגע יוריסדיקציע פון די גילדען און פון די שטעדט זיינען אבגעשאפט געוואָרען; די טרייהייט שבועה צווישען די ברידער פון א גילדע איז געוואָרען א קרימינאל־אקט אנטקעגען דעם שטאט; דאס אייגענטום פון די גילדען זיינען קאנפיסקירט געוואָרען אויפ'ן אייגענעם אופן, ווי די לענדערייען פון די דאָרף־געמיינדען; און דער שטאט האט אריינגענומען אין זיינע הענד די אינערליכע און טעכנישע ארגאניזאציע פון יעדען געווערב. געוצעלן, וואס זיינען שטענדיג געוואָרען אלץ גרויזאמער, זיינען דורכגעפיהרט געוואָרען, כדי ניט צו דערלאָזען קיין שום פעראייניגונג צווישען די האנדווערקער. פאר א געוויסער צייט האט דער שטאט נאך געדולדעט עפעס א שאטען פון אן ארגא־ניזאציע ווי די אלטע גילדען זיינען געווען: סוחרי'שע גילדען הא־בען געמעגט עקזיסטירען, אונטער דעם בעדינג זיי זאלען פריי בעווי־ליגען געוויסע געלד־סומען פאר די קעניגען, און אייניגע האנד־ווערקער־גילדען האט מען געלאזט עקזיסטירען אלס אדמיניסטרא־טיווע ארגאנען. אייניגע גילדען פון דעם סארט שלעפען נאך עד היום זייער בעדייטונגסלאזע עקזיסטענץ. דאס אבער, וואס איז פריהער געווען די לעבענס־קראפט פון דעם מיטעלאלטערליכען לעבען און אינדוסטריע, איז שוין לאנג פערלאָרען געגאנגען אונטער דער צערריקענדער משא פון דעם צענטראליזירטען שטאאט.

אין ענגלאנד, דאס לאנד וואס קאן דיענען אלס דער בעסטער ביישפיעל פון דער אינדוסטריעלער פאליטיק פון די מאדערנע שטאאטען, זעהען מיר, אז דער פארלאמענט האט שוין אין 15טען י. ה. אנגעהויבען די צערשטערונג פון די גילדען, נאר די שארפסטע מיטלען נעגען זיי האט ער ספעציעל אנגענומען דעם נעקסטען יאהרהונדערט. הענרי דער 8טער האט ניט נאר רואיניירט די

אַרגאַניזאַציע פון די גילדען, נאָר ער האָט אויך קאָנפיסקירט זייער אייגענטום, און, ווי טולמאַן סמיטה האָט געשריבען, מיט נאָך וועניגער צערעמאָניעס און ענטשולדיגונג, איידער ער האָט ארויס־געווויזען בעת ער האָט קאָנפיסקירט די גיטער פון די מאָנאַסטירען.1) עדואַרד דער 6טער האָט פערענדיגט זיין אַרבייט, 2) און מיר געפינען שוין אין דער אַנדער העלפט פון 16טען י. ה., ווי דער פֿאַרלאַמענט שליסט אַלע דיספוטען צווישען די געווערקשאפטס־לייט און די סוחרים, וועלכע פלעגען פריהער געשלאָסען ווערען אין יעדער שטאָדט בעזונדער. דער פֿאַרלאַמענט און דער קעניג האָבען ניט נאָר געמאכט געוועצען פאר אַלע אַזוינע דיספוטען, נאָר האָלטענדיג אין אויג די קרוין־אינטערעסען וואָס זיינען פער־בונדען מיט די עקספּאָרטען, האָבען זיי באַלד אויך אָנגעהויבען בעשטימען וויפיעל לעהרלינגען עס דארפען זיין אין יעדען געווערב, און רעגולירען אין מינדסטען פּרט אפילו די טעכניק פון יעדער פאַבריקאַציע — דאָס געוויכט פון די שטאָפען, די צאָהל פעדים אין אן אייל טוך, און דערגלייכען. מען מוז אָבער זאָגען, אז זייער אריינמישען זיך האָט געהאָט גאָר ווינציג ערפאָלג, ווייל אַזוינע דיספוטען און טעכנישע פראַגען, וועלכע פלעגען הונדערטע יאָהרען כסדר געשלאָסען ווערען דורך אן אָבמאך צווישען ענג־פערבונדענע גילדען און פעדערירטע שטעדט, לייגען גאָר אינגאַנצען אויסער דער מאַכט פון דעם צענטראַליזירטען שטאַאט. דאָס שטענדיגע אריינ־מישען זיך פון די שטאַאט־בעאַמטע האָט פֿאַראַליזירט די געווערבען און לגמרי רואינירט די מעהרסטע פון זיי; און די פּאָליטישע עקאָנאָמען פון 18טען י. ה., וועלכע זיינען אויפגעשטאַנען אנטקעגען

---

1) טולמין סמיטה, „ענגליש גילדס", לאָנדאָן, 1870, ז. 43.

2) דער אַקט פון עדוואַרד דעם 6טען — דער ערשטער אַקט פון זיין ממשלה — האָט בעפוילען איבערגעבען דער קרוין „אַלע פריינדשאַפט־און ברודערשאַפט־פֿעראיינען און אַלע גילדען, וואָס געפינען זיך אין בעריי׳ך פון ענגלאַנד, וועלס און דעם קעניג׳ס אַנדערע לענדער, ווי אויך אַלע לאַנדגיטער, גרונדשטיקער און אַנדערע ערבשטיקער, וואָס געהערען צו זיי אַדער צו וועמען עס איז פון זיי." דאַרט גופא. זעה אויך אַטשענקאָווסקי, „ענגלאַנד׳ס ווירטשאפטליכע ענטוויקעלונג אים אויס־גאַנג דעם מיטעלאַלטערס", יענא, 1879, קאַפּיטלען 2 און 5.

דעם שטאַט׳ס רעגולירען די אינדוסטריען, האָבען נאָר אויסגע־
דריקט די אונצופריעדענהייט, וואָס איז דאַמאָלסט געווען ווייט
פערשפרייט. דאָס וואָס די פראַנצויזישע רעוואָלוציע האָט אָבגע־
שאַפט דאָס דאָזיגע אריינמישען זיך פון די ביוראָקראַטען אין דער
אינדוסטריע, איז בענריסט געוואָרען אַלס א בעפרייאונגס־אַקט, און
די אַנדערע לענדער האָבען באַלד זיך גענומען א ביישפיעל פון
פראַנקרייך.

קיין בעסערען ערפאָלג האָט דער שטאַט ניט געהאַט אויך
מיט דער רעגולירונג פון דעם ארבייטס־לוין. אין די מיטעלאַלטער־
ליכע שטעדט, וועו דער אונטערשייד צווישען די מייסטערס און די
לעהרלינגען אָדער געזעלען האָט זיך אָנגעהויבען צו־שארף אַרויס־
ווייזען אין 15טען י. ה., זיינען געשאפען געוואָרען געזעלען־פערבאַנ־
דען, וועלכע האָבען אָפטמאָל אָנגענומען אַן אינטערנאַציאָנאַלען
כאַראַקטער, אַלס נעגענמאַכט צו די פעראיינען פון די מייסטערס
און קויפלייט. איצטער האָט דער שטאַט זיך אונטערגענומען
אויסצוגלייכען זייערע סכסוכים, און לויט דעם עליזאַבעטישען
סטאַטוט פון יאָהר 1563, האָט דער פריעדענסריכטער געדארפט
בעשטימען דעם ארבייטס־לוין אַזוי, עס זאָל גאַראַנטירען די געזעלען
און לעהרלינגען א „בעקוועמען" לעבען. עס האָט זיך אָבער
ארויסגעוויזען, אז די ריכטער זיינען געווען אונבעהאָלפען אין מאַכען
שלום צווישען די נעגענגעזעצטע צדדים און האָבען קיין מאַכט ניט
געהאַט צו צווינגען די מייסטערס זיי זאָלען פאָלגען זייערע בעשלו־
סען. דאָס געזעץ איז ביסלעכווייז געוואָרען א טויטער בוכשטאַב, און
איז אָבגעשאפט געוואָרען סוף 18טען יאָהרהונדערט. אין דערזעלבער
צייט אָבער, וואָס דער שטאַט האָט זיך אָבגעזאָגט פון דער פונקציע
צו רעגולירען דעם ארבייטסלוין, האָט ער פונדעסטוועגען פאַרטגע־
זעצט שטרענג צו פערבאָטען אַלע פעראייניגונגען, וואָס די געזעלען
און לוין־ארבייטער האָבען אַרגאַניזירט, כדי צו פערגרעסערען זייער
לוין, אָדער וועניגסטענס איהם ניט צו לאָזען פאַלען נידעריגער
איידער א געוויסען גראַד. דורכ׳ן גאַנצען 18טען י. ה. האָט דער
שטאַט נעמאַכט געזעצען געגען די ארבייטער יוניאָנס, און אין
יאָהר 1799 האָט ער ענדליך פערבאָטען אַלערליי סאַרטען פעראייני־
גונגען, אונטער דער דראָהונג פון שווערע בעשטראָפונגען. פאַקטיש
האָט דער בריטישער פאַרלאַמענט געפאָלגט אין דעם פאַל דעם

ביישפיעל פון דעם פראנצויזישען רעוואלוציאנערען קאנווענט, וועלכער האט ארויסגענעבען אין 1793טען יאהר א דראקאנישען געזעץ געגען אלע ארבייטער קאאליציעס — יערע קאאליציע צווישען א געווייסער צאהל בירגער האט זיך גערעכענט וויי אן אטענטאט אנטקעגען די סואווערעניטעט פון שטאאט, וועלכער האט די עובדא, וויי עס האט געהייסען, צו בעשיצען אלע זיינע אונטערטאנען גלייך. די ארבייט פון פערניכטען די מיטעלאלטערליכע יוניאנס איז אויף דעם אופן גענוון פאלענדיגט. סיי אין שטאדט, סיי אויפ'ן דארף האט דער שטאאט געוואלטיגט איבער איינצעל־מענשען, וועלכע זיינען געווען קנאפוואם פערבונדען צווישען זיך, און איז געווען גרייט צו שטערען דורך די שטרענגסטע מיטלען די וויעדער־אויפבויאונג פון וועלכע עס איז בעזונדערע פערבאנדען צווישען זיי. אט אזוינע בעדינגונגען זיינען עס געווען, אונטער וועלכע די טענדענץ צו געגענזייטיגער הילף האט געדארפט זיך דורכלעגען א וועג אין 19טען יאהרהנדערט.

איז דען נאך נויטיג דא צו זאגען, אז קיינע פון די דאזיגע מיטלען האבען ניט געקאנט פערניכטען יענע טענדענץ? דורך דעם גאנצען 18טען יאהרהונדערט זיינען די ארבייטער־יוניאנס שטענדיג וויעדער אויפגעבוים געווארען.1) זיי האבען ניט אויפגעהערט צו עקזיסטירען אפילו אונטער די אכזריות'דיגע פערפאלגונגען פון די געזעצען פון די יאהרען 1797 און 1799. די ארבייטער האבען אויסגענוצט יעדען פערזוהן פון געזעץ, יעדע געלענהייט, וואס די מייסטערס האבען דורכגעלאזען און זיי ניט גע'מסר'ט, כדי אנצוהאלטען זייער ארגאניזאציע. אונטער דער מאסקע פון אונטערשטיצונגס פעראיינען, בעערדיגונגס־געזעלשאפטען, אדער געהיימע ברודערשאפטען, האבען זיך די יוניאנס פערשפרייט אין דער אינדוסטריע פון די וועבער, צווישען די שפילדער מעסער־שמיעדען, די קויהלען־גרעבער, און עס האבען זיך געבילדעט שטארקע פעדע־

---

1) זעה אין סידנעי וועב'ס ווערק וועגען די אסאסיאציעס, וואס האבען עקזיסטירט אין יענער צייט. די לאנדאנער האנדוווערקער זיינען, דאכט זיך, קיינמאל ניט געווען בעסער ארגאניזירט, אוידער אין די יאהרען 20—1810.

ראטיוע ארגאניזאציעס, כדי צו שטיצען זייערע צווייגען אין צייט פון סטרייקס און פערפאלגונגען.1)

דער צוריקדרוק פון די געזעצען געגען פעראיינigונג (די „קאמ־ביניישאן לאוס") אין יאהר 1825 האט געגעבען דער בעוועגונג א נייעם שטופ. יוניאנס און נאציאנאלע פעדעראציעס האבען זיך ארגאניזירט אין אלע טריידס,2) און ווען ראבערט אווען האט געגרינדעט זיין „גראנד נאשיאנאל קאנסאלידיטעט טרייד־יוניאן", האט ער אין עטליכע מאנאט געקאנט פערצייכענען א האלבען מיליאן מיטגליעדער. עס איז אמת, אז אט די פעריאדע פון פער־העלטניסמעסיגער פרייהייט האט ניט לאנג אנגעהאלטען. אין די דריסיגער יאהרען פון 19טען י. ה. האבען זיך ווידער אנגעהויבען פערפאלגונגען, און די בעקאנטע גרויזאמע פעראורטיילונגען פון דער צייט צווישען 1832 און 1848 זיינען געקומען באלד נאכדעם. די „גראנד נאשיאנאל יוניאן" איז אויפגעלעזט געווארען, און איבער'ן גאנצען לאנד האבען די פריוואט אונטערנעהמער, און די רעגיערונג אין איהרע אייגענע פאבריקען, אנגעהויבען צווינגען די ארבייטער, אבצוריייסען אלע פערבינדונגען מיט די יוניאנס און אונטערצושרייבען „דעם דאקומענט", וואס איז פערפאסט געווארען פאר דעם צוועק. יוניאן־לייט זיינען פערפאלגט געווארען אין די מאסען אונטער דעם „מאסטער ענד סערוואנט אקט", און עס איז גענוג געווען, אז דער מייסטער זאל אנקלאגען די ארבייטער פאר א כלומרשט שלעכטער אויפפירונג, מען זאל זיי גלייך ארעסטירען און פעראורטיילען.3) סטרייקס זיינען אונטערדריקט געווארען אויף אן אויטאקראטישען אופן, און די שרעקליכסטע אורטיילען

1) זעה סידנעי און ביטרים וועב „היסטארי אוו טרייד־יוניאניזם", לאנדאן, 1894, ז. 21—38.

2) „דהי נאשיאנאל אסאסיאיישאן פאר דהי פראטעקשאן אוו לייבאר" האט אויסגעשלאסען אן ערך פון 150 בעזונדערע יוניאנס, וועלכע האבען געצאהלט הויכע בייטרעגע און האבען געהאט א מיטגליעדערשאפט פון ארום 100,000 ארבייטער. די „בילדערס יוניאן" און די „מיינערס יוניאן" זיינען אויך געווען גרויסע ארגאניזאציעס (וועב, דארט גופא, ז. 107).

3) איך האלט זיך אן וועב'ס ווערק, וועלכעס איז פול מיט דאקומענ־טען, וואס בעשטעטיגען זייעע אויספיהרען.

זיינען ארויסגענעבען געוואָרען פֿאר דערקלערען א סטרייק, אדער פֿאר זיין א דעלעגאט פון די סטרייקער — שוין ניט צו רעדען פון די מיליטעריש אונטערדריקונגען פון סטרייק־אויפשטאנדען, אדער פון די פֿראורטיילונגען, וואָס זיינען געקומען נאָך די אָפּטע אויס־ברוכען פון געוואלדטהאטען. פֿראקטיזירען געגענזייטיג שטיצע אונטער אזוינע אומשטענדען איז געווים ניט געווען קיין לייכטע אויפגאבע. און דאָך, ניט קוקענדיג אויף די אלע שווערישקייטען, וועלכע אונזער דור קאָן זיך קוים פֿאָרשטעלען, האָט זיך וויעדער אָנגעהויבען אן אויפלעבונג פון די יוניאָנס אין יאָהר 1841, און די צונויפשליסונג פון די ארבייטער איז זינט יעמאָלט שטענדיג נעגאנגען פֿאָרווערטס. נאָך א לאנגען קאמפֿף, וואָס האָט אָנגעהאלטען איבער הונדערט יאָהר, איז דאָס רעכט צו פֿעראייניגען זיך געוואונען געוואָרען, און איצט געהערען צו די טרייד־יוניאָנס כמעט א פערטעל פון אלע רעגעלמעסיג־בעשעפטיגטע ארבייטער, ד. ה. אן ערך א מיליאָן און א האלב מענשען.1)

---

1) זינט די פערציגער יאָהרען זיינען פֿאָרגעקומען גרויסע ענדערונגען אין דער האַלטונג פון די רייכע קלאַסען צו די יוניאָנס. פונדעסטוועגען האָבען די באָסעס אפילו אין די זעכציגער יאָהרען געמאָכט א שטאַרקע פּראָבע מיט פֿעראייניגטע קרעפטען צו צוברעכען אלע יוניאָנס דורך אַן אלגעמיינעם לאָק־אויט, וואָס האָט בעריהרט גאַנצע בעפעלקערונגען. ביז דעם יאָהר 1869 איז דער איינפֿלוס צו סטרייקען און די דערקלערונג פון א סטרייק דורך פֿלאַקאַרדען, שוין ניט צו רעדען וועגען פּיקעטען, אָפּטמאָל בעשטראָפט געוואָרען, ווי פֿאר דעם פערברעכען פון געוואלט־דראָהונג. ערשט אין יאָהר 1875 איז דער „מאַסטער עכד סערוואַנט אַקט" צוריקגערופען געוואָרען, פריעדליכעם פּיקעטען איז ערלויבט געוואָרען און „געוואלט און דראָהונג" אין דער צייט פון א סטרייק איז ניט געוואָרען מעהר פֿאר א כפֿעציעלען פערברעכען, נאָר האָט געהערט צו דעם געביעט פון „קאָמאָן לאָו". דאָך האָט מען אפילו אין דעם דאָק־אַרבייטער סטרייק, אין יאָהר 1887, געמוזט אויסברענגען אונטער־שטיצונגס־געלדער אויף צו קעמפֿען אין די קאָורטס פֿאר דעם רעכט צו פּיקעטען, און אין די פערפֿאָלגונגען פון די לעצטע עטליכע יאָהר שטעקט וויעדער א געפֿאָהר. די ערפֿאָלגען רעכט זאָלען ניט פערשווינדען ווי א חלום.

וואָס געהערט די אַנדערע אייראָפּעאישע שטאַטען, איז געגוג צו זאָגען, אז ביז דאָ נאָר ניט לאַנג זיינען אַלערלייי סאָרטען יוניאָנס בעשטראָפט געוואָרען ווי קאָנספּיראַציעס, און דאָך עקזיסטירען זיי אומעטום, וועו אפילו זיי מוזען אָפּטמאָל אָננעהמען די פּאָרם פון געהיימע געזעלשאַפטען. אין דער זעלבער צייט האָבען די סטרייקס פון די 90גער יאָהרען אונז געגעבען קלאָרע ביישפּיעלען פון דעם פערנעהם און כח פון די ארבייטער ארגאניזאַציעס, ספּעציעל פון די „גייטס אָוו ליבאָר" אין די פעראייניגטע שטאַטען און די ארביי־ טער פעראיינען אין בעלגיען. מען דאַרף אָבער אויסערדעם ניט פערגעסען, אז דער פאַקט אַליין פון געהערען צו א יוניאָן, שוין אָבגעזעהן פון די פערפאָלגונגען, מיינט פאַר'ן ארבייטער ניט וועניג אָפּפערען אין געלד, צייט און ניט־בעצאָלטער ארבייט, און עס שליסט אויך שטענדיג איין די ריזיקע צו פערליירען די ארבייט נאָר דערפאַר אַליין, וואָס ער איז א יוניאָן־מאַן.1) דערצו איז נאָך דאָ דער סטרייק, אויך וועלכען דער יוניאָן־מאַן מוז אַלעמאָל זיין גע־ פאַסט, און די ביטערע ווירקליכקייט פון א סטרייק איז, וואָס דער קליינער קרעדיט פון ארבייטער'ס פאַמיליע ביים בעקער און קרעמער ווערט גיך אויסגעשעפט, דער סטרייק־בענעפיט קלעקט ניט אפילו אויף ברויט, און דער הונגער לאָזט זיך באַלד אָנזעהן אויף די קינ־ דערשע געזיכטער. פאַר דעם וואָס לעבט אין נאָהענטער בעריהרונג מיט די ארבייטער, איז א פערצוויגענער סטרייק א העכסט הארצ־ רייסענדעם בילד; און מען קאָן זיך לייכט פאָרשטעלען, וואָס א סטרייק האָט געמיינט פערציג יאָהר צוריק אין ענגלאַנד, און וואָס

1) א וועכענטליכער בייטראָג פון 6 פענס, וועו דער פערדיענסט פון דער וואָך איז 18 שילינג, אדער א בייטראָג פון א שילינג, וועו דער פער־ דיענסט איז 25 שילינג א וואָך, מיינט א סך מעהר אוידער געבען 9 פונט פון א וועכענטליכער הכנסה פון 300 פונט. דאָס רוב מיינט עס אַבריסען פון עסען; און וועו עס מאַכט זיך א סטרייק אין אַן אַנדער יוניאָן, מוז מען אָפט נאָך פערדאָפּלען דעם בייטראָג. די קלאָרע בעשרייבונג פון דעם טרייד־יוניאָן לעבען פון אַן ארבייטער, וואָס וועלט געבראַכט אין דעם אויבענדערמאַנטען בוך פון מר. און מרס. וועב (ז. 431 און ווייטער) גיט אַן אויסגעצייכענטע אידעע וויפיעל ארבייט עס פאַדערט זיך פון אַן ענג־ לישען יוניאָן־מיטגליעד.

עס מיינט נאָך איצטער, אומעטום אין די ניט גאַנץ רייכע טיילען פון אייראָפּא. סטרייקס ענדיגען זיך שטענדיג, אפילו איצטער, מיט א פּאָלשטענדיגער רואינירונג און מיט א געצוואונגענער עמיגראַציע פון גאַנצע בעפעלקערונגען; און דערצו, דערשיסען סטרייקער פּאר דער קלענסטער אורזאַך, אָדער גאָר אָהן אורזאַך,1) איז עד היום נאָך א גאַנץ געוועהנלעכע זאַך אין אייראָפּא (און אמעריקא).

און דאָך זיינען יעדען יאָהר פּאַראן טויזענדער סטרייקס און לאָק־אויטס אין אייראָפּא און אמעריקא — די שווערסטע און פּער־צויגענסטע קאמפּפען זיינען בדרך כלל די אזוי אָנגערופענע „סימפּא־טיע סטרייקס", אין וועלכע מען טרעט ארויס צו שטיצען חברים אין א לאָק־אויט, אָדער צו שיצען די רעכט פון די יוניאָנס. און בעת א טיילפון דער פּרעסע איז גרייט צו דערקלערען, אז סטרייקס ווערען ארויסגערופען דורך „אָנשרעקונגען", קאָן מען אָבער הערען, ווי די וואָס לעבען צווישען די סטרייקער, רעדען מיט בעוואונדערונג וועגען דער געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וואָס זיי צייגען שטענדיג ארויס. יעדערער האָט געהערט וועגען דער קאָלאָסאַלער מאַסע ארבייט, וואָס פרייוויליגע ארבייטער האָבען אויפגעטהאָן, אָרגאַני־זירענדיג הילף אין דער צייט פון דעם לאָנדאָנער דאָק־אַרבייטער סטרייק; וועגען די מינען־ארבייטער, וועלכע האָבען בייגעטראָגען, נאָכדעם ווי זיי זיינען אליין וואכענלאַנג געגאַנגען ליידיג, פיער שילינג א וואָך צו דעם סטרייק־פאָנד, אזוי באלד ווי זיי האָבען אָנגעהויבען ארבייטן; וועגען דעם מינען־אַרבייטער'ס אלמנה, וועלכע האָט געבראַכט אליין וואָס איהר מאן האָט אָבגעשפּאָרט פאר'ן לעבען און עס אָבגעגעבען דעם סטרייק־פאָנד, בעת'ן גרויסען ארבי־טער־קאַמפּף פון יאָרקשייר אין יאָהר 1894; וועגען דעם לעצטען לעבעל ברויט, מיט וועלכען דער ארבייטער טיילט זיך אמאל מיט זיינע שכנים; וועגען די ראדסטאק מינען־ארבייטער מיט זייערע גרינס־גערטנער, וועלכע האָבען איינגעלאדען פיער הונדערט מינען־ארבייטער פון בריסטאל זיי זאלען קומען נעהמען זייער חלק קאר־

1) זעה די דעבאַטען וועגען דעם סטרייק פון פאַלקענאי אין עסט־רייך, פאַר דעם עסטרייכישען רייכסטאג, דעם 10טען מאי, 1894, וואו דער פאַקט איז פאַלשטענדיג אָנערקענט געוואָרען פון מיניסטעריום, ווי אויך פון דעם אויגענטימער פון דער מינע.

טאָפּל און קרויט; און אזוי ווייטער. אלע צייטונגס־קאָרעספּאָנ־דענטן האָבן, אין פערלויף פון דעם גרויסן מיינער־סטרייק אין יאָרקשייר, אין 1894, געוואוסט פון א סך פון אזוינע פאקטן, הגם ניט אלע קאָרעספּאָנדענטן האָבן געקאָנט שיקן בעריכטן פון אזעלכע „זייטיגע" זאכן צו זייערע צייטונגען.1)

דער יוניאָניזם איז אָבער נאָך ניט די איינציגע פאָרם, אין וועל־כער עס דריקט זיך אויס דעם ארבייטער'ס בעדערפעניש פון געגענ־זייטיגער שטיצע. עס זיינען פאראן אחוץ דעם די פּאָליטישע פער־איינען, וועלכע פיעלע ארבייטער בעטראכטען אלס וויכטיגער פאר'ן טובת הכלל, איידער די טרייד־יוניאָנס, וואָס האָבן היינטיגע ציי־טען גאנץ בעשרענקטע אויפגאבען. עס פערשטעהט זיך, דער פאקט אליין פון בעלאָנגען צו א פּאָליטישער פּאַרטיי קאָן נאָך ניט דיענען פאר א בעווייז פון א געגענזייטיגער־הילף טענדענץ. מיר ווייסען אלע, אז די פּאָליטיק איז א פעלד, אויף וועלכען די ריין־עגאָיסטישע עלעמענטען פון דער געוועלשאפט טרעטען אריין אין העכסט פער־וויקלטע קאָמבינאציעס מיט אלטרואיסטישע בעשטרעבונגען. אָבער יעדער ערפאהרענער פּאָליטיקער וויים, אז אלע גרויסע פּאָליטישע בעוועגונגען האָבען זיך אויפגעהויבען צוליעב גרויסע און אָפט גאנץ וויייטע צוועקען, און די שטארקסטע בעוועגונגען זיינען געווען די, וועלכע האָבען ארויסגעוופען די גרעסטע ניט־פּעראינטערעסירטע בעגייסטערונג. אלע גרויסע היסטארישע בעוועגונגען טראָגען אָט דעם כאראקטער, און פאר אונזער דור קאָן דער סאציאליזם דיענען אלס ביישפּיעל פון אזא בעוועגונג. „בעצאָהלטע אגיטאטאָרן" — איז דאָס ליעבלינגס־ווערטעל פון די, וועלכע ווייסען נאָרנישט וועגען דער דאָזיגער בעוועגונג. דער אמת איז אָבער — און איך רעד נאָר פון דאָס, וואָס איך ווייס פערזענליך — אז ווען איך וואָלט געפיהרט א טאָג־בוך פאר די לעצטע 35 יאָהר, און וואָלט פערציכענט אין איהם אלע פאקטען פון איבערגעבענקייט און זעלבסט־אויפאָפּפערונג, וואָס איך האָב בעגעגנט אין דער סאציאליסטישער בעוועגונג, וואָלט דער לעזער פון אזא טאָג־בוך נאכאנאנד געהאלטען דאָס וואָרט

1) א כך אזוינע פאקטען קאָן מען געפינען אין דעם „דיילי כראָניקעל" און טיילווייז אויך אין דעם „דיילי ניוס" פון אָקטאָבער און נאָוועמבער פון יאָהר 1894.

„הערשיזם" אויף די ליפען. די מענשען אבער, וועגען וועלכע איך וואלט דאַרטען גערעדט, זיינען ניט געווען קיין העלדען; זיי זיינען געווען געווענליכע מענשען, וואס זיינען בעגיסטערט פאר א גרויסער אידעע. יעדע סאציאליסטישע צייטונג — און עס זיינען פאראן הונדערטער אין איראפא אליין — האט איהר געשיכטע פון יאהרען פון אויפאפפערונג, אהן יעדער האפנונג אויף בעלויבונג, און אין דער גרעסטער מעהרהייט פון די פעלען, אפילו אהן שום פערזענליכער אמביציע. איך האב געזעהן פאמיליעס, וועלכע האבען ניט געווואוסט מיט וואס זיי וועלען דורכלעבען דעם מארגענדיגען טאג — דער מאן איז באיקאטירט פון אלעמען אין זיין קליין שטעדטעל פאר זיין מיטארבייטען אין דער צייטונג, און די פרוי האלט אויס די פאמיליע מיט דעם ביסעל, וואס זי קאן פערדיענען פון נעהען — ווי זיי האבען זיך אבגעמאטערט אזוי יאהרען לאנג, ביז וואנען זיי האבען געמוזט זיך צוריקציהען, זאגענדיג צו די חברים, אהן א שום קלאנג פון פארוואורף: „טהוט איהר די ארבייט ווייטער; מיר קאנען שוין מעהר ניט!" איך האב געזעהן מענשען, וואס זיינען געווען קראנק אויף שווינדזוכט און האבען עס געוואוסט, און דאך פלעגען זיי ארומלויפען אין שנעע און אין נאסקייט פארצובריטען פערזאמלונגען; קורץ פאר'ן טויט פלעגען זיי נאך אליין האלטען רעדעס, און צולעצט, בעת אזא ארבייטער האט געמוזט אוועק אין שפיטאל, פלעגט ער זאגען: „נו, פריינד, מיט מיר איז שוין אויס; די דאקטוירים זאגען, אז איך קאן מעהר ניט לעבען ווי עטליכע וואכען. זאגט די חברים, אז עס וועט מיר זיין א פרייד, וועז זיי וועלען קומען מיך בעזוכען". — איך האב געזעהן פאקטען, וועלכע מען וואלט אנגעוויזען „אידעאליזירונג", וועז איך וואלט דא דערצעהלט וועגען זיי; און אפילו די נעמען פון די דאזיגע מענשען, וועלכע זיינען כמעט געווען אונבעקאנט, אחוץ אין דעם ענגען קרייז פון זייערע פריינד, וועלען באלד פערגעסען וועדען, וועז זייערע פריינד וועלען אויך אוועקגעהן פון דער וועלט. באמת וויים איך אליין ניט וואס מען דארף מעהרער בעוואונדערען: די אונבעגרעניצטע איבערגעבענקייט פון אט די איינצעלנע, אדער די גאנצע סומע פון קליינע איבערגעבענקייט־טהאטען פון דער גרויסער מאסע? יעדעס פעקל פערקויפטע צייטונגען, יעדע פערזאמלונג, יעדע הונדערט שטימען, וואס זיינען געווואונען געווארען אין א

סאציאליסטישען וואהל־קאמפף, שטעלען מיט זיך פאר אזוי פיעל ענערגיע און אפפער, פון וועלכע דער זייטיגער מענש האט קיין שום בעגריף ניט. און וואס די סאציאליסטען טהוען איצטער, איז געטהאן געווארען אין יעדער פארטשריטליכע און פאלקס־פארטיי, סיי פאליטישע, סיי רעליגיעזע, אין דער פערגאנגענהייט. אלע פריהערדיגע פארטשריטען זיינען אויפגעטהאן געווארען דורך אזוינע מענשען און דורך אזא איבערגעבענקייט.

די קאאפעראציעס, דערהויפט אין ענגלאנד, ווערען אפט בעשריבען אלס א „אינדיווידואליזם אויף אקציעס". און עס איז קיין ספק ניט, אז אין זייער איצטיגער פארם העלפען זיי ענטוויקלען א קאאפעראטיוון ענאיזם, ניט נור בנוגע דער געמיינשאפט בכלל, נור אויך צווישען די מיטגליעדער גופא. עס איז אבער פונדעסטוועניגער זיכער, אז אין אנהויב האט די בעוועגונג געטראגען א כאראקטער פון גענענזייטיגער הילף. אפילו איצטער זיינען איהרע היציגסטע טהוער איבערצייגט, אז קאאפעראציע פיהרט די מענשהייט צו א העכערער הארמאנישער שטופע פון עקאנאמישע בעציהונגען; און פערברענגענדיג א גוויסע צייט אין עטליכע פעלעצער פון צפון־ענגלאנד, וואו די קאאפעראציעס זיינען בעזונדערס ענטוויקעלט, איז אונמעגליך ניט איינצוזעהן, אז א גרויסע צאהל פון די איינפאכע מיטגליעדער האלטען זיך אויך ביי דערזעלביגער מיינונג. די מעהרסטע פון זיי וואלטען פערליערען זייער אינטערעס אין דער בעוועגונג, וען זיי וואלטען ניט געהאט אט דעם גלויבען; און מען מוז מודה זיין, אז אין די לעצטע עטליכע יאהר האבען זיך אנגעהויבען בעווייזען צווישען די מיטגליעדער בריטערע אידעאלען פון אן אלגעמיינעם וואוילשטאנד און פון סאלידאריטעט צווישען די פראדוצירער. עס איז אהן צווייפעל פאראן איצט א טענדענץ אייניצופיהרען בעסערע בעציהונגען צווישען די אייגענטימער פון די קאאפעראטיוע פאבריקען און די ארבייטער.

די בעדייטונג פון קאאפעראציע אין ענגלאנד, האלאנד און דענעמארק איז בעקאנט, און אין דייטשלאנד, דערהויפט אויפ'ן רהיין, זיינען די קאאפעראטיוע געזעלשאפטען שוין געווארען א

וויכטיגער פאקטאר פון אינדוסטריעלען לעבען.1) רוסלאנד אבער איז אפשר דער בעסטער געביעט וואו צו שטודירן די קאאפעראציע אין איהרע אונענדליך־פערשיידענע פארמען. אין רוסלאנד איז עס א נאטירליך געווינסק, א ירושה נאך פון מיטעלאלטער; און בעת א פארמעלע קאאפעראטיוו געזעלשאפט וואלט זיך געדארפט ראנגלען מיט א סך געזעצליכע שטערונגען און מיט דעם אונצוטרויען פון דער ביוראקראטיע, איז די ניט־פארמעלע קאאפעראציע — דער א ר ט ע ל — דורכגעדרונגען אין עצם לעבען פונ׳ם רוסישען פויער. די געשיכטע „ווי מען האט געשאפען רוסלאנד" און ווי סיביר איז קאלאניזירט געווארען, איז די געשיכטע פון די יאגד־ און האנדעל־ארטעלען ארער גילדען, וועלכע האבען געפיהרט צו די דארף־געמיינדען. איצטער געפינען מיר דעם ארטעל אומעטום: אין יעדער גרופע פויערים, וועלכע געהט אווק פון דעמזעלביגען דארף אויף ארבייט אין פאבריק, אין אלע בוי־ווערק פאכען, צווישען די פישער און די יענער, ביי די ארעסטאנטען אויפ׳ן וועג קיין סיביר, ביי די פאקענטרעגער אויף די אייזענבאהנען, די שיק־יונגען פון דער בערזע, די ארבייטער פון טאמאזשנע, אומעטום אין די דארף־אינדוסטריען, וועלכע בעשעפטיגען ביז זיעבען מיליאן מענשען — מיט איין וואָרט, מיר געפינען די ארטעלען פון קאפ ביז די פיס פון דער ארבייטס־וועלט, אי בעשטענדיגע אי צייטווייליגע, סיי פאר פראדוקציאן, סיי פאר קאנזומציאן אונטער זייערע אלע מעגליכע פארמען. גרויסע ארטעלען האלטען עד היום אין ארענדע א סך פיש־פאנג פלעצער אויף די טייכען וואס פאלען אריין אין קאספישען ים; דער טיף אוראל געהערט צו אלע אוראלער קאזאקען, וועלכע טיילען איין און טיילען איבער די פאנג־פלעצער — אפשר די רייכסטע אין דער וועלט — צווישען די דערפער, אהן שום ארריינמישען זיך פון דער זייט פון דער רעגיערונג. דער פיש־פאנג אויפ׳ן אוראל, די וואלגא און אלע טייכען פון צפון־דוסלאנד ווערט בעטריבען דורך ארטעלען. אחוץ אט די בעשטענדיגע ארגאניזאציעס זיינען פארען נאר אהן א

---

1) די 31,473 פראדוקטיווע־ און קאנזומענטען־פעראיינען פון מיטעל־רהיין האבען געווייזען ארום דעם יאהר 1890 א יעהרליכע הוצאה פון 18,437,500 פונט שטערלינג; 3,675,000 פונט זיינען בעוויליגט געווארען דורכ׳ן יאהר אין הלואות.

צאהל צייטווייליגע ארטעלען, וואס ווערען געשאפען פאר יעדען ספעציעלען צוועק. וועז צעהן אדער צוואנציג פויערים פון א געווי־סען געגענד קומען אין א גרויסער שטאדט ארבייטען אלס וועבער, סטאליארעס, מויערער, שיפ־בויער און דערגלייכען, ארגאניזירען זיי זיך אלע אין אן ארטעל. זיי דינגען א דירה, נעהמען א קעכין (זעהר אפט שטעלט זיך טהאן די ארבייט די פרוי פון איינעם פון זיי), קלייבען אוים א „סטאראסטא", עסען אלע אינאיינעם, און יעדער איינער צאהלט זיין חלק פאר'ן עסען און קווארטיר אין קאסע פון ארטעל. א פאדטיי ארעסטאנטען אויפ'ן וועג קיין סיביר טהוט אלעמאל אויך אזוי, און דער סטאראסטא, וואס זיי וועהלען אויס, איז דער אפיציעל־אנערקענטער פערמיטלער צווישען די ארעסטאנ־טען און דעם מיליטערישען הויפט פון דעם „קאנוואי", וואס פיהרט די ארעסטאנטען. אין די קאטארזשנע טורמעס האבען די ארעס־טירטע דיזעלביגע ארגאניזאציע. די פאקען־טרעגער אויף די באה־נען, די שיק־יונגען פון דער בערזשע, די ארבייטער אויפ'ן טאמא־זשנע, די שטאדטישע שליחות־טרעגער, וואס די ארגאניזאציע איז פעדאנטוואדטליך פאר יעדען מיטגליעדער, האבען אזא גוטע רעפו־טאציע, אז די סוהרים געטרויען אן ארטעל־מיטגליעד די גרעסטע סומע געלד אדער באנק־פאפירען. אין די בוי־ווערק פאבען ארגא־ניזירען זיך ארטעלען פון 10 ביז 200 מיטגליעדער, און די גרויסע פאדריאטשיקעס ציהען אלעמאל פאר צו האבען צו טהאן מיט אן ארטעל, איידער מיט בעזונדער־געדונגענע ארבייטער. די פראבע, וואס דאס קריעגס־מיניסטעריום האט ניט לאנג צוריק געמאכט, אריינצוטרעטען אין דירעקטע בעציהונגען מיט פראדוקטיוו־ארטע־לען, וואס האבען זיך ארגאניזירט אין די הויז־אינדוסטריען ספע־ציעל צוליעב דעם צוועק, און זיי געבען א בעשטעלונג אויף שטיוועל און אלעלייי מעשענע און אייזערנע ארטיקלען. האט זיך אדויסגע־צייגט העכסט צופריעדענשטעלענד; אזוי איז אויך די אייזענ־גיסערייי פון וואטקינסק, וואס די רעגיערונג האט אבגענעבען אין ארענדע צו אן ארבייטער־ארטעל, מיט א יאהר זיעבען־אבט צוריק, געווען א גרויסער ערפאלג.

מיר קאנען אט אזוי זעהן אין רוסלאנד, ווי די אלטע מיטעל־אלטערליכע אינסטיטוציע, וועלבע דער שטאאט האט ניט נעשטערט (וועניגסטענס אין איהר ניט־פארמעלער ערשיינונג), איז געבליבען

לעבען עד היום און נעהמט אָן די פערשיידענסטע פאָרמען לויט די פאָדערונגען פון דער מאָדערנער אינדוסטריע און האַנדעל. וואָס געהערט די באַלקאַנען, דער טערקישער אימפעריע און קאווקאז, האָבען די אלטע גילדען זיך אויפגעהאלטען דאָרטען אינגאנצען. די „עסנאפס" אין סערביען האָבען אינגאנצען אויפגעהאלטען זייער מיטעלאלטערלעכען כאראקטער: זיי שליסען איין אי די מייסטערס, אי די לוין־ארבייטער, זיי רעגולירען דעם פאַך און זיינען אויך אינסטיטוציעס פאר געגענזייטיגער שטיצע ביי דער ארבייט און אין פאל פון קראנקהייט.1) די „אמקארי" אויף קאווקאז, און דערהויפט אין טיפלים, האָבען נאָך אחוז אט די פונקציעס אויך א היבשען אייגפלום אויפ'ן מוניציפאלען לעבען.2)

אין פערבינדונג מיט די קאָאָפעראַציעס האָב איך אפשר אויך געדארפט דערמאָנען די אונטערשטיצונגס פעראיינען, די „אָרד פעלאָוס" פעראיינען, די קלובען אין די דערפער און שטעדט צו בעזאָרגען מעריצינישע בעהאנדלונג, די בעקליידונג- און בעערדיגונגס־פעראיינען, די קלייניע פעראיינען וואָס וועלען אָפט ארגאניזירט צוויששען די פאבריק־מיידלעך, וואו זיי צאָהלען איין עטליכע פענים א וואָך און דערנאָך ציהען זיי דורך א גורל די סומע פון א פונט שטערלינג, פאר וועלכער מען קען שוין עפעס קויפען, און אזוי ווייטער. אין אלע אזוינע פעראיינען און קלובען קאָן מען געפינען א רעכט ביסל געזעלשאפטליכקייט און לעבענס־פריידען, וועו אפילו דער „דעביט און קרעדיט" פון יעדען מיטגליעד וועלט געניט אויס־גערעכענט. עס זיינען אָבער פאראן אזוי פיעל געזעלשאפטען, וואָס זיינען געבויט אויף דער גרייטקייט צו אָפפערען צייט און געזונד, און אפילו דאָס לעבען, וועו נויטיג, אז מיר קאָנען פאָרבריינגען א סך ביישפיעלען פון די בעסטע פאָרמען פון געזעלשאפטליכער שטיצע.

צום אלעם ערשטען מוז מען דאָ דערמאָנען די רעטונגס־שיף געזעלשאפט („לייפבאָאט אסאָסיאיישאָן") אין ענגלאנד און אנדערע

---

1) „בריטיש קאָנסולאר רעפאָרט", אפריל 1889.

2) א וויכטיגע פאָרשונג וועגען דעם ענין איז פערעפענטליכט געוואָרען אין רוסיש, אין די „זאַפיסקי" פון דער קאָווקאָזער געאָגראָפישער געזעלשאפט, באַנד VI 2, טיפלים, 1891, פון ק. עגיאָזאָראָוו.

עהנליכע אינסטיטוציעס אויף קאנטינענט. די ענגלישע געזעל־שאפט האט איצט אריבער דריי הונדערט רעטונגס־שיפלעך אויף דעם ים־ברעג פון די ענגלישע אינזלען, און זי וואלט איצט שוין געהאט צוויי מאל אזוי פיעל שיפלעך, ווען די פישער־לייט וואלטען ניט נעווען אזוי ארעם, אז זיי האבען ניט ביכולת זיי צו קויפען. די מאנשאפטען פון די שיפלעך בעשטעהען אבער פון וואלונטערען, וועמעס גרייטקייט צו אפפערען זייער לעבען כדי צו ראטעווען מענ־שען, וועלכע זיינען זיי אבסאלוט פרעמד, האלט יעדען יאהר אויס די שטרענגסטע פראבע: יעדען ווינטער ווערען אייניגע פון די מוטיגסטע לעבענס־רעטער פערלארען אין די שטורעמדיגע וואסערען. און וועז מיר פרעגען אט די מענשען, וואס טרייבט זיי צו ריזיקירען זייער לעבען אפילו וועז עס איז ניטאקיין פערשטענדיגע אויסזיכט אויף ערפאלג, איז זייער ענטפער א שטיינער אזוי: א שרעקליכער שנעע־שטורעם, וואס האט געטריבען איבער'ן לאמאנש, האט געבר־שעווען אויף דעם פלאכען, זאמדיגען ברעג פון א קלייענעם דערפעל אין קענט, און אויפ'ן זאמד ניט ווייט פונ'ם דערפעל האט דער ים ארויסגעווארפען א קלייניע איין־זעגעל שיף, וואס איז געווען אנגע־לאדען מיט אפעלסינען. אין אט די ניט־טיעפע וואסערען קאן זיך נאר האלטען א פלאך־דעקינע לאדקע פון א גאנץ איינפאכער ארט, און ארויסשיפען זיך אין איהר אין אזא שטורעם־ווינד האט געהייסען זיך לאזען אויף א כמעט זיכערען טויט. און דאך האבען זיך די מענשען אוועקגעלאזט אין איהר, האבען געקעמפפט מיט'ן ווינד שטונדען לאנג, און די לאדקע האט זיך צוויי מאל איבערגעקערט. איין מאן איז דערטרונקען געווארען, די אנדערע האט דאס וואסער ארויסגעווארפען אויפ'ן ברעג. איינער פון אט די ארויסגעווא־רפענע, אן אינטעליגענטער בערג־וועכטער, איז אויף מארגען געפונען געווארען ליעגענדיג א צו'הרג'עטער און א האלב פערפראירענער אין שנעע. איך האב איהם געפרעגט, ווי אזוי האבען זיי זיך דאס בע־שלאסען צו מאכען אזא פערצווייפעלטען פערזוך? „איך וויים אליין ניט" — איז געווען זיין ענטפער: — „דארטען אין ים האבען זיך מענשען געטרונקען; דער גאנצער דארף איז געשטאנען אויפ'ן ברעג און אלע האבען געוואגט, אז עס וואלט געווען א פישוגעת צו לאזען זיך אויפ'ן ים, אז מיר וועלען קיינמאל ניט קאנען דורכשניי־דען די ברויזענדע וואלען. מיר האבען געזעהן פינף אדער זעקס

מענשען אנגעקלאמערט אן זעגעלבוים, וועלכע האבען אונז געגעבען פערצווייפעלטע סיגנאלען. מיר האבען אלע געפיהלט, אז מען מוז עפעס טהאן פאר זיי, אבער וואס האבען מיר געקאנט טהאן? עס איז אוועק איין שטונדע, צוויי שטונדען און מיר זיינען נאך אלץ דארט געשטאנען. עס איז אונז אלעמען געווען שווער אויפ'ן הארצען. מיט איינמאל האט זיך אונז געדאכט, אז מיר הערען זייער געשריי דורכ'ן פייפען פון שטורעם־ווינד: זיי האבען מיט זיך א קליין אינגעל. דאס האבען מיר שוין לענגער ניט געקאנט אויסהאלטען. „מיר מוזען גיהן", האבען מיר אלע אויף איין מאל אויסגערופען. די וויבער האבען אויך אזוי געזאגט; זיי וואלטען געקוקט אויף אונז ווי אויף פייגלינגע אויב מיר וואלטען ניט געגאנגען — הגם אויף מארגען האבען זיי געזאגט, אז מיר זיינען געווען נארען, וואס מיר זיינען געגאנגען... ווי איין מאן האבען מיר זיך געוואפנט אויף דער לאדקע און זיך אוועקגעלאזט. די לאדקע האט זיך איבערגעקערט, אבער מיר האבען זי וויעדער אויפגעשטעלט. דאס ערנסטע איז געווען, וען דער אומגליקליכער... האט זיך דערטרונקען ביי דער זייט פון לאדקע און מיר האבען איהם בשום אופן ניט געקאנט ראטעווען. דאן איז געקומען א מורא'דיגער וואל, די לאדקע האט זיך וויעדער איבערגעקערט און עס האט אונז ארויסגעוואלפען אויפ'ן ברעג. די מענשען פון שיף זיינען געראטעוועט געוואלרען דורך די לאדקע פון ד., און אונזער לאדקע האט מען געכאפט עטליכע מיל פון דאנען. מיך האט מען געפונען אויף מארגען אין שנעע."

דאס אייגענע געפיהל האט נעטריבען די מינען־גרעבער פון רהאנדא וואלעי, וען זיי זיינען געגאנגען ראטעווען זייערע חברים פון דער פערפלייצטער מינע. זיי האבען געמוזט דורכקריכען א קופה קויהלען פון 96 פוס דיק, כדי צוצוקומען צו זייערע לעבעדיגבעגראבענע חברים. אבער וען עס איז זיי נאך געבליבען, וכ צוקריכען 9 פוס, האט זיי ארומגעכאפט דער מינען־גאז. זייערע לאמפען האבען זיך אויסגעלאשען און זיי האבען זיך געמוזט צוריקציהען. ארבייטען אונטער אזוינע אומשטענדען האט געהייסען דיזיקירען יעדען אויגענבליק צוריסען צו ווערען פון אן עקספלאזיאן. אבער דאס קלאפען פון די בעגראבענע ארבייטער האט זיך נאך אלץ געהערט, די מענשען האבען נאך געלעבט און גערופען נאך הילף, און עטליכע

מינען־ארבייטער האָבען זיך פרייווילינ ארויסגערופען צו ריזיקירען מיט'ן לעבען און געהן זיי ראַטעווען; און בעת זיי זיינען ארונטער אין דער מינע, האָבען זייערע ווייבער זיי נאָכגעקוקט מיט שטילע טרערען אין די אויגען — אָבער קיין וואָרט האָבען זיי ניט געזאָגט זיי אָבצוהאַלטען.

אָט דאָס איז דער תמצית פון דער מענשליכער פסיכאָלאָגיע. אחוץ אויפ'ן שלאַכטפעלד, וואו מענשען ווערען צורייצט ביז משוגעת, „קאָנען זיי ניט אריבערטראָגען" אויפרופען נאָך הילף, ביז וואַנען זיי ענטפערען ניט אויף זיי. דער העלד געהט, און וואָס דער העלד טהוט, פיהלען א ל ע, אַז זיי מוזען עס אויך טהאָן. די סאָפיזמען פון מוח קאָנען ניט בייקומען דעם געפיהל פון געגענזייטיגער הילף, ווייל דאָס געפיהל האָט זיך איינגעזויגען אין בלוט דורך טויזענדער יאָהרען פון מענשליכען געזעלשאַפטליכען לעבען און הונדערטער טויזענדער יאָהרען פון פאָר־מענשליכען לעבען אין געזעלשאַפטען.

מען קאָן אונז אָבער פרעגען: „און וואָס וועסטו זאָגען וועגען דעם פאַל אין הייד־פאַרק, וואו מענשען זיינען דערטרונקען געוואָרען אין דעם סערפענטיין־טייך אין מיטען פון א גרויסען עולם, פון וועלכען קיינער האָט זיך ניט א ריהר געטהאָן זיי צו ראַטעווען? אָדער וואָס קאָן מען זאָגען וועגען דעם קינד, וואָס איז אריינגעפאַלען אין רידזשענט'ס פאַרק קאַנאַל — אויך אין געגענוואַרט פון א יום־טוב'דיגען עולם — און איז גערעטעט געוואָרען נור דורך דעם איינ־פאַל פון א מיידעל, וואָס האָט אריינגעלאָזען אין וואַסער א ניו־פאָנדלאַנד הונד, וועלכער האָט איהם ארויסגעשלעפט?" דער ענט־פער אויף דעם איז גאַנץ פשוט. דער מענש איז א פראָדוקט אי פון זיינע מיטגעבוירענע אינסטינקטען, אי פון זיין ערציהונג. ביי די מינען־ארבייטער און די זעע־לייט רופען ארויס זייער געמיינשאַפט־ליכע בעשעפטיגונג און זייער טאָג־טעגליך נאָהענטעס צוזאַמענ־לעבען א געפיהל פון סאָלידאַריטעט, און די געפאַהרען, וואָס דינגלען זיי ארום, ערציהען אין זיי מוט און טאַפפערקייט. פערקעהרט וויע־דער, אין די שטעדט, וואו עס פעהלען אַזוינע געמיינשאַפטליכע אינ־טערעסען, האָדעוועט זיך אויס א גלייכגילטיגקייט, און דער מוט און די טאַפפערקייט, וועלכע האָבען זעלטען א געלעגענהייט זיך ארויסצואווייזען, פערשווינדען אָדער געהען אַוועק אין אַן אַנדער ריכטונג. אחוץ דעם לעבט אין די דערפער פון די מינען־ארבייטער

און די פישער־לייט די טראדיציע פון דעם עלד פון דער מינע און פון ים, ארומגעוויקעלט אין א פאעטישען גלאנץ. וואסערע טראדיציעס קאן אבער האבען דער ערב־רב פון א לאנדאנער עולם? די איינציגע טראדיציעס, וואס זיי וואלטען געקאנט האבען געמיינט שאפטליך, האט געראפט געשאפען ווערען פון דער ליטעראטור; אבער אזא ליטעראטור, וואס זאל זיך פערגלייכען מיט די דאפישע העלדען־געשיכטען, איז כמעט ניט בנמצא. די גייסטליכע פלייסען זיך נאר צו בעווייזען, אז אלץ וואס שטאמט פון דער מענשליכער נאטור איז זינדיג. און אז אל דאס גוטס אין מענשען קומט פון אן איבערנאטירליכען אורשפרונג, און זיי איינאירערן מהרסטענטיילס די פאקטען, וועלכע קאנען זיי ניט דיענען פאר א ביישפיעל פון הימלישער בעגייסטערונג אדער גאט'ס גנאד. און וואס געהערט די וועלטליכע שרייבער, איז זייער אויפמערקזאמקייט געריכטעט נאר אויף איין סארט הראיזם — דער הראיזם, וואס פערשטארקט דעם גערואנק פון שטאלז. זיי בעוואונדערען נאר דעם רוימישען העלד, אדער דעם סאלדאט אויפ'ן שלאכטפעלד, און געהען פערביי די העלדישקייט פון פישער, ניט שענקענדיג איהם קיין שום אויפמערקזאמקייט. דער דיכטער און דער מאלער קאנען נאטירליך אמאל ווערען נעריהרט פון דער שהנקייט פון דעם מענשען'ס הארץ בכלל; אבער זיי קענען נאר זעלטען־ווען דאס לעבען פון די ארימע קלאסען, און בעת זיי קאנען בעזונגען אדער מאלען דעם רוימער אדער דעם קריעגס־העלד אין דער קאנווענציאנעלער אומגעבונג, קאנען זיי ניט איינדרוקספול בעזונגען אדער מאלען דעם העלד, וואס בעגעהט זיינע העלדישקייטען אין די בעשיידענע אומגעבונגען, וועלכע זיינען זיי פרעמד. וועז זיי וואגען דאס צו טהאן, קומט עס דערפאר ארויס נישט מהר ווי א פוסטע פראזע.1)

---

1) ענטלופען פון א פראנצויזישער טורמע איז זעהר שווער; אמאל אבער האט געטראפען, אז אן ארעסטאנט איז אין יאהר 1884 אדער 1885 ענטלאפען פון אוינער פון די פראנצויזישע טורמעס. עס האט איהם אבגעגאלטען אויסצובעהאלטען זיך דעם גאנצען טאג, אבוואויל מען האט באלד געקלאפט טרעוואגע און די פויערים פון דעם געגענד האבען איהם אומעטום ארומגעזוכט. דעם נעקסטען טאג איז ער געלעגען פערבארגען אין א גראבען, דערביי נעבען א קלוינעם דערפעל. מעגליך אז ער האט

די אונצעהליגע פעראיינען, קלובען און פערבאנדען פאר די צוועקען פון צייט־פערטרייב, פון שטודיום און פאַרשונג, פון בילדונג און אזוי ווייטער, וועלכע זיינען אין דער לעצטער צייט אזויפיעל אויסגעוואקסען, אז עס וואלט געמומען יאהרען בלויז אויסצורעכענען זייערע נעמען, זיינען נאך אן אויסדרוק פון דער אייביג־ווירקענדער טענדענץ, וואס רופט די מענשען צו פעראייניגונג און געגענזייטיגער שטיצע. אייניגע פון אט די פעראיינען, גלייך ווי די מחנות יונגע פויגלען פון פערשיידענע מינים, וואס קומען צוזאמען אין הערבסט, האבען דעם אייניגען צוועק צו געניסען דאס לעבען אינאייגעם. יעדער דאַרף אין ענגלאנד, דער שוויץ, דייטשלאנד און אזוי ווייטער,

---

געוואלט גנב'ענען עפעס עסען, אדער וועלכע עס איז קליידער, כדי צו קאנען אראבוואַרפען פון זיך זייענ טורמע־קליידער. אזוי ווי ער איז געלעגען אין גראבען, האט דערווייל אויכגעבראכען א פייער אין דאַרף. ער האט געזעהן ווי א פרוי איז ארויסגעלאפען פון איינעם פון די ברענענדיגע הייזער און האט געהערט פערצווייפעלטע געשריייען, זיך בעטענדיג מען זאל רעטטעווען איהר קינד אין אן אויבערשטען עטאזש פון א ברענענדיג הויז. קיין איינער האט זיך ניט אבגערופען. דאן איז דער ענטלאפענער ארעסטאנט ארויסגעשפרונגען פון זיין בעהעלטענישׂ, האט זיך ארויסגעריסען אין פייער, און מיט א פער'שרפה'טען געזיכט און אנגעבונדענע קליידער האט ער ארויסגעבראכט דאס קינד א לעבעדיגס פון פייער און אבגעגעבען דער מוטער. פערשטעהט זיך, דער זשאנדארם, וועלכער איז דערצו גלייך אנגעקומען, האט איהם באלד ארעסטירט אויפ'ן ארט. מען האט איהם אוועקגעפיהרט צוריק אין טורמע. אלע פראנצויזישע צייטונגען האבען בעשריעבען די פאסירונג, אבער קיינע פון זיי האט זיך ניט אינטערעסירט צו פערלאנגען אז מען זאל איהם בעפרייען. ווען ער וואלט בעשיצט א טורמע־וועכטער פון אן אנפאל פון זיינעם א חבר־ארעסטאנט, וואלט מען געמאכט פון איהם א העלד. אבער זיין טהאט איז נאר געווען מענשליך, זי האט דעם שטאאט־אידעאל ניט געבראכט קיין נוצען, ער אליין האט עס ניט צוגעשריבען צו א פלוצלימדיגע בעגייסטערונג פון גאט'ס גנאד — איז עס געווען גענוג מען זאל איהם גלייך פערגעסען. אפשר האט מען איהם נאך מוסיף געווען זעקס אדער צוועלף מאנאט טורמע פאר וואס ער האט גע'גנב'עט — דעם „שטאאטס אויגענטום" — די טורמע קליידער.

האָט זיינע קריקעט־, פוסבאָל־, טענים־, קעגל־, אָדער טויבען־קלובען, מוזיקאַלע אָדער געזאַנג־פעראיינען. אַנדערע פעראיינען זיינען נאָך מעהר פערשפרייט, און אייניגע, ווי צום ביישפיעל דער פערבאַנד פון בייסיקל־פאָהרער, האָט פלוצלינג זיך מורא׳דיג ענט־וויקעלט. הגם די מיטגליעדער פון אָט דעם פערבאַנד האָבען צווישען זיך גאָר ניט געמיינשאפטליכעס, אחוץ זייער ליעבע צו פאָהרען בייסיקל, האָט זיך שוין אויסגעבילדעט צווישען זיי א מין פריי־מאַסאָנערי פאַר געגענזייטיגער הילף, דערהויפט אין די ווייטע, פער־וואַרפענע העקען, וואו עס קומען וועניג בייסיקליסטען צופאָהרען. זיי קוקען אויף א „סי איי סי" קלוב (סייקליסטס׳ אַלייאַנס קלאַב) אין א דאָרף, ווי אויף אן אייגענער היים, און פיעלע פעסטע פריינד־שאפטען זיינען געשלאָסען געוואָרען אויף זייער יעהרליכען צונויפ־פאָהר. די „קעגל־ברידער" אין דיטשלאַנד זיינען אן עהנליכע געזעלשאפט; אזוי אויך די טורנ־פעראיינען (וועלכע האָבען 300,000 מיטגליעדער אין דייטשלאַנד), די ניט־פאָרמעלע ברודערשאפט פון רודערער (וואָס שיפען זיך אויף די טייכען) אין פראַנקרייך, די יאַכט־קלובען, א. אז. וו. אזוינע פעראיינען, פערשטעהט זיך, ענדערן ניט די עקאַנאָמישע סטרוקטור פון דער געזעלשאפט, זיי העלפען אָבער, דערהויפט אין די קלייניע שטעדטלעך, צו פערגעסטען די סאָציאַלע אונטערשיעדען, און אזוי ווי זיי האָבען אַלע א טענדענץ צוזאַמענ־צושליסען זיך אין גרויסע נאָציאָנאַלע און אינטערנאָציאָנאַלע פער־באַנדען, העלפען זיי גאַנץ זיכער דעם וואוקס פון פערזענליכען פרייהייט אין קלייניגקייטען, וואָס זיינען צושפרייט אין אַלע טיילען פון דער וועלט.

די אַלפען־פעראיינען, דער יאַגד־שוטץ־פעראיין אין דייטש־לאַנד, וועלכער האָט אריבער 100,000 מיטגליעדער — יעגער, שטר־דירטע וואַלד־קענער, זאָאָלאָגען און גלאַט נאַטור־ליעבהאָבער — און די אינטערנאָציאָנאַלע אָרגניזאַציע געזעלשאפט, וועלכע שליסט איין, זאָאָלאָגען, פויגעל־ציכטער און אינפאָכע דייטשע פויערים, טראָגען אויף דעמזעלביגען כאַראַקטער. זיי האָבען ניט נאָר אויפגעטהאָן אין עטליכע יאָהר א גרויסע מאָס זעהר ניצליכע אר־בייט, וואָס נאָר גרויסע געזעלשאפטען קאָנען דיכטיג טהאָן (צונויפ־שטעלען לאַנדקאַרטען, בויען שוטץ־הייזער, בערג־וועגען; פאָרשונ־

גען פון טהיער־לעבען, פון שערליכע אינזעקטען, פון פויגעל־וואנדע־רונגען א. אז. וו.), נאר זיי שאפען אויך נייע פערבינדונגען צווישען מענשען. צווייי בערג־קלעטערער פון פערשיידענע נאציאנאליטע־טען, וועלכע בעגעגענען זיך אין א שוטץ־הויז אויף קאווקאז, אדער דער פראפעסאר און דער פויער, ביידע אַרניטאלאָגען, וועלכע פער־וויילען אין איין הויז, זיינען שוין מעהר ניט קיין פרעמדע אויינע מיט די אנדערע. אזוי אויך די „אנקעל טאבי'ס סאסייעטי" פון ניו־קאסעל, וועלכע האָט געווירקט אויף איבער 300,000 אינגלעך און מיידלעך זיי זאלען קיינמאל ניט פערניכטען די פויגעל־נעסטען און זאלען זיך בעגעהן גוטהערציג מיט אלע בעלי־חיים, האָט זיכער אויפגעטהאן א סך מעהר פאר דער ענטוויקלונג פון מענשליכע גע־פיהלען און צו שאפען א געשמאק פאר נאטור־וויסענשאפט, איידער הונדערטער מאראל־פרעדיגער און די מעהרסטע פון אונזערע שולען.

מיר קאָנען ניט אויסלאָזען, אפילו אין אָט דער שנעלער איבער־זיכט, די טויזענדער וויסענשאפטליכע, ליטעראריש, קינסטלערישע און בילדונגס־געזעלשאפטען. ביז איצטער האָבען די וויסענשאפט־ליכע קערפערשאפטען, וועלכע דער שטאָט האָט געגעבען קאָנטראָלירט און אָפט אויך אונטערשטיצט, זיך אין אלגעמיין בעווען אין א גאנץ ענגען קרייז, און אָפט האָט מען אויך זיי געקוקט אייגפאך וווי אויף גלעגענהייטען צו בעקומען א שטאָט־שטעלע, בעת די שמאלקייט גופא פון זייער קרייז האָט אהן צווייפעל געפיהרט צו קלייליכע אייפערזוכט מחליקות. ביי דעם אלעם איז עס דאָך א פאקט, אז אפילו אזוינע געזעלשאפטען פערגלעטען אויך ביז א געוויסער מאָס די חלוקים פון יחוס, פון פאָליטיק און פון דעליגיע; בעת אין די קלענערע און וויייטערע שטעדטלעך ווערען די וויסענשאפטליכע, געאָגראפישע אדער מוזיקאליש גלעזעלשאפטען, דערהויפט יענע, וועלכע אפעלירען צו א גרעסערען קרייז פון אמאטערען, קלייניע צענ־טערס פון אינטעלעקטועלען לעבען — א מין רינג, וואָס קייטעלט צוזאמען דאָס ברעקעל שטעדטעל מיט דער גרויסער, בריייטער וועלט, און א פלאץ וואו מענשען פון זעהר פערשיידענע פאזיציעס בעגע־גענען זיך אויף א גלייכען פוס. כדי צו קאָנען אבשאצען דעם פולען ווערטה פון אזוינע צענטערס, מוז מען זיך בעקענען מיט זיי, צום ביישפיעל, אין סיביר. וואָס געהערט די אונצעהליגע ערציהונגס און בילדונגס פעראיינען, וועלכע הויבען ערשט איצט אָן ארונטער־

צוזעצען די מאָנאָפּאָל פון שטאַאַט און קירך איבער דער ערציהונג, איז גאַנץ זיכער, אַז זיי וועלען אין אַ קורצער צייט ווערען די הויפּט קראַפט אויף אָט דעם געביעט. די פרעבעל פעראיינען האָבען מיר שוין צו פערדאַנקען דעם קינדערגאַרטען סיסטעם, און די פיעלע פאָרמעלע און ניט־פאָרמעלע בילדונגס־געזעלשאפטען האָבען מיר צו פערדאַנקען דעם הויכען מאַסשטאַב פון פרויען־בילדונג אין רוסלאנד, אבוואויל די דאָזיגע געזעלשאפטען און גרופּען האָבען די גאַנצע צייט געהאַט צו קעמפּפען געגען דעם ווידערשטאַנד פון דער מעכטיגער רעגירונג. 1) עס איז בעקאַנט, אַז די פערשיידענע פּעדאַגאָגישע געזעלשאפטען אין דייטשלאנד האָבען אויפגעטהאָן פיעל גוטעס אין אויסארבייטען די היינטיגע מעטאָדען ווי צו לערנען וויסענשאפטען אין די פאָלקסשולען. אין די דאָזיגע געזעלשאפטען געפינען אויך די לעהרער זייער בעסטע שטיצע. ווי עלענד וואָלט דער איבערגעארבייטער און ווענינ־בעצאָהלטער לעהרער זיך גע־פיהלט אָהן זייער הילף! 2)

---

1) דער מעדיצינישער אינסטיטוט פאַר פרויען (וואָס האָט געגעבען רוסלאנד דאָס גרעסטע טייל פון איהרע 700 פרויען־דאָקטוירים), די פיער שולען וואָס רופען זיך „די העכערע פרויען־קורסען", אין וועלכע עס זיינען געווען אין יאָהר 1887, ווען מען האָט זיי צוגעמאַכט, אַרום טויזענד סטודענטינס, (זיי זיינען וויעדער געעפענט געוואָרען אין יאָהר 1895), און די העכערע קאָמערץ־שול פאַר פרויען, זיינען דורכאויס אַ רעזולטאַט פון דער ארבייט פון די דאָזיגע פּריוואַטע געזעלשאַפטען. די זעלבע געזעלשאַפטען האָבען מיר צו פערדאַנקען דעם הויכען מאַסשטאַב, וואָס די פרויען־גימנאַזיען האָבען דערגרייכט זינט זיי האָבען זיך גע־עפענט אין די 60יגער יאָהרען. די הונדערט גימנאַזיען, וואָס זיינען איצט צעשפּרייט איבער דער גאַנצער אימפּעריע (מיט איבער 70,000 שילער), פערגלייכען זיך מיט די היי־סקולס פאר מיידלעך אין ענגלאַנד; אַלע לעהרער אָבער מוזען זיין געענדיגטע פון אוניווערזיטעטען.

2) דער „פעראיין פיר פערברייטונג געמיינניצליכער קענטניסע", הגם ער צעהלט מעהר ווי 5,500 מיטגליעדער, האָט שוין געעפענט מעהר ווי 1000עפענטליכע און שול ביבליאָטעקען, האָט אָרגאַניזירט טויזענדע לעקציעס און האָט אָבגעדרוקט העכסט ווערטהפולע ביכער.

אט די אלע פעראיינען, געזעלשאפטען, ברודערשאפטען, פער־
באנדען, אינסטיטוטען און אזוי ווייטער, וועלכע צעהלען זיך
איצטער אין די צעהנדליגע טויזענדער אין אייראפא אליין, און פון
וועלכע יערער אייניצעלנער פעראיין שטעלט מיט זיך פאר אן אונ־
געהויערע סומע פון פרייוויליגע, אונאייגענוציגע און ניט־בעצאהל־
טע אדער ניט־גענוג בעצאהלטע ארבייט — וואס זיינען זיי אויב ניט
אזויפיעל ערשיינונגען, אונטער אן אונענדליכער פערשיידענהייט פון
פארמען, פון דערזעלביגער אייביג־לעבענדער מענשליכער טענדענץ
צו געגענזייטיגער הילף און אונטערשטיצונג? כמעט דריי הונדערט
יאהר האט מען די מענשען ניט דערלאזען פערבינדען זיך אפילו פאר
ליטעראריש, קינסטלעריש און בילדונגם צוועקען. געזעלשאפטען
האבען זיך געקאנט ארגאניזירען נאר מיט דעם וויסען און אונטער'ן
שוץ פון דער רעגירונג אדער פון דער קירך, אדער זיי האבען געמוזט
עקזיסטירען אלס געהיים־געזעלשאפטען, א שטייגער ווי די פריי־
מאסאנען. איצטער אבער אז דער ווידערשטאנד פון שטאאט איז
געברעכען, וואקסען זיי אויס אומעטום און כאפען ארום אלע פיעל־
זייטיגע צווייגען פון מענשליכער טהעטיגקייט. זיי הויבען אן
בעקומען אן אינטערנאציאנאלען כאראקטער און העלפען בלי ספק
— ביז אזא גראד, וואס מיר האבען ביז איצט נאך ניט געקאנט
אבשאצען, — ארונטערצובראכען די וועגט, וואס די רעגירונגען
האבען אויפגעבויט צווישען די נאציאנאליטעטען. טראץ די קנאה,
וואס וועלט ערצויגען פון דער סוחרישער קאנקורענץ, און טראץ די
שנאה, וואס וועלט ארויסגערופען דורך די רוחות פון א צעפוילטער
פערגאנגענהייט, וואקסט דאס בעוואוסטזיין פון אינטערנאציאנאלער
סאלידאריטעט אי צווישען די לייטענדע גייסטער פון דער וועלט,
אי צווישען די ארבייטער־מאסען, זינט זיי האבען אויך געוואונען
דאס רעכט פון אינטערנאציאנאלע בעציהונגען. און עס איז דערביי
קיין ספק ניט, אז אט דער נייסט פון סאלידאריטעט האט געהאט א
געווייסען איינפלוס ניט צו דערלאזען צו א אייראפעאישען קריעג
אין די לעצטע דרייסיג יאהר.

די רעליגיעזע וואוילטהעטיגקייט־פעראיינען, וועלכע שטעלען
אויך פאר מיט זיך א גאנצע וועלט פון ארבייט, מוזען גאנץ זיכער
דאָ אויך דערמאנט ווערען. עס איז קיין שום ספק ניט, אז די
גרויסע מעהרהייט פון זייערע מיטגליעדער ווערען בעוועגט פון די

זעלביגע געגענזייטיגע הילף־געפיהלען, וועלכע ליגען אין דער טבע פון דער גאנצער מענשהייט. ליידער ווילען די רעליגיעזע לעהרער פון די מענשען דוקא צושרייבען די דאזיגע געפיהלען צו אן איבער־נאטירליכען מקור. פיעלע פון זיי מאכען די בעהויפטונג, אז בעוואוסטזיניג געהאלטן ניט דער מענש דעם רוף פון געגענזייטיגער הילף, כל זמן ער ווערט ניט אויפגעקלערט דורך די לעהרען פון דער בעשטימטער רעליגיאן, וועלכע זיי פערטרעטען, און די מייסטע פון זיי, אזוי ווי סען אוגוסטין, ווילען ניט צוגעבען, אז די „היידנישע ווילדע" בעזיצען אזוינע געפיהלען. מעהר ווי דאס, דאס ערשטע קריסטענטום, ווי אלע אנדערע רעליגיאנען, האט אייגענטליך טאקע אפגעלירט צו די בריידע מענשליכע געפיהלען פון געגענזייטיגער הילף און סימפאטיע; די קריסטליכע קירך אבער האט געהאלפען דעם שטאאט אויסראטען אלע בעשטעהענדע אינסטיטוציעס פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וועלכע זיינען עלטער פאר איהר, אדער האבען זיך ענטוויקעלט אויסער איהר. און אנשטאט ג ע ג ע נ ז י ט י ג ע ר הילף, וואס יעדער ווילדער רעבענט, אז ער איז עס שולדיג זיין שטאם־ברודער, האט זי געפרעדיגט צ ד ק ה, וועלכע טראגט דעם כאראקטער פון א הימעלשער בעגייסטערונג און ממילא שליעסט עס איין א געוויסע גדלות אין דעם וואס ניט, איבער דעם וואס נעהמט. מיט אט דער בעגרעניצונג, אבער אהן א שום כונה צו בעליידיגען יענע, וואס האלטען זיך פאר אן אויסדערוועהלטע קערפערשאפט, בעת זיי טהוען איינפאך מענשליכע טהאטען, מעגען מיר זיכער בעטראכטען די זעהר גרויסע צאהל רעליגיעזע וואוילטהעטיגקייט־פעראיינען אלס א פאלגע פון דערזעלביגער געגענזייטיגער הילף־טענדענץ.

אט די אלע פאקטען בעווייזען, אז דאס אונבעקימערטע האבעווען פאר די פערזענליכע אינטערעסען, ניט האבענדיג קיין איינזעהעניש מיט די בעדערפענישען פון אנדערע מענשען, איז ניט דער איינציגער כאראקטער־שטריך פון היינטיגען לעבען. נעבען אט דער ענאיסטישער שטרעמונג, וועלכע פאדערט אזוי גאוה'דיג די ראליע פון פיהרערשאפט אין די מענשליכע עסקים, בעמערקען מיר א הארטנעקיגען קאמפף פון די דארפישע און ארבייטער־בעפעלקערונגען וויעדער איינצופיהרען בעשטעדיגע אינסטיטוציעס פון גע־

געגנזייטיגער הילף און שטיצע: און מיר ענטדעקען א ווייט־פער־שפרייטע בעווענונג אין אלע קלאסען פון דער געזעלשאפט, וואס שטרעבט איינצופיהרען אלערלי פערשיידענע, מעהר אדער וועניגער בעשטענדיגע, אינסטיטוציעס צוליעב דעמזעלביגען צוועק. אבער וען מיר געהען איבער פון דעם עפענטליכען לעבען צום פריוואט־לעבען פון דעם היינטיגען מענשען, ענטדעקען מיר וויעדער גאר א נייע, זעהר בריטע וועלט פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וועלכע גאר נאר דערפאר דורך אונבעמערקט פון די מעהרסטע סאציאלאגען, וויל זי איז בעשרענקט אויף דעם ענגסטען קרייז פון דער פאמיליע און פערזענליכער פריינדשאפט. 1)

---

1) זעהר וועניגע סאציאלאגישע שרייבער האבען דעם ענין גע־שענקען זייער אויפמערקזאמקייט. דר. איהרינג איז אייניגע פון זיי און זיין ארבייט איז זעהר לעהרריך. וועגן אט דער גרויסער דיוטשער יוריסט האט אנגעפאנגען זיין פילאסאפיש ווערק „דער צוועק אים רעכט", האט ער געהאט בכונה צו אונטערזוכען „די טרייבקרעפטען, וועלכע רופען ארוים דעם געזעלשאפטליכען פארטשריט און האלטען איהם אויף" און אויף דעם וועג געפינען „די בעארייע פון דעם געזעלשאפטליכען מענשען". ער האט צוערשט אונטערזוכט די עגאאיסטישע קרעפטען, אויסלישליסענדיג דעם היינטיגען לוין־סיסטעם און דעם צוואנג אין די פערשיידענע פאר־ליטישע און סאציאלע געזעצען. און לויט זיין געניי־אויסגעארבייטען פלאן, האט ער געהאט בכונה אבצוגעבען דעם לעצטען פאראגראף פון זיין ווערק פאר די עטהישע קרעפטען — דעם פליכט־געפיהל פון געגענזייטיגער ליעבע — וועלכע דיעזען דעמזעלביגען צוועק. וועז ער האט אבער גענומען אונטערזוכען די סאציאלע פונקציעס פון אט די צוויי פאקטארען, האט ער געמוזט אנשרייבען א צווייטען באנד, צוויי מאל אזוי גרויס ווי דער ערשטער, און דאך האט ער בעוויזען צו בעהאנדלען נישט מעהר ווי די פערזענליכע פאקטארען, פאר וועלכע מיר קאנען אין די וויטערדיגע זייטען אבגעבען בלויז א פאר שורות. ל. דארגון האט בעהאנדעלט דעמ־זעלביגען געדאנק אין זיין בוך „עגאיזמוס אונד אלטרואיזמוס אין דער נאציאנאלעקאנאמיע", לייפציג, 1885, און האט צוגעגעבען אויניגע נייע פאקטען. ביכנער'ס „ליעבע" און אויניגע בעארבייטונגען פון דעם בוך, וואס זיינען ערשיענען אין ענגלאנד און אמעריקא, בעהאנדלען דעמזעל־ביגען ענין.

אונטער דעם היינטיגען געזעלשאפטליכען סיסטעם זיינען אלע פעראייניגונגס־בענדער צווישען די איינוואוינער פון איין גאס אדער איין נאכבארשאפט אויפגעלעזט געוואָרען. אין די רייכערע קוואַרטאַלען פון די גרעסערע שטעדט לעבען מענשען אינאיינעם און ווייסען אפילו ניט ווער עס זיינען זייערע שכנים פון דער צווייטער טהיר. אין די גאסען אבער וואו די מאסען וואוינען, קענען די מענשען איינער דעם אנדערן זעהר גוט און קומען נאכאנאנד אין געגענזייטיגער בעריהרונג. נאטירליך, קליינליכע מחליקות קומען פאר אין די געדיכטע געזעלעך אזוי גוט ווי אנדערסוואו; עס וואקסען אבער אוים געווייסע גרופיהונגען לויט די פערזענליכע נייגונגען, און אין אזוינע קרייזען קומט פאר אזויפיעל געגענזייטיגע הילף, פון וועלכער די רייכערע קלאסען האבען קיין בעגריף ניט. וועו מיר קוקען זיך צו, צום ביישפיעל, צו די קינדער פון אן אָרימער נאכבארשאפט, וועלכע שפיעלען זיך אויף גאס, אויפ'ן קירך־הויף, אדער אויף א פעלד, בעמערקען מיר גלייך, אז עס עקזיסטירט צווישען זיי אן ענגער צונויפבונד, וועו אפילו זיי רייסען זיך ארום צווישען זיך; און אז דער־דאזיגער צונויפבונד בעשיצט זיי פון אלערליי סאָרטען אומגליקען. זאל א קינד זיך נייגעריג אייגבויגען א קוק צו טהאן איבער א גראבען וואו מען לעגט א וואסער־טרויב, שרייט גלייך אוים אנאנדער פיצעל קינד: „געה אוועק, 'עסט קריגען די קדחות־פיבער פון דעם גראבען!" „ניט קלעטער דאָרטען אויפ'ן וואנד, דער באהן 'עט דיך איבערפאהרען אויב דו'סט ארונטערפאלען! געה ניט צו נאהענט צו דער קאנאוו! עס ניט די יאגדעס, ס'איז סם — דו וועסט שטאָרבען!" דאָס זיינען די ערשטע לעקציעס, וואס דאס קליינוואַרג בעקומט, וועו עס קומט זיך צונויף מיט זיינע חברים אין דרויסען. קיפיעל קינדער, וואס זייערע שפיעל־פלעצער זיינען די טראטואָרען ארום „די ארבייטערס' מוסטער־הייזער", אדער די ברעגען פון טייך און די בריקען איבער די קאנאלען, וואלטען איבערגעפארען געוואָרען פון די וועגענער, אדער וואלטען דערטרונקען געוואָרען אין די שמוציגע וואסערן, וועו עס וואלט ניט געווען אם דער סאָרט געגענזייטיגער הילף! און וועו עס טרעפט, אז א בחור'ל איז אריינגעפאלען אין א קאנאוו, אדער א מיידעלע מיט לאנגע צעפלעך האט זיך דאך ארונטער־געקוקעט אין וואסער אריין, הויבען די חברה־קינדער אויף אזא מין

נעשריי, אז די גאנצע נאכבארשאפט לויפט זיך צונויף געבען הילף.

דאן קומט דער פערבאנד פון די מוטערס. „איהר קאָנט זיך גאָר ניט פֿאָרשטעלען" (האָט מיר אונלענגסט דערצעהלט א פרוי א דאָקטאָר, וועלכע וואוינט אין אן ארימער נאכבארשאפט) „ווי־פיעל זיי העלפען איינע די אנדערע. וועז א פרוי האָט גאָרנישט צוגעגרייט, אָדער האָט ניט געהאט מיט וואָס צוצוגרייטען, פֿאר'ן קינד וואָס זי האָט ערווארטעט — און ווי אָפט דאָס טרעפט! — ברייגען אלע שכנות, יעדערע עפעס־וואָס, פֿאר דעם ניי־געבוירענעם. איין שכנה פֿאסט אויף די קינדער, אנאנדערע קומט אריין אכטונג געבען אויפ'ן הויז, די גאנצע צייט וואָס די מוטער ליגט אין קינפּעט". דאָס איז א געווהנליכע ערשיינונג; אלע וואָס לעבען צווישען די ארימע דערצעהלען וועגען דעם. מיט טויזענדערליי קלייניגקייטען אונטערשטיצען די מוטערס איינע די אנדערע און גיבען אכטונג אויף פרעמדע קינדער. א דאמע פון די רייכערע קלאסען מוז זיך אויסלערנען א געוויסע איינגעהאלטענקייט — צי עס איז גוט אזוי, צי שלעכט, זאלען זיי אליין בעשליסען — צו קאָנען פערבייגעהן א דערפרוירען און הונגעריג קינד אין גאס, ניט בעמערקענדיג עס. די מוטערס אבער פון די ארימערע קלאסען האבען עס זיך ניט אויסגעלערנט. זיי קאָנען ניט פערטראָגען דאָס אנבליק פון א הונגעריגען קינד; זיי מוזען איהם געבען עסען, און זיי גיבען טאקע. „וועז די שול־קינדער בעטען ברויט, איז זעלטען אז די ארימע זאָגען זיי אָב, אָדער ריכטיגער — זיי זאָגען זיי קיינמאל ניט אָב". שרייבט מיר א פרייגדין, וועלכע האָט עטליכע יאָהר געארבייט אין וויהייטשעפעל, אין פערבינדונג מיט אן ארבייטער־קלוב. אבער אפשר וועלען מיר בעסער געבען נאָך עטליכע אויסצוגען פון איהר בריעף: —

„אויפֿאסען אויף א קראנקען שכן אָדער שכנה, ניט דערוואָרטענדיג די מינדסטע געצאָהלט דערפֿאר, איז אן אלגעמיינער רעגעל צווישען די ארבייטער. דאסגלייבען, וועז א פרוי האָט קלייניע קינדער און מוז געהן ארבייטען, גיט אנאנדער מוטער אכטונג אויף די קינדער."

„וועז די ארבייטער וואלטען זיך אייגער דעם אנדערן ניט אויס־געהאלפען, וואלטען זיי גארניט געקאָנט עקזיסטירען. יעדע פאמיליען, וועלכע העלפען אייגער דעם אנדערן נאכאנאנד מיט געלד, מיט עסען, מיט קויהלען, וועלכע העלפען אויסהאדעווען די קינדער, העלפען אין א צייט

פון קראַנקהייט, אָדער ווען אויגער שטאַרבט אין דער פאַמיליע."

„מיין און דיין" ווערט אָבגעהיט אַ סך וועניגער צווישען די אָרימע, ווי ביי די רייכע. זיי באַרגען נאָכאַנאַנד אויגער ביי דעם אַנדערן שיך, קלייד־ער, היט א. ד. ג. זאָבען, וואָס זיי דארפען גלייך האָבען, ווי אויך אַלערלייַ ווירטשאַפט־בלים."

„לעצטען וויגטער (אין יאָהר 1894) האָבען די מיטגליעדער פון פעראיניגטען ראַדיקאַלען קלוב צונויפגעקליבען צוויישען זיך אַ ביסעל געלד און האָבען אָנגעפאנגען נאָך נייַ־יאָהר צוטיילען פריי ברויט און זופ די קינדער וואָס געהען אין שול. ביסלעכווייז איז די צאָהל קינדער געוואַקסען, ביז זיי האָבען געהאַט צו בעזאָרגען 1,800 קינדער. דאָס געלד איז געקומען פון זייטיגע מענשען, אָבער די גאַנצע ארבייט איז געטאָן געוואָרען דורך די קלוב־מיטגליעדער. מאַנכע פון זיי, וועלכע זיינען געווען אויסער אַרבייט, פלעגען קומען פיער אוהר פאַר־טאָג וואַשען און שעהלען די גרינסען; פינף פרויען פלעגען קומען אַרום 9 אָדער 10 אַ זייגער (נאָכדעם ווי זיי האָבען אָבגעטהאָן זייער הויז־אַרבייט) העלפען קאָבען, און פלעגען בלייבען ביז 6 אָדער 7 אוהר וואַשען די געשיר. און מיטאָג־צייט, צווישען צוועלף און האַלב נאָך אויגס, פלעגען קומען פון צוואַנציג ביז דרייסיג אַרבייטער העלפען דערלאַנגען די זופ, און זיינען געבליבען אַזוי לאַנג וויפיעל צייט זיי האָבען געקאָכט אַבריסען פון זייער מיטאָג־שטונדע. דאָס האָט אָנגעהאַלטען צוויי מאָנאַט. קיינער האָט קיין שום געצאָהלט ניט געקריגען."

מיין פריינדין האָט מיר איבערגענעבען אויך פערשיידענע איינצעל־פעלען, פון וועלכע איך קלייב דאָ אויס די מעהר טיפישע:

„אַ מוטער האָט אָבגעגעבען איהר מיידעלע, אַנניע וו., אויף האָדע־וואַניע ביי אַן אַלטער פרוי אין ווילמאָנט סט. אין קורצען איז די מוטער געשטאָרבען, און די אַלטע פרוי, וועלכע איז אַליין געווען זעהר אָרים, האָט וויטער געהאַלטען דאָס קינד אָהן אַ גראָשען געצאָהלט. וועו די אַלטע פרוי איז אויך געשטאָרבען, איז דאָס קינד, וואָס איז ערשט אַלט געווען בלויז פינף יאָהר, נאָטירליך געווען פערנאַכלעסיגט און אַרומ־גערייסען; עס האָט זיך אָבער באַלד געפונען אַנאַדער פרוי, מרס. ס., אַ שוסטער'ס ווייב, מיט אייגענע זעקס קינדער, וועלכע האָט איהר צוגענומען צו זיך. אונלענגסט, וועו דער מאַן איז געווען קראַנק, האָט די גאַנצע פאַמיליע פשוט ניט געהאַט גענוג צו עסען.

דאָ ניט לאנג האָט מרס. מ., אַ מוטער פון זעקס קינדער, אויפגעפאַסט אויף מרס. מ—ג, וועלכע איז געלעגען קראַנק צו בעט, און האָט דאָס עלטסטע קינד געזומען צו זיך.... אָבער צי דען דאַרפט איהר אַזוינע פאַקטען? דאָס זיינען דאָך די געוועהנליכסטע זאַכען... איך קען אויך מרס. ד. (עס ווערט אָנגעגעבען דער אַדרעס), וועלכע האָט אַ נייה־מאַשין און נייהט נאָכאַנאַנד פאר אַנדערע, קיינמאָל ניט געהמענדיג קיין שום געצאָהלט, אָבוואויל זי האָט אַליין פינף קינדער און איהר מאַן צו בעניהען... און אַזוי ווייטער."

עס איז קלאָר פאר יעדען איינעם, וואָס קען וויפיעל עס איז דאָס לעבען פון דעם אַרבייטער־קלאַס, אז וועז עס וואָלט ביי זיי ניט פאַרקומען קיין געגענזייטיגע הילף אין א גאַנץ גרויסען ערך, וואָלטען זיי קיינמאָל ניט געקאָנט זיך דורכשלאָגען דורך זייערע אלע מאַטערנישען. עס איז נאָר א צופאַל, וועז אַן אַרבייטער־פאַמיליע קאָן אויפלעבען איהרע יאָהרען אוז ניט דורכמאַכען אַזוינע אומשטענדען, ווי אין דעם קריזיס, וואָס דער סטענגע־וועבער דזשאָזעף גוטסטעירדזש האָט בעשריבען אין זיין אויטאָביאָגראַפיע. 1) אויב זיי געהען ניט אלע צו גרונד אין אַזוינע פעלען, דאַרפען זיי עס פערדאַנקען דער געגענזייטיגער הילף. אין גוטסטעירדזשעס פאל האָט אַן אלטע ניאַנקע, וועלכע איז אַליין געווען שרעקליך אָרים, זיך בעוויעזען פונקט אין דער צייט, וועז די פאַמיליע איז געזונקען אין אָבגרונד, און האָט געבראַכט ברויט, קויהלען און בעט־צייג, וועלכע זי האָט בעקומען אויף קרעדיט. אָבער אָהן דער דאָזיגער הילף פון אַנדערע אָרימע לייט, וויפיעל מעהר פאַמיליען וואָלטען יעדען יאָהר איננאַנצען פערזונקען אין אָבגרונד! 2)

---

1) „ליכט און שאָטען אין'ם לעבען פון אַ האַנדווערקער" (ענגליש), קאָווענטרי, 1893.

2) פיעלע רייכע לייט קאָנען ניט פערשטעהן, ווי אַזוי די גאָר אָרימע קאָנען העלפען אויינע די אַנדערע, וויל זיי שטעלען זיך ניט פאָר פון וואָס פאר אַ קלוינער סומע שפייז אָדער געלד עס הענגט אָפטמאָל אָב דאָס לעבען פון אַן אָרימאַן. לאָרד שעפטסבורי האָט פערשטאַנען די דאָזיגע שרעקליכע וואהרהייט, וועז ער האָט געגרינדעט דעם „פאַנד פאַר מיידלער, וואָס פערקויפען בלומען און סאַלאַט" („פלאָווערס עגד וואָטער־קרעסס גערלס' פאַנד") צו לייהען די מיידלער אַ הלואה פון אַ פונט

מר. פּלימסאָל, וועלכער האָט געלעבט אַ געוויסע צייט צווישען די אָרימע אויף 7 שילינג, 6 פּענס אַ וואָך, האָט געמוזט מודה זיין, אַז די גוטהערציגע געפיהלען צו די אָרימע לייט, מיט וועלכע ער האָט אָנגעהויבען זיין לעבען צווישען זיי, האָבען זיך געענדערט אויף „אַ האַרציגע אַכטונג און בעוואונדערונג", ווען ער האָט געזעהן, ווי די בעציהונגען צווישען די אָרימע זיינען דורכגעדרונגען מיט געגענזייטיגער הילף און אונטערשטיצונג, און האָט קענען געלערנט די איינפאַכע וועגען, אין וועלכע די דאָזיגע שטיצע ווערט געגעבען. נאָך אַן ערפאַהרונג פון פיעל יאָהרען איז ער געקומען צום שלוס, אַז: „ווען מען דענקט זיך איבער, איז אייגענטליך די גרעסטע מעהרהייט פון די אַרבייטער דיזעלביגע מענשען ווי די, צווישען וועלכע איך האָב געלעבט". 1) די ערציהונג פון יתומים, אַפילו אין

סטערלינג און מאַנכעס מאָל אויך צוויי פונט סט., כדי זיי זאָלען האָבען מיט וואָס צו קויפען אַ קאָרב מיט בלומען, ווען דער ווינטער קומט אָן און זיי געפינען זיך אין אַ טרויעריגער לאַגע. די הלואות האָט מען געגעבען מיידלעך, וועלכע האָבען „קיין סיקס פּענס ביי דער נשמה ניט געהאט", און דאָך האָבען זיי אַלעמאָל געקריגען אַנאַנדער קבצן, וואָס האָט ערב געווען פאַר זיי. „פון אַלע בעוועגונגען, אין וועלכע איך האָב אַנטייל גענומען, — האָט לאָרד שעפטסבורי געשריבען — האַלט איך דעם פאָנד פאר די בלומען־ מיידלעך אַלס דעם ערפאָלגרייכסטען... ער האָט זיך אָנגעהויבען אין יאָהר 1872, מיר האָבען געהאט פון 800 ביז 1000 אויסשטענדיגע הלואות, און מיר האָבען אין דער גאַנצער צייט קיין 50 פונט סט. ניט פערלאָרען.... ווען עס איז געגאַנגען פערלאָרען — אונטער די אומשטענדען האָט עס גאָר אַ קליינעם בעטרעף — איז די סבה געווען קראנקהייט אָדער אַ טויט־פאַל, קיינמאָל ניט בעטרוג". („דהי לייף אנד וואָרק אָוו דהי סעווענטה עירל אָוו שאפטסבורי", פון עדווין האָדדער, באַנד III, ז. 322, לאָנדאָן, 6-1882) מעהר פאַקטען וועגען דעם פּונקט קאָן מען געפינען אין טש. בוטה'ס „לייף אנד לייבאָר אין לאָנדאָן", באַנד I; אין מיסס בעאטרים פּאטטער'ס „פּיידזשעס פראָם א וואָרק גערל'ס דייאַרי" (ניינטינטה סענטיורי, סעפּט. 1888, ז. 310) און אַזוי ווייטער.

1) סאמועל פּלימסאָן „אַור סימען", ביליגע אויסגאַבע, לאָנדאָן, 1870, ז. 110.

די ארימסטע פאמיליען, איז אזא ווייט־פערשפרייטער מנהג, אז מען קאן עס בעשרייבען אלס אן אלגעמיינער רעגעל. אזוי, צ. ב. ש., ביי די מינען־ארבייטער האט זיך ארויסגעצייגט, נאך די צוויי עקספלאזיאנען אין וואררען וועיל און לונד הילל, אז „כמעט א דריטעל פון די מענשען, וואס זיינען דער׳הרג׳ט געוואָרען, האבען אויסגעהאלטען, ווי די בעזונדערע קאמיסיעס האבען פעסטגעשטעלט, אנדערע קרובים א חוץ זייערע וויבער און קינדער.“ „האט איהר נאכגעדענקט — פרעגט מר. פלימסאל — וואס דאס הייסט? די רייכע און די וואויל־האבענדע טהוען עס אויך גאנץ געווים. אבער בעטראכט נאר דעם אונטערשיעד“. בעטראכט וואס עס מיינט געבען א שילינג אויסצוהעלפען א חבר׳ס אלמנה, אדער 6 פענס צושטייער אויף די קאסטען פון א לויה, פאר אן ארבייטער, וואס פערדיענט 16 שילינג א וואך און האט א וויב מיט 5 אדער 6 קינדער צו דערנעהרען. 1) אבער אזוינע בייטרעגע זיינען פון די מעשים בכל יום צוויישען די ארבייטער פון דער גאנצער וועלט, אפילו אויף קלענערע זאכען איידער אין טויטען־פעלען, און אויסהעלפען דעם אנדערן מיט ארבייט איז די געווענליכסטע זאך אין זייער לעבען. זייער לעבען.

---

1) דאָרט גופא. פלימסאָן לעגט צו: איך וויל ניט אָרונטערמאַכען די רייכע, אָבער איך מיין, אז מען מעג צווייפלען, צי אָט די אויגענ־שאַפטען זיינען אזוי פיעל ענטוויקעלט ביי זיי, ווי ביי די ארימע. וואָרים הגם פיעלע פון זיי האָבען אָרימע קרובים, וועלכע מאָנען ביי זיי שטיצע, האָבען דאָך די דאָזיגע אויגענשאַפטען ניט אָזוינע אָפּטע געלע־גענהייטען צו ווערען אויסגעאיבט. עס זעהט אויס, אז רייכקויט דער־שטיקט אין א סך פעלען די מענשליכקויט פון די רייכע, און זייערע סימפּאַטיען ווערען, איך וועל ניט זאָגען פיעל שמעלער, אָבער זיי נעהמען אָן, אזוי צו זאָגען, א קלאַסען־כאַראקטער: זיערע סימפּאַטיען דער־ווייטערן זיך נאָר פאָר די לוידען פון זייער אויגענעם קלאַס און אויך פאָר די לוידען פון מענשען, וואס שטעהען אין א העכערן קלאס פאר זיי. זעלטען־וועג אז זיי סימפּאַטיזירען מיט נידעריגערע פאָר זיך, און זיי זיינען א סך מעהר געניגט צו בעוואונדערן א געוויסע מוטהיגע טהאַט... אויידער צו בעוואונדערן די שטענדיגע טאַפּפערקייט און גוטהערציקייט, וועלכע זיינען די טאָג־טעגליכע שטריכען פון אן ענגלישען ארבייטער׳ס

געוויס פעהלען אויך ניט קיין האַנדלונגען פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע צווישען די רייכערע קלאַסען. נאַטירליך, ווען מען דענקט פון די אַכזריות, וואָס די רייכערע אַרבייט־געבער ווייזען אַרויס צו זייערע אַרבייטער, פיהלט מען זיך גענויגט צו ווערען זעהר שטאַרק פּעסימיסטיש בנוגע דער מענשליכער נאַטור. פיעלע מוזען נאָך געדענקען די צאָרנדיגע פעראַכטונג, וואָס איז אַרויס־גערופען געוואָרען בעת דעם גרויסען יאָרקשייר סטרייק פון יאָהר 1894, ווען די מינען־בעזיצער האָבען געריכטליך פערפאָלגט אייניגע אַלטע מינען־אַרבייטער, וועלכע האָבען צונויפגעקליבען אַ ביסעל קויהלען פון אַ פערלאָזענער שאַכטע. און אַפילו אַז מיר זאָלען שוין לאָזען אָן אַ זייט די שרעקליכע מעשים אין די צייטען פון קאַמפּף און בירגער־קריעג, ווי אַ שטייגער די אויסשלאַכטונג פון טויזענדער אַרעסטירטע אַרבייטער נאָכ'ן פאַל פון דער פּאַריזער קאָמונע — ווער קאָן לעזען, צום ביישפּיעל, ניט אויפציטערענדיג, די ענטדעקונגען פון די אַרבייט־קאָמיסיעס פון ענגלאַנד אין די 40יגער יאָהרען, אָדער לאָרד שאפטסבורי'ס ווערטער וועגען „די שרעקליכע פערוויסטונגען פון מענשליכע לעבענס אין די פאַבריקען, וואו מען האָט געשיקט קינדער פון מושב עניים, אָדער פּשוט אויפ־געקויפט קינדער אין גאַנצען לאַנד צו פערקויפען זיי אַלס שקלאַפען צו דער פאַבריק" 1) — ווער קאָן דאָס לעזען און ניט נשתומם ווערען פון דער ניעדעריגקייט, אויף וועלכער דער מענש איז פעהיג, ווען גרויסע פּראָפיטען שטעהען אין קאָן? מען מוז אָבער צוגעבען, אַז עס איז ניט רעכט אַרויפצואוואַרפען די גאַנצע שולד פון אַזוינע האַנדלונגען אויף דער פערברעכערישקייט פון דער מענשליכער נאַטור. זיינען דען ניט געווען די לעהרען פון די וויסענשאַפטס־מענער, און אַפילו פון אַ היבשען טייל פון די גייסטליכע, ביז דאָ גאָר ניט לאַנג, לעהרען וואָס האָבען איינגעפלאַנצט אונצוטרויען, פעראַכטונג און כמעט שנאה צו די אָרימערע קלאַסען? האָבען ניט וויסענשאַפטס־מענער געלערנט, אַז זינט לייבאייגענשאַפט איז אָב־

לעבען" — און פּונקט אַזויפיעל פון דעם לעבען פון די אַרבייטער איבער דער גאַנצער וועלט.

1) „לייף אָוו דהי סעווענטה עירל אָוו שאפטסבורי", פון עדווין האָדדער, באַנד I, ז. 38-137.

געשאַפט געוואָרען איז אָרימקייט אַ סמן פון פערדאָרבענקייט? ווי וועניג פאָרשטעהער פון דער קירך האָבען געהאַט דעם מוט צו טאַדלען די קינדער־מערדער, און וויפיעל, פערקעהרט, האָבען געלערנט, אַז די ליידען פון די אָרימע און אַפילו די שקלאַפעריי פון די ניגערס איז דער הייליגער ווילען פון דעם רבש"ע! איז ניט דער נאָנקאָנפאָרמיזם אין ענגלאַנד געווען גרעסטענטיילס אַ פאָלקס־פּראָטעסט אנטקעגען די אכזריות'דיגע בעהאַנדלונג פון די אָרימע דורך די אָפיציעלע קירך?

מיט אַזוינע גייסטיגע פיהרער איז קיין וואונדער ניט, וואָס די געפיהלען פון די רייכערע קלאַסען זיינען געוואָרען, ווי מר. פלימסאָל האָט בעמערקט, ניט אַזויפיעל אָבגעטעמפּט, ווי „אין קלאַסען געטיילט". זיי זיינען זעלטען אַרונטערגעגאַנגען צו די אָרימע, פון וועמען די וואוילהאַבענדע זיינען אָבגעטיילט דורך זייער אַרט לעבען, און וועמען זיי קענען איבערהויפּט ניט פון דער בעסערער זייט אין זייער אַלטעגליכען לעבען. צווישען זיך אָבער — אַראָברעכענענדיג די ווירקונג פון דער געלדזוכט־ליידענשאַפט און די אונזיניגע פערשווענדערייען, וואָס רייכקייט בריינגט מיט — צווישען זיך, אין דעם קרייז פון דער פאַמיליע און זייערע פריינד, פּראקטיצירען די רייכע די אייגענע געגענזייטיגע הילף און שטיצע, ווי די אָרימע. דאָקטאָר איהערינג און ל. דאַרגון זיינען פאָל־שטענדיג גערעכט ווען זיי זאָגען, אַז אויב מען וואָלט געקאָנט סטאַטיסטיש אויסרעכענען די אַלע געלדער, וואָס געהען איבער פון איינעם צו דעם אַנדערן אין דער פאָרם פון גמילות חסדים און אונטערשטיצונג, וואָלט דער סך הכל געווען אונגעהויער גרויס, אַפילו אין פערגלייך מיט די געשעפטען פון וועלט־האַנדעל. און ווען מיר וואָלטען געקאָנט צולעגען צו דעם, ווי מען דאַרף עס זיכער טהאָן, אַלץ וואָס ווערט פערבדויכט אויף גאַסטפריינדשאַפט, קליינע געגענ־זייטיגע טובות, אויף העלפען איינאָרדענען אַנדערע מענשענ'ס עסקים, אויף מתנות און נדבות, וואָלטען מיר זיכער ערשטוינט געוואָרען פון זייער בעדייטונג אין דער נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע. אַפילו אין דער וועלט, וואָס ווערט רעגירט פון דעם קאָמערציעלען עגאָיזם, בעווייזט אַזאַ אויסדרוק ווי צ. ב. ש. „יענע פירמע האָט אונז בעהאַנדעלט האַרטהערציג", אַז עס גיט אויך אַ פריינדליכע בעהאַנדלונג, דער היפּך פון דער האַרטהערציגער, ד. ה. דער שטרענג־

געזעצליכער בעהאַנדלונג; און יעדער קאָמערסאַנט ווייס וויפיעל פירמעס עס ווערען יעדען יאָהר געראַטעוועט פון באַנקראָט דורך די פריינדליכע שטיצע פון אַנדערע פירמעס.

וואָס געהערט צו די צדקות און טובת הכלל־אַרבייטען, וועלכע ווערען פרייוויליג געטהאָן פון אַזויפיעל וואוילהאַבענדע פערזאָנען, ווי פון די אַרבייטער, און דערהויפט פון די פראָפעסיאָנעלע מענשען, ווייס יעדער איינער די ראָליע, וואָס די צוויי סאָרטען וואויל־טהאַטען שפּיעלען אין היינטיגען לעבען. אויב דער אמת'ער כאַראקטער פון דעם סאָרט וואוילטהאַט ווערט אָפט פערשמוצט דורך דער שטרעבונג צו קריגען אַ נאָמען, פּאָליטישע מאַכט, אָדער געזעלשאַפטליכע אויסצייכענונג, קאָן דאָך קיין ספק ניט זיין, אַז אין די מעהרסטע פעלען קומט דער טריעב פון די זעלביגע געגענ־זייטיגע הילף־געפיהלען. אָפטמאָל טרעפט, אַז מענשען וועלכע האָבען אָנגעקליבען רייכטימער, געפינען ניט אין דעם די צופריעדענ־שטעלונג, וואָס זיי האָבען דערוואַרט. אַנדערע וויעדער הויבען אָן צו פיהלען, אַז וויפיעל די נאַציאָנאַל־עקאָנאָמען זאָלען ניט רעדען וועגען דייכקייט אַלס די בעלוינונג פאַר פעהיגקייט, איז דאָך זייער בעלוינונג צו אַ גרויסע. עס דערוועקט זיך אין זיי דאָס בעוואוסטזיין פון דער מענשליכער סאָלידאַריטעט; און הגם דאָס לעבען פון דער „הויכער" געזעלשאַפט איז אַזוי איינגעאָרדענט, אַז עס פערשטיקט דעם דאָזיגען געפיהל דורך טויזענדער קינסטליכע מיטלען, דאָך טרעפט אמאָל אַז ער קריגט די אויבערהאַנד, און דעמאָלט זוכען זיי אַן אויסגאַנג פאַר אָט דער טיעפער מענשליכער בעדערפעניש און גיבען אַוועק זייער פערמעגען אָדער זייערע קרעפטען פאַר עפּעס אַ זאַך, וואָס וועט לויט זייער מיינונג דיענען צום נוצען פון כלל.

מיט איין וואָרט: ניט די פערניכטענדע קרעפטען פון דעם צענטראַליזירטען שטאַאַט, און ניט די לעהרען פון געגענזייטיגען האַס און אונדערבאַרימליכען קאַמפּף, וואָס זיינען געקומען, בעפּוצט אין אַ וויסענשאַפטליכער בעקליידונג, פון דיענסטפערטיגע פילאָ־סאָפען און סאָציאָלאָגען, האָבען ניט געקאָנט אויסוואָרצלען דעם געפיהל פון מענשליכער סאָלידאַריטעט, וואָס ליעגט אַזוי טיעף אין דעם מענשענ'ס מוח און האַרצען, ווייל דער געפיהל ציהט זיין יניקה פון דער גאַנצער ביזאַהעריגער ענטוויקלונג. דאָס, וואָס איז

א רעזולטאט פון דער ענטוויקלונג זינט איהרע נאר ערשטע שטופען, קאן ניט פערניכטעט ווערען פון איין ערשיינונג פון דערזעלביגער ענטוויקלונג. די בעדערפעניש פון געגענזייטיגער הילף און שטיצע, וואס האט די לעצטע צייט נעפונען א מקום מקלט אין דעם ענגען קרייז פון דער פאמיליע, אדער צווישען די שכנים אין אריסען קוואַרטאל, אין דאדף אדער ביי די געהיימע ארבייטער־פעראיינען, לאזט זיך וויעדער הערען אפילו אין אונזער היינטיגער געזעלשאפט, און מאנט איהרע רעכט צו זיין, ווי זי איז אלעמאל געווען, דער הויפט־פיהרער אויף וועג פון ווייטערדיגען פראגרעס. אט דאס זיינען די אויספיהרען, צו וועלכע מיר מוזען קומען, וועז מיר דענקען גרינדליך נאך די גרופען פאקטען, וואס זיינען בקיצור אויסגערעכענט געווארען אין די לעצטע צוויי קאפיטלען.

שלום־ווארט

וועו מיר נעהמען איצטער צונויף די לעהרען, וואָס מיר קאָנען ארויסטראָגען פון דער אונטערזוכונג פון דער היינטיגער גזעזל־שאפט, אינאיינעם מיט די פאקטען בנוגע דער וויכטיגקייט פון געגענזייטיגער הילף פאר דער ענטוויקלונג פון דער טהיערען־וועלט און פון דער מענשהייט. קאָנען מיר ארויספיהרען פון אונזער פאָר־שונג די פאָלגענדע שלוסען.

אין דער טהיערען־וועלט האָבען מיר געזעהן, אז די גרעסטע מעהרהייט פון די מינים לעבען אין געזעלשאפטען, און אז זיי געפינען אין דער פעראייניגונג די בעסטע וואָפען פאר דעם קאמפף אום לעבען: נאטירליך, פערשטעהענדיג דעם אויסדרוק אין זיין ברייטען דאָרווינישען זין — ד. ה. ניט וויי א קאמפף פאר די טרוקענע מיטלען פון עקזיסטענץ, נאָר וויי א קאמפף געגען אלע נאטירליכע אומשטענדען, וואָס זיינען אונגינסטיג פאר דעם מין. די מינים בעלי חיים, ביי וועלכע דער אינדיווידועלער קאמפף פער־נעהמט דעם קלענסטען פלאץ און די געגענזייטיגע הילף האָט דער־גרייכט די העכסטע ענטוויקלונג. זיינען אונבעדינגט די צאָהל־רייכסטע, געפינען זיך אין דער בעסטער לאגע און זיינען מעהר איידער אלע אנדערע גרייט פאר וויטערן פאָרטשריט. דער גענג־זייטיגער שוץ, די מעגליכקייט צו גרייכען א הויכען עלטער און אנקלייבען ערפאָהרונג, די העכערע גייסטיגע ענטוויקלונג און דער וויטערער וואוקס פון גזעזלשאפטליכע געוואהנהייטען, פערזיכערן דעם קיום פון דעם מין, זיין פערשפרייטונג אויף א גרעסערן געביעט און זיין וויטערע פראָגרעסיוע ענטוויקלונג. פערקעהרט, וויעדער, די ניט־גזעזלשאפטליכע מינים זיינען אין דער גרעסטער מעהרהייט פון די פעלען פעראורטיילט צום אונטערגעהן.

אריבערגעהענדיג דערנאָך צום מענשען, האָבען מיר גענונען, אז ער האָט געלעבט אין קלאנען און שטאמען שוין אין דעם נאָר ערשטען אנהויב פון דער שטיין־צייט, אז ער האָט שוין ענטוויקעלט

א גאנצע רייה פון געזעלשאפטליכע אינסטיטוציעס אויף זיין נידעריגער ווילדער שטופע, אין קלאן און אין שטאם; און מיר האבען געפונען, אז די גאר ערשטע שטאם־מנהגים און געוועהנהייטען האבען געגעבען דער מענשהייט דעם קערן פון די אלע אינסטיטוציעס, וועלכע זיינען שפעטער געוואָרען די הויפט־פארמען פון ווייטערן פארטשריט. פון דעם ווילדען שטאם איז ארויסגעוואקסען די באַרבארישע דארף־געמיינדע; דאן האט זיך ענטוויקעלט א נייער, ברייטערער קרייז פון געזעלשאפטליכע מנהגים, איינפיהרען און אינסטיטוציעס, וועלכע לעבען נאך טיילווייז אפילו איצטער, געבויט אויף די פרינציפען פון געמיינשאפטליכען בעזיץ און פערטיידיגונג פון א געוויסען גביעט, אונטער דער יוריסדיקציע פון דער דאָר־פישער פאלקס־פערזאמלונג און אין דער פעדעראציע פון דערפער, וועלכע האבען אנגעהערט, אדער האבען געגלויבט אז זיי האבען אנגעהערט, אן איין פעלקערשאפט. און וועז נייע פאדערונגען האבען מיטגעבראכט די מענשען צו זוכען א נייעם וועג, האבען זיי עס גפעפונען אין דער שטאדט, וועלכע האט מיט זיך פארגעשטעלט א דאפעלטען נעצווערק: געביעט־איינהייטען (d. h. די דארף־געמיינדען) פערבונדען מיט די גילדען, וועלכע זיינען ענטשטאנען פון דער געמיינזאמער בעשעפטיגונג ביי א געוויסער קונסט־אדער האנד־ווערק, אדער פאר דעם צווועק פון געגענזייטיגער בעשיצונג און פערטיידיגונג.

און שליסליך האבען מיר אין די לעצטע צוויי קאפיטלען געבראכט פאקטען צו בעווייזען, אז הגם דאס אויפקומען פון׳ם שטאאט נאך דעם מוסטער פון אימפעריאליסטישען רוים האט געמאכט א גוואלטזאמען סוף פון אלע מיטעלאלטערליכע אינסטיטוציעס, וועלכע האבען געהיעט די צווועקען פון געגענזייטיגער שטיצע, האט אבער אט די נייע פארם פון ציוויליזאציע ניט געקאנט לאנג אנהאלטען. דער שטאאט, וואס איז געבויט אויפ׳ן באזיס פון ניט־פערבונדענע איינצעלנע מענשען, פאר וועלכע ער וויל זיין דער אייניגיגער פראייניגונגס־באנד, האט ניט דערפילט זיין צווועק. די טענדענץ צו געגענזייטיגער הילף האט ענדליך צע־בראכען זיינע אייזערנע געזעצען; זי איז ערשיענען פון דאס נייע און זיך וויעדער אויסגעדריקט אין אן אונענדליכער צאהל פון פער־אייניגונגען, וועלכע שטרעבען אומצופאסען אלע זייטען פון לעבען

און אַריינגעהמען אין זייערע הענד אַלץ, וואָס דער מענש האָט נויטיג צום לעבען און צו וויעדערשאַפען אַלץ, וואָס דאָס לעבען פערצעהרט.

מען וועט וואַהרשיינליך איינווענדען געגען דעם, אַז אויב אַפילו די געגענזייטיגע הילף שטעלט מיט זיך יאָ פאָר איינעם פון די פאַקטאָרען פון ענטוויקלונג, דעקט זי דאָך ניט מעהר ווי איין זייט פון די מענשליכע בעציהונגען; אַז נעבען אָט דער שטרעמונג, ווי מעכטיג זי זאָל ניט זיין, איז פאַראַן, און איז אַלעמאָל געווען, די אַנדער שטרעמונג — די זעלבסט־בעהויפּטונג פון דעם אינ־דיווידום, וואָס האָט זיך אויסגעדריקט ניט נאָר אין זיינע אָנשטרענ־גונגען צו געווינען פּערזענליכע־אָדער קלאַסען־הערשאַפט עקאָנאָמיש, פּאָליטיש און גייסטיג, נאָר אויך אין זיין פיעל וויכטיגערער, הגם ווענינער דייטליכער, אויפגאַבע דורכצוברעכען די בענדער, מיט וועלכע דער שטאַם, די דאָרף־געמיינדע, די שטאָדט און דער שטאַאַט בינדען דעם איינצעלנעם, און וועלכע האָבען די טבע צו ווערען וואָס ווייטער אַלץ מעהר פערהאַרטעוועט און שטייף. מיט אַנדערע ווערטער, מיר מוזען בעטראַכטען אויך אָט די זעלבסט־בעהויפּטונג פון דעם אינדיווידום אַלס אַ פּראָגרעסיווען עלעמענט.

עס איז קלאָר, אַז קיין איבערבליק איבער עוואָלוציע קאָן ניט זיין פאָלשטענדיג, סיידען מען זאָל אַנאַליזירען אָט די ביידע הער־שענדע שטרעמונגען. די זאַך איז אָבער, וואָס די זעלבסט־בעהויפּ־טונג פון'ם אינדיווידום אָדער פון גרופּען אינדיווידומען, זייערע קאַמפּפען פאַר הערשאַפט און די קאָנפליקטען וואָס זיינען געקומען דערפון, זיינען שוין אַנאַליזירט און בעשריבען געוואָרען און אַפילו גלאָריפיצירט געוואָרען זינט די אוראַלטע צייטען. עס איז אַ פאַקט, אַז ביז דער לעצטער צייט האָט דוקא די שטרעמונג אַליין געצויגען די אויפמערקזאַמקייט פון דעם עפּישען פּאָעט, דעם כראָניקער, דעם היסטאָריקער און דעם סאָציאָלאָג. די היסטאָריע, ווי זי איז ביז אַהער געשריבען געוואָרען, איז כמעט אינגאַנצען אַ בעשרייבונג פון די מיטלען און וועגען, דורך וועלכע די טעאָקראַטיע, די מיליטערישע מאַכט, די אויטאָקראַטיע און שפּעטער די הערשאַפט פון די רייכע קלאַסען איז איינגעפיהרט, פעסטגעשטעלט און אויפגעהאַלטען געוואָרען. די קאַמפּפען צווישען אָט די קרעפטען שטעלען פאַקטיש צונויף דעם גאַנצען אינהאַלט פון דער געשיכטע. מיר קאָנען

דעריבער רעכענען, אז די בעדייטונג פון׳ם אינדיווידום אלס פאקטאר אין דער מענשליכער געשיכטע איז גענוג בעקאנט — הגם עס איז נאך געבליבען א סך פלאץ פאר א נייער אונטערזוכונג פון דעם ענין, לויט דעם פלאן וואס איז אקארשט אנגעוויזען געוואָרען. דאגעגען, דעם פאקטאר פון געגענזייטיגער הילף האט מען ביז איצט גאר אין גאנצען פערזעהן: די שריפטשטעלער פון היינטיגען און עבר׳דיגען דור האבען עס פשוט אבגעלייקענט אדער אפילו אויסגעלאכט. דעריבער איז נויטיג געווען פריהער פאר אלץ צו בעווייזען די אונ־ געהויערע ראליע, וואס אט דער פאקטאר שפיעלט אין דער ענטוויק־ לונג אי פון דער טהיערען־וועלט, אי פון די מענשליכע געזעל־ שאפטען. און ערשט וועז דאס איז שוין פאלשטענדיג אנערקענט, וועט מען קאנען זיך נעהמען פערגלייכען די וויכטיגקייט פון די ביידע פאקטאָרען.

עס איז קלאר פון אויבען אויף, אז אבשאצען זייער פערהעלט־ ניסמעסיגע בעדייטונג דורך א מעהר אדער וועניגער סטאטיסטישער מעטאדע איז אונמענליך. איין אייניגע מלחמה, ווי מיר אלע וויסען, קאן פערשאפען א סך מעהר שלעכטס, דירעקט און א צייט שפעטער, איידער הונדערטע יאהרען פון אונגעשטערטער טהעטיג־ קייט פון דעם געגענזייטיגען הילף־פרינציפ קאן ארויסבריינגען גוטעס. וועז מיר זעהען אבער, אז אין דער טהיעריען־וועלט געהען פראגרעסיוע ענטוויקלונג און געגענזייטיגע הילף האנד אין האנד, בעת פערקעהרט, דער קאמפף אינערהאלב פון דעם מין געהט צו־ זאמען מיט א רעגרעסיוער ענטוויקלונג; וועז מיר בעמערקען וויעדער, אז ביים מענשען איז אפילו דער ערפאלג אין קאמפף און מלחמה פראפארציאנעל אבהענגיג פון דער ענטוויקלונג פון געגע־ זייטיגער הילף אין יעדער פון די צווייי קעמפענדע נאציאנען, שטעדט, פארטייען אדער שטאמען, און אז אין פראצעס פון ענטוויק־ לונג האט אפילו די מלחמה גופא (אויף וויי וויים זי קאן ווירקען אין דער ריכטונג) געדיענט די צוועקען פון געגענזייטיגער הילף אין דער נאציאן. אין שטאדט אדער אין שטאם — קאנען מיר שוין בעקומען א בעגריף וועגען דעם הערשענדען איינפלוס פון דעם פאקטאר פון געגענזייטיגער הילף אלס אן עלעמענט פון פראגרעס. אבער מיר זעהען אויך, אז די געגענזייטיגע הילף און איהרע כסדר׳דיגע ענטוויקלונגען האבען בעשאפען די ריכטיגע צושטאנדען

פון געזעלשאפטס־לעבן, אין וועלכע דער מענש האָט בעקומען די מעגליכקייט אויסצובילדען זיינע קונסט־ווערק, זיין וויסען און זיין גייסט; און אז די פּעריאָדען, וועלן די אינסטיטוציעס, וואָס זיינען געבויט אויף דער טענדענץ פון געגענזייטיגער הילף האָבען געגרייכט זייער העכסטע ענטוויקלונג, זיינען אויך געווען די פּעריאָדען פון גרעסטען פּראָגרעס אין קונסט, אינדוסטריע און וויסענשאפט. אין דער ווירקליכקייט בעווייזט אונז די פּאָרשונג פון דעם אינערלעכן לעבען פון די מיטעלאלטערלעכע שטעדט און פון די אלטע גריכישע שטעדט, אז די קאָמבינאציע פון געגענזייטיגער הילף, ווי זי האָט זיך פּראקטיצירט אין דער גילדע און אין דעם גריכישען קלאן, מיט א ברייטער איניציאטיוו, וואָס איז געבליבען פאר'ן אינדיווידום און דער גרופּע, מחמת דעם פעדעראטיוון פרינציפּ, האָבען געגעבען דער מענשהייט די צוויי גרעסטע פּעריאָדען פון איהר געשיכטע — די אלטע גריכישע שטאָדט און די פּעריאָדע פון די מיטעלאלטערלעכע שטעדט; בעת פּערקעהרט, די פּערניכטונג פון יענע אינסטיטוציעס אין די שפּעטערדיגע שטאָאט־פּעריאָדען פון דער געשיכטע, שטימט אין ביידע פעלען מיט דעם אריינטרעטען פון א שנעלען אונטערגאנג.

וואָס געהערט דעם ראשיגען אינדוסטריעלען פּאָרטשריט, וואָס איז פּאָרגעקומען אין 19טען י. ה. און וועלכען מען בעצייכענט געוועהנלעך אלס א טריאומף פון די פּרינציפּען פון אינדיווידואליזם און קאָנקורענץ, איז גאנץ זיכער, אז דער דאָזיגער פּאָרטשריט האָט א פּיעל מיעפערען אורשפּרונג. נאָכדעם ווי עס זיינען געמאכט געוואָרען די גרויסע ענטדעקונגען פון 15טען י. ה., דערהויפט די ענטדעקונג פון לופט־דרוק, וואָס האָט זיך געשטיצט אויף א רייה פּאָרטשריטען אין פיזיקע — און זיי זיינען געמאכט געוואָרען אונטער דער ארגאניזאציע פון דער מיטעלאלטערלעכער שטאָדט — נאָכדעם ווי אָט די ענטדעקונגען זיינען געמאכט געוואָרען, האָט שוין נויטיגערווייז געמוזט קומען די ערפינדונג פון דער דאמפּף־מאשין מיט דער גאנצער רעוואלוציע, וואָס די ערפאָרונגען פון א נייער מאכט בריינגט מיט זיך מיט. וועלן די מיטעלאלטערלעכע שטעדט וואלטען דערלעבט צוזופיהרען זייערע ענטדעקונגען צו דעם פונקט, וואלטען די עמישע פאלגען פון דער רעוואלוציע, וואָס די דאמפּף־מאשין האָט מיטגעבראכט, געווען גאנץ אנדערע, אבער די רעוואָ־

לוציע אַליין פון דער טעכניק און וויסענשאַפט וואָלט אונבעדינגט געווען דיזעלביגע. אין דער אמת'ן איז עס נאָך אַן אָפענע פראַגע, צי דער אַלגעמיינער אונטערגאַנג פון די אינדוסטריען, וואָס איז געקומען נאָך דער פערניכטונג פון די פרייע שטעדט, און האָט זיך דער עיקר געלאָזט מערקען אין ערשטען טייל פון 18טען י. ה., האָט ניט אַ רעכט ביסעל אָבגעהאַלטען דאָס אָנקומען פון דער דאַמפּף־מאַשין מיט דער גאַנצער שפּעטערדיגער אינדוסטריעלער רעוואָלוציע. ווען מיר בעטראַכטען די ערשטוינענדע שנעלקייט פון אינדוסט־ריעלען פאָרטשריט פון דעם 12טען ביז'ן 15טען י. ה. — אין וועבעריי, מעטאַל־אַרבייט, אַרכיטעקטור און נאַוויגאַציע — און קלע־רען איבער צו וועלכע וויסענשאַפטליכע ענטדעקונגען דער דאָזיגער פאָרטשריט האָט געפיהרט ביים סוף פון 15טען י. ה. — מוזען מיר זיך פרעגען, צי האָט ניט די אַלגעמיינע אָבשוואַכונג פון קונסט און אינדוסטריע אין אייראָפּאַ נאָכ'ן אונטערגאַנג פון דער מיטעלאַלטער־ליכער ציוויליזאַציע, אדרבא גאָר געשטערט די מענשהייט צו ציהען אַלע מעגליכע נוצען פון יענע וויסענשאַפטליכע עראָבערונגען. דאָס וואָס עס איז פערשוואונדען דער קינסטלער־האַנדווערקער, אָדער דאָס וואָס גרויסע שטעדט זיינען רואינירט געוואָרען און דער פער־קעהר צווישען זיי איז אָבגעשטאָרבען, האָט אודאי ניט געקאָנט העלפען דער אינדוסטריעלער רעוואָלוציע; און עס איז טאַקע אַ פאַקט, אַז דזשיימס וואַטט האָט פערבראַכט צוואַנציג יאָהר אָדער מעהר פון זיין לעבען אויף צו מאַכען זיין ערפינדונג פּראַקטיש־ניצליך, ווייל ער האָט אין 18טען י. ה. ניט געקאָנט געפינען, — וואָס ער וואָלט זעהר לייכט געקאָנט געפינען אין מיטעלאַלטערליכען פלאָרענץ אָדער בריגגע, — גוטע בעלי־מלאָכות, וואָס זאָלען קאָנען אויסאַרבייטען זיינע איינפעלע אין מעטאַל און געבען די טיילען פון זיין מאַשין די אָבגערונדטקייט און פּינקטליכקייט, וואָס די דאַמפּף־מאַשין פאָדערט.

צושרייבען, אַלזאָ, דעם אינדוסטריעלען פּראָגרעס פון 19טען י. ה. צו דעם קריעג פון אַלע געגען אַלעמען, וואָס ער האָט פּראָקלאַ־מירט, הייסט דענקען ווי דער מענש, וועלכער ווייס ניט די ריכטיגע אורזאַכען פון רעגען און שרייבט עס צו דעם קרבן, וואָס ער האָט געבראַכט זיין ליימענעם געטץ. פאַר דעם אינדוסטריעלען פאָרט־שריט, ווי פאַר יעדען אַנדער נצחון איבער דער נאַטור, זיינען גאַנץ

געוויס געגענזייטיגע הילף און נאָהענטע פערבינדונגען, איצט ווי אַמאָל, אַ סך מעהר ניצליך איידער דער געגענזייטיגער קאַמפּף.

די העכערע וויכטיגקייט פון דעם פּרינציפּ פון געגענזייטיגער הילף ווייזט זיך אָבער אינגאַנצען אַרויס דערהויפּט אויפ'ן געביעט פון דער עטהיק. אַז די געגענזייטיגע הילף איז דער ווירקליכער פונדאַמענט פון אונזערע עטהישע בעגריפען, איז דאַכט זיך קלאָר גענוג. אָבער וואָס פאַר אַ מיינונג מען זאָל ניט האַלטען מכח דעם ערשטען אורשפּרונג פון דעם געגענזייטיגען הילף־געפיהל אָדער אינ־סטינקט — צי מען זאָל איהם דערקלערען דורך אַ ביאָלאָגישער אור־זאַך, צי דורך אַן איבערנאַטירליכער אורזאַך — איין זאַך איז זיכער, אַז מיר מוזען זוכען די שפּורען פון זיין ערשטען אָנהויב אַזוי ווייט צוריק, ווי אויף די נידעריגסטע שטופען פון דער טהיערען־וועלט, און פון דאַן אָן קאָנען מיר נאָכפאָלגען זיין ניט־אונטערבראָכענע ענט־וויקלונג, טראָץ פיעלע שטערונגען, דורך אַלע שטופען פון דער מענש־ליכער ענטוויקלונג, ביז אויף היינטיגען טאָג. אפילו די נייע רעלי־גיאָנען, וואָס זיינען געבוירען געוואָרען פון צייט צו צייט — אַלעמאָל אין אַזוינע עפּאָכען, ווען דער פּרינציפּ פון געגענזייטיגער הילף האָט געהאַלטען ביים אונטערגעהן אין די טעאָקראַטיען און דעספּאָטישע שטאַאַטען פון מזרח, אָדער בעת די רוימישע אימפּעריע איז געזונקען — אפילו זיי האָבען בלויז וויעדער בעשטעטיגט דעמזעלביגען פּרינ־ציפּ. זיי האָבען געפונען זייערע ערשטע אָנהענגער צווישען די אָרימע און נידעריגע, אין די אונטערסטע און אונטערדריקטסטע שיכטען פון דער געזעלשאַפט, וואו דער געגענזייטיגער הילף־פּרינציפּ איז די נויטווענדיגע גרונדלאַגע פון טאָג־טעגליכען לעבען; און די נייע פאָרמען פון פעראייניגונג, וואָס זיינען איינגעפיהרט געוואָרען אין די גאָר ערשטע בודדהיסטישע און קריסטליכע געמיינדען, אין די ברודערשאַפטען פון מעהרען, און דערגלייכען, האָבען אָנגענומען דעם כאַראַקטער פון אַ צוריקקעהר צו די בעסטע פאָרמען פון געגענ־זייטיגער הילף אין דעם פּרימיטיווען שטאַם־לעבען.

יעדעס מאָל אָבער ווען עס איז געמאַכט געוואָרען אַ פערזוך זיך אומצוקעהרען צו אָט דעם אַלטען פּרינציפּ, איז זיין גרונד־אידעע אַלץ אויסגעברייטערט געוואָרען. פון דעם קלאַן האָט ער זיך אויסגע־שפּרייט צו דער פעלקערשאַפט, דאַן צו דער פעדעראַציע פון פעלקער־שאַפטען און נאָך ווייטער, צו דער נאַציאָן, ביז ענדליך — וועניג־

סטענס אין אידעאל — צו דער גאנצער מענשהייט. אין דערזעלבער צייט איז ער אויך ערשלער געוואָרען. אין פרימיטיוען בוי־דהיזם. אין אורשפרינגליכען קריסטענטום, אין די שריפטען פון אייניגע מאחמעדאנישע לעהרער, אין די ערשטע רעפארמאציאָנס־בעוועגונגען, און דערהויפט אין די עטישע און פילאָזאָפישע בעוועגונגען פון 18טען י. ה. און פון דער היינטיגער צייט, ווערט וואָס ווייטער אלץ שטאַרקער פערוואָרפען דער גדאנק פון נקמה אָדער פון פערגעלטונג: גוטס פאר גוטס און שלעכטס פאר שלעכטס. דער העכערער בעגריף אז מען טאָר ניט נעהמען „קיין נקמה פאר שלעכטס" און אז מען דארף פריי געבען דעם אנדערען מעהר וויפיעל מען דערוואַרט פון איהם צו קריגען, ווערט פראקלאמירט אלס דער אמת'ער פרינציפ פון מאָראל — א פרינציפ וואָס איז העכער אויידער די געוויע אויסגעמאָסטענקייט, פינקטליכע ארענטליכקייט און טרוקענע נערעכטיגקייט, און איז זעהר מסוגל צו בעגגען גליקליכקייט. און דער מענש ווערט אויפגעפאָדערט ניט צו לאָזען זיך פיהרען אין זיינע האנדלונגען בלויז פון דעם געפיהל פון ל י ע ב ע, וועלכער בעציהט זיך אלעמאל אויף פערזאָנען, אָדער אין בעסטען פאל אויפ'ן שטאם, נאר פון דעם ב ע ו ו א ו ס ט ז י י ן פ ו ן ז י י ן א י י נ ה י י ט מיט יעדען מענשליכען וועזען.

אין דער אנוועגדונג פון געגענזייטיגער הילף, וועלכע מיר קאָנען צוריקפיהרען צו די ערשטע אנהויבען פון ענטוויקלונג, געפינען מיר אויף דעם אופן דעם פאזיטיוון און אונצווייפעלהאפטען אורשפרונג פון אונזערע עטהישע בעגריפען; און מיר קאָנען בעהויפטען, אז אין דעם עטהישען פראגרעס פון מענשען האט די הויפט־ראָליע געשפיעלט די געגענזייטיגע שטיצע, ניט דער געגענזייטיגער קאמפף. אין דער בריטער אנווענדונג פון געגענזייטיגער הילף אויך אין אונזער צייט, זעהען מיר די בעסטע גראנטיע פאר א נאָך מעהר דערהויבענער ענטוויקלונג פון דער מענשליכער ראסע.

אָנהאַנג

I — מחנות שמעטערלינגען, וואַסער־פליעגען א. ד. ג.

(צו זייטע 30)

מ. ס. פיעפּערס האָט פערעפענטליכט אין „נאַטורקונדינג טיד־שריפט פאָאָר נעעדערלאַנדש אינדיע", 1891, טייל ל., זייט 198 (רע־צענזירט אין „נאַטורוויסענשאַפטליכע רונדשאַו", 1891, באַנד 6, זייט 573), אינטערעסאַנטע פאָרשונגען וועגען די מאַסען־אויספלוגען פון שמעטערלינגען, וואָס קומען פאָר אין האָלענדיש אָסט־אינדיע, ווי עס זעהט אויס, אונטער דעם איינפלוס פון די גרויסע צוג־ווינדען, פער־אורזאַכט פון דעם מערב־מאָנסון. אַזוינע מאַסען־אויספלוגען קומען געוועהנליך פאָר אין די ערשטע מאָנאַטען נאָך דעם איינטרעטען פון דעם מאָנסון, און אינדיווידומען פון ביידע געשלעכטער נעהמען בכלל אַנטייל דעריין, אָפטמאָל אָבער בעשטעהען די מחנות פון אינדיווידומען, וואָס געהערען צו דריי פערשיידענע מינים פון דער גאַטונג ע א ו פ ה אָ ע אַ. עס זעהט אויס, אַז דער צוועק פון די דאָזיגע אויספלוגען איז אויך די געשלעכטליכע צוזאַ־מענקונפט. עס איז, פערשטעהט זיך, גאַנץ מעגליך, אַז די אויס־פלוגען זיינען ניט אַ רעזולטאַט פון איבערלעגטער האַנדלונג, נאָר פיעל מעהר אַ פאָלגע פון נאָכאַהמונג, אָדער פון דעם וואונש נאָכצו־פליהען די איבעריגע.

בעיטס האָט געזעהן אויפ'ן טייך אַמאַזאָן די געלבע און אָראַנזש־פאַרביגע ק אַ ל ל י ד ר י אַ ס „זיך פערזאַמלען אין געדיכט־געפּאַקטע מאַסען, אָפטמאָל צוויי אָדער דריי מעטער אין אומפאַנג, אַלע מיט זייערע פליגלען אָנגעשטעלט אין דער הויך, אַזוי אַז דער ברעג טייך האָט אויסגעקוקט ווי אויסגעלעגט מיט קראָקוס־בעיטען." זייערע וואַנדערענדע מחנות, וואָס זיינען אַריבערגעפלויגען דעם טייך פון צפון צו דרום, „האָבען זיך געצויגען אָהן אַן אונטער־ברעכונג פון פריהמאָרגען ביז זונען־אונטערגאַנג." („נאַטוראַליסט אַן דהי אַמאַזאָן", ז. 131).

די וואסער־פליעגען קומען זיך צונויף, בעת זייערע לאנגע וואנ־דערונגען איבער די פאמפאס, אין צאהלאזע מחנות, וועלכע ענט־האלטען אינדיווידומען פון פערשיידענע מינים (הודסאן „נאטורא־ליסט אן דהי לא פלאטא", ז. 30 און ווייטער). די היישעריקען (גראס־האפערס — זאניאפאדא טארסאטא) זיינען אויך זעהר געזעל־שאפטליך (הודסאן, דאָרט גופא, ז. 125).

II — די מוראשקעס.

(צו זייטע 34)

פיער הובער'ס „פארשונגען וועגען די מוראשקעס" (א בוך, וואס איז ערשיענען צוערשט אין יאהר 1810, אין זשענעווע, און שפעטער אין א ביליגער אויסגאבע, אין יאהר 1861, פון וועלכען ווערק עס האבען געדארפט זיין שטארק פערשפרייט ביליגע אויסגאבען אין אלע שפראכען), איז ניט נאר די בעסטע ארבייט איבער דעם געגענ־שטאנד, נאר איבערהויפט א מוסטער פון א ווירקליך־וויסענשאפט־ליכער פארשונג. דארווין איז געווען גאנץ גערעכט, וואס ער האט פיערר הובער'ן געהאלטען פאר א גרעסערען נאטור־פארשער אפילו ווי זיין פאטער (פראנסוא הובער) איז געווען. יעדער יונגער נאטור־פארשער מוז לעזען דאס בוך, ניט נאר צוליעב די פאקטען, וואס עס ענטהאלט, נאר כדי צו לערנען זיך די מעטאדען פון פארשונג. ווי צו האדעווען מוראשקעס אין געמאכטע גלעזערנע נעסטען; ווי צו מאכען אלע עקספערימענטען, וואס די שפעטיגערע פארשער, אויך לובבאק, האבען געמאכט — קאן מען אלץ געפינען אין הובער'ס וואונדערפולען קלייגעס ווערק. די לעזער פון פראפעסאר פארעל'ס און לובבאק'ס ווערק ווייסען גאנץ גענוים, אז אי דער שוויצערישער פראפעסאר, אי דער ענגלישער געלעהרטער, זיינען צוגעטראטען צו זייער ארבייט אין א קריטישער שטימונג, מיט דער כונה אבצו־שלאגען הובער'ס בעהויפטונגען בנוגע די וואונדערבארע אינסטינק־טען פון געגענזייטיגער הילף ביי די מוראשקעס; אבער נאך א גע־נויער אונטערזוכונג האבען זיי נאר געפאנט בעשטעטיגען די דאזיגע בעהויפטונגען. ליידער אבער איז עס כאראקטעריסטיש פאר דער מענשליכער נאטור, אז ער וועט גערן גלויבען יעדע בעהויפטונג

וועגען דעם מענשענ'ס כח צו ענדערען ווען ער וויל די ווירקונג פון די נאַטור־קרעפטען, און אין דער זעלבער צייט וועט ער ניט וועלען צוגעבען בעוויזענע וויסענשאַפטליכע פאַקטען, וועלכע פיהרען צו פערקלענערען דעם מרחק צווישען דעם מענשען און זיינע מיט־ברידער פון דער טהיערישער וועלט.

מר. סאָדהערלענד („אָרידזשין ענד גראָוטה אָוו מאָראַל אינ־סטינקט") האָט הפּנים אָנגעפאַנגען זיין בוך מיט דער כונה צו בע־ווייזען, אַז אַלע מאָראַלע געפיהלען האָבען זיך גענומען פון די עלטע־רענ'ס אויפפאַסונג און דער פאַמיליען־ליעבע, וועלכע ערשיינען נאָר ביי די וואַרים־בלוטיגע בעלי־חיים; ממילא זוכט ער צו פערקלענערען די בעדייטונג פון דער סימפּאַטיע און קאָאָפּעראַציע, וואָס מען גע־פינט ביי די מוראַשקעס. ער ציטירט ביכנער'ס בוך „דאַס גייסטעס־לעבען דער טהיערע" און איז אויך בעקאַנט מיט לובבאָקס עקספּערי־מענטען. וואָס געהערט הובער'ס און פאָרעלל'ס ווערק, פּטר'ט ער זיי אָב מיט דעם פאָלגענדען זאַץ: „אָבער זיי — ביכנער'ס ביישפּיע־לען פון סימפּאַטיע צווישען מוראַשקעס — ליידען אַלע, אָדער דאָס רוב פון זיי, פון אַ געוויסען סענטימענטאַלען צוג... וואָס עס פּאַסט זיך מעהר פאַר שוהלביכער, איידער פאַר פאָרזיכטיגע וויסענשאַפט־ווערק; און דאָס זעלבע לאָזט זיך אויך זאָ־גען (די אונטערשטריכען זיינען מיינע) וועגען אייניגע פון הובער'ס און פאָרעלל'ס בעקאַנטע אַנעקדאָטען" (באַנד I, זייט 298).

מר. סאָדהערלאַנד גיט ניט גענוי אָן, וועלכע אַנעקדאָטען ער מיינט; אָבער מיר שיינט, אַז ער האָט מסתמא קיינמאָל ניט געהאַט די געלעגענהייט דורכצולעזען הובער'ס און פאָרעלל'ס ווערק. נאַטור־פאָרשער, וועלכע קענען די דאָזיגע ווערק, געפינען ניט אין זיי קיין „אַנעקדאָטען".

דאָ קאָן מען דערמאָנען פּראָפעסאָר גאָטטפריעד אַדלערז'ס ווערק וועגען די מוראַשקעס אין שוועדען (1886). עס איז קוים נויטיג צו זאָגען, אַז הובער'ס און פאָרעלל'ס בעאָבאַכטונגען, וועלכע זיינען אַזוי חדוש'דיג פאַר מענשען, וואָס האָבען פריהער ניט שטו־דירט דעם געגענשטאַנד, ווערען פאָלשטענדיג בעשטעטיגט פון דעם שוועדישען פּראָפעסאָר (ז. 136 און 137).

פּראָפעסאָר ג. אַדלערז בריינגט אויך זעהר אינטערעסאַנטע

עקספּערימענטען צו בעווייזען די ריכטיגקייט פון דאָס, וואָס הובער האָט שוין בעאָבאַכטעט: אַז מוראַשקעס פון צוויי בעזונדערע נעס־טען אַטאַקירען ניט איינע די אַנדערע אַלעמאָל. איינעם פון זיינע עקספּערימענטען האָט ער געמאַכט מיט די מוראַשקעס ט א פּ י־נ אָ מ א ע ר ר אַ ט י ק ו ם, און אַן אַנדערען — מיט דעם גע־וועהנליכען מין ר ו פ א. אָנקלייבענדיג אַ גאַנצען נעסט אין אַ זעקעל, האָט ער עס אויסגעשאָטען זעקס פוס ווייט פון אַן אַנדער נעסט. דאָס האָט ניט אַרויסגערופען קיין געשלעג צווישען זיי, נאָר די מוראַשקעס פון צווייטען נעסט האָבען גלייך גענומען אַוועק־טראָגען די פּופּען (די ניט־גאַנץ־ענטוויקעלטע יונגע מוראַשקעס) פון די ניי־געבראַכטע. בדרך כלל, ווען פּראָפ. אַדלערז האָט צונויפגע־בראַכט אַרבייטענדע מוראַשקעס פון פערשיידענע נעסטען, וועלכע האָבען געהאַט מיט זיך זייערע פּופּען, איז ניט פאָרגעקומען צווישען זיי קיין געשלעג, נאָר ווען ער האָט צונויפגעפיהרט מוראַשקעס אָהן זייערע פּופּען, פלעגט זיך אָנהויבען אַ געשלעג (ז. 186—185).

ער האָט אויך פערפאָלקאָמט פאָרעלל'ס און מאַק־קוק'ס בעאָב־אַכטונגען וועגען די „פעלקער" פון די מוראַשקעס, וועלכע בעשטעהען פון אַ סך נעסטען, און לויט זיינע אייגענע אָבשאַצונגען, אַז אין יעדען נעסט פון דעם מין פ אָ ר מ י ק אַ ע ק ז ע ק ט אַ געפינען זיך אַ דורכשניט פון 300,000 מוראַשקעס, קומט ער צום שלוס, אַז אַזוינע „פעלקער" קאָנען האָבען צעהנדליגע אָדער הונדערטע מיליאָ־נען איינוואוינער.

מעטערלינק'ס אויסגעצייכענט־געשריבענעס בוך וועגען ביענען, הגם עס ענטהאַלט ניט קיין נייע בעאָבאַכטונגען, וואָלט געווען זעהר ניצליך, ווען עס וואָלט געווען וועניגער פערשטעלט פון „מעטאַפי־זישע" ווערטער.

אַן אויסגעצייכענטער סך הכל פון די לעצטע ווערק וועגען די מוראַשקעס־ערדבעאַרבייטער געפינט זיך אין ברעהם'ס פראַנצויזי־שער אויסגאַבע, צוזאַמענגעשטעלט פון זש. קינקעל ד'הערקולעי.

III — געגענזייטיגע הילף ביי שפּערלינגען.

(צו זייטען 47, 59)

די לעצטע יאָהרען איז מיר אויסגעקומען צו בעאָבאַכטען געזעל־

שאפטען פון שפערלינגען אין גערטענדעל פון אונזער הייזעל אין בראָמלעי. עס איז בעקאַנט, אז די שפערלינגען זיינען גרויסע געשלעג־פיהרער און כעסנים (סאַנגוויניקער), און רייסען זיך אפט• ארום פאר א קלייניגקייט. אבער דערפאר שטעלען זיי זיך שטאַרק איין איינער פאר דעם אנדערען, און דאן מאכען זיי אזוינע געוואל־טען, אז איהר ווערט ניט־וויל־ענדיג אויפמערקזאם אויף זיי. אזוי צ. ב. ש., האָט איינמאל א פּאַרל שפערלינגען זיך בענוצט מיט דער געלעגענהייט, וואָם אין ווינקל דאך פון אונזער שכנ'ס הויז איז ארויסגעפאלען א ציגעל, און האָט זיך דאָרט אויסגעבויט א נעסט. די דראָסלען (אזוינע זינג־פויגלען מיט שווארצע פעדערען), כאָטש זיי לעבען ווינטער בשלום מיט די שפערלינגען און שפייזען זיך אינ־איינעם, פונדעסטוועגען ווי עס ווייזט אוים ווארפען זיי אמאל ארויס די יונגינקע שפערלינגען פון זייערע נעסטען. נו, האָט זיך א דראָ־סל געמאכט א מאָדע קומען שרעקען דאָס דאָזיגע פּאַרל שפער־לינגען. ער פלענט קומען צופליהען, זיך אוועקזעצען אויפ'ן רינע פון דאך, נעבען זייער נאָרע. און פלענט זיך אמאל סטארען צוקריכען צום נעסט דורכ'ן דורכגאנג אונטער די דאך־ציגעל. דאן פלענען אלע שפערלינגען פון אונזער גערטענדעל אויפהויבען א שרעקליכען טומעל, מיט גרויס כעס אנפליהען און ארויפשפרינגען אויפ'ן דרא־סל און איהם צווינגען אבצוטרעטען. מיר האָבען אלעמאל גע־וואוסט וועו דער דראָסל איז צוגעפלויגען צום נעסט פון די שפער־לינגען — אזא קוויטשעריי און טומעל איז אונמעגליך ניט צו בעמערקען.

אויף אזא טומעל, נאָר פון אן אנדער סאָרט, פלענען די שפער־לינגען אויפהויבען, וועו א יונג פויגעלע פלענט ארויספאלען פון א נעסט. דער ליאָרם און אויפרעגונג אין אזוינע פעלען איז געווען אונ־געווענליך, און מיר פלענען זיך שוין גלייך דערוויסען פון דער מעשה. די קאַלאָניע פלענט זיך בערוהיגען ערשט דאן, וועו מען האָט אויפגעהויבען דאָס קליין־פויגעלע (אויב ניט וואָלטען איהם די קעץ אויפגענעמען) און מען האָט איהם אוועקגעזעצט אין א לעדיגען צימער מיט אן אפענעם פענסטער. זיין מוטער פלענט דאן צו־פליהען צו איהם, זיך אוועקזעצען אויפ'ן ראָהם פון פענסטער, און אויב איך האָב קיין טעות ניט, פלענט זי אמאל אויך ארייגפליהען אין צימער. צו אבענד צו, אדער אויף מאָרגען, פלענט זי איהם

ארויסלאָקען אויפ'ן דאַך פון אַ צוגעבויטען שטיבעל, וואָס איז צוגע־קומען צום פענסטער. דאַן פלעגט אַרום איהם גלייך צונויפפליהען פון ערגעץ־וואו אַ גאַנצע מאַסע שפּערלינגען, און זיי האָבען אַלע משונה'דיג געליאַרעמט — אפּנים פון שמחה; און דער יונגינקער האָט זיך אָנגעקליבען מיט מוטה, האָט זיך איינגעקעהרט ווי עס איז אַראָבפליהען פון דאַך און האָט זיך אויסגעלערענט פליהען.

IV. — פעראייניגונגען צו בויען נעסטען.

(צו זייט 60)

אָדיבאָנ'ס טאָג־ביכער („אָדיבאָן ענד היז דזשוירנאַלס", ניו יאָרק, 1898), דערהויפּט די וואָס זיינען שייך צו זיין לעבען, אין די דרייסיגער יאָהרען (פון פאָריגען יאָהרהונדערט), אויף די ברעגעס פון לאַבאַראַדאָר און סט. לאָרענס טייך, ענטהאַלטען אויסגעצייכענטע בעשרייבונגען פון די נעסט־בויענדע פעראיינען פון די וואַסער־פויגלען. רעדענדיג וועגען „דעם פעלזען", איינעם פון די אינזלען פון מאַגדאַלען אָדער אַמהערסט, האָט ער געשריבען: — „אום עלף אוהר האָב איך פון מיין שיף געקאָנט גאַנץ קלאָר דערזעהן זיין שפּיץ און האָב געדענקט, אַז ער איז בעדעקט מיט שנעע, עטליכע פוס דיק. עס האָט אויסגעזעהן, ווי דער שנעע האָט פערדעקט יעדעס טייל פון זיינע פלאַכע, אַרויסשטעקענדע טרעפּ". דאָס איז אָבער גאָר ניט געווען קיין שנעע: דאָס זיינען געווען ווייסע טעלפּעל־פויגלען, וועלכע זיינען זיך רוהיג געזעסען אויף זייערע אייער, אָדער אויף זייערע ניי־אויסגעבריהטע פויגעלעך, — מיט די קעפּלעך אויסגעדרעהט צו דער זייט וואו דער ווינד האָט געבלאָזען, כמעט אָנריהרענדיג איינע די אַנדערע, זיצענדיג אָט אַזוי אין רעגעלמעסיגע רייהען. די לופט פון אויבען, אַן ערך הונדערט עלען איבער דעם פעלזען, ווי אויך אַ גע־וויסע שטרעקע אַרום איהם, „איז געווען פול מיט פליהענדע פויגלען, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי אַ געדיכטער שנעע וואָלט געפאַלען די־רעקט איבער אונז." קיטטיוואַקע־מעווען און לוממען האָבען גע־בריהט אויפ'ן זעלבען פעלזען („דזשוירנאַלס", באַנד 1, ז. 363—360).

ניט ווייט פון דעם אינזעל אַנטיקאָסטי איז דער ים „בוכשטעב־ליך געווען בעדעקט מיט לוממען און קליינע פּינגווינען (אַלקאַ

טאָרדא).“ אָביסעל ווייטער איז די לופט פול געווען מיט די סאמעט־ענטלעך. אויף די פעלזען פון דער בוכטע זיינען געזעסען און גע־בריהט די זילבער־מעווען, די ים־שוואלבען (נרויסע, אַרקטישע און וואהרשיינליך פאסטער׳ס), די טרינגא פוזילא, די ים־מעווען, די אלקען, די סקאָטער־ענטען, די ווילדע גענז (אַנסער קאנאדענזים), דער רויט־בריסטיגער מערגאנזער, די קאָרמאָראנען א. אז. וו. דער־הויפט זיינען געווען א סך ים־מעווען; „זיי פלאָגען שטענדיג אלע אַנדערע פויגלען, טרינקען אויס זייערע אייער און עסען אויף זייערע יונגע“; „זיי פערנעהמען דאָ דעם פלאַץ פון די אָדלערען און האָביכטען“.

אויפ׳ן מיססורי, אריבער סט. לואי, האָט אָריבאָן געזעהן, אין יאָהר 1843, גייער און אָדלערען בריהען זייערע אייער קאָלאָניעס־וויז. ער דערמאָנט „לאָנגע ליניען פון הויכען ברעג, ארומגעזינגלט פון מוראָ׳דיג גרויסע קאלך־פעלזען מיט מאָדנע לעבער, וואו מיר האָבען געזעהן ווי עס פלעגען אריינפליהען פּאַרנאכט גייער און אָדלערען“ — אייגענטליך, ווי ע. קוּעס בעמערקט אין א הערה (באנד 1, ז. 458), זיינען עס נעווען טערקישע בוזאָרדס און פליכעוואטע אָדלערען.

איינס פון די בעסטע בריהונגס־פלעצער נעבען די בריטישע ברעגעס זיינען די פארנע־אינזלען, און מען קאָן געפינען אין טש. דיקסאָנ׳ס וועּרק „אמאָנג דהי בוירדס אוו נאָרטהערן שיירס“ א לע־בעדיגע בעשרייבונג פון די דאָזיגע פלעצער, וואו צעהנדליגע טויזענ־דער מעווען, ים־שוואלבען, עידער־ענטען, קאָרמאָראנען, רעגענ־פייפער, אויסטער־פאָנגער, לוממען און לונדען קומען זיך צוזאמען יעדען יאָהר. „וען מען קומט צו נעהנטער צו די דאָזיגע אינזלען, איז דער ערשטער אײנדרוק, אז אָט די מעווען (די קלענערע, מיט די שוואַרצע רוקענדלעך) האָבען מאָנאָפאָליזירט דעם גאנצען גענענד: אזוי פיעל זיינען זיי דאָרטען פאראן. עס דוכט זיך ווי די לופט איז אָנגעפילט מיט זיי, און דער באָדען און די נאקעטע פעלזען זיינען בעדעקט מיט זיי; און וען אונזער שיפעל איז ענדליך צוגעקומען צום שטיינערנעם ברעג און מיר זיינען מיט חשק אַרויסגעשפרונגען אויף דער יבשה, זיינען די פויגלעך געוואָרען טומעלדיג אויפגע־רעגט, און האָבען אזוי לאָנג פראָטעסטירט מיט זייערע געשרייען, ביז וואָנען מיר זיינען ניט אָבגעפאָהרען“ (ז. 219).

אינטערעסאנטע בעמערקונגען וועגען דער שייכות צווישען דער ענטוויקלונג פון פאמיליען־לעבען ביי די לאנגפיסינע פויגלען און דער פערקלענערונג פון דער צאהל אייער. וואס זיי זיצען אויס, האט געמאכט א .ס. פאליאקאוו אין דער נאטורפארשער־געזעלשאפט פון פעטערבורגער אוניווערזיטעט (פראטאקאל פון דער זאלאגישער אבטיילונג, 17טען דעצ., 1874).

V — צי די גרויסע פויגלען העלפען די קליינע ביים איבערוואנדערן?

(צו זייט 62)

אן ענגלישער נאטורפארשער און זאלאג (דזשיימס עד. האר־טינג, „רעקריאיישאן אוו א נאטוראליסט") האט בעטראכט אין א בעזונדער קאפיטעל פון זיין בוך די אלע פעלען, וואס זיינען איהם געווען בעקאנט וועגען דעם, אז די גרויסע פויגלען העלפען אמאל די קליינע ביים איבערוואנדערען. וועלכע זעצען זיך דאן אויף זיי צווי־שען די שולטערן. א ב ס א ל ו ט־ז י כ ע ר ע פאקטען זיינען ניטא, היות ווי עס איז כמעט אונמעגליך, קוקענדיג פון אונטען, צו זעהן א פויגעל, וואס זיצט אויף אן אנדערער; נאר ערפאהרענע נאטורפארשער־ארניטאלאגען האלטען דעם פאקט פאר זעהר וואהר־שיינליך.

די פאלגענדע זיינען די פאקטען, וואס האבען צונויפגע־קליבען. דער בעקאנטער ארקטישער פארשער, דר. דזש. רע, אין זיין בעריכט צו דער לינאאישער געזעלשאפט האט מיטגעטיילט, אז די אינדיאנער פון דעם שטאם קרעע (אין הודסאן־לאנד) האבען בע־הויפטעט, אז איינע פון די קלענערע וואנדערענדע פויגלען זעצט זיך אברוהען בעת'ן אריבערפליהען אויף דער קאנאדער גאנז. די אינ־דיאנער פון אט דעם שטאם בעטרייבען אין א גרויסער מאס א געיעג אויף אט דער גאנז, וועלכע זיי טרעפען אן וועז זי פליהט אריבער פון די דרום־לענדער אין זייער טעריטאריע. דאס איינענע האט דער דר. רע געהערט פון די אינדיאנער אויף די ברעגעס פון דעם אטאבאסקי און די „גרייט סלייוו לייקס", וועלכע וואוינען ארום 1500 ווערסט צו צפון־מזרח פון די פריהער־דערמאנטע אינדיאנער.

דר. לעננעפּ (אין זיין בוך „בייבל קאָסטאָמס אין בייבל לענדס") דערמאָנט וועגען אַ סך קליינע פויגלעך, וועלכע פליהען אַריבער פון פּאַלעסטינאַ אין אַראַביע און עגיפּטען אויפ'ן רוקען פון די בושלען. ווען די בושלען פליהען פון צפון צו דרום, פליהען זיי נידעריג, און די קליינע פויגלעך פליהען אַרויף אויף זיי. אָפּטמאָל הערט זיך דאָס צוויטשערן פון די פויגעלעך, בעת זיי זיצען שוין אויף די שולטערן פון די גרויסע פויגלען. וועניגסטענס זאָגען אַזוי די אָרטיגע איינ־וואוינער; מען דאַרף אָבער געדענקען, אַז קיינער צווייפעלט ניט וועגען דעם, אַז די קליינע פויגלעך מאַכען דורך זייער אַריבער־פליהען אינאיינעם מיט די גרויסע — דאָס איז אַן אַלגעמיין־בעוואוסטער פאַקט. דאָס צוויטשערן אָבער פון די קליינע איז פאַר זיך אַליין נאָך ניט קיין בעווייז, אַז זיי זעצען זיך אויף די גרויסע.

דער אמעריקאַנער, פּראָפעסאָר קלייפּאָל, זאָגט אָבער, אַז ער האָט זיך פּערזענליך איבערצייגט, בעת ער איז געווען אויפ'ן אינזעל קריט, אַז די עק־פּאָכערס און אַנדערע קליינע פויגלעך, איבערפליהענ־דיג פון אייראָפּאַ אין די דרום־לענדער, זעצען זיך אויפ'ן רוקען ביי די בושלען. צוערשט האָט ער עס ניט געוואָלט גלויבען, נאָר ווען אַ פישער האָט אין זיין געגענוואַרט אויסגעשאָסען אין אַ מחנה אַריבערפליהענדע בושלען, האָט קלייפּאָל אַליין געזעהן ווי די דאָזיגע פויגעלעך האָבען זיך אויפגעהויבען פון אויבען פון דער דאָזיגער מחנה און זיינען פערשוואונדען („נייטשור", 24טען פעברואַר, 1881).

אַ דייטשער שריפטשטעלער, אַדאָלף עבעלינג, האָט דיזעלבע זאַך אָפט געהערט דערצעהלען אין קאַיראָ, און דער בעריהמטער דייזענדער און אָרניטאָלאָג, הייגלין, האָט איהם געזאָגט אין קאַיראָ, אַז ער האַלט דעם פאַקט פאַר גאַנץ וואַהרשיינליך, אָבוואויל פּערזענליך האָט ער ניט געהאַט קיין געלעגענהייט דאָס צו בעשטעטיגען.

דער בעוואוסטער שוועדישער רייזענדער, העדענבערג, בעהויפּ־טעט, אַז ער האָט אַליין אָפט געהערט, אויפ'ן אינזעל ראָדאָסאַ, די שטימען פון קליינע פויגעלעך, וועלכע האָבען איבערגעוואַנדערט צוזאַמען מיט די שטאָרכען; און איינמאָל האָט ער אַליין געזעהן עטליכע פויגעלעך, וואָס זיינען אַרונטערגעפלויגען פון די רוקענס פון די שטאָרכען, בעת זיי זיינען אָנגעקומען אויפ'ן אינזעל.

ט. ה. נעלסאָן האָט געשריבען אין ענגלישען זשורנאַל „דהי

זאָלאָדזשיסט" (פעברואר, 1882, ז. 73), אז דער אויפזעהער פון וואסער־דאם ביים אויסגוס פון טייך טעעם, אין ענגלאנד, שטעהענדיג דעם 16טען אָקטאָבער, אין א טרוקענעם קאלטען וועטער, ביים ברעג דאם, האָט ער דערזעהן אן אייל, (סאווא אין רוסיש), וועלכע איז געפלויגען פון ים א פערמאטעדטע, און האָט בעמערקט עפעם אויף איהרע שולטערן. די אייל האָט זיך אוועקגעזעצט אויף די שטריק־ווערק, 15 פום ווייט פון איהם, און באלד איז ארונטערגע־שפרונגען פון איהר רוקען א קליין פויגעל און איז אוועקגעפלויגען איבער'ן דאם. איידער ער האָט זיך געכאפט פאר'ן ביקס, איז די אייל אוועקגעפלויגען, דאם פויגעל אָבער האָט ער דערשאסען, און דער דאָרטיגער זאָלאָג האָט בעשטימט, אז עס איז געווען א נאלד־פעדעריג צוינקעניגעל.

אוא קליינטשיק, שוואך־פליהענד פויגעל וואלט קוים געקאנט אליין אריבערפליהען דעם דייטשען ים אנטקעגען ווינט. עס וואנדערט אָבער רעגעלמעסיג און קומט צופליהען אין ענגלאנד אלעמאל פריהער פאר'ן וואלד־האהן (וואודקאק) און מען רופט עם טאקע דערפאר אין ענגלאנד „דער אריינבריינגער פון וואלד־האהן" (וואודקאק פייל). די פישערלייט פון די דאזיגע וואסער־ברעגען האבען אפט בעמערקט, ווי דאם דאזיגע פויגעל זעצט זיך אויף זייערע שיפלאך.

מיט איין וואָרט, רעזומירענדיג דאם, וואם מיר ווייסען וועגען דער פראגע, קאנען מיר זאגען דאם פאלגענדע: די זאָלאָגען האבען קיין פאזיטיווע, בעשטימטע בעאבאכטונגען וועגען דעם ניט געמאכט. די ארטיגע איינוואוינער אָבער פון די געגענדען, וואוהין די פויגעלאך קומען צו פליהען, זיינען בכלל זיבער, אז די קליינע פויגעלאך, וועלכע קומען צו פליהען צוזאמען מיט די גרויסע פויגלען, זעצען זיך ביי די גרויסע אויפ'ן רוקען — מעגליך אָבער, אז דאם פאסירט נאר צום סוף פון זייער רייזע איבער'ן ים.

VI — צופאסונגען אויסצובוידען קאנקורענץ. עקוואטאר־פאס פון אפריקא.

(צו זייט 64)

צום גליק איז ביז היינטיגען טאג נאך פאראן איין געגענד,

וואו דאָס לעבען פון די חיות איז פערבליבען דאָס זעלבע ווי אמאל, איידער עס איז אָנגעקומען דער מענש, א בעוואָפענטער מיט פייער־געוועהר. דאָס איז דער עקוואַטאָר־פּאָס פון אפריקא, וועגען וועלכען מיר האָבען אן אויסגעצייכענטען ווערק פון ק. ג. שילינג („וויטה פלאשליט ענד רייפל", 2 בענדער, לאָנדאָן, 1906; (דער אָריגינל איז אין דייטש; איך האָב זיך בענוצט מיט דער ענגלישער איבערזעצונג) — א שרייבער, וועלכער איז גוט בעקאַנט צווישען זאָלאָגען אלס אן אויטאָריטעט וועגען טהיערען־לעבען אין אפריקא און אן עקספּערט־נאַטור־פּאָרשער.

אין דרום־אפריקא — זאָגט ער — האָבען די ווייסע און די אָרטיגע אייגוואוינער, בעוואָפענט מיט פייער־געווער, אויסגערהרג׳ט אונגעהויערע צאָהלען ווילדע חיות, אזוי אז אייניגע מינים זיינען אינגאַנצען פערשוואונדען און דער אויסזעהן גופא פון דער טהיערען־בעפעלקערונג איז גאָר געוואָרען אַנאַנדערער. „אזוי זיינען פערשוואונדען: דער ווייס־עקיגער ג נ ו (אזא מין אַנטעלאָפּ), דער באָנטעבאָק־הירש, דער בלעסבאָק, די קוואַגא, די בארג־זעברא, דער שעהנער, וויילדיבער אַנטעלאָפּ, דער קאַפּ־שער בופעלאָקס, דער עלפאַנט, דער אזוי־גערופענער נאָז־האָרן, דער שוואַרצער נאָז־האָרן (רהינאָצעראָס), דער זשיראַפֿ, דער היפּאָפּאָטאָמוס און דער שטרויס — מיט דער אויסנאַהם פון עטליכע גבליבענע וואריעטעטען פון די ערשטע דריי מינים". דערביי דאַרף מען געדענקען, אז מען פלעגט זיי בעגעגענען אין אונצעהליגע מאַסען נאָך אין דעם ערשטען דריטעל פון 19טען יאָהרהונדערט, און פריהערדיגע צייטען זיינען זיי געווען נאָך מעהר צאָהלרייך.

אפילו אויפ׳ן עקוואַטאָר־פּאָס פון אפריקא ווערט זייער צאָהל אויך קלענער, און מען בעגעגענט שוין ניט די זעלבע סטאַדענווייז, ווי פראָפ. ג. מייער האָט זיי געזעהן (זעה זיין בוך „קילימאַנדזשאַראָ"), עטליכע יאָהר פריהער פאר שילינגס'עם עקספּעדיציע; די סטאַדעם פון די עלפאַנטען און בופעלאָקסען זיינען אויך פיעל שיטערער געוואָרען. נאָך אלעם דעם, לעבען מאַסען חיות נאָך אלץ אין גרויסע געזעלשאַפטען, און די פעראייניגונגען פון פערשיידענע מינים, וואָס שילינגס דערמאָנט, זיינען מערקווירדיג.

אויך די בערג־פלאַכען פון עקוואַטאָרישען טייל אפריקא, נאָך די גרויסע רעגענס, ווערען אונגעהויערע שטרעקען אין דרויי וואַכען

פערטרונקען פון וואסער, און אלע נידעריגע פלעצער וועלען זומפען אדער אזערעס, וועלכע ציהען־צו אונגעהויערע צאהלען פון אלע מעגליכע חיות, וואס בעוואוינען דעם גאנצען טרוקענעם שטח פון די הויכע סטעפעס. „אונצעהליגע מחנות געגן און ענטלעך האבען בעדעקט די אויבערפלעך פון די אזערעס — שרייבט שילינגס — און אויף די ברעגעס האבען זיך געפיטערט טויזענדער גנו און זעברעס; פון די וויטסטע גרעניצען פון די הויכע סטעפעס האבען זיך צונויפגעקליבען די נאז־האהרנס אין זייערע געוועהנליכע טרינק־פלעצער צוויישען די שילף־ראהרען; עס האבען זיך אויף אומגע־קעהרט די וואסער־בעק, די הארטבעסטען, (אזוינע ארטען אנטע־לאפען), די גאזעלען און איניגע בופעלאקסען" (ז. 91 און 92).

די בעשרייבונג פון דעם לעבען אויף די ברעגעס פון אט די צייטווייליגע אזערעס, וואס שילינגס האט געגעבען, ווי אויך זיינע אויסגעצייכענטע פאטאגראפיעס — וועלכע ער האט טיילוויז גענומען ביי נאכט ביי א שנעלען פלאם — זיינען מערקווירדיג דערמיט, וואס זיי בעווייזען וועלכע גרויסע מאסען פערשידענ־ארטיגע חיות עס קלייבען זיך צוזאמען אין די דאזיגע ערטער, און ווי זיי גיט זיך איין צוצוקומען סטאדענווייז ביי נאכט זיך אנצו־טרינקען, ניט ווערענדיג פערצוקט פון די לייבען, וואס קלייבען זיך אויף דאזעלבען צונויף, נאר א דאנק דער וואכזאמקייט און פארזיכ־טיגקייט פון זייערע מרגלים און וועכטער. גלייך ווי די זון פער־געהט, ביז אויף מארגען פריה, הויבען אן צו פליהען צו דער אזערע הונדערטע טויזענדער פערשידענע פויגלען און עס קומען זיך אנ־טרינקען די פערשידענארטיגסטע זויגטהיערען. עס איז אינטערע־סאנט, אז אויף זיינע ערשטע עקספעדיציעס האט שילינגס געזעהן, ווי לייבען געהען אויף געיעג מחנות'ווייז, און מען קאן עס אויף זעהן אויף זיינע בייגאכטיגע פאטאגראפיעס. אויף איין פאטא־גראפיע זעהען זיך דריי לייבען, וואס גנב'נען זיך אונטער צו זייער רויב. שילינגס אליין האט קיינמאל ניט געזעהן מעהר ווי זיעבען לייבען צוזאמען (ז. 133); אבער וען נאר א לייב האט א ברום געטאן ביי נאכט, האבען זיך גלייך אבגערופען עטליכע אנדערע לייבען. איינמאל, וען אויפ'ן ברעג פון א צייטווייליגער אזערע האבען זיך צונויפגעקליבען זעהר פיעל פערשיידענע חיות, און שילינגס האט געהערט דאס ברומען פון א סך לייבען. האט ער

זיך געגומען אויף מאָרגען פריה פונאַנדערקלייבען זייערע שפורען: „איך האָב זיך איבערצייגט — שרייבט ער — נאָך די געפונענע שפורען, אז וועניגסטענס דרייסיג לייבען האָבען בעזוכט דעם אָרט דורך דער נאכט“ (ז. 132). „א געהרטער ענגלישער בעאַבאכטער (שרייבט ער אויף ז. 345) האָט איינמאָל געזעהן 27 לייבען צוזאמען.“ אין דער צייט וואָס שילינגס האָט דורכגעמאכט זיינע עקספעדיציעס, איז עס געווען א געוועהנליכע זאך צו טרעפען עטליכע לייבען צוזאמען געהן אויף געיעג.

VII — די געזעלשאַפטליכקייט פון חיות.
(צו זייט 68)

דער אומשטאַנד, וואָס די חיות האָבען געלעבט מעהר געזעלשאַפטליך, בעת דער מענש האָט זיי וועניגער פערפאָלגט, ווערט בעשטעטיגט דורך פיעלע פאקטען, פון וועלכע מען קאָן זעהן, אז די חיות וועלכע לעבען איצטער אין איינזאמקייט, אין די געגענדען וואָס זיינען בעוואוינט פון מענשען, לעבען סטאַדעמווייז אין דיניט־בעפעלקערטע געגענדען. אזוי האָט פושעוואלסקי געפונען אויף די אויסגעטריקענטע פלאַטאָ־וויסטענישען פון צפון־טיבעט בערען וואָס לעבען אין געזעלשאַפטען. ער דערמאָנט צאָהלרייכע „סטאַדעם יאקס, קהולאנס, אנטעלאָפען און אפילו בערען“. די בערען, זאָגט ער, לעבען אויף די זעהר צאָהלרייכע קלייניע גרייזונעס און זיינען אליין אזוי גרוים אין צאָהל, אז „ווי די איינגעבוירענע האָבען מיר פערזיכערט, האָבען זיי אפט געפונען צו הונדערט ביז הונדערט־בעריבט פון דער רוסישער געאָגראפישער געזעלשאפט פאר דעם יאָהר 1885, ז. 11). אין סקאַרעסבי'ס צייטען, ד. ה. אין די צוואַנציגער יאָהרען פון 19טען י. ה., זיינען די וויסע בערען געווען אזוי צאָהלרייך און האָבען געלעבט אין אזוינע גרויסע סטאַדעם, אז סקאַרעסבי (א גוטער בעאַבאכטער) האָט זיי פערגליכען מיט סטאַדעם שעפסען. די האָזען (לעפוס לעהמאני) לעבען אין גרויסע נעזעלשאפטען אויף דער טראנסקאספישער טעריטאָריע (נ. זאָרודני, אין בולעטין פון דער מאָסקווער נאטורפאָרשער געזעלשאפט, 1889). די קלייניע קאַליפאָרניער פוקסען, וועלכע לעבען,

ווי ס. האלדען זאגט, ארום דעם ליקק אבזערוואטאריום אויף א געמישטער דיעטע פון מאנזאניטא יאגדעס און די היהנער פון די אסטראנאמען", זיינען ווי עס שיינט, אויך זעהר געזעלשאפטליך. אפילו די ליבען, ווי מיר האבען געזעהן אין דעם פאריגען אנהאנג, געהען אויף געיעג געמיינשאפטליך אין דעם נאך ווילדען טייל פון עקוואטאר־שטח פון אפריקא.

איניגע זעהר אינטערעסאנטע ביישפיעלען פון ליעבע צו געזעלשאפט ביי חיות געפינען זיך אין ס. דוש. קארניש'ס ווערק „אנימאלס אט ווארק אנד פליי" (לאנדאן, 1896). אלע בעלי חיים, בעמערקט ער גאנץ ריכטיג, האבען פיינט אינזאמקייט. ער בריינגט אויך אמוזאנטע ביישפיעלען וועגען דער געוועהנהייט פון די פרעירי־הינד אויסצושטעלען ווערטער. די דאזיגע געוועהנהייט איז אזוי שטארק אינגעווארצעלט אין זיי, אז זיי האלטען שטענדיג א ווערטער אפילו אין לאנדאנער זאאלאגישען גארטען און אין דעם „זשארדען ד'אקקלימאטאסיאן" אין פאריז (ז. 46).

פראפעסאר קעסלער איז געווען גאנץ גערעכט אנווייזענדיג, אז צולויעב דעם וואס די יונג־אויסגעוואקסענע פויגעלעך האלטען זיך אויף אינאיינעם אין הערבסט, ענטוויקלען זיך ביי זיי געפיהלען פון געזעלשאפטליכקייט. מר. קארניש (אין זיין אויבען דערמאנטען בוך) האט געגעבען איניגע ביישפיעלען פון שפיעלעריין ביי יונגע זויגטהיערען, ווי דהיינו יונגע שעפסלעך, וועלכע האבען לויידעג־שאפטליך ליעב זיך צו שפיעלען און „לויפט נאך מיר נאך", אדער אין „איך בין בעל הבית" (איך האב אליין מעהרערע מאל געזעהן ווי זיי שפיעלען זיך אין דעם שפיעל); ווי אויך זייער לויידענשאפט צו מאכען שווערע שפרונגען. יונגע הירשען האבען ליעב צו שפיעלען אין „כאפ מיך", און כאפען מיינט ביי זיי אנריהרען מיט'ן נעזיכ. אויסערדעם האבען מיר דאס אויסגעצייכענטע ווערק פון קארל גראסס „דהי פליי אוו אנימאלס".

VIII — די ארגאנ־אוטאנען זיינען אמאל געווען מעהר געזעלשאפטליך.

(צו זייט 81)

ווי עס איז צו זעהן פון דעם ווערק פון פראפ. עדוארדא בעק־

קאַרי, דעם איטאַליענישען באָטאַניקער, וועלכער האָט אַרומגעריזט אין סאַראַוואַקע (באָרנעא), ראָטען אויס די דאָרטיגע אייגנוואוינער די אָראַנג־אוטאַנען מיט זייערע דיענע, פערגיפטעטע קוילען, וואָס זיי בלאָזען אַרויס, לויפענדיג אין א בעהעלטענים, דורך א לאַנגע רעהר. עס איז קיין וואונדער ניט, וואָס די אָראַנג־אוטאַנען ציהען פאָר אונטער אַזוינע אומשטאַנדען צו פיהרען אַן אייגנאמען לעבען; עס זיינען אָבער פאַראַן פאַקטען, וואָס ווייזען אַן, אז פריהער האָבען די אָראַנג־אוטאַנען יא געוואוסט פון געזעלשאפטליכקייט, און אפילו איצטער קלייבען זיי זיך אמאָל צונויף אין ניט־גרויסע גרופען, וועו די פרוכט דוריאַנא וואַרט צייטיג. — „די בעסטע צייט פאַר געיעג אויף די אָראַנג־אוטאַנען, שרייבט בעקקאַרי, איז וועו די דאָזיגע פרוכט וואַרט פערטיג. מען קאַן זיי דאַמאָלסט לייכט געפינען צו פינף, זעקס אָדער מעהר אויף איין בוים. בעת איך בין געווען אין מאַראַפא האָבען די אָראַנג־אוטאַנען אַרומגעבלאָנדזשעט אין די וואַלדער זוכענדיג שפייז, און עס איז ניט גרינג געווען זיי צו געפינען, דערהויפט עטליכע צוזאמען. פון דעסטוועגען האָב איך געזעהן 8 זייערע אין איין טאָג, 4 אויף איין בוים". אפילו די וואַריעטעט טיאַפינג. וועלכע איז קלענער אייגער די וואַריעטעט קאַסטען, בעווייזט זיך אויך אין גרופען, און די דאַיאַקען זאָגען, אז פיעלע פון זיי בעווייזען זיך אַרום די דערפער, וועו די פרוכט דוריאַנא וואַרט צייטיג (רייזען אין די גרויסע וועלדער פון באָרנעא", ענגלישע אויסגאבע, ז. 204).

בעקקאַרי האָט אויך געזעהן א סך פון זייערע נעסטען אָדער לאַגער־פלעצער. „דאָס וואָרט „נעסט", שרייבט ער, פאַסט זיך זעהר צו זייערע געלעגערס אָדער אברוה־פלעצער, וועלכע זיי ריכטען צו אויף די בוימער, וואו זיי וואוינען פאר א שטיקל צייט. זיי מאַכען זיך א געלעגער פון אָנגעבראַכענע צווייגלעך און לעגען זיי אוים דאָרט וואו דער בוים צוטיילט זיך אויף צוויי. עס זעהט זיך ניט קיין שום פערזוך צונויפצוקלייבען די צווייגען וויי עס געהער צו זיין, אָדער מאַכען עפעס א פאַרהאַנגעל. עס וואַרט פשוט געמאַכט א פלאַטפאַרמע, אויף וועלכער די חיה קאַן זיך אוועקלעגען. די נעסטען פון די אָראַנג־אוטאַנען, וועלכע איך האָב געזעהן, זיינען אפנים געווען נאָר פאר איין פערזאָן. עס קאַן זיין, אז א פאַרלי בויט זיך א מעהר בעקוועמען געלעגער, איך האָב אָבער קיין זאָך

נישט געפונען, וואס זאל אנצייגען אויף הויזליכע געוועהניטען ביי אט די פרימאטען" (ז. 143). דאך, אויף אנצוקלייבען שפייז קומען די אראנג־אוטאנען זיך אפטמאל צוזאמען עטליכע אינ־איינעם.

IX— די מניעות צו איבערבעפעלקערונג.
(צו זיים 106)

הודסאן אין זיין אויסגעצייכענטען בוך „נאטוראליסט אן דהי לא פלאטא" (קאפיטעל 3), האט א זעהר אינטערעסאנטע בעשרייבונג וועגען דער פלוצלונגדיגער פערמעהרונג פון א געוויסען מין מייז, און וועגען די פאלגען פון דער דאזיגער פלוצלונגדיגער „לע־בענס־כוואליע".

„אין די זומער־מאנאטען פון די יאהרען 1872, שרייבט ער, האבען מיר געהאט א סך זונעגשיין מיט אפטע, קורצע רעגענס, אזוי אז אין די הייסע מאנאטען איז ניט געווען קיין דוחק אין ווילדע בלומען, ווי עס פלעגט אפט פאקומען אין די פאריגע יאהרען." דער סעזאן, הייסט עס, איז געווען זעהר גינסטיג פאר די מייז, און „די דאזיגע פרוכטבארע קלייניע ברואים האבען זיך שנעל אזויפיעל פערמעהרט, אז די הינט און די קעץ האבען כמעט אויסשליסליך געלעבט אויף זיי. די פוקסען, וויזעלטהיערען און אפאסום האבען געמאכט פון זיי גרויסארטיגע מאהלצייטען, און אפילו דער אינזעקטען־פרעסערישער ארמאדילא האט זיך געגומען כאפען מייז." די עופות זיינען געווארען רויבעריש און „די גע־לע טיראנען־פויגלען און די גווירא־קוקוק האבען קיין אנדער זאך ניט געכאפט א חוץ מייז." אין הערבסט זיינען אנגעקומען מאסען שטארכען און קורץ־אויערדיגע אויל־ען אויף הנאה האבען פון דער אלגעמיינער סעודה. דאן איז געקומען א זעהר טרוקענער ווינטער; די גראז איז אויפגעגעסען געווארען אדער עס איז צעטריקענט געווארען אין שטויב, און די מייז, ניט האבענדיג מעהר קיין שפייז און בעשיצונג, האבען אנגעהויבען אויסצושטארבען. די קעץ האבען זיך אוועקגעשלייכט צוריק אין די הייזער; די קורץ־אויערדיגע אויל־ען — א מין וואס וואנדערט ארום — איז אוועקגעגאנגען, און די קלייניע אויל־ען וואס וואוינען אין גריבער, זיינען אזוי אבגעצעהרט

געווּאָרען, אז זיי האָבען קיין כח ניט געהאַט צו פֿליהען, און „האָבען זיך אַרומגעדרעהט נעבען די הייזער א גאַנצען טאָג, אויסקוקענדיג אויף עפּעם א ביסען." אונגלויבליכע צאָהלען שעפּסען און בהמות זיינען געפּאַלען יענעם ווינטער אין א זעהר קאַלטען מאָנאַט, וואָס איז געקומען נאָך דער אויסטריקענגיש. וואָס געהערט די מייז, מאַכט הודסאָן די בעמערקונג, אז נאָך דער גרויסער רעאַקציע איז קוים געבליבען א שריד ופֿליט פּאַרטצווזעצען דעם מין."

דער דאָזיגער ביישפּיעל האָט נאָך א ספּעציעלען אינטערעס דערמיט וואָס ער בעווייזט, ווי א פֿלוצלונגדיגע פערמעהרונג פון א מין אויף די הויבע פֿליינען און בערג־פּלעבען, ציהט גלייך צו פּיינד פון אַנדערע טיילען פון די פֿליינען, און אויך אז די מינים, וועלכע זיינען ניט בעשיצט דורך א געוועלשאפּטליכער אַרגאַניזאַציע, מוזען על פּי נויט פאַלען א קרבן פּאַר זייערע שונאים.

נאָך אן אויסגעצייכענטען ביישפּיעל צום פונקט גיט דער־זעלביגער פערפאַסער פון דער אַרגענטינישער רעפּובליק. דער קאָיפּו איז דאָרטען א געוועהנליכער גריזון — ווי א ראַץ אין אויס־זעהן, אָבער די גרויס ווי אן אָטטער. ער איז א וואַסער־חיה לויט זיין רגילות און זעהר געזעלשאפּטליך. „אין אבענד, שרייבט הוד־סאָן, קומען די קאָיפּוס אלע ארויס שווימען און שפּיעלען זיך אין וואַסער, און שמועסען צוזאַמען אין מאָרגע טענער, וואָס קלינגען ווי די זיפּצען און קרעכצען פון פערוואונדעטע און קראַנקע מענשען. דער קאָיפּו, וואָס האָט א ווייכע פוטער־פעל אונטער די לאַנגע גראָבע האָהר, פלעגט פיעל עקספּאַרטירט ווערען נאָך אייראָפּא, נאָר אַרום 60 יאָהר צוריק האָט דער דיקטאַטאָר ראָסאַס ארויסגענעבען אן אוקאז, וואָס האָט פערבאָטען צו כאפּען די דאָזיגע חיה׳לעך. דער פּועל יוצא איז געווען, אז די חיה׳לעך האָבען זיך אונגעהויער פער־מעהרט, און אוועקוואַרפענדיג זייער וואַסער־לעבען, זיינען זיי גע־ווארען ערד־וואוינער און וואַנדערער. און זיינען געווארען פול אומעטום ארומזוכענדיג שפּייז. פֿלוצלונג איז אויף זיי אָנגעפאַלען עפּעם אן אונבעקאַנטע מגפה, פון וועלכער זיי זיינען שנעל אום־געקומען און זיי זיינען כמעט אינגאַנצען אויסגעראָטעט געווארען (ז. 12).

אויסראָטונג דורך די הענד פון מענשען פון איין זייט, און דורך אנשטעקענדע קראַנקהייטען פון דער אַנדער זייט, זיינען אָט

אזוי די הויפּט שטערונגען, וועלכע לאָזען די מינים זיך ניט צופיעל פערמעהרען — ניט די קאָנקורענץ פאר די לעבענס־מיטעל, וואָס איז געוועהנלעך גאָר ניטאָ; וואו די קאָנקורענץ קומט יאָ פאָר, מיידען עס אויס די חיות ביז א געוויסען גראד דורך אויסוואנדערונגען אדער דורך אן איבערבייט פון זייער שפּייז.

פאקטען וואָס בעווייזען, אז אפילו לענדער וועלכע האָבען א סך א מילדערן קלימאט אוידער סיביר, זיינען אויך אזוי ניט געניג בעפעלקערט, קאָן מען בריינגען אין די צעהנדליגע. אין בעיטס׳ גוט־בעאַנטען ווערק געפינען מיר דיזעלביגע בעמערקונג אפילו ווענען די ברענעם פון דעם טייך אמאזאָן.

„עס זיינען, אמת, פּאַראַן — האָט בעיטס געשריבען — פערשיידענארטיגע זויגטהיערן, פויגלען און רעפּטיליען, זיי זיינען אָבער צעווואָרפען אויף א גרויסען שטח און שרעקען זיך זעהר פאר מענשען. דער גענענד איז אזוי גרוים און אזוי אינארטיג בעדעקט מיט וואלד, אז מען בענענענט גרויסע צאהלען בעלי חיים נאָר אין וויטע צווישענרוימען, וואו עס געפינט זיך עפּעס א ספּיעלער אָרט, וואָס איז מעהר אָנציהנד איידער די אנדערע ערטער" (נאטוראליסט אן דהי אמאזאָן, 6טע אויפלאָגע, ז. 31).

דער פאקט איז נאָך מעהר אויפפאלענד דערמיט, וואָס די פאונא פון בראזיליע, וועלכע איז אָרים אין זויגטהיערן, איז וויט ניט אָרים אין פויגלען, און די בראזילישע וועלדער קאָנען צושטעלען גענוג שפּייז פאר פויגלען, ווי מען קאָן עס זעהן פון א ציטאטע, וואָס מיר האָבען פריהער געבראכט וועגען די פויגלעשע געזעלשאפטען. און דאָך זיינען די וועלדער פון בראזיליע, פונקט ווי די וועלדער פון אזיע און אפריקא, ניט איבערבעפעלקערט, נאָר אדרבא צוריוועניג בעפעלקערט. דאָס איגענע איז ריכטיג בנוגע די פאמפאסען פון דרום־אמעריקא, וועגען וועלכע הודסאָן בעמערקט, אז עס איז ווירקליך ערשטוינענד מען זאָל אויף אזא בריטע טעריטאריע, וואָס איז בעדעקט מיט גראָז און אזוי אָנגעמאסטען פאר גראָז־עסענדע בעלי חיים, מעהר ניט געפינען ווי איין קליינעם מין מעלי גרה׳דיגע פיה. ווי בעקאנט פיטערן זיך איצטער אויף א טייל פון די דאזיגע פּרעירים מיליאָנען שעפסען, בהמות און פערד, וועלכע מענשען האָבען אייגעפיהרט. פויגלען זיינען אין די פאמפוסען פאראן וועניג אי אין מינים, אי אין צאהל.

X — צופאַסונגען אויסצומיידען קאָנקורענץ.

(צו זייט 108)

מאַסען ביישפּיעלען פון אַזוינע צופאַסונגען קאָן מען געפינען אין די ווערק פון אַלע נאַטור־פאָרשער, וועלכע האָבען שטודירט דאָס לעבען פון די בעלי חיים אין דער נאַטור גופא. אלס איין אינטערעסאַנטען ביישפּיעל פון אַלע איבעריגע קאָן דיענען דער האָריגער אַרמאַדיללאָ, וועגען וועלכען וו. ה. הודסאָן זאָגט, אַז „ער האָט זיך אויסגעקליבען אַן אייגענעם סאָרט לעבען פאַר זיך און דעריבער געדייהט ער, בעת זיינע קרובים שטארבען גאַנץ שנעל אויס. זיין שפּייז איז העכסט פערשיעדענאַרטיג. ער עסט אַלערליי סאָרטען אינזעקטען און גראָבט אויס ווערים און לאַרווען פון עטליכע צאָלל טיעף אין דער ערד. ער האָט זעהר ליעב אייער און יונגע פויגעלעך; ער עסט אַ נבילה פונקט אַזוי גערן ווי דער יאַסט־רעב, און ווען ער האָט ניט קיין פליישיגס, בענוגענט ער זיך מיט אַ וועגעטאַריאַנישע דיעטע — ער עסט קלעווער און אַפילו קוקורוזע־קערנער. דעריבער ווען אַנדערע בעלי חיים הונגערן, איז דער האָריגער אַרמאַדיללאָ אַלעמאָל פעט און שטאַרק" („נאַטוראַליסט אַן דהי לאַ פּלאַטאַ", ז. 71).

די אָנפאַסונגס־פעהיגקייט פון דעם קיביץ־פויגעל מאַכט מעגליך די זעהר ברייטע פערשפּרייטונג פון דעם דאָזיגען מין. אין ענגלאַנד „פיהלט ער זיך פונקט אַזוי היימיש צווישען די פערזייהטע פעלדער, ווי אין די ווילדע פּלעצער". טש. דיקסאָן זאָגט אין זיין בוך „בוירדס אָוו נאָרדהערן שיירס" (ז. 67): „פערשיעדענאַרטיג־קייט פון שפּייז איז נאָך מעהר דער רעגעל ביי די דויב־פויגלען". אַזוי צ. ב. ש. דערוויסען מיר זיך פון דעמזעלביגען פערפאַסער (ז. 60 און 65), אַז „די קאָרשונעס פון די בריטישע זומפּען נעהרען זיך ניט נאָר אויף קליינע פויגלען, נאָר אויך אויף קראָטען און מייז, אויף זשאַבעס, יאַשצערקעס און אינזעקטען, בעת דאָס רוב פון די קלענערע שאַקאַלען נעהרען זיך גרעסטענטיילס אויף אינזעקטען".

דער זעהר לעהרריכער קאַפּיטעל, וואָס וו. ה. הודסאָן ווידמעט דער פאַמיליע קריך־פויגלען פון דרום־אַפריקאַ איז נאָך אַן אויס־געצייכענטער ביישפּיעל פון די אופנים, ווי אַזוי אַ גרויסער טייל פון דער טהיערען־בעפעלקערונג מיידט אויס קאָנקורענץ און דער־

גרייכט א זעהר היבשע פערמעהרונג אין ט געווייסער געגענד, ניט בעזיצענדיג קיינע פון די וואָפען ,וואָס ווערען געווענליך בעטראכט אלס א גרינדליכע נויטוענדיגקייט אין דעם קאמפף פאר עקזיסטענץ. די דאָזיגע פאמיליע קריך־פויגלען איז פערשפרייט איבער אן אונ־געהויערן שטח, פון דרום־מעקסיקא ביז פאטאגאניע, און עס זיינען שוין בעקאנט ניט וועניגער ווי 290 מינים, וואָס געהערן צו 46 גאטונגען, און דער הויפט־שטריך פון דער גאנצער פאמיליע איז די גרויסע פערשיעדענארטיגקייט אין די געווענהייטען פון איהרע מיט־גליעדער.

ניט נאָר די פערשיידענע גאטונגען און מינים האָבען ספעציעל אייגענע געווענהייטען, נאָר אפילו דערזעלביגער מין קאָן אָפטמאָל האָבען פערשיידענע רגילות'ן אין פערשיידענע געגענדען. „אייניגע מינים קסענאפס און מאגאראָרנים קלעטערן ווי די האָלץ־פיקער ווערטיקאל אויף די בוימער־שטאמען צו זוכען אינזעקטען, אָבער ווי די מייז־פויגלען (סיניצא, אויף רוסיש), זוכען זיי אויף ארום די קלייגע צווייגלעך און די בלעטער אויף דעם סאמע ברעג פון די צווייגען, אזוי אז זיי זוכען ארום דעם גאנצען בוים, פון וואָרצעל ביז די בלעטער אויפ'ן העכסטען שפיץ. דער סקלע־דורס, אָבוואויל ער איז אן איינוואוינער פון די טונקעלסטע וועלדער און איז פערזאָרגט מיט שארפע געבויגענע נעגעל, פון דעסטוועגען זוכט ער ניט זיין שפייז אויף די בוימער, נאָר אויס־שליסליך אויף דער ערד צווישען די ארונטערגעפאלענע צעפוילטע בלעטער; נאָר דער חידוש איז, אז ווען ער דערשרעקט זיך פאר עפעם, פליהט ער ארויף אויפ'ן שטאם פון דעם נעהנטסטען בוים, קוועטשט זיך צו צו איהם אין א וועדטיקאלער פאָזיציע, און בלייבענדיג אזוי שטיל און בעווענונגסלאָז מיידט ער אויס די גע־פאר ענטדעקט צו ווערען, צוליעב זיין טונקעלען קאָליר וואָס בע־שיצט איהם.“ און אזוי ווייטער. זיי אונטערשיידען זיך אויך זעהר שטארק אין זייערע געווענהייטען פון בויען נעסטען. אזוי געפינט מען, אז אין איין און דערזעלביגער גאטונג בויען דריי מינים א ליימענעם נעסט ווי אן אויוועז, א פערטער בויט א נעסט פון שטעקלעך אין די בוימער, און א פינפטער גראָבט זיך א לאָך אין זייט פון א ברעג פון א טייך, ווי אן אייזפויגעל.

אט די זעהר גרויסע פאמיליע, ווענען וועלכער הודסאן זאָגט,

אַז זי פילט אָן „יעדען טייל פון דעם דרום־אַמעריקאַנער קאָנטינענט, דען עס איז ווירקליך ניטאָ אַ קלימאַט, אַ באָדען, אָדער אַ געוויקס, וואָס האָט ניט אַ וועלכען עס איז מין פון אָט די פויגלען", — געהערט, ווי ער אַליין דריקט זיך אויס, „צו די וועניגסטענס־בעשיצטע פויגלען". ווי די ענטלעך, וואָס סיעווערצאָוו האָט דער־מאָנט (זעה אין טעקסט), האָבען זיי ניט קיין קרעפטיגען שנאָבעל און ניט קיין קלויען־נעגעל; „זיי זייען שרעקעדיגע בעשעפעניסען, וואָס ווייזען ניט אַרויס קיין ווידערשטאַנד און האָבען ניט קיין כח אָדער וואָפען; זייערע בעוועגונגען זיינען ניט אַזוי שנעל און ניט אַזוי ענערגיש ווי ביי אַנדערע פויגלען, און זייער פליה איז זעהר אַ שוואַכער". זיי בעזיצען אָבער — ווי אי הודסאָן, אי אַזאַרא האָבען בעמערקט — „אין אַ גרויסער מאָס דעם געזעלשאַפטליכען אינ־סטינקט", אָבוואויל „די בעדינגונגען פון זייער לעבען, וואָס פאָדערן איינזאַמקייט, שטערן זעהר פיעל די געזעלשאַפטליכע געוועגהייטען". זיי קאָנען ניט איינפיהרען אַזוינע גרויסע געמיינשאַפטען אויס־צובריהען זייערע אייער, וועלכע מיר טרעפען אָפט אָן ביי די ים־פויגלען, ווייל זיי לעבען אויף די אינזעקטען פון די בוימער און מוזען פאָרזיכטיג דורכזוכען בעזונדער יעדען בוים — און זיי טהוען זייער זאַך אויף אַ זעהר געשעפטמעסיגען אופן — אָבער דערפאַר רופען זיי נאָכאַנאַנד איינע די אַנדערע אין די וועלדער, „שמועסענ־דיג איינע מיט די אַנדערע איבער לאַנגע שטרעקען". זיי פער־אייניגען זיך אין די „וואַנדערענדע מחנות, וועלכע זיינען אַזוי גוט בעקאַנט פון בעיטס' בילדליכער בעשרייבונג; און הודסאָן איז גע־קומען צו דער איבערצייגונג, אַז אָט „די דענדראָ־קאָלאַפטידע זיינען איבעראַל אין דרום־אַמעריקאַ די ערשטע, וועלכע פעראייניגען זיך פאַר געמיינשאַפטליכע טהאַטען, און אַז די פויגלען פון אַנדערע פאַמיליען געהען זיי נאָך און פעראייניגען זיך מיט זיי, וויסענדיג פון ערפאַהרונג, אַז וואו זיי געהען קאָן מען דערווארטען אַ רייכען ביסען". עס איז איבעריג צו צולעגען, אַז הודסאָן האָט אַ הויכע מיינונג וועגען זייער פערשטענדיגקייט. געזעלשאַפטליכקייט און אינטעליגענץ געהען אַלעמאָל האַנד אין האַנד.

XI — דער אורשפרונג פון דער פאַמיליע.

(צו זייט 124)

אין דער צייט בעת איך האָב געשריבען אָט דעם קאפיטעל אין טעקסט, האָט עס אויסגעזעהן ווי די אנטראָפאָלאָגען וואָלטען אלע געהאט איינגעשטימט, אז די פּאטריאַרכאלישע פאמיליע, ווי מען געפינט זי ביי די אידען און אין דוימישען קעניגרייך, איז א לפּי ערך שפּעטערע ערשיינונג אין די מענשליכע אינסטיטוציעס. זינט יענער צייט אָבער זיינען פערעפענטליכט געוואָרען אייניגע ווערק, וועלכע בעשטרייטען די אידעען, וואָס זיינען פאָרגעבראכט געוואָרען פון באַקאָפען און מאקלענאן, סיסטעמאטיזירט געוואָרען דערהויפט דורך מאָרגאן, און ווייטער ענטוויקעלט און בעשטעטיגט געוואָרען דורך פּאָסט, מאקסים קאָוואלעווסקי און לובבאָק. די וויכטיגסטע פון די דאָזיגע ווערק זיינען: די ארבייט פון דעם דענישען פּראָפעסאָר ס. נ. סטאַרקע („די פּרימיטיווע פאמיליע", 1889), און פון דעם העלסינגפאָרסער פּראָפעסאָר עדוארד ווסטער־מארק („די געשיכטע דער מענשליכען עהע, 1891, און א צווייטע אויסגאבע אין 1894). עס האָט געטראָפען מיט אָט דער פראַגע וועגען די פּרימיטיווע אינסטיטוציעס פון דער עהע דאָס אייגענע, וואָס עס האָט פּאסירט מיט דער פראַגע וועגען די פּרימיטיווע אינסטיטוציעס פון לאנד־אייגענטום. וועז מאורער און נאסס׳ס אנשויאונגען וועגען דער דאָרף־געמיינדע, וועלכע זיינען ווייטער ענטוויקעלט געוואָרען פון א גאנצער שולע בעגאבטע פּאָרשער, זיינען אָנגעגאמען געוואָרען ביי אלע מאָדערנע אנטראָפאָלאָגען אויפ׳ן גביעט פון די פּרימיטיווע קאָמוניסטישע אינסטיטוציעס פון קלאַן, זיינען ערשיענען אזוינע ווערק פון פוסטעל דע קולאַנזש׳ס אין פראנקרייך, פ. סיבאָם׳ס, דעם אקספּארד פּראָפעסאָר׳ס אין ענגלאנד, און אייניגע אנדערע, וועלכע האָבען פּרובירט — מיט מעהר גלאַנץ איידער ווירקליכער פּאָרשונגס־טיפקייט — אונטערצוגראָבען די דאָזיגע אידעען און ארויפוואָרפען א צווייפעל אויף די אויספיהרען, צו וועלכע די מאָדערנע פּאָרשונג איז געקומען (זעה פּראָפ. ווינא־גראדאָוו׳ס פּאָרערדע צו זיין מערקווירדיגען ווערק „ווילייניידזש אין ענגלאנד"). אזוי אויך וועז די אידעען וועגען דער אָבוועזענ־הייט פון דער פאמיליע אויף דער שטאַם־שטופע פון דער מענשהייט

האָט אָנגעהויבען אָנגענומען צו ווערען פון די מעהרסטע אַנטראָ־פּאָלאָגען און פאָרשער פון די אוראַלטע רעכטס־פערהעלטניסע, האָבען זיי נויטיגערווייז אַרויסגערופען אַזוינע ווערק ווי סטאַרקע׳ס און וועסטערמאַרק׳ס, אין וועלכע דער מענש איז פאָרגעשטעלט געוואָרען, אין איינקלאַנג מיט דער אידישער טראַדיציע, ווי ער וואָלט אָנגעפאַנגען זיין געזעלשאַפטליך לעבען מיט דער פאַמיליע, — מיט דער פּאַטריאַרכאַלישער פאַמיליע, פערשטעהט זיך, — און ווי ער וואָלט קיינמאָל ניט געהאַט דורכגעמאַכט די שטופען, וואָס זיינען בעשריבען געוואָרען פון מאַקלענאַן, באַכאָפען אָדער מאָרגאַן. די דאָזיגע ווערק, פון וועלכע די גלענצענד־געשריבענע „געשיכטע דער עהע" איז בעזונדערס ווייט פערשפּרייט געוואָרען, האָבען אָהן צווייפעל געהאַט אַ געוויסע ווירקונג: די וואָס האָבען ניט געהאַט די געלעגענהייט צו לעזען די דיקע בענדער, וואָס די מחליקה האָט אַרויסגערופען, האָבען אָנגעהויבען צו צווייפלען; בעת אייניגע אַנטראָפּאָלאָגען, וואָס זיינען יאָ געווען בעקאַנט מיט דעם ענין, אַ שטייגער ווי דער פראַנצויזישער פּראָפעסאָר דורקהיים, האָבען אָנגענומען אַ פּשרה׳דיגע, אונבעשטימטע האַלטונג.

קיין דירעקטע שייכות מיט דער ספּעציעלער אויפגאַבע פון אַ ווערק וועגען געגענזייטיגער הילף האָט די דאָזיגע מחליקה ניט. דער פאַקט, אַז מענשען האָבען געלעבט אין שטאַמען פון די ערשטע שטופען פון ענטוויקלונג אָן, ווערט ניט בעשטריטען אַפילו פון די, וועלכע פיהלען זיך שאָקירט פון דעם געדאַנק, אַז מענשען האָבען געקאָנט דורכלעבען אַזאַ שטופע, ווען די פאַמיליע, ווי מיר פער־שטעהען זי היינט, האָט ניט עקזיסטירט. דער ענין אָבער איז אינטערעסאַנט פאַר זיך אַליין און פערדיענט מען זאָל איהם דער־מאָנען, אָבוואויל מען מוז צוגעבען, אַז כדי איהם געהעריג צו בעהאַנדלען וואָלט מען געדאַרפט אָנשרייבען אַ גאַנצען בוך.

ווען מיר זוכען אויפצוהויבען דעם שלייער, וואָס פערדעקט פון אונז די אוראַלטע אינסטיטוציעס, און דערהויפּט אַזוינע אינ־סטיטוציעס, וואָס האָבען עקזיסטירט ביים ערשטען ערשיינען פון מענשליכע וועזענס, קומט אונז אויס — היות ווי עס קאָנען דאָך ניט זיין קיין דירעקטע עדות — אָבצוטהאָן די זעהר מיהזאַמע אַרבייט פון נאָכזוכען אויף צוריק יעדע אינסטיטוציע, און גענוי בעמערקען אַפילו איהרע שוואַכסטע שפּורען אין די עקזיסטירענדע

געווענהייטען, מנהגים, טראַדיציעס, ליעדער, פאָלק־לאָר א. ד. ג. דאַן, צונויפבינדענדיג די בעזונדערע רעזולטאַטען פון יעדערער פון אָט די בעזונדערע פאָרשונגען, מוזען מיר אין געדאַנק וויעדער אויפ־שטעלען די געזעלשאַפט, וואָס איז געבויט געווען אויף דער צוזאַ־מען־עקזיסטענץ פון אָט די אַלע אינסטיטוציעס. מען קאָן שוין ממילא דערפון פערשטעהן וואָס פאר אַן אונגעהויערע מאַסע פאַקטען און וואָס פאר אַ גרויסע צאָהל גענויע פאָרשונגען איבער בעזונדערע פונקטען עס פאָדערט זיך, כדי צו קאָנען קומען צו אַ וועלכען עס איז זיכערן שלום. דאָס איז טאַקע וואָס מען געפינט אין די מאָנו־מענטאַלע ווערק פון באַכאָפען און זיינע נאָכפאָלגער, און וואָס מען געפינט ניט אין די ווערק פון דער אַנדער שול. די מאַסע פאַקטען, וואָס פראָפ. וועסטערמאַרק האָט דורכגעוואָרפען, איז אָהן צווייפעל גרויס גענוג, און זיין ווערק איז גאַנץ געוויס זעהר ווערטהפול אַלס אַ קריטיק; עס קאָן אָבער קוים פועל זיין, אַז די וועלכע קענען די ווערק פון באַכאָפען, מאָרגאַן, מאַקלענאַן, פאָסט, קאָוואַלעווסקי און אַנדערע, אין אָריגינאַל, און זיינען בעקאַנט מיט דער שטה פון דער דאָרף־געמיינדע, זאָלען בייטען זייער מיינונג און אָננעהמען די פאַטריאַרכאַלישע פאַמיליען־טעאָריע.

אַזוי ערלויב איך מיר צו זאָגען, אַז די אַרגומענטען, וואָס וועסטערמאַרק האָט גענומען פון די בעקאַנטע געווענהייטען פון די פרימאַטען, האָבען ניט דעם ווערטה, וואָס ער שרייבט צו צו זיי. די ידיעות, וואָס מיר האָבען וועגען די פאַמיליען־פערהעלטניסען ביי די געזעלשאַפטליכע מינים אַפפען פון היינטיגע צייטען, זיינען זעהר ניט זיכערע, און די ביידע ניט־געזעלשאַפטליכע מינים, דער אָראַנג־אוטאַן און דער גאָרילאַ, מוזען אויסגעשלאָסען ווערען פון דער דיסקוסיאָן, ווייל זיי ביידע, ווי איך האָב אָנגעוויזען אין טעקסט, זיינען גאַנץ קלאָר אויסשטאַרבענדע מינים. נאָך וועניגער ווייסען מיר וועגען די פערהעלטניסען, וואָס האָבען עקזיסטירט צווישען די זכרים און נקבות ביי די פרימאַטען, וועלכע האָבען געלעבט אַרום דעם סוף פון דער טערציערער פעריאָדע. די מינים, וועלכע האָבען דאַן געלעבט, זיינען וואַהרשיינליך שוין לאַנג אויס־געשטאָרבען, און מיר האָבען ניט די קלענסטע אַהנונג וואָסערע פון זיי איז געווען די אוראַלטע פאָרם, פון וועלכער עס האָט זיך אַרויסגעוויקעלט דער מענש. אַלץ וואָס מיר קאָנען זאָגען מיט

וויפיעל עס איז וואהרשיינליכקייט איז, אז עס האָבען געמוזט עקזיסטירען פערשיידענע פאמיליען־און שטאם־פערהעלטניסע ביי די פערשיידענע מינים אפפען. וועלכע זיינען אין יענע צייטען געווען זעהר צאָהלרייך; און אז די געווענהייטען פון די פרימאטען האָבען זינט יעמאָלט זיך געמוזט זעהר פיעל ענדערן, אויפ'ן זעלבען שטייגער ווי עס זיינען פאָרגעקומען ענדערונגען אפילו אין די לעצטע צוויי הונדערט יאָהר אין די געווענהייטען פון א סך אנדערע מינים זויג־טהיערען.

די דיסקוסיאָן מוז דעריבער אינגאנצען געפיהרט ווערען נאָר בנוגע צו די מענשליכע אינסטיטוציעס; און אין דער גענוויער אונ־טערזוכונג פון יעדען בעזונדער שפור פון יעדער אוראלטער אינ־סטיטוציע, אין פערבינדונג מיט אלעם דעם, וואָס מיר ווייסען וועגען יעדער אנדער אינסטיטוציע פון דעמזעלבען פאָלק אָדער דעמזעלביגען שטאם, ליעגט די הויפט־שטארקייט פון דער ארגומענטאציע פון דער שטה, וואָס בעהויפטעט, אז די פאט־ריארכאליש פאמיליע איז אן אינסטיטוציע, וואָס האָט א פער־העלטניסמעסיג שפעטען אורשפרונג.

דער פאקט איז, אז ביי די פרימיטיוון מענשען איז פארען א גאנצער קרייז פון אינסטיטוציעס, וועלכע ווערען פאלשטענדיג פער־שטענדליך, וועז מיר נעהמען אן די אידעען פון באכאפען און מאר־גאן, אבער זיינען לגמרי אונפערשטענדליך אהן זיי. אזעלכע זיינען: דאם קאמוניסטישע לעבען פון קלאן, כל זמן ער האָט זיך ניט צושפאלטען אין בעזונדערע פאטערשאפט־פאמיליען; דאם לעבען אין „לאנגע הייזער" און אין קלאסען, וואָס וואוינען אין בעזונדערע לאנגע הייזער, לויט דעם אלטער און דער שטופע פון מינדיגקייט, וועז די יונגע לייט ווערען גערעבענט פאר דערוואקסענע מיטגליעדער פון שטאם (מ. מאקליי, ה. שורץ); די בעגרעניצונג אויף דעם פערזעלבטען אנקלייבען פון אייגענטום, פון וועלכע מיר האָבען געגעבען אייניגע ביישפיעלען אויבען אין טעקסט; דער פאקט, וואָס די פרויען, וועלכע מען האָט אוועקגענומען פון אנאנדער שטאם, האָבען אפריהער געהערט צום גאנצען שטאם, אייזער זיי זיינען נעווארען פריוואט אייגענטום; און אנדערע עהנליכע אינסטיטוציעס, וועלכע לויבאק האָט אנאליזירט. אט דער בריטער קרייז פון אינ־

סטיטוציעס, וועלכער איז ביסלעכווייז אָבגעשוואַכט געוואָרען און ענדליך אינגאַנצען פערשוואונדען אין דער שטופע פון דער דאָרף־געמיינדע, שטעהט אין פאָלקאָמענעם איינקלאַנג מיט דער טעאָריע פון „שטאַם־עהע"; די שולע אָבער פון דער פאַטריאַרכאַלישער פאַמיליע געהט זיי פערביי און שענקט זיי כמעט קיין אויפמערק־זאַמקייט ניט. דאָס איז געוויס ניט דער ריכטיגער וועג ווי צו בעהאַנדלען דאָס פּראָבלעם. פּרימיטיווע מענשען האָבען ניט מעהרערע אינסטיטוציעס, וואָס שטעהען איינע איבער דער אַנדערער אָדער נעבען דער אַנדערער, ווי מיר האָבען איצטער. זיי האָבען נאָר איין אינסטיטוציע, דעם קלאַן, וועלכע פערקערפּערט אַלע געגענזייטיגע פערהעלטניסען פון די מיטגליעדער פון דעם קלאַן. עהע־פערהעלטניסען און אייגענטום־פערהעלטניסען זיינען קלאַן־פערהעלטניסען. און דאָס וועניגסטע, וואָס מיר מעגען דער־וואַרטען פון די פערטיידיגער פון דער פאַטריאַרכאַלישער פאַמיליען־טעאָריע איז, זיי זאָלען אונז בעווייזען, ווי אַזוי דער אָקאָרשט־דערמאָנטער קרייז פון אינסטיטוציעס (וועלכער ווערט שפּעטער פערשוואונדען) האָט געקאָנט עקזיסטירען ביי אַ קבוץ פון מענשען, וועלכע לעבען אונטער אַ סיסטעם, וואָס איז אקוראַט דער היפּך פון די דאָזיגע אינסטיטוציעס — דאָס סיסטעם פון בעזונדערע פאַמיליעס, וועלכע ווערען רעגיערט פון אַ „פאַטער פאַמיליאַס".

מען קאָן אויך ניט אָנערקענען קיין וויסענשאַפטליכען ווערטה אין דער מעטאָדע, ווי אַזוי די פערטיידיגער פון דער פאַטריאַר־כאַלישער טעאָריע זוכען אָבצו'פּטר'ן געוויסע ערנסטע שווערינ־קייטען. מאָרגאַן, צ. ב. ש., האָט בעוויזען דורך אַ היבשע צאָהל פאַקטען, אַז ביי אַ סך פּרימיטיווע שטאַמען עקזיסטירט אַ שטרענג־אָבגעהיט „סיסטעם פון גרופּען־קלאַסיפיקאַציע", און אַז אַלע אינ־דיווידומען פון איין קאַטעגאָריע אַדרעסירען איינער דעם אַנדערן ווי זיי וואָלטען געווען ברידער און שוועסטער, בעת די אינדיווידומען פון אַן אינגערער קאַטעגאָריע רופען אָן זייער מוטער'ס שוועסטער מוטער, א. אַז. וו. זאָגען אַז דאָס מוז זיין אַן איינפאַכער „פאַסאָן דע פּאַרלע" — אַן אַרט רעדען וואָס דריקט אויס רעספּעקט צו עלטערע — איז זיכער אַ לייכטע מעטאָדע אָבצו'פּטר'ן די אַרבייט פון דערקלערן, פאַרוואָס עפּעס האָט אָט דער ספּעציעלער אופן ווי אויסצודריקען רעספּעקט און ניט קיין אַנדער אופן עקזיסטירט ביי

אזויפיעל פעלקער פון פערשיידענער אבשטאמונג, און איז ביי פיעלע פון זיי אפילו געבליבען לעבען ביז היינטיגען טאג? מען מעג אודאי מודה זיין, אז „מא" און „פא" זיינען די לייכטסטע קלאנגען אויפ־צורעדען פאר א קינד; די פראגע איז אבער — פארוואס ווערט אט דער טייל פון „קינדער־שפראך" געברויכט פון דערוואקסענע מענשען, און דוקא אנגעוועגדעט צו א געוויסער, שטרענג־בעשטימ־טער קאטעגאריע פערזאנען? פאר וואס ביי אזויפיעל שטאמען, וואו די מוטער און איהרע שוועסטער ווערען אנגערופען „מא", ווערט דער פאטער בעצייכענט מיט'ן נאמן „טיאטיא" (וואס איז עהנליך צו דיאדיא, אן אנקעל), „דאד", „דא" אדע „פא"? פאר־וואס דער נאמען מוטער, וואס מען גיט די טאנטעס פון דער מאמעס צד, ווערט שפעטער פערביטען אויף א בעזונדער נאמען? און אזוי ווייטער. וועו מיר דערוויסען זיך אבער, אז ביי א סך ווילדע נעהמט דער מוטער'ס שוועסטער פונקט אזא פעראנטוואָרטליכען טייל אין אויסהאדעווען דאס קינד, ווי די מוטער אליין, און אז די אנדער „מוטער" (דער מוטער'ס שוועסטער) וועט זיך אפפערן, וועו דער טויט נעהמט צו א בעליעבט קינד, כדי איהם צו בעגלייטען אויף זיין רייזע אויף יענער וועלט — דערזעהען מיר געווים אין אט די נעמען עפעס טיעפערעם איידער א פשוט'ן „פאסאן דע פארלע", אדער ארט רעדען, וואס דריקט אויס רעספעקט. ספעציעל נאך, וועו מיר געפינען אז עס עקזיסטירט נאר א גאנצע גרופע פון אזוינע איבערגעבליבענע נעמען (לובבאק, קאוואלעווסקי און פאסט האבען זיי גרינדליך אונטערזוכט), וועלכע ווייזען אלע אן אויף איין ריכ־טונג. עס פערשטעהט זיך, מען קאן זאגען, אז די פערוואנדשאפט רעכענט זיך פון דער מוטער'ס זייט, „ווייל דאס קינד האלט זיך אויף מעהרער ביי זיין מוטער"; אדער מען קאן דערקלערן דעם פאקט, וואס א מאן'ס קינדער פון עטליכע וויבער פון פערשיידענע שטאמען געהערען צו זייערע מוטערס' קלאנען, ווייל דער ווילדער „פערשטעהט ניט קיין פיזיאלאגיע": אבער דאס זיינען ניט קיין ארגומענטען, וואס ענטשפרעכען אפילו וויפיעל־ניט־איז די ערנסט־קייט פון די פראגען, וואס ליענען אין די פאקטען. ספעציעל וועו עס איז בעוואוסט, אז דער חוב צו טראגען דער מוטער'ס נאמען, שליסט אויף איין די אנגעהעריגקייט צו דער מוטער'ס קלאן אין א ל ע הינזיכטען: ד. ה. עס שליסט איין דאס רעכט אויף א טייל

פון אלץ וואס געהערט דעם קלאן פון דער מוטער, ווי אויך דאס רעכט אויף זיין בעשיצונג, קיינמאל ניט אנגענריפען צו וועלען פון זיינע מיטגלידער, און דעם חוב צו נעהמען ראכע פאר בעלידיגונגען געגען איהם.

אפילו וען מיר זאלען צוגעבען פאר א מאמענט, אז אזוינע ערקלערונגען זיינען צופריעדענשטעלענד, וואלטען מיר אבער באלד אויסגעפונען, אז מען מוז האבען א בעזונדער ערקלערונג פאר יעדער קאטעגאריע פון די פאקטען — און די פאקטען זיינען זעהר צאהלרייך. וועלן מיר דערמאנען בלויז עטליכע, האבען מיר: די אייניטיילונג פון די קלאנען אין קלאסען, בעת עס זיינען ניט פארען קיינע צוטיילונגען בנוגע דעם אייגענטום אדער געזעלשאפטליכער שטעלונג; די עקזאגאמיע (הייראט אויסער'ן שטאם) און די פאלגליכע מנהגים, וואס לובבאק האט אויסגערעכענט; די בלוט־ברידערשאפט און א רייה עהנליכע מנהגים, וואס בעצוועקען אנצוויזען אויף דער איינהייט פון אבשטאמונג; די ערשיינונג פון פאמיליען־געטער נאכדעם ווי עס האבען שוין עקזיסטירט שטאם־געטער; דער וויבער־בייט, וועלכער עקזיסטירט ניט נאר ביי די עסקימאזען אין צייטען פון נויט, נאר איז אויך וויית פערשפרייט ביי א סך אנדערע שטאמען פון א גאנץ אנדער אבשטאמונג; די לויזקייט פון די הייראט־בענדער, וואס מיר געפינען אויף די נידעריגערע שטופען פון ציוויליזאציע; די פיעלפאכע הייראטען, וועלן מעהרערע מענער הייראטען איין ווייב, וואס געהערט צו זיי נאך דער רייה; די אבשאפונג פון די עהער־בעשרענקונגען אין דער צייט פון פעסטליכקייטען, אדער אין יעדען פינפטען, זעכסטען, אדער אנאנדער טאג; דאס צוזאמענוואוינען פון פאמיליען אין „לאנגע הייזער"; דער אומשטאנד וואס דער חוב צום ערציהען דעם יתום פאלט, אפילו אין א שפעטערע פעריאדע, אויפן אנקעל פון דער מוטער'ס צד; די היבשע צאהל איבער־נאנגס־פארמען, וואס בעווייזען דעם שטופענארטיגען איבערגאנג פון מוטער־אבשטאמונג צו פאטער־אבשטאמונג; די בעגרעניצונג פון דער צאהל קינדער דורכן קלאן — ניט דורך דער פאמיליע — און די אבשאפונג פון דעם דאזיגען שטרענגען פערבאט אין צייטען פון וואוילשטאנד; דער פאקט, וואס די פאמיליען־בעשרענקונגען קומען נאך די קלאן־בעשרענקונגען; וואס די אלטע קרובים האבען זיך געאפפערט אין די אינטערעסען

פון שטאם; דער „לעקס טאליאָנים" פון שטאם און א סך אנדערע געוועהניטען און מנהגים, וועלכע זיינען געווארען א „פאמיליען־אנגעלעגענהייט" נאר דאן, וועו די פאמיליע אין מאדערנעם זין פון וואָרט איז ענדליך אויפגעבויט געווארן; די חתונה־און ערב חתונה־צערעמאניעס, פון וועלכע מען קאן געפינען אויפפאלענדע ביי־שפיעלען אין די ווערק פון סער דושאהן לובבאק און אייניגע מא־דערנע רוסישע פארשער; דער פאקט וואס עס זיינען ניטא קיינע היראט־פייערליכקייטען וואו עס גילט נאך די מוטער־ליכע אבשטא־מונג, און די ערשיינונג פון אזוינע פייערליכקייטען ביי די שטאמען, וואס האלטען זיך אן דער פאטער־ליכער אבשטאמונג — אט די אלע און פיעלע אנדערע 1) פאקטען בעווייזען, ווי דורקהיים בעמערקט, אז „די עהע, אין היינטיגען זין פון וואָרט, איז נאר געדולדעט געווארען און האט בעגענענט שטערונגען פון קרעפטען, וואס זיינען געווען פיינדליך צו איהר." אזוי אויך די פערניכטונג בעת אייגער שטארבט פון אלע וואס געהערט צו איהם פערזענליך; און ענדליך די נאנצע אונגעהויערע מאסע לעבען־געבליבענע פיהרונגען, 2) מיטהען, (וואס זיינען אנגעווייזען געווארען פון באכאפען און זיינע פיעלע נאכפאלגער), פאלק־לאר, א. ד. ג., קומען זיך אלע צוואמען אין איין און דערזעלביגער ריכטונג.

עס פערשטעהט זיך, דאס אלעס בעווייזט נאך ניט, אז ס'איז געווען א פעריאדע, וועו די פרוי איז בעטראכט געווארען אלס העכער פאר'ן מאן, אדער אז זי איז געווען דער „הויפט" פון קלאן; דאס איז א נאנץ בעזונדערער ענין, און מיין פערזענליכע מיינונג איז, אז אזא פעריאדע האט קיינמאל ניט עקזיסטירט. עס בעווייזט אויך ניט, אז ס'איז אמאל געווען א צייט, וועו עס האבען נאדניט עקזיס־טירט קיינע שטאם־בעשרענקונגען אויף דעם פערקעהר צווישען די נעשלעכטער — דאס וואלט געווען אבסאלוט נענענגעזעצט צו אלע

1) זעה „מעררידזש קאסטאמס אין מעני לענדס" פון ה. נ. הוטשינ־סאן, לאנדאן, 1897.

2) פיעל נייע און אינטערעסאנטע פאקטען פון אזוינע פיהרונגען זיינען צונויפגעזאמעלט געווארען פון ווילהעלם רודעק, אין זיין „גע־שיכטע דער עפפענטליכען זיטליכקייט אין דייטשלאנד", און אנאליזירט פון דורקהיים אין „סאציאלאגישע יאהרביכער" (פראנצ.), באנד 2, ז. 312.

בעקאנטע פאקטען. אבער וועו מען בעטראכט אלע פאקטען, וואס זיינען אין דער לעצטער צייט ארויסגעבראכט געוואָרען, אין זייער צוזאמענהאנג איינע מיט די אנדערע, איז אונמעגליך ניט צו אנערקענען, אז אויב עס האבען אפשר זיך איינגעפונען איינצעלנע פאַרלעך מיט זיערע קינדער אין דעם פרימיטיוון קלאן, זיינען אזויינע אנאפנג־פאמיליען געווען נאר גרעדלעדע אויסגאנגס־פונקטען, אבער ניט די אינסטיטוציעס פון דער צייט.

XII—די פערניכטונג פון פערזענליכען אייגענטום אויפ'ן קבר

(צו זייט 138)

אין דעם מערקווירדיגען ווערק פון דוש. מ. דע גראָאָט („דהי דעלידזשיאָן סיסטעמס אָוו טשאינא", לעידען, 97-1892) גיפינען מיר א בעשטעטיגונג פון דער אידעע, וואס איז ארויסגעוואָגט געוואָרען אין טעקסט. אין כינא (ווי אין אנדערע לענדער) איז געווען א צייט, וועו נאָר דאס פערזענליכע אייגענטום פון פערשטאָרבענעם איז פערניכטעט געוואָרען אויף זיין קבר — זיינע בעוועגליכע גיטער, זיינע קנעכט, אפילו זיינע פריינד און וואסאלען, און פערשטעהט זיך, זיין אלמנה. די מאָראליסטען האבען געמוזט אנפיהרען א שוועכען קאמפף איידער זיי האבען פועל געווען צו מאכען א סוף פון דעם מנהג.

ביי די ענגלישע ציוויליזער איז דער מנהג צו פערניכטען אלע מטלטלים פון געשטאָרבענעם פערבליבען ביז אויף היינטיגען טאג. דאס גאנצע פערזענליכע אייגענטום פון דער ציוויליזערשער קעניגין, וועלכע איז געשטאָרבען אין יאָהר 1896, אין דער סביבה פון דער שטאָדט סלא, איז פערניכטעט געוואָרען אויף איהר קבר. די עשטע זאך האָט מען דערשאָסען איהר פערד און איהם בעגראָבען. דערנאָך האָט מען צעבראָכען און פערברענט איהר וואָגען מיט'ן ביידעל, אין וועלכען זי פלעגט ארומפאָהרען, די געשפאָנען פון דר פערד און די קלייניע חפצים פון איהר בעליבתישקייט. די מעשה אזוי געווען בעשריבען אין אייניגע צייטונגען, און ביי מיר נעפינען זיך נאך די אויסשניטען.

XIII — די „ניט־געטיילטע פאַמיליע"

(צו זייט 171)

אייניגע ווערטהפולע ארבייטען וועגען דער דרום־סלאַווישער זאַדרוגא, אַדער „פיעלפאַכע פאַמיליע", אין פערגלייך מיט אַנדערע פאָרמען פון פאַמיליען־אָרגאַניזאַציע, זיינען פערעפענטליכט געוואָרען נאָך דעם ווי דאָס בוך איז געווען אָנגעשריבען. ערנסט מילער'ס אָבהאַנדלונג (אין „יאהרבוך דער אינטערנאַציאָנאַלער פעראייניגונג פיר פערגלייכענדע רעכטסווייסענשאפט אונד פאָלקס־ווירטהשאפטסלעהרע", 1897) און א. ע. נעשצאַוו'ס „זאַדרוגא אין בולגאריא" און „דאָס אייגענטום און ארבייט פון דער זאַדרוגא אין בולגאריען" (ביידע וועלק געשריבען אין דער בולגארישער שפראַך). איך מוז אויך דערמאָנען די גוט־בעקאַנטע פאָרשונג פון באַגישיטש („דע לא פאָרמע דיטע „אינאָקאָזנא" דע לא פאַמילא רוראַלע שעז לע סערבעסעט לע קראָאַטעס", פאַריז, 1884), וועלכע איז ניט אריין אין טעקסט.

XIV — דער אורשפרונג פון די גילדען

(צו זייט 233)

דער אורשפרונג פון די גילדען איז אן ענין, וועגען וועלכען עס זיינען געווען פיעל חלוקי דעות. עס איז גאָר קיין ספק ניט, אז געווערקשאפט־גילדען, אַדער „קאָלעגיען" פון בעלי מלאכות האָבען עקזיסטירט אין אלטען רוים. ווי מען קאָן ווירקליך זעהן פון א שטעלע אין פלוטארך, האָט נומא ארויסגעגעבען געוועזען וועגען זיי. „ער האָט איינגעטיילט דאָס פאָלק", זאָגט זיך דאָרטען, „אין געווערבען... בעפעהלענדיג זיי צו האָבען ברודערשאפטען, פעסטליכקייטען און פערזאַמלונגען. און האָט אָנגעוויזען וועלכע גאָטעס־דיענסטען זיי זאָלען אנשטאָלטען צו די געטער, לויט דער ווירדע פון יעדער קערפערשאפט". עס איז אָבער כמעט זיכער, אז דער רוימישער קיסר האָט ניט ערפונדען אַדער איינגעפיהרט די דאָזיגע געווערקשאפט־קאָלעגיען: זיי האָבען שוין געהאט עקזיסטירט אין אלטען גריכענלאַנד. לויט אלע וואהרשיינליכקייטען, האָט ער זיי בלויז געשטעלט אונטער זיין קעניגליכער געוועצגעבונג, פונקט ווי פיליפ לע בעל, 15 הונדערט יאָהר שפעטער, האָט געשטעלט די

נעווערקשאפטען פון פראנקרייך, צו זייער גרויסען שאדען, אונטער דער קעניגליכער אויפזיכט און געזעצגעבונג. איינער פון נומא׳ס נאכפאלגער, סערוויאוס טוליאוס, האט אויך, ווי מען זאגט, ארויס־געגעבען אייניגע געזעצען בנוגע די קאלעגיען. 1)

עס איז דעריבער גאנץ נאטירליך, אז די היסטאריקער זאלען זיך שטעלען די פראגע, צי די גילדען, וועלכע האבען זיך אזוי שטארק פונאנדערגעבליהט אין 12טען י. ה., און אפילו אין 10טען און 11טען י. ה., זיינען ניט אויפגעלעבטע פעראיניגונגען פון די אלטע רוימישע „קאלעגיען" — דערהויפט נאך ווען מען געפינט, אז זיי זיינען געווען, ווי עס איז צו זעהן פון דער פריהערדיגער ציטאטע, גאר עהנליך צו די מיטעלאלטערליכע גילדען. 2) עס איז ווירקליך בעקאנט, אז קאלפאראציעס פון אט דעם רוימישען טיפ האבען עקזיסטירט אין דהום־גאלליען ביז אין 5טען יאהרהונדערט אריין. אויסערדעם האט מען געפונען אין פאריז, אויפגראבענדיג ערגעץ וואו די ערד, אן אויפשריפט וואס בעווייזט, אז אין לוטעציא האט עקזיסטירט א קאלפאראציע פון „וואסער־מענשען" (נאוטע) אונטער דעם קיסר טיבעריוס; און אין חארטא, וואס מען האט געגעבען די פאריזער „וואסער־סוחרים", אין יאהר 1170, רעדט זיך וועגען זייערע רעכט, ווי זיי עקזיסטירען „אב אנטיקווא" (משנים קדמוניות). 3) עס וואלט דעריבער גאר קיין וואונדער ניט געווען, ווען די דאזיגע קאלפאראציעס וואלטען זיך געהאלטען אין פראנק־רייך אין די ערשטע צייטען פון מיטעלאלטער, נאך דעם ארייני־דרינגען פון די בארבארען.

אבער וען מען גיט עס אפילו צו, איז אלץ ניטא קיין גרונד צו האלטען, אז די האלגאנדישע קאלפאראציעס, די נארמאנדישע גילדען, די רוסישע „ארטעלען", די גרוזינישע „אמקארי" א. אז. וו. האבען אלע אויך געמוזט אונבעדינגט האבען א רוימישען אדער

---

1) ע. מארטין סט. לעאן „די געשיכטע פון די האנדווערקער־קאלפאראציעס פון זייער אורשפרונג ביז זיי זיינען אונטערדריקט גע־ווארען אין יאהר 1791", א. אז וו. (פראנצ.) פאריז, 1897.

2) דאס רוימישע „סאדאליטיא", ווי ווייט מיר קאנען אורטיילען, (זעה דעמזעלבען פערפאסער, ז. 9) ענטשפרעכט די קאביליש „קאפס".

3) דארט גופא, ז. 51.

אַפילו אַ ביזאַנטישען אורשפּרונג. געוויס איז דער פערקעהר צווישען די נאָרמאַנען און דער הויפּט־שטאָדט פון דער מזרח־רוימישער אימפּעריע געווען זעהר אַ לעבעדיגער, און די סלאַווען (ווי עס איז בעוויזען געוואָרען פון די רוסישע היסטאָריקער און דערהויפּט פון דאַמבאָ) האָבען אין דעם דאָזיגען פערקעהר גענומען אַ לעבעדיגען אַנטייל. די נאָרמאַנען און די רוסען, הייסט עס, האָבען געקאָנט אימפּאָרטירען די רוימישע אָרגאַניזאַציע פון געווערקשאַפט־קאָרפּאָראַציעס אין זייערע אייגענע לענדער. ווען מיר זעהען אָבער, אַז דער אַרטעל איז געווען דער גרונדשטריך פון אַלטעגליכען לעבען ביי אַלע רוסען שוין אין 10טען י. ה., און אַז דער דאָזיגער אַרטעל, אָבוואויל קיין געזעצגעבונג האָט ביז דער לעצטער צייט איהם ניט רעגולירט, האָט אַקוראַט דיזעלביגע כאַראַקטערצייכען ווי דער רוימישער „קאָלעגיום" און די וועסט אייראָפּעאישע גילדע, זיינען מיר נאָך מעהר גענויגט צו האַלטען, אַז די מזרח־גילדע האָט נאָך אַפילו אַן עלטערן אורשפּרונג איידער דער רוימישער „קאָלעגיום". די רוימער האָבען פאַקטיש גאַנץ גוט געוואוסט, אַז זייערע „סאָדאַ־ליטיאַ" און „קאָללעגיאַ" זיינען דאָס, וואָס די גריכען האָבען אָנגערופען „העטערי" (מאַרטין ס. לעאָן, ז. 2), און אויף וויפיעל מיר זיינען בעקאַנט מיט דער געשיכטע פון די מזרח־לענדער, קאָנען מיר בעהויפּטען, און מיר האָבען דאַכט זיך קיין טעות ניט, אַז די גרויסע מזרח־פעלקער, ווי אויך עגיפּטען, האָבען אויך געהאַט די זעלביגע גילדען־אָרגאַניזאַציעס. די גרונדשטריכען פון דער דאָזיגער אָרגאַניזאַציע זיינען דיזעלביגע וואו מיר זאָלען זיי ניט געפינען. עס איז אַ פעראייניגונג פון מענשען, וואָס בעטרייבען דיזעלביגע פּראָפעסיאָן אָדער האַנדווערק. אָט די פעראייניגונג האָט, פּונקט ווי דער פּרימיטיווער קלאַן, איהרע אייגענע געטער און איהר אייגע־נעם גאָטעסדיענסט, וועלכע ענטהאַלטען אַלעמאָל געוויסע מיס־טעריען, וואָס זיינען אייגענטימליך פאַר יעדען בעזונדערען פעראיין. די פעראייניגונג בעטראַכט אַלע איהרע מיטגליעדער ווי ברידער און שוועסטער — מעגליך (אין אָנהויב) אויך מיט אַלע פאָלגען, וואָס אַזאַ קרובה'שאַפט האָט מיט זיך מיטגעבראַכט אין דער גענס, אָדער וועניגסטענס מיט אַזוינע צערעמאָניעס, וואָס האָבען אָנגעוויעזען אָדער סימבאָליזירט די קלאַן־פערהעלטניסען צווישען ברודער און שוועסטער. און צולעצט האָבען מיר אין אַט

דער פעראייניגונג אלע התחיבות'ן פון געגענזייטיגער שטיצע, וועל־כע האבען עקזיסטירט אין דעם קלאן, און דאס זיינען: די אונמעג־ליכקייט צו בעגעהן א מאָרדטהאט אינערהאלב פון דער ברודער־שאפט, די קלאן־פעראנטוואָרטליכקייט פאר'ן געריכט, און די התחיבות, אין פאל פון קלענערע מחלוקות, פארצוברענגען די זאך פאר די ריכטער, אדער בעסער געזאגט, פאר די פערמיטלער פון דער גילדע־ברודערשאפט. די גילדע — קאן מען זאגען — איז אויף דעם אופן געבויט לויט דעם מוסטער פון קלאן.

איך בין דעריבער גענויגט צו דענקען, אז דיזעלביגע בעמער־קונגען, וואס זיינען געמאכט געווארען אין טעקסט בנוגע דעם אור־שפרונג פון דער דארף־נעמיינדע, פאסען פונקט אזוי גוט אויף דער גילדע, דעם ארטעל און אויף די האנדוועדקער־ און שכנים'שע־ברודערשאפטען. וועז די בענדער, וועלכע האבען פריהער פער־אייניגט די מענשען אין זייערע קלאנען, זיינען לויז געווארען צוליעב די וואנדערונגען, דעם אויפטרעטען פון פאטערליכע פאמיליען און דער וואקסענדער פערשיידענארטיגקייט פון די בעשעפטיגונגען — האט די מענשהייט בעשאפען א נייע טערריטאריעל פערבינדונג אין דער פארם פון דער דארף־נעמיינדע. און נאך א פערבאנד — א בעשעפטיגונגס־פערבאנד — איז אויסגעארבייט געווארען אויפ'ן געביעט פון א פארגעשטעלטער ברו־דערשאפט: עס איז געשאפען געווארען א „פארגעשטעלטער קלאן", וועלכער האט זיך אויסגעדריקט צוויישען צוויי אדער עטליבע מענ־שען דורך דעם „גענמיש פון בלוט־ברודערשאפט" (דאס סלאוויש „פאבראטימסטווא"), און צוויישען א גרעסערע צאהל מענשען פון פערשיידענע אבשטאמונגען, ד. ה. פון אזוינע וואס שטאמען אב פון פערשיידענע קלאנען און וואוינען אין דערזעלבער שטאדט אדער דעמזעלבען דארף, (אדער אפילו אין פערשיידענע שטעדט אדער דערפער) — דורך דער פראטרי, העטערי, אמקארי, ארטעל, גילדע.1)

---

1) עס איז צו בעוואונדערען מיט וואס פאר א קלארקייט אט די־זעלביגע אידעע איז אויסגעדריקט אין א בעקאנטען זאץ ביי פלוטארך וועגען נומא'ס געזעצגעבונג פאר די געווערב־קאלעגיען. „אויף דעם אופן — האט פלוטארך געשריבען — איז ער געווען דער ערשטער, וואס האט פערטריבען פון שטאדט יענעם גייסט, וועלכער האט בעוואויגען מענשען צו

וואָס געהערט דער אידעע און פאָרם פון דער דאָזיגער אָרגאַניזאַציע, זיינען איהרע עלעמענטען שוין אָנגעוויזען געוואָרען אין דער פּעריאָדע פון „ווילדקייט“ און זיינען איבערגעגעבען געוואָרען ביז דער נאַנץ לעצטער צייט. מיר ווייסען, אז עס זיינען פאַראַן אין די קלאַנען פון אַלע ווילדע בעזונדערע געהיימע אָרגאַניזאַציעס פון קריעגס־פיהרער, מכשפים, יונגע לייט א. ד. ג., און אויך מיסטעריען, אין וועלכע עס ווערען איבערגעגעבען די ידיעות וועגען געיעג און קריעג־פיהרונג, מיט זייערע ענטשפרעכענדע שבועות און צערעמאָניעס (מאַסקירטע טענץ א. ד. ג.). אָט די סאָרטען געווערב־מיסטעריען, וועלכע מיקלוכא מאַקליי האָט אָנגערופען מיט'ן נאָמען „קלובען“, זיינען לויט אַלע וואַהרשיינליכקייטען געווען די פּראָטאָטיפען פון די צוקינפטיגע גילדען.1)

זאָגען: „איך בין אַ סאַבינער“, אָדער „איך בין אַ רוימער“, אָדער „איך בין טאַציוס' אָן אונטערטאָן“, אָדער „איך בין אָן אונטערטאָן פון ראָמולוס“. מיט אָנדערע ווערטער: דורך די קאָלעגיען איז פערניכטעט געוואָרען דער געדאַנק פון פערשיידענער אָבשטאַמונג.

1) ה. שורץ'ס ווערק, וואָס גיט זיך אָב מיט די „אַלטער־קלאַסען“ און געהיימע פערבאַנדען אין פערלויף פון די ערשטע (באַראַרישע) שטופען פון ציוויליזאַציע, („אַלטער־קלאַסען און מענערפערבענדע: איינע דאַר־שטעלונג דער גרונדפאָרמען דער געזעלשאַפט“, בערלין, 1902), וואָס איז מיר אָנגעקומען צו זעהן בעת איך האָב געהאַלטען אין לעזען די קאָרעק־טורען פון אָט דעם בוך, ענטהאַלט א מאַסע פאַקטען, וועלכע בעשטעטיגען די אויבענגעבראַכטע השערה וועגען דעם אורשפרונג פון די גילדען. די קונסט פון בויען דאַס גרויסע קאָמונאַל־הויז און דערביי ניט בעליידיגען די גייסטער פון די אויסגעהאַקטע בוימער; די קונסט פון שמיעדען די מעטאַלען אויף אַזא אופן, וואָס זאָל בעפריעדיגען די פריינדליכע גייסטער, וועלכע חיטען די מעטאַלען; די סודות פון געיעג און די סעקרעטען פון די צערעמאָניעס און מאַסקירטע טענץ, וואָס זיינען גורם דעם ערפאָלג פון יאָגד; די קונסט פון אויסלערנען די אינגלער פערשיידענע מלאכות; די געהיימע מיטלען וויי אָבצוטרייבען די בשוף פון די פוינד, און פאַלגליך די קונסט פון קריעג־פיהרונג; די מלאכה צו מאַכען לאָדקעס, נעצען פאַר'ן פיש־פאַנג, פאַנג־שטריק פאַר חיות און פאַסטקעס פאַר פויגלען; און ענדליך די ווייבערשע מלאכות פון וועבען און פאַרבען — אָט די אַלע זאַכען

בנוגע צו דעם אויבענדערמאָנטען ווערק פון ע. מארטין־סיינט־לעאָן ווייל איך צולעגען, אז עס ענטהאלט זעהר ווערטהפולע ידיעות וועגען דער ארגאניזאציע פון די געווערבען אין פאריז (ווי עס איז צו זעהן פון בואלאָ'ס ווערק „דאָם בוך פון די בעלי מלאכות", פראנ.) און א גוטע רעזומע פון די ידיעות, וואָס זיינען שייך צו די קאָמונעס פון פערשיידענע טיילען פון פראנקרייך, מיט אלע ביאָגראפישע אָנ־צייגונגען. מען מוז אָבער געדענקען, אז פאריז איז געווען א „קע־ניגליכע שטאָדט" (ווי מאָסקווע אָדער וועסטמינסטער) און בכן האָבען די פרייע אינסטיטוציעס פון דער מיטעלאלטערליכער שטאָדט קיינמאל דאָרטען ניט געגרייכט אזא ענטוויקלונג ווי אין די פרייע שטעדט. זיי שטעלען ווייט ניט פאָר מיט זיך „דאָם בילד פון א טיפישער קאָרפאָראציע", נאָר פערקעהרט, די פאריזער קאָרפאָרא־ציעס, „געבוירען און ערצויגען אונטער דער דירעקטער אויפזיכט פון דער מלוכה", האָבען טאקע צולייב דעם גופא קיינמאל ניט געקאָנט גרייכען דעם וואונדערבארען וואוקס און דעם אייגפלום אויפ'ן גאנ־

זיינען אין די אלטע צייטען געווען מלאכות און „קונסטען", וואָס האָבען געמוזט בלייבען געהיימניסען, כדי צו קאָנען דורכגעפיהרט ווערען מיט ערפאָלג. (אין ענגליש האָט דאָס וואָרט „קרעפט" די בעדייטונג אי פון מלאכה, אי פון כשוף.) זיי זיינען דעריבער איבערגעגעבען געווארען פון די ערשטע ציייטען אָן אין געהיימע געזעלשאפטען אָדער „מיסטעריען" בלויז צו די, וואָס האָבען אויסגעהאלטען זעהר א שטרענגע פראָבע ביים אָרויינטריט. ה. שורץ בעווייזט ווי דאָס לעבען פון די ווילדע איז דורכ־געדרונגען פון געהיימע געזעלשאפטען און „קלובען" (פון קריעגפיהרער און יעגער), וועלכע האָבען פונקט אזא אלטע אָבשטאָמונג, ווי די עהע־קלאָסען אין די קלאָנען, און זיי ענטהאלטען שוין אלע עלעמענטען פון דער צוקינפטיגער גילדע: געהיימנים, אונאבהענגיגקייט פון דער פאָמיליע און אמאל אויך פון קלאָן, געמיינזאמען דיענסט צו ספעציעלע געטער, ge־מיינשאפטליכע מאָהלצייטען, אייגענע יוריסדיקציע אין דער געזעלשאפט און ברודערשאפט. די קוזנע און דאָס הויז, וואו עס שטעהען די לאָד־קעס, זיינען געוועהנליך אבטיילונגען, וואָס געהערען צו מענער־קלובען; די „לאנגע הויזער" אָדער „פאלאוועס" ווערען געבויט פון ספעציעלע בעלי־מלאכות, וועלכע וויסען דעם סוד ווי צו מפצה זיין די יוסטיר פון די אויסגעהאקטע בוימער.

צען שטאָדטישען לעבען, וועלכע זיי האָבען בעקומען אין צפון־מזרח פון פראַנקרייך, אין ליאָן, מאַנפעלליע, נימע א. אז. וו., אדער אין די פרייע שטעדט אין איטאַליע, פלאַמאַנדיע, דייטשלאַנד א. אז. וו. און דוקא דאָס, וואָס דער מחבר האָלט פאר א מעלה, איז גאָר געווען א חסרון, דען ער אליין בעווייזט אויספיהרליך אין פערשיידענע טיילען פון זיין בוך, ווי דאָס אריינמישען זיך פון דער קייזערליכער מאַכט אין רוים און פון דער קעניגליכער מאַכט אין פראַנקרייך האָט צערשטערט און פאראַליזירט דאָס לעבען פון די פאַך־גילדען.

XV — דער מאַרק און די מיטעלאַלטערליכע שטאָדט.

(צו זייט 249)

אין א ווערק וועגען דער מיטעלאַלטערליכער שטאָדט („מארקט אונד שטאָדט אין איהרעם רעכטליכען פערהעלטנים", לייפציג, 1896) האָט ריעטשעל ענטוויקעלט די אידעע, אז מען מוז זוכען דעם אוּר־שפרונג פון די דייטשע מיטעלאַלטערליכע פריישטעדט אין דעם מ א ר ק. דער אָרטיגער מארק, וואָס איז אַוועקגעשטעלט געוואָרען אונטערן שוץ פון א בישאָף, א קלויסטער, אָדער א פרינץ, האָט אַנ־געקליבען ארום זיך א בעפעלקערונג פון הענדלער און בעלי־מלאכות, אָבער ניט קיין ערדבויער. די סעקציעס, אין וועלכע די שטעדט זיינען געווארהנליך געווען איינגעטיילט, וואָס זיינען זיך פונאַנדערגעגאַנגען פון מארק־פלאַץ און זיינען בעזעצט געוואָרען, יעדע סעקציע מיט בעלי מלאכות פון א ספעציעלען פאַך, דיענען, לויט זיין מיינונג, אלס א בעוויז פאר זיין טעאָריע: די סעקציעס האָבען געווארהנליך צו־נויפגעשטעלט די אלטע שטאָדט, בעת די נייע שטאָדט איז געווען א פויערשער דאָרף, וואָס האָט געהערט צו א פרינץ אָדער דעם קעניג. די ביידע טיילען זיינען רעגיערט געוואָרען לויט פערשיידענע געזעצען.

עס איז אודאי אמת, אז דער מארק האָט געשפיעלט א וויכטיגע רָאלִיע אין דער ערשטער ענטוויקלונג פון אלע מיטעלאַלטערליכע שטעדט, דערמיט וואָס ער האָט בייגעטראָגען צו דער פערגרעסערונג פון דעם רייכטום פון די בירגער און האָט אין זיי ארויסגערופען געדאַנקען פון אונאָבהענגיגקייט; אָבער, ווי עס איז שוין בעמערקט געוואָרען פון קאַרל העגעל — דעם וואויל־בעקאַנטען פערפאַסער פון

א זעהר גוטען אלגעמיינעם וועלק איבער די דייטשע מיטעלאלטער־ליכע שטעדט („די ענטשטעהונג דעם דייטשען שטעדטע וועזענס", לייפציג, 1898) זיינען די שטאדטישע געזעצען און די מארק־נעזעצען געווען גאנץ בעזונדערע זאכען. ער קומט צום שלוס (בעשטעטיגענדיג אויף דעם אופן די אנזיכטען, וואס זיינען ארויסגעזאגט געווארען דא אין אונזער בוך), אז די מיטעלאלטערליכע שטאדט האט געהאט א דאפעלטען אורשפרונג. עס זיינען אין איהר געווען צוויי בעפעלקערונגען, וואס האבען געלעבט זייט ביי זייט, איינע א דארפישע, די אנדערע א ריין שטאדטישע"; די דארפישע בעפעלקערונג, וואס האט פריהער געלעבט אונטער דער ארגאניזאציע פון דער „אלל־מענדע" אדער דארף־געמיינדע, איז אינקארפארירט געווארען אין דער שטאדט.

בנוגע די העגדדלער־גילדען פערדיענט ספעציעל דערמאנט צו ווערען די ארבייט פון הערמאן וואן דען לינדען („לע גילד מארשאנד דאן לע פיי־בא א מאיאן אוש", גאנד, 1896). דער פערפאסער געהט דורך די שטופענארטיגע ענטוויקלונג פון זייער פאליטישער מאכט און פון דער אויטאריטעט, וואס זיי האבען ביסלעכווייז בעקומען איבער דער אינדוסטריעלער בעפעלקערונג, דערהויפט איבער די טוך־העגדלער, און בעשרייבט דעם פערבאנד, וואס די האגדווערקער האבען געשלאסען, כדי צו קעמפפען אנטקעגען זייער וואקסענדער מאכט. דער גרואנק, וואס איז ענטוויקעלט געווארען דא אין בוך וועגען דעם ערשיינען פון די האנדעלס־גילדען אין א שפעטערער פעריאדע וועז עם האבען אנגעהויבען אונטערצוגעהן די שטאדטישע פרייהייטען, גיפינט אויף דעם אופן א בעשטעטיגונג אין וואן דען לינדענ'ס פארשונגען.

XVI — די דארף־געמיינדע אין ענגלאנד און איהרע הייגטצייטיגע שפורען.

(צו זייטען 302, 305, 326)

בעת איך האב פערפערטיגט די רוסישע אויסגאבע פון אט דעם בוך, אין אנהויב 1907, האב איך בעקומען דעם מערקווירדיגען ווערק פון דר. גילבערט סלאטער, „די איינצויטונג פון די געמיינדע־לענדערייען, געאגראפיש בעטראכטט" אין דעם געאגראפישען זשורנאל

פון דער לאַנדאַנער געאַגראַפישער געזעלשאַפט, פֿאַר יאַנואַר, 1907. —דר. סלאַטער אונטערזוכט אין דעם דאָזיגען ווערק ניט אַזוי די איינצוימונג פון די געמיינשאַפטלעכע פּוסטע און פּיטער־לענדער, ווי די איינצוימונג פון די בעאַרבייטעטע פעלדער, וועלכע זיינען פערבליבען — אָפּטמאָל ביז דער גאַנץ לעצטער צייט — אין געמיינ־שאַפטלעכען געברויך (און וועלכע זיינען אמאָל איבערגעגאַנגען אין פּריוואַט־בעזיץ). כדי צו דערקלערען זיין געדאַנק, נעהמט ער אלס ביישפּיעל די דר־פּער קאַסטאָר און וועלזוואָרם נעבען פּיטערבאָראָ, וואו די איינצוימונג, וועלכע האָט צערשטערט די געמיינדע, איז פֿאַרגעקומען ערשט אין דעם יאָהר 1892. אין אָט די צוויי דערפלעך זיינען אלע הייזער, אויסער די מיהל און די אייזענבאַהן־סטאַנציע, געווען צונויפגעשפּאַרט ארום קירך און פּאַזשע דעם גרויסען וועג. הינטער די הייזער זיינען געלעגען פערצוימטע פּלעצער אויף צו פּי־טערען די פערד. ווייטער, צו צפון־און דרום־צו האָבען זיך געצויגען פּעראַקערטע פעלדער, אָהן וועלכע עס איז אבצוימונגען, אחוץ וואו־ניט־וואו נאָך געבליבענע סטעזשקעס, וואָס זיינען ערטערווייז געווען פערוואַקסען מיט שטרויכען.

אלע בעלי־בתים פון דעם דאָזיגען דאָרף, ארום צוואַנציג אין צאָהל, האָבען געהאַט „פאַסען", פונקט ווי אין דער רוסישער אב־שטשינא. אזוי צ. ב. ש. האָט דער רעקטאָר (דער גלח פון קירך) געהאַט 100 אקער לאַנד אין 145 בעזונדערע פאַסען (סטריפֿס), וואָס זיינען מיט קיין זאך ניט אבגעטיילט געווען פון אַנדערע פאַסען, אחוץ מיט א בעט־שניט וואָס איז דורכגעפיהרט געוואָרען מיט'ן אקער. אינמיטען פון די דאָזיגע בעאַרבייטעטע פעלדער זיינען אי־בערגעלאָזט געוואָרען עטליכע געמיינשאפטליכע פּיטער־פלעצער; אין צפון־מערב'דיגען ווינקעל איז געווען א פּוסטער פּלאַץ — אויף דעם ארט ווי די געוועהנליכע ענגלישע „קאַמאָנס" — און צו דרום־צו ביים טייך נען האָבען זיך געצויגען די געמיינשאפטליכע לאַנקעס, וועלכע זיינען געווען איינגעטיילט אין נאָך קלענערע פאַסען איידער אין די פערקאַרטע פעלדער. אָט די אלע פאַסען, אפילו פון די פערקאַרטע פעלדער, זיינען געווען אונטערוואָרפען די געמיינדע־דעכט פון פּיטערען די פיה.

אלס ביילאַגע צו דר. סלאַטער'ס בוך געפינט זיך א פּלאַן פון דאָרף לאַקסטאָן, וועלכער איז פערבליבען עד היום אין געמיינשאפט־

ליכען בעזיץ, און אָט דער פּלאַן איז מערקווירדיג עהנליך, כמעט א פּינקטליכע קאָפּיע פון די פּלענער פון די רוסישע אָבשטשינאָס, ווי מיר געפינען זייאין דעם בעקאַנטען ווערק פון פּ. פּ. סעמיאָנאָוו.

דער דאָרף, די אָבשטשינא, זאָגט סלאַטער, איז דאָן געווען אָן אַגריקולטור־אייניהייט, ניט א פּויעדשער הויף. דער פּאַרמער האָט געמוזט אַרבייטען ניט לויט זיין פּאַנטאַזיע, נאָר לויט דעם פּלאַן וואָס איז געמיינשאפטליך אויסגעארבייט געוואָרען פון דער גע־מיינדע. דער סיסטעם פּלענט זיין דער געווהנליכער פערפּאָל־קאָמטער דריי־פעלדער־סיסטעם, ד. ה. 1) ווייץ. 2) זומער־תבואה און 3) אָנשטאָט א פּוסטער — אַרבעס, לינזען א. ד. ג.

יעדען פריהלינג פלענען אלע בעלי־בתים זיך צונויפקלייבען אוּן בעשטימען יעדען איינעמס רעכטען לויט דער צאָהל חלקים (סטינטס), וואָס ער שטעלט פאָר. אויף די געמיינשאפטליכע פיטער־פעלדער האָט א חלק פּאַרגעשטעלט מיט זיך דאָס רעכט צו פיטערען איין פערד, אָדער צוויי קיה, אָדער צעהן שעפּסען. די לאָנקעס זיינען געווען אפּען פאר אלע בעלי־בתים פון דעם ערשטען אויגוסט ביז דעם צווייטען פעברואר; די ווינטער־און זומער־פעלדער — פון שניט־צייט ביז'ן פערזעען, און וואָס געהערט דעם דריטען פעלד, פלענט מען יעדען יאָהר בעשטימען, מיט וואָס מען זאָל עס פערזעען און ווען מען זאָל עס עפענען פאר דער געמיינ־שאפטליכער פּאַשע.

ווען דער געמיינשאפטליכער בעזיץ איז צערשטערט געוואָרען, איז דער גאַנצער שטח צובדעקעלט געוואָרען אין א געוויסע צאָהל פּארמס, און יעדער פּארמער האָט געמוזט ארוימצוימען זיין ערד.

אָט דאָס זיינען די אינטערעסאַנטע פונקטען, וואָס דר. סלאַטער האָט ענטדעקט. נאָכהער האָט ער אונטערגענומען גאָר א גרויסאַר־טיגע אַרבייט. עס האָט זיך ארויסגעשטעלט, אז הגם דאָס פער־כאָפען פון די געמיינשאפטליכע לענדערייען איז דורכגעפיהרט גע־וואָרען, אין 18טען און 19טען יאָהרהונדערט, אין גאַנץ ענגלאַנד און וועלס, זיינען פון דעסטוועגען ווייט ניט אומעטום אָבגעצוימט גע־וואָרען די אקער־פעלדער. אין פיעלע קאָונטיעס זיינען אָבגעצוימט געוואָרען בלויז די פוסטע און די פיטער־פעלדער. דאָן האָט דער פּערפּאַסער געמוען לייענען יעדען אָבצוימונגס־אקט בעזונדער, כדי אויסצוגעפינען וויפיעל עס איז אין יעדען פאל בעזונדער פערניכטעט

געוואָרען דער געמיינשאפטלעכער ערד־בעזיץ אויף אקער־ערד (אויסער לאַנקעס און פוסטע פעלדער), און ער האָט צוזאמענגעשטעלט א רשימה: וואָס פאר א טייל פון גאַנצען שטח פון יעדער קאָונטי איז פערבליבען אלס אקער־פעלדער אין געמיינשאפטלעכען בעזיץ. עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז אין אייניגע קאָונטיעס האָט עס אויסגעמאכט א פערטעל (אין בערקשייר, יאָרקשייר, ווילטשייר), און א דריטעל (אין נאָרפאָלק, נאָטינגהאַם, בעק, קעמבריידזש), אָדער גאָר ארום א העלפט (אין יאָרק, אָקספאָרד, בערפאָרד, רעטלאַנד, הונטינגדאָן, נאָרטהאַמפטאָן) פון דעם גאַנצען שטח פון דער אקערפעהיגער און ניט אקערפעהיגער ערד פון דער קאָונטיע.

אין די דאָזיגע אלע פעלען איז אָבער קיין איבערטיילונג פון דער ערד שוין ניט פאָרגעקומען. די פאסען אין פערשיידענע פעלדער האָבען געהערט צו יעדען בעזיצער פון דור צו דור, זינט זיי זיינען אָנגעקומען (אפטמאל אויך על פי קניה) צו דעם אָדער יענעם פון די געמיינדע־מיטגליעדער. נאָר שוין זייענדיג פריוואט בעזיצער פון זייערע פאסען האָבען די מיטגליעדער פאר הונדערטער יאָהרען נאכאנאנד אלץ געפיהרט א געמיינשאפטליכע בעל־בתישקייט, פערבעסערנדיג דערביי דעם סיסטעם פון דער ערד־בעארבייטונג.

דער סיסטעם פון יאָהר־יעהרליכער געמיינדע־איבערטיילונג פון דער ערד, וואָס איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען „רון ריג“ אין שאָטלאַנד און ווייל, „רון דייל“ אין אירלאַנד און „ריג אלד רעננאַ!“ אין קייטסנעס, עקזיסטירט נאָך ביז היינטיגען טאָג אין שאָטלאַנד און וואהרשיינליך ערגעץ־וואו אויך אין אירלאַנד. אין מיטען 19טען יאָהרהונדערט איז עס אפילו געווען זעהר ווייט פערשפרייט. וועגען דעם האָט אויך נערעדט וויליאם מארשאל, וועלכען מיר האָבען דערמאָנט אין טעקסט, בעשרייבענדיג פערשיידענע טיילען פון ענגלאַנד.

בכלל איז די ארבייט פון דר. סלאטער, וואָס איז געווען געדרוקט אין זשורנאל פון דער נעאָגראפישער געזעלשאפט, אויף וועלכער ער האָט אָבגענעבען פערצעהן יאָהר פון זיין לעבען, פול מיט די אינטערעסאנטעסטע פאקטען וועגען דער געמיינשאפטליכער בעאקערונג, וועגען דעם „פאראיניגטען אקער“, וועגען פערמעריי זאלבע־פערט צוזאמען, און בכלל וועגען די פערשיידענע טיפען פון דער דאָרף־געמיינדע אין פערשיידענע טיילען פון ענגלאַנד.

דר. סלאטער'ס בוך „דהי ענגלישׁ פּעזאנטרי ענד דהי ענקלאזשור אוו קאממאן פיעלדם", וואָס איז ארויסגענעבען געוואָרען פון דער שול פאר עקאנאמיע, אין יאָהר 1907, איז פול מיט אינטערעסאנטע פאקטען. פון דאָרטען קאָן מען זעהן, אז אין יאָהר 1873, בעגרינדעט אויף די פאקטען פון דער קעניגליכער קאמיסיע, האָבען זיך נאָך געפונען געמיינשאפטליכע פעלדער (אקער־פעלדער, וואָס ווערען נאָך עד היום בעארבייטעט) אין 905 „פּאריששעס" (קירך־בעצירקען) פון ענגלאנד און ווייל̈ס, און זיי האָבען פערנומען 166,593 אקער, און אז אין 500 אנדערע „פּאריששעס" זיינען געווען נאָך ארום הונדערט טויזענד אקער פון אזוינע לענדערייען. דער געמיינשאפטליכער בעזיץ פון בעאקערטע פעלדער איז אויף דעם אופן פערבליבען אין אצוהנטען טייל פון אלע „פּאריששעס" פון ענגלאנד און ווייל̈ס, טראָץ אלע מיטלען, וואָס דער פּארלאמענט האָט אנגעוואנדעט כדי צו דערשטיקען די דאזוינע פּאָרם פון ערד־בעזיץ.

XVII—וועגען דער דאָרף־געמיינדע אין דער שווייץ.

(צו זייט 309)

די איבערגעבליבענע געמיינדע־בעזיצונגען אין דער שווייץ האָבען אנגענומען אייניגע אינטערעסאנטע פאָרמען, אויף וועלכע דער דאקטאָר ברופּבאכער האָט פריינדליך געצויגען מיין אויפמערקזאמקייט, צושיקענדיג מיר די ווערק וואָס איך דערמאָן שפּעטער.

דער צוגערישער קאנטאָן בעשטעהט פון צוויי טהאלען: דער טהאל ע ג ע ר י און דער דעק פון צוגערישען טהאל. אין דעם דאזוינען קאנטאָן גענהען אריין — צו געברויכען די טערמינאלאגיע פון דר. קארל רוטטימאנן — צענהן „פּאליטישע" געמיינדען; ד. ה. געמיינדען, וועלכע שטעלען צונויף אדמיניסטראטיווע אייניהייטען. אין „אט די אלע פּאליטישע געמיינדען פון צוגערישען קאנטאָן, זאגט ק. רוטטימאנן, אויסער מענצינגען, נייכיינע און דישא, געפינען זיך אינאיינעם מיט פריוואטען אייגענטום פון לאנד, ברייטע טיילען פון טעריטאריע (פעלדער און וועלדער), וואָס געהערען צו גרעסערע און קלענערע געמיינדע־קארפּאראציעס (אלגעמענד), וועלכע בענוצען זיך מיט זיי געמיינשאפטליך. אזוינע געמיינדע־

פערבאַנדען זיינען איצט בעקאַנט אין צוגישען קאַנטאָן אונטער דעם נאָמען קאָרפּאָראַציעס. אין די פּאָליטישע קאָמונעס פון אָבערגערי, אונטערגערי, צוג, וואַלכוויל, כאַם, שטיינהאוזען און כו־נענבערג איז פאַראַן צו איין קאָרפּאָראַציע אין יעדער געמיינדע, נאָר אין דער געמיינדע באַאַר זיינען פאַראַן פינף בעזונדערע קאָרפּאָרא־ציעס."

די רעגיערונג שאַצט דעם אייגענטום פון די דאָזיגע קאָרפּאָרא־ציעס אין 6,786,000 פראַנק. די סטאַטוטען פון די קאָרפּאָראַציעס אַנערקענען, אַז די בעזיצונגען פון די אַללמענדען איז „זייער געמיינ־שאַפטליכעס אייגענטום, וואָס קאָן ניט אָבגעטיילט און אָבגעריסען ווערען פון זיי און קאָן ניט ווערען פער'משכנ'ט".

די מיטגליעדער פון אָט די קאָרפּאָראַציעס זיינען די אַלטע פאַמיליעס פון די בורגער. אַלע אַנדערע מיטגליעדער פון די גע־מיינדען, וועלכע געהערען ניט צו די אַלטע פאַמיליעס, געהערען ניט צו די קאָרפּאָראַציעס און בענוצען זיך ניט מיט די רעכט אויף די אַלט־געמיינדליכע לענדערייען. אויסער דעם זיינען אייניגע פאַמי־ליעס אין עטליכע געמיינדען פון דעם קאַנטאָן אויך בירגער פון דער דאָרף־געמיינדע פון צוג. אַמאָליגע צייטען האָט אויך עקזיסטירט אַ קלאַס תושבים־פרעמדע (בייזאַסען, אָנגעקומענע), וואָס האָבען פער־נומען אַ צווישענדיגע פּאָזיציע צווישען די בירגער און די ניט־בירגער, איצטער אָבער איז שוין אַזאַ קלאַס מעהר ניטאָ. נאָר די בירגער האָבען אַ רעכט אויפ'ן אַללמענד, וועלכע זיינען פערשיידען אין פערשיידענע געמיינדען, און בעציהען זיך אין אייניגע געמיינדען אויך אויף די הייזער, וואָס זיינען געבויט אויף דער געמיינדע־ערד. אָט די רעכט, וועלכע רופען זיך „גערעכטיגקייטען", קאָנען ווערען געקויפט, און אפילו מענשען פון פרעמדע לענדער קאָנען זיי קויפען.

אויף דעם אופן האָט דער צופלוס פון פרעמדע אַרויסגעבראַכט אין די געמיינדען פון דער צוגערישער רעפּובליק דאָס אייגענע, אויף וואָס מיאַסקאָווסקי און מ. קאָוואַלעווסקי האָבען אָנגעוויזען אין אַנדערע טיילען פון דער שווייץ. בלויז די יורשים פון די אַלטע געמיינדע־מיטגליעדער האָבען אַ רעכט אויף די געמיינדע־לענדע־רייען, וועלכע זיינען נאָך גענוג גרויס ביז היינטיגען טאָג. וואָס געהערט צו די איבעריגע איינוואוינער פון יעדער געמיינדע, שטעלען זיי נאָר צונויף אַ „פּאָליטישע געמיינדע", ד. ה. אַן אַדמיניסטראַטיווע

גרופּע, וועלכע האָט ניט אַלס אַזעלכע קיינע רעכט אויף דעם געמיינדע־אייגענטום.

די בעשרייבונג פון דעם פּראָצעס ווי אַזוי די געמיינדע לענדע־רייען זיינען פערטיילט געוואָרען צווישען די געמיינדע־מיטגליעדער צום סוף 18טען יאָהרהונדערט און וועלכע קאָמפּליצירטע פאָרמען פון געברויך עס זיינען דערפון ארויסגעקומען, קאָן מען געפינען אין דר. קאַרל רוטטימאַנן'ס ווערק „די צוגערישען אַללמענד קאָרפּאָראַ־ציאָנען" און פּראָפּ. מאַקס גייאור'ס „אַללאַנד לונגען צום שווייצע־רישען רעכט", בערן, 1904 (ענטהאַלט אויך אַ ביבליאָגראַפיע וועגען דעם ענין).

אַן אַנדער ווערק גיט אַן אויסגעצייכענטען בעגריף וועגען דער פריהערדיגער דאָרף־געמיינדע אין בערנער יוראַ. דאָס איז אַ מאָנאָ־גראַף פון דר. הערמאַן רעננעפאַהרט „די אַללמענד אים בערנער יוראַ", ברעסלאַוול, 1905. דאָ זיינען גרויסאַרטיג דערקלערט די פער־העלטניסען צווישען דעם הערען און די דאָרף־געמיינדען, ווי אויך די ווירטשאַפטליכע פיהרונגען אין די דאָרף־געמיינדען. מיר האָ־בען דאָ אויך אַ בעשרייבונג פון די מיטלען, וואָס די פראַנצויזען האָבען אָנגענומען בעת זיי האָבען עראָבערט די שווייץ צום סוף פון 18טען יאָהרהונדערט, כדי צו פערניכטען די דאָרף־געמיינדע, צווינ־גענדיג זי צו צעטיילען איהרע לענדערייען און איבערגעבען די ערד, אויסער די וועלדער, אין פּריוואַט־אייגענטום — און טאַקע דאָרט ווערט דערצעהלט, ווי די דאָזיגע געזעצען זיינען דורכגעפאַלען. אַן אַנדער אינטערעסאַנטער טייל פון רעננעפאַהרט'ס ארבייט בעווייזט, ווי די געמיינדען פון בערנער יוראַ האָבען די לעצטע פופציג יאָהר געקאָנט אַרויסבעקומען די גרעסטע הכנסה פון זייער ערד און פער־גרעסערען איהר פּראָדוקטיוויטעט, ניט פערניכטענדיג דעם געמיינ־שאַפטליכען בעזיץ (זעה זייטען 165 ביז 175).

דער מאָנאָגראַף פון דר. עד. גראַף „די אויפטהיילונג דער אַלל־מענד אין דער געמיינדע שאעץ", בערן, 1890, דערצעהלט דיזעלבע געשיכטע פון דער דאָרף־געמיינדע, און וועגען דער געצוואונגענער צוטיילונג פון דער ערד אין קאַנטאָן לוצערן.

דר. ברופּבאַכער, וועלכער האָט פאָרטרעפליך אַנאַליזירט די אַלע אַרבייטען אין דער שווייצערישער פּרעסע, האָט מיר אויך צוגע־שיקט די פאָלגענדע ווערק: דר. קאַרל בירקלי'ס „די אורשפּרונג דער

איידגענאָסענשאפט אוים דער מארק־גענאָסענשאפט", ציריך, 1891, דר. קארל ביכער'ס לעקציע „די אלמענדע אין איהרער ווירטשאפט־ליכען אונד זאציאלען בעדויטונג", בערלין, 1902 (זאציאלע שטרייט פראגען", XII) און דר. מארטין פאסבענדערס לעקציע וועגען דעם אייגענעם עגין.

צו בעקענען זיך מיט דער איצטיגער לאגע פון געמיינדע־אייגענטום אין דער שוויץ קאן מען אנווייזען צווישען אנדערע אויף דעם ארטיקל „פעלדגעמיינשאפט" אין דר. רייכבערג'ס „ווערטער־בוך דער שווייצערישער פאלקסווירטשאפט, סאציאלער פאליטיק אונד רעגיערונג", באנד I, בערן, 1903.

XVIII — נאך ביישפיעלען פון געגענזייטיגער הילף, וואס עקזיסטירט איצטער אין די דערפער פון האלאנד.

(צו זיים 320)

דער „בעריכט פון דער נידערלאנדישער אנריקולטור־קאמיסיע" ענטהאלט פיעלע ביישפיעלען, וואס זיינען שייך צו דעם ענין, און מיין פרוינד מ. קארנעליסען האט געפעליגסט אויסגעקליבען פאר מיר די ענטשפרעכענדע שטעלען פון די דיקע בענדער פון דעם בעריכט.

דער מנהג צו האלטען איין דרעש־מאשין, וואס וועלט געפיהרט פון איין פארם צו דער אנדערער נאך דער רייה, איז גאנץ שטארק פערשפרייט אין די נידערלענדער, אזוי גוט ווי אין אנדערע לענדער. היע און דא אבער געפינט מען א געמיינדע, וועלכע האלט א דרעש־מאשין פאר דער געמיינדע בשותפות.

די פארמערס, וועלכע האבען ניט גענוג פערד פאר'ן אקער, באַרגען די פערד פון זייערע נאכבארען. דער מנהג צו האלטען א קאמונאל־בוהאי־אקס, אדער א קאמונאלען זכר־פערד איז זעהר אלגעמיין.

וועז א דארף דארף הויבען דעם גרונד (אין די נידעריגע געגענדען), כדי צו בויען א קאמונאלע שוהל, אדער א הויז פאר איינעם פון די בויערן, וועלט געוועהנליך צונויפגערופען א „הילף" (בעדע). דאסזעלבע וועלט געטהאן וועז א בויער דארף זיך ארבערציהען פון

איין אָרט אויף דעם אַנדערן. די „בעדע" איז בכלל א ווייט־פערשפרייטער מנהג און קיינער, סיי אָרים, סיי רייך, פערפעהלט ניט זיך אָבצורופען מיט זיין פערד און וואָגן.

דער איינפיהר אז איניגע עדר־אַרבייטער זאָלען געמיינשאפט־ליך אָבדינגען א לאָנקע וואו צו פיטערען זייערע בהמות, געפינט זיך אין פערשיידענע טיילען פון לאַנד. עס טרעפט אויך אָפט, אז דער פאַרמער וואָס האָט אן אקער און פערד, בעאקערט דאָס לאַנד וואָס געהערט צו זיינע געדונגענע ארבייטער.

וואָס געהערט די פאַרמערשע פעראיינען אויפצוקויפען זריעה, עקספאָרטירען גרינסען נאָך ענגלאַנד א. אז. וו. זיינען זיי איצט פול אומעטום. דאָסזעלבע קאָן מען אויך געפינען אין בעלגיען. אין יאָהר 1896, זיעבען יאָהר נאָכדעם ווי עס האָבען זיך אָנגעהויבען גרינדען די פויערימשע גילדען, צוערשט אין פלעמישען טייל פון לאַנד, און בלויז פיער יאָהר זינט זיי זיינען איינגעפיהרט געוואָרען אין דעם וואָלון טייל פון בעלגיען, האָבען זיך שוין איינגעפונען 207 אזוינע גילדען מיט א מיטגליעדערשאפט פון צען טויזענד.

אַנצייגער און זואַרט־ערקלערער

וואו עס ווערען אָנגעוויזען די הויפּט ענינים פון בוך און נעמען פון די מעהר בעריהמטע פערפאַסער, ווי אויך די בעדייטונג פון אייניגע פרעמד־ווערטער.

א

אָאַזע — אַ פרוכטבאַרער אָרט אין אַ וויסטעניש. — ז. 261.

אַבאַ—דער געמיינשאפטליכער גע־יעג ביי די בוריאַטען.—ז. 191.

אַגריקולטור־קאָאָפּעראַטיווען — אין דער שווייץ. — ז. 310.

אָדיבאָן (דזשאהן דזשיימס (1780—1851) אַמעריקאַנער נאַטור־פאָרשער און אָרניטאָלאָג. — ז. 42, 66, 69, 71.

אָדלערס — זייערע פעראייניגונ־גען. — ז. 43—42, 129.

אויסטראליער איינגעבאָרענע, זיי־ער לעבען און זיטען, ז. 131-129

אויסטריקענונג, וואָס געהט אָן אין צענטראל אַזיע זינט דער אייז־פּעריאָדע, ז. 99, 163.

אולום — דער בוריאַטישער נאָמען פאר דאָרף־געמיינדע, ז. 189.

איבערגאַנגס־צושטאַנד פון דער געזעלשאפטליכער אָרגאַניזאציע פון די אייראָפּעאישע פעלקער, בעת זיי זיינען געקומען צוערשט אין בעריהרונג מיט די רוימער, ז. 165.

אידעאַליזירונג — די צו־הויכע פאָרשטעלונג פון אַ זאַך, ז. 343.

אידעען און פּרינציפּען, די מאַכט וואָס זיי האָבען אויף די שיקזא־לען פון דער מענשהייט, ז. 284.

איהערינג דר., בעריהמטער דייט־שער יוריסט, ז. 358, 366.

איזאָלירונג (ווערען אָבגעזונדערט פון די איבעריגע) אלס אַ פאַק־טאָר אין דער ערשיינונג פון נייע וואריעטעטען, ז. 97—98.

אייז־פּעריאָדע, ז. 16—115.

איינהייט פון שטאַם און די איינ־פלוסען, וועלכע האָבען גע־שטרעבט זי צו פערניכטען, ז. 58—157.

אינטערנאַציאָנאַלע סאָלידאַרי־טעט, ז. 356.

אינסטינקט פון געמיינשאפטליכ־קייט און סאָלידאַריטעט, ז.12,13.

אכזריות פון די „ווילדע" און היינטיגע ציוויליזירטע פערגלי־כען, ז. 146.

פון ארבייט־געבער צו זייערע ארבייטער, ז. 365.

אַלטום, דר. ב., אַ דייטשער וואלד־קענער, ז. 104.

אַלטרואיסטישע (טובת הכלל'דיגע) בעשטרעבונגען אין גרויסע פּאַ־ליטישע בעוועגונגען, ז. 342.

אַלינאַרכיע (די הערשאפט פון א קליינעם קלאס) פון די סוחרים, ז. 250.

אלעאוטען, נאָהענטע קרובים פון די עסקימאָזען, זייער שטאַם־מאַראַל, ז. 40—138.

אנאיא — בעשיצונג פון אַנגריפען, ביי די קאַביללען, ז. 196. ביי די קאַווקאַזישע פעלקער, ז. 199.

אמאטערען (ז. 354) „ליעבהאָבער" פון א געווייסען צווייג פון ווי־סענשאפט אַדער קונסט, אין געגענזאַץ צו די „פראָפעסיאָנעלע", וואָס בעשעפטיגען זיך דערמיט אַלס זייער פראָפעסיאָן.

אסאָציאציעס געפינען זיך אויף אלע שטופען פון עכטווייקלונג, ז. 82, 83.

אפפען, זייער געזעלשאפטליכקייט, ז. 82—79.

ארבייטער ־ ארגאניזאציעס אין ענגלאנד אין די יאָהרען פון די שווערסטע פערפאָלגונגען, ז. 337.

ארבייטער־קאָנגרעסען אין טעלאַלטער, ז. 256.

ארטעלען, די רוסישע גילדען און קאָאָפעראציעס, ז. 230, 345.

אריבערגאנג־וואָריעטעטען, זייער פערניכטונג, ז. 100—95.

ארכיטעקטור־ווערק פון די מיטעל־אַלטערליכע שטעדט, ז. 223, 273 און ווייטער.

ארכעאָלאָגען (פאָרשער פון אַלטער־טהיסמער) ז. 117.

אָרניטאָלאָג — דער וואָס גיט זיך אָב מיט דעם שטודיום פון פויגלען, ז. 353.

„אריפמעטישער ארגומענט", גענומען פון מאַלטוס'ן, ז. 100

ב

באכאָפען י., בעריהמטער פערפאסער פון „מוטערערבט", ז. 113, 121.

בארבארען־וואנדערונגען, דיאוריזאַך דערפון, ז. 64—163.

בארבארישע יוסטיץ, חויפטשטריך ז. 182.

בוריאטען, די מאָנגאָלישע, זייערע דאָרף־געמיינדען און לעבענספיהרונגען, 192—188.

בושלען — זייער געזעלשאפטליכקייט, פאָרזיכטיגקייט און פערשטאַנד, ז. 51—50.

בושמענער — זייער לעבען און געזעלשאפטליכקייט, ז. 27—125

ביישפיעלען פון געגענזייטיגער הילף צווישען אַרגאַניזירטע אַרבייטער, ז. 341 און ווייטער.

ביכנער לודוויג, ליעבע און סימפאטיע ביי חיות; אויסנעמונג געגען זיין חויפט אידעע, ז. 11, 12.

ביענען, געגענזייטיגע הילף ביי, ז. 40—37

אַנטי־סאָציאלע אינסטינקטען — ז. 39.

בישאָפען, וואָס האָבען פערטיידיגט די פרייהייטען פון די שטעדט, זיינען געווארען הויליגע, ז. 221

בלוט־ראַכע, די ערקלערונג פון דעם מנהג, ז. 159—142.

בעיטס וו. (אן ענגלישער נאַטור־פאָרשער) פערפאַסער פון „א נאַטורפאָרשער אויפֿן טייך אמאַזאָן", ז. 13, 103.

בעפרייאונג פון די שטעדט אין 12טען י. ח., ז. 235

בעשרענקונג פון היזראַט פער־העלטנישען — די ערקלערונג דערפון, ז. 125.
אַנטקעגען צופיעל געבורטען ביי די ווילדע, ז. 142.

ברעהם אלפרעד (1884—1829) דייטשער נאַטורפאָרשער, ז. 43, 49, 51, 52, 58, 80.

ג

גאַטעס־אורטייל, ז. 179

גייסטיגע פעהיקייטען זיינען אין העכסטען גראַד א געזעלשאפט־ליכע פעהיגקייט, ז. 88

גילדע א נייע פאָרם פון פעראייני־גונג, ז. 224 און ווייטער.
איהר גרונד־כאַראַקטער, ז. 232.

גלייכגילטיגקייט צו געמיינשאפט־ליכע אינטערעסען פון די שטאַד־טישע אויטוואריטעטען, ז. 350.

געגענזייטיגע הילף צווישען די אָרימע, ז. 359 און ווייטער.
צווישען די רייכע, ז. 365.

נעדאנק פון געראַכטיגקייט — די גרונדלאַגע, אויף וועלכער עס איז אויפגעבויט געוואָרען די אויטאָריטעט פון די קעניגע און פעאַדאַלע הערשער, ז 209.

געזעלשאפטליכקייט — אַן אל־געמיינער שטריך אפילו ביי רויב־פויגלען, ז. 43.
גיט דעם גרעסטען אָרצוג אין קאמפף פאר עקזיסטענץ, ז. 87.

געטהע אלס נאַטור־פאָרשער, ז. 10.

געמיינשאפטליכע ערד־אָרבייט אן אלגעמיינע פאָרם פון פרימי־טיוואר אָגריקולטור, ז. 174 און זוייטער.

געמיינשאפטליכע מאַהלצייטען, וואס ווערען אָבגעהיט אלס טראַ־דיציע, ז. 175.

געראַכטיגקייט־ געפיהלען — א פאַרבעדינג פון געזעלשאפטלי־כען לעבען, ז. 88.

„גראַנד נאשיאָנאל יוניאָן" פון ראָבערט אָווען, אין ענגלאַנד, סוף די צוואַנציגער יאָהרען פון פאָריגען יאָהרהונדערט, ז. 338.

גרונד־אידעען אין דעם 11טען י. ח. — זעלבסט־פערטרויען, פע־דעראַליזם און זעלבסטשטענדיג־קייט פון יעדער גרופּע, ז. 284.

גריזונעס זייערע ענטוויקעלטע פאָרמען פון געגענזייטיגער הילף, ז. 68—73.

ד

דאיאקס (אין באַרנעאָ), זייער בלוט־ראַכע, ז. 151.
זייער מאָראַל, ז. 153—152.

דאָקומענטען, א סך הכל פון 52, וואס מוזען אָנגעשריבען ווערען אין פראנקרייך, איידער די מינדסטע געזעלש. אַרבייט קאָן געטהאָן ווערען, ז. 300.

דאַרווין, טשאַרלז, קאַמפּף פאַר עקזיסטענץ אַלס פאַקטאָר פון ענטוויקלונג, ז. 23—19;
דער קאַמפּף צווישען די איינצעלנע פון דעמזעלבען מין, ז. 92 און ווייטער;
די מענשליכע אָבשטאַמונג פון געזעלשאַפטליכע אַפּפען, ז. 114;
די געזעלשאַפטליכע פעהיגקייטען פון מענשען זיינען די הויפּט ווירקענדע קראַפט פון זיין ווייטערדיגער ענטוויקלונג, ז. 153.

דאָרף־געמיינדע — אַ נייע פאָרם פון געזעלשאַפטליכער אָרגאַניזאַציע, ז. 166 און ווייטער.
אַ נאַטירליכער פּראָדוקט פון דער שטאַם־אָרגאַניזאַציע, ז. 168.
ליטעראַטור וועגען דער דאָרף־געמיינדע, פוס־נאָט צו ז. 168.
ביי די איינגעבוירענע פון אַמעריקא, ז. 200.

היינטצייטיגע איבערבלייבונגען, ז. 304 און ווייטער.

דיעמאַא — די פאָלקספערזאַמלונג פון דער קאַבילישער דאָרף־געמיינדע, ז. 192 און ווייטער.

דראַקאָנישע געזעצען (ג ר ו י־ז א מ ע, מ ע ר ד ע ר י ש ע געזעצען, אַ נאָמען נאָך דעם גריכישען געזעצגעבער דראַקאָ) געגען אַרבייטער ק אָ אַ ל י־צ י ע ס (פעראייניגונגען), אין ענגלאַנד, אין יאָהר 1799, אין פראַנקרייך אין יאָהר 1793, ז. 337.

דרייער־געריכטען אין דער באַר־באַרישער געזעלשאַפט, ז. 179.

דרענאַזש (ז. 330) אָבציהען וואַסער פון זומפּיגע פּלעצער דורך גראָבענס.

ה

האָבבס' שטאַנדפּונקט וועגען דער נאַטור פון מענשען, ז. 111
„האָבעזישע" מלחמה פון יעדען אנטקעגען אַלעמען, (נאָך דעם ענגלישען דענקער ט אָ מ אַ ס ה אָ ב ב ע ס, געלעבט אין 17טען י. ה.), ז 23, 34.

האָזען און קראָליקעס — זייערע פערשיידענע טעמפּאראַמענטען, ז. 73.

האָטענטאָטען — זייער לעבען און געזעלשאַפטליכקייט, ז. 29-127.

האַנדעלס־גילדען, ז. 250 פוסנאָט.

האַנדעל־שטעדט פון איטאַליע, ז. 222.

האַנזאַ, נאָרד־דייטשע און פלעמישע, ז. 270.

האָקסלי, זיין בליק אויף דער נאַטור פון די בעלי חַיים, ז. 24—23, 112.

הודסאָן וו., פערפאַסער פון „אַ נאַטוראַליסט אַן לא פּלאַטאַ", ז. 85, 86.

היישעריקען און שמעטערלינגען; זייערע געמיינשאַפטען, ז. 30 און אָנהאַנג 1.

הירשען, זייערע צופעליגע וואַנדערונגען אויפ'ן אמור, ז. 77-76.

וו

וואַטט דזשיימס, דער ערפינדער פון דאַמפּף־מאַשין, ז. 374.

וואָללייס, אלפרעד רַאָסעל, ז. 93.
וואָלונטערען — פרייוויליגע, ז. 348.
וואָסער־הייזלעך פון דער שטוב־ציים, ז. 118.
וואריעטעטען, ערשיינונג פון נייע, ז. 96.
וועהרגעלד, וואָס מען האָט גע־דאַרפט בעצאָהלען פאר פערלע־צונגען, ז. 183.
וועניאמינאָוו א. (אַ בעריהמטער רוסישער מיסיאָנער). זיינע בעמערקונגען וועגען די אלעאוטען, ז. 138.
זיין אַרבייט צווישען די טונגו־זען, קאמטשאדילען און טשוק־טשען, ז. 143.
וועקסעל־ווירטהשאפט (ז. 329) אַ געווייסער סיסטעם צו פער־זעען די פעלדער יעדען יאָהר מיט עפּעס אַנדערס.
וועלק, אין וועלכע מען קאָן גע־פינען בעשרייבונגען פון געגענ־זייטיגע הילף ביי בעלי חיים, הערה צו ז. 26.

ז

זאָאָלאָגיע (די וויסענשאפט וועגען אַלע בעלי חיים) — קומט צום שלוס, אַז די עלטסטע פאָרם פון געזעלשאפטליכען לעבען איז גע־וען די גרופּע, די פעלקערשאפט און ניט די פאמיליע. ז. 114.
זוויג־טהיערען, פעראייניגונג און געגענז. הילף איז ביי זיי דער רעגעל, ז. 65. ביישפיעלען פון געזעלשאפטליכ־קייט ביי אַלע מינים, ז. 91-64.
זעלבסט־בעהויפטונג פון׳ם יחיד — אַלגעמיינע בעמערקונג וועג־גען איהר ראָליע און ענטוויק־לונג פון דער מענשהייט, ז. 16-17, 371.
זשוקעס, געגענזייטיגע הילף צווי־שען דעם מין, וואָס הייסט טוי־טען־גרעבער, ז. 31—30.

ט

טאָפּאָגראַף — בעשרייבער פון געגענדען און פלעצער.
טהעאָקראַטישע שטאַטען (ז. 215) — ממשלת כהנים, רעגי־רונג אין נאָמען פון רעליגיאָן.
טיילאָר עדוארד ב. ענגלישער אַנטראָפּאָלאָג, ז. 113, 119.
טריאָדען (פאָרמען אָדער בעשרייי־בונגען פון דריי געגענשטאַנדען אָדער פאָסירונגען אונטער איין נאָמען), אין וועלכע עס זיינען איבערגעגעבען געוואָרען די איב־סטוטויעס פון די בארבארען, ז. 178.
טשערנישעווסקי׳ס בעמערקונג, „פון שלעכטס קאָן קיין גוטס נישט אַרויסקומען", ז. 107.

י

יונגערע גילדען, זייערע אויס־שטאנדען, ז. 60-259.
יוריסדיקציע פון די געמיינדען, ז. 217 און וויייטער. פון די גילדען, ז. 258.

ל

לאנד־פערבאנדען, וואָס זיינען אַרויסגעוואקסען אַנשטאָט די פריהערדיגע בלוט־פערבאנדען, ז. 166.

לאָרד שעפטסבורי, זיין פאָנד פאר בלומען־מיידלעך, ז. 362, פוס־נאָט.

לובבאָק, סער דזשאהן, (אַן ענגלי־שער נאַטורפאָרשער), ז. 115, 127.

לוינאַרבייט אין די מיטעלאַלטער־ליכע שטעדט, ז. 253.

ליכטענשטיין (אַ בעריהמטער ריי־זענדער), ז. 126.

לעהרלינג און מייסטער אין די מיטעלאַלטערליכע גילדען, ז. 3—252.

מ

מאַלטוס, זיין פאָרשטעלונג וועגען אַ קאמפּף פון אַלע אַנטקעגען אַלעמען, ז. 21.

מאַקלענאַן דזשאהן פ., פערפאַסער פון „שטודיען אין אוראַלטער געשיכטע, „די פּאַטריאַרכאַלע טעאָריע" א. א. ז. 113, 121.

מאָראַלישע אויטאָריטעט פון דער דאָרף־געמיינדע, ז. 1-180.

מאָראַלישע פּרינציפּען פון די באַרבארען, ז. 6-184.

מאָרגאַן, ליואיס ה. (אַמעריקאַנער פעלקער־פאָרשער), ז. 121.

מאַרק־פּלאַץ פון די ערשטע באַר־באַרישע צייטען, ז. 248 און ווייטער.

מוסטער־פערמען אין רוסלאַנד, ז. 330.

מוראַשקעס, זייער געגענזייטיגע הילף, ז. 37—32.

מיטליידס - געפיהל ביי ווילדע חיות, ז. 90.

מיטעלאַלטערליכע פרייע שטעדט, די עהנליכקייט אין די הויפּט־שטריכען פון זייער גע־בוי, ז. 246, די ליטעראַטור ווע־גען דעם, ז. 247 פוסנאָט. די קאמפּען וואָס זיי האָבען געהאַט אָנצופיהרען געגען די פּריצים, ז. 260 און ווייטער. די פער־צויגענע מלחמות צווישען זיך גופא, ז. 265. וואָס זיי האָבען אויפגעטהאָן פאַר דער אייראָפּע־אישער ציוויליזאַציע, אורזאַכען פון זייער אונטערגאַנג, ז. 279 און ווייטער.

מיליטערישע טעאָריע פון דעם אורשפּרונג פון הערשאפט, ז. 212.

מיקלוכאָ־מאַקלאַי, זיין לעבען אין נייגווינעא, ז. 132.

„מיר", די רוסישע דאָרף־געמיינ־דע, ז. 173, 297.

מלחמות און רייסערייען צווישען מענשען, ז. 62—160.

מנהגים פון געגענזייטיגער הילף אין היינטיגע צייטען, אין דער שווייץ, ז. 11—307.

אין פראַנקרייך און אַנדערע לענדער, ז. 311 און ווייטער.

מסחר אין מיטעלאַלטער, ז. 242 און ווייטער.

מעין סער הענרי, (ענגלישער יו־ריסט), ז. 113.

מעלי־גרה'דינע, זייער געזעל־שאפטליכקייט, ז. 78—75.

נ

נאַטור, וואָס זי לערנט אונז בנוגע דער עקזיסטענץ און דעם פּראָ־גרעס, ז. 109.

נאַטירליכע מניעות פון אַ צו־שטאַרקער פערמעהרונג, ז. 21, 101, 103.

נאַנקאַנפאַרמיזם אין ענגלאַנד — די ניט־צושטימונג צו דער ענג־לישער קירך, ז. 366.

נאַרמאַנען — די ריכטער און קניאַזען ביי די רוסישע סלאַ־וען, ז. 211.

ניט־צוטיילטע פאַמיליע אַדער חויז ווירטשאַפט, ז. 70־169.

נעאָליטישע פעריאָדע (די נייעס־טע אַדער שפּעטערע שטיין צייט), ז 116.

נעגאַריא — די דאַרף־גמיינדע ביי די מאַאַיער, ז. 200.

ס

סאַגאַס און עפּישע דיכטונגען (ז. 182).

סאַגא — אַלט סקאַנדינאַווישע לעגענדען און היסטאָרישע ער־צעהלונגען.

עפּיק — אַ פּאָעטישע בעשרי־בונג פון גרויסע פאַסירונגען אַדער מעשים פון בעריהמטע העלדען.

סאַוואַנאַראָלא גיעראַנימאָ, זיין ענטפער צו דער שטאַדט פלאָרענץ אין 15טען י. ה., ז. 286.

סאַפיזמען — פּשט'לער און דרייד־לער פון מוח, ז. 350.

סואוועראַן (ז. 200) — אויבער־האַר.

סואוועראַניטעט (ז. 237) — די אויבערהערשאַפט, די העכסטע מאַכט.

סוסליקעס, די שרעקליכע פיינד פון די תבואה־פעלדער אין דרום רוסלאַנד, ז. 69, 105.

„סינדיקאַט־אַנראַקאַל", די פראַנ־צויזישע אַסאָציאַציעס פון ערד־אַרבייטער, ז. 315.

סיעווערצאָף, אַ רוסישער זאָאָלאָג, ז. 28, 42, 43, 56.

ספּענסער הערבערט, ז. 9, 22, 82.

ע

עגאָאיסטישע שטרעמונגען אין היינטיגען לעבען, ז. 357.

עטהיק — מאַאַל־לעהרע, ז. 375. עטהישער פראָגרעס איז געבויט אויף געגענזייטיגער שטיצע, ז. 376.

עלפאַנטען, זייערע „פאַמיליען־פערבינדונגען", ז. 78.

עמבריאָלאָגיע — די ווייסענשאַפט וואָס בעהאַנדעלט די ערשטע ענטוויקלונג פון אַן אָרגאַניזם. די עמבריאָלאָגיע פון די מענש־ליכע אינסטיטוציעס, מיינט זייער גאָר ערשטע ענטוויקלונג (ז. 113).

ענג־ניישטיגער אינדיווידואַליזם, אַ פאַלגע פון'ם שטאַט, ז. 293.

ענטוויקלונג פון דער מענשהייט, איהר כאַראַקטער, ז. 162.

ענטוויקלונג פון נאַציאַנען, ז. 186.

„ענקלאָזשור - אָקטס", זייער אמת'ער צוועק אָבצושאַפען דאָס סיסטעם פון גמיינדע אייגען־טום, ז. 301.

עסקימאָזען — זייער לעבען, גע־זעלשאַפטליכע אָרגאַניזאַציע, אייגענטום־פערטיילונג א. א. וו. ז. 140—134.

עקאָנאָמישער פאָרטשריט פון די איטאַליענישע שטעדט אין דעם 12טען י. ה., ז. 266.

פ

פאָפּעריזם — דער צושטאַנד פון קבצנות, ז. 332.

פאַטריארכאַלע פאַמיליע, ז. 165, 171.

פאָליאַקאָוו איוואַן סעמיאָנאָ־וויטש, אַ רוסישער זאָאָלאָג, ז. 29, 59.

פאַלעאָ - עטנאָלאָגיע — פאַלעאָ מיינט אוראַלטע און עטנאָלאָ־גיע — וויסענשאַפט וועגען דעם אורשפּרונג פון פעלקער און ראַסען. ז. 113.

פאָליגאַמישע פאַמיליע (ווען אַ מאַן האַלט מעהרערע ווייבער).

מאָנאָגאַמישע (ווען דער מאַן האַלט איין ווייב), ז. 114.

פאַלעאָליטישע פעריאָדע — די אוראַלטע שטיין־צייט, ווען מענ־שען האָבען זיך בענוצט בלויז מיט כלים און געצייג פון שטיי־נער. ז. 115.

פאָסט, דר. א. הערמאַן, דייטשער יוריסט, ז. 113.

פאָפּאַגיי — זיינע לעבענס־גע־וועהנהייטען, ז. 54—52.

פאַפּואַסען — זייערע זיטען און מנהגים, ז. 32-131.

פּויערים־אַסאָציאַציעס אין רוס־לאַנד, ז. 329.

פּליאָצען (ז. 113), די לעצטע שיכט פון דער געאָלאָגישער פּער־יאָדע, וואָס הייסט די טערציערע (דריטע).

די מיטעלסטע שיכט הייסט מ י אָ צ ע ן, די ערשטע שיכט הייסט א י אָ צ ע ן.

די געאָלאָגישע פּעריאָדען זיינען איינגעטיילט אין פּרימערע (ער־שטע), סעקונדערע (צווייטע) און טערציערע (דריטע).

פּעליקאַנעס — זייער פיש־פאַנג, ז. 46.

פּערמאַנענטע (וואָס האָט אַ קיום אויף שטענדיג), פערבעסערונגען פון די פעלדער, ז. 330.

פּסק־אַרויסגעבער — זיינען גע־נומען געוואָרען פון געוויסע פאַמיליען און האָבען געהאַט אַ גרויסע אויטאָריטעט, ז. 210.

פּראָגרעסיווע ענטוויקלונג פון די מינים קאָן ניט זיין בעגרינדעט אויף די פּעריאָדען פון שאַרפער קאָנקורענץ, ז. 7.

פּריוואַט־אייגענטום אין לאַנד, ז. 171 און ווייטער.

פּרימיטיווע מענשען, זייער כאַ־ראַקטעריסטיק, ז. 157-154.

פּרימיטיווע פעלקער, די לענדער וואו זיי וואוינען, ז. 20-119.

פּרימיטיווער קאָמוניזם ביי די פּאַפּואַסען, ז. 132.

ביי די פייערלענדער, ז. 134.

ביי די עסקימאָזען, ז. 136.

פּרעירי־הינט, אַמעריקאַנער, זייע־רע געזעלשאַפטען, ז. 70.

פ

פאָטער־מאָרד ביי די ווילדע, די ערקלערונג דערפון, ז. 46-144.

פאַמיליע, די השערה אַז דער מענשליכער מין האָט אָנגעהויבען זיין לעבען אין קליינע אומוואַנדערענדע פאַמיליען, ז. 112-114.

איהרע ערשטע שפּראָצען, ז. 123.

פאַמיליען־אַסאָציאַציעס ביי די העכערע בעלי חיים, ז. 41.

פאָרטשריט פון ענטוויקלונג — ניט געבויט אויף איבערלעבונגען פון אומגליקס־צייטען, ז. 106.

פאָרטשריט פון קונסטווערק אונטער דעם מיטעלאַלטערליכען גילד־סיסטעם, ז. 257.

פויגלען — זייערע אויספלוגען מחנות'ווייז און אַנדערע געווענהייטען פון געגענז. הילף, ז. 54—45.

זייערע וואַנדערונגען און נעסטען־בויען, ז. 63—55.

די געמיינשאפטען פון זייערע יונגע, ז. 60.

זייערע טענץ און געזענג, ז. 86—84.

„פויגעל־בערג", ז. 57.

פעאָדאַליזם — זיין געשיכטע און די בעסטע היסטאָריקער, וועלכע האָבען בעשריבען די ענטוויקלונג פון געוואלדהערשאפט, ז. 215.

פעאָדאַלע באַראָנען, ז. 262.

פעדעראַטיווער פּרינציפּ פון מיטעלאַלטער, ז. 271.

פעדעראַציעס פון שטעדט און דערפער אין 12טען יאָהרהונדערט, ז 70—268.

פערד־פאַמיליע, אין די אזיאטישע סטעפּעס, ז. 74.

זייערע אמאָליגע וואַנדערונגען, ז. 75.

פריי־פּאַפּיערען (טשאַרטערס) פון די שטעדט, ז. 234 און ווייטער.

פרייע שטאָדט פון מיטעלאַלטער, ז. 233 און ווייטער.

אַלס ניט־צענטראַליזירטער שטאַאַט, ז. 236.

אַלס דאָפּעלטע פעדעראַציע, ז. 238.

איהר הויפּט־אויפגאבע און גרונדלאַגע, ז. 239.

פריעדליכקייט פון מענשען, ז. 187.

פריעדליכקייט פון די באַרבאַרען. די סבה וואָס זיי זיינען שפּעטער פערקנעכט געוואָרען, ז. 207 און ווייטער.

פרעבעל־פעראיינען, ז. 355.

צ

צדקות און טובת־הכלל־אַרבייט, ז. 367.

צווייג־בילדונג פון די דאָרפישע געמיינדען, ז. 178.

צוריק־רוף פון די געזעצען געגען אַרבייטער־יוניאָנס אין ענגלאנד, אין יאָהר 1825, ז. 338.

צענטערס פון אינטעלעקטולען לעבען, ז. 354.

צערשטערונג פון די גילדען אין ענגלאנד זינט דעם 15טען י. ה. ז. 39—334.

צפון־אזיע, די גרויזאמקייט פון דער נאַטור, שפאַרוודיגקייט פון דער טהיערען־בעפעלקערונג, ז. 6—5.

ק

קאָאָפעראַציעס אין ענגלאנד און אַנדערע לענדער, ז. 47—344.

קאַבילען — זייער לעבען און פיהרונגען, ז. 196—192

קאַוואַלעוסקי מאקסים, רוסישער געלעהרטער, ז. 113.

קאַווקאַזער בערג־פעלקער, זייער לעבען און מנהגים, ז. 199—197.

קועס, דר. עליאָט, אַמעריקאַנער נאַטור פאָרשער, 48, 59.

קאַטהעדראַלען פון די מיטעלאַלטערליכע שטעדט, אלס סימבאָל פון זייערע פעראייניגטע האנדווערקען, ז. 275.

קיך־רעשטלעך אָדער אָבפאַלען, ז. 18—117.

קאָלאָניאַלע שטופען אין דער ענטוויקלונג פון טהיערען־וועלט, ז. 9.

קאָמונאַלע הייראט, ז. 122.

קאָמפּענדיום — א קורץ־געפאַסטעם ווערק וועגען א געוויסען ענין, ווי פאַסט׳ס קאָמפּענדיום פון אַפריקאַנישען געוועהניהייטס־רעכט, ז. 331.

קאָמפּף פאַר עקזיסטענץ אין זיין בריייטען און ענגען זין, ז. 23—20.

די ראָליע פון קאָמפּף אוו קאָנקורענץ, 109—91.

קאָניבאַליזם (מענשענפרעסערי), ערקלערונג פון דעם אורשפרונג און זיין שפעטיגער ענטוויקלונג, ז. 49—147.

קאָנסטרוקטיוועס כחות פון די פאַלקסמאַסען, אין 10טען און 11טען י. ה., ז. 220.

קאָף — אָן אסאָציאַציע ביי די קאַביליען, עהנליך צו די מיטעלאַלטערליכע גילדען. ז 196 און ווייטער.

קאָרשונעס, זייער געזעלשאפטליכקייט, ז. 45—43.

קונסטווערק פון די מיטעלאַלטערליכע שטעדט, ז. 8—277.

קיביץ־פויגעל, זיין מוטהיגע אטאקע אויף גרויסע רויב־פויגלען, ז. 48.

קינדער־מאָרד ביי די ווילדע, די ערקלערונג דערפון, ז. 144־141.

קלאָן־ארגאניזאציע, בנוגע די הייראט־פערהעלטניסען, ז. 121.

קלאסען־כאראקטער פון די סימפאטיען פון די רייכע, ז. 364 פוסנאָט.

קליינע פויגלעך זיינען גובר די שטאַרקע רויב־פויגלען א דאנק זייער געזעלשאַפטליכען ווירקען, ז. 49.

קעסלער, זיין לעקציע וועגען דעם געזעץ פון געגענזייטיגער הילף, ז. 8, 28—25.

קריסטליכע גלחים אלס פסקאַרויסגעבער, ז. 12—211.

קרעבסען, זייערע געמיינשאפטלי־כע וואַנדערונגען צום ים; די חילף וואָס זיי האָבען פֿרויסגע־צייגט אַ געפּאַלענעם חבר אין דעם אקווריום אין בריטאן; זייער האַלטען וואַך, ז. 32—31.

ר

ראַבירונג פון די דאַרף־נעמיינ־דען, אין פראנקרייך, זינט דעם 16טען י. ה., ז. 296. אין ענג־לאנד, זינט דעם 15טען י. ה, ז. 300. אין דייטשלאנד, עסט־רייך און בעלגיען, ז 303.

ראַצען, די ביבער און ביזעם־ראַ־צען, זייער געמיינשאַפטליכע אַרבייט, ז. 72—71.

רוססאַ'ס בליק אויף דער נאַטור, ז. 24.

זיין אידעאַליזירען די ווילדע, ז. 154.

רוסישע „אַבשטשינא", ז. 322 און ווייטער.

רעזולטאַטען פון געגענזייטיגער חילף אין דער מיטעלאַלטערלי־כער שטאַדט, ז. 271 און ווי־טער.

רעטונגס־שיף געזעלשאפט אין ענגלאנד, ז. 49—347.

רעליגיעזע וואוילטהעטיגקייט־פעראיינען, ז. 57—356.

רעפּאַרמאַציאָנס־בעוועגונג, איהר קאַנסטרוקטיווער אידעאַל, ז. 290.

רעקלו עליזע, ז. 127.

רעקלו עלי, ז. 143

ש

שטאַאַט, די טעאָריע אַז אַלע גע־זעלשאפטליכע עסקים מוזען זיין אונטערוואַרפען צו איהם, ז. 292.

שטאַאַטליכע רעגולירונג פון די אינדוסטריען, ז. 336.

שטאַדט־מויערן, וואָס זיינען אויפגעבויט געוואָרען אין 9טען און 10טען י. ה., ז. 218.

שטעדט פון מיטעלאַלטער, זייער בעפריאונג, ז. 216 און ווייטער.

שטרייטען, וואָס קומען פֿאַר צווי־שען די „ווילדע" — זייער אור־זאַך, ז. 133.

שפּייז, געברויך פון אַ נייעם סאָרט, אלם סבה פון נייע וואָריעטעטען, ז. 98.

שפּערלינגען — ווי זיי טיילען זיך מיט שפּייז, ז. 47—46.

זייער אַטאַקע אויפ'ן שפּארבער, ז. 50.

מעמואַרען פון אַ רעוואָלוציאָנער

פון

פּעטער קראַפּאָטקין

איבערזעצט פון ג. ד י י ו ו י ד.

אונטער דער רעדאקציאָן פון דר. י א מעריסאָן.

יובילעאום אויסגאַבע

מיט אַ פאָררעדע פון געאָרג בראַנדעס.

דאָס בוך איז אַן אויטאָביאָגראַפיע פון פּעטער קראָפּאָטקין און ענטהאַלט געטרייע און העכסט אינטערעסאַנטע בילדער פון דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג פון רוסלאַנד, דער שווייץ, פראַנקרייך און ענגלאַנד.

526 זייטען פון גרויסען פאָרמאַט, געבונדען, קלאָטה, 75 סענט נעט.

דע לוקס אויסגאַבע, האַלב לעדער און סילק, עקסטרא פּאַפּיער,

$1.50 נעט. פּאָרטאָ פריי.

געגענזייטיגע הילף

פון פּעטער קראַפּאָטקין

איבערזעצט פון דר. י. א. מעריסאָן

$1.50 נעט. פּאָרטאָ פריי.

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען צו דעם סעקרעטער פון דער „קראָפּאָטקין ליטעראַטור געזעלשאַפט“:

S. MARGOLIES, BOOK STORE, 1560 MADISON AVENUE, NEW YORK

אויך צו קריגען אין אַלע בוך־האַנדלונגען.

די קראַפּאָטקין ליטעראַטור געזעלשאַפט

אַפּעלירט צו אַלע גענאָסען און סימפּאַטיזירער צו ווערען איהרע מיטגליעדער און העלפען פערשפּרייטען אויפקלעהרונג און בילדונג עווישען דעם אידישען פאָלק.

די געזעלשאַפט האָט אָנגענומען די פאָלגענדע סטאַטוטען:

1. דער צוועק פון דער געזעלשאַפט איז אַרויסצוגעבען סאָציאַל־וויסענשאפטליכע ווערק אין אידיש.

2. יעדער איינער, וואָס סימפּאטיזירט מיט דער אויפגאבע פון דער געזעלשאַפט און צאָהלט איין 1 דאָלאר אַ יאָהר, קאָן אויפגענומען ווערען אַלס מיטגליעד.

3. יעדער מיטגליעד בעקומט צוגעשיקט פריי אַלע ביכער, וואָס די געזעלשאַפט גיט אַרויס דורכ'ן יאָהר.

4. איין מאָל אַ יאָהר (אין מאָנאט יאַנואַר) קומט פאָר אַ גענע־ראַל־פערזאמלונג פון אלע מיטגליעדער, אויף וועלכער עס ווערט אָב־געגעבען אַ יעהרליכער בעריכט פון דער טהעטיגקייט פון דער געזעל־שאַפט און עס ווערט געוועהלט אַ דריטעל פון פערוואַלטונגס־ראטה.

אַלס פּרעמיום

פאַר נייע מיטגליעדער, וואָס שיקען אַריין זייער $1.00 בייטראַג פאַר דעם יאָהר 1914, גיט די געזעלשאַפט איהרע פריהערדיגע אויסגאַבען פאַר האלב פּרייז:

די מעמואַרען, דע לוקס אויסגאַבע, פאַר 75 סענט.
(פאַר פּאָרטאָ 25 סענט עקסטרא).

די געגענזייטיגע הילף, פאַר 50 סענט.
(פאַר פּאָרטאָ 12 סענט עקסטראַ).

שיקט אייערע בייטרעגע צו אונזער טרעזשורער:

Dr. J. A. Maryson, 250 East Broadway, New York

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.
A fine of 5 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

APR 5 '71
AUG 25 '73
JUN 13 '78

2944

וויסענשאפט

פ. קאנאפאטקין

[illegible]

APR 5 '71 | 373 [illegible]

וויסענשאפט

#2944